

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Digitized by Google

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT
94413
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Een AMERIKAAN staat, uit eenen rollen haren, de vruchten der NIEUWE WEKREELD, die, door de Zeevaart, kentlyk onder haare Scheepsbroen, ontdekt word. Op den voorgrond, vertoonen twee Negres, en, in de gedaante van Mercurius, het koopstuk van Columbus, den vader der Westindiën; in een verder de Spaansche vlag. De voornaamste Voortbrengsels en Zeldzaamheden van AMERIKA, Dieren, Gewassen, Mynwerken, Plantagien, Akkers, branden het oog uit.

tot vermaak te zien, door de natuur van 't Gewest zelfs kennen.

t' AMSTERDAM by ISAAK TIRION, 1765.
Met Privilegie.

Digitized by Google

Digitized by Google

HEDENDAAGSCHE HISTORIE,

OF

TEGENWOORDIGE STAAT

VAN

AMERIKA.

EERSTE DEEL

Behelzende

De Hiſtorie der ONTDEKKINGE van dit Wereldsdeel en der VEROVERING van een gedeelte van 't zelve door de SPANJAARDEN: de algemeene Beſchryving van de Lands- en Lugtsgeſteldheid, de Ingezetenen en het gene tot de Natuurlyke Hiſtorie behoort: de by-zondere Beſchryving van een voornaam gedeelte der tegenwoordige Bezittingen van de Kroon van Spanje in Amerika:

te weeten,

De Beſchryving van het Onderkoningſchap van MEXICO of NIEUW SPANJE, waar toe NIEUW MEXICO en CALIFORNIA in Noord-Amerika behooren: als ook van het Onder-Koningſchap van NIEUW GRANADA, zig uitſtrekkende over het Noordelykſt deel van Zuid-Amerika.

Alles volgens de laatſte en naauwkeurigſte Berigten.

Met nieuwe Landkaarten en Afbeeldingen der voornaamſte Zeehavens verſierd.

Te AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION, 1766.
Met Privilegie.

Digitized by Google

Digitized by Google

KORTE INHOUD.

I. Hoofdst. *De Naams-oorſprong, Gelegenheid, Uitgeſtrektheid. Hiſtorie der* Ontdekking *van* Amerika *door* Columbus, Americus Vesputius *en anderen.* Bladz. 1

II. Hoofdst. *De Lugts- en Landsgeſteldheid, Bergen, Meiren, Rivieren, Zee-Boeſems, Baaijen, Vrugten des Lands, Gedierte en verſcheidene ſoorten van* Ingezetenen, *zo van Zuid- als Noord-Amerika. Bedenkingen over hunne Afkomſt. De* tegenwoordige Bezittingen *van de Mogendheden van* Europa *in dit Wereldsdeel.* - - - 35

III. Hoofdst. *Kort begrip van de Hiſtorie der* Verovering *en* Bezitneeming *van een gedeelte van Amerika, door de* Spanjaarden. - - 57

IV. Hoofdst. *Beſchryving van* Mexico of Nieuw Spanje, *waar in van de* Hoofdſtad *van dit Gebied als mede van* Vera Cruz *aan de Noord- en* Acapulco *aan de Zuidzee, omſtandig geſproken, en zo van de binnenlandſche Geſteldheid, als van den Handel, welke, door middel van deeze Plaatſen, uit Spanje op de* Filippynſche Eilanden *gedreven wordt, en van het gene verder tot dit Ryk behoort, een naauwkeurig Berigt wordt gegeven.* - - - 112

V. Hoofdst. *Beſchryving van* Nieuw Mexico en California. *Omſtandig Berigt van de Geſtalte, Aart en Eigenſchappen, als ook van de Levensmanier der* Ingezetenen *van dit laatſte, volgens de nieuwſte Ontdekkingen.* - - - 242

VI. Hoofdst. *Beſchryving van* Tierra firme of *dat gedeelte der Bezittingen van de Kroon van Spanje, 't welk in en aan het Noordelykſte van Zuid-Amerika gelegen is; bevattende de groote* Koopſteden, Panama, Porto Bello *en* Carthagena, *die de voornaamſte* Handelplaatſen *zyn in de Spaanſche*

Digitized by Google

Weſtindiën: *als tot het* ONDERKONINGSCHAP *van* NIEUW GRANADA *behoorende ; zo wel als 't* Goudryke Land *van* Popayan, *enz. Waar in ook van de Vlakke Landen, aan de Rivier* Oronoko, *geſproken wordt.* - - - - - 294

VII. HOOFDST. *Beſchryving van* PERU *in 't algemeen, zo ten opzigt van de* Oude *en* Hedendaagſche Hiſtorie *van dit Ryk, deszelfs voorige en tegenwoordige Regeering, de Ingezetenen en Voortbrengzelen van hetzelve : als in 't byzonder en voor eerſt van het Noordelyk gedeelte of de Provincie van* Quito, *dewelke aan het Onderkoningſchap van* NIEUW GRANADA *onderhoorig is, en van het Land aan de Rivier der Amazoonen.* 451

BERIGT VOOR DEN BINDER.

De TYTELPLAAT moet geplaatſt worden voor den Tytel.

De nieuwe Kaart van AMERIKA. - - Bladz. 1

De Kaart van de Onderkoningſchappen van MEXICO en NIEUW GRANADA in de Spaanſche Weſtindiën. — 113

Grondtekening van de Stad VERA CRUZ in Nieuw Spanje. - - - — 151

De Reede en HAVEN van Vera Cruz. - - — 157

Kaart van het Weſtelyk gedeelte van NIEUW MEXICO en van CALIFORNIA. - - - — 243

De Stad en Haven van PORTO BELLO. - — 309

De Reede, Haven en Rivier van CHAGRES. — 317

Kaart van de Land-Engte van PANAMA. - — 321

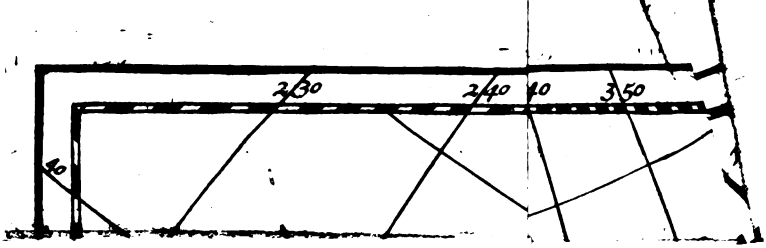
De Stad CARTHAGENA in de Sp. Weſtindiën. — 351

De HAVEN van Carthagena. - - — 375

TE-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

TEGENWOORDIGE STAAT VAN AMERIKA.

I. HOOFDSTUK.

De Naams-oorſprong, Gelegenheid, Uitgeſtrektheid. Kort Begrip van deszelfs Ontdekking door Columbus, Americus Vesputius *en anderen.*

AMERIKA, ſchoon het allergrootſte, en in zeker opzigt het rykſte van de vier Wereldsdeelen, wordt met regt in de laatſte plaats beſchreeven; aangezien het veel laater ontdekt en bekend geworden, en, naar alle waarſchynlykheid, het minſt bevolkte is; gelyk het ook zyn tegenwoordigen Staat meeſt aan de Ingezetenen der oude Wereld is verſchuldigd, die een groot deel van deszelfs Bewooners uitmaaken, en het voornaamſte daar van onder hunne Heerſchappy hebben. Om gemelde redenen gaf men 'er, weleer, den tytel van *Nieuwe Wereld* aan, doch de naam dien *Americus Vesputius*, by zyne Ontdekking van het Zuider gedeelte, aan hetzelve gaf, heeft het veld behouden. Naams-oorſprong.

De legging van Amerika is, ten opzigt van Europa en Afrika, Weſtwaards; ten opzigt van Aſia Ooſtwaards. Geen verſtandig Menſch, naamelyk, ontkent hedendaags, dat de Aardkloot een ten naaſten by ronde Kloot Gelegenheid.

Digitized by Google

GELEGENHEID ENZ.

zy: des men, Ooſt- of Weſtwaards aan reizende, weder op de zelfde plaats te Lande komt. Dus is, nog weinige Jaaren geleeden, de Doorlugtige ANSON, Weſtwaards zeilende, in China gekomen, terwyl de gewoone Weg derwaards ten Ooſten is. Hy hadt den Zuidelykſten hoek van Amerika omgeſtevend, gelyk onze Ooſtindiſchvaarders dien van Afrika. De Nieuwe Wereld legt dan zo wel beooſten als beweſten de Oude Wereld; maar de afſtand is zeer ongelyk. De Atlantiſche Oceaan, die Europa en Afrika daar van afzondert, is naauwlyks meer dan duizend Zeemylen wyd; daar de groote Zuidzee, tuſſchen Amerika en Aſie, onder de Evennagts-Lyn een wydte van meer dan honderd Graaden of tweeduizend Zeemylen heeft. De afſtand is derhalve meer dan eens zo groot, en de Oceaan, aan de Weſtzyde van Amerika, meer dan eens zo wyd als aan de Ooſtzyde. Ongelyk meer verſchil vindt men, den naaſten afſtand rekenende: dewyl de Ooſtelykſte punt van Brazil, Kaap St. Roch genaamd, niet veel meer dan vyfhonderd Zeemylen van Kaap Verde afgelegen is, en Kaap Raz, de Zuidelykſte hoek van Terreneuve, geen agthonderd Zeemylen Weſtwaards van Kaap Finiſterre. In 't Noordelykſte des Aardkloots, egter, zal de tuſſchenwydte mooglyk niet veel verſchillen.

Uitgeſtrektheid.

Wat de Uitgeſtrektheid belangt: daar van kunnen wy niet dan by Giſſing ſpreeken. Zo bepaald en bekend, naamelyk, als die van Zuid-Amerika is, zo onbepaald voor onze Kundigheden is die van 't Noordelyk deel der Nieuwe Wereld. Men is nog niet volkomen ze-

Digitized by Google

zeker, of hetzelve niet, over de Noordpool heen, met Asia vereenigd zy: en wie weet, hoe ver het zig ten Noordwesten uitstrekke. Evenwel, de meeting beginnende van tagtig Graaden Noorder Breedte, het verste daar men tot nog toe is gekomen, tot aan den Zuidelykſten hoek, genaamd Kaap Hoorn, die op omtrent zeven-en-vyftig of agt-en-vyftig Graaden Zuider Breedte legt, bedraagt de langte van Amerika, ten minſte, zeven en twintig honderd en vyftig Zeemylen of Uuren gaans, in een regte lyn. In 't Zuidelyk deel zal de grootſte breedte ruim agthonderd zulke Mylen zyn: die van 't Noordelyk gedeelte of Noord-Amerika kunnen wy, als gezegd is, niet bepaalen noch afmeeten. Het ſchynt aldaar, volgens laatere Ontdekkingen, wel eens zo breed. Noord-Amerika zou dan byna zo groot zyn als Afrika en Zuid-Amerika ruim zo groot als Europa; beiden te ſamen merkelyk grooter dan Asie. De Land-Engte, die het Zuidelyk met het Noordelyk deel te ſamen voegt, is ongemeen ſmal. GELEGENHEID ENZ.

Hier moet ik van een anderen naam gewag maaken, welken dit Wereldsdeel ook kan voeren, en die evenwel, gewoonlyk, maar aan dit middelſte gedeelte; aan den Inham of Zeeboezem, dien hetzelve maakt, en de aanzienlyke Eilanden, daar in gelegen, gegeven wordt. Ik meen dien van *Weſtindie*: mooglyk van den Rykdom, waar in dit het andere Indie, toen reeds bekend, doch niet bevaren, geoordeeld te evenaaren, en naderhand bevonden werdt ver te overtreffen: hoewel de naam van 't eigentlyke India, van de Rivier Indus afgeleid wordende, geen reden Weſtindie.

Digitized by Google

GELEGENHEID ENZ. daar toe gaf. Misschien is die Naam, wanneer de Paus het geen beweesten zekere Middaglyn lag aan Spanje, het geen 'er beoosten lag aan Portugal toedeelde, om beide die Kroonen als in een soort van gelykheid te stellen, in trein gebragt.

De onderstelling van sommige Autheuren, dat dit Wereldsdeel, of een gedeelte daar van, reeds aan Koning SALOMO bekend zou geweest zyn, en dat het Goud van *Purväim*, waar mede die Vorst gezegd wordt den Tempel versierd te hebben, uit Peru gekomen ware, is niet gegrond op de Gewyde Schriften of ongewyde van eenig Gezag. Evenwel is het taamelyk zeker, dat de Ouden eenig denkbeeld hebben gehad van een Land aan de andere zyde van den Oceaan: 't geen, zo wel als de rondheid des Aardkloots, door LACTANTIUS en AUGUSTINUS tegengesproken werdt, en het algemeen Gevoelen, dat de Landen tusschen de Keerkringen onbewoonbaar waren, deedt dat denkbeeld nog meer vervallen.

Ontdekking der Westindiën door COLUMBUS. Dus is 't, zo veel wy weeten, niet meer dan derdhalve Eeuw geleeden, dat de toestand van de Nieuwe Wereld eerst tot Kennis der Ingezetenen van de Oude Wereld kwam. 't Geval hadt hier in het grootste aandeel, gelyk in de meeste nieuwe Ontdekkingen. De Schatten van Indie waren reeds lang in Europa gebragt, door de Venetiaanen, die dezelven over de Roode Zee en Egypte ontvingen. De Republieken van Genua en Venetie diestyds byna de eenigste Handeldryvende Natiën zynde in ons Wereldsdeel, en de eerstgemelde door de laatste onderdrukt geworden, kon dit niet dan

Digitized by Google

dan nydigheid aan haare Onderdaanen inboe- ONTDEK-
zemen. COLUMBUS of *Colon*, een Genuees, KING.
hoewel van een geringe afkomſt, hadt, naar
't ſchynt, door een vlytige oefening in de
Wiskonſtige Weetenſchappen, zig zulk een
vaſt denkbeeld van de rondheid des Aard-
kloots geformeerd, en de Weg naar Ooſtin-
die, Ooſtwaards, ſcheen zo lang; terwyl de
Paſſagie derwaards, om Kaap der Goede Ho-
pe heen, nog niet ontdekt was: dat hy niet
twyfelde, of 'er zou mooglykheid en een
goede kans zyn, om Weſtwaards op China
en Ooſtindie te vaaren, en dus de Speceryën
en Goederen van daar te haalen, zonder tus-
ſchenkomſte van Venetie.

COLUMBUS, die reeds niet alleen in de Middellandſche Zee gezeild, maar ook Togten op den Oceaan gedaan hadt in dienſt der Portugeezen, zelfs op de Kuſt van Afrika, werdt door verſcheide Omſtandigheden beveſtigd in dat denkbeeld. Hy nam waar, dat de Indiën, in Kaartboeken van dien tyd, vyftien Uuren beooſten de Weſtkuſt van Afrika geplaatſt waren; des 'er maar negen Uuren overbleeven voor den afſtand, Weſtwaards: een grove misſlag; inderdaad! want de afſtand Ooſtwaards niet half zo groot is, als Weſtwaards: maar een misſlag die mooglyk de bronader is geweeſt van zyne Onderneeming. Had hy dien verren afſtand geweten, waarſchynlyk zou hy veeleer den Weg derwaards gekoozen hebben, die weinig Jaaren laater van de Portugeezen ingeſlagen werdt. Men wil, dat hy dien afſtand Weſtwaards maar ſchatte op ongevaar duizend Mylen, 't welk nagenoeg de afſtand der Voor-Eilanden is van Liſſabon,

Digitized by Google

ONTDEKKING. en tot die Rekening zal hem het Berigt van Scheepshoofden, die, door den Ooſter Paſſaatwind vervoerd, eenige tekenen van Land ontdekt hadden, aanleiding gegeven hebben.

Een Portugeeſch Schipper verhaalde hem, dat hy, vierhonderd en vyftig Mylen bewesten Kaap St. Vincent zynde, een ſtuk geſneeden Hout had opgeviſcht, 't welk hy giſte van eenig Eiland, dat Weſtwaards lag, te komen; dewyl de Wind lang van dien kant hadt gewaaid. Ook werdt hem van zynen Zwager verzekerd, dat 'er ſomtyds dikke Rieten op de Kuſten der Madéra Eilanden aanſpoelden, hoedanigen niet groeiden in dit gedeelte van de Wereld. Anderen, die eenige honderd Mylen beweſten de Vlaamſche Eilanden hadden gezeild, ſpraken van een Eiland, in die Zeeën gezien. Maar zyn voornaamſte aanmoediging tot deeze Onderneeming, waren, volgens ſommigen, de Zee-Kaarten en Journaalen van een Schipper, die in het Huis van Columbus, te Liſſabon, ſtierf, en eenig Land verre Weſtwaards gevonden hadt. Hoewel, nu, zyn Zoon deeze Hiſtorie verwierp, als de Eer van zyn Vader benadeelende, die hy beweerde de eerſte Ontdekker te zyn van de Nieuwe Wereld; mag men egter, met reden, uit de lange aanhouding van onzen Genuees, in zyn voorgenomen doelwit, beſluiten; dat hy meer reden gehad hebbe voor dit Ontwerp, dan bloote Giſſingen.

Sommigen willen, dat de Franſchen of Nederlanders den eerſten grondſlag tot deeze Ontdekking gelegd hebben; alzo een Man uit Franſch Vlaanderen, genaamd BETENÇOUR, agtenzeſtig Jaaren voor den Scheepstogt

Digitized by Google

togt van Columbus, de Eilanden, die deswegens de Vlaamſche genoemd worden, ontdekte, en dus aanleiding gaf tot verdere Reistogten naar 't Weſten. De Spaanſchen willen, dat Columbus, geduurende zyn Verblyf op Madéra, de Papieren vond van eenen hunner Landslieden, aldaar geſtorven, die door ſtorm op de Kuſt van Amerika gedreeven was geweeſt; waar uit hy veel licht kon ſcheppen. Volgens de Engelſchen zouden die van Wales verſcheide honderd Jaaren vroeger, naamelyk reeds in 't end der twaalfde Eeuw, op de Kuſten, mooglyk van Noord-Amerika, geland zyn, en aldaar Volkplantingen opgeregt hebben: doch zulks wordt enkel beſlooten uit een Gedigt, ter eere van zekeren Prins van Wales gemaakt door eenen Digter, die in 't jaar 1477, en dus ten minſte vyftien Jaaren voor den Togt van Columbus, zou geſtorven zyn. Gemelde Prins, MADOC genaamd, hadt, in den jaare 1190 of zo anderen willen 1170, uit eenig misnoegen zyn Vaderland verlaten, en daar uit weder Volk ontbooden, doch na den tweeden Togt was niemand terug gekeerd, om Berigt te geeven van het nieuw gevonden Land. ONTDEKKING.

Hoedanig en welke, nu, de beweegredenen van onzen Genuees geweeſt zyn, hy hadt zelf de magt niet tot deeze Onderneeming: ook was zyn Ontwerp te grootſch om te beruſten in de ſchoot van byzondere Luiden: hy vervoegde zig derhalve, miſſchien op aanſpooring der Geeſtelyken, by de voornaamſte Mogendheden van Europa. Portugal was de naaſte, doordien hy zig te Liſſabon geves-

Digitized by Google

ONTDEKKING. tigd hadt, en daar deedt hy de voorſtelling aan het Hof, begeerende voor zyne moeite niets, indien de Onderneeming ſlaagen mogt, dan het Bewind over de Landen en Zeeën, welke hy mogt komen te ontdekken. De Koning verwierp, naar men verhaalt, dit Voorſtel, doch zondt in 't geheim een ander af, om de Ontdekking te doen, die, vrugteloos terug keerende, Columbus aan zo veel beſpotting bloot ſtelde, dat hy Portugal verliet en zig begaf naar Spanje. Middelerwyl was zyn Broeder van hem naar Frankryk en ook naar Engeland afgevaardigd; alwaar het Ontwerp even weinig ingang hadt. Sommigen willen, dat het insgelyks door 't Spaanſche Hof van de hand geweezen ware, en 't is zeker, dat hy eindelyk door Koningin ISABELLA alleen, die 'er haare Juweelen toe verpandde, op aanraading van haaren Biegtvader, voortgeholpen werdt.

De toeſtemming van haare Majeſteit ſchynt reeds in den jaare 1484 te zyn gegeven; doch dewyl het Hof van Spanje diestyds de handen vol hadt met de Mooren, liep het uitvoeren van de Onderneeming nog agt Jaaren aan; wanneer men een genoegzaame ſomme Gelds daartoe in gereedheid hadt (*), zo dat Columbus drie Schepen kon doen uitruſten. Hem was, door de Spaanſche Kroon, de tytel vergund van Admiraal van den Weſter-Oceaan,

(*) Sommigen zeggen van zeventienduizend Dukaaten, 't welk by de Tonne Gouds zou geweeſt zyn, indien het Gouden Dukaaten waren: doch dit is niet te denken.

Digitized by Google

Oceaan, met even de zelfde Voorregten, als de Admiraals van Kaſtilie en Leon genooten: dat alle Burgerlyke Bedieningen, zo wel als de Regeering der Landſchappen, op het Vaſte Land, of in de Wereld, die men zoude ontdekken, t'eenemaal aan zyne Begeeving zouden ſtaan: gelyk hy ook, behalve de Inkomſten der Hooge Ampten van Admiraal en Onderkoning, een tiende genieten zou van alle de voordeelen uit toekomende veroveringen in die tot nog toe onbekende Landen. ONTDEKKING.

Columbus dan, dien wy verder de Admiraal zullen tytelen, zyn drie Schepen uitgeruſt en van Leeftogt voorzien hebbende, ſtaken 3 Auguſtus, des jaars 1492, van *Palos* naar de Kanariën in Zee, en kwam den 12 reeds op die Eilanden aan. Een der Schepen was op de Togt wat beſchadigd geworden; des de Admiraal daar vertoefde tot den 1 September, om het te laaten herſtellen en nieuwe Voorraad in te neemen. Voorts in de Oceaan Weſtwaards zeilende, duurde het naauwlyks veertien Dagen, of zyn Volk begon te morren wegens de Onderneeming, zig verbeeldende in hun verderf te loopen, om dat de geduurige Ooſten Wind hun de hope benam van terug te kunnen keeren, als de Togt eens vrugteloos uitviel. Den 19, egter, wakkerde hun de moed, doordien zy eenige Vogels over de Schepen zagen vliegen, en den 22 een menigte van Kruiden nevens hun dryven: waarom zy zig verbeeldden naby Land te zyn. Dit denkbeeld, egter, ſtreelde hun niet lang, alzo zy, na verſcheide Dagen zeilens, geen Land ontmoetten; weshalve Eerſte Reistogt.

ONTDEKKING. ve het Scheepsvolk dreigde aan 't muiten te ſlaan. Gelukkig egter werden eerlang meer tekenen van Land ontdekt, en, indien de Admiraal zyn Koers een weinig Zuidelyker genomen had, zou hy toen reeds op de Karibiſche Eilanden, Hispanjola of Kuba, geland zyn; maar hy liet deeze in ly leggen: want het eerſte Land, dat hy aandeedt, waren de *Lucayo's* of Bahama-Eilanden, naby de Kuſt van Florida.

Ontdekking van de Bahama-Eilanden. Het was op Donderdag, den 11 Oktober, van 't gemelde Jaar, omtrent te tien Uuren 's avonds, dat van de Vloot eerſt een Vuur of Licht ontdekt werdt op de Eilanden van *Guanahania*, of *St. Salvador*, gelyk de Admiraal een derzelven noemde, uit aanmerking dat het Gezigt, daar van, hem en zyn Volk uit hunne vreeze redde, van te zullen vergaan. Dit Eiland legt zeſtig Graaden van de Kanariën ten Weſten, op omtrent vyfentwintig Graaden Noorder Breedte. Met het aanbreeken van den Dag kwamen de Schepen naby hetzelve ten anker, en bevonden het een laag Land te zyn van ongevaar vyftien Mylen langte, wel bebouwd en door een groot Meir bewaterd. De Ingezetenen, die talryk waren, kwamen troepswyze op den Oever, en ſcheenen verbaasd op het zien der Schepen. De Admiraal, denkende dat 'er van hun weinig te vreezen ware, ging naar Land in zyne Boot, met den Koninglyken Standaard, en de twee andere Scheepshoofden insgelyks, met vliegend Vaandel. Op den Oever gekomen zynde, vielen zy op de Knieën neer, dankende God voor de gelukkige uitkomſt van hunne

Digitized by Google

ne Reize en kuſſende den Grond (zegt de Zoon van Columbus) met Traanen van Vreugde. Vervolgens ſtondt de Admiraal op, en den Koninglyken Standaard zwaaijende, nam hy van 't Eiland bezitting op naam van hunne Katholyke Majeſteiten, met groote plegtigheden: waar na zyn Volk hem erkende voor hunnen Admiraal en Onderkoning, zweerende hem gehoorzaamheid en Pardon verzoekende wegens hun onhandelbaar Gedrag geduurende den Togt. ONTDEKKING.

De Indiaanen, middelerwyl, ſtonden te ſtaroogen op de Spanjaarden, zonder te tragten zig tegen de Bezitneeming van hun Land, door dezelven, aan te kanten. Ook zogt de Admiraal hunne Vriendſchap te gewinnen, door eenige Kettingen van Glazen Kraalen, en andere Snuiſteryën van weinig waarde, onder hun te laaten omdeelen, die zy aanſtonds om den Hals hingen en 'er zig mede verſierden. Het Volk was geheel naakt, van middelmaatige ſtatuur en bruin van Vel, gelyk die der Kanariën; wel beſneeden van Aangezigt, maar wat breed van Voorhoofd; hebbende de Oogen zwart, gelyk ook het Hoofdhaair, dat doorgaans kort boven de Ooren afgeſneeden was, hoewel anderen het lang en opgebonden droegen: ſommigen hadden het geheele Lighaam, anderen alleenlyk het Aangezigt, rood geſchilderd. Hun voornaamſte ſieraad beſtondt in een dun Gouden plaatje als een Halve Maan, 't welk van de Neus over de Bovenlip heen hing, en hunne Wapenen waren Pieken, met Viſchbeenen gemonteerd. Wanneer de Admiraal naar zyne Sche-

Digitized by Google

ONTDEKKING. Schepen terug keerde, volgden zy hem, eenige zwemmende, anderen in hunne Kanoos, zynde Vaartuigen van de Stam van een Boom gemaakt, waar van ſommigen wel veertig Man, anderen niet meer dan twee konden voeren. Aan boord komende werdt van hun Papegaaijen en Katoene Garen, zynde alle de Koopwaaren, die zy hadden, tot verruiling tegen Europiſche Snuiſteryën, aangebragt. Alle ſtukken van gebroken Glas of Aardewerk ſcheenen hun van zeer veel Waarde te zyn; want zy ſprongen in Zee en zwommen naar den Oever met zulke Snuiſteryën, in groote verheuging. Niets egter, was 'er, daar zy zig meer over verwonderden, dan de Zwaarden en blinkende Wapenen der Spanjaarden; zynde het gebruik van Yzer aan dit Volk, diestyds, geheel onbekend.

Ontdekking van *Kuba*. Columbus vraagde hun, zo veel hem doenlyk was, door tekenen, van waar zy hunne Gouden Plaatjes hadden, en zy weezen hem naar 't Zuiden en Zuidweſten, alwaar zy de Spanjaarden te verſtaan gaven, dat verſcheide groote Landſchappen waren, wel van Goud voorzien. De Admiraal deedt zig, in zyne Sloepen, het Eiland rond roeijen, om te zien, of 'er iets ware, dat waardig ſcheen om zig daar te veſtigen: doch hy vondt het 'er zo min als op eenig ander van de Bahama-Eilanden. By zyn vertrek nam hy met zig zeven der Ingezetenen, en ſtevende met hun naar het groote Eiland *Kuba*, 't welk Zuidwaards van de Bahama-Eilanden afgelegen is, daar hy den 28 Oktober aanlandde. Hier vondt men, aan den Oever, eenige Wooningen,

Digitized by Google

gen, doch het Volk nam altemaal de vlugt naar de Gebergten. Twee Spanjaarden, derhalve, en twee Indiaanen, werden op kondschap in 't Land gezonden, die, den 5 November terug komende, verhaalden, dat zy, omtrent twaalf Mylen, Landwaards in, hadden gereisd; dat zy gekomen waren aan een Vlek, van omtrent vyftig groote Houten Huizen, met Stroo gedekt, waar in ongevaar een duizend Menschen woonden, die met groote Eerbied kwamen, en der Spanjaarden Voeten kuften, geevende hun gekookte Wortelen tot Spyze. De Spanjaards hadden, op hunne Reize, nog verscheide andere Vlekken gezien, alwaar zy op een vriendelyke wyze onthaald werden, en zeiden, dat het Land zeer wel beplant was, met Eiken-, Pyn-, Palm- en Katoenboomen, en bezaaid met Indiaansch Koorn: dat zy een groote verscheidenheid van Vogelen gezien hadden, doch geen Beesten, uitgenomen eenige weinige stomme Honden: dat de Indiaanen een groote veelheid van Katoene Garen in hunne Huizen hadden, waar van zy Hangbedden maakten om in te slaapen en Schortkleedjes voor hun Vrouwvolk. Maar, als men de Indiaanen vraagde, of zy eenig Goud of Edele steenen hadden, weezen zy met de Vingers naar 't Ooften, te kennen geevende, dat aldaar een groot Land was, *Boboi* van hun en naderhand van de Spanjaarden *Hispanjola* of klein Spanje genaamd, alwaar men overvloed van dergelyke Zaaken vondt. ONTDEKKING.

De Admiraal, dan, besluitende derwaards te stevenen, nam met zig twaalf Indiaanen van *la*. Ontdekking van *Hispanjola*.

ONTDEKKING. van Kuba, Mannen, Vrouwen en Kinderen, waar by zig nog de Man van een der Vrouwen en Vader van twee der Kinderen, vrywillig voegden. Hy kwam den 6 December aan het gedagte Eiland, daar de toeſtand byna eveneens was als op Kuba. De Ingezetenen ruilden gretig verſcheiderley Snuiſteryën in, tegen Gouden Plaatjes. Het Eiland verder Ooſtwaards omzeilende, kwam een der *Kaciques* of Koningjes aan boord, met twee of drie honderd Man, die Geſchenken gaven en weer terug ontvingen van de Spaanſchen. Op dien Togt hadt de Admiraal het Ongeluk van zyn Schip op een Droogte te verliezen; des hy 'er thans maar één over hadt; want hy door den Kapitein van het derde Schip verlaten was aan 't Eiland Kuba, die alleen naar Hispanjola zeilde, in hope van de Goudmynen te zullen ontdekken eer de Admiraal daar kwam. De Spaanſchen, evenwel, hadden het geluk van, met hulp der Indiaanen, alle Goederen te bergen uit het gebleeven Schip, en bevonden hier in, de Ingezetenen van dat Eiland een goedaartig Volk te zyn, volkomen naakt en byna zo blank als de Europeaanen. Zy bragten den Admiraal, tot vergoeding wegens 't verlies van zyn Schip, taamelyk veel Goud, bewerkt tot dunne Plaatjes, of Verſierzelen van Hals en Aangezigt, en berigtten hem, dat 'er binnenslands veel meer te vinden ware. Door hem werdt, derhalve, een Fort gebouwd by de Haven, van het Hout van zyn gebleeven Schip; waar in hy een Bezetting blyven liet van negenendertig Man, met Kanon, klein Ge-

Digitized by Google

Geweer, Kruid en Lood tot verdediging, en allerley noodwendigheden; beſluitende, voorts, naar Spanje terug te keeren, om van den uitſlag zynes Reistogts verſlag te doen. ONTDEKKING.

Ten dien einde Ooſtwaards ſtevenende, ontmoette hem het Schip, dat van hem afgegaan was, en welks Kapitein taamelyk veel Gouds bekomen hadt, door ruiling van Snuisteryën met de Indiaanen. De Admiraal zondt, op het Ooſtend van Hispanjola, zeven Man van zyn Volk naar den Oever, die aldaar een ſtouter ſoort van Volk vonden, omtrent vyf en vyftig in getal, gewapend met groote Knodſen, Pyl en Boog. Deeze waren ook volkomen naakt, hebbende alleenlyk het Hoofd verſierd met Kroontjes van ſierlyke Pluimen, en hunne Aangezigten zwart, rood of wit geſchilderd. Hunne Boogen waren van Hout, de Pylen van een dun Riet, met Viſchbeenderen geſcherpt. Dus toegeruſt ſcheenen zy op de Spaanſchen te willen aanvallen, die hunne Musketten loſten, kwetzende 'er twee of drie; waarop de overige Indiaanen vlooden en verſtrooid werden. Deeze plaats noemde Columbus de Baay of Golf der Pylen, en hier vondt hy, naar zyn Berigt, een groote veelheid van Katoen en lange Peper.

De Admiraal, den 16 January uit die Baay, welke de Indiaanen *Samana* noemden, vertrokken zynde naar Spanje, werdt den 14 February, beweſten de Vlaamſche Eilanden, overvallen van een vreezelyken ſtorm, in welken hy zyn andere Schip verloor. Den volgenden dag, evenwel, kwam hy behouden op een derzelven aan, en kreeg 'er verſche TERUGTOGT NAAR SPANJE.

Digitized by Google

ONTDEKKING. sche Voorraad; doch de helft van zyn Scheepsvolk aan Land zendende om hunne Gelofte aan de Moeder-Maagd te volbrengen, werden die daar in arreſt gehouden door de Portugeezen. Hy kreegze weder los, en den 24 van dat Eiland afgezeild zynde, overviel hem een nieuwe Storm, waar door hy, tegen zyn wil, op de Taag gedreeven werdt.

De Portugeezen hadden eenigen tyd te vooren reeds begonnen een figuur te maaken in de Wereld. Zy hadden de Kuſt van Afrika langs hoe verder Zuidwaards bezeild, en zig dus een voordeeligen Handel op Guinee geopend. 't Was derhalve niet onbillyk, dat de Koning den Admiraal deed afvraagen van waar hy kwam; nog minder dat de Admiraal de eer des Konings van Spanje, 'dien hy diende, ſtaande hieldt. Zyn moedig Antwoord was van die uitwerking, dat het Hof van Liſſabon, hoe zeer hem de Ontdekking van een nieuwen Wereld benydende, hem vriendelyk ontving en zelfs Vryheid om te vertrekken gaf, zo dat hy den 13 Maart des jaars 1493 wederom te Palos in Andaluſie aankwam; van waar hy ruim zeven Maanden te vooren was afgezeild. Hier vernam hy, dat zyn andere Schip reeds in Gallicie geland ware, welks Kapitein, op onderſtelling dat de Admiraal in de Storm vergaan zou zyn, zig de Eere der Ontdekkingen aanmaatigde; doch het Spaanſche Hof deedt hem zwygen, en de aankomſt van Columbus verſtommen.

Ongemeen was de Toejuiching welke den Admiraal van Groot en Klein, in dat Ryk, bejegende. Aan het Hof, dat zig te Barcelona

Digitized by Google

lona bevondt, werdt hy met Koninglyke Eer ontvangen en ieder watertandde naar het Verhaal van zynen Reistogt, dat hy met alle deftigheid, hem betaamende, deedt. Daar op werdt hem, door hunne Majesteiten, het Onderkoningschap bevestigd van alle de Eilanden en Landen, welken hy, beweesten de Vlaamsche Eilanden en die van Kaap Verde, ontdekken zou of veroveren, geevende hem Magt tot aanstelling van alle Gouverneurs, zo in 't Burgerlyk bestuur als in de Krygsdienst over deeze nieuw ontdekte Indiên, gelyk men dezelven diestyds noemde, in verbeelding dat dezelven naby de Oostindiën gelegen waren. ONTDEKKING.

Het Hof deedt onmiddelyk Orders afvaardigen, om een nieuwe Vloot tot Bezitneeming en Bevolking van die Landen uit te ruſten. Men maakte daar mede zo veel spoeds, dat de Admiraal wederom, met zeventien Schepen en vyftienhonderd Man, van Kadix afstak op den 25 September 1493. Hy deedt, gelyk in de eerste Reistogt, de Kanariën aan, en van daar den 7 Oktober afgestoken zynde, kwam hy te *St. Dominico*, een der Karibische Eilanden, op den 2 November, 's nagts; wanneer de Stuurlieden rekenden tusschen de zevenhonderdvyftig en agthonderd Mylen van de Kanariën af te zyn. Op dit Eiland, dus genaamd dewyl het op een Zondag ontdekt werdt, geen bekwaame Haven vindende, zeilde hy naar een ander, *Marygalante* getyteld, 't welk de naam was van zyn Schip. Hy nam het, van wegen hunne Katholyke Majesteiten, in bezitting en keerde wederom naar. Tweede Togt van *Columbus*.

Digitized by Google

ONTDEK-KING. naar boord. Vervolgens een ander der Karibes aan doende, werdt hetzelve van hem St. Maria van *Guadeloupe* genaamd, op 't verzoek van eenige Monniken, die tot een Klooster van deezen naam, in Spanje, behoorden. Op dit Eiland bevond zig een klein Vlek, maar de Ingezetenen waren altemaal in de Boſſchen gevlugt. Aldaar aan Land getreeden zynde vondt hy een menigte Katoen, zo geſponnen als ongeſponnen, en Weefgetouwen, als ook Menſchen Bekkeneelen opgehangen en Beenderen. De Huizen waren beter gebouwd en gemeubileerd, dan die hy te vooren hadt gezien, op zyn eerſte Reistogt.

Middelerwyl twee jonge Indiaanen van de Spanjaarden gekreegen zynde en zes Vrouwluy de vlugt genomen hebbende tot de Schepen, zeilde hy, den 10 November, met dezelven naar 't Noordweſten, om Hispanjola weder op te zoeken, en kwam aan een ander Eiland, dat van hem *Montſerrat* geheeten werdt, wegens deszelfs uitmuntende hoogte. De Indiaanen verhaalden hem, dat hetzelve ontvolkt ware door de Karibers, die de Ingezetenen hadden opgevreten. Verder Weſtwaards zeilende, zag hy een menigte van andere Eilanden, en onder anderen dat van *St. Martin*, daar hem een Kanoo tegenkwam, met vier Man en een Vrouw daar in, die tegen het Volk van zyne Sloep met Boog en Pylen vogten, en, toen de Kanoo door de Sloep was onder Water geſtooten, ſchoot een der Indiaanen nog verſcheide Pylen terwyl hy in 't Water zwom. Op 't laatſt, niettemin, werden zy allen gekreegen, en de

de Spanjaarden namen waar, dat de Manluy gesneden waren; zynde zulks, zo de Zoon van Columbus verhaalt, de gewoonte onder de Karibers, van hunne Gevangenen dus te doen, op dat zy vetter worden en hun Vleesch smaakelyker zyn mogte; gelyk by ons dat der Kapoenen. ONTDEKKING.

De Admiraal nog het Eiland van *St. Jan*, naderhand *Porto Rico* genaamd, aangedaan hebbende, kwam den 12 November op Hispanjola. Hier vondt hy het Fort, door hem gebouwd, van Bezetting t'eenemaal ontbloot. De Indiaanen verhaalden hem, dat sommigen hunne natuurlyke dood gestorven; anderen verloopen en door de Inlanders, terwyl zy Goud zogten, vermoord; de overigen gewapenderhand verslagen waren door een Kacique of inlandsch Vorst, die van de Gebergten afgekomen was, en het Fort ingenomen hadt; niettegenstaande al het gene de Indiaanen, hunne Vrienden, tot hunne bescherming hadden kunnen aanwenden. Hy vernam ook, dat de Bezetting oneenig was geworden en in groote ongebondenheid hadt geleefd, neemende ieder vier of vyf Wyven, en misschien sommigen daar van met geweld; 't welk, met en benevens hunne pooging om het Goud te ontdekken, daar de Indiaanen meester van waren, hunnen ondergang verhaast hadt. De Kacique, die Bondgenoot van de Spanjaarden was, ondertusschen, toonde, door de ontvangen Wonden met Pylen gemaakt, dat hy 'er geen deel aan hadt, en beschonk zelfs den Admiraal met een Ketting van Gouden Tweede Komst op Hispanjola.

Digitized by Google

ONTDEKKING. Kraalen, een Koninglyke Kroon van Goud, en drie Kalabaſſen gevuld met Stofgoud, bedraagende ongevaar twee Ponden Gouds; waar voor hy eenige Snuiſteryën en mooglyk dienſtige Gereedſchappen voor de Huishouding, tot vergelding terug kreeg.

Goud aldaar gevonden. Columbus waargenomen hebbende dat andere deelen des Eilands bekwaamer waren om een Stad te ſtigten en een Volkplanting op te regten, zeilde meer Ooſtwaards, en een bekwaame Haven vindende naby een Berg, dien hy genoemd hadt *Monte Chriſto*, werdt door hem aldaar een Stad aangelegd. Middelerwyl zondt hy een gedeelte van zyn Volk af om het Landſchap *Ciboa* te ontdekken, leggende twintig Uuren Zuidwaards, alwaar de Ingezetenen zeiden dat veel Gouds was. Verneemende, dat dit een Bergagtige Landſtreek ware, taamelyk van Rivieren voorzien, in welken veel Goudzand gevonden werdt; trok hy zelf derwaards en deedt 'er een Fort opregten, dat hy met vierhonderd Man, Bezetting, voorzag, en een Stad bouwen, genaamd *Iſabella*, naar de Koningin van Spanje.

In deeze Togt nam de Admiraal waar, dat de Indiaanen zig in de grootſte verbaasdheid bevonden op het zien van zyne Ruitery, en, ſchoon zy ſomtyds het Spaanſch Voetvolk durfden ſpits bieden, kon een enkele Ruiter 'er eenige honderden op de vlugt dryven. Zy oordeelden zig niet veilig, zelfs wanneer een diepe Rivier was tuſſchen hun en de Ruitery: 't zy dat zy voor 't overzwemmen, of voor 't overſpringen, bekommerd waren.

Co-

Digitized by Google

Columbus, de Stad Iſabella en 't Fort St. Thomas in ſtaat van tegenweer gebragt en de Regeering des Eilands zynen Broeder in handen gegeven hebbende, vertrok, om nieuwe Ontdekkingen te doen, met drie Schepen Weſtwaards. Hy ontdekte het Eiland *Jamaika*, bezuiden Kuba, en vondt hetzelve een Volkryker, vermaakelyker en vrugtbaarer Landsdouw te zyn, dan een der anderen. Evenwel kon hy nog niet te weeten komen, of Kuba een Eiland ware, en door Stormwinden zo wel als door Ziekten aan Scheepsboord gefolterd, was hy genoodzaakt, onverrigter Zaake, naar Hispanjola terug te keeren. Hier vondt hy het geheele Eiland in verwarring: de Spanjaarden hadden de Indiaanen mishandeld en deeze zig zelf verdedigd, 't welk veele Europeaanen het leven koſtte: doch de Admiraal, zyn verſtrooide Benden weder by een verzamelende, bragt het geheele Eiland tot onderwerping; hoewel zyn geheele Krygsmagt uit niet meer dan tweehonderd Man te voet, twintig Paarden en twintig groote Honden, beſtondt. De Inboorlingen werdt van hem een Schatting opgelegd, van een groote Paarde-Bel Stofgoud voor ieder Perſoon boven de veertien Jaaren oud, alle drie Maanden op te brengen, en de overige moeſten om den zelfden tyd vyfentwintig Ponden Katoen leveren, hoofd voor hoofd.

ONTDEKKING.

Ontdekking van Jamaika.

De Admiraal, de Regeering des Eilands weder in orde gebragt hebbende, vondt raadzaam naar Spanje terug te keeren, om verſlag te doen van zyne verrigtingen. Op

Digitized by Google

ONTDEK-KING. dien Togt, onkundig van de regte manier om naar Europa te ſtevenen, en in plaats van Noordwaards aan te zeilen, daar hy de Weſtelyke Winden zou aangetroffen hebben, hadt men geduurig met den Ooſtenwind te worſtelen; zo dat hy niet, dan omtrent drie Maanden na zyn Vertrek, in Spanje kwam. Hier werdt hy aan 't Hof zeer koel ontvangen: het weinige Stof of klompjes Goud in de Rivieren gevonden, voldeedt zo min aan de verwagting van 't Gemeen, als aan de Onkoſten der Uitruſting van zulk een Vloot. Ook is het naauwlyks te begrypen, hoe een Man van zo veel beleid, die zo veel Volks en Schepen onder zig hadt, daar mede niet meer Ontdekkingen had gedaan of verder Zuid- en Weſtwaards was geſtevend, als wanneer hy waarſchynlyk de Schatten van Peru en Mexiko zou gevonden hebben: maar de Zaaken worden beſt van agteren ingezien.

Derde Togt van Columbus. Het duurde eenige Jaaren, eer Columbus wederom een Vloot by een kreeg van zes Schepen, waar mede hy, den 30 Mey des Jaars 1498, weder afzeilde naar Amerika. Hy deedt Madéra aan en vervolgens Ferro, het Weſtelykſte der Kanariſche Eilanden, van waar hy drie zyner Schepen regtſtreeks naar Hispanjola afvaardigde, en met de andere drie Zuidwaards ſtevende, tot aan de Eilanden van Kaap Verde, die op omtrent vyftien Graaden Noorder Breedte leggen. Aldaar ververſching ingenomen hebbende, hieldt hy zyn Koers naar 't Zuidweſten, in verwagting van het Vaſte Land te zullen ontdekken, tot dat hy op vyf Graaden Noorder Breedte kwam,

en

Digitized by Google

en daar Stilte met Donderbuijen en uitermaate Heet Weer ontmoetende, werdt hy verſchrikt van verder Zuidwaards te ſtevenen en rigtte naar 't Noordweſten zynen Koers. Op zeven Graaden Breedte komende, ſtevende hy regt Weſtwaards, welken Koers eenige Dagen gehouden hebbende, den 1 Auguſtus een Eiland van hem ontdekt werdt, daar hy den naam aan gaf van *Trinidad* of de Drieeenheid, leggende by den Mond van de *Oronoko*-Rivier in Zuid-Amerika. Een dag of twee daarna, werdt van hem het Vaſte Land van *Paria* of *Guajana* aangedaan, dat een weinig benoorden de Evennagts-Lyn gelegen is. ONTDEK-KING.

Met de Inboorlingen van dit Landſchap dreef de Admiraal eenigen Handel, in het verruilen van Snuiſteryën. Hy nam waar, dat dezelven blanker waren dan die van Hispanjola; dat de Manluy lang Haair droegen, hebbende Voorſchootjes en Mutſen van Katoen: dat de Vrouwen kleine Gouden Plaatjes en Kettingen van Paarlen om den Hals hadden, maar geene Schortekleedjes tot het dekken der Schaamdeelen: zynde dit in 't algemeen een onſchadelyk, onnoozel Volk, geen Menſchen-eeters of Kannibaalen, gelyk ſommigen hun beſchryven. Ontdekking van de Vaſte Kuſt.

Na omtrent veertien Dagen vertoevens op deeze Kuſt, en zo veel berigt als mooglyk was van de geſteldheid van 't Vaſte Land verkreegen hebbende, vertrok de Admiraal en kwam den 30 Auguſtus 1498 wederom op Hispanjola, te *St. Dómingo*, een Stad door zyn Broeder aan de Zuidzyde des Eilands geſtigt.

Digitized by Google

ONTDEK-KING. ſtigt. Hy vondt hetzelve grootelyks verontruſt, doordien zekere Spanjaard, wien de hoedanigheid van Opper-Regter opgedragen was, zig getragt hadt de Souvereiniteit aan te maatigen. Deze, egter, werdt te vrede geſteld, wanneer Columbus wederkwam, die vervolgens zig met grooten iever toeleggende om de Mynen te ontdekken, zulk eene veelheid vondt van Goud, dat één Man op een Dag dikwils vyf Marken kon bekomen. Dit had Columbus en zyne Familie in ſtaat geſteld om magtig ryk te worden, ware hem niet een nieuw Onweder berokkend geweeſt. Zyne oude Vyanden voegden zig met de nieuwe te ſamen, en wiſten hem by het Hof van Spanje zodanig zwart te maaken, dat door den Koning en Koningin een ander Gouverneur, BODAVILLA genaamd, naar Hispanjola afgevaardigd werdt, met laſt om Columbus te vatten en naar Spanje op te zenden, indien zyn Gedrag onbehoorlyk werd bevonden.

De Admiraal, zulks verneemende, gaf zig, op de aankomſte van BODAVILLA, gewillig over; niettegenſtaande hy de Stad en het Eiland, indien zyn Volk hem getrouw was geweeſt, ligtelyk hadt kunnen verdedigen. Hy werdt, tot ophooping van zyn verdriet, in de Boeijen geſlooten, benevens zyn Broeder, en dus afgeſcheept. De Kapitein van het Schip, aangedaan door eerbied voor de Jaaren en Verdienſten van Columbus, boodt aan, hem de Boeijen af te doen, maar deeze wilde het niet gedoogen. „ Naardien de Ko„ ning, zeid' hy, bevolen heeft, dat ik zy-

„ nen

„ nen Gouverneur gehoorzaamen zoude, ONTDEK-
„ zal Hy my zo onderdaanig aan deeze als KING.
„ aan alle Zyne andere Orders bevinden.
„ Niets, dan Zyne bevelen, zal my ontslaan.
„ Indien twaalf Jaaren Ongemakken en Ver-
„ moeijing; indien geduurige Gevaaren en
„ menigvuldig Gebrek; indien de Oceaan
„ eerst bevaren en vervolgens vyfmaal over
„ gezeild te hebben, om een nieuwe Wereld,
„ vol van Schatten, aan de Spaansche Mo-
„ narchie te voegen, deeze Ketens als een
„ Belooning verdienen: zo is het billyk, dat
„ ik dezelven tot in Spanje draage, en ze als
„ Gedenktekenen by my houde zo lang ik
„ leef." Men verhaalt dat hy de Boeijen, naderhand, altoos met zig gedragen en in zyn Kamer opgehangen heeft, willende dat die met hem begraven zouden worden.

Zo dra, egter, was Columbus niet in Spanje aangekomen, of daar werden Orders gegeven om hem te ontslaan, en aan 't Hof te noodigen, verzekerende hem dat BODAVILLA zynen Last had te buiten gegaan, en dat hem zyne Bezittingen niet alleen terug gegeven, maar dat hy ook hersteld zou worden in het Gezag over al het gene door hem ontdekt was in de nieuwe Wereld: want het bleek duidelyk, dat de Klagten, tegen den Admiraal ingebragt, uit eigen belang of Kwaadaartigheid oorspronglyk waren. Maar, niettegenstaande hy onschuldig was en hem de tytels van Onderkoning der Indiën bevestigd werden, schynt hy daadelyk beroofd te zyn geweest van zyn Gouvernement van His-

Digitized by Google

ONTDEKKING. panjola, werwaards een ander in zyne plaats gezonden werdt.

Vierde Togt van Columbus.

Dit Ongeval, hoe gevoelig ook voor deezen Man, was de Oorzaak van verdere Ontdekkingen der nieuwe Wereld. Columbus, door den Koning aangeſpoord, ſtak den 9 Mey des Jaars 1502, voor de vierde maal, en thans met vier Schepen, in Zee. Op Hispanjola aankomende, werdt hem de ingang der Haven van St. Domingo geweigerd, des hy de wyk moeſt neemen in een kleine Kreek, alwaar hy beſchut bleef voor de uitwerkingen van een zwaaren Storm, in welke Bodavilla, zyne groote Vyand, benevens veertien Schepen, die met Goederen en Schatten voor Spanje geladen waren, het Ongeluk hadden te vergaan.

De Admiraal, na dat de Storm bedaard was, het Eiland verlaatende, en Weſtwaards zeilende langs de Zuidzyde van Jamaika, kwam in de Golf van *Honduras*, alwaar hy een Kanoo ontmoette zo lang als een Galey en agt Voeten wyd, van éénen Boom gemaakt, en beladen met zodanige Waaren, als het Vaſte Land uitleverde. Hier waren vyf-en-twintig Man, benevens verſcheide Vrouwen en Kinderen aan boord, die van de Spanjaarden werden gevangen genomen. De Koopwaaren beſtonden in verſcheide Stukken geweven Katoen, Watten en Watten Borſtrokken zonder Mouwen, fraay gewerkt en met verſcheide Kleuren geſchilderd. De Vrouwluy bewonden zig in Lappen van Katoen, of hadden Kleedjes, van grootte als

als Handdoeken, tot dekking van de Schaamte. Men vondt in de Kanoo Houten Zwaarden, met Keyſteenen geſcherpt, en Bylen van Koper. Zy hadden ook Bellen, Plaaten, en Koperen Kroeſen om hun Metaal in te ſmelten. Hunne Voorraad beſtondt in Indiaanſch Koorn, verſcheide ſoorten van Wortelen en Kakao-Nooten, daar men Chokolaade van maakt. ONTDEKKING.

De Admiraal nam uit de Kanoo 't gene hem van dienſt kon zyn, en beſchonk de Indiaanen, daarentegen, met zodanige Europeaanſche Waaren, als hun het meeſt behaagden. Door middel van de Indiaanen, die hy reeds aan boord had, verſtondt hy uit deeze, dat ten Noordweſten van de Kuſt van Honduras, op welke zy zig toen bevonden, een magtig Vorſt woonde, dien men naderhand bevonden heeft de Keizer van *Mexiko* te zyn, en dat ten Zuidooſten een Landengte was, welk de Admiraal begreep een ſtraat of doorgang naar den Weſter-Oceaan te zyn; waar door hy de Paſſagie naar Ooſtindie hoopte te vinden. Deeze misvatting veroorzaakte hem oneindige moeiten; doch middelerwyl werdt de geſteldheid van het Vaſte Land, meer en meer, door hem ontdekt. Ontdekking van *Mexiko*.

Langs de Kuſt van Honduras zeilende, ging zyn Volk menigmaal aan Land en dreef Handel met de Inwooners, ruilende dunne Gouden Plaatjes in, voor Bellen, Glazen Kraalen en andere Snuiſteryën. Ook werden zy aldaar voorzien van Water en verſchen Voorraad, gelyk Wildbraad, Ganzen, Hoenderen,

ONTDEK KING. ren, Vifch en Boontjes, naar Turkfche Boonen zweemende. De meeften van dit Volk waren naakt, hebbende alleenlyk het Hoofd, gelyk ook de Schaamdeelen, gedekt met een Lap Katoen, en fommigen hadden korte Borftrokken van Watten aan, die hun zo wel tot Wapening als tot Kleeding fcheenen te dienen, befchuttende hun voor een flag van hunne Houten Zwaarden. Die naakt waren, hadden de figuuren van Beeften, Vogelen, Kafteelen, enz. op hunne Armen en Lighaamen gefchilderd. Op Dagen van Verheuging, wanneer zy zig zeer fraay wilden voordoen, kleurden zy hunne Aangezigten rood of zwart, of tekenden zig met lange ftreepen van verfcheiderley Kleuren, die hun zeer mismaakt deeden voorkomen in de Oogen van de Spanjaarden. Hunne Halfen, Ooren en Neuzen, waren verfierd met dunne Gouden Plaatjes, en dergelyke hingen aan hunne Ooren, die tot zulk een verbaazende langte waren uitgerekt, dat de Admiraal, deswegens, de Kuft van Honduras noemde het Landfchap der Ooren.

Komft te *Porto Bello.* Langs deeze Kuft zeilde de Admiraal Ooftwaards, tot dat hy aan de Kaap kwam, die van hem *Gracias a Dios*, of God zy dank, getyteld werdt: om dat hy toen bevryd was van langer met Winden en Stroomen te worftelen: want, de Kuft zig verder Zuidwaards buigende, vervolgde hy zyn Togt zonder eenige moeilykheid met hulp van den Oofter Paffaatwind. Het duurde egter niet lang, of hy moeft weder Ooftwaards aan ftevenen, en toen vondt hy een Inham of Reede, aan welke,

Digitized by Google

ke, om dat dezelve zo bekwaam was tot een Ankerplaats, door hem de naam van *Porto Bello* werdt gegeven. Dezelve legt in het eigentlyk zogenaamd *Terra firma* of 't Vaste Land, op ongevaar tien Graaden Noorder Breedte. Hier vondt hy veele Indiaansche Wooningen en niet alleen Koorn, maar ook andere Ververschingen: doch verneemende, dat 'er Goudmynen waren in de Provincie van *Veragua*, welke Westelyker gelegen is, zeilde hy derwaards, en, na dat aldaar eenig Goud gevonden was, deedt hy 'er een Steedje en Vesting aanleggen; waar in zyn Broeder met een Bezetting van tagtig Man, door hem geplaatst werdt: doch door hun wreed Gedrag tegen de Inlanders moest deeze Volkplanting eerlang verlaten worden. ONTDEKKING.

Columbus, van daar verdreeven, vondt zyne Schepen zo slegt gesteld, dat hy het niet raadzaam oordeelde op verdere Ontdekkingen uit te gaan, maar veeleer een bekwaame Rustplaats te zoeken. Hy zeilde dan naar Hispanjola, doch werdt door Tegenwinden niet alleen, maar door een hevigen Stormwind dermaate geteisterd, dat hy eensdeels door gebrek van Leeftogt, anderdeels door de lekheid der Schepen, genoodzaakt werdt, om Jamaika aan te doen. Hier bevondt men de Schepen geheel onbekwaam om de Zee te bouwen; des eenige Spanjaards met open Kanoos naar Hispanjola werden afgevaardigd, om hulp te verzoeken van den Gouverneur. Zie hier hoe veel dankbaarheid men hadt voor deezen Ontdekker van de Nieuwe Wereld! Men weigerde hem zulks en hy kwam 'er

ONTDEK-KING. 'er niet van daan, dan na een Verblyf van agt Maanden, in de droevigſte Omſtandigheden, hebbende byna dien geheelen tyd aan de Jigt ziek geweeſt. De Indiaanen wierden over 't lang Verblyf der Spanjaarden ongeduldig; dewyl het hun veel laſt was, dezelven van Voorraad te verzorgen: dit maakte een ſchaarsheid die het Volk aan 't muiten deedt ſlaan. Evenwel wiſt hy zig, door een liſtigen vond, daar uit te redden: hy ſtaafde zyn Gezag door het voorzeggen van een Maan-Eklips, en dus werdt hem genoegzaame Voorraad toegebragt, maar hy kreeg geen tyding van Hispanjola.

Eindelyk, egter, kwam een Schip opdaagen, dat door een byzonder Perſoon was afgezonden, en waar mede Columbus en zyn Volk, den 13 Auguſtus des Jaars 1504, te St. Domingo gebragt werdt. Zyne Zaaken aldaar beſchikt hebbende, dewyl hy op dat Eiland een goede Bezitting en Dingen van veel waarde hadt, keerde hy terug naar Spanje, alwaar hy in ſchyn zeer gunſtig ontvangen werdt; doch dewyl de Koningin, die hem voorſtondt, overleeden was, bevondt hy wel haaſt dat de Eer en Schatten, door hem verkreegen, hem van het Hof benyd werden, voornaamelyk zo het ſchynt, dewyl hy een Vreemdeling was en geen gebooren Spanjaard. Evenwel was de Nyd niet magtig zynen Roem te bezwalken: hy werdt, den 20 Mey des jaars 1506 geſtorven zynde, met veel Staatie in de Domkerk van Sevilie begraven, en zyn Gedagtenis vereerd met eene Graftombe; waar op het

Digitized by Google

het Opschrift was: *Columbus heeft een nieuwe Wereld gegeven aan Kastilie en Leon.* Ook erfde zyn Familie, van hem, aanzienlyke Eertytels en Schatten. ONTVER-KING.

Eenige Jaaren te vooren, en als in 't midden der Ontdekkingen van deezen grooten Man, werden ook anderen aangespoord, om zyn Voorbeeld te volgen. Niemand geluktte zulks beter, dan AMERICUS VESPUTIUS, een Florentyn, van wien de Nieuwe Wereld, mooglyk om dat hy eerst de Vaste Kust ontdekte, haaren naam kreeg. Evenwel heeft hy niet veel uitgevoerd, dat eenigen Roem verdient, zynde wel eenige honderd Mylen Westwaards gezeild, en eindelyk aan een Land gekomen onder de Keerkring van de Kreeft, 't welk Mexiko schynt geweest te zyn; doch hy stigtte nergens Volkplantingen of Vastigheden. Alleenlyk werdt door hem van de Inlanders eenig Goud ingeruild, en met andere Indiaanen gevogten. Hy deedt een tweeden Togt in dienst van Spanje, in den jaare 1498, en, Zuidwestwaards zeilende, passeerde hy den Evenaar, komende, op vyf Graaden Noorder Breedte, aan een Land, 't welk, naar alle waarschynlykheid, Suriname zal geweest zyn, in de Provincie van Guajana. Hier handelde hy van de Inboorlingen Paarlen en eenig Goud, ruilende zulks in voor Glaswerk en Snuisteryën, en kwam t'huis over Antégoa, een der Westindische Eilanden. Zuid-Amerika ontdekt door *Americus Vesputius.*

Naderhand werdt Americus Vesputius in dienst van Portugal uitgerust, en zeilde, in

ONTDEKKING. in de Mey-Maand des Jaars 1501, van de Taag met drie Schepen, waar mede wederom aan 't Vaſte Land van Amerika gekomen zynde, vyf Graaden bezuiden de Linie; hy vervolgens Zuidwaards langs de Kuſt zeilde, tot dat hy kwam op tweeen-vyftig Graaden Zuider Breedte, wanneer het koude en ongeſtuimige Weer hem deedt beſluiten, om naar huis te keeren. Dat hy dus een Vaſt Land ontdekt hadt van zo aanmerkelyke grootte, in de Nieuwe Wereld, kan een andere reden geweeſt zyn, om hem de benaaming daar van toe te eigenen.

Noord-Amerika ontdekt door *Cabot*.

De naaſtvolgende of liever gelyktydige Ontdekker was CABOT, ook een Italiaan, of van Italiaanſche afkomſt: want ſommigen verzekeren, dat hy te Briſtol, in Engeland, van Genueeſche Ouders geboren ware. Deeze werdt door Koning Henrik den VII. gebruikt, om een doortogt naar de Ooſtindiën, by 't Noordweſten om, te vinden: ten dien einde vertrok hy, in den jaare 1498, uit Engeland, en zeilde langs de Kuſt van Noord-Amerika tot zeven-en-zeſtig Graaden Noorder Breedte: maar zyn Volk morrende over de Ongemakken, die zy in dat Klimaat ondergingen, kwam hy terug, brengende alleenlyk met zig eenige Wilde Inboorlingen van die koude Geweſten. De zelfde Cabot of zyn Zoon, was het, zo men wil, die eerſt ondernam een Doortogt naar China in 't Noordooſten te zoeken, ontdekkende dus den Weg naar Archan-

Digitized by Google

changel in Moskovie, by de Noord-Kaap om. ONTDEKKING.

Dus zagen wy het Vaſte Land van Amerika van zeven-en-zeſtig Graaden Noorder tot twee-en-vyftig Graaden Zuider Breedte, binnen omtrent tien Jaaren tyds, in het end der Vyftiende Eeuw, aan de Ooſtzyde ontdekt: maar de regte geſteldheid van dit Wereldsdeel kwam niet tot kenniſſe der Europeaanen, dan verſcheide Jaaren laater, en die van 't Noordelyk deel, aan de Weſtzyde, is nog zeer duiſter.

VASCO NUNES DE BALBOA, vervolgde het geen Columbus aangevangen hadt, en *Cuba*, dat hy een Eiland bevondt te zyn, t'eenemaal veroverd hebbende, zeilde hy naar de Land-engte van *Dariën*, alwaar Columbus een Vaſtigheid hadt getragt op te regten, doch van daar verdreeven werdt. Hier ſtigtte hy een Fort en Stad, welke hy noemde *Santa-Maria del Antigua* of St. Maria, de Oude, en zig gemeenzaam maakende met de Kaciques of kleine Koningjes daar omſtreeks, werdt van dezelven hem de Weg geweezen naar de Zuidzee, over die hemelhooge Gebergten heen, welke, langs het midden van die Land-engte loopende, als een Dyk of Dam maaken tuſſchen de beide Oceaanen. 't Vaſte Land in bezit genomen. En ſchoon die Land-engte niet meer dan twintig of dertig Uuren gaans breed was, van de eene Zee tot de andere, hadden zy zulke Steilten te beklauteren, en door zo digte Boſſchen heen te booren, dat zy vyf-en-twintig Dagen beſteedden, om te komen in 't gezigt van de groote Zuidzee. Aldaar

Digitized by Google

ONTDEKKING. werden door VASCO, op den hoogſten Berg, Kruiſen opgeregt, en Bezitting van het Land genomen ten behoeve van hunne Katholyke Majeſteiten; gelyk hy in den jaare 1513 ook van de Zuidzee of ſtillen Oceaan zelf bezitting nam, en van alle de Kuſten en Baaijen, daar aan gelegen, in naame van de Kroon van Kaſtilie en Leon. Vervolgens werdt de Veſting van *Panama*, aan de Zuidzee, door hem geſtigt, en een Vloot van hem uitgeruſt, om verdere Ontdekkingen op dien Oceaan werkſtellig te maaken; voor welke dienſten het Hof van Spanje hem aanſtelde tot Gouverneur van Kuba en Panama, en Admiraal van de Zuidzeën. Maar, de Koning eenen PEDRARIAS overzendende als Onderkoning van de Land-engte van *Dariën* en *Terra firma* of het Vaſte Land, gelyk dat gedeelte van Amerika toen genoemd werdt, en dus met hooger Gezag dan dat van VASCO NUNEZ; zo nam de Onderkoning de gelegenheid waar, van een Geſchil, dat tuſſchen hem en VASCO ontſtondt, en deedt hem by form van Regtspleeging ter dood brengen.

De naaſte en groote Ontdekker en Veroveraar was FERNANDO CORTEZ, die de t'onderbrenging van Mexico begon in den jaare 1518; waar van ik voor de Beſchryving van dat Geweſt bericht zal geeven.

Straat of Doortogt naar de Zuidzee gevonden. Door den vermaarden MAGELLAAN werdt, in den jaare 1520, de Zee Engte of Doortogt naar den Stillen Oceaan ontdekt, die ſedert zynen naam gevoerd heeft, van waar hy Weſtwaards zeilde naar Ooſtindie, en dus niet alleen een weg opende, die door niemand nog ge-

Digitized by Google

gebruikt was; maar ook de rondheid van den Aardkloot beveſtigde. Zyn Schip, naamlyk, kwam behouden uit Ooſtindie, langs den gewoonen Weg, weder t'huis; hoewel hy op een der Eilanden was geſneuveld. Omtrent honderd Jaaren laater werdt door een Hollander, genaamd LE MAIRE, een Zuidelyker Straat of Doortogt, die ongelyk veiliger en beter was, gevonden en het Land daar omſtreeks, voor de Staaten, in bezitting genomen. Ook zyn DAMPIER en anderen, naderhand, op gelyke wyze naar de Ooſtindiën geſtevend. Van de Ontdekking van Peru en Chili, en het overige der Weſtkuſt van Amerika, welke niet lang daar na; als ook van die der waare geſteldheid van California, voor weinige Jaaren geſchied, zullen wy in't vervolg nader ſpreeken. ONTDEKKING.

II. HOOFDSTUK.

De Lugts en Landsgeſteldheid, Bergen, Meiren, Rivieren, Zee-Boeſems, Baaijen, Vrugten des Lands, Gedierten en de verſchillende ſoorten van Ingezetenen; zo van Zuid- als Noord-Amerika. Bedenkingen over hunne Afkomſt. De tegenwoordige Bezittingen van de Mogendheden van Europa in dit Wereldsdeel.

EEn Wereldsdeel van zulk een groote Uitgeſtrektheid, niet alleen ter wederzyde van de Evennagts-Lyn, maar ook ver buiten de Keerkringen, naar de Noord- en Zuid-Poolen toe, moet noodwendig zeer verſchillend zyn in Lugtsgeſteldheid. Dat gedeelte LUGTSGESTELDHEID.

Digitized by Google

LUGTS EN LANDS-GESTELD-HEID, ENZ.

van Noord-Amerika, 't welk van de Europeaanen bewoond wordt, is zelfs koelder van Klimaat dan de Landen van Europa, die op de zelfde Hemels Breedte leggen. Men behoeft Kanada, ten dien opzigte, slegts met Frankryk, en Virginie met het Zuidelykst deel van Spanje of Italie te vergelyken, om daar van overtuigd te zyn. In de Westindiën, in tegendeel, heerscht grooter Hitte, dan men van derzelver legging benoorden den Evenaar, en onbelemmerde Zee-Lugt, zou verwagten: daar wy, wederom, te Quito in Peru, 't welk byna onder de Linie legt, een zonderling gemaatigd Klimaat vinden aangetekend, in lang zo heet niet als onze grootste Zomer-Warmte. Van de vinnige Koude, die op de Hemelhooge Bergtoppen van Zuid-Amerika, hoe digt ook aan den Evenaar gelegen, en in de Noorder- of zelfs middeldeelen van Noord-Amerika aan de Hudsons-Baay en elders heerscht, zullen wy in de byzondere Beschryving omstandiger spreeken.

Landsgesteldheid.

Even weinig kan een Schets, die in alle opzigten voldoet, gegeven worden van de Landsgesteldheid. Amerika is, in 't algemeen gesproken, niet zeer Bergagtig, hoewel het de hoogste Bergen bevat, die 'er op den Aardkloot bekend zyn. Een groote reeks Gebergten, de *Andes* of *Cordilleras* genaamd, strekt zig Noord- en Zuidwaards, in Zuid-Amerika, langs de Kust van den Stillen Oceaan of groote Zuidzee. Hier toe behoort een Berg in Peru, door de Fransche Akademisten afgemeten, en bevonden anderhalf maal zo hoog

Digitized by Google

hoog te zyn als de Piek van Teneriffe, of byna eens zo hoog als de hoogſten der Alpiſche Bergen. De Geeſt duizelt in 't bezeffen van een hoogte van meer dan zeventig maal de Weſterkerks Tooren te Amſteldam. Zeer ligt is het te begrypen, dat Bergtoppen, die zo veel uitſteeken boven het Geweſt der Wolken, eeuwig bevroozen en met Sneeuw gedekt zyn: terwyl zy hunne grondveſting hebben op een Landsdouw die van Weelde en Schatten overvloeit. In Braſil en Paraguay zyn ook vry hooge Bergen, doch voor 't overige beſtaat de Ooſtkuſt meeſtendeels uit vlak Land en Boſſchagien, inzonderheid naar 't Zuid-end toe, alwaar nog groote woeſte Vlakten zyn. In Noord-Amerika kent men 'er geen aanmerkelyke, behalve dien hoogen righel, welke agter de Engelſche Volkplantingen legt, genaamd de *Apalaches* of *Allegany*-Bergen. Zelfs kan men het naauwlyks als een Gebergte aanmerken, dewyl die righel, Weſtwaards, om zo te zeggen waterpas is met het overige Land, zo ver wy 't kennen. Uit den afloop der Rivieren en de ſtorting der Meiren, mag men met zekerheid beſluiten, dat de middelſte deelen van Noord-Amerika, even gelyk de Ooſtelyke deelen van Aſia, byſter hoog zyn. LUGTSEN LANDSGESTELDHEID, ENZ.

In vergelyking met Afrika is dit Werelddeel zeer Waterryk. In Noord-Amerika ſtroomt de groote Rivier *Miſſiſippi*, uit onbekende Bronnen geſprooten, een groot end wegs naar 't Zuiden, ontvangende de *Ohio*, en andere voornaame Rivieren, naauwlyks kleiner dan de Ryn of Donau, en byna tot MEIREN EN RIVIEREN.

Digitized by Google

LUGTS EN LANDS-GESTELDHEID, ENZ.

aan haare Bronnen toe bevaarbaar. Naby de oorſprongen van dezelven zyn vyf groote Meiren of liever Zeën van zoet Water, die met elkander gemeenſchap hebben, of haare Wateren het een in 't andere uitſtorten, waar door de groote Rivier van *St. Laurens*, die als de Nyl van Noord-Amerika is, geformeerd wordt. De Ooſtelyke deelen worden door verſcheide Rivieren, van aanmerkelyke breedte, diepte en langte, meestendeels bevaarbaar zynde, beſproeid, en veelen der Volkplantingen zyn met Riviertjes en Beeken dermaate doorſneeden, dat de Planters 'er gezegd kunnen worden ieder een Vaart te hebben voor zyn eigen Deur. Zuid-Amerika levert de twee grootſte Rivieren uit, die 'er in de Wereld bekend zyn, die der *Amazoonen*, naamelyk, en *Rio de la Plata*. De eerſte deezer, die in Peru ontſpringt, niet ver van de Zuidzee, ſtroomt van 't Weſten naar 't Ooſten, byna dwars door Zuid-Amerika heen, ontvangende een menigte van andere Rivieren, zo groot, dat de Heer CONDAMINE het byna ondoenlyk vondt te bepaalen, welke het hoofd-Kanaal ware. Rio de la Plata of de Zilver-Stroom, uit een Meirtje byna in 't middelpunt van Zuid-Amerika ontſpringende, loopt eerſt Zuidwaards en ſtroomt, eindelyk, ten Zuidoosten, als met een geheele Golf uit in den Oceaan, daar zy zo veel Water in brengt, dat de Zee, verſcheide Mylen van den Oever, zoet bevonden wordt. Om niet te ſpreeken van de *Oronoque*, aan welke men, onder anderen dan de Amerikaanſche Rivieren, een voor-

Digitized by Google

voornaame plaats zoude kunnen geeven.

Lugtsgesteldheid, enz.

Wy hebben reeds van de plaatzing van dit Wereldsdeel, tuſſchen den Atlantiſchen en Stillen Oceaan, gewag gemaakt. In Zuid Amerika zyn, behalve de Monden der Rivieren, zo even gemeld, geen aanmerkelyke Inhammen of Zee-boezems, maar een menigte van Baaijen, onder welken die van *Todos los Santos* of Allerheiligen Baay, deswegens de *Babia* genaamd, uitmunt. Die groote Zee-Boeſem, daar de Weſtindiën, zogenaamd, in leggen, die door de Voor-Eilanden, als 't ware, geſlooten wordt, heeft in't Noordelyk deel den *Golf van Mexico*, waar aan de Baay van *Kampêche* en die van *Honduras* Zuidwaards paalen. Aan de Weſtzyde van Mexico of Nieuw Spanje, maakt Kalifornia, dat men voor een Eiland gehouden heeft, een groote Inham. Voorts heeft men 'er, agter Terreneuve en Kaap Breton, één, de *Golf van St. Laurens* genaamd. Maar onvergelykelyk grooter zyn die Zee-Boeſems of binnenlandſche Zeeën, de *Hudſons Baay* en *Baffins Baay*, in't Noordelykſte dat van dit Wereldsdeel bekend is; waar van de eene door Straat Hudſon, Ooſtwaards, de andere door Straat Davis, Zuidwaards, langs Groenland heen, met den Noorder Oceaan gemeenſchap heeft. Hoe ver de laatſtgemelde zig Noordwaards uitſtrekke, is met volkomen zekerheid nog niet bekend.

Zee-Boeſems, Baaijen, Inhammen.

Amerika is de Schatkamer der Natuur ten opzigt van allerley Voortbrengzelen, de Speceryën uitgezonderd. Het levert, naamelyk, de meeſte Plantgewaſſen, Boomen, Vrugten,

Goud-, Zilver- en Diamant-Mynen.

Digitized by Google

LUGTS EN LANDS-GESTELDHEID, ENZ.

Hout, Steenen, Metaalen en Mineraalen uit, die 'er in de andere Wereldsdeelen zyn, en in zo groot, indien niet grooter veelheid, ja veelen zelfs in meer volkomenheid: behalve welken het nog een byna oneindige verſcheidenheid van anderen heeft, die 'er byzonder eigen aan zyn, en niet groeijen of niet willen aarden in eenig ander Land. Deeze Voortbrengzelen, egter, zyn niets in vergelyking met de onuitputbaare Mynen van Goud en Zilver, of ook van Diamanten, welke, niettegenſtaande zy de twee laatſte Eeuwen zo ſterk bearbeid zyn, nog langs hoe meer ſchynen uit te leveren. Egter ſchynt tuſſchen de Goudmynen van dit Wereldsdeel en die van Afrika dit verſchil te zyn, dat het Goud in de laatſten met meer gemak en zuiverer gevonden wordt, daar het in de anderen als uit de Ingewanden des Aardryks, met veel moeite en ten koſte van het Leven veeler Menſchen, te delven is. Ook zyn de Diamanten van Braſil, op ver na, niet zo zuiver van water als die van Aſie, doch, in vergoeding, ongelyk grooter. Men heeft 'er, voor etteliyke Jaaren, één in Portugal gebragt, die gezegd wordt zeſtienhonderd Karaaten te weegen, en overzulks verſcheide millioenen waardig moeſte zyn.

Vrugten des Lands.

Behalve de Diamanten levert Amerika nog veele andere koſtbaare Steenen, Smaragden, Amethyſten en Paarlen uit, die egter ook, wederom, voor de Ooſterſchen moeten zwigten, of, miſſchien, wegens de groote menigte, minder geagt worden. Hier mogen wy een groot getal van andere Vrugten by doen,

Digitized by Google

doen, die van niet minder gebruik zyn, hoewel van minder Prys: by voorbeeld de Conchenilje, Indigo, Suiker, Gember, Piment, Kakau, Baniljes, Balſem van Tolu, Peru en Chili, Ambergrys, Beſoar, Caſſia, Tamarinden, Kina Kina, Saſſaphras, Salſaparil, benevens veele andere Drogeryën, verſcheide ſoorten van Verf houten, als ook zeer fraay gekleurde en welriekende, tot Kiſt- en Kaſtemaakers-Werk; om van Tabak, Huiden, Koffy en andere Koopwaaren niet te ſpreeken: noch van de Pelteryën en Kaſtooren van Noord-Amerika. Aan de meeſten derzelven hadt men in Europa, voor de ontdekking van dit Werelds deel, of geen kennis, of men was genoodzaakt dezelven, byſter duur, te koopen in Aſia en Afrika, mooglyk uit de tweede of derde hand, en de koſtbaarſten gemeenlyk vervalſcht door de Jooden, die 'er Kooplieden en Makelaars in waren. Onder de eigentlyk zo genaamde Vrugten is hier overvloed van Granaat- en Oranje-Appelen, Citroenen, Limoenen en een groote verſcheidenheid van Moes- en Geneeskragtige Kruiden, Wortelen en Gewaſſen. Behalve dit alles komt de vrugtbaarheid van den Grond en de gunſtigheid van het Klimaat, inzonderheid op de Weſtindiſche Eilanden en de Engelſche Volkplantingen, in aanmerking, welke uit de Inkomſten der aanzienlyke Koffy-, Tabak-, Suiker- en Indigo-Plantagien, zelfs aan de Vaſte Kuſt van Zuid-Amerika, gelyk in Suriname en daar omſtreeks, blykbaar is. LUGTS EN LANDSGESTELDHEID, ENZ.

Niettegenſtaande dien grooten overvloed, hadt dit Werelds deel aan veele Noodwendig-

Digitized by Google

LUGTS EN LANDS GESTELDHEID, ENZ.

heden gebrek. Toen 'er de Europeaanen eerſt aanlandden, vonden zy 'er Koorn, Wyn noch Olie; maakende de Ingezetenen hun Brood van een ſoort van Peulvrugten of Wortelen, en hunne Drank was niet veel beter. Zy gebruikten in 't geheel geen Geld. Daar waren geen Honden, Schaapen, Geiten, Oſſen, Koeijen, Ezels noch Paarden te vinden, ſchoon 'er overvloed was van goede Weidlanden. Dit alles is 'er, ſedert, in zulk een menigte overgebragt, en zo kragtig aangefokt, dat men 'er thans niet alleen geen gebrek aan heeft; maar dat zelfs de Paarden en Honden, in de afgelegenſte deelen, in 't wilde loopende, gevonden worden. Ook is de groote veelheid van Oſſen-Huiden, die jaarlyks van daar overkomen, hier van een verder blyk.

Dieren, Vogelen, Visſchen.

In plaats van dien vondt men 'er Dieren, aan dat Wereldsdeel, zo 't ſchynt, eigen, en wel in eenige opzigten naar die van den overigen Aardbodem zweemende; doch veelen ook zeer verſchillende. Zo is het met de wilde Stieren of Buffels van Noord-Amerika en de Weſtindiſche Eilanden, met verſcheide ſoorten van Herten, Haazen, Konynen en ander Wild, doch nuttig; als ook met de Slangen, Kaymans of Krokodillen, Haagdiſſen en ander ſchadelyk of affchuwelyk Gedierte. De Ratelſlangen ſchynen byna aan Noord-Amerika eigen te zyn, gelyk de Brilſlangen aan Ooſtindie of de Zuidelykſte deelen van Aſie. De Leguaanen en Sauvegardes, van verbaazende grootte, de Beefaal en Pipal, die Pad, welke de Jongen uit de Rug voortbrengt,

Digitized by Google

brengt, zyn eigen aan Weſtindie. Het Peruaanſche Schaap en dat van Chili, 't welk die koſtbaare Vigonia-Wol uitlevert, vindt men nergens dan in Zuid-Amerika. Wy ſpreeken hier niet van die wonderbaare verſcheidenheid van Vogelen, zo door de fraaiheid hunner Kleuren, als de lieflykheid van Gezang of door de aardigheid en kleinheid uitmuntende; noch van de Rupſen, Kapellen en andere Inſekten, of Hoorens, Schulpen en Zee-Koraalen, daar Amerika thans de Kabinetten der Liefhebberen mede vervuld heeft. De Zeeën, Boeſems en Rivieren hebben niet minder verſcheidenheid van Viſch en Schildpadden: ook zyn 'er Zee-Paarden en Zee-Koeijen, gelyk in Afrika. LUGTSTR LANDSGESTELDHEID, ENZ.

Onder de natuurlyke Inboorlingen van Amerika vindt men, niettegenſtaande de byſtere uitgeſtrektheid Noord- en Zuidwaards, minder verſchil, dan onder de Afrikaanen; 't welk daar aan toegeſchreeven kan worden, dat de Hitte, tuſſchen de Keerkringen, hier zo overmaatig groot niet is, gelyk wy gezien hebben, of ook uit hunne Levensmanier. Men noemtze, in 't algemeen, Wilden, en de genen die de middelſte deelen bewoonen, zyn kenbaar aan de roodheid van hunne Huid, en zwarte Haairlokken, de wyde Neusgaten en lange Ooren. In Noord-Amerika of Kanada vindt menze Olyfkleurig bruin en veelen beſchilderen hun Vel met allerley figuuren of beſtryken het met Olie en verſcheiderley Verfſtoffen, om zig te verfraaijen. In de Weſtindiſche Eilanden, als ook in Kanada en Mexiko, vindt men 'er, die bynazo blank zyn Ingezetenen.

Digitized by Google

INGEZETENEN. zyn als de Europeaanen. Aan de Kuſt van Chili zyn de Ingezetenen van eene getaande kleur, die een weinig naar 't rood Koper trekt, gelyk die van Peru. Voorts vindt men, in 't geheele Vaſte Land van Amerika, de Indiaanen geel of liever roodagtig, doch in Paraguay of de binnenſte deelen Olyfkleurig, zo ſommigen verzekeren. Die van Braſil zyn ook roodagtig of getaand, hebbende een groot Hoofd, breede Schouders en lang zwart Haair. Deeze plukken zig, zo wel als die van Chili, den Baard en de Haairtjes op 't Lyf uit, ſchilderende zig, gelyk de Wilden in 't algemeen, op verſcheide manieren.

Behalve deeze, die men eigentlyk Amerikaanen noemt, worden de Noordelykſte deelen van Amerika door een geheel verſchillend Volk bewoond. Men vindt 'er, aan de Hudſons-Baay en benoorden het Land van Labrador, die klein van ſtatuur en wanſtaltig zyn, hebbende het Aangezigt byna geheel met Haair bedekt, gelyk die van 't Land benoorden Japan, woonende by Zomer in Tenten van Beeſten Huiden, des Winters onder den Grond, gelyk de Laplanders en Samojeden. Die van Terreneuve en de Straat Davis zyn ook klein en byna Baardeloos, met breede, platte Aangezigten, groote Oogen en korte dikke Beenen, bruin van Kleur. Daarentegen zouden aan de Straat van Magellaan Menſchen zyn van eene Reusagtige grootte, agt of tien Voeten lang, zo ſommigen verhaalen.

Aart en Eigenſchappen. Van de Eigenſchappen en Levensmanier deezer Volkeren kunnen wy niet in 't algemeen

meen ſpreeken. Onder die der Noordelykſte deelen heerſcht, als of in Amerika, zo wel als in Europa en Aſie, een yſelyke domheid, als of de Geeſt bevrooren ware, en eene Beeſtagtigheid byna; zy leeven van raauw Walviſch-Spek of Vleeſch en Zeehonden, zonder eenig denkbeeld van Eerbaarheid of Schaamte. De Wilden van Kanada gelyken, in Aart en Gedrag, veel naar de Tartaaren, zo wel als door de Kleur, die in veelen blank is met blond Haair, weinig Baard en een gladde Huid. Zy zyn taamelyk groot en ſterk, verhard tegen de Ongemakken van 't Saizoen, moedig en deftig van Houding, verdraagende zo wel Honger als een groote Overmaat van Spys en Drank, leevende meeſt van de Jagt. Onder deeze vindt men eenige geregeldheid in Zeden en een ſoort van Burgerlyk beſtuur. In Mexiko en Peru heeft men de Regeering tot een taamelyken trap geveſtigd gevonden. De Inboorlingen woonden in Steden, daar de geregeldheid door eenen Vorſt gehandhaafd werdt: zy hielden zig met Handwerken bezig en hadden een ſoort van Godsdienſt of Afgodery, waartoe Tempels geſtigt waren. INGEZETENEN.

Wat de natuurlyke Ingezetenen der Weſtindiſche Eilanden betreft, daar van geeft Columbus, de eerſte Ontdekker, eenig denkbeeld ten opzigt van die van Hispanjola in 't byzonder. Hy zegt, dat ieder van hunne Koningen of Kaciques, die zeer talryk waren, een Huis in 't byzonder geſchikt hadt voor Beelden, die zy *Cemi's* noemden: dat deeze Beelden van Hout waren of van Steen GODSDIENST DER INDIAANEN OP HISPANJOLA.

en

INGEZETENEN. en van de Inboorlingen aangebeeden, ten minſte met dergelyke bedryven van eerbied bejegend werden, als de Roomſch-Katholyken aan hunne Beelden in de Kerken doen: dat deeze Beelden den naam voerden van hunne Vaders, Grootvaders of andere verder af zynde Voorouderen, en dat 'er dikwils negen of tien waren in één Huis of Tempel. Hy voegt 'er by, dat zy meer Devotie en Eerbied beweezen aan ſommigen dan aan anderen, en hun vervoegden tot byzondere Beelden in byzondere gelegenheden, biddende eenigen aan om Gezondheid, anderen om Rykdom, anderen om Goed Weer, een goeden Uitſlag hunner Onderneemingen en wat dies meer is: maar dat zy deeze als mindere Godheden dienden, en een veel grooter Eerbied hadden voor de Zon, van welke zy egter geen Beeld of Gelykenis maakten. Hy zegt dat de Kacique ſcheen te zyn de Opper-Prieſter van zynen Tempel, zo wel als de Souverein van het Volk, en van veele Konſtenaaryën gebruik maakte om zyne Onderdaanen in tugt te houden en Geld van hun te trekken; doende Antwoorden geeven als door den Mond van het Beeld, tot het welke zy hunne Aanſpraak rigtten; even als dit door eenige Orakelen oudtyds verrigt werdt, en onder de Roomſchen nog niet geheel in onbruik is.

Verſcheide manieren hadt dit Volk in de behandeling van hunne Geſtorvenen. Sommigen begroeven zy in Kelders, anderen verbrandden zy in de Huizen daar zy geſtorven waren; maar de Lyken van hunne Kaciques en voornaame Mannen werden de Ingewanden

Digitized by Google

den uitgenomen en gedroogd, om het Lighaam te bewaaren zo lang als 't doenlyk was. Na de Dood verbeeldden zy zig te zullen passeeren door eenige vermaakelyke Vlakten, volgens hunne beschryving de Elizeesche Velden niet ongelyk, alwaar zy hunne Voorouders, Bloedvrienden en Bekenden, ontmoeten zouden, genietende alle vermaak 't welk Voedsel, Vrouwen of het allerpleizierigste Verblyf kon aanbrengen. Laatstelyk hadden zy onder hun ook Geneeskundigen, die Medicinaale Kruiden, Wortels en Planten aan de Kranken toedienden, maar de Geneezing voornaamelyk voorgaven uit te werken door Tovery of den bystand van Duivelen, met welken zy het Volk wys maakten, omgang te hebben. INGEZETENEN.

Onder de natuurlyke Ingezetenen van Zuid-Amerika heerscht, zo de Heer DE LA CONDAMINE aangemerkt heeft, een ongevoeligheid, die zeer naar domheid zweemt. Hunne denkbeelden, zegt hy, schynen zig niet verder dan tot de Levensbehoeften uit te strekken. Ongemeen gulzig als de gelegenheid zig aanbiedt, kunnen zy, wederom, met weinig toe, wanneer de nood hun dwingt te vasten. Zeer laf hartig zyn zy, indien de Dronkenschap hun niet verhit: vyanden van den arbeid; onverschillig ten opzigt van Roem, Eer of Erkentenis: eenig en alleen zig bemoeijende met de tegenwoordig zynde Voorwerpen, en zig met het toekomende weinig of niet bekommerende: tot vooruitzigt en overweeging onbekwaam; geevende zig, wanneer hun niets kwelt, aan een Kinderagtige DOMHEID der Zuid-Amerikaanen.

Digitized by Google

INGEZETENEN. ge Vreugde over, waar van de blyken zig aan huppelen en overmaatig Schateren van laghen, zonder reden of oogmerk, openbaaren. Dus brengen zy hun Leven door zonder te denken, en worden oud zonder de Kinderagtigheid af te leggen, waar van alle de Gebreken hun blyven aankleeven.

Dit, merkt deeze Heer aan, als een algemeene Eigenſchap der Inboorlingen van Zuid-Amerika, die niet door verkeering met de Europeaanen tot eenig beſchaafdheid zyn gebragt. Wy zien 'er uit, dat de Natuur, aan zig zelf overgelaten, zonder verlichting van het Euangelie, ten minſte zonder een beſchaafde Opvoeding en Oefening des Verſtands, op den geheelen Aardbodem byna een zelfden inborſt maakt in het Menſchelyk Geſlagt, en de redelyke Schepzelen weinig verſchillen doet van Beeſten. Hoe veelen vindt men 'er, helaas, niet in Europa, van dergelyken aart?

Armheid van Taal. Alle Taalen van Zuid-Amerika, zegt hy verder, zyn zeer arm, en aan dezelven ontbreeken de bewoordingen om afgetrokkene en algemeene Denkbeelden uit te drukken: een klaar bewys van de geringe oefening van den Geeſt onder deeze Volkeren. De Overnatuurkundinge benaamingen, niet alleen, maar ook die der Zedekunde, zyn hun geheel onbekend. Zelfs onder de Peruviaanen, welker oude Taal niet onbekwaam is tot verbetering en verfraaijing, vindt men geen bewoordingen die volmaakt uitdrukken, 't geen Deugd, Regtvaardigheid, Vryheid, Erkentenis, Ondankbaarheid, en wat meer van dien aart mag zyn, be-

Digitized by Google

betekent. Uit vergelyking, ondertuſſchen, van verſcheide woorden in deeze Taal, met de genen die gebruikelyk zyn in het binnenſte des Lands, is de agtervolgelyke Verhuizing der Ingezetenen door dit Werelds-deel blykbaar. De overeenkomſt van eenige Woorden, in al die Taalen, met de Hebreeuwſche, ſchynt my wat ver gezogt. INGEZETENEN.

De verſchillendheid van Geſtalte, Kleur en Levensmanier der Inboorlingen, in verſchei-de deelen van Amerika, doet ons denken dat dit Wereldsdeel van verſcheide kanten en op verſcheiderley manieren bevolkt zy geworden: want wy kunnen niet twyfelen, of zy zyn mede uit Adam voortgeſprooten. Indien nu de geſteldheid van den Aardbodem, voor den Zondvloed, eveneens geweeſt is, als na denzelven, en 'er in de Oppervlakte geen groote veranderingen zyn geſchied; zo zal de manier van bevolking niet gemakkelyk uit te vinden zyn. Oor-ſprong der Ame-rikaa-nen.

De overeenkomſt der Wilden van Amerika met de Ooſtelykſte Tartaaren, doet ſommigen onderſtellen, dat die, over Land, in Amerika zyn gekomen. De Reistogt der Ruſſen, die voor weinige Jaaren, tuſſchen den Ooſtelyken kant van Kamtſchatka en het Weſtelyk deel van Amerika, eenig Land of Eilanden hebben gevonden, zou de mooglykheid van dien Overtogt begunſtigen, indien men op deeze Ontdekkingen kan vertrouwen, gelyk nu eerlang ſchynt te zullen blyken. En, al waren 'er vry groote tuſſchenruimten van Zee, kon men met zo veel te meer waarſchynlykheid onderſtellen, dat uit

INGEZETENEN. uit Asie Menschen aangeland waren in 't Noordwestelykste van California, als 'er gekomen zyn op de ver afgelegene Eilanden in de Groote Zuidzee, waar men tekenen bespeurd heeft van een zeer oude Bevolking, die niet schynt te kunnen geschied zyn, dan uit Asie. Deeze Menschen, wil men dan, dat, wegens de Koude van 't Klimaat al Zuidwaards aan trekkende, eindelyk in Mexiko en Peru zyn gekomen, van waar zy zig verder uitgebreid hebben door Noord- en Zuid-Amerika. Zulks zou te waarschynlyker zyn, om dat men, in dit middelgedeelte van Amerika alleen, geregelde Heerschappyën en een soort van Afgodery gevonden heeft, veel met die der Tartaaren of Chineezen overeenkomstig.

uit Europa, Met ruim zo veel Gronds kan men vermoeden, dat de Ingezetenen der Noordelykste deelen van Amerika afkomstig zyn uit Lapland of eigentlyk uit Groenland, welk zyne Inwooners niet wel anders schynt gekreegen te kunnen hebben, dan uit of over Ysland, dat 'er niet ver van daan legt. Inderdaad de overeenkomst deezer Noordelyke Volkeren, in Aart en Levensmanier, als ook in Gestalte, is groot genoeg, om zulks te onderstellen.

en Afrika. Aan den anderen kant is 't niet onwaarschynlyk, dat de Karthagers of Feniciers, die, vier of vyf Eeuwen eer de Zaligmaaker ter wereld kwam, reeds de Westkust van Afrika voor een gedeelte, en de Eilanden, die naar den kant van Amerika leggen, bevolkt hadden; die den Oceaan, derhalve, bestevenden met taamelyk groote Schepen; iets toegebragt heb-

Digitized by Google

hebben tot bevolking der Weſtindiën. Het een of ander Schip, met alles wat tot het opregten van een Volkplanting noodig was voorzien, kon, door den Noordooſt-Paſſaatwind voortgedreeven, op de Voor-Eilanden geland zyn, terwyl men het in 't Vaderland voor verlooren hieldt. Op gelyke wyze kunnen 'er ook, van Kaap Verde of de Vlaamſche Eilanden, in Braſil zyn aangekomen. INGEZETENEN.

De overeenkomſtigheid der Godsdienſtplegtigheden van ſommige Indiaanen der Weſtindiſche Eilanden geeft aan dit Denkbeeld een nieuwe kragt. Hun aanbidden van Zon en Maan hadden zy met de meeſte Heidenen gemeen. Ook is 't aanmerkelyk, dat de Amerikaanen Eerbied beweezen aan Bergen, Boſſchen, Zeeën en Rivieren, en byna allerley Gedierten; gelyk de Afrikaanen oudtyds deeden, en van ſommigen hunner nog heden gedaan wordt. Dat die van Abyſſinie of Ethiopie, by den Zuidhoek van Afrika om, of door den Wind weg gedreeven, in Zuid-Amerika gekomen zouden zyn, gelyk DE GROOT gift, ſchynt wat duiſter. Evenwel moet ik bekennen, dat de Ooſter Paſſaatwind, tuſſchen de Keerkringen, den Overtogt van Afrika naar Amerika grootelyks begunſtigt.

Het denkbeeld, egter, dat dit Werelddeel door de Karthagers, op de gemelde manier, bevolkt zou zyn, lydt een aanmerkelyke tegenwerping. Men heeft, naamelyk, de Ingezetenen ontbloot gevonden van alle Konſten en Weetenſchappen byna; ten minſte van de kennis van den Scheepsbouw en 't ge-

Digitized by Google

INGEZETENEN. bruik van Yzer: doch zulks kan beantwoord worden, met te onderſtellen, dat de genen, die eerſt naar de Kuſten van Amerika gedreeven werden, in alle de Konſten, waar in die van Karthago meeſters waren, ervaren kunnen zyn geweeſt; doch dat het hun aan de ontdekking der Mynen, of ook aan Volk en Gereedſchappen om die te bewerken, ontbroken heeft: waar door dan ook, onder derzelver Nazaaten, de Scheepsbouw t'eenemaal in onbruik kan geraakt zyn: hoewel de Kundigheid van den Huisbouw, van Spinnen en Weeven, in welke de Tyriers en Feniciers zo beroemd waren, onder hun ſtand hieldt. De beveſtiging der Steden, de verſiering der Tempelen, de order van Regeering en wat al meer van dien aart men in 't binnenſte van Zuid-Amerika, by deszelfs Ontdekking en Verovering vondt, geeven blyk van meer Schranderheid en Onderwys, dan elders onder de Wilden.

Een andere Omſtandigheid, die 't waarſchynlyk maakt, dat Amerika, ten minſte voor een gedeelte, bevolkt zy door de Afrikaanen over Zee, is, dat wy 't beter bevolkt vinden in 't midden tuſſchen de Keerkringen, dan Noord- of Zuidwaards: terwyl in de oude Wereld de meeſt bevolkte Plaatſen zyn, en de aanmerkelykſte Heerſchappyën zyn geweeſt onder de Gemaatigde Lugtſtreek, benoorden den Keerkring van de Kreeft. Miſſchien, egter, zou de Landaard, welke thans de Inboorlingen van Noord-Amerika uitmaakt, wel van Europers, die op de zelfde manier naar die Kuſten gedreeven waren, afkomſtig kun-

kunnen zyn. De Republiekswyze Regeering van die Indiaanen, meeſt overeenkomſtig met de gene, welke oudtyds in Gallie plaats hadt, welke Natie, door haare ſterke vermenigvuldiging, genoodzaakt was Volkplantingen af te zenden: geeft eenigen grond tot dit vermoeden. INGEZETENEN.

Omtrent de Gedierten, die zig in Amerika bevinden, is grooter zwaarigheid. Men weet dat die van de heete Lugtſtreek zelfs de koelheid van ons Klimaat, veel min die der Noordelyke Landen, zonder beſchutzel niet verdraagen kunnen. Zyn 'er ooit Krokodillen, Leguaanen, Zeepaarden, natuurlyk in Europa geweeſt, of in de Noordelyke deelen van Aſie? Derhalve is het onmooglyk, dat die Gedierten 'er te Lande zouden gekomen zyn. En ik vind opmerkelyk, dat in Amerika geen Kameelen, Kemelpardels of Olyphanten, huisveſten: ja dat men 'er geen Paarden, Ezels, of Oſſen gehad heeft, voor dat die door de Spanjaarden derwaards overgebragt waren. Andere Dieren, gelyk het Peruaanſche Schaap, of dat van Chili, beken ik, worden zo 't ſchynt, nergens anders gevonden, en de Ratelſlangen zyn in Europa vreemd, zo wel als in Afrika: des de zwaarigheid de zelfde blyft, hoe die daar zyn gekomen. Indien de Menſchen derwaards hadden kunnen reizen uit de Oude Wereld, zouden zy, buiten twyfel, gebruik moeten gemaakt hebben van gemelde Laſtbeeſten.

Hoe het dan daar mede gelegen zy: 't is zeker dat men Amerika bevolkt en van natuurlyke Inboorlingen niet alleen, maar ook

Digitized by Google

INGEZETENEN. van Gedierten aan 't zelve eigen, voorzien, gevonden heeft, toen het, als gemeld is, ontdekt werdt door de Europeaanen, die als om ſtryd zig de beheerſching daar van aanmaatigden. Wy onderzoeken thans niet, of de Paus Regt gehad heeft om hetzelve te ſchenken aan de Katholyke Mogendheden, uit hoofde van Godsdienſt, en of de Indiaanen, als Ongeloovigen, Slaaven behooren te zyn van de genen die de Kriſtelyke Religie belyden. In 't middelgedeelte zyn zy, door de Spanjaarden, met het wreedſte geweld en de afgryzelykſte Tyranny t'onder gebragt; doch in de Noordelyke en Zuidelyke deelen vindt men 'er nog Gemeenebeſten van, die Verbonden ſluiten en dikwils Oorlog voeren met de Europeaanen.

Ook maaken deeze laatſten en anderen, door hun in Amerika geteeld, die men *Kreolen* noemt; benevens de *Meſtiezen*, uit vermenging van Europeaanen met Indiaanen geſprooten en de Negers die dagelyks in menigte uit Afrika derwaards overgevoerd worden, 'er blyven en voortteelen, benevens de *Mulatten*, welke uit de zwarte Slaavinnen, door Europeaanen bezwangerd, ſpruiten, met elkander thans een voornaam, zo niet het grootſte deel der Inwooneren uit.

Verdeeling onder de Europeaanen. Tegenwoordig is geheel Amerika als verdeeld onder de voornaamſte Magten van Europa. De SPANJAARDEN, die 'er de eerſte Ontdekkers van zyn, bezitten het uitgebreidſte en rykſte deel daar van: al dat gene van Noord-Amerika, naamelyk, 't welk de Land-engte van Mexiko uitmaakt, en 't gene ver-

Digitized by Google

verder op gelegen is, beweſten de Misſiſippi-Rivier. Ook bezitten zy de geheele Weſtkuſt van Zuid-Amerika; ten minſte die van Peru; want in Chili vindt men nog veel onafhanglyke Indiaanen, zo wel als in het Zuidend of Land van Magellaan. Het binnenſte gedeelte, *Paraguay* genaamd, dat zynen toegang heeft door de Rivier *de la Plata* aan de Ooſtkuſt, ſchynt, niet lang geleeden, ook onder hunne Magt geraakt te zyn. Voor 't overige behoórt die Kuſt, en agter dezelve een aanmerkelyk deel, *Braſil* genaamd, 't welk de onzen eens in Bezitting gehad hebben, aan de PORTUGEEZEN, ſtrekkende zig Noordweſtwaards tot aan de Rivier der Amazoonen uit. Hier aan volgt de Kuſt van *Guajana*, een Landſtreek tuſſchen de Rivier *Oronoque* en de laatſtgemelde; waar van een gedeelte, benevens het Eiland van *Cayenne*, door de FRANSCHEN bezeten wordt: het overige, waar in *Suriname*, door de NEDERLANDERS, die ook het Eiland *Kuraſſau*, *St. Euſtatius* en eenige andere hebben. De ENGELSCHEN zyn thans byna van geheel Noord-Amerika, door de Veroveringen in de laatſte Oorlog en volgens het gemaakte Verdrag van Vrede, meeſter geworden: dewyl, behalve de Volkplantingen aan de Ooſtkuſt, ook *Kanada* aan hun is afgeſtaan, en dat gedeelte van *Florida*, 't welk beooſten de Misſiſippi is gelegen. Van de Weſtindiſche Eilanden heeft Spanje nog de grootſten, *Kuba*, naamelyk, *St. Domingo* en *Porto Rico*; Engeland *Jamaika* en anderen; VERDEELING.

Digitized by Google

VERDEELING. Frankryk *Martenique* en het Weſtelyk deel van *Hispanjola*, enz. De Deenen bezitten *St. Thomas* en eenige anderen, naauwlyks noemenswaardig.

Wy zullen in de Beſchryving deeze order houden. Eerſt zal ik ſpreeken van de Bezittingen van Spanje in dit Wereldsdeel, en maaken een begin met Mexiko, als het oudſte van de Veroveringen deezer Kroon: dan van Terra firma en Peru, dat 'er Zuid-Ooſtwaards aan volgt: voorts van Chili, Paraguay en 't overige van Zuid-Amerika, aan hun al of niet onderhoorig, tot aan het uiterſte Land, dat bekend is, ten Zuiden. Hier op zal ik laaten volgen de Bezittingen der Portugeezen, naamelyk geheel Braſil. Voorts zal ik ſpreeken van Guajana, en beſchryven daar in omſtandig, zo de Bezittingen der Kroon van Vrankryk, als die van onzen Staat: welke laatſte, als van 't grootſte belang voor de Nederlandſche Leezers, met een byzondere naauwkeurigheid ſtaan behandeld te worden. Agtervolgelyk zal ik van de Weſtindiën ſpreeken en beſchryven de Eilanden, daar toe behoorende. Dan tot Noord-Amerika overgaande, zullen de Engelſche Volkplantingen, en de Landen benoorden dezelven, het Beſluit zyn.

III.

Digitized by Google

III. HOOFDSTUK.

Kort Begrip van de Hiſtorie der Verovering *en* Bezitneeming *van een gedeelte van Amerika door de Spanjaarden.*

Voor het beſchryven van de Bezittingen van Spanje in dit Wereldsdeel, zal het gevoeglyk zyn te verhaalen, op wat wyze en wanneer die uitgebreide Landen onder de Magt van deeze Mogendheid geraakt zyn. Een voornaam gedeelte derzelven, naamelyk, was geenszins ontbloot van Ingezetenen, gelyk wy gezien hebben; ja die hadden 'er zelfs een geregelde Heerſchappy en niet alleen Magt maar ook Moeds genoeg, zo men wil, om de Inneeming van hun Land aan Uitheemſche Indringers te betwiſten.

Na dat de Vaſte Kuſt ontdekt, en eene Vaſtigheid op de Land-engte van *Darien* geſtigt was door BALBOA, verliepen twee of drie Jaaren tyds, eer FERNANDEZ DE CORDOUA van 't Eiland Kuba ſcheep ging met honderd-en-twintig Man, het oog hebbende op Mexiko Dus landde hy in *Jukatan*, een Gebied van dat Landſchap, en wilde daar een Fort aanleggen; maar hy liet zig verraſſen door de Indiaanen, die een gedeelte van zyn Volk verſloegen, veelen kwetſten, waar onder FERNANDEZ zelf was, en twee gevangen maakten. De overigen namen de vlugt naar Kuba, alwaar de Tyding van dit Ongeval minder indruks veroorzaakte, dan het Gerugt van den grooten overvloed Onderneeming op *Jukatan* mislukt.

Digitized by Google

VEROVERING.

van Goud onder de Inboorlingen; des men wel haaſt beſloot, nieuwe poogingen in 't werk te ſtellen.

Mexiko van wegen Spanje geëigend.

DIEGO VELASQUEZ was ten dien tyde de Gouverneur van Kuba, door aanſtelling van DON DIEGO COLUMBUS of COLON, tweeden Admiraal der Indiën, en Zoon van den vermaarden COLUMBUS, door wien de Nieuwe Wereld eerſt ontdekt werdt. Deez' deedt drie Schepen en een Brigantyn uitrusten, om verder Ontdekkingen te maaken; waar van hy het Opperbevel gaf aan JUAN DE GRISALVA, zyn nabeſtaande, die den 8 April des Jaar 1518 van Kuba afgezeild, en op de plaats gekomen, daar de Spanjaarden geſlagen waren, een vinnige wraak daar over nam op de Inboorlingen, en toen verder Weſtwaards zeilde, tot dat hy aan den Mond van de Rivier *Tobasco*, in de Golf van Mexiko, kwam. Hier aan Land getreeden, nam hy, op een plegtige manier, van 't zelve Bezitting voor Keizer Karel den V., diestyds Koning van Spanje.

Vrede met de Inboorlingen.

De Indiaanen werden hier niet hard behandeld. Men deedt hun aanbieding van Vrede, mids dat zy zig aan gemelden Monarch onderwerpen zouden. De Nederlaag van die van Jukatan hadt middelerwyl zo veel Gerugts gemaakt, dat gemelde aanbieding aangenomen werdt. Een der Kaciques of Koningjes der Indiaanen bragt een aanmerkelyk Geſchenk, waar voor hy wederom met eenige Snuyſteryën werdt begiftigd. 't Geſchenk beſtondt in Vogel-Vederen van veelerley Kleur, en Katoene Kleedjes verſierd met

met de Afbeeldingen van Dieren van geſla- VEROVE-
gen Goud. RING.

Na 't neemen van een vriendelyk afſcheid, De
zeilde GRISALVA verder Weſtwaards, tot groot-
dat hy aan een Rivier kwam, alwaar de In- heid der
diaanen zelfs hem noodigden te Landen en Heer-
hem zo veel Gouds bragten, dat de veelheid ſchappy
tot vyftienduizend *Peſos* of Stukken van Ag- van Me-
ten, beliep: waar voor Meſſen, Bylen, Kam- xiko
men, Kraalen en ander Glaswerk, in ruiling ontdekt.
gegeven werden. GRISALVA bezogt ver-
volgens de Haven van *St. Juan de Ulloa*, en
zeilde van daar zo hoog als *Panuko*, de Noor-
delykſte Provincie van Mexiko aan die zyde,
handelende met het Volk daar hy kwam. Hy
verſtondt van hun, dat zy onderhoorig wa-
ren aan een Vorſt, genaamd MONTEZUMA,
die een zeer groot Ryk bezat, overvloeijen-
de van Goud, Zilver en ryke Koopwaaren.
Met dit aangenaam nieuws keerde hy terug
naar Kuba, werwaards een gedeelte van de
Schat reeds door hem vooraf gezonden was.

Niettegenſtaande het vooruitgezigt van een *Cortez*
onbeſchryflyk voordeel, 't welk aan de Kroon krygt laſt
van Spanje toegebragt werdt door deeze Ont- om de-
dekking, werdt niettemin GRISALVA, om zelve te
dat hy 'er geen Vaſtigheid aangelegd hadt, verove-
als onbekwaam tot de Verovering van 't Ryk ren.
van Mexiko aangemerkt. De Gouverneur
van Kuba koos daar toe uit den vermaarden
HERNANDO of FERNANDO CORTEZ, die
van Adelyke Afkomſt in Spanje, zig in dienſt
van deze Kroon begeven hebbende, veel tot de
Verovering van Kuba toegebragt en zig in de
Krygskunde roemrugtig gemaakt hadt, zyn-
de

Digitized by Google

VEROVERING. de de Opperſte in de Regeering van de Stad St. Jago, de voornaamſte van dat Eiland, en aldaar aan een Jonge Dame van Rang gehuwd. Die aanſtelling, egter, verwekte CORTEZ een drom van Vyanden; zelfs begon de Gouverneur, toen hy bemerkte, hoe gewillig het Krygsvolk van Kuba zig onder deszelfs Standaard begaf, te aarſelen, en, hoewel hy hem, uiterlyk, met alle tekenen van Agting en Vriendſchap bejegende, was zyn Hart van hem afkeerig.

Hy zeilt derwaards, Naauwlyks was de Vloot, op den 18 November des jaars 1518, van Land geſtoken, of VELASQUES kreeg berouw, en zondt bevel naar de Havana, alwaar dezelve aanleggen zoude, om Voorraad en een Verſterking van Troepen in te neemen; dat de Vloot niet verder zeilen moeſt zonder nader Bevel, en dat Cortez terug zou keeren naar St. Jago: maar hy werdt niet gehoorzaamd. De Vloot vertrok den 10 February 1519 van de Havana, en kwam aan 't Eiland *Kozumel*, op de Kuſt van Jukatan. Hier begonnen de Spanjaarden aanſtonds tekenen van wreedheid te geeven aan de Indiaanen, door het berooven der Tempelen en plunderen der Steden of Vlekken: waar over egter de Admiraal zyn misnoegen toonde en beval, dat men al het geplunderde terug zou geeven; tragtende dus een goed verſtand te houden met de Ingezetenen.

monſtert zyne Krygsmagt, CORTEZ zyne Krygsmagt de monſtering doende ondergaan op dat Eiland, bevondt dezelve te beſtaan uit vyfhonderd en agt Soldaaten te Voet, zeſtien Paarden en hon-

derd

derd negen Matroozen en Werktuigkundigen, behalve zyne twee Kapellaanen. De Hiſtorieſchryvers verhaalen, dat de Generaal, zyne Troepen monſterende, hun een Aanſpraak deedt, in welke hun 't gevaar van de Onderneeming onder 't oog gebragt werdt: doch dat al het Volk die Aanſpraak beantwoordde met groote toejuiching en betuiging van den grootſten iever, om door hem tot die Onderneeming te worden aangevoerd. VEROVERING.

Geduurende 't Verblyf der Spanjaarden op 't Eiland Kozumel, kreeg CORTEZ Berigt, dat eenige Menſchen in de Provincie van Jukatan, verſcheide Jaaren, Krygsgevangen waren geweeſt, welken hy tragtte te loſſen. Hy kreeg daar van een Geeſtelyk Perſoon genaamd JERONIMO D'AGUILLAR, die hem verhaalde, dat zy, op een Togt van Darien naar Hispanjola, na geleeden Schipbreuk aan die Kuſt geſtrand waren; zynde zyne overige medegezellen, zo hy zig verbeeldde, door de Indiaanen aan hunne Goden opgeofferd, uitgenomen eenen GUERRERO, die met een Indiaanſche Vrouw gehuwd was. Deeze JERONIMO of JEROM, hadt kennis gekreegen van de ſterkte der Indiaanen, hunne Taal en manier van Oorlogen, 't welk aan de Spanjaarden van ongemeen veel dienſt was in de Verovering van Mexiko. Voorts werden Cortez twee of drie Slaaven vereerd door den Kacique van Kozumel, welken hy beval in de Spaanſche Taal te onderwyzen. Voor zyn Vertrek van het Eiland hadt hy de Afgoden der Indiaanen doen vernielen, en een Kerk opgeregt voor de Maagd Maria, welker

krygt een gevangen Spanjaard los,

Digitized by Google

VEROVERING. ker Beeld hy hun beval eerbied te bewyzen.

land, op de Kuſt van Mexiko, De Krygsmagt weder ingeſcheept zynde, zo zeilde Cortez van het Eiland af op den 4 Maart des jaars 1519, en, na het paſſeeren van den Ooſtelyken hoek van Jukatan, vervolgde hy zynen Togt naar den Mond van de Rivier *Tobasko* of Griſalva in de Baay van Kampêche; daar hy de Indiaanen, in groote menigten, op den Oever vondt ſtaan, dreigende zig tegen zyne Landing aan te kanten. Hier op zondt hy tot tot hun JERONIMO DE AGUILLAR, met een Vrede-Vlag, geevende hun te kennen, dat hy gekomen ware om het Verdrag, door hun 's Jaars te vooren met GRISALVA gemaakt, te beveſtigen. Hy dreigde hun, indien zy zig tegen de Landing wilden aankanten, dat hy met geweld aan Land zou komen, en, terwyl zy niettemin tegenſtand booden, deedt hy op hun Vuur geeven uit zyn Geſchut en klein Geweer: waarop zy hem de rug toekeerden en vlooden, eenigen naar de Boſſchen, anderen naar de Stad of 't Vlek Tobasko.

en behaalt op de Indiaanen de Overwinning. Cortez deedt, vervolgens, zyn Volk zonder tegenkanting landen: maar, door eenige Boſſchen en enge Wegen moetende trekken, overviel hun een troep Vyanden, welke zig daar in verborgen hadt, en kwetſte eenige Spanjaarden met hunne Pylen. Cortez middelerwyl zynen Marſch vervolgende tot dat hy aan het Vlek Tobasko kwam, vondt hetzelve verſterkt met een ſoort van Houten Wal, uit de Stammen van Boomen gemaakt, die als Paliſſaaden in de Grond geplant waren, door

Digitized by Google

door welker tuſſchenwydte de Indiaanen hunne Pylen ſchooten. Zyn Volk kwam niet zo dra op de Werken, en vuurde, tuſſchen de Paliſſaaden door, met hunne Musketten, of de Vyand trok naar een groot Vierkant in 't midden van het Vlek, alwaar hy eenige ſchyn maakte van zig te verdedigen: maar, op de nadering der Spanjaarden, vertrokken zy ook van daar, en namen toevlugt tot hunne Vrienden in de Boſſchen. In alle deeze ontmoetingen, die de Spanjaarden als zeer bloedig en hardnekkig afſchilderen, waren alleenlyk veertien of vyftien van hun gekwetſt en niet meer dan twee van deeze ſtierven aan hunne Wonden. VEROVERING.

Ik trek wel dat gedeelte van 't Berigt, 't welk ons te kennen geeft dat een groote menigte der Inboorlingen geſneuveld ware, niet in twyfel: want het ſchynt een Grondregel by CORTEZ te zyn geweeſt, zig zo verſchrikkelyk, als 't doenlyk was, te maaken by de Mexikaanen, om de Verovering te begunſtigen van hun Land: doch men kan niet onderſtellen dat de Spanjaarden veel tegenſtands vonden, wanneer in een Gevegt van hun met veele duizenden, en in de beſtorming van de Hoofdſtad der Provincie, alleenlyk twee van hun Volk ſneuvelden. Het Schietgeweer der Kriſtenen, inderdaad, was voor de Indiaanen zo verſchrikkelyk, die voor de aankomſt der Spanjaarden nooit iets dergelyks gezien hadden, dat men hun zelden binnen 't bereik daar van tot ſtand kon brengen.

Maar, om tot de Hiſtorie weder te keeren: onze Autheur verhaalt, dat, 's daags na het Tweede Overwinning

VEROVERING. van *Cortez.*

het inneemen van Tobasko, de Mexikaanen een Armee verzamelden van veertigduizend Man, waar mede zy de Spanjaards aantaſten. De uitſlag, zegt hy, ſcheen twyfelagtig, tot dat Cortez uit een Boſch te voorſchyn kwam, en hun in de zyde viel met zyne Ruitery: waar door hy wederom een volſlagen Overwinning kwam te behaalen. De Indiaanen werden, in dit Gevegt, als een ontzaglyke Vyand aangemerkt, om dat zy de Spaanſchen hadden aangetaſt met zulk een dapperheid, dat deeze naauwlyks magtig waren hun ſpits te bieden met hun Schietgeweer. Zulks wordt, buiten twyfel niet bygebragt, dan om het Beleid en de Moedigheid van Cortez en zyn Volk te vergrooten. Zelfs verhaalt men, dat de Apoſtel Jacobus in de Slag zig vertoonde, gezeten op een wit Paard, en dat hy voor de Spaanſchen ſtreedt.

's Daags na 't Gevegt vindt men aangemerkt, dat de Kacique of Vorſt van Tobasko een plegtig Gezantſchap zondt aan Cortez, om Vrede te verzoeken; vergezeld met een Geſchenk van zodanige Vrugten en Proviſiën, als zyn Land voortbragt; te gelyk met Juweelen, Vederen en geſchilderd Katoen, en verder wat hy dagt den Overwinnaaren aangenaamſt te zullen zyn. Men voegt 'er by, dat de Indiaanen Cortez bewierookten, als of hy een van hunne Goden ware, en dat vervolgens de Kacique, in perſoon komende, twintig ſchoone Indiaanſche Maagden aan hem overleverde; waar van eene, onder den naam van *Donna Maria*, hem zo wel tot Byzit diende als om hem aangaande veele

veele Zaaken, dat Land en Ingezetenen betreffende, te onderrigten; zo dat de Uitslag van die Onderneeming, ten voornaamste, aan haar wordt toegeschreeven. VEROVERING.

Wanneer nu de Vrede geslooten was met de Inboorlingen van Tobasco, zo werden de Troepen weder ingescheept, en Westwaards zeilende, kwam de Vloot te *St. Juan de Ulloa*. Hier kwamen twee groote Kanoos vol Indiaanen hunne onderwerping betuigen, waar in het gemelde Vrouwspersoon tot Tolk verstrekte. Dus werdt Cortez onderrigt, dat hunne Keizer MONTEZUMA twee van zyne Bedienden, te weeten den Gouverneur van die Landstreek en een van zyne Legerhoofden, afgezonden hadt, om te verneemen, met wat oogmerk de Spanjaarden zyne Heerschappyën bezogten, en om hem zodanige Provisiën en Verversching aan te bieden, als hun Land uitleverde: waarop van Cortez geantwoord werdt, dat hy als een Vriend kwam en om van Zaaken van groot belang te spreken; begeerende een Samenspraak met de gezonden Amptenaaren. Daar toe aan Land getreeden zynde met zyne Krygsmagt, sloeg hy zyn Leger in een voordeelige plaatzing, versterkende hetzelve met Graften en Batteryën, waar op het Geschut zodanig van hem geplaatst werdt, dat hetzelve 't geheele omleggende Land bestreek. In die arbeid, werdt hy, zo men verhaalt, geholpen door Mexikaanen, welken de Gouverneur van dat Gewest gezonden hadt. Hy komt in de Haven van *St. Juan de Ulloa*.

Op Paaschdag des jaars 1519, kwamen de Gezanten van MONTEZUMA in de Leger- Ontvangt de Gezan-

VEROVERING. ten van den Keizer van Mexiko.

plaats der Spanjaarden, en werden zeer plegtig van Cortez ontvangen, die egter, eer hy met hun wilde ſpreeken, den Dienſt bywoonde in een Kapel, voor de Heilige Maagd opgeregt, daar de Mexikaanen tegenwoordig waren. Vervolgens deedt hy hun op een pragtig Gaſtmaal onthaalen, en gaf hun Berigt, dat hy van wegen KAREL van Oostenryk, den grooten Monarch van het Oosten, gekomen was, om Zaaken van het uiterſte belang voor te ſtellen aan den Keizer van Mexiko en deszelfs Onderdaanen; maar, dat het volſtrekt noodig was, dat hy zyn Boodſchap perſoonlyk overleverde aan den Keizer, volgens het gebruik van alle Natiën. De Gezanten gaven tot Antwoord, dat zy bevel hadden van hunnen Vorſt, den grooten Montezuma, om alle Vreemdelingen, die op de Kuſten kwamen, vriendelyk te ontvangen en te onthaalen; weshalve zy ook Geſchenken van zulke Dingen, als hun Land uitleverde; waar onder zelfs eenige Gouden Plaaten, met zig gebragt hadden: doch dat hunne Vorſt zig van geen Vreemden liet naderen. Op het aanſtaan van Cortez, egter, booden zy aan, den Keizer deswegen te gaan ſpreeken, zullende middelerwyl de Spaanſchen van Leeftogt worden voorzien.

Geduurende deeze Samenſpraak bemerkten de Spanjaarden, dat de Mexikaanen ieverig op Katoen aftekenden wat hun aanmerklykſt voorkwam, zo ten opzigt van de Schepen, Batteryën en Wapenen, als van de Perſoonen, Paarden en het Geſchut. Wel verre van dit te beletten, beval Cortez, dat men hun een

Digitized by Google

een denkbeeld zou geeven van de Wapenhandeling, het vegten te Paard en het afvuuren, zo van het groot als klein Geweer: ten einde zy daar van ook in hunne Tekeningen gebruik maaken, en die dus aan den Vorſt vertoonen mogten. Hy voegde 'er een Geſchenk by: waar op zy, na zeven Daven terug komende, een aanzienlyk tegen-Geſchenk bragten voor den Generaal, als een blyk der genegenheid van den Keizer jegens hem; doch met berigt, dat die Vorſt de Spanjaards niet aan zyn Hof ontvangen kon. Hier op antwoordde Cortez, dat hy niet terug durfde keeren naar den Vorſt, die hem afgevaardigd hadt, zonder de Boodſchap mondeling overgeleverd en hem begroet te hebben; voegende 'er by, dat hy niet gekomen was, om eenig nadeel toe te brengen aan deszelfs Perſoon of Karakter, maar om een Verbond van Vrede met hem aan te gaan: willende, het koſte wat het koſte, zulks volbrengen. VEROVERING.

De geſteldheid van 't Keizerryk van Mexiko, en van den Vorſt, die 't zelve toen beheerſchte, wordt ons, door de Spaanſche Hiſtorieſchryvers, aldus voorgeſteld. Zy zeggen dat het zig bevond in de allerbloeijendſte ſtaat: dat de Keizer, toen, bykans alle de bewoonbaare deelen van Noord-Amerika in Bezitting hadt, ſtrekkende zyne Heerſchappy zig over de vyf honderd Mylen uit, langs de Kuſt van de Zuidzee: dat Montezuma de elfde Keizer was, en de tweede van dien naam, zynde, uit aanmerking van zyne groote verdienſten, tot den Throon beroepen, inzonderheid wegens zyne dapperheid en Krygskun- Staat van 't Ryk van Mexiko.

Digitized by Google

VEROVE-RING. kunde. Deez' verhaalt men dat, ſchoon hy zig ten uiterſte zedig en minzaam voordeed, eer hy die Keizerlyke Waardigheid verkreeg, niet zo dra met dezelve bekleed was, of hy wierd onverdraaglyk trots en hovaardig, willende in zyn Hof alleen gediend worden door zyne Leenroerige Prinſen en Adeldom. Hy hadt zig, bovendien, door wreedheid en onderdrukking, reeds gehaat gemaakt by veelen van zyne Onderdaanen, waar door Muiteryën verwekt waren in verſcheide deelen des Keizerryks. Veertien Jaaren hadt hy op den Throon gezeten, wanneer Cortez daar kwam, en in het laatſte Jaar hadt men verſcheide Wonderen, als Voortekenen van den aanſtaande Val des Ryks, opgemerkt; waar onder een Komeet op helderen dag gezien, die naar een vuurige Slang met drie Koppen zweemde, en ſnellyk liep naar 't Oosten, alwaar dezelve verdween. Waarſchynlyk zal het Gerugt der aanlanding van de Spaanſchen op de Eilanden en op de Landengte van Dariën, de Mexikaanen ter ooren gekomen zyn, en hun met ſchrik vervuld hebben.

Terwyl Cortez in zyne Legerplaats bleef, beval hy zyne Vloot langs de Kuſt van Mexiko te zeilen, en Partyën over Land uit te zenden, om verder kennis te krygen van den ſtaat van 't Ryk van Mexiko. Middelerwyl ontving hy een Boodſchap van Montezuma, die van hem begeerde dat hy uit zyne Heerſchappyën vertrekken zou, zullende anders de Spanjaarden als zyne Vyanden aanzien, en hun als zodanig behandelen. Dit, zegt men, ver-

Digitized by Google

veroorzaakte een Muitery onder zyne Soldaaten, waar van ſommigen het als een groote roekeloosheid aanmerkten, naar de Verovering van zulk een magtig Ryk te ſtaan met een hand vol Volks, en de Slagtoffers vreesden te worden van de Eer en Geldzugt van hunnen Generaal. Daar op gaf Cortez voor, dat hy terug wilde keeren naar Kuba, om een verſterking van Troepen te haalen; maar, bevindende dat, op deeze Verklaaring, de meerderheid van zyn Manſchap begeerig was, om aanſtonds voort te zetten 't gene men zo gelukkig aangevangen hadt, en van gevoelen te zyn, dat de Krygsmagt ſterk genoeg ware om de Mexikaanen aan te taſten; nam hy het Beſluit, van zynen Marſch te rigten naar de Hoofdſtad. VEROVERING.

Een toeval, 't welk dit oogmerk van Cortez begunſtigde, was, dat de Kacique van *Zempoala*, een Vorſtendom in de nabuurſchap van Ulloa, aanboodt een Verdrag aan te gaan met de Spanjaarden, beklaagende zig grootelyks over de Onderdrukkingen, hem door den Keizer aangedaan. Naar die plaats rigtte derhalve Cortez, toen zyn Volk hem beloofd hadt getrouw te zullen zyn, zynen Togt, en werdt 'er met de grootſte tekenen van Agting ontvangen door gemelden Prins, die hem te kennen gaf, dat alle de Kaciques of Koningen, aan die zyde van Mexiko, op zekere manier in Slaaverny gehouden werden door Montezuma, en door deszelfs Tyranny zodanig onderdrukt, dat zy gereed waren om zig van de Onderwerping aan hem te ontſlaan, en buiten twyfel de Spaanſchen toe- De Koning van *Zempoala* voegt zig by de Spanjaarden.

VEROVERING. toevallen zouden, zo dra zy zig verklaaren durfden. Deeze Kacique beval het Volk van Cortez te huisveſten in het beſte deel der Stad, en voorzag hun van alle noodwendigheden.

Zy komen te Quibislan nu Vera Cruz. 's Anderendaags vervolgde de Generaal zynen Marſch naar de Stad *Quibislan*, aan de Kuſt gelegen, daar hy de Vloot bevolen hadt hem te ontmoeten. De Kacique van Zempoala deedt zyn Bagagie draagen door vierhonderd Indiaanen, die ook helpen moeſten in het voorttrekken van het Geſchut; dewyl 'er geen Laſt- of Trekbeeſten in het Land waren. Te Quibislan komende, vondt men die Stad verlaten door de Indiaanen, doch op het bericht van hunne Landslieden, dat men hun geen leed zou doen, keerden zy terug. Terwyl Cortez zig in die Stad bevondt, kwamen meer dan dertig Kaciques van de Gebergten om Vrede met hem te maaken, en booden aan, zyne Krygsmagt te verſterken met honderdduizend Man, indien hy hun in zyne beſcherming neemen, en hun helpen wilden, om het Juk, dat Montezuma hun opgelegd hadt, van den hals te ſchudden: 't welk de Spanjaarden hun gaarn beloofden. Ook verhaalt men, dat zy moeds genoeg hadden om de Afgoden der Mexikaanen te vernielen, zettende het Beeld van Maria in de plaats.

Vervolgens gaf Cortez aan Quibislan den naam van *Vera Cruz*, alwaar zyn Vloot ten anker lag en verſterkt werdt door een Vaartuig van Kuba, met tien Man en twee Paarden. Hier door verſtondt hy, dat Velasques, de

de Gouverneur van Kuba, naar Spanje gezonden en het Hof verzogt had om eene Kommiſſie van aanſtelling tot Onderkoning des Eilands en Kapitein Generaal over 't Vaste Land. Op dit Verhaal ſtelde Cortez een Brief op, aan den Koning van Spanje, uit naam zyner voornaamſte Officieren; waar in Berigt gegeven werdt van den uitſlag der Onderneeming op Mexiko, van den Rykdom des Lands en van de verſcheide Vorſten en Landſchappen van hetzelve, die reeds van den Keizer afgevallen waren en Vrede gemaakt hadden met de Spaanſchen. Men klaagde ook over de onregtvaardigheden van Velasques, die zulk een voordeelig Ontwerp getragt hadt in de wieg te ſmooren, of zelf zig daar van de voordeelen toe te eigenen; ten koſte van de genen, die al het hunne daar aan hadden opgeofferd. Deeze Brief, met en benevens al het Goud, Juweelen en zeldzaamheden van groote waarde, die men door Geſchenken van Montezuma, of door den Handel met deszelfs Onderdaanen, verkreegen hadt, ſtrekte tot een blyk van de Schatrykheid van dat Geweſt en om te toonen, van hoe veel belang het ware, dat Cortez onderſteund werde in deszelfs Verovering. VEROVERING.

Hoewel, nu, de meerderheid der Soldaten eensgezind ſcheen te zyn met den Generaal, en anderen, uit bevreesdheid voor zyne Magt, hunne toeſtemming gaven en dit Verzoekſchrift, dat men naar Europa zondt, mede tekenden; bleef 'er, nogthans, een aanmerkelyke Party in de belangen van Velasques, waar onder eenige van de voornaamſte Muitery onder de Spanjaarden bedwongen.

Digitized by Google

VEROVERING. ſte Officieren, die Bloedvrienden van denzelven waren. Wanneer die van de misnoegde Party beſpeurden, niet magtig te zyn om hun doelwit te bereiken, maakten zy een Samenzweering, om zig meeſter te maaken van een der Schepen en terug te keeren naar Kuba. Cortez, die dezelve, 's nagts voor dat zy uitgevoerd zou worden, ontdekte, deedt, om zyn Gezag te handhaaven, twee van de grootſte belhamels ter dood brengen, twee geeſſelen, en een van 't Zeevolk den Voet afhakken. Ook nam hy het Beſluit, van de Vloot in brand te ſteeken, gelyk, na dat al het Touw en Yzerwerk, de Planken en alles, waar van men eenigen dienſt kon hebben, 'er afgenomen was, werkſtellig gemaakt werdt. Met de Matroozen verſterkte hy zyn Krygsmagt.

Kort daarna verſcheenen drie Spaanſche Schepen op de Kuſt, die afgezonden waren door den Gouverneur van Jamaika, welke Recht beweerde te hebben op de Bezitting van dat Land en 'er een Volkplanting wilde opregten: doch Cortez nam de Spaanſchen, die aan de Wal gekomen waren, gevangen, en het Schip verdween. Vervolgens, de Veſtingwerken van Vera Cruz voltooid zynde, leid' hy daar een Bezetting in van honderd en vyftig Man, benevens veele Indiaanen, en hy toog op naar Mexiko, met het overige van zyne Krygsmagt die in vyfhonderd Spanjaarden te Voet beſtondt, met vyftien Man te Paarde en zes Veldſtukken, welke door de Inboorlingen werden voortgeſleept. Ook werdt hy, op zyn Marſch, verzeld door zyne Bondgenooten, de nabuurige

ge Kaciques, en een talryke Armee van Indiaanen, komende, na het overtrekken van eenige hooge dorre Gebergten, te *Zocothlan*, welks Vorſt, een groote Landſtreek onder zyn Gebied hebbende, hem vriendelyk ontving. VEROVERING.

Daar was, diestyds, een vermaard Gemeenebeſt aan de Kuſt van Mexiko, naby de Zee, genaamd *Tlaskala*. Dit Volk werdt gezegd zo magtig te zyn, dat het viermaal honderdduizend Man in de Wapenen konde brengen. Niettegenſtaande zulks, werdt het in Ontzag gehouden door de grootheid van 's Keizers Gebied: zo dat ſommigen hunner wel de Ooren leenden naar de vreedzaame Voorſtellingen der Gezanten, die Cortez aan hun zondt; maar anderen oordeelden, zig niet blindelings te moeten onderwerpen, en vonden veeleer raadzaam te beproeven wat Dapperheid en Liſt vermogt. De Tlaskalans haalden eenige Natiën over, om op de Spanjaarden aan te vallen; doch deeze zo wel als het Volk, dat zy 'er in 't geheim bygevoegd hadden, werden geſlagen. Op 't laatſt, by trappen, zig opentlyker verklaarende, terwyl het gevaar aandrong, bragten zy een groot Leger te Velde, dat door de Troepen van Cortez, wel weinig in getal, doch in Wapenen ongelyk ſterker, op de vlugt gedreeven werdt. De Tlaskalans kanten zig tegen Cortez aan:

De uitſlag van deeze Overwinning was, dat de Tlaskalans tot een Verdrag en Verbond van Vrede kwamen met de Spaanſchen, die zulks te gereeder toeſtonden, om dat zy 'er veel dienſt van konden hebben tegen de maaken ook een Verdrag.

Digitized by Google

VEROVERING. Mexikaanen. Dit baarde een groote verſlagenheid aan 't Hof van Montezuma, die te vergeefs aan Cortez deedt berigten, dat de Tlaskalans een verraaderlyke Natie waren, die by de eerſte gelegenheid hem weder afvallen zouden. Hy kwam zelfs zo ver, van de helft zyner Inkomſten aan te bieden, indien men het Verbond met dezelven breeken wilde; maar Cortez hadt hier geen Ooren naar. Hy deedt zelfs, op eene noodiging van den Raad van Tlaskala, zyne Intreede, met veel Staatie, in die Stad, op den 23 September des jaars 1519: alwaar hem, tot zyne Woonplaats, een Paleis werdt ingeruimd, dat vry groot was, en waar in hy, met zyn Volk, van alles werdt verzorgd.

Gedurende het Verblyf van deezen Generaal te Tlaskala, hadt hy aldaar ook de Afgoden willen vernielen, gelyk te Zempoala door hem gedaan was: maar zyn Biegtvader raadde hem zulks af, om die magtige Natie niet te verbitteren. Het eenigſte, dat hy, met goede woorden, van hun wiſt te verkrygen in 't ſtuk van Godsdienſt, was, dat zy ophielden Menſchen te offeren: iets waar mede de Indiaanen van dit gedeelte van Amerika door de Spanjaarden beſchuldigd werden.

Toen Cortez omtrent drie Weeken zig te Tlaskala hadt opgehouden, kreeg hy een nieuwe Bezending van Montezuma, die hem zelfs noodigde in zyne Hoofdſtad te komen, voorgeevende, dat het Ontzag van zyne Wapenen hem overgehaald hadt, om Vriendſchap met hem te maaken, aangemerkt den dienſt,

Digitized by Google

dienſt, welken hy van de Spaanſchen zou kunnen hebben tegen zyne rebellige Onderdaanen. Hy verzogt hem, zyne Legerplaats te neemen in een Grensplaats van zyn eigentlyk Gebied, *Cholula* genaamd. Hoewel Cortez reden hadt, om te vermoeden, dat die ſchielyke verandering niets dan een Krygsliſt mogte zyn, begaf hy 'er zig evenwel, in gezelſchap, zo men verhaalt, van zevenduizend Man der Tlaskalans, benevens die van Zempoala en zyne overige Bondgenooten. Aan gemelde Stad komende, werdt hy ontvangen met alle tekenen van Ontzag, doch de Inwooners verzogten, dat de Tlaskalaanen zig buiten de Stad mogten ophouden, als hunne geboren Vyanden zynde. Hier gaf hy toeſtemming aan, mids zyne Bondgenooten gelaſtende, zo digt by de Plaats blyven, dat zy hem, des noods, konden byſtaan. VEROVERING.

De Spaanſche Hiſtorieſchryvers verhaalen, dat de toejuichingen der Mexikaanen, by de Intreede van Cortez te Cholula, zo groot waren, dat men de Inwooners naauwlyks van iets kwaads verdenken kon. Evenwel, getuigen zy, werdt een Samenzweering ontdekt, welke een Vrouwsperſoon aan Donna Marina, de Byzit van Cortez, geopenbaard zou hebben, en eenige Indiaanſche Prieſters, daar over onderzogt, hadden 't zelve beveſtigd. Dit noodzaakte dan, zeggen zy, den Generaal, om hier, tot zyn behoud en vervolg der Overwinningen, eenen anderen weg in te ſlaan. Cortez komt in 't Mexikaanſch Gebied.

Het wordt van iedereen erkend, dat de Spanjaarden, in gemeenſchap met de Tlaskal- Moord der Ingezetenen

VEROVERING. van *Cholula.*

kallaanen, aanvielen op de weerlooze Burgers van Cholula, en veele duizenden daar van, in koelen bloede, om 't leven bragten, zonder het verlies van een eenig Man aan hunne zyde. Vervolgens werden derzelver Tempelen in brand geſtoken, waar door veele Prieſters en anderen, die derwaards de wyk genomen hadden, wreedelyk ſneuvelden. Sommigen willen dat deeze ontmenſchte daad uit het gezegde Verraad zynen oorſprong hadt; anderen ſchryven die toe aan het oogmerk om de Mexikaanen nog meer ſchrik in te boezemen en inzonderheid het Hof vervaard te maaken: doch onder de Spaanſchen zelf vindt men 'er, die voorgeeven, dat het plunderen van deeze Plaats een voornaame Reden was van die afgryzelyke wreedheid.

Cortez nadert de Stad Mexiko:

Wat hier van zy, 't is zeker, dat dit Bedryf van zulk een uitwerking ware op Montezuma, dat deeze Vorſt aanſtonds een ander ryk Geſchenk aan Cortez zondt, met verder aanbieding van onderwerping en ſchikking naar zyn welgevallen. Dit deedt Cortez zynen Marſch naar de Hoofdſtad van 't Mexikaanſch Gebied verhaaſten. Middelerwyl voegden zig nog langs hoe meer van de Kaciques en Landsheeren by hem, klaagende, zo de Spaanſchen ſchryven, over de ondraaglyke Dwinglandy van Montezuma, en aan Cortez berigtende, dat zy hem hielden voor hunnen Verloſſer, die door den Hemel gezonden was, om de onregtvaardigheid en wreedheid der Tyrannen te kaſtyden en in te toomen. Deezen verzekerde hy van zyne beſchutting, en de Stad Mexiko vaſt nade-

ren-

Digitized by Google

rende, beval hy een algemeen Salvo te doen uit zyn Geſchut en klein Geweer, om dus meer ſchrik te verwekken in de Inboorlingen. Hy deedt zelfs verſcheide Indiaanen dood ſchieten, die uit nieuwsgierigheid te digt by zyne Legerplaats kwamen, terwyl hy gelegerd was aan den Oever van het Meir van Mexiko. VEROVERING.

Aldaar kwam een Prins, die Neef van Montezuma was, door den Adel van Mexiko vergezeld, by den Generaal der Spaanſchen, dien zy verwelkomden, en hem verzekerden, dat hy zeer vriendelyk en met groote Agting ontvangen zou worden van den Keizer. Tevens gaven zy hem te kennen, dat 'er onlangs een groote ſchaarsheid van Leeftogt veroorzaakt was, door het ſlegte Weer; zo dat men hem en zyn Volk niet naar behooren zou kunnen onthaalen: weshalven zy ſmeekten, dat hy zyne Intreede wilde uitſtellen, indien hy dezelve niet geliefde t'eenemaal te ſtaaken: doch Cortez hadt hier geen Ooren naar. Legert zig aan het Meir.

De gelegenheid van Mexiko was zodanig, dat men de Stad niet kon naderen dan langs een Dyk, verſcheide Uuren gaans lang, loopende door het gedagte Meir. Byna in 't midden van dien Dyk lag, op een Eiland, de Stad *Quitlavaka*, vyf of zes Mylen van Mexiko. Cortez, aldaar gekomen zynde met zyn Leger en Geſchut, ſcheen bevreesd te zyn, dat men hem mogt inſluiten of den Terugtogt beneemen, door het afbreeken der Bruggen; 't welk inderdaad, hadden de Mexikaanen eenig hart gehad, zeer gemakkelyk voor hun zou geweeſt zyn. Maar de Kacique

Digitized by Google

VEROVERING.

que van die Plaats, die een Vriend der Spanjaarden ſchynt geweeſt te zyn, verzekerde hem, dat hy niets te vreezen hadt. Dus werdt hy niet alleen in die Stad, maar ook in *Iztakpalapa*, maar twee Mylen van Mexiko, van alle nooddruft en ververſchingen voorzien. De Kacique boodt Cortez zyn eigen Paleis aan, tot huisveſting, en onthaalde hem in deszelfs Luſthoven, die, zo de Spaanſchen ons berigten, in ſchoonheid en pragt niet minder waren, dan eenig ding, van dergelyken aart, in Europa.

Zyn Intreede te Mexiko.

De Generaal, hier eene Nagt gebleeven zynde, begon 's anderen daags al vroeg zynen Optogt naar de Hoofd- en Hofſtad van dit Geweſt. 't Was den 9 November des jaars 1519, dat hy aldaar zyn Intreede deedt. Men zegt, dat hy, een Uur gaans van de Stad, opgewagt werdt door vierduizend Man van den Adel en hooge Staatsbedienden, die, hem verwelkomd hebbende, vooruit gingen naar de Poort van Mexiko, en zig voor dezelve in twee ryën ſchaarden, om de Spanjaarden en derzelver Bondgenooten te laaten door paſſeeren. Men voegt 'er by, dat het overige Volk zig in de Venſters en op de toppen van de Huizen bevondt, die 'er mede vol gepropt waren. De Spaanſche Krygsmagt beſtondt diestyds uit vierhonderd-en-vyftig Spanjaarden, benevens zesduizend Indiaanen. Zo dra was dezelve niet op de Straaten van Mexiko gekomen, of zy werdt ontmoet door tweehonderd Edellieden van 's Keizers Hofhouding, in een zelfde Livrey gekleed, en verſierd met groote Vederpluimen, altemaal van de-

Digitized by Google

de zelfde Kleur, op 't Hoofd. Deeze, hunne pligtbetuiginge afgelegd hebbende, ſchaarden zig ook in twee ryën, en maakten ruimte voor de Spaanſchen, die verder ontmoet werden door een ander Lighaam van den Adel, in welks midden Montezuma zig bevondt. VEROVE-RING.

Ongemeen breed geeft men op van den luiſter, waar in deeze Vorſt verſcheen. Hy werdt, in een Stoel of Zetel van masſif Goud, gedragen op de Schouders van vier zyner Gunſtelingen, terwyl vier anderen een Gehemelte of Paviljoen boven zyn Hoofd hielden, dat met een menigte van ſierlyke Veders pronkte, waar tuſſchen het Goud glinſterde. Voor hem gingen drie Amptenaaren, of Deurwaarders, met Staaven van dit koſtbaare Metaal; op welker verſchyning de Inwooners zig ter aarde wierpen, durvende niemand de Oogen opſlaan. 's Keizers luiſter.

Cortez van 't Paard treedende op de nadering van den Keizer, zo ſtondt die Monarch ook uit zyn Stoel op, en de Straaten werden voor hem met Tapyten belegd, om 'er op te gaan. Hy naderde, volgens de Spaanſchen, (die veelen deezer Plegtigheden van de manier, aan hun eigen Hof gebruikelyk, ſchynen ontleend te hebben,) met een deftigen tred, leunende op de Schouders van twee Prinſen zyne nabeſtaanden, en werdt van Cortez ontmoet met een diepe Eerbewyzing: waar op Montezuma antwoordde, door den Grond aan te raaken met zyne Hand, en die vervolgens tot aan den Mond te brengen. Voorts was de Samenſpraak maar kort, en de Keizer beval aan een der gemelde Prinſen, den Generaal te ge-

Digitized by Google

VEROVERING. geleiden naar het Paleis, dat tot deszelfs Verblyf geſchikt was, keerende daarop terug naar 't zyne.

Omtrent den middag was het, dat Cortez in dit Paleis gebragt werdt, 't welk ruim genoeg was om zyn geheele Krygsmagt te bevatten, en een plat Dak hadt, met Borſtweeringen: zo dat hetzelve, door de Spaanſchen bezet en met Kanon beplant zynde, naar een Kaſteel of Slot geleek. Hier kwam, dien zelfden avond, Montezuma, en werdt door Cortez in de groote Zaal ontvangen, aan wien hy, zo de Spaanſchen melden, een zeer grootſche Aanſpraak deedt.

Samenſpraak met den Keizer. Om dat wy van derzelver egtheid zo min als van de waarheid van veele andere Omſtandigheden naderhand gebeurd, verzekerd zyn, zal ik daar over heen ſtappen. Hoe grootſcher alles voorgeſteld werde, hoe grooter Eer de Verovering aan de Spaanſche Natie gaf. Even weinig kan men ſtaat maaken op het gene door Cortez tegen den Afgodendienſt zou ingebragt zyn en tegen het offeren van Menſchen, van Overwonnelingen of Misdaadigen: iets 't welk een ſchyn gaf om de wreedheden, vervolgens door de Spanjaarden in dit gedeelte van Amerika gepleegd, te bewimpelen.

Op zekeren dag bragt Montezuma den Spaanſchen Generaal, met deszelfs Biegtvader en eenige Officieren, naar den grooten Tempel; waar hy aan hun deszelfs opſchik toonde, met veel deftigheid en ernſt hun de Plegtigheden verklaarende van zyn Godsdienſt. De Spaanſchen gedroegen zig hier zeer

zeer oneerbiedig; zo dat de Keizer grootelyks gebelgd werdt, zeggende, dat zy ten minſte eenig Ontzag moeſten toonen voor de Heiligheid van de Plaats, en na dat zy 'er uit waren keerde hy terug, om de Afgoden Vergiffenis van dit beſtaan te ſmeeken. Evenwel werdt van hem aan de Spaanſchen vergund, een Kapel voor de Moeder-Maagd op te regten in de Stad; waar in zy haar Beeld en een Kruis plaatſten, doende 'er dagelyks de Mis. Men zegt, dat de Keizer en zyn Hof die Plegtigheden dikwils bywoonden. Ook hieldt de Gemeenzaamheid van Cortez met Montezuma ſtand, die elkander over en weer bezogten, tot dat de Spaanſche Generaal goedvondt het masker af te ligten. VEROVERING.

Gelegenheid tot misverſtand gaf het Gedrag der Spanjaarden omtrent Vera Cruz. Een van des Keizers Amptenaaren, de Jaarlykſche Schatting komende invorderen van de Leenroerige Koningjes in dat gedeelte des Lands; zo verzogten zy den Spaanſchen Gouverneur om zyne beſcherming. Deez' trok derhalve met veertig Spanjaarden en drie- of vierduizend Indiaanen, die met hem in Verbond ſtonden, op, tot derzelver byſtand. Dit veroorzaakte eene Schermutzeling, waar in hy wel Overwinnaar bleef, doch een der Spanjaarden ſneuvelde en deszelfs Hoofd, afgehouwen zynde, werdt aan 't Hof gebragt: zynde de Gouverneur, met nog vyf of zes Man van de Bezetting, zwaar gekwetſt. Dit gaf de Mexikaanen meer moeds dan te vooren en het deedt hun beſeffen, dat het niet onmooglyk ware, de Spaanſchen uit het Land Misverſtand.

Digitized by Google

VEROVERING.

te verdryven: want zy haddenze, zo 't ſchynt, voor onkwetsbaar Volk gehouden.

De Keizer in hechtenis genomen.

Cortez, derhalve, vondt geen beter Middel, om zyn Gezag te ſtaaven, dan zig, door liſt, meeſter te maaken van 's Keizers Perſoon. Hy begaf zig, op zekeren Dag, volgens gewoonte, naar 't Paleis, waar van hy, behendig, alle de Toegangen bezetten deedt. Met verſcheide Officieren en Soldaaten daar in getreeden, beklaagde hy zig aan den Keizer over het leed, zyn Volk en Bondgenooten aangedaan. Montezuma gaf wel te kennen, dat zulks buiten zyn Bevel geſchied ware, doch Cortez gaf hem te verſtaan, dat het, tot veiligheid der Spanjaarden, noodig was, dat hy zyn Perſoon in hunne handen overleverde. Hoe veel, nu, Montezuma hier tegen had, hy was daar toe gedwongen, en begaf zig, met eenigen van zyne voornaamſte Amptenaaren, naar de Verblyfplaats van Cortez, die hem zelfs noodzaakte, om de Ingezetenen van Mexiko, welke toevloeiden om hem te verloſſen, te verklaaren; dat hy zulks vrywillig en uit eigen beweeging deedt.

De Spaanſche Schryvers verhaalen, dat Montezuma, in 't eerſt, met groote deftigheid behandeld werdt. Zy zeggen dat hem niet alleen in Staats zaaken alles werdt toegeſtaan, maar dat men ook zyn Hof houding in alle luiſter hield, en hem veel vermaak aandeed. Hy bragt zyn meeſten tyd onder hun door, ſpeelende dikwils met Cortez een Mexikaanſch Spel, waar in met een Kloot naar Gouden Kegels geworpen werdt, en zyne Winſten verdeelde hy onder de Spanjaarden. Doch, in

Digitized by Google

in opzigt van zyne Gevoelens over den Gods- dienst, was deeze Vorst, zo zy verhaalen, onverzettelyk. VEROVERING.

Inmiddels strekte de Wreedheid van Cortez tot verbaazing der Ingezetenen. Hy dwong den Keizer om den Generaal, die tegen de Spaansche by Vera Cruz gevogten hadt, op te ontbieden, en, toen hy denzelven in handen hadt, deedt hy hem, met de overige Bevelhebbers, die in dat Gevegt hadden deel gehad, levendig verbranden voor de Poort van zyn Paleis. Montezuma was, middelerwyl, in Ketenen geslooten; doch na dat die Strafoefening volbragt ware, ontsloeg men hem wederom, ja wilde hem in Vryheid stellen, 't geen hy zou geweigerd hebben, zeggende, dat zyne Onderdaanen hem alsdan zouden dwingen, om de Wapenen tegen hun op te vatten. Barbaarsche Wreedheid.

Onder de voorzorgen, die Cortez tot zyne veiligheid beraamde, scheen hy zyn eerste Ontwerp, van de Ingezetenen te vriend te houden, somtyds geheel uit het oog te verliezen. De Spaansche poogden eensklaps, zonder Verlof daar toe te vraagen of eenige Reden daar van te geeven, alle de Afgods-Beelden van dit Volk te vernielen, en de Hoofdtempelen van Mexiko in Kristen Kerken te veranderen. Dit maakte, gelyk ligt te begrypen is, een algemeenen Opstand. De Priesters niet alleen, maar het geheele Volk kantte zig daar tegen, en de Spaansche verblydden zig een Verdrag te kunnen maaken, waar by hun toegestaan werdt, een Kristelyke Kapel op te regten in een der Tempelen, al-

VEROVERING. alwaar door hun het Beeld van de Moeder-Maagd, met een Crucifix, geplaatſt werdt.

Samenzweering der Indiaanen. Deeze en andere Omſtandigheden gaven aanleiding tot een Samenzweering tegen de Spaanſchen, die berokkend werdt door den Neef van Montezuma, die Koning of Kacique van *Tezeuco* was. Niettegenſtaande Cortez zulks ontdekte, en zig meeſter maakte van den aanlegger, hadt dit Ontwerp te diepe wortelen geſchooten onder de Indiaanen, om geheel uitgeroeid te worden. Montezuma zelf, hier door aangemoedigd, gaf aan Cortez te kennen, dat hy, op zyn Voorſtel, den Vorſt, die hem afgevaardigd hadt, erkend hebbende voor zynen Meeſter en Leenheer, thans verzogt, dat hy naar deezen Vorſt terug zou keeren, om aan denzelven kennis te geeven van den uitſlag zyner Zending. Hier voegde hy een Geſchenk by, van onwaardeerlyke Schatten; in hope van de Goudzugt der Spanjaarden daar mede te verzadigen.

Cortez wordt bevreesd. Cortez, nu, ſchynt diestyds zodanig bevreesd te zyn geweeſt, dat hy op een ſchielyke wyze mogt aangetaſt worden door de Krygsmagt van het geheele Ryk, indien hy deezen redelyken Eiſch kwam te weigeren; dat hy het niet raadzaam vondt, iets daar tegen in te brengen. Alleen verzogt hy tyd te mogen hebben, om Schepen te bouwen tot het overvoeren van hem en zyn Volk: want de Schepen waren, als gezegd is, verbrand. Hier gaven die van Mexiko hunne toeſtemming aan, en voorzagen hem aanſtonds van Hout en Werklieden; 't welk hem gelegenheid gaf om met zyn Vertrek te draalen.

Ook

Digitized by Google

Ook deedt hy de Werklieden niet veel haast maaken, verwagtende middelerwyl hulp uit Spanje, werwaards hy een Schip, met aanzienlyke Schatten, afgezonden hadt. VEROVERING.

Ik moet bekennen, dat 'er veel duisterheden zyn in dit gedeelte der Historie. Hoe kon de Spaansche Generaal, in 't midden van Mexiko zynde, en dus zeer verre van de Zee, om den Scheepbouw denken? Hoe kon hy, geen Schepen hebbende, 'er een naar Spanje afvaardigen? Ook viel het met hem regt anders uit: want Velasques, de Gouverneur van Kuba, hadt aan het Spaansche Hof zo veel weeten uit te werken, dat hy tot Onderkoning aangesteld werdt van al het gene veroverd was of zoude worden, op 't Vaste Land. Hier op werdt, door hem, een Vloot van elf zwaare Schepen met zeven ligter Vaartuigen, waar op agthonderd Man Spaansch Voetvolk en tagtig Ruiters met hunne Paarden, benevens twaalf Stukken geschut waren, onder 't bevel van NARVAEZ, afgevaardigd, om de Verovering van Mexiko te agtervolgen en Cortez met alle de Spanjaarden, die zig aan zyn Gezag niet onderwerpen wilden, gevangen te neemen. Dit hadt byna 't verlies van al het gene, in twee Jaaren tyds, door de Spaanschen op de Vaste Kust gewonnen was, veroorzaakt. Narvaez van Kuba tegen hem afgezonden.

Narvaëz, met zyne Vloot by Vera Cruz komende, porde den Gouverneur van die Fortres tot Overgave aan: maar deeze maakte de Afgezondenen gevangen en deedtze by Cortez in Mexiko brengen. De Troepen, niettemin, werden ontscheept, en trokken

VEROVERING. regt aan naar Zempoala, alwaar het Leger halte hieldt. Cortez vondt zig hier mede grootelyks belemmerd. Hy maakte den Keizer wys, dat het een andere Bezending van den Koning zyn Meester was, die tot het zelfde einde kwam, maar welke hy berigten zou, zyn Oogmerk reeds bereikt te hebben. Middelerwyl zogt hy hulp by de Indiaanen, zyne Bondgenooten, indien de Zaaken, tusschen hem en Narvaëz, niet konden worden bygelegd, waar toe hy weinig hope hadt. Alle Voorstellingen der Geestelyken scheenen vrugteloos. Ja hy bespeurde zelfs, dat Narvaëz aan Montezuma te kennen hadt gegeven, hoe hy gekomen ware om hem te bevryden van de dwinglandy van Cortez. Dit deedt deezen Generaal, derhalve, alles aanwenden, wat mooglyk was, tot zyne veiligheid.

Narvaëz gevangen genomen. Hy gaf 't Bevel te Mexiko in handen van eenen ALVARADO, die een naauwkeurig oog moest houden op den Keizer, en laaten niet veel der Ingezetenen by hem komen, noch 'er een lang Gesprek mede houden. Ook dwong hy Montezuma de Gelofte af, van niet te zullen ontvlugten in zyn afweezen: zeggende dat hy schielyk, en in veel beter staat, zou terug komen. Naby Zempoala een voordeeligen Post ingenomen hebbende, daar hy veilig terug kon wyken, liet hy wederom aanbiedingen van Vrede doen, die door Narvaëz, hoogmoedig, verworpen werden. Zy hadden, egter, zo veel indruk gemaakt op deszelfs onderhoorige Soldaaten, waar van veelen reeds door Geschenken waren overge-

Digitized by Google

gehaald: dat Cortez begreep, weinig tegenſtands te zullen vinden. Ook vernam hy, dat Narvaëz, op zyne Overmagt betrouwende, zeer zorgeloos was. Dit deedt hem beſluiten, om in een donkere en ongeſtuime nagt, zyne Legerplaats aan te taſten: 't welk van die uitwerking was, dat Narvaëz, met zyn voornaamſte Officieren, krygsgevangen werdt gemaakt: waar op de meeſte Soldaaten in dienſt van Cortez traden. VEROVERING.

Middelerwyl hadt Alvarado, in Mexiko, de Zaak der Spanjaarden byna geheel bedorven. Behalve veele Wreedheden en Knevelaaryën, door hem aan de Inwooners gepleegd, kwam hy op zekeren tyd tot dat uiterſte, van op een hoogen Feeſtdag den Adel, die in hun rykſte optooizel van Goud en Juweelen praalde, wel tweeduizend in getal, te vermoorden. De Spaanſche Schryvers wenden voor, dat hy hier toe genoodzaakt was door het ontdekken van een Aanſlag der Ingezetenen, om de Spanjaards van kant te helpen, en den Keizer op vrye voeten te ſtellen. Evenwel erkennen zy, dat de Mexikaanen ongewapend waren, en vervolgens van de Spaanſchen geplonderd werden. De Ingezetenen, hier door ten hoogſte verbitterd, ſpanden tegen de Spaanſchen aan, en belegerden derzelver Kaſteel; zo dat zy van gebrek zouden hebben moeten ſterven, indien Cortez niet tot Ontzet gekomen ware. Moord in Mexiko gepleegd.

Deeze Generaal hadt naauwlyks de gedagte Overwinning op Narvaëz behaald, wanneer hy die Tyding kreeg, welke hem zynen Terugtogt deedt verhaalten. Hy trok, Cortez bejegent de Inwooners trots,

Digitized by Google

VEROVERING. diestyds, met een Krygsmagt van duizend Man te Voet en honderd Ruiters, benevens eenige duizend Indiaanen, van zyne Bondgenooten, op Mexiko aan, wordende by het inkomen, geenszins verhinderd door de Ingezetenen, die zelfs, op zyne nadering, de Verblyfplaats der Spanjaarden verlieten, ruimende dat gedeelte der Stad t'eenemaal. Montezuma zelf hadt Cortez, zo men verhaalt, met de Overwinning geluk gewenscht, maar deeze Spanjaard, bewust van de geheime Onderhandelingen met Narvaëz, en van den gemelden Aanslag der Ingezetenen, door den Keizer begunstigd, verwaardigde zig naauwlyks hem aan te zien, veel min hem toe te spreeken. BERNARD DIAZ, die Cortez in deezen Optogt vergezelde, zegt, dat hy zig thans magtig genoeg oordeelde, om het Mexikaansch Gebied t'onder te brengen, zonder zyn Hof te maaken by Montezuma of deszelfs Onderdaanen, en derhalve alles, wat daar toe strekken kon, op een meesterlyken trant ter uitvoer bragt. Dit, merken andere Historieschryvers als een zeer groote misslag in Cortez aan; want, indien hy in triomf terug keerende met zulk een vermeerdering van Krygsmagt, een Verdrag hadt aangegaan met den Keizer en den Adel, zoude waarschynlyk alles ingewilligd en de Koning van Spanje, zyn Meester, de Heerschappy van dat Ryk bekomen hebben, zonder Bloedstorting.

wordt van de Indiaanen belegerd.

Cortez, in tegendeel, als of hy reeds Meester ware, gebruikte alles wat dienen kon om de Indiaanen tot wanhope te brengen. Dit hadt

hadt hem byna zyn eigen Leven en dat van zyn Volk gekoſt. De Mexikaanen, hoewel niet in ſtaat om het Slot, daar de Spanjaarden in huisveſtten, aan te taſten, maakten Affnydingen in de Straaten en braken de Bruggen af: zo dat hy byna gebrek aan Leeftogt hadt en wel wenſchte niet in de Stad te zyn gekomen. Dit deedt hem, onder bemiddeling van den Keizer, die nog in zyn geweld was, een Verdrag voorſtellen aan de Ingezetenen, verzoekende den vryen Uittogt. De Indiaanen, thans door wanhope aangedreeven, hadden hier geen Ooren naar, en wilden geen Wapenſchorſing toeſtaan; ſchietende zelfs, zo ſommigen willen, naar den Keizer, die daar door getroffen werdt of doodelyk gekwetſt; hoewel anderen verzekeren, dat hy by den Uittogt is geſneuveld. VEROVERING.

De Generaal, bevindende dat de Mexikaanen met geen liſtige Voorſtellingen, van welken kant die ook kwamen, te paaijen waren; dat zyn Voorraad bykans op was en dat het ondoenlyk zou zyn over dag uit te trekken, beſloot zulks te doen in een duiſtere nagt. Ten dien einde verdeelde hy de Schat onder zyn Volk, die 'er taamelyk mede beladen waren, alzo dezelve de waarde bedroeg van een millioen Stukken van Agten of Ryksdaalders. Tegen middernagt trok hy, in zeer ongeſtuimig Weer, uit zyn Kwartier, waar door zyn Marſch eenigen tyd verholen bleef; maar hy was geen Kwartier gaans op den Dyk gevorderd of bevondt zig aan alle zyden, zo te Lande als te Water, door de Mexikaanen aangetaſt, die het Meir met hunne Kanoos

hy trekt in ſtilte uit,

worde van de Mexikaanen aangetaſt,

Digitized by Google

VERÖVERING. of Schuiten vulden. Dewyl zy den Dyk op verſcheide plaatſen doorgeſtoken en de Bruggen afgebroken hadden, zo bevonden zig de Spanjaarden in groot gevaar van te worden afgeſneeden. Cortez hadt, wel is waar, zulks voorziende, een draagbaare Brug doen vervaardigen, om de Affnydingen, die hy wiſt dat 'er in de Dyk gemaakt waren, te paſſeeren, en daar van hadt hy op verſcheide Plaatſen veel gebruik: maar de Indiaanen vonden gelegenheid om deeze Brug te vernielen, eer de Spanjaarden altemaal daar over waren, en dus viel de Agterhoede, uit twee- of driehonderd Spaanſchen en duizend Tlaskalaanen beſtaande, in hunne handen, die zy altemaal dood ſloegen. Ook verloor Cortez hier zyn Geſchut, Gevangenen, Bagagie en het grootſte deel van den Schat, benevens zes-en-veertig Paarden.

komt over het Meir. Die Generaal, egter, wiſt door de Indiaanen heen te booren, met het grootſte deel van zyn Volk en ontkwam het gevaar: 't welk ſommigen daar aan toeſchryven, dat van de Indiaanen de Keizer, benevens deszelfs twee Zoonen en andere Prinſen van den Koninglyken Bloede, onder de verſlagene gevonden werden, wanneer de Dag aanbrak. Zulks is niet onwaarſchynlyk; doch ſommigen willen, dat deeze Perſoonen door de Pylen of Speeren der Indiaanen zelf, anderen dat zy door de Spaanſchen om 't leven gebragt zyn. Eenigen willen ook, dat dit Verlies voornaamelyk toe te ſchryven is geweeſt aan de hebzugt der Spaanſchen, die zodanig met Goud en Zilver beladen waren, dat zy naauwlyks ge-

Digitized by Google

gebruik konden maaken van hunne Wapenen. VEROVERING.

Toen Cortez en de zynen eenigen tyd, ter verfriſſchinge, hadden uitgeruſt, namen zy den Weg aan naar Tlaskala, het Land hunner getrouwe Bondgenooten. Niet ver waren zy gevorderd, wanneer zy wederom door de Mexikaanen aangetaſt werden, die hun zodanig omſingelden, dat zy waarſchynlyk den dans niet ontſprongen zouden hebben, indien zy zig niet in een Tempel hadden geworpen, die met een Muur omringd was en waar in zy hunne toevlugt namen. 't Schynt dat de Mexikaanen aftrokken uit eerbied voor de plaats; des Cortez ruimte kreeg, om te middernagt wederom van daar te trekken, ten einde hy het Gebied der Tlaskalaanen bereiken mogt: maar, tot zyn groote verbaasdheid, gekomen zynde op den top van een zeer hoogen Berg, zag hy de geheele Krygsmagt der Mexikaanen, beſtaande, zo men wil, uit tweehonderdduizend Man, gelegerd in de Valey van *Otumba*, die hy genoodzaakt was door te trekken. De Spaanſchen door de Mexikaanen vervolgd.

Goede raad was hier duur. Een der Hiſtorieſchryveren verhaalt, dat Cortez alleenlyk deeze korte Aanſpraak hieldt, jegens zyne Officieren: *Wy moeten ſterven of overwinnen. De zaak van onzen God vegt voor ons.* En, een ongewoone vuurigheid in zyne Soldaaten vindende om aan den gang te komen, deedt hyze aanſtonds voortrukken. 't Gevegt, geeft men voor, was eenigen tyd Bloedig en hardnekkig: ja zy zeggen dat Cortez, vreezende dat zyn Volk overmand mogt Veldſlag in de Valey van *Otumba*.

wor-

VEROVERING. worden door den geduurigen toevloed van verſch Volk, welk de Indiaanen op hem aanvoerden, een verbaazende keer gaf aan den Stryd, door den Keizerlyken Standaard aan te taſten, die gevoerd werdt van den Generaal van Mexiko, omringd van den Adel des Lands. Deeze, naamelyk, geſlagen, den Generaal gedood en den Standaard bemagtigd hebbende, zag hy de Indiaanen hem de rug toe keeren, en in groote verwarring vlugten; waar op van zyne Bondgenooten, zo wel als van de Spanjaarden, een yzelyke ſlagting onder hun aangeregt werdt, die tot een rykelyke vergoeding ſtrekte van 't verlies, by den Uittogt uit de Hoofdſtad door hem geleeden.

Niet lang hadt Cortez in 't Gebied van Tlaskala geweeſt, of daar kwam een Gezantſchap van den nieuwen Keizer aan de Tlaskalaanen, om eene Vrede te bewerken tuſſchen de twee Natiën, en een Aanvallend en Verdedigend Verbond op te regten, tegen hunne gemeene Vyanden, de Spanjaarden; en, hoewel eenigen in den Raad ſcheenen te wankelen, was egter het algemeen Beſluit, om de Party van Cortez niet te verlaaten. Gelukkiger waren de Mexikaanen in hunne Onderhandelingen met de Stad en het Gebied van *Tepeaka*, een Landſchap tuſſchen Tlaskala en het Spaanſch Fort van Vera Cruz gelegen. Dit Volk, door hun aangeſtookt, bragt de Spanjaarden zo veel nadeel toe, dat Cortez noodig vondt, hetzelve t'onder te brengen; gelyk hy dan ook het geluk hadt, van de Over-

win-

Digitized by Google

winning te behaalen op derzelver Krygsmagt, door die der Mexikaanen verſterkt. Vervolgens onderwierpen zig die van Tepeaka aan hem, en hy nam een ſtrenge Wraak op die ongelukkige Natie, doende veelen in koelen bloede vermoorden, en de overige verkoopende tot Slaaven. Aldaar werdt door hem een Fortres geſtigt, nog in wezen, aan welke hy den naam gaf van *Segura de la Frontera* of Veiligheid der Grenzen: zynde de tweede Vaſtigheid der Spaanſchen in dat gedeelte van de Nieuwe Wereld. VEROVERING.

Verſcheide andere Steden en Landſchappen werden voorts door Cortez t'onder gebragt, met hulpe van zyne Indiaanſche Bondgenooten, waar van hy, zo men wil, op dien tyd niet minder dan honderdduizend in zyn Leger hadt. Ook was aan Cortez de byſtand der Indiaanſche Koningjes hoognoodig tot de Belegering van Mexiko, welke Stad hy thans meende aan te taſten. Ten dien einde deedt hy Hout en Planken tot Vaartuigen vervaardigen te Vera Cruz, en die vervolgens, ſtukswyze, op de Schouders der Indiaanen brengen tot aan het Meir, daar de ſtukken in malkander gezet werden. Dertien Brigantynen wil men, dat hy dus op het Meir in gereedheid kreeg, en middelerwyl een Krygsmagt van tweemaal honderdduizend Indiaanen, zyne Bondgenooten, by een verzameld hebbende, maakte hy zig meeſter van *Tezeuko*, een der aanmerkelykſte Steden in het Meir, daar hy de Magazynen van Leeftogt en Oorlogsmiddelen opregtte, om tot de Belegering van de Hoofdſtad te gebruiken. Voor die

VEROVERING. die Onderneeming hadt hy ook het geluk van verſterkt te worden door driehonderd Spanjaarden van Kuba en Jamaika, welke, ſchoon met een tegenſtrydig oogmerk gezonden, gedwongen waren zyn Banier te volgen. Evenwel bedroeg zyn geheele Krygsmagt, diestyds, niet meer dan negenhonderd Europeaanen, waar onder tweehonderd Schutters, zes-en-tagtig Ruiters, de overige Piekeniers waren, en zyn Artillery beſtondt ſlegts uit agttien Veldſtukken, vyftien van Metaal. Hy hadt een Kapitein met vyf-en-twintig Spanjaarden en twaalf Roeijers aan boord doen gaan van de Brigantynen of Galeijen, op het Meir.

De Stad *Mexiko* ingenomen. De eerſte Aanval op de Mexikaanen geſchiedde te Water. Zy kwamen, wanneer de Spaanſchen met hunne Vaartuigen de Stad naderden, met een menigte van Kanoos te voorſchyn; maar de Brigantynen maakten daar een groote verwoeſting onder en deeden verſcheide Schooten in de Stad. 's Anderendaags werdt toeſtel tot de algemeene beſtorming gemaakt, die niet zonder Bloedſtorting en verlies van de zyde der Spanjaarden, uitviel. De Mexikaanen namen zelfs, eens, den Generaal gevangen, en hoewel hy, als by mirakel, uit hunne Handen verloſt werdt, moesten ongevaar zeſtig Spanjaarden en duizend Tlaskalaanen zulks met de dood bezuuren. Men verhaalt ook, dat, na dit Toeval, de beſtorming eenigen tyd uitgeſteld werdt, tot dat de gekwetſten genezen waren.

Alles, eindelyk, in orde gebragt zynde, beſloot Cortez tot een nieuwen Aanval, die zo geluk-

lukkig van drie kanten voortgezet werdt, dat de Spaanſchen de Stad in kreegen, vattende poſt op het groote Middelplein. De Inwooners zig in het afgelegen deel der Stad verſterken willende, boodt hy hun een Wapenſchorſing aan; maar beſpeurende, dat zy iets anders in den zin hadden, werden de Vyandlykheden voortgezet. Ook deedt hy den Keizer en zyn Gevolg, die over 't Meir ontvlugten wilden, gevangen neemen: waar op de geheele Stad zig onderwierp. Hy nam 'er Bezitting van op den 13 Auguſtus 1521, de Dag van St. Hippolytus, die ſedert de Patroon genoemd is van Mexiko. VEROVERING.

De Spaanſche Hiſtorieſchryvers verhaalen, dat ten minſte honderdduizend Mexikaanen geſneuveld zyn in de verdediging van de Stad, buiten en behalve de genen, die door Hongersnood en andere Ongemakken om 't leven raakten. Zy zeggen dat de Verovering van Mexiko door de onderwerping van de meeſte nabuurige Landſchappen gevolgd werdt. Cortez verdeelde den Buit onder zyne Soldaaten, behoudende alleenlyk een vyfde met de aanmerkelykſte Zeldzaamheden, voor den Keizer, zynen Meeſter, en zendende die naar Spanje, met een Berigt van de Verovering en de geſteldheid des Lands; verzoekende dat zyne Majeſteit de Magiſtraatsperſoonen, door hem aangeſteld tot beſtuuring van 't zelve, geliefde te beveſtigen. Onder de Koſtbaarheden, door hem naar 't Vaderland gezonden, zegt men, was een keurlyke Smaragd van Pieramidaale form, aan 't dikſte end een Handpalm groot: een fraay Stel van Buit alDaar gemaakt.

Goud

VEROVERING. Goud en Zilveren Vaatwerk: verſcheide dingen van Goud en Zilver gegooten; te weeten Beeſten, Vogelen, Viſſchen, Vrugten en Bloemen; Arm- en Vinger-Ringen, Oor-Sieraaden, zo van Goud als Edel Geſteente; Afgodsbeeldjes; Prieſterlyke Gewaaden van Katoen, Bonten en Vederen van veelerley ſoort.

Mechoakan onderwerpt zig. Na dat de Landſchappen, die van Mexiko afhanglyk waren, zig onderworpen hadden, aan de Spanjaarden, werden de Koningjes van verder afgelegen Landſchappen door Cortez vermaand, ook te komen, en den Koning van Spanje te erkennen voor hunnen Souverein. Hier onder was de Vorſt van *Mechoakan*, een Land beweſten Mexiko, aan de Kuſt van de Zuidzee, gelegen. Het Gezantſchap van vier Spanjaarden en twintig Mexikaanſche Heeren, werdt een half Uur gaans van de Stad Mechoakan, zo de Spaanſchen ons berigten, ontmoet door tagtig Edelen, ieder vergezeld van tienduizend hunner Onderdaanen. Wy zullen ons met het Verhaal van de koſtbaare Geſchenken en wat verder ongelooflyk in deeze Hiſtorie voorkomt, niet ophouden, maar alleenlyk melden, dat die Koning zig onderwierp, en dat hy verder zeer onwaardig behandeld werdt van de Spanjaarden, die met zyn Land omgingen als een veroverd Wingeweſt. Dus leefden zy ook met de Indiaanen van andere Landſchappen.

Terwyl Cortez bezig was met dat gedeelte van Amerika tot onderwerping aan Karel den V. te brengen, kwam een ander te Ve-

ra

ra Cruz aan, met een Kommiſſie van dien Vorſt, om bevel te voeren in zyn Naam, over alle gewonnen Landen: maar de Bezetting van dat Kaſteel ontving deezen zo wel, dat hy, onverrigter zaaken, weg zeilde. Daar op ging Cortez met zyn werk voort, verdeelende het Land onder zyne Officieren en behandelende de Ingezetenen als Slaaven. Niettegenſtaande zulks werdt hy, eindelyk, door den Keizer beveſtigd en verklaard tot Kapitein Generaal en Gouverneur van Nieuw Spanje, wien de Gouverneurs van Hispanjola en Kuba moeſten byſtaan met verſterkinge van Volk en alle noodwendigheden. Men kan niet twyfelen, of de ryke Geſchenken, die hy van tyd tot tyd naar Spanje zondt, zyn een voornaame oorzaak daar van geweeſt. VEROVERING.

De Generaal, derhalve, dus in zyn Gezag beveſtigd, beſloot de Stad Mexiko, die door hem verbrand was en vernield, te doen herbouwen. Hy wees plaatſen aan voor Kerken en andere openbaare Geſtigten, koos Marktpleinen uit, en verdeelde het beſte van den Grond onder de Spanjaarden, het overige onder de Inboorlingen, moedigende hun aan om de Plaats weder te bevolken. Dus werdt de Stad, in 't kort, veel fraaijer, dan zy te vooren was geweeſt, dewyl men nu veel Werktuigen van Yzer gebruiken kon. Niets, zegt men, kon in pracht haalen by het Paleis, dat hy voor zig zelf deedt ſtigten, ter plaatſe daar het Paleis van Montezuma weleer geſtaan hadt. Ook werdt door hem aan den Zoon van dien Vorſt en den voornaamſten Mexiko weder opgebouwd.

Digitized by Google

VEROVERING. van de Indiaanſche Krygshoofden, elk een byzonder Kwartier vergund. Hy voorzag zig ook van een talryken trein van grof Geſchut, beſtaande, uit vyf-en-dertig Metaalen Stukken Kanon en zeventig Yzeren; waarſchynlyk hem met Schepen toegebragt. 't Gene egter, den meeſten dienſt deedt, waren de groote Rykdommen, die hy verkreeg, door het plunderen van alle de Landſchappen, waar van hy meeſter wierdt en de ryke Mynen van Goud en Zilver, die dagelyks ontdekt werden.

De *Honduras* en *Jukatan* veroverd. Het Gerugt niettemin van de Wreedheden en Verdrukkingen door Cortez in de Nieuwe Wereld gepleegd, wierdt eerlang zo ſterk, dat de Keizer, Koning van Spanje, hem deedt afzetten van zyn Gouvernement, neemende zyn Paleis en Goederen in beſlag, en dreigende hem zelfs met Halsſtraffe. Om zulks te ontgaan, was het, dat hy, zyn Volk verzameld hebbende, optrok naar de groote Landſchappen, *Honduras* en *Jukatan*, die door hem t'eenemaal veroverd werden. Ook wiſt hy, vervolgens, aan het Hof van Spanje de zaaken zodanig te beleggen, dat men hem, voor een Somme van tweemaal honderdduizend Stukken van Agten, die hy aan Karel den V., toen zeer om Geld verlegen zynde, opbragt, in het Gouvernement van Mexiko beveſtigd werdt, met de tytels van Don en Adelantado of Stedehouder van den Keizer, benevens veele nieuwe Voorregten, waar onder dat van de Wapens te mogen voeren, die de Keizer van Mexiko hadt gevoerd.

In

Digitized by Google

In den jaare 1527 reezen de klagten tegen Cortez wederom tot die hoogte, dat de Keizer iemand overzond als Opper-Regter of Fiskaal, om de Zaaken te onderzoeken. Deez' ſtierf wel dra, en de geen, dien hy tot zyn Opvolger aangeſteld hadt, insgelyks, weigerende Cortez zig aan een derden te onderwerpen, tot dat 'er Laſt van Spanje kwam, om hem te ontzetten van het Gouvernement. Drie andere Gemagtigden, naderhand overgekomen, vonden hem ſchuldig: doch hy beriep zig op den Keizer, en werdt naar Spanje opgezonden. Hier wiſt hy den Keizer, 't zy door 't Verhaal van zyne Veroveringen, 't zy door de groote Schatten, welken hy mede bragt, zodanig te ſtreelen, dat zyne Majeſteit hem alle Misdaaden vergaf, en hem zelfs met verſcheide Eertytels begunſtigde; ſchenkende hem de Valey van *Ariſto* in Mexiko, met alle derzelver Ingezetenen, de Steden en Dorpen daar in gelegen: waar door hy vier-en-twintigduizend Onderdaanen kreeg. Ook werdt hy tot Marquis benoemd van de Valey van Guaxaca en aangeſteld tot Generaliſſimus van alle de Krygsmagt in Nieuw Spanje.

VEROVERING. Cortez naar Spanje opgezonden.

Cortez, evenwel, werdt door zyne Keizerlyke Majeſteit uitgeſlooten van het Burgerlyke Beſtuur, en daar werden ſtipte bevelen uitgegeven, om de Inboorlingen in het toekomende niet meer zo wreedelyk te behandelen, noch hun Pakken of Laſten te doen draagen waar onder zy bezweeken; noch dat zy genoodzaakt zouden worden in de Mynen te werken, anders dan voor Loon en vry-

De bezwaarniſſen der Indiaanen verholpen.

Digitized by Google

VEROVERING. vrywillig. Men zoude geen Indiaanen, ſchoon weezentlyk Slaaven zynde, buiten hunne Landſchappen mogen voeren, en het zou aan de Magiſtraaten ſtaan, te bepaalen, welke voor Slaaven moeſten gehouden worden. Ook mogten de Spanjaards geen Indiaanſche Vrouwluy in hunne Huizen houden, onder welk een voorwendzel ook. Voorts werden de Biſſchop van Mexiko, benevens de Overſten van verſcheide Geeſtelyke Ordens, aangeſteld tot Protectors der Indiaanen; onder welken was de vermaarde BARTH. DE CAZAS, naderhand Biſſchop van Chiapa, die de bezwaarniſſen van dit Volk aan het Hof van Spanje voorſtelde, en verligting van dezelven, in zekere maate, verkreeg; hoewel hy zig beklaagt, dat 's Keizers bevelen zeer ſlegt in agt genomen werden.

Cortez komt weder in Nieuw Spanje. Voor dat Cortez uit Spanje vertrok, hadt hy bezorgd, dat alle de Giften van Landen en Grondgebied, door hem gedaan aan de Officieren en Soldaaten, beveſtigd werden. Voorts werdt hy aangeſteld tot Gouverneur van al het Vaſte Land en de Eilanden in de Zuidzee, welke door hem ontdekt zouden worden, en een twaalfde deel daar van vergund aan hem en zyne Erfgenaamen. Hy kwam, in July des jaars 1530, te Vera Cruz aan, en dewyl hem niet toegelaten werdt in Mexiko te komen, nam hy zyne Verblyfplaats te Tezeuco, op weinig Mylen afſtands van die Stad; alwaar hy een zeer groote Hofhouding hieldt, beſtaande uit de Indiaanen, zyne Bondgenooten, en uit die Spanjaarden, welken hy met Eigendommen hadt beſchonken.

De

Digitized by Google

De Generaal hadt, voor zyn vertrek naar 't Vaderland, reeds drie Schepen door de Zuidzee naar de Molukkos afgevaardigd: doch de Portugeezen, toen van de Specery-Eilanden meester zynde, deeden dit Ontwerp in duigen vallen. Eer dat Cortez tyding hadt van de mislukking, hadt hy twee Schepen naar den kant van California gezonden, doch die Onderneeming hadt geen beter uitslag. Vervolgens, in 't jaar 1531, wederom twee Schepen naar 't Noordwesten uitgezonden hebbende, die ook niets uitvoerden, ging hy zelf op de Zuidzee t'Schepe, en was even ongelukkig in zyne poogingen: zynde genoodzaakt om, na het uitstaan van veele Ongemakken, met verlies van moeite en kosten, vrugteloos terug te keeren: doch het Volk, in den jaare 1539, met drie Schepen, door hem naar 't Noordwesten gezonden, ontdekte aldaar het Land van California.

VEROVERING. Hy tragt vrugteloos Ontdekkingen op de Zuidzee te doen.

Na het aanwenden van zo zwaare Onkosten tot nieuwe Ontdekkingen, keerde de Generaal, in 't laastgemelde Jaar, terug naar Spanje, hopende vergoeding daar van te zullen erlangen: maar het Hof, 't welk in tegendeel daar uit beoogd hadt voordeel te raapen, zag Cortez niet zeer gunstig aan. Men begon langs hoe meer het oor te leenen naar de klagten, die tegen hem waren ingebragt, welke hy thans niet met groote Geschenken kon uitwisschen. Dus werdt hem niet toegelaten, wederom te keeren naar Nieuw Spanje, en hy moest als een Staats-Gevangen aan 't Hof blyven; alwaar hy den 2 December des jaars 1545, in zyn twee-en-zes-

Keert naar Spanje terug en sterft.

Digitized by Google

SPAANSCHE TYRANNY.

tigſte Jaar, overleedt. Zyn Lyk, evenwel, deedt men die Eere aan, van het over te voeren naar Mexiko, alwaar het, in de Hoofd en Domkerk, ſtaatelyk, begraven werdt.

Berigt van de Wreedheden der Spanjaarden.

Het zou niet ſchynen te voldoen, indien ik, in de beſchryving der Verovering van Nieuw Spanje, geen melding maakte van de wreedheden, door de Spanjaards tegen de Indiaanen gepleegd. Gemelde Biſſchop van Chiapa, die 'er ten deezen tyde zyn Verblyf gehad heeft, en dus een Ooggetuige daar van kan geweeſt zyn, heeft een Berigt van die Behandeling opgeſteld in den jaare 1532, 't welk hy tien Jaaren daarna, toen Cortez zig aan 't Hof van Spanje bevondt, nog eens wereldkundig maakte, en opdroeg aan den Prins FILIPS, Zoon van Keizer Karel den V., en naderhand deszelfs Opvolger op de Throon van Spanje.

De Biſſchop zegt, dat, aangemerkt de onverdraaglyke nadeelen, welke de Kroon van Spanje, in de Nieuwe Wereld, geleeden hadt, door de tyranny, verdrukkingen en ongehoorde wreedheden van de Generaals-perſoonen en Avanturiers, aan welken deeze Landen in Eigendom waren vergund, onder den naam van Conqueſten; hy zig zelf, eenigermaate, daar aan ſchuldig zou rekenen te zyn, indien hy verholen hield het verlies van die ontelbaare menigte van Zielen, welker Lighaamen hy aldaar hadt zien vernielen. Op dat derhalve zyne Majeſteit volkomen onderrigt mogt zyn van den ſtaat dier Landen ſedert de Verovering, en de bezwaarniſſen der In-

Digitized by Google

Ingezetenen teregt brengen, zo hadt hy eenige Voorbeelden van de Wreedheden, die de Grooten, aan welken de Landen geschonken waren, bedreeven hadden, uitgekoozen en voor oogen gesteld. SPAANSCHE TYRANNY.

In dit zyn omstandig Verhaal merkt de Bisschop aan, dat Hispanjola en de nabuurige Eilanden, zo wel als het Vaste Land, by de eerste Ontdekkingen vol waren van Volk: dat men de Inboorlingen doorgaans schrander en vlug van Begrip, in staat om alles te leeren, gevonden hadt; zynde zeer zagt van Aart, weerloos en genegen om anderen wel te doen; zonder Kwaadaartigheid, Inhaaligheid of Eerzugt: gehoorzaam aan hunne Overheden; lydzaam en maatig in Spys en Drank; doch teer van Lighaamsgestel. Op deeze onnoozele Schaapen, dus drukt zig de Bisschop uit, vielen de Spanjaards aan als verslindende Wolven en Tygers, en hadden in veertig Jaaren tyds, van 1492 af, toen Amerika eerst ontdekt werdt, tot aan 't jaar 1532 toe, wanneer hy dit Opstel schreef, niet opgehouden dezelven te pynigen, moorden en vernielen, door een menigte van ongehoorde Wreedheden.

Dus, vervolgt hy, waren van drie millioenen Zielen, welke zig op Hispanjola bevonden hadden, geen tweehonderd Inboorlingen overgebleeven, en het Eiland Kuba, niet minder volkryk geweest, was, in zeker opzigt, t'eenemaal van Inwooners ontbloot. De Eilanden van Porto Rico en Jamaika, bloeijende en vrugtbaar geweest toen de Spanjaarden derwaards kwamen, waren volmaakte Woestynen ONTVOLKING VAN DE EILANDEN.

Digitized by Google

SPAANSCHE TYRANNY.

geworden. Die van Bahama, op welken men vyf honderdduizend Zielen vondt, hadden, toen de Biſſchop ſchreef, geen levendige Ziel meer over, en de Opgezetenen der Karibes waren, meeſtendeels, op dergelyke wyze vernield.

Ontvolking van 't Vaſte-Land.

Voorts, gaat de Biſſchop over tot een Berigt van het Vaſte Land, alwaar het zeker was, zo hy getuigt, dat de Spanjaarden, door hunne Wreedheden, tien Ryken ontvolkt hadden grooter dan Spanje, in een uitgeſtrektheid zo groot als de afſtand van Sevilie tot aan Jeruſalem, dat is over de zeshonderd Uuren gaans; ſchoon te vooren zo wel bevolkt zynde geweeſt als eenig Land in de Wereld. Hy was in ſtaat, om een zeker en byzonderlyk Berigt te geeven van twaalf millioenen Perſoonen, zo Mannen, Vrouwen als Kinderen, die binnen het gezegde tydperk van veertig Jaaren, op een onregtvaardige en barbaarſche wyze, door de Spanjaarden ter dood waren gebragt, en hy geloofde inderdaad, dat meer dan vyftien millioenen Menſchen, op dien tyd, reeds door hunne Handen waren geſneuveld: zynde de oorzaak daar van, zo hy voorgeeft, te zoeken in de onverzaadelyke Geldgierigheid en Heerſchzugt van de Spanjaarden.

Deeze Prelaat getuigt met eigen Oogen te hebben gezien, dat vier of vyf Indiaanſche Prinſen of groote Heeren, ten zelfden tyde en allen te gelyk, op Rooſters over een zagt Vuur geſchroeid en anderen gebraden, ja veelen door Honden verſcheurd werden. De Spaanſchen hadden geheele Steden over de

kling

kling doen ſpringen, ſpaarende geen Vrouwen noch Kinderen: zwangere Vrouwen hadden zy het Lyf opgeſneeden, eenige Kinderen de Herſenen uit geſlagen, anderen doen verdrinken. 't Was gebeurd, dat hy, Biſſchop, met eenige Spaanſche Troepen optrekkende naar een Stad of Vlek, beſtaande uit drieduizend Indiaanen; de Ingezetenen hun te gemoet gekomen waren met allerley Ververſchingen, en niettemin werden deeze, door de ontmenſchte Spanjaarden, in koelen bloede altemaal, tot Vrouwen en Kinderen toe, om 't leven gebragt; zonder dat hy wiſt, dat zy de zynen eenigzins beledigd hadden of getergd. Op een ander tyd zag hy zesduizend Kinderen vergaan, in drie of vier Maanden tyds, door gebrek van Volk om die te bezorgen: zynde de Ouders in de Mynen te werk geſteld of aan anderen zwaaren arbeid, en ver van huis, gedwongen geweeſt te trekken. De Officieren en Soldaaten hadden de gewoonte gehad van de Inboorlingen onder elkander te verdeelen, en hy kende 'er een, wien driehonderd Indiaanen te beurt gevallen waren, en die 'er tweehonderd en zeſtig van, binnen de drie Maanden tyds, door harden dienſt in de Mynen, om 't leven bragt: gelyk met een dergelyk getal, 't welk dezen naderhand was toegedeeld, door denzelven ook gedaan werdt. SPAANSCHE TYRANNY.

De Biſſchop beſchryft de manier, op welke de Spanjaards te werk gingen, dus zeer omſtandig. Wanneer zy vernamen, zegt hy, dat 'er in eenige Stad of Vlek overvloed was

SPAANSCHE TYRANNY.

van Goud of andere Schatten, zo waren zy gewoon, eenig Volk uit te zenden, ten einde de Inwooners te vermaanen om Kristenen te worden, en zig te erkennen voor Onderdaanen van de Kroon van Spanje. Wanneer de Indiaanen zulks weigerden, dan namen zy daar uit gelegenheid en agtten zig geregtigd, om de Plaats te plunderen en de Ingezetenen, vooral wanneer zy zulks beletten wilden, te vermoorden. Veele Partyèn gingen verder: zy deeden, op eenigen afstand van de Plaats, een Uitroep of Bekendmaaking, dat de Ingezetenen, op staande voet, zouden komen, en hulde doen aan den Koning van Spanje: of die arme Menschen het gehoord en verstaan hadden, dan niet, zy werden, zonder eenige verdere overspreeking, onbarmhartig, ter dood gebragt. Konden deeze Spaansche Avanturiers bewyzen, dat de Proklamatie geschied ware, dit werdt voor genoegzaam gehouden, 't zy het Volk 'er iets van gehoord of verstaan had, dan niet. Indien zy het Leven spaarden van eenigen derzelven, het was alleenlyk om ze te pynigen, en daar door te dwingen tot het ontdekken van zulke Schatten, als verborgen mogten geweest zyn, of Slaaven daar van te maaken. Hy getuigt dat in dergelyke Togten, door den Gouverneur van Terra firma alleen, in die Landstreek, tusschen de jaaren 1514 en 1522, agthonderdduizend Zielen zyn om 't Leven gebragt.

Voorts gaat de Bisschop over tot byzondere Wreedheden, in byzondere Landschappen gepleegd. In

In de Provincie van Nicaragua, maakten de Spanjaarden alle de Indiaanen, die op geen andere manier door hun vernield werden, tot Slaaven, en bragten groote menigten daar van over in de Mynen van Peru; waar zy altemaal in zeer weinig tyds ſtierven. Dit Volk, naamlyk, van hunne Geboorteplaats vervoerd zynde, leefde zelden lang en ſtierf veelal door gebrek van Voedſel of harden Arbeid. Dus waren, in die Provincie alleen, binnen tien Jaaren tyds, van 1523 tot 1533, zo hy aanmerkt, over de vyf honderdduizend Menſchen omgebragt: zo dat 'er, ten tyde wanneer hy zyn Vertoog opſtelde, geen vyfduizend meer overig waren. SPAANSCHE TYRANNY. Wreedheden in Nicaragua,

Van het gedrag der Spanjaarden in Mexiko in 't byzonder, daar het Bevel perſoonlyk door Cortez gevoerd werdt, ſpreekende, verzekert hy, dat, binnen het tydperk van twaalf Jaaren, te weeten tuſſchen 1518 en 1530, vier millioenen waren ter dood gebragt, behalve nog ontelbaare die men tot Slaaven gemaakt of door Honger en zwaaren Arbeid hadt doen omkomen. Deeze Prelaat, Biſſchop van Chiapa zynde, en dus met eenigen grond kunnende ſpreeken van dat Land, zegt, dat het Volkryker was geweeſt dan eenig deel van Europa. Te Cholula, een Stad van dertigduizend Huizen, hadt Cortez de voornaamſte Ingezetenen, benevens de Heeren van 't nabuurige Land, doen byeen komen, en, zo dra hy ze by elkander hadt, laſt gegeven in Mexiko in 't byzonder,

om

SPAANSCHE TYRANNY.

om het Gemeene Volk te vermoorden; 't welk door de Spanjaarden en hunne Bondgenooten, de Tlascalaanen, ſtipt was uitgevoerd: waar na de Grooten, op zyn bevel, levendig verbrand werden. Dit, voegt de Biſſchop 'er by, was de gewoonte der Spanjaarden, in ieder Provincie, daar zy in vielen, om dus de anderen, door ſchrik, tot onderwerping te noodzaaken.

in Guatimala, enz.

Van deeze Spaanſche Tyranny geeft de Biſſchop nog de volgende Voorbeelden op. De Opper-Tyran, gelyk hy Cortez tytelt, zondt, zegt hy, twee andere Tyrannen uit, nog wreeder dan hy zelf was, den eenen, naamelyk PEDRO D'ALVARADO, naar het Landſchap Guatimala, den anderen naar dat van Honduras. Door den eerſten werdt, in een Brief aan Cortez, te kennen gegeven, dat door hem, met plundering, moord en brand, het geheele Ryk van Guatimala, ter uitgeſtrektheid van meer dan honderd Uuren gaans, vernield was. De andere Bevelhebber, afgevaardigd om de laatitgemelde Provincie te overweldigen, (welke van den Biſſchop, diestyds, als een zeer vermaakelyke en uitermaate volkryke Landsdouw voorgeſteld werdt,) hadt daar in meer dan twee millioenen Menſchen om 't leven gebragt.

Wy ſtappen het verdere Berigt over van de Wreedheden, door de Spanjaarden hier en daar gepleegd, welke door haar afgryzelykheid byna ongeloofbaar zouden zyn, indien men niet nog hedendaagſche Voorbeelden van Barbaarſchheden onder de Menſchen

ſchen vond. Indien het waar is, gelyk men niet ſchynt te kunnen twyfelen, dat die Landen Volkryk zyn geweeſt, geeft de Ontvolking zekerlyk een geweldige Vernieling te kennen. Het gaat egter alle waarſchynlykheid te boven, dat een Spaanſch Avanturier agtduizend Indiaanen gebruikt zou hebben tot het aanleggen van zyn Paleis en Tuinen, en dat dezelve Spanjaard, die naderhand Preſident van Mexiko gemaakt werdt, tuſſchen de vyftien en twintigduizend Indiaanen, op één 'Togt, hadt doen dienen om de Bagagie te draagen, en 't Geſchut voort te ſleepen: doch als men wederom begrypt, welk een Arbeid het moet geweeſt zyn, Paarde-werk, altemaal door Menſchen, te laaten verrigten, en hoe veel Leeftogt 'er noodig ware voor zo veel Volks; dan komt het niet ongeloofbaar voor, dat al de laatſtgemelden, op tweehonderd naa, in deze dienſt ſneuvelden.

SPAANSCHE TYRANNY.

Ook is 't een voornaame reden van die wreede Behandeling geweeſt, dat zy de Indiaanen dwingen wilden om Goud te ontdekken of hun te behandigen. Ontwyfelbaar zullen de Inboorlingen eerſt, gelyk in Afrika, hier en daar Goud gevonden hebben, 't zy in de Rivieren, 't zy in de Grond, digt aan de Oppervlakte van het Aardryk: waar van zy, om dat het zo ligt ſmeltbaar is, met weinig konſt of moeite veelerley Verſierſelen konden maaken. De Spanjaarden nu, zulks ziende, en in Amerika voornaamelyk komende wegens dit koſtbaare Metaal, dwongen de Ingezetenen, met geweld, om hun iets te openbaaren dat zy dikwils zelf niet wiſten: want de Ade-

ren

SPAANSCHE TYRANNY.

ren van Goud-Erts zyn zo gemeen noch zo gemakkelyk niet te vinden. Dus deeden zy de Indiaanen, dikwils vrugteloos, de wreedſte Pynigingen aan.

Gemelde Biſſchop verhaalt, dat in de Provincie van Mechoacan, daar men de Spaanſchen vriendelyk ontmoet, hun Geſchenken gedaan en aangebooden hadt zig te onderwerpen, de Kacique of Koning, met de Voetzoolen aan 't Vuur te braaden, op 't onmenſchelykſte gepynigd werdt, om zyne Schatten te ontdekken. Want, indien de Indiaanen geen Verſierſelen droegen van Goud of koſtbaare Geſteenten, zo verbeeldde men zig, dat zy die hadden weg geſtoken. Op die zelfde manier werdt een menigte van andere Landheeren behandeld. Ook zegt men, dat een van deeze Avanturiers, die in den jaare 1526, Gouverneur wierdt van Jukatan, bevindende dat 'er geen Goud in dat Land ware, om 'er evenwel zyn voordeelen van te trekken, na hetzelve geplunderd en verwoeſt, ja een groot getal der Inboorlingen vermoord te hebben, de overigen tot Slaaven verkogt, of verruilde. Zo gering was de waarde, die men 'er op ſtelde, dat de Zoon van een der Vorſten voor een gewoone Kaas en honderd Man voor een Paard gegeven werden. Elders verhaalt hy, dat agthonderd Indiaanen waren verkogt voor een Merry.

Indien men nu overweegt, dat gedagte Biſſchop naar Spanje is overgekomen, om verligting van deeze Bezwaarniſſen te verkrygen van Keizer Karel den V., en dat, niettegenſtaande de ſterke tegenkantingen der Party

ty van Cortez, die haar Zaak met den glans van Goud verdedigde, hy nogthans eenigermaate daar in geſlaagd is; zo zullen wy zyne Berigten, hoewel waarſchynlyk niet zonder Vergrooting opgeſteld, alle Geloof niet kunnen weigeren: te minder daar men weet, hoe eenigen der voornaamſten van de Geeſtelykheid, in Spanje, voor den Keizer ſtaande hielden: „ dat het een regtvaardige Zaak was, „ Natiën tot Slaaven te maaken, en zelfs om „ 't Leven te brengen, die weigerden Kris„ tenen te worden, of zig in 't Geeſtelyke „ aan den Paus, in 't Wereldlyke aan den „ Keizer, Koning van Spanje, te onder„ werpen." SPAANSCH: TYRANNY.

Het is niet waar, zegt de Prelaat, dat de Indiaanen jaarlyks twintigduizend Perſoonen, of zelfs maar een honderd of vyftig, aan hunne Afgoden opofferden: de Tyrannen, onze Avanturiers, hebben ſlegts zulke Hiſtoriën verdigt, om hun eigen barbaarſchheid te billyken. Men kan met waarheid getuigen dat de Spanjaards, ſedert hunne aankomſt in de Indiën, aan hunne Goudzugt Jaarlyks meer Menſchen opgeofferd hebben, dan de Indiaanen in een Eeuw. In weinig minder dan veertig Jaaren zyn door ons Volk meer Landſchappen van Ingezetenen ontbloot, dan geheel Europa begrypt. Wy hebben niet alleen dezelve overheerd en uitgeplunderd, maar twintig millioenen Zielen vermoord.

IV.

Digitized by Google

IV. HOOFDSTUK.

Beſchryving van MEXICO *of* NIEUW SPANJE: *waar in van de* Hoofdſtad *van dit Gebied, als mede van* Vera Cruz, *aan de Noord- en* Acapulco *aan de Zuidzee omſtandig geſproken, en zo van de binnenlandſche geſteldheid, als van den Handel, welke door middel van deeze Plaatſen, uit Spanje, op de Filippynſche Eilanden, op* Peru *en* Chili *gedreeven wordt, en van het gene verder tot dit Ryk behoort, een naauwkeurig berigt wordt gegeven.*

Naam. OUD-MEXICO, gemeenlyk NIEUW SPANJE genaamd, is, zo wel ten opzigt van 't getal der Inwooneren, als van derzelver Vermogen en uitgebreiden Handel, thans het voornaamſte der Heerſchappyën van zyne Katholyke Majeſteit in Amerika. Evenwel wordt, ſomtyds, al het gene de Spaanſche Kroon in dat Wereldsdeel bezit, onder den laatſtgemelden naam begreepen: weshalve die Monarch zich den Tytel toe-eigent van *Hispaniarum Rex*, als Koning zynde van Oud en Nieuw Spanje.

Grootte. Dit Ryk beſlaat byna de geheele Land Engte of het Land, waar door Noord- en Zuid-Amerika te ſamen gehecht worden; een ontzaglyken Dam, die den doorgang uit de Atlantiſche Zee of Weſtindie naar de Zuidzee of Ooſtindie, ſluit, en in welke Columbus te vergeefs een Opening tragtte te vinden. By den Noordweſthoek van Zuid-Amerika, op zeven en een halve Graad Noorder

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

der Breedte, begint dit Ryk en ſtrekt zig Noordwaards uit tot dertig Graaden veertig Minuuten. Langs de Weſtkuſt zal dus de uitgeſtrektheid ruim zeshonderd Zee-Mylen of Uuren gaans zyn, in een regte lyn gemeten: van den Inham van Panama, naamelyk, tot het begin der Zee van California. De Breedte is zeer ongelyk en de figuur van de Grondvlakte byſter onregelmaatig, door de groote Inhammen en Baaijen aan de Noordooſtzyde. Evenwel mag men met taamelyke zekerheid ſtellen, dat het wel zo groot zy, als Spanje, Frankryk en Italie, met elkander. Het Noordelyk gedeelte alleen, daar de Hoofdſtad in legt, is nagenoeg zo lang, als Spanje en Frankryk te ſamen, en byna zo breed als Spanje op 't breedſte, naamelyk honderdzestig of zeventig Uuren gaans. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Dit maakt de oude Heerſchappy van Mexico uit, die de voornaamſte was van dit geheele Wereldsdeel. Volgens de Overlevering der Mexicaanen werdt dit Geweſt eerſt bewoond door een woeſt barbaarſch Volk, leevende van enkel Wortelen en Kruiden en van Wild, door hun op de Jagt gedood; waar in zy, gelyk nog hedendaags de Noord-Amerikaanen, zeer bedreeven waren. Zy hadden geen denkbeeld van het Land te bouwen; hunne Wooningen waren Spelonken of holle Boomen; van Beſchaafdheid, Zeden of Wetten, was hun niets bekend. HERREKA zegt, dat zy *Chichimecas* of *Otonnies*, 't welk in de Landtaal Wilden of Barbaaren betekent, genoemd werden. Ten tyde der Verovering werden nog eenigen van dit Volk op de ontoe- Oude ſtaat.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

ganklykſte plaatſen gevonden, even als het Bergvolk in Barbarie, veel barbaarſcher dan de Wilden zelf; zo dat Cortez hun onoverheerd moeſt laaten, oordeelende zulks tot zyn oogmerk dienſtig: dewyl hy onderrigt was van hunne begeerte tot de Vryheid, en afkeer van de Mexicaanſche dwinglandy.

Met de Tartaaren in de Noordelyke deelen van Aſie was de Levensmanier van dit Volk zeer overeenkomſtig. Zy verhuisden, naamelyk, zo 't hun gevoeglykſt was, van 't eene Landſchap naar het andere, en, op de Jagt gaande, werden zy vergezeld door hunne Vrouwen, hangende de jonge Kinderen aan takken van Boomen tot dat zy weder t'huis kwamen. Eindelyk werden zy uit de Vlakten van Mexico verjaagd, of maakten plaats voor een ander wild Volk, dat in het voorſte van de Negende Eeuw uit de Noordelyke deelen, thans Nieuw Mexico genaamd, of mooglyk uit Canada kwam aanzetten, als hebbende tagtig Jaaren doorgebragt op hunne Reize (*). De Spaanſche Schryvers noemen dit Volk *Navatlacas*, en geeven van deszelfs oorſprong geen ander Berigt, dan dat zy in 't licht gekomen waren uit de zeven Holen, volgens hun eigen Overlevering en de betekenis van den naam. 't Schynt dat zy beſtonden uit zeven Stammen, die mooglyk ieder in een Spe-

(*) 't Is zeer aanmerkelyk, dat Europa omtrent dien tyd, of ook wat vroeger, door woeſte Volkeren uit de Noordelyke deelen overſtroomd werdt, en de langheid van den Togt geeft aanleiding tot zonderlinge bedenkingen.

Digitized by Google

Spelonk der Noordelyke deelen, gelyk de Laplanders en die van Kamtschatka nog heden doen, zig onthouden hebben. Immers de Hiſtorie meldt, dat ieder Stam op zig zelf voorttrok, en zig nader aan of verder van het Meir van Mexico nederſloeg, bouwende daar Wooningen en dus den aanleg maakende van Vlekken of Steden. De laatſte der zeven Stammen zou lang gedwaald, en, het Land overal beſlagen vindende, eindelyk de Woonplaats gekoozen hebben op een Eiland in het gedagte Meir; ter plaatſe daar men een Adelaar vondt zitten op een Vygeboom, die in een Rots of Steenklip was geworteld. Mexico of Nieuw Spanje.

Eigen belang en ſterke vermenigvuldiging moeſt aanleiding geeven tot Geſchillen, die, onder een Volk, dat geen algemeene Regeering hadt, noodwendig uitdraaijen moeſten op Burgerlyke Oorlogen. Eindelyk verkoozen de Ingezetenen van Mexico zig een Koning, die de eerſte was van deezen Rang onder hun, en van vreemde afkomſt zou zyn geweeſt: dewyl zy niet eens konden worden om iemand te verkiezen van hun eigen Volk. De Heerſchappy bleef, niettemin, aan de vrye Verkiezing over gelaten, en men nam 'er gemeenlyk den dapperſten toe, dien men vinden kon; 't welk dit Gebied tot een zo grooten trap van Aanzien en Vermogen bragt, dat 'er het geheele Land voor beefde. De vierde Koning, *Izcoalt* genaamd, hadt inzonderheid daar veel aan toegebragt; als ook deszelfs Opvolger, wiens naam was *Montezuma*, gelyk die van den negenden Vorſt, onder wiens Heerſchappy dit vermogende Oorſprong der Heerſchappy van Mexiko.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

bied, zo wy omſtandig verhaald hebben, door de Spaanſchen overweldigd werdt.

Lugtsgeſteldheid.

Niettegenſtaande dit Land zig byna van den Evenaar tot den Noorder Keerkring uitſtrekt, leggende dus onder een zelfde Hemels Streek als de verzengde deelen van Afrika, Senegal en Guinée; is 'er nogthans, op ver naa, zulk een overmaatige Hitte niet; 't welk aan de verkoeling van den Ooſter-Paſſaat, die, tegen 't Gebergte aan ſtuitende hier beurtlingſe Land- en Zee-Winden maakt, zal toe te ſchryven zyn. De Dampen ondertuſſchen, zo van de Zee, als van de menigvuldige Meiren en Rivieren, beſmetten 'er de Lugt. De grootſte Hitte heeft men in de Maanden February, Maart en April, wanneer de Zon byna altoos helder ſchynt, en den Grond zo ſterk uitdroogt, dat men 'er, op verſcheide plaatſen, naauwlyks Water kan vinden. Tegen 't end van April begint het Regen-Saizoen, aanhoudende tot in de Maand September. Hetzelve wordt voorafgegaan van Onweeren of Travaaden, van Donder, Blixem en Orkaanen, wanneer de Wind byna uit alle hoeken waait, neemende dagelyks in geweld toe tot aan de Maand Juny, als wanneer de Stortregens met een tweeden Zondvloed ſchynen te dreigen.

Landsgeſteldheid.

De Landsgeſteldheid is aan den kant van de Zuidzee beter dan aan deeze zyde, alwaar de Moeraſſigheid en de menigvuldige Boſſchagiën een groot beletzel voor den Landbouw zyn. De Kuſten vindt men aan den Ooſtkant, gelyk aan de Baay van Honduras en elders, begroeid met Boſſchen van heerlyk Verf-

Verfhout, en een menigte van Boomen tot den Scheepsbouw bekwaam, terwyl de Bamboesen het Zee-Strand en de Mangos-Boomen de Oevers der Rivieren beſchaduwen, en byna ontoeganglyk maaken. Binnenslands heeft men Boſſchen van veelerley keurlyk Werk- en Timmerhout, zo wit, zwart als rood, en gemengeld van Kleur, aangenaam van Reuk, of Yzerhard. De Ceders verſieren de Bergtoppen; de Katoenboomen, rood en wit, de Valeijen. Van Vrugtboomen vindt men 'er een menigte, aan Europa vreemd, en ten deele met die van Afrika en Aſia overeenkomſtig, ten deele aan Amerika in 't byzonder eigen. De Kokosnooten, Kool-, Kakau, Baniljes; verſcheide ſoorten die meer of min naar Appelen en Peeren gelyken; Oranje, Citroen, Limoen en Lemisjesen andere Vrugten der heete Landen; om van Vygen, Granaat-Appelen en anderen niet te ſpreeken. Behalve de Turkſche Tarw, of Mayz, zynde het natuurlyke Graan des Lands, wordt 'er thans ook veelerley Koorn, Boonen en Erwten, gezaaid; van Moeskruiden is geen gebrek: Ryſt groeit 'er, wegens de natheid van den Grond door de Overſtroomingen, zeer weelig. Men vindt 'er een Vrugt die dronken maakt; en een Boom, die niet alleen Draad, Touw en Garen uitlevert: maar ook een Vogt, 't welk, gegiſt zynde, zo ſmaakelyk en kragtig is als Wyn. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Onder de koſtbaarſte Voortbrengzels van Nieuw Spanje mag men de Drogeryën tellen, die in de Geneeskunde gebruikelyk zyn; naamelyk veelerley Gommen, Kopal, Animé, VOORTBRENGZELS OF KOOPWAAREN.

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Tacamahac, Caranna, verſcheide Balſems, Pokhout, Salſaparil en China-Wortelen, de Mechoacan en veele anderen. De voornaamſten egter, en die wel het meeſte voordeel aanbrengen, door hun groot Vertier, zyn Wol, Katoen, Suiker, Zyde, Konchenilje, Chokolaad, Vederen, Honig, Talk, Zout, Huiden, Tabak, Gember, Barnſteen, Paarlen, Juweelen, Goud en Zilver. Het was een onverzaadelyke zugt naar deeze koſtbaare Metaalen, veeleer dan ieyer voor den Godsdienſt, waar door de Spaanſchen tot Verovering van Mexico werden aangeſpoord. Van Zilver wordt gezegd dat 'er wel duizend Mynen zyn; doch Goud wordt weinig in 't eigentlyk Nieuw Spanje zelf, maar meeſt in Veragua en Nieuw Granada gevonden. Hoewel dit laatſte geheel buiten 't zelve en in Terra firma gelegen is, worden zy beide egter, als onder 't Regtsgebied van den zelfden Onderkoning ſtaande, voor Landſchappen van Nieuw Spanje gehouden. Ook is 'er Goud in andere deelen van 't Mexicaanſch Gebied.

GOUD- EN ZILVER-MYNEN.

Men vindt dit koſtbaare Metaal of in Mynen, of by Korrels op den bodem van loopende Beeken. ACOSTA verzekert, dat hy Greinen zuiver Goud gezien hadt van twee Ponden: doch zelden zyn zy meer dan twee Loot zwaar. In de Mynen loopt het Goud in Aderen door harden ſteen; 't welk de aſſcheiding moeielyk en koſtbaar maakt; vooral dewyl het gemeenlyk ingelyfd is met Zilver of Koper. Zo wel de Goud- als Zilvermynen komen gemeenlyk voor in barre Rotſen, Gebergten en zodanige Gronden, die tot Wei-

of

of Bouwland geheel onbekwaam zyn. Dewyl wy gelegenheid zullen hebben, om van de manier der Spanjaarden in het zuiveren van deeze Metaalen te ſpreeken, als wy aan de beſchryving van Peru komen; zal ik hier alleenlyk zeggen, dat ſommigen der Mynen van ongemeene diepte zyn. Die van *Pacbuca* bereikt meer dan zeventig Roeden, en daar worden, tot het graaven, geduurig over de duizend Negers gebruikt. Uit de Myn, genaamd *la Trinidada*, zyn niet minder dan veertig millioenen Stukken van Agten in de Koninglyke Schatkiſt gekomen, geduurende den tyd van tien Jaaren, na aftrekking van alle Onkosten. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Iedereen, die een nieuwe Myn van Goud of Zilver ontdekt, heeft vryheid om die te laaten bearbeiden, mids den Koning het tiende deel betaalende van 't gene dezelve uitlevert, en zig bepaalende binnen de vyftien Roeden in 't ronde van de plaats, waar hy de Myn heeft geopend. Daar buiten mag een ander den arbeid beginnen, mids vyftien Voeten met zyn paalen van die des anderen af blyvende. Al het Zilver en Goud, dat gegraven of gevonden wordt, brengt men in de Koninglyke Theſaurie, en, ſchoon een groote veelheid daar van wordt verdonkerd, komen 'er, zo men verhaalt, jaarlyks ten minſte twee millioenen Marken of een millioen Ponden Zilver in; waar van zevenmaal honderdduizend Marken geſtempeld worden tot Stukken van Agten, halve en kwart-Stukken, Reaalen en halve Reaalen. De Indiaanen hebben geen Muntſpecie: het Goud en

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Zilver diende hun eertyds alleenlyk tot sieraad, en thans schatten zy het niet meer dan een Middel om Levensbehoeften te koopen van de Spanjaarden, hunne Meesters. Hun geheele Handel bestondt weleer in ruiling, en voor Kakau-Nooten kogten zy dingen van weinig waarde.

Bovendien vindt men, in Nieuw Spanje, Groeven van Jaspis, Porfier en voortreffelyken Marmersteen; waar van de Tempels en Paleizen der oude Ingezetenen gestigt waren. By de Spaansche Historieschryvers wordt een groote ophef gemaakt van de kostbaare Juweelen, waar mede de Kroon en Keizerlyke Gewaaden van Montezuma opgetooid waren, doch hedendaags zyn 'er niet dan Paarlen, Smaragden en Turkooisen, in dat Land te vinden.

Tegenwoordige Ingezetenen.

Tegenwoordig bestaan de Ingezetenen nog wel ten deele uit de oude Mexicaanen, maar bovendien uit Spanjaarden en andere Europeaanen, of derzelver onvermengde Kroost, in Amerika geteeld, genaamd *Creolen*. Voorts zyn 'er een menigte *Mestizen*, die deezen naam voeren, als door de Spanjaarden met Amerikaanen geteeld: anderen daar van afkomstig, genaamd *Mestichos* en *Terceroons*, uit deeze laatsten gesprooten, aan Spanjaarden gehuwd; gelyk ook *Quarteroons dez Indias*, dat is in 't vierde Gelid, aan welker Kinderen en Nazaaten dezelfde Voorregten worden toegestaan als aan geboren Spanjaarden. Van Negers vindt men 'er ook een groote menigte, derwaards gevoerd van de Kust van Afrika tot verscheide oogmerken en veelen

van

van Slaverny vry gemaakt. De Kinderen, van de Europeaanen by de Negerinnen verwekt, worden *Mulatten* geheeten, en behalve deeze is 'er een gemengd Ras van de Negers en Indiaanen voortgeteeld, welk men gemeenlyk houdt voor 't flegtſte ſoort van Volk. van Mexico of Nieuw Spanje.

De Mexicaanen zyn, als de Amerikaanen in 't algemeen, van een welgemaakte, ryzige Geſtalte en taamelyk ſchoon, doch Olyfkleurig; met de Oogen groot en glinſterende; het Aangezigt rond, en niet onbevallig van Gelaat. Zy ſtellen 'er eer in, dat de Haarlokken los om den Hals zweeven, kort afgeſneeden zyn of gevlogten en plat tegen 't Hoofd aangedrukt. Het Haair, dat aan 't Lighaam groeit, wordt met Nyptangetjes uitgehaald, zo dra het zig vertoont, en dit is doorgaans het werk van de oude Wyven, ten opzigt van de ſchoone Sexe. Meeſt allen mismaaken zy zig door hunne Huid te ſchilderen, en beſmeeren hun Lighaam met Olie of Vet, gelyk de Hottentotten; als dienſtig zynde voor ſchroeijing door de heete Zonneſchyn. Op het Lighaam worden de Afbeeldingen van Vogels en Beeſten gemaakt, en, in tyd van Oorlog, verwen veelen der Mexicaanſche Natiën hun Aangezigt rood, om 'er te wreeder uit te zien. Die van Vermogen zyn, verſieren zig met Goud of Zilver, Paarlen en Juweelen, draagende die aan de Neus, Lippen, Ooren, Hals en Armen. Veelen gaan hedendaags gekleed: doch hun Gewaad is van dat der Europeaanen verſchillende. Een korte Borſtrok en wyde Broek, met een Manteltje daar over, dat veelverwig is, doet hun meeſt De Mexicaanen.

Mexico of Nieuw Spanje.

naar de Spanjaarden gelyken, doch zy hebben de Beenen bloot, en zelden hebben zy Pantoffels of Schoenen aan. De Kleedy der Vrouwen beſtaat in een kort Jak van Katoen of Linnen, waar over een loſſe Tabberd, of een Samaar, die om 't Lyf ſluit, en dikwils die beiden. Doch men kan, ten opzigt van de Kleeding, geen vaſten regel maaken; dewyl die op oneindige wyzen verſchillende is.

Aart der Mexicaanen.

Aangaande den aart en inborſt der Mexicaanen kan men ook niet in 't algemeen ſpreeken. Indien zy zo vernuftig waren voor de aankomſt der Spanjaarden, en bekwaam tot het bouwen van Huizen, Paleizen en Tempelen, tot het bereiden van Katoene Stoffen, van Goud- en Zilverwerk en Juweelen; zo moet deeze Natie door de onderdrukking zeer verbaſterd zyn. De meeſten zyn door Armoede tot Diefagtigheid gebragt, en gaan, hoe ſtreng zulks geſtraft worde, daar mede, inzonderheid ten platten Lande, zodanig voort, dat het 'er gantſch onveilig is te reizen. De Mulatten zyn, in dit ſtuk, nog wel de ergſten, of ook die van Negers en Indiaanen geteeld worden, als gezegd is. Maar zulke Inboorlingen, die hunne Vryheid behouden hebben, en in de Gebergten huisveſten, worden bevonden een braaf en edelmoedig Volk te zyn, dat zelfs veel beleefdheid aan de Spanjaarden toont, leevende in geduurige werkzaamheid. Zy houden zig, gelykerwys de Negers aan de Kuſt van Afrika, meeſt op met Jaagen en Viſſchen, bezaaijende of beplantende niet meer Lands dan tot hun Onderhoud noodig is, en dit is ook, zo wel als onder de Ne-

Digitized by Google

Negers, het Werk der Vrouwluy, die, voor 't overige, zig t'huis bezig houden met Spinnen, Weeven, Kleedjes maaken van Katoen en ander Huiswerk. De Afgodendienſt heeft nog plaats onder dezelven. Mexico of Nieuw Spanje.

Het invoeren van Europeaanſch Vee heeft het Land vervuld met Hoornbeeſten, waar van ſommige Veeweiders eenige duizenden hebben. Veelen loopen in 't wilde en leveren tot den Handel een menigte Huiden en Smeer uit; doch het Vleeſch daar van laat men, wegens de Hitte, veelal maar leggen te rotten. Varkens zyn 'er ook talryk en hun Spek is zeer gewild door het Land, maakende het Gemeene Volk daar van gebruik in plaats van Boter. Menigvuldige Schaapen worden 'er gevonden, doch van de Wol maakt men weinig werks, dewyl men 'er zulk een overvloed van Katoen heeft: des Wollen en Linnen Stoffen niet gedragen worden dan van Luiden van Vermogen. Zyde valt 'er ook in eenige Provinciën. Vee.

Behalve de menigte van Suiker, die uit af gelegene deelen naar de Stad Mexico gevoerd wordt, en veelal in de Klooſters, tot het maaken van Chokolaad, Banket, Verſuikeringen en ingelegde Vrugten, gebezigd wordt, valt 'er ook veel Zout. Dit bereidt men uit Pekelbronnen, aan de Rivier *Panuco*, en voert hetzelve, wel dertig of veertig Uuren gaans ver, naar Mexico. Een dergelyken Handel in Zout heeft men te *St. Jago de los Vallet*. Tarw en Gerſt wordt in groote veelheden van alomme derwaards gevoerd. In ſommige Provinciën teelt men het Koorn, en inzonder- Binnenlandſche Handel.

Mexico of Nieuw Spanje.

derheid de Spaanſche Tarwe, honderdvoudig. Ongeloofbaar is 't, welk een menigte van Volk en Vee en welk een groote Landſtreek, tot het bouwen, in-oogſten en vervoeren, zo wel van Koorn als Zout, gebruikt worde. Troepen van meer dan duizend, zo Paarden als Muilezels, daar mede beladen, komen binnen Mexico aan. Daarentegen worden van die Stad alle noodwendigheden, en Europeaanſche Goederen, uitgevoerd en in andere Plaatſen of ten Platten Lande, geſleeten. Zo heeft dan hier, gelyk in Europa, een binnenlandſche Handel plaats.

Verdeeling.

Wy zullen, in de beſchryving van Nieuw Spanje, de Verdeeling volgen, die gemaakt wordt door de drie *Audientiën* of Burgerlyke Geregtshoven, en dus eerſt ſpreeken van die van *Mexico*, als de voornaamſte; dan van die van *Guatimala*, ten Zuidooſten; eindelyk van de Audientie van *Guadalajara*, ten Noordweſten, naar de kant van Nieuw Mexico gelegen.

Audientie van Mexico.

De Audientie van Mexico is aan de Ooſtzyde door de Weſtindiſche Zee, aan de Weſtzyde door de groote Zuidzee bepaald. Zy ſtrekt zig, Noord- en Zuidwaards, langs den Golf van Mexico, uit, van het diepſte der Baay van Honduras tot aan Nieuw Mexico. Langs de Kuſt van de Zuidzee is de uitgeſtrektheid ongevaar tweehonderd Zeemylen of Uuren gaans, en de breedte overdwars, van Zee tot Zee gemeten, aan de Noordweſtelyke Grenzen, omtrent anderhalf honderd zulke Mylen: maar in het midden der langte ten opzigt van de Ooſtzyde, of aan

de

de Grenzen van Guatimala, ten opzigt van de Weſtzyde, is de breedte, van Zee tot Zee, geen veertig Mylen. De Grondvlakte gelykt, wegens den Uithoek, die Noordooſtwaards ſtrekt, en maar vyftig Mylen af is van den Weſthoek van 't Eiland Cuba, eenigermaate naar het Hoefyzer van een Paard. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Deeze Audientie is in zeven Provinciën verdeeld: te weeten het eigentlyk *Mexico*, dat in 't midden legt, heeft beooſten zig die van *Tlascala*, *Guaxaca*, *Tobasco* en *Yucatan*; beweſten zig die van *Mechoacan* en *Panuco* of Guaſteca. Wy zullenze in deeze order beſchryven. Zeven Provinciën.

De Provincie van MEXICO, eigentlyk zo genaamd is de grootſte niet, maar wel de vermogendſte. In de langte, Zuid- en Noordwaards, heeft zy meer dan tagtig Uuren gaans, in breedte aan 't Noord-end ruim vyftig, aan 't Zuid-end, dat van de groote Zuidzee beſpoeld wordt, maar twintig Uuren: zo dat dezelve niet wel zo groot zal zyn als 't Koningryk Napels, en byna een derde kleiner dan Portugal (*). Derzelver Lugtsgeſteldheid is zeer veranderlyk, zo dat de Inboorlingen ſomtyds over de Koude en de Vreemdelingen over de Hitte in dezelve klaagen: doch Europeaanen van een goed, gezond, Ge- MEXICO.

(*) Ik volg de Kaart van den Heer D'ANVILLE, waar in de Grenzen der Provinciën veelal aangetekend zyn. Sommigen hebben de langte geſteld 315 en de breedte, aan de Kuſt van de Zuidzee, 200 Engelſche Mylen; anderen ſtrekken het Aartsbisdom, gelyk zy deeze Provincie noemen, 130 Mylen Noordooſt en Zuidweſt, en 60 Mylen in breedte uit.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Geſtel, erkennen, dat het Klimaat 'er gemaatigd en niet onvermaakelyk zy. Men wil dat zy alle Provinciën der Spaanſche Heerſchappyën in Amerika te boven gaat in ruime, ſchoone Valeijen, vrugtbaare Bouw- en Weilanden. Vrugten komen 'er uitmuntende en in groote overvloed voort: de Meiren, Rivieren en Zee leveren veelerley ſoorten uit van eetbaare Viſch: des de Pagt van 't Meir van Mexico, alleen, over de tagtigduizend Stukken van Agten in een Jaar opbrengt. De Zilvermynen zyn hier de rykſten, mooglyk, in al het Spaanſch Gebied, en te ryker om dat de Erts ook eenig Goud bevat. Voorts heeft deeze Provincie, door middel van de Stad en Haven van Acapulco, een groot Vertier en buitenlandſchen Handel.

Stad MEXICO.

De Aartsbiſſchoplyke Zetel MEXICO, is de Hoofdſtad van deeze Provincie, van de Audientie en van geheel Nieuw Spanje; als ook de Woonplaats van den Onderkoning. Dezelve wordt gerekend te leggen op ongevaar twintig Graaden Noorder breedte, honderd en drie Graaden beweſten Parys. Haar Afſtand van Acapulco Noordwaards zal omtrent zeſtig, en van de beide Zeeën, daar zy nagenoeg tuſſchen in 't midden legt, vyftig Uuren gaans zyn, in een regte lyn gemeten (*). Haar Standplaats is, nog als van ouds, op een Eiland in het gedagte Meir, dat in een Valey legt tuſſchen Ketens van Bergen, die 'er

(*) Al wederom volgens de gemelde Kaart van D'ANVILLE, die ik tot een grondſlag neem van de Geographiſche beſchryving.

Digitized by Google

'er aan de Zuidweſtzyde naaſt by zyn. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Men geeft voor, dat het de regelmaatigſt gebouwde Stad zy in de Wereld; dewyl de Straaten altemaal lynregt loopen, en zo breed zyn, dat 'er drie Karoſſen, nevens elkander, in ryden kunnen. Zy heeft vyf Ingangen, langs vyf Dyken, doch geen Poorten, Wallen of Geſchut. De Huizen zyn van gehouwen en gebakken Steen, taamelyk ſtevig, gebouwd; doch niet hoog van Verdieping, wegens de losheid van den Grond, die aan Aardbeevingen onderhevig is, zo wel als aan Overſtroomingen door de opvulling van het Meir, wegens den toevloed der Rivieren van het Gebergte: des men veel Koſten heeft aan het maaken van Sluizen en Dammen, om het Water af te keeren. Alle de Gebouwen zyn taamelyk fraay, en men vindt 'er onder die in pragt uitmunten, gelyk de Paleizen van den Aartsbiſſchop en Onderkoning, de Dom- en andere Kerken, waar van 'er negen-en-twintig gevonden worden, buiten en behalve twee-en-twintig Kloosters of Konventen van beide Sexen en verſcheide vermogende Hospitaalen of Gaſt- Arm- en Ziekenhuizen. Men wil dat de Inkomſten, van de Domkerk alleen, by het millioen Guldens in 't Jaar bedraagen, waar van de Aartsbiſſchop, behalve zyn andere voordeelen, wel anderhalve Tonne Gouds als eene Wedde geniet.

Van den rykdom der Ingezetenen kunnen wy eenig denkbeeld opmaaken uit 's Konings Inkomſten van de Mynen, die in 't jaar 1730, naar men wil, opgebragt hebben meer dan een Rykdom.

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

een millioen Marken Zilvers, en dus bedraagt het gèheele Produkt der Mynen, voor 't minſte, vyf millioenen Marken, dat is, het Mark op veertig Guldens gerekend, tweehonderd millioenen Guldens, voor het Inkomen der Mexicaanen uit hunne Mynen. Ook worden de Tienden, welken de onderhoorige Biſſchoppen van dit Aartsbisdom, te weeten die van Puebla los Angelos, Mechoacan, Guaxaca, Guadalaxara, Guatimala, Yucatan, Nicaragua, Chiapa, Honduras en Nieuw Biskaije, inzamelen, gerekend op ongevaar een half millioen Stukken van Agten. Ik weet wel, dat zulks niet de Ingezetenen van de Hoofdſtad in 't byzonder betreft: maar men kan 'er den Rykdom des Lands eenigermaate uit afmeeten.

Mexico is byna vierkant, zynde, volgens ſommigen, meer dan een Uur gaans lang en breed: doch een Spaanſch Schryver ſtelt den Omtrek op twee Uuren. Het getal der Inwooneren wordt gerekend op honderdduizend; meeſt Zwarten of Meſtiezen en Mulatten: want de Spanjaarden houden 'er zeldzaam een vaſt Verblyf, uitgenomen die eenig Ampt bedienen, en de Geeſtelykheid is Grondheer van de geheele Plaats. Men vindt 'er de Koninglyke Geregtshoven van de Audientie, een Vierſchaar van Geloofs-Onderzoek of Inquiſitie, en een Univerſiteit of Hooge School.

OPENBAARE GEBOUWEN.

Onder de openbaare Gebouwen beſlaat de Domkerk met zyne beſlooten Pleinen en de Wooningen der Geeſtelykheid, daar aan paalende, een groot deel Gronds in 't midden der Stad. Men is 'er zeſtig Jaaren, met bouwen,

wen, aan bezig geweeſt, en de Onkoſten hebben over de vier millioenen Hollandſche Guldens beloopen; niettegenſtaande de Geestelykheid maar zeer weinig, voor den arbeid van Kerkwerk, aan de Inboorlingen betaalt. Ook worden de Sieraaden van binnen die Somme wel waardig geſchat. Men verhaalt, dat het Beeld van de Moeder-maagd, zynde van Zilver gegooten, verſierd is met Robynen en Paarlen ter waarde van omtrent zeſtigduizend Guldens: dat het Hoog Altaar gekoſt heeft honderdduizend, en de Kelk, tot den gewoonen Misdienſt, zynde van Goud met Edele Steenen rondom bezet, over de twintigduizend Guldens. De Hoſtie wordt naar de Zieken, niet te Voet gaande, gebragt, als in Oud Spanje en elders, maar in een Koets, zo fraay als men zig verbeelden kan, die door vier Muilezels voortgetrokken wordt. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Mexico.*

Het groote Plein of de Markt heeft aan de eene zyde overdekte Gaanderyën, onder welken Winkels zyn met allerley ſoort van Wollen, Linnen, Zyde en andere Stoffen: als ook Fruit-ſtallen, daar men, het geheele Jaar door, veelerley ſoorten van Vrugten, Moeskruiden en Bloemen te koop vindt. Aan de andere zyde ſtaat het Paleis van den Onderkoning, dat voor veelen, die in de Oudheid geroemd werden, niet behoeft te wyken, zynde in 't jaar 1698 nieuw geſtigt. Het heeft aan het Plein een Voorgevel van niet minder aanzien dan die van 't Koninglyk Paleis te Napels, naar welk het gelykt, inzonderheid wegens zyn keurlyke Trap, daar men mede 's Onderkonings Paleis.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Mexico.*

opgaat naar een groot getal pragtige Zaalen. Het heeft twee Voorhoven, met openingen naar het Plein, waar in kleine Metaalen Kanonſtukken geplaatſt zyn, om tegen Oproerigheid te gebruiken. Het Paleis van den Aartsbiſſchop, niettemin, dat Amphitheaterswyze is gemaakt, gaat hetzelve in fraaiheid te boven.

Stad- of Regthuis, enz.

Een Stadhuis heeft men te Mexiko, beſtaande uit negen Binnenpleinen, met een grooten Tuin, en een ruim Perk voor de Stieren-Gevegten; benevens anderen voor de Munt, de Koninglyke Gevangenis, de Kanon- en Klokken-Gietery, enz.

In de Goud- en Zilverſmids-Straat, die men de *Plateria* noemt, digtſt aan de Markt, zyn Winkels vervuld met zulk een verſcheidenheid van Huisraad en Sieraaden van Goud, Zilver en Juweelen, als men in Europa nergens vindt. Veele Negerinnen of Slaavinnen, die nevens de Koetſen van de Dames loopen, draagen hier Braſeletten van Goud, Halskettingen van Paarlen, en Juweelen in de Ooren: de zwarte Voetjongens of Lakeijen zyn gekleed in koſtbaare Livreijen, belegd met Galonnen van Goud en Zilver. Men is 'er altoos bezig aan het maaken van Kerk- en en Huis-Sieraaden, byzonderlyk wanneer de Kooplieden Zilverwerk beſpreeken tegen de aankomſt der Gallioenen, op welken tyd de Winkels en Pakhuizen, tot aan de Zolders toe, gevuld zyn met Kiſten en Koſtbaarheden, voor Oud Spanje geſchikt: in de Raamen ziet men geheele Servieſen en Stellen van verguld Zilver op elkanderen geſtapeld, en Kasjes met Edele Steenen van veelerley ſoort, Paarlket-

tin-

tingen, Arm- en Vinger-Ringen, en veelerley Snuiſteryën; inzonderheid Gouden Snuifdoozen, die ge-amailjeerd zyn, en bezet met Robynen en Smaragden; waar van men zegt dat 'er ſomtyds wel tienduizend in deeze Straat te zien zyn, en naauwlyks vertrekt ooit een Vloot naar 't Vaderland, die 'er ten minſte geen vyfhonderd mede neemt. Men wil, dat de Mexikaanen in de Konſt van 't Goud en Zilver te bewerken tot volkomenheid gebragt zyn door de Chineezen, die jaarlyks aldaar overkomen. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Mexico.*

De Stad krygt haar verſch Water van een Berg of Heuvel, die 'er een Uur gaans afgelegen is, en het wordt derwaards gebragt door middel van Waterleidingen: waar na men het op Straat te koop veilt, laatende het door Ezels draagen. Aan deeze Waterleiding paalt een der langſte en breedſte Straaten in de Stad, genaamd *Tacuba*, wordende voornaamelyk bewoond door de Koop- en Werklieden in Koper, Staal en Yzer. De Straat van St. Auguſtyn, die meeſt door Zyde Handelaars beſlagen wordt, is een der rykſten. De Arendſtraat, dus genaamd naar de Steenen afbeelding van een Adelaar, welke de Ingezetenen eertyds aanbaden, overtreft alle anderen door de deftigheid van haare Gebouwen, wordende bewoond door Hof-Beamptten, Regtsgeleerden en andere Heeren van Fatſoen. Ook is zy verſierd door het Paleis van den Marquis *del Valle*, 't welk tegen omtrent tienduizend Guldens in 't Jaar plagt verhuurd te worden; zynde dat gene, 't welk eertyds CORTEZ, op den zelfden Grond daar Straaten.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

het Paleis van Montezuma ſtondt, heeft doen ſtigten.

Mexico.

Vermogen der Kooplieden.

Het Vermogen der Kooplieden, in 't byzonder, kan men opmaaken uit de Schatten die zy omzetten. De Europeaanſche Goederen en Waaren worden van hun vyf of zesmaal zo duur betaald, als zy op de Plaatſen, daar menze fabriceert, te bekomen zyn. Dus zal een Stuk rood Laken, dat in Londen vyf-en-twintig of zes-en-twintig Schellingen de Elle geldt, hier verkogt worden aan de Winkeliers voor vyftig of zeſtig Stukken van Agten, en 't is gemeen, dat een Spanjaard duizend Piaſters geeve voor een nieuw pak Kleeren: weshalven, als men het Geld in evenredigheid tot die Uitgaven waardeert, het Vermogen van Mexico byna onſchatbaar moet zyn. Om kort te gaan, de Pakhuizen der Kooplieden toonen zulks, die, tegen dat zy naar Vera Cruz vertrekken, om de Vloot van Oud Spanje te ontmoeten, een verbaazend getal Paarden, Muil-Ezels en Karren afhuuren, om het Zilver te draagen, dat zy gereed hebben ter inſcheeping en tot betaaling van zulke Waaren, als zy willen koopen; des het geen wonder is, dat de Gallioenen, ſomtyds, van zeſtien tot twintig millioenen Stukken van Agten, van St. Jan d'Ulloa alleen, naar Spanje voeren.

Aart van 't Gemeene Volk.

Het Volk, in 't algemeen, is luy en zo verkwiſtende, dat het groote Vermogen van ſommigen hun tot dien trap vervoert, dat zy zig arm maaken door Overdaadigheid en kwaad Beſtuur. 't Geringſte ſoort van Spanjaarden wint hier de Koſt door liegen, bedrie-

driegen, ſteelen en rooven: die van Vermogen zyn zeer onregtvaardig en verdrukkende: de Geeſtelykheid is in den hoogſten trap onweetende, bygeloovig en ergerlyk van Zeden. Niettegenſtaande al de grootheid en 't welvaren van deeze Hoofdſtad, heeft de Onderkoning, die doorgaans een der Grandes is van Spanje, niet meer dan vier- of vyfhonderd Man tot zyn beſcherming: 't welk door ſommigen toegeſchreeven wordt aan de jaloersheid van de Regeering in Spanje. Mexico heeft, wel is waar, weinig te dugten van Vyanden van buiten; maar, men merkt aan, dat het Gemeen zeer onruſtig is, dreigende, op de minſte bezwaarniſſen, den Onderkoning te verbranden in zyn Paleis, of hem te vermoorden, als hy zig op Straat vertoont. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Mexico.*

De Onderkoning heeft Magt om Wetten te maaken en Geſchillen te beſliſſen, uitgenomen in Zaaken van veel Gewigt, die tot den Raad van Spanje betrokken worden. Zyn Regtsgebied ſtrekt zig vierhonderd Mylen uit, en de meeſte Gouverneurs der nabuurige Provinciën, door hem aangeſteld wordende, betaalen hem doorgaans wel, voor hunne Bedieningen; gelyk ook de genen, wier Geding van zyn Vonnis af hangt. De Koning geeft hem honderdduizend Dukaaten 's Jaars voor Penſioen, dat is tuſſchen de twee en drie Tonnen Gouds (*). Zyn Aanſtelling is maar voor vyf Gezag van den Onderkoning.

(*) Een Spaanſche Dukaat, naamelyk, doet weinig meer dan een Ryksdaalder: een Stuk van Agten of Piaſter ongevaar twee Hollandſche Guldens. Zie de *Tegenw. St. van Spanje*, bladz. 158.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Mexico.*

vyf Jaaren; doch, door zyn Hof te maaken by het Miniſterie in Europa, weet hy gemeenlyk dien tyd uit te rekken, en ſomtyds dwingt hy den geheelen Koophandel, zo dat niets kan gekogt of verkogt worden zonder zyn Verlof en dit laat hy zig wel betaalen. GAGE zegt, dat de Onderkoning, in zyn tyd, het Ampt Jaarlyks een millioen Piaſters waardig wiſt te maaken, en door een millioen te vereeren aan de Staatsdienaars, en een half millioen aan den Koning, verkreeg hy een Patent voor nog vyf Jaaren daar boven.

Burgerlyke Regeering.

Tot het waarneemen van de Burgerlyke Regtsoefening wordt de Onderkoning bygeſtaan van twee Opper-Regters, zes Regters en een 's Konings Advokaat, die ieder twaalfduizend Dukaaten in 't Jaar genieten uit de Theſaurie of Koninglyke Schatkiſt. Deeze is in het Paleis van den Onderkoning, en ſtaat onder bewaaring van drie Amptenaaren, welke des Konings Schatting ontvangen en het vyfde dat de Kroon trekt van het Stempelen van 't Zilver. GEMELLI zegt, dat, ten zynen tyde, in Mexico dagelyks gemunt werden zeſtienduizend Stukken van Agten: wordende het Billioen derwaards gebragt uit de meeſte Spaanſche Heerſchappyën in Amerika. De kleinſte Zilveren Muntſpecie bedraagt twee Stuivers: Koperen Geld heeft men 'er niet, maar het Gemeene Volk koopt Vrugten en Kruiden voor Kakau-Nooten, waar van zeſtig of tagtig voor een Schelling gangbaar zyn.

Toer- of Ryperk.

Daar is een Toer- of Ryperk, de *Almeida* genaamd, in een vermaaklyk Veld, met Boomen,

Digitized by Google

men, die op ryën geplant zyn, beſchaduwd. De Dames toeren 'er des Avonds in Karoſſen waar van aldaar dan een ongelooflyke menigte zyn; terwyl de Heeren en Jonkers 'er te Paard verſchynen. De toeſtel overtreft, in koſtbaarheid, al wat men ooit gezien heeft in Europa. Hierby komt een trein van blanke en zwarte Slaaven en Slaavinnen, die 'er als een geheele Wereld maakt. De Onderkoning komt dikwils de Staatie vergrooten, door zyn aanzienlyk Gevolg en Lyf-Trawanten. De Dames, zegt men, ſpeelen in deeze Stad zeer grof. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Mexico.*

De voornaamſte Uitſpanning van 't Gemeene Volk, en zelfs van 't middelſlag van Ingezetenen, beſtaat in 't vaaren met Schuiten in de Graften, met welken de Stad doorſneeden is, of te viſſchen in 't Meir. Sommigen vermaaken zig met naar 't Gebergte te gaan, en aldaar Wild te ſchieten: anderen met zwemmen in het Meir, hebbende Kalabaſſen, waar een gat in is, over 't Hoofd, en dus grypen zy Endvogels en Ganzen by de Pooten: want daar dryven in het Meir zo veel Kalabaſſen, dat deeze Vogels in 't minſte geen vermoeden hebben op die liſt. Divertiſſemenſten.

't Gedagte Meir, dat ongevaar dertig Uuren gaans in zyn omtrek heeft, beſtaat uit verſcheide deelen of Perken, waar van ſommigen alleenlyk door Dyken van elkander geſcheiden, anderen, verder afgelegen, door Vaarten of Kanaalen ſamengevoegd zyn. GAGE zegt, dat, ſchoon een gedeelte ſtaande Water zy, hetzelve nogthans verſch en goed Water heeft en veel Viſch uitlevert: het an- Meir van Mexico.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Mexico.*

dere gedeelte heeft Eb en Vloed, en het Water is brak, zodanig dat het, met Salpeter gekookt zynde, goed Zout geeft: 't welk hier een aanmerkelyke tak is van den Handel. Het Meir daar de Stad eigentlyk in legt, is omtrent zes Zeemylen, Noord- en Zuidwaards, lang, doch van breedte zeer ongelyk. Het heeft binnen zyn omtrek en aan de Kuſt, ongevaar dertig Steden en Dorpen; doch, voor dat de Spanjaards Mexiko veroverden, zouden 'er wel driemaal zo veel geweeſt zyn, altemaal taamelyk Volkryk.

Ons beſtek laat niet toe, omſtandig te ſpreeken van de Oude Stad, die door de Spanjaarden verwoeſt werdt en verbrand: noch van de ontzaglyke Schatten, waar van zy zig aldaar, door Plundering, meeſter maakten. Wy hebben daar van, by gelegenheid der Verovering door CORTEZ, reeds melding gemaakt: hoewel 't waarſchynlyk is, dat men de Pragt der Gebouwen, den ryken Toeſtel van Huisraad en Kleederen, die 'er in zyn geweeſt, zeer zal vergroot hebben. Dus zal ik thans overgaan tot de aanmerklykſte Plaatſen, welken 'er tegenwoordig in de Provincie van Mexico zyn, buiten de Hoofdſtad, die met verſcheide fraaije Paleizen, Landhuizen en Kloosters, ten platten Lande is omringd.

Klooster van de Karmeliten.

Onder deeze laatſten munt in vermaaklykheid uit, dat Klooster of Konvent van ongeſchoeide Karmelieten, voor twee-en-vyftig Monniken geſtigt, 't welk *la Solidad* of de Woeſtyn genoemd wordt. Het is, drie Uuren gaans van Mexico Noordweſtwaards, op een Berg gelegen, en aan alle zyden omringd

met

Digitized by Google

met Rotſen, waar in zy Kapellen en Boet-Kelders hebben uitgehold. De Geeſtelyken van die Orde, welke in de Stad zyn, gaan Weekelyks by beurten derwaards, om hun Lighaam te folteren, gelyk het Gemeen zig verbeeldt; maar inderdaad, zo men hun nageeft, om Bezoek te ontvangen van hunne Minnareſſen, en zig te baaden in allerley ſoort van Welluſt, door middel van de Geſchenken, die hun in Eetwaaren, Geld, Zilverwerk en Juweelen, gedaan worden. Men houdt 'er het Hoofd-Kapittel van deeze Orde: ook zyn 'er Tuinen en Boomgaarden van een half Uur gaans in den Omtrek, met de beſte Europiſche Vrugten, 't welk, boven en behalve de Vrugten des Lands en het gene zy daar van gebruiken, door het Vertier in de Stad hun een groote Somme Gelds in 't Jaar opbrengt. De omtuining, die tot dit Klooſter behoort, is zeven Uuren gaans in 't ronde, met een hoogen Steenen Muur omringd, bevattende een menigte van Bergen en Boſſchen, rykelyk van Herten en ander Wild voorzien. Mexico of Nieuw Spanje. *Mexico.*

De Begraafplaats der Spaanſche Onderkoningen, genaamd *Chapultepec*, was voorheen die der Mexicaanſche Vorſten. Men vindt aldaar een pragtig Paleis, met keurlyke Tuinen en Waterwerken, benevens een Kapel, welker opſchik meer dan een millioen Stukken van Agten of twee millioenen Guldens waardig geſchat wordt. Het heeft twee Binnenpleinen, in één van welken men Stierengevegten houdt. Aldaar neemen de Waterleidingen van Mexico haaren aanvang. Graf-plaats der Onderkoningen.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. Pieramieden van de Zon en Maan.

De Pieramieden van de Zon en Maan, ongevaar zeven Mylen van de Hoofdſtad, zyn aanmerkelyke Stukken van de Indiaanſche Aloudheid, van welker Opregters men onkundig is. Zy zyn, als die van Egypte, met trappen uitgehouwen, op welken weleer de Afgodsbeelden van de Zon en Maan geplaatſt waren, van Steen gemaakt en van byſtere grootte. Ook waren binnen in de Pieramiede van de Maan Gewelven, waar in de Koningen begraven werden. Die van de Zon ſtaat omtrent tweehonderd Schreeden van de andere af, zynde nagenoeg een vierde deel hooger dan die.

De Stad *Atlisco*, die omtrent twintig Uuren gaans, ten Zuidooſten, van Mexico afgelegen is, geeft den naam aan eene Valey van zes Uuren in 't ronde, die overvloeit van ryke Dorpen en Boerderyën, leverende Koorn en anderen Voorraad, aan de Hoofdſtad en de nabuurige Plaatſen uit.

Stad ACAPULCO.

Boven alle andere Steden, egter, die 'er in de Provincie van Mexico, buiten de Hoofdſtad zyn, verdient ACAPULCO een byzondere opmerking. Haare legging aan de Zuidzee, en de nabuurſchap aan Mexico, waar van zy egter by de zeſtig Uuren gaans, in een regte lyn gemeten, Zuidwaards afſtandig is, heeft haar gemaakt tot een voornaame Marktplaats aan de Kuſt. Daar toe gaf aanleiding de bekwaamheid van haare Haven, die ruim is en veilig, zo dat 'er eenige honderd Schepen in ten anker zouden kunnen leggen, zonder gevaar van elkander te beſchadigen. De Mond van de Haven heeft, op den Weſthoek, een

Digitized by Google

een laag Eilandje, van ongevaar een half Uur gaans lang en een groot half Kwartier gaans breed, laatende aan ieder end een goed, diep Kanaal, daar de Schepen veilig kunnen inkomen en uit de Haven zeilen, mids den Wind waarneemende. Zy moeten 'er met den Zeewind inzeilen, en uitzeilen met een Landwind, welke byna altoos elkander vervangen by Dag en Nagt. Het Weſtelykſte Kanaal, dus genaamd om dat het regt Weſtwaards uit loopt, het naauwſte zynde, is zo diep, dat men 'er geen Anker-Grond in kan vinden: de Manilha-Schepen paſſeeren hetzelve, doch die van Lima komen in door het Zuidweſter Kanaal, dat veel wyder is. De Haven loopt omtrent een Zeemyl Noordwaards in 't Land, en dan een weinig naauwer wordende, draait zy om naar 't Weſten, eindigende ruim een Myl verder. De Stad legt aan het diepſte van de Haven, op den Zeekant, by een hoek of punt, waar op een Battery is van eenige Kanonſtukken. Daar tegen over, op den anderen hoek van de Binnenhaven, beooſten de Stad, ſtaat een hoog, ſterk Kaſteel of Fortres, met honderd zwaare Stukken Kanon. Aan den omtrek van deeze Haven, een ronde Kom van een Zeemyl wyd, zyn vier nieuwe Redouten elk van vyf Stukken. De Schepen leggen gemeenlyk ten Anker, in die Kom, onder bedekking zo van het Kasteel als van de Batteryën, en het Manilha-Schip wordt aan twee Boomen, regt voor de Stad, vertuid. Mexico of Nieuw Spanje. *Acapulco.*

De onderlinge Handel van deeze Plaats, met Peru, is niet, gelyk veele Schryvers ver- Handel van deeze Stad.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Acapulco.*

verkeerdelyk gemeld hebben, aan het jaarlykſe Schip van Lima alleen bepaald: want op alle andere tyden van het Jaar, uitgenomen dat wanneer het Acapulco-Schip aankomt, 't welk omtrent Kerstyd is, ſtaat de Handel open, en de Schepen van Peru komen 'er dikwils, zo tot het ſlyten van de Voortbrengzelen hunnes Lands, als om die van Mexico in te laaden, en naar Peru te voeren: maar, dewyl het groote aanbelang van deeze Plaats afhangt van de Jaarlykſe Schepen van Lima en Manilha, zyn verſcheide Schryvers in zo verre misleid geweeſt, dat zy dagten, dat dit al de Schepen waren, die herwaards kwamen. De eenigſte Handel, ondertuſſchen, welken de Filippynſche Eilanden hebben met het overige gedeelte van de Wereld, geſchiedt door middel van deeze Stad en Haven alleen.

Daar was wel, tot aan het voorſte deezer Eeuw, nooit meer dan een Jaarlyks Schip, 't welk tuſſchen Manilha en Acapulco voer; doch tegenwoordig zyn 'er twee, het eene een byſter groot en onbeſtuurzaam Gallioen, van duizend of twaalfhonderd Ton, het andere een Fregat of Konvoijer, voerende tuſſchen de twintig en dertig Stukken. Dit is de uitwerking van dat ſtrikte Reglement, volgens het welke de Inwooners verbonden zyn, om Jaarlyks niet meer af te zenden dan dit eene Schip, belaaden met veelerhande Voortbrengzels van het Ooſten, gelyk Ambergrys, Sivet, Beſoar, groote Orientaalſche Paarlen, groote veelheden van Stukgoederen en Stofgoud, ter waarde van eenige millioenen Gul-

Digitized by Google

Guldens (*). Deeze Togt, van Manilha naar Acapulco, is vol moeielykheden, en zeer langduurig. De eenigſte Plaats van ververſching is op *Guam*, een der Ladrones of Dieven Eilanden, doch het overige, meer dan vier vyfde deelen van den geheelen Togt, en dus tuſſchen twee en drie duizend Mylen zeilens, wordt, na een verblyf van een of twee Dagen aan dat Eiland, door dit Gallioen afgelegd, zonder iets te zien dan Water en Lugt. De Roete is zodanig gereguleerd, dat zy Noordwaards aan mogen zeilen tot dertig Graaden Breedte, om niet met den Ooſter Paſſaatwind, die tuſſchen de Keerkringen ook in de geheele Zuidzee heerſcht, te worſtelen. Dus zeilen zy voort tot dat men aan eenige tekenen ontdekt, naby California te zyn gekomen, en dan Zuidooſtelyk naar Acapulco. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Acapulco.*

De gevaaren van dien langen Togt worden rykelyk vergoed door de ongemeene voordeelen. Men merkt aan, dat de Kapitein van het Gallioen op veertigduizend Kroonen of Stukken van Agten, de Schipper of Opper-Stuurman op twintigduizend, de twee Onder-Stuurlieden op negen- of tienduizend en ieder gemeen Matroos op duizend Kroonen, zuivere Winſt, kan rekening maaken, indien zy hunne Zaaken wel aanleggen. Gewoonlyk zeilen zy van Manilha af tegen 't end van Juny, en kó-

(*) Elders vind ik de waarde van de Laading van het Manilha-Schip begroot op niet veel minder dan drie millioenen Stukken van Agten, dat wel zes millioenen Guldens bedraagt. ANSON bl. 217.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Acapulco.*

komen omtrent Nieuw Jaar te Acapulco aan. Men ontvangt hier, diestyds, het Jaarlykſe Schip van Lima, beladen met de Koſtbaarheden van Peru, gelyk Kwikzilver, Kakau en anderen, en ten minſte twee millioenen Kroonen of Piaſters, om te beſteeden aan Ooſtindiſche Waaren op de Markt of Kermis van deeze Stad, welke ſomtyds dertig Dagen duurt. Middelerwyl voorzien de genen, die uit Ooſtindie komen, zig met allerley ſoort van Europeaanſche Goederen, over Land derwaards gebragt wordende van Mexico en Vera Cruz.

Markt of Kermis.

Op deeze Kermis wordt Acapulco, zynde anderszins een gering en byna onbewoond Vlek, van twee of driehonderd Huizen met Stroo gedekt, een volkryke Stad, met de rykſte Koopmanſchappen van de beide Indiën geſtoffeerd, en bewoond door Kooplieden van alle de Spaanſche Bezittingen in Amerika. Dus wordt ieder Huis een Herberg of Logiment, behalve de menigte van Hutten en Tenten die buiten om het Vlek zyn opgeſlagen. Men kan van de Welluſt, die daar gepleegd wordt, naauwlyks een denkbeeld maaken. De Kermis over zynde, worden de Goederen, die aan Mexicaanſche Kooplieden toebehooren, met Muilezels over Land vervoerd, en, die men naar Peru zendt, worden zo op het gedagte Schip, als op veele anderen, ingeladen: terwyl het Gallioen zig ook, zo ſpoedig als 't doenlyk is, gereed maakt tot zyn terugtogt naar Manilha. Ongemeen veel gemakkelyker en korter is deeze Reis, die men in drie Maanden, en ſomtyds in tien Wee-

Digitized by Google

Weeken aflegt, voor hetzelve: waar uit men ziet dat het Gallioen, hoe log ook, voor den Wind zeer wel kan zeilen: want de afſtand zal, in een regte lyn of daar omtrent, wel vyfentwintighonderd Zeemylen zyn van twintig in een Graad, dat is by de veertig Mylen op een Dag. Gemeenlyk voert dit Schip met zig tien millioenen Daalders, die onder anderen tot betaaling ſtrekken van de Wedden der Bezettingen, welken de Koning van Spanje op de Filippynſche Eilanden houdt, beloopende ten minſte derdhalfduizend Stukken van Agten. Het Lima-Schip plagt weleer ſlegts een Fregat te zyn van twintig Stukken Kanon, doch ſedert dat de Engelſche Kaapers of Zeeroovers zig nu en dan in de Zuidzee vertoonen, heeft men het met veertig Stukken, en ſomtyds ook wel met Konvooy voorzien. MEXICO of NIEUW SPANJE. *Acapulco.*

Een der Manilha-Schepen was dat gene, 't welk door den vermaarden ANSON, in den jaare 1742, op den terugtogt van Acapulco, naby een der Filippynſche Eilanden, genomen werdt. Het voerde zesendertig Stukken Kanon en agtentwintig Baſſen, zynde bemand met vyfhonderd vyftig Man en werdt byna anderhalf millioen Stukken van Agten waardig geſchat. Twee dergelyke Schepen werden toen, wegens de toeneeming van den Handel, jaarlyks her- en derwaards afgevaardigd: doch het veroveren van Manilha door de Engelſchen, in de laatſte Oorlog, hadt die Vaart voor een tyd geſtremd en den Koophandel van Spanje in Amerika haaſt den bodem in geſlagen.

De

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Acapulco.*

De Goederen welke men, uit de Filippynſche Eilanden, te Acapulco ontvangt, beſtaan in Witte of gedrukte Katoenen en Chitſen; Neteldoeken, die effen, geſtreept zyn of gebloemd; Romaals, Zak- en Halsdoeken: Chineeſche gewerkte Zyde Stoffen van veelerley ſoort; Thee; Nagelen, Notemuskaat en Foely, Kaneel van Borneo, een groote veelheid Peper: ook Salpeter, Zwavel, Kwikzilver, Gomlak en andere Droogeryen: Porſelein, Olyphants-Tanden en Diamanten. Deeze Koopmanſchappen worden van daar verſpreid naar alle Plaatſen aan de Kuſt van Peru en Chili, welker menigvuldigheid maakt, dat veel Volk en Schepen daar toe noodig zyn, die doorgaans daar voor met Goud uit Chili, met Zilver uit Peru, met Koorn en Vrugten uit beide die Geweſten terug keeren.

Acapulco heeft hooge Gebergten aan de Noordooſtzyde, en is zeer ongezond om te bewoonen, van 't end van November tot aan het end van Mey, geduurende welken tyd men 'er geen Regen heeft. Het is 'er in January, wanneer de Kermis aanvang neemt, zo overmaatig heet, dat de Kooplieden hun meeſte Bezigheden 's morgens vroeg verrigten. De Kermis over zynde maaken de Pakkendraagers, die gewoonlyk drie Piaſters of Kroonen, dat is zes Gulden, 's daags winnen, een Lykſtaatie, als 't ware, voor een hunner Gezellen, dien zy op een Baar omdraagen, zig houdende of zy zynen dood beweenen: om dat hunne Oogſttyd voorby is. Iedereen verlaat dan de Plaats, behalven eenige weinige Zwarten en Mulatten.

De

Digitized by Google

De Kaſtelein of Opper-Regter van Acapulco, heeft eene Wedde van twintigduizend Kroonen of Stukken van Agten in 't Jaar: de Komptrolleur en andere Ampteraaren niet veel minder, en de Paſtoor, hoewel zyn Jaargeld maar honderdtagtig Stukken van Agten is, maakt zyn Bediening dikwils veertienduizend Stukken van Agten waardig, door het Geld dat hy trekt van de Begraafniſſen der Vreemdelingen, die aan Land of aan Boord geſtorven zyn, op de Schepen in de Haven. Daar is een Hospitaal of Ziekenhuis, 't welk zyne Inkomſten heeft van de korting der Loonen die de Soldaaten trekken, als ook van de Liefdegiften der Kooplieden. Vier Bergen vertoonen zig boven de Haven, waar van de hoogſte verſt in 't Land, en ten Zuidwesten daar van legt een Vulkaan of Brandende Berg. Op deeze Gebergten vindt men Herten, Konynen en een menigte Vogelen van allerley ſoort. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Acapulco.*

Een weinig beooſten Acapulco heeft men ook een goede Haven, *Port Marquez* genaamd, alwaar de Schepen van Peru gemeenlyk Kontrabande Goederen aanbrengen. *Chalco* of *Chaco*, de Hoofdſtad van een klein Gouvernement, is ongevaar zes Uuren Noordooſtwaards van Mexico naby een Meir gelegen, uit het welke een Rivier loopt naar dat van Mexico. Hier houdt een *Alcaide* zyn Verblyf, en de Plaats geniet aanmerkelyke Voorregten, om dat haare eerſte Inwooners, oudtyds, zig by de Spanjaarden gevoegd hebben tegen de Mexicaanen. PortMarquez. Chaco.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Pachuca. *Pachuca*, dat by de twintig Uuren gaans benoorden Mexico legt, is vermaard wegens de Zilvermynen in de nabuurſchap, van welken gezegd wordt, dat 'er, in de ruimte van zes Mylen, niet minder dan duizend zyn, onder welken eene de Drie-eenheid genaamd. In deeze werden, dagelyks, duizend Man gebruikt, en men groef 'er, in tien Jaaren, wel veertig millioenen Piaſters aan Zilver uit. Van de overigen waren veelen ledig en eenige gevaarlyk om in te werken.

TLASCALA. De Provincie van TLAŞCALA of *los Angelos*, volgende Ooſtwaards aan die van Mexico, heeft boven dezelve het voordeel, van aan de beide Zeeën te paalen, en veel grooter te zyn. De Grondvlakte is driekantig, grenzende met de Weſtzyde aan de voorgaande, met de Noordooſtzyde aan den Golf van Mexico, met den Zuidkant aan de volgende. Deeze laatſte zyde is by de zeventig Uuren gaans, van Zee tot Zee. Aan den ſtillen Oceaan loopt deeze Provincie zeer ſmal. In Lugts- en Landsgeſteldheid, als ook in Vrugten, komt dezelve zeer met de voorgaande overeen. Aan de Weſtzyde legt een reeks van Bergen, agttien Uuren gaans lang, die wel gebouwd worden: ook is 'er een groote reeks van Bergen ten Noorden, waar van de nabuurſchap het Land onderhevig maakt aan zwaare Stormwinden, verſchrikkelyke Orkaakaanen, en menigvuldige Overſtroomingen van de Rivier *Zahual*, door welken ſomtyds de Huizen zelfs, die op Hoogten of Heuvels ſtaan, in gevaar worden gebragt. Nogthans

Digitized by Google

thans wordt erkend, dat deeze het Volkryk- Mexico
ſte Landſchap zy in geheel Amerika, 't welk of Nieuw
men ten deele daar aan toeſchryft, dat de- Spanje.
zelve van 't begin af Bondgenoot geweeſt is *Tlascala.*
van de Spanjaarden en dat de Tlascalaanen hun geholpen hebben in de Verovering van Mexico. Uit erkentenis daar van genieten de Ingezetenen dier Provincie, nog heden, een Vrydom van alle Dienſt en Belaſting, brengende alleenlyk den Koning van Spanje, hoofd voor hoofd, een handvol Spaanſche Tarw op, ten teken van Onderdaanigheid. Die Handvollen leverden, zo men verhaalt, omtrent een halve Eeuw geleeden, wel dertienduizend Schepels uit: doch miſſchien wordt die Schatting rykelyk betaald; want het Koorn, dat men *Mayz* noemt, is 'er zo overvloedig, dat men deswegens, aan deeze Provincie, den naam van Tlascala gegeven heeft, dat is, het Land van Brood. Hierom grimmelen de Steden en Dorpen van Indiaanen, welke als een Volk uitmaaken, geheel verſchillende van hunne Nabuuren, die grootelyks verſtompt zyn van Geeſt door de langduurige Onderdrukking en harde Slaaverny, in welke de Spaanſchen hun houden: daar die van Tlascala, in tegendeel, al de vuurigheid hebben, welke eigen is aan een vry Volk. Zy ſpreeken de Spaanſche Taal, en naauwlyks eenige andere: ſchikkende zig naar de Gewoonten van de Overwinnaars van Mexico, wien zy de Agting, welke men voor hun heeft, met dankbaarheid beloonen.

Oudtyds werdt dit Land door Koningen geregeerd, tot dat, wanneer daar in Burger-

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Tlascula.*

lyke Oorlogen ontſtonden, het Volk een Veelhoofdige Regeering van Edelen of Prinſen in trein bragt, om van de Eenhoofdige ontflagen te worden. Zy verdeelden hunne Steden in verſcheiderley Diſtrikten, waar van ieder een der Opperſten benoemde, om zyn Verblyf te houden te Tlascala, formeerende aldaar een Senaat of Raadsvergadering, wier Beſluiten ſtrekten tot Wetten voor het gantſche Gemeenebeſt. Onder die form van Staatsbeſtuur hebben zy zig lang gehandhaafd tegen de Koningen van Mexico, en zy onderhielden dezelve nog toen Cortez, met zyne Manſchap, van hun ontvangen werdt.

Stad Tlascala.

De oude Stad *Tlascala*, een Biſſchops zetel geweeſt, omtrent veertig Uuren beweſten Vera Cruz en ruim twintig beooſten Mexico, legt vermaakelyk aan de Oevers van een Rivier, die op den afſtand van meer dan zeſtig Uuren, Zuidweſtwaards, in de Zuidzee uitloopt, ontſpringende in 't Gebergte, niet ver van de Stad. Haare Ingezetenen zyn meeſt Indiaanen van Vermogen, die men tot de Roomſch Katholyke Religie bekeerd heeft. Ook vindt men 'er verſcheide goede Kerken en Klooſters of Konventen. GAGE getuigt, dat, ten zynen tyde, niet minder dan agtentwintig Vlekken en Dorpen onderhoorig waren aan Tlascala. Hy ſchatte die op honderdvyftigduizend Huisgezinnen: als wanneer 'er op 't minſt wel driemaal zo veel Menſchen in zouden geweeſt zyn, als Amſterdam gerekend wordt te bevatten. HEYLIN zegt, dat, toen de Spaanſchen 'er eerſt kwamen, 't getal der Inwooneren van Tlascala driehonderd-

derdduizend Koppen beliep. ACOSTA verhaalt, dat de Stad een Marktplein had, groot genoeg voor dertigduizend Koopers en Verkoopers, in welker Hokken men zelden minder vondt dan vyftienduizend Schaapen, vierduizend Oſſen en tweeduizend Varkens. Grootelyks zou dit moeten veranderd zyn, dewyl GEMELLI, die 'er zig bevondt in het end der voorgaande Eeuw, Tlascala opgeeft als een gemeen Vlek, met een Kerk, waar in de Aftekening hing van het Schip, dat Cortez overbragt naar Vera Cruz. Volgens Kapitein KOOK is de Standplaats in een Valey van anderhalf Uur gaans breed, daar over de honderdduizend Schepels Tarwe geteeld worden in een Jaar. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Tlascala.*

De tegenwoordige Hoofdſtad, naar welke de Provincie haaren bynaam draagt, en wel de fraaiſte Plaats in dezelve, is *Puebla de los Angelos* of de Stad der Engelen. Deeze, die niet ver bezuiden Tlascala, aan de zelfde Rivier, en op den Weg van Vera Cruz naar Mexico, gelegen is, betwiſt in Pragt der Gebouwen den voorrang aan de laatſtgemelde. Van haare Welvaart, of liever van die der Geeſtelykheid, kan men een Giſſing opmaaken uit de Jaarlykſche Inkomſten van de Domkerk en 't Kapittel, die, zo men voorgeeft, wel zes Tonnen Gouds in Hollandſch Geld bedraagen. De legging van deeze Stad is in een zeer vermaakelyke Vlakte, byna eens zo ver van Vera Cruz als van Mexico. De Gebouwen zyn meeſtendeels van Steen, ſchoon en hoog, en de Straaten, die breed en regelmaatig zyn, loopen kruislings en komen van Hoofdſtad Puebla de los Angelos.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

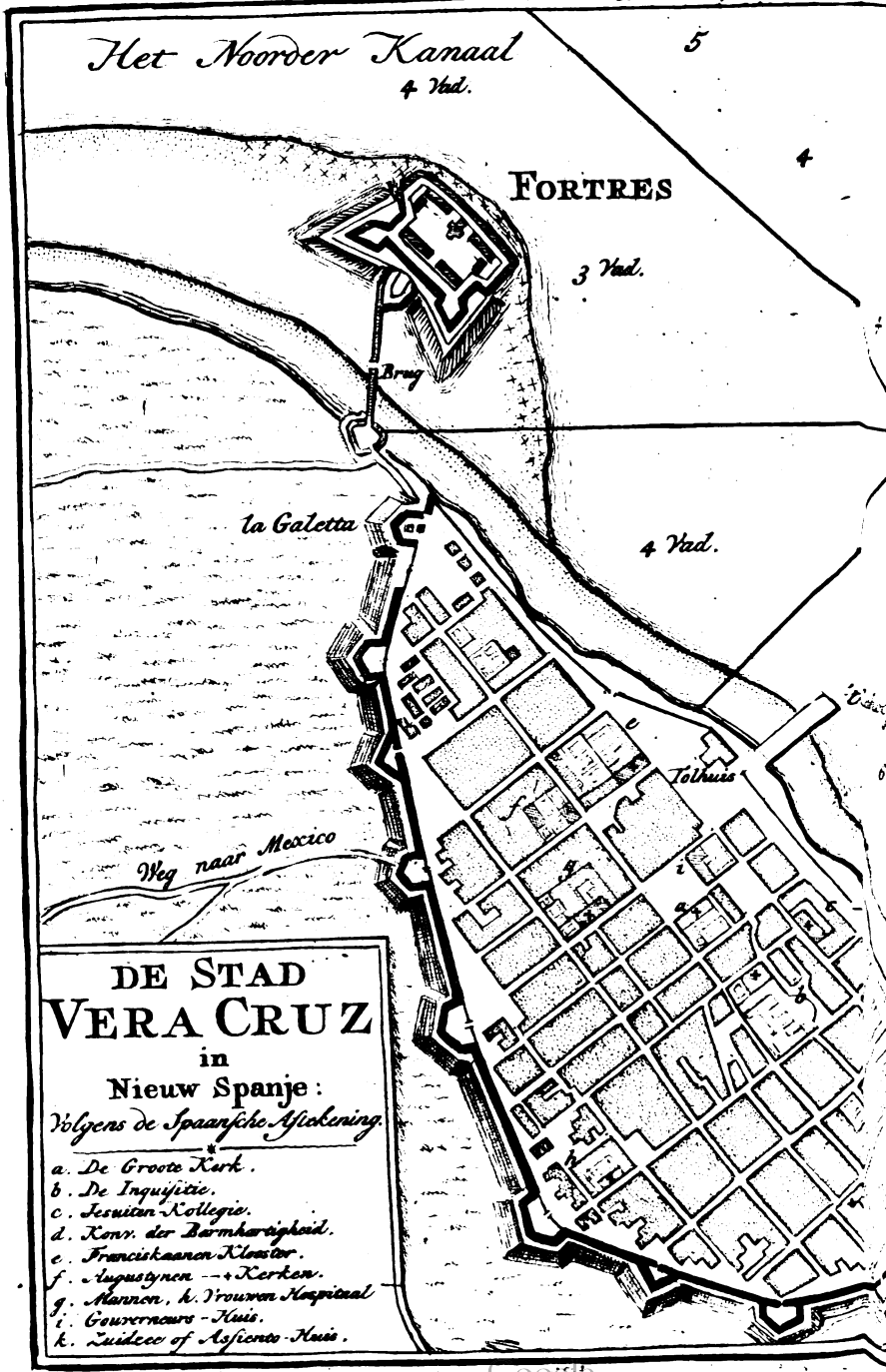
de vier Hoofdpunten te ſamen op een groot Plein, 't welk ſommigen fraaijer geagt hebben dan dat van Mexico.

Puebla de los Angelos.

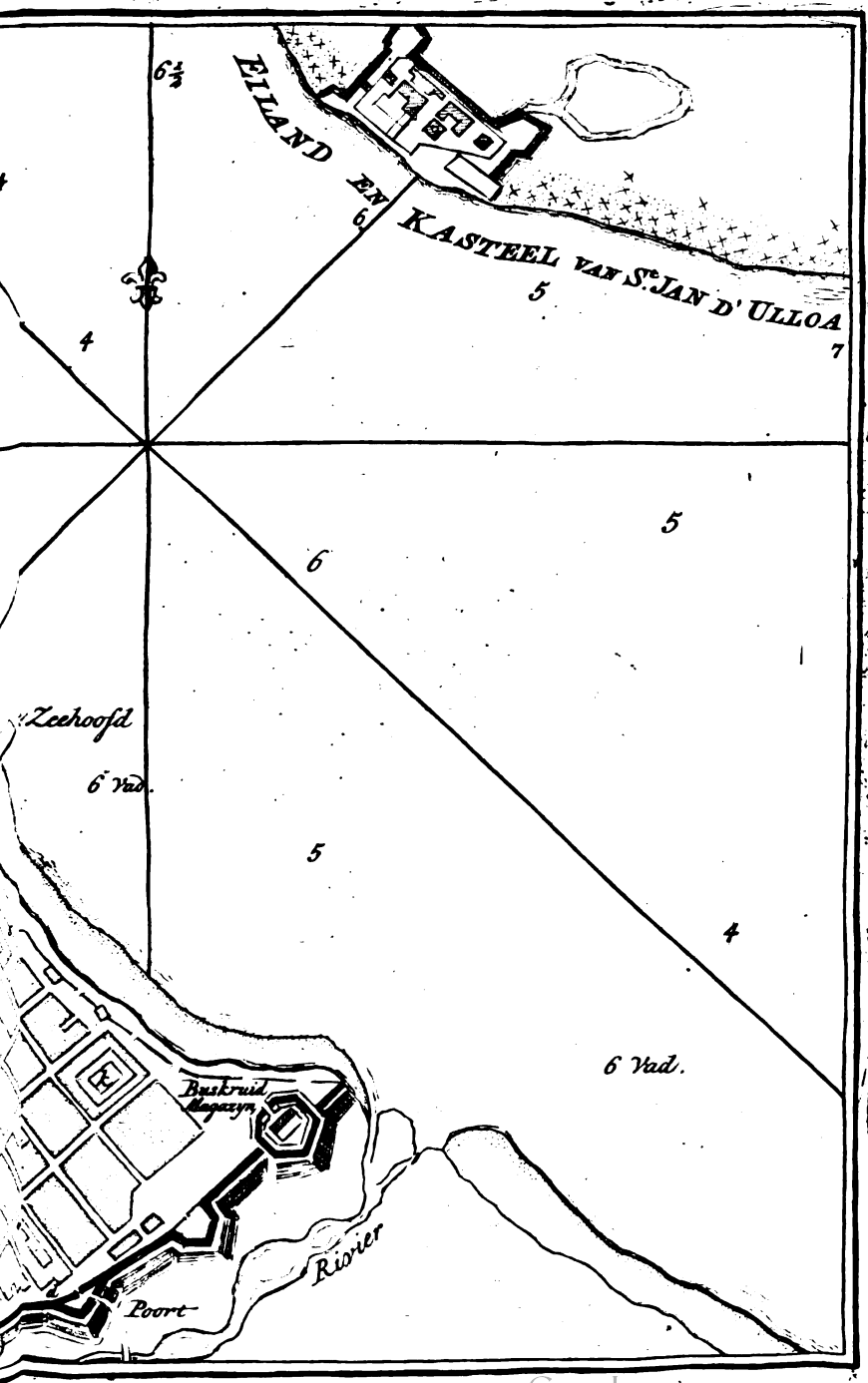
Dit Plein is, aan drie zyden, voorzien met Gaanderyën van eenerley gedaante, waar in zig ryke Winkels bevinden van allerley ſoort van Waaren, en Kaſſen, zo men zegt, vol met Stukken van Agten, tot aan de Zolderingen opgeſtapeld. Deeze Kaſſen zyn Koffertjes van twintig Duim lang en twaalf Duim breed, houdende ieder ongevaar duizend Stukken van Agten, en niet grooter gemaakt, omze beter te kunnen behandelen, draagen en vervoeren. Aan de andere zyde ſtaat de voortreffelyke Domkerk, hebbende een deftigen Voorgevel, en twee hooge Toorens: alles van Steen en naar den nieuwen trant. Men heeft, naamelyk, den Biſſchops Zetel herwaards overgebragt van Tlascala.

Puebla de los Angelos heeft, behalve deeze Biſſchoppelyke, nog veele andere Kerken, Klooſters en Konventen, in 't byzonder het Nonnen Klooſter van St. Klara; daar, ten tyde van GEMELLI, een Som van vyfmaalhonderdduizend Stukken van Agten, of omtrent een millioen Guldens in de Schatkiſt was, by Giften verzameld. De beſte Hoeden van de Provincie worden in deeze Stad gemaakt: men heeft 'er een Munt en Glasblaazery, de eerſte die bekend is geweeſt in Nieuw Spanje. De Huizen worden op zeſtien of zeventienhonderd en de Huisgezinnen op ongevaar tweeduizend gerekend; doch het Volk, zo Geeſtelyk als Wereldlyk, tot de Kloosterlingen toe, leeft 'er zo welluſtig en overdaadig, dat

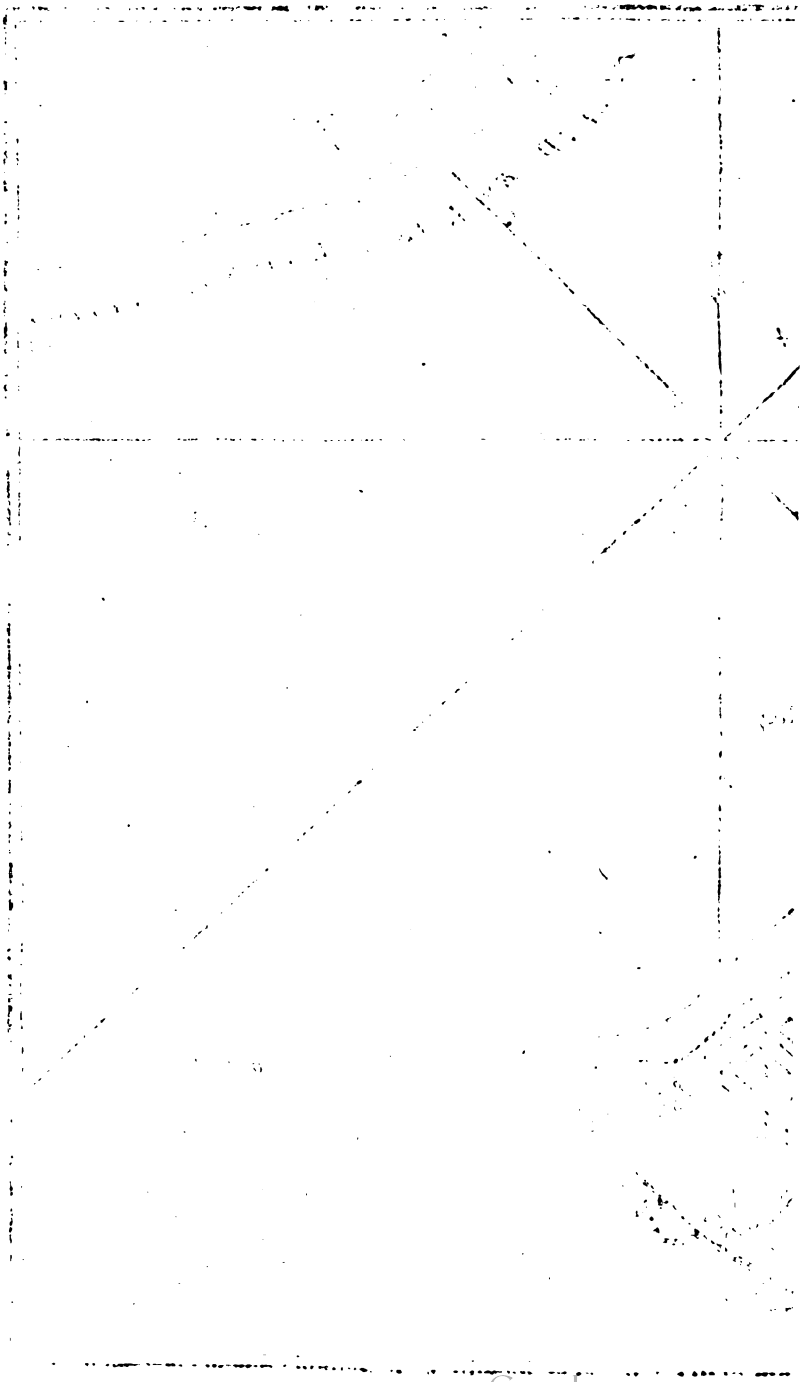
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

dat men naauwlyks ergens meer ongeregeldheid zal vinden. Hierom wordt aangemerkt, dat menze veeleer de Stad der Duivelen zou mogen noemen, ſchoon de Geeſtelyken eerſt aan de Indiaanen wys maakten, dat zy Engelen uit den Hemel waren. De nabuurige Valey levert allerley Europeaanſche Vrugten, ook Vlaſch en Druiven uit: men vindt 'er Mineraale Wateren van verſcheiderley ſoort: doch ſommige deelen van deeze Valey of Vlakte zyn aan Overſtroomingen onderhevig, als gezegd is. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Puebla de los Angelos.*

Een andere zeer vermaarde Stad in deeze Provincie is VERA CRUZ, de groote Haven van Nieuw Spanje aan de Noordzee. Toen de oude Stad van deezen naam, wegens de ſlegtheid van de Haven en om andere redenen, in 't verval kwam, werdt de tegenwoordige, ongevaar vyf Uuren gaans Ooſtelyker, aangelegd, daar een kleine doch veilige Haven was, zodanig gelegen, dat dezelve door een Fort op een nabuurig Eilandje gedekt kon worden. Het is eigentlyk geen Haven maar een open Reede, benoorden de Stad, die voor den Ooſtenwind beſchut wordt door eenige Eilanden en Banken van Klippen, ſommige by laag Water droog, tuſſchen welken de Ingangen zyn. Het zogenaamde Noorder Gat maakt voor de Stad een Kanaal van een vierde Zee-Myl breed, en meer dan een halve Zee-Myl lang; alwaar een diepte is van vier tot zeven Vademen, langs het Eilandje of Rif heen, daar een Fort op is, genaamd *St. Juan de Ulloa*, onder 't welke de Schepen ten anker leggen. Aan den Wal, VERA CRUZ.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

voor de Stad, is een diepte van drie Vademen.

Vera Cruz.

Vera Cruz is geen Plaats van groote uitgeſtrektheid, beſlaande de Veſtingwerken, aan de Landzyde, eenen halven Omtrek van ruim een half Uur gaans. Ook woonen 'er geene Spanjaarden van Rang, dewyl de Standplaats voor ongezond gehouden wordt. Men heeft 'er groote Streeken hoog droog Land, aan de eene, en ſtinkende Moeraſſen aan de andere zyde. Doch, wat den Handel belangt, is het miſſchien een der aanmerkelykſte Plaatſen in de Wereld, als zynde het natuurlyk middelpunt van de Schatten van Amerika, en het Magazyn van alle Koopwaaren, die uit Nieuw Spanje naar Europa komen, of van daar ingevoerd worden. De Stad, om kort te gaan, vloeit over van de Rykdommen, zo van Ooſt- als Weſtindie. Een groote veelheid van Ooſtindiſche Waaren komt 'er, jaarlyks, over Land, van Acapulco, en de Weſtindiſche worden haar, van alle kanten, toegebragt, zo van de Vaſte Kuſt, als van de Eilanden: terwyl de Pakhuizen, byna altoos, met Europeaanſche Waaren gevuld zyn. De Goederen worden van Vera Cruz gezonden naar Mexico, Puebla de los Angelos, Sacatecas, St. Martin, en andere inlandſche Plaatſen; 't zy op Paarden en Muilezels, 't zy op Wagens of Karren, die door Oſſen of Muilen getrokken worden. De *Barlovento*-Vloot, zynde een klein Esquader, dat gebruikt wordt om de Kuſt te klaaren van Zeeroovers en Lorrendraaijers, komt 'er gemeenlyk in Oktober.

Wan-

Wanneer de Flotilje, die altoos verpligt is hier te overwinteren, aankomt, om de Goederen, welken zy uit Spanje overbrengt, te ontlaaden, en daartegen die der Filippynſche Eilanden, van Amerika en de Weſt-indiën, in te laaden; dan wordt te Vera Cruz een Kermis geopend, die verſcheide Weeken duurt, en ſomtyds tot aan het Vertrek der Schepen toe. Alsdan ſchittert de Plaats van Rykdom en vloeit van Schatten over, zynde met Volk opgepropt. De Kooplieden, evenwel, van het grootſte Vermogen, houden hun Verblyf niet alleen te Puebla, ver het grootſte deel des Jaars, maar bewaaren aldaar hun Zilver en Geld, tot dat de Vloot gereed is om te vertrekken, 't welk volgens de order in Mey moeſt geſchieden, doch zy wordt dus dikwils tot in Auguſtus opgehouden. De blyvende Inwoowooners zyn alleenlyk Mulatten en Meſtiezen, benevens eenige Spaanſche Faktoors, die, in een kort Verblyf, zig groot Voordeel kunnen doen: zo dat hy voor niet Ryk gerekend wordt, die geen honderdduizend Ponden Sterlings bezit.

Mexico of Nieuw Spanje. *Vera Cruz.* Markt of Kermis van de Vloot.

De Ingezetenen van Vera Cruz, met Slaaven en al, worden op ongevaar drieduizend geſchat. De Stad is anderhalf Kwartier gaans lang en een half Kwartier, of daar omtrent breed: met regelmaatige Straaten, doch de Huizen, meeſtendeels, van Hout. De Landsdouw, daar zy in ſtaat, is dor; zo dat de Leeftogt van verre gehaald en duur betaald moet worden. De Boekaniers hebbenze verſcheide maalen geplunderd, 't

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

welk de Spanjaarden noodzaakt om de Kuſt met Batteryën en ſterke Wagten te voorzien.

Vera Cruz. Oude Stad.

De oude Stad, omtrent een Myl van den Oever, en vyf Uuren gaans ten Noordweſten, wordt *Vera Cruz* geheeten, om dat Cortez aldaar op Goeden Vrydag, in 't jaar 1518, landde, en het beſluit nam van het Land te veroveren of te ſterven, hebbende ten dien einde de Schepen, die zyne handvol Volks overgebragt hadden, verbrand en doen zinken, op dat men geen hope mogt hebben, van ooit over Zee terug te kunnen keeren. Hier was het dat de eerſte vyf honderd Spanjaarden zig verſchanſten tegen duizenden van Indiaanen. Zy ſtaat op een ruime Vlakte, aan de Noordzyde van een Rivier, die op ſommige tyden van het Jaar geheel droog is, op anderen zeer ſnel afloopt. In de nabuurſchap van de Stad zyn Boſſchen van Oranje, Limoen, Guajava's en andere Vrugtboomen, benevens een groote veelheid van Vogelen, die in Grootte uitmunten en in Kleur, gelyk Pappegaijen, Cacatoes en Weſtindiſche Raaven, als ook zeer aartige kleine Monkjes of Staart-Aapjes.

Nieuwe Stad.

De nieuwe Stad, die thans gemeenlyk Vera Cruz, of *La vera cruſe* van de Zeelieden, geheten wordt, legt tuſſchen den Uitloop van twee kleine Riviertjes, twee Uuren gaans ten Noordweſten van den Mond van de Rivier *Medello*, en twaalf Uuren van den Uitloop der Rivier van Alvarado. Haar afſtand van Mexico, welker Ooſter-Haven zy gerekend wordt te zyn, gelyk Acapulco de Wester-

Digitized by Google

ter-Haven, is, in een regte lyn gemeten, zeſtig Zeemylen ten Zuidooſten. Het Volk is 'er, volgens den Spaanſchen imborſt, hoogmoedig, traag en vadzig, doch op den Koophandel zeer geſleepen; leevende meeſt van Chokolaade en Suikergebak, maar zeer ſober, en eetende weinig Vleeſch. De Vrouwen moeten zig, bovens Kamers, van gemeenzaamheid met Manvolk afgezonderd houden, en gaan zeer zelden uit; die van Fatſoen in een Koets of Draagſtoel, de overigen in fyne Kleeden van Zyde, die van over het Hoofd tot op de Straat neerhangen, met een kleine Opening ſlegts daar in, om den weg te kunnen zien, aan de regter zyde. Binnenshuis draagen zy niets dan een Hembd en daar over een Zyden Borſtrok, met Goud of Zilver gegalonneerd, hebbende het Hoofd bloot, doch het Haair met Linten opgefronſeld. Haar andere Verſierſelen zyn Gouden Kettingen, Gouden Armringen en Baggen van Smaragden of Paarlen in de Ooren. Mexico of Nieuw Spanje. *Vera Cruz.*

Het ongezonde Saizoen heeft aldaar voornaamlyk plaats van omtrent April tot November, dat is meer dan een half Jaar. Het regent alsdan byna zonder ophouden, doch in de overige Maanden is 't 'er zeer vermaakelyk, dewyl de Hitte der Zonneſchyn door den Wind getemperd wordt, zonder Regen.

In de nabuurſchap van Vera Cruz groeit een Doornagtig Bladerloos Gewas, dat men 'er noemt Houtdiſtel, en daar onder of daar tuſſchen komt de bekende Plant voort, genaamd *Opuntia* of Indiaanſche Vyg, die geheel uit Bladeren beſtaat, welke op elkander groei- Conchenilje-Plant.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Vera Cruz.*

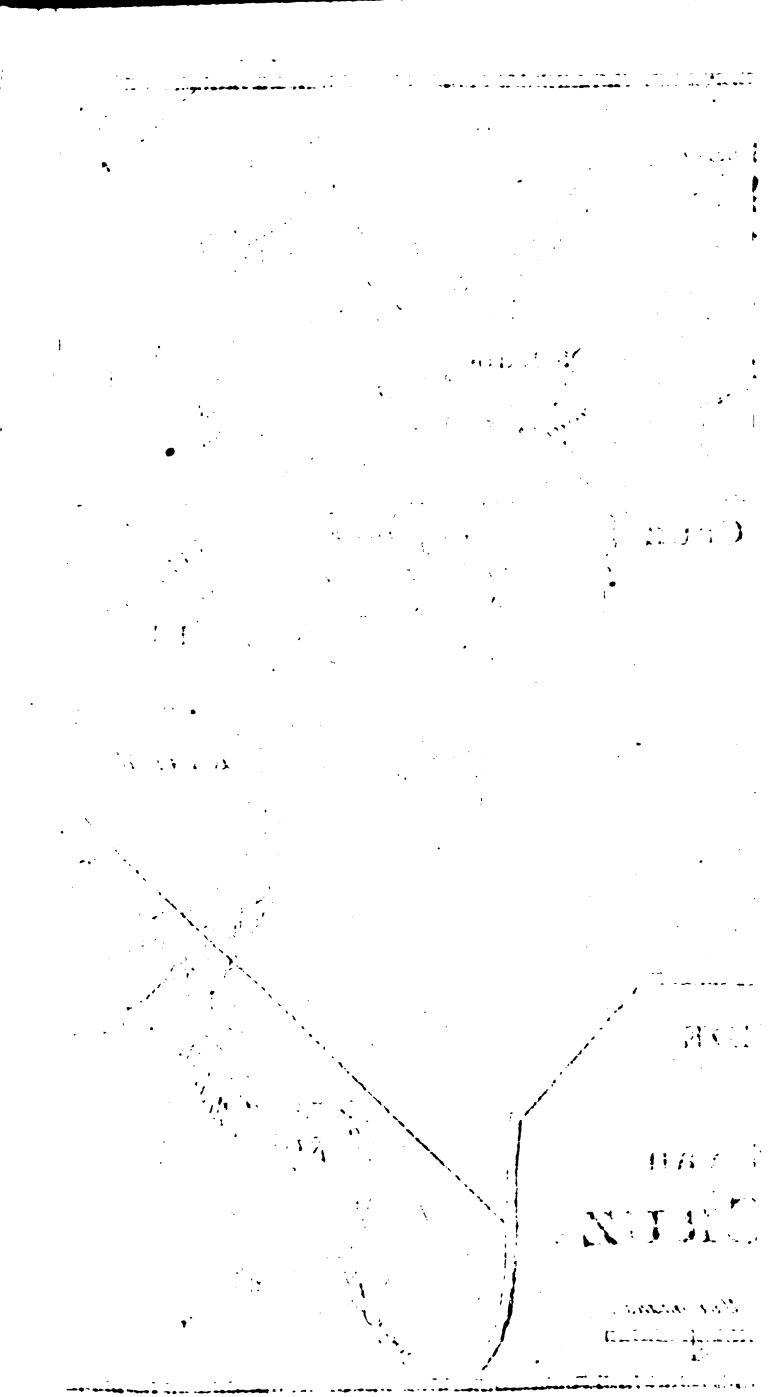
groeijen, geevende een Vrugt uit als roode Vygen, welke niet aangenaam van ſmaak is, en het Water, der genen dieze eeten, Bloedrood maakt. Op deeze Plant wordt de Conchenilje, zynde het Lyf van een gevleugeld Inſekt, ingezameld. Men weet de groote Vertiering en 't algemeene gebruik van die Verfſtof tot het kleuren van rood Scharlaken. Een Vogeltje is hier ook, wegens zyn roodheid of Purperkleur de Kardinaal getyteld, dat men kan tam maaken en leeren zingen als een Kanary-Vogel.

Fort of Kaſteel van St. *Juan d'Ulloa.*

Het Fort of Kaſteel van *St. Juan d'Ulloa* beſlaat het geheele Eilandje, daar het op legt; doch heeft een breeden Zandbank, waar agter een Rif is van Klippen, met laag Water droog, genaamd *Gallego*. Dit maakt een ſterke beſchutting voor den Noorden Wind, die dikwils zo hevig is, dat geen Schip het naby de Stad, of aan de Wal, voor zyne Ankers kan houden. Deeze Noorde Winden zyn in de geheele Golf van Mexico zeer te dugten en doen in het Kanaal voor de Stad zulke zwaare Golven en ſterken Stroom gaan, dat men de Schepen met Yzeren Ringen, die byſter groot en ſterk zyn, aan de Wallen van het Kaſteel vertuit: hoewel alles dikwils niet helpt, omze te beveiligen. Het Kaſteel is wel aangelegd en ſtevig, van alle noodwendigheden en een goede Bezetting verzorgd: des men het voor onwinbaar heeft aangezien.

De Paſſaadwinden waaijen, in de Golf van Mexico, tuſſchen 't Noordooſten en Zuidoosten, van Maart tot aan September, wanneer het ſchoon Weer is met een heldere Lugt;

maar

Digitized by Google

maar van September tot aan Maart heerſchen de ongeſtuimige Noorde Winden, inzonderheid in November, December en January: wanneer 'er Orkaanen en Rukwinden plaats hebben, wel twintig Dagen agtereen; doch met tuſſchenpoozingen van ſtil en helder Weer, als wanneer de Paſſaadwind wederom plaats grypt. Indien 'er zulke tuſſchenpoozingen niet waren, zegt CARANZA, die Schipper was in de Flotilje, in 't jaar 1718, zou het onmooglyk zyn hier te zeilen geduurende de Noorde Winden, door welken de loop der Stroomen zelf veranderd wordt. Die Autheur merkt aan, dat de Tyën op deeze Kuſt, gelyk overal binnen de Voor-Eilanden van Amerika, onregelmaatig zyn. Mexico of Nieuw Spanje. *Vera Cruz.*

Voor de Haven van Vera Cruz leggen nog eenige kleine Eilandjes of Rotſen, van de Spanjaarden *Kaijos* of Sleutels genaamd, onder welken het aanmerkelykſte is, dat gene, het welk *de Sacrificios* of 't Eiland der Offerhanden geheten wordt, een Zee-Myl van 't Kaſteel ten Zuidooſten. GRISALVA, door wien het in den jaare 1518 ontdekt werdt, gaf 'er deezen naam aan, om dat hy daar een bloedig Altaar en eenige doode Lighaamen vondt, welken hy onderſtelde 's avonds te vooren ter Offering geſlagt te zyn.

Almeria, weleer van de Spanjaarden genaamd *Villa Ricca* of de Ryke Stad, wegens het Goud, dat zy by hunne aankomſt vonden, legt aan de Kuſt meer dan twintig Mylen benoorden de voorgaande, heeft een redelyke Haven en beter Lugt dan Vera Cruz. De Rivier daar zy aan gelegen is, hoewel klein, Almeria.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

klein; de goede Bronnen van verſch Water en een droog Landſchap daar agter; geeven 'er veel voordeel aan, boven de laatſtgemelde. Men zegt, dat 'er een heimelyke Handel gedreeven wordt tuſſchen eenige Spaanſche Kooplieden, hier woonagtig, met de Franſchen van St. Domingo en Martenique.

Almeria.

Xalapa.

Xalapa is een binnenlandſche Stad, ongevaar veertien Uuren gaans van Almeria ten Zuid- en by de twintig Uuren van Vera Cruz ten Noordweſten. Zy legt beweſten de Rivier *Sempoala*, in een zeer vrugtbaare Landſtreek, daar veel Spaanſche Tarw en ander Graan geteeld wordt, hebbende rondom zig veele Indiaanſche Vlekken, met ryke Plantagiën van Suiker, veel Muilezels en Vee. GAGE getuigt, dat deeze Plaats, in den jaare 1634, tot eens Biſſchops Zetel gemaakt werdt, met een Inkomen van tienduizend Dukaaten, dat ruim vyfentwintigduizend Guldens is, in een Jaar. Nogtans is dit maar het derde deel der Inkomſten van het Bisdom de los Angelos of ter Engelen, dat van Puebla naamelyk, 't welk toen geſplitſt werdt.

Segura.

Onder de andere binnenlandſche Plaatſen, maaken wy alleenlyk gewag van *Segura de la Frontera*, leggende in een zeer aangenaame Landsdouw, aan den Weg van Vera Cruz naar Mexico, en op de Grenzen, zo de naam aanduidt, tot welker beveiliging zy zoude ſtrekken. Daaromſtreeks groeijen veele Vrugtboomen en Wyngaarden, doch de Spanjaarden willen 'er geen Wyn van gemaakt hebben, om de Indiaanen meer in onderwerping te houden.

Wy

Digitized by Google

Wy gaan over tot de Provincie van GUAXACA, welke Zuidooſtwaards aan de voorgaande volgt en ook de geheele breedte van de Landengte beſlaat. Aan het Ooſtend is zy maar ruim dertig Uuren gaans breed, aan de Noordzyde, daar zy aan Tlascala grenſt, by de zeventig Uuren, ſtrekkende zig, langs de Zuidzee, met een Bogt nagenoeg honderd Mylen uit: aan de Noordzee, of Golf van Mexico, ongevaar veertig Mylen. De Lugtsgeſteldheid is hier zeer goed, en de Grond vrugtbaar, inzonderheid in Moerbezie-Boomen; zo dat deeze Provincie meer Zyde opbrengt dan eenige andere in Amerika. Uitgenomen de Valey of Vlakte van Guaxaca, zo genaamd, zyn de meeſte deelen Bergagtig: evenwel heeft men 'er overvloed van Tarw, Vee, Suiker, Katoen, Honig, Kakau en andere Vrugten: men vindt 'er ryke Mynen van Goud, Zilver, Lood, en alle de Rivieren ſleepen Goud in haar Zand: de Kaſſie, Conchenilje, Kryſtal en Vitriool, is hier ook zeer overvloedig: zo dat de Ingezetenen het rykſte Volk in de Weſtindiën zouden kunnen zyn, wanneer hun de naarſtigheid niet ontbrak. De Geeſtelyken zyn een voornaam Werktuig om de Luiheid aan te moedigen, hebbende alhier honderdtwintig Kloosters, benevens verſcheide Hospitaalen, Schoolen, en andere Plaatſen van openbaare Liefdaadigheid. De Indiaanen koopen hunnen Leeftogt meeſtendeels voor het Goud, dat de Vrouwluy in de Rivieren zoeken. Weleer heeft men in deeze Provincie gerekend te zyn anderhalf honderd aanmerkelyke Steden of Vlek-

MEXICO OF NIEUW SPANJE. GUAXACA.

Digitized by Google

Mexico of Nieuw Spanje. *Guaxaca.* Vlekken, en boven de drieduizend Dorpen of Gehugten; doch tegenwoordig, zegt men, is zy ſchraal bevolkt. Men wil dat een groot deel der Eigendommen van de Nakomelingſchap van Cortez in dezelve legge.

Baniljes. De Vanillo of Baniljes, gelyk men ze gemeenlyk noemt, een Drogerye zo waardig wegens haare Reuk, en van welke men gebruik maakt om een Geur te geeven aan de Chokolade; wordt wel in verſcheide Landſtreeken van het Gebied van Mexico, doch voornaamlyk alhier geteeld. Het is een Peulvrugt of Haauw, van vier of vyf Duimen lang, met kleine zwarte Zaadjes, gelykende, als zy gedroogd is, veel naar de Rib van een Tabaks-Blad. De Plant, daar zy aan groeit, ſlingert zig als Wyngaard-Ranken om de Boomen, en geeft een geele Bloem, die de Vrugt of Peul voortbrengt, welke eerſt groen is, en ryp wordende geel. De Indiaanen verzamelen dezelve en leggenze in de Zon te droogen, waar door de Kleur bruinrood wordt. Zy maakenze dikwils tuſſchen de Vingeren plat en verkoopenze voor weinig Geld aan de Spanjaarden.

Hoofdſtad van Guaxaca. *Guaxaca*, de Hoofdſtad van deeze Provincie is een Biſſchops Zetel en de Verblyfplaats van een Gouverneur, leggende van Vera Cruz veertig Mylen of Uuren gaans ten Zuidwesten en over de zeſtig Mylen van Mexico: doch niet meer dan vyfentwintig van de Zuidzee. De Valey, waar in zy legt, ter wederzyde van de Rivier Alvarado, die, veertig Uuren gaans Noordooſtwaards van de Stad af, in den Golf van Mexico uitſtroomt, is zes

of

Digitized by Google

of zeven Uuren gaans breed, en zeer ver- Mexico
maakelyk. Sommigen maaken hier een zelf- of Nieuw
de Stad van met *Antequera*, welke anderen Spanje.
ver van dezelve ten Zuidweſten plaatzen. De *Guaxaca.*
Domkerk wordt gezegd een deftig Gebouw te zyn, van binnen met Marmere Pylaaren, uit één ſtuk gehouwen. Van de Ingezetenen, die uit Inboorlingen en Spanjaarden beſtaan, zyn veele der laatſte van de oude Spaanſche Officieren afgedaald en thans Schatryke Familiën. De Stad, voor 't overige van weinig aanzien, dryft een aanmerkelyken Handel, zo met de Zuid- als Noordzee, door middel van de gemelde Rivier, die nergens met Forten of Batteryën is voorzien: weshalve 'er goede gelegenheid zou zyn voor ligte Oorlogſchepen en Kaapers, om in deeze Provincie Buit te maaken. De Nonnen bereiden hier de beſte Chokolaade, tot den Uitvoer naar Europa. Een groote Vyandſchap heeft 'er tuſſchen de Kreoolſche of Inlandſche Geestelyken en de Spaanſchen plaats.

De gemelde Landſtreek, die de *Valey van* Vrugt-
Guaxaca geheten wordt, bevat veele welvaa- baare
rende Vlekken en Dorpen, Kloofters en Ker- Valey.
ken: men teelt 'er voortreffelyke Paarden en groote Kudden zo Hoorn- als Wolvee, die Wol uitleveren aan de Lakenbereiders te los Angelos, en Huiden aan Spanje. Omſtreeks *Zapotecas* of *St. Ildefonſo*, dat ruim twintig Uuren gaans beneden Guaxaca, aan de zelfde Rivier, gelegen is, vindt men overvloed van Goud, Katoen en Spaanſche Tarw. Tot dus verre is de Rivier van *Alvarado*, met Barken, vaarbaar. Beooſten deeze Stad, daar gemel-

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Guaxaca.*

de Rivier uitſtroomt, legt, aan den voet van het Gebergte, naby de Kuſt, *Spiritu Santo*, welke Plaats, in 't jaar 1522, door Cortez werdt aangelegd, en thans, zo ſommigen willen, wel vyftig Vlekken of Gehugten van Indiaanen onder zig heeft. De Inwooners dryven handel in Katoen en Goud, als ook in Koorn.

San Yago.

Daar is, in deeze Provincie, een andere binnenlandſche Stad, genaamd *San Yago de Nexapa*, hebbende haaren naam van de Valey, waar in zy, aan een Arm van de gemelde Rivier, gelegen is. De afſtand van Guaxaca, zo wel als van Zapotecas, is ongevaar vyftien Uuren gaans, bezuiden de laatſte en beooſten de eerſte. Deeze Valey is het welvaarendſte deel van de Provincie. Een Dominikaaner Klooſter, te San Yago, is ongemeen verrykt door de Geſchenken van het Volk, dat van alle zyden, zelfs van verre, derwaards toevloeit, om het Beeld van de Moedermaagd te eeren en de zogenaamde Mirakelen daar van te zien.

Guatalco.

Guatalco of Acatalco ſtaat aan de Weſtzyde van een Riviertje, daar hetzelve in de Zuidzee valt, omtrent dertig Uuren gaans Zuidzuidooſt van Antequera. Deeze Plaats is ingenomen en geplunderd, zo wel door DRAKE, als door CAVENDISH. DAMPIER getuigt, dat haare Haven een der beſten zy van Mexico, een Zeemyl lang en een derde daar van breed. Het merkteken, om deeze Haven te vinden, is een holle Rots aan den Oever, met een kleine opening van boven, waar door het Water, dat geduurig daar tegen aan

aan ſlaat, met een geweld als het blaazen van een Walviſch, uitgeſpooten wordt. Toen DAMPIER zig hier bevondt, 't welk meer dan tagtig Jaar geleeden is, was 'er niets van de Stad overgebleeven dan enkel een Kapel. Het Land beſtaat uit ryën van Gebergten, agter elkander zig al hooger verheffende, met hooge Boomen begroeid, het welk een vermaakelyk Gezigt uitlevert. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

De Stad *Tecoantepeque* is ongevaar dertig Zeemylen Ooſtnoordooſtwaards van Guatalco afgelegen, in het diepſte van een ruime Baay, die daar van den naam voert. GAGE getuigt, dat, ten zynen tyde, kleine Vaartuigen op deeze Kuſt voeren, en dat het de voornaamſte Viſſchers Haven was in het Land. Hier woonden ryke Kooplieden, die niet alleen op Peru en Mexico, maar zelfs op de Filippynſche Eilanden Handel dreeven, en over Land op Guatimala, werwaards een vlakke Weg was langs de Kuſt. Men verhaalt, dat de Stad groot is en wel bebouwd, met reguliere Straaten en deftige Kerken, die fraay zyn opgeſchikt. Zy is van vier Voorſteden afgeſcheiden door een ſnel ſtroomende Rivier, en heeft nevens zig een brandende Berg, volgens de Waarneeming van Kapitein COOK; vertoonende zig als met twee Toppen. Hy raadt dat de Schepen, in het kruiſen van deeze Baay, zig zo digt als mooglyk is onder 't Land zullen houden, om niet te worſtelen met de Noorde Winden, waar door veelen verlooren zyn geraakt. De Haven is door een Baar gedekt. GAGE zegt, dat hy van hier naar *Eſtapeque* reisde door een vlakke Woes- TECOANTEPEQUE.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

tyn van twee Dagreizens, vol Vee van allerley ſoorten, zo tam als wild, en niet ontbloot van Wolven en Tygers.

Tapanatapeque.

Aan den voet der Gebergten van *Quelenes*, legt *Tapanatapeque*, zynde, volgens GAGE, een der pleizierigſten in het Land, en beſt voorzien met Vleeſch, Gevogelte en Viſch. Deeze Plaats is, volgens hem, aan een Rivier, niet ver van Zee gelegen, tuſſchen ryke Landhoeven, welker Eigenaars ieder van duizend tot vierduizend ſtuks Hoornvee bezaten. Hy voegt 'er by, dat aldaar pleizierige Plantagiën zyn, van Oranje, Limoen, Citroen, Vygen, en andere Vrugtboomen.

Porto de los Angelos.

Porto de los Angelos of Haven der Engelen is in 't midden tuſſchen *San Pedro* en Acatalco, aan den Uithoek van Guaxaca, gelegen. DAMPIER zegt, dat het een breede open Baay is, met goeden Ankergrond maar ſlegte Landing. De Spaanſche houden het voor een zo goede Haven als die van Acatalco.

TABASCO.

Wy gaan over tot de Provincie van TABASCO, welke Ooſtwaards aan de laatſtbeſchreevene volgt en zig ruim veertig Mylen uitſtrekt langs den Golf van Mexico. Van agteren grenſt zy aan die van Chiapa in de Audientie van Guatimala, Ooſtwaards aan Jucatan. Dewyl dit maar een ſmalle ſtrook Lands is, geen twintig, ja ſomtyds maar vyftien Uuren gaans breed, leggende open voor den Noorden Wind; zo is het Klimaat 'er niet zeer günſtig. Evenwel hebben de Ingezetenen goede Landhoeven, rykelyk voorzien van Vee, 't welk hun een aanmerkelyk voordeel aanbrengt; teelende bovendien een groote veel-

Digitized by Google

veelheid van Spaanſche Tarw en Kakau, dat van hun, op Muilezels geladen, naar Vera Cruz, 't welk 'er vyftig, zeſtig en meer Uuren gaans van afgelegen is, gezonden wordt. Het Land is meeſtendeels vlak, met Moeraſſen en Meiren rykelyk voorzien van Viſch, en, aan den Zeekant, van Zeekoeijen en Schildpadden. De Lugtsgeſteldheid is 'er byna even als in Mexico. Het krielt 'er, door de Hitte, in April, van veelerley Inſekten en Vliegen. Van September tot het end van Maart is deeze Kuſt aan zwaare Stormen onderhevig, zo dat het 'er niet veilig is te zeilen. De Spanjaarden hebben 'er Wyngaarden, Vygen, Limoen en Oranjeboomen gebragt, die zeer wel voort willen. Groote Kreupelboſſchen zyn 'er van Manglesboomen en Bamboezen, en Boſſchen van Ceders en ander Hout, waar in zig Leeuwen, Tygers, Zwynen en Herten, onthouden. Men vindt 'er zeer veel Konynen, Aapen, Bonſings, Inkhoornen, benevens de gewoone Vrugten der Indiën: drie of viermaal in een Jaar wordt 'er de Spaanſche Tarw, benevens Ryſt, Gerſt en ander Koorn, ingeoogſt: ook vindt men 'er allerley ſoort van Moeskruiden en Europeaanſch Gevogelte, benevens anderen, hier onbekend. De Inboorlingen ſpreeken driederley ſoort van Taal, doch inzonderheid de Mexicaanſche. Mexico of Nieuw Spanje. Tabasco.

Tabasco heeft een voornaame Rivier van dien naam, welke by de Grenzen van Guatimala, niet ver van de Zuidzee, oorſpronglyk, eene langte heeft van meer dan zeventig Uuren gaans, eer zy uitſtroomt in den Rivieren.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Tabasco.*

Golf van Mexico. DAMPIER getuigt, dat het op deeze Rivier zeer vermaakelyk te zeilen is, alzo de Oevers geboord zyn met Koolboomen van meer dan honderd Voeten hoog, en met de grootſte Katoenboomen, die men ergens vindt. Door middel van de Rivier *Grijalva* voert dit Land met Vera Cruz een aanmerkelyken Handel, gelyk ook met Jucatan door de Rivier van *Sumaſinta*, die, met eenige Meiren aan den Zeekant, tot den Oostelyken Grenspaal ſtrekt.

Steden.

De Hoofdſtad *Tabasco*, wordt van de Spanjaarden *Onze Lieve Vrouw der Overwinninge* getyteld; wegens het groot voordeel dat door Cortez aldaar, by zyne eerſte aankomſt, op de Indiaanen behaald werdt. Dezelve legt op een Eiland aan den Mond van de Rivier Grijalva, daar dezelve breed is, maar weinig diepte heeft. Deeze Rivier, naamelyk, verdeelt zig, naby de Zee, in twee Armen, waar van de Weſtelyke valt in de Rivier Tabasco, en de andere voortloopt tot op vier Uuren gaans van Zee, verdeelende zig aldaar, en het gedagte Koeijen- of Oſſen-Eiland, gelyk men 't noemt, afſcheidende van 't Vaſte Land. Op dit Eiland, dat dus een aanmerkelyke langte en breedte heeft, zyn Vlakten vol met Vee en andere Dieren, waar onder de Berg-Koe, die van de Mos leeft, dat aan de Boomen groeit, by de groote Rivieren. Agt Mylen de Rivier van Tabasco op, komen de Schepen, zegt DAMPIER, met Europeaanſche Goederen, en dryven daar Handel mede, neemende Kakau en andere Vrugten des Lands terug. Omtrent Kerstyd

tyd maakt dit, te *Villa de Mosk*, een grooten toevloed van Kooplieden, uit het omleggende Land. Dat de Rivier nog verder vaarbaar zy, blykt, dewyl de Boekaniers eens, tweehonderd in getal, onder Kapitein HEWET, het Vlek *Eſtapa*, 't welk vyftien Uuren gaans van Zee, aan de Rivier Tabasco legt, aangetaſt hebben; doch zy werden, met verlies, afgeweezen. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Tabasco.*

Gelyk die van Tabasco in kleinte, zo munt in grootte uit, onder de Provinciën der Audientie van Mexico, die welke JUCATAN of *Yucatan* geheten wordt; zynde die naam door den Ontdekker van dat Land, HERNANDEZ, in 't jaar 1517, daar aan gegeven. Zy beſlaat den Ooſtelyken Uithoek, die, met de Kuſt van Tabasco, de *Baay van Kampêche* maakt in het Zuidelykſte van den Golf van Mexico. Het is een Schier-Eiland, wordende aan alle zyden door de Zee omringd, doch ten Zuidweſten met het Vaſte Land vereenigd, ter breedte van by de veertig Uuren gaans. De langte is, van de Grenzen van Chiapa, Noordooſtwaards aan gemeten, tot de uiterſte punt, genaamd *Catoche*, meer dan honderd Uuren, en de breedte overdwars, tot aan de Kaap *Delgada*, die de Baay van Kampêche Ooſtwaards bepaalt, by de zeſtig Uuren: zo dat deeze Provincie alleen wel zo groot is als de Nederlanden. Haar midden legt op gelyke Hemelsbreedte, byna, als de Stad Mexico: het Ooſt-end vyftig Zeemylen ten Weſtzuidweſten van 't Weſt-end van 't Eiland Cuba. JUCATAN.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Yucatan.* Lugts- en Lands-gesteldheid.

Hier is het Klimaat taamelyk heet in de Zomer, welke in April begint en in September eindigt. In 't Winter-Saizoen, dat eenigermaate koel is, heeft men 'er weinig Regen. De Maanden January en February zyn byna zo heet als het midden van de Zomer. De Lugtsgesteldheid is hier veel beter, dan in de Moeraſſige Landſtreeken, daar wy van geſproken hebben. Inzonderheid heeft zulks plaats in het Bergagtig gedeelte, dat 'er dwars door heen loopt, van 't Weſt naar 't Ooſten, en waar in de Inboorlingen tot een zeer hoogen Ouderdom komen. De Zuidzyde van dit Gebergte is weinig bevolkt, wegens de Hitte en 't gebrek van Water, doch aan de Noordzyde heeft men friſſche Koelten, zelfs op 't heetſte van den Dag, die de Hitte temperen. De Grond, behoorlyk gebouwd zynde, levert overvloed uit van Koorn, Katoen en Indigo: men heeft 'er een menigte van Hoornvee en wilde Beeſten, Honig, Waſch en Gevogelte. Aan de Kuſt worden groote Stukken Ambergrys gevonden.

Inboorlingen.

De Spaanſchen verhaalen, dat, toen zy eerſt in dit Land kwamen, aldaar eenige ſchyn van Doop plaats had onder de Wilden, welken dit Volk een tweede Geboorte of Wedergeboorte noemde, en aanmerkte als den Grondſlag van alle Deugden en een Behoedmiddel tegen de Liſten der kwaade Geeſten. De Ouderdom, tot deeze plegtigheid beſtemd, was van de drie tot twaalf Jaaren, en geenen, dan die gedoopt waren, werdt het Huwelyk toegelaten. Byna geene anderen dan de

Digitized by Google

de natuurlyke Inboorlingen worden 'er nog heden gevonden: want weinig Spanjaarden hebben zig in dit Land gevestigd, om dat 'er geen Goud of Zilver ontdekt werdt. Evenwel is 'er een sterk Kasteel of Fort van hun, aan de Baay van Kampêche, dienende meest om de Ingezetenen, die Zout voor hun maaken, en hun Vee hoeden, te bedwingen. Zy behandelen dit Volk zeer hard, vergunnende 'er zelfs geen Hutten aan, tot bedekking voor Weer en Wind. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Jucatan.*

Weinige Rivieren heeft men in Jukatan, doch ontelbaare Bronnen, en overal, daar men in 't Land graaft, worden zeer veele Schulpen gevonden; 't welk, benevens de laagheid van het Noordelyk gedeelte, en de Ondiepte van de Zee, tot veele Mylen van den Oever, veelen doet denken, dat dit Land weleer onder Water gestaan heeft.

Merida, dat de Hoofdstad is, waar de Gouverneur en een Bisschop hun Verblyf houden, legt in het Noordelyk gedeelte, maar twaalf Uuren gaans van de Noordkust, op de Noorder Breedte van twintig Graaden meer of min. Zy heeft op vyfentwintig Uuren afstands, ten Ooston, *Valladolid*, ook een Bisschoplyke Stad, zo men getuigt, maar aan de Uitheemschen weinig bekend. Derzelver Standplaats is in een vermakelyke Vlakte. *Salamanca*, van deeze vyfenvyftig Mylen Zuidzuidwestwaards, in het Zuidelykste van Jucatan, bezuiden de gemelde Bergen, is een taamelyk Handeldryvende en welbebouwde doch kleine Plaats, naby het groote Meir *Bacalar*, dat in den Golf van Honduras uitloopt, maa- Hoofdstad Merida.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

kende aldaar de Baay *d'Ascenſion* of *Chetumal*, in welke veele Eilandjes zyn. Op het Eiland *Cozumel*, beooſten Valladolid, digt aan de Kuſt, zou een Stad zyn, genaamd *Vera Cruz*. Hier, zegt men, is een Afgods-Tempel geweeſt, die voor de Verovering veel bezogt werdt door de Indiaanen van 't Vaſte Land, om de Offerhanden van Menſchen, die 'er geſchiedden, by te woonen.

Baay van Kampêche.

Aan de Weſtzyde van deeze Provincie legt een Stad of Veſting, die zeer bekend is, om dat zy den naam geeft aan de *Baay van Kampêche*. De Spaanſchen noemen haar *Santo Francisco de Campeache*, zynde die naam, waarſchynlyk, van de Velden met Hakhout begroeid, afkomſtig. Deeze Plaats, daar een Biſſchop zyn Verblyf heeft, legt aan den Oever, omtrent dertig Zeemylen benoorden dat Meir daar wy van geſproken hebben, op de Grenzen van Tabasco, genaamd *Laguna de Terminos*, alwaar de voornaamſte Houthakkeryën der Engelſchen zyn geweeſt. Haar Standplaats is aan een kleine Inham, by den Mond van een Rivier, welke in de Baay van Kampêche uitſtroomt. De Huizen, altemaal van Steen en taamelyk fraay, met platte Daken, geeven 'er een goede Vertooning aan. Toen de Spanjaards de Plaats overweldigden, was het een groot Vlek van by de drieduizend Huizen, met veele Merktekenen van Konſt en Vernuft. Aan 't end van de Stad is eene Scheepsdok en een Fortres, dat de Haven beſtrykt, zynde van een Bezetting en Gouverneur voorzien. Evenwel maakten zig de Engelſchen daar van, nu ruim honderd Jaar ge-

Digitized by Google

geleeden, Stormenderhand, en zonder grof Geſchut te gebruiken, meeſter; neemende de Plaats wederom, by verraſſching, in 't jaar 1678, in, met behulp der Boekanieren. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Kampêche.*

Deeze Haven, die ruim doch ondiep is, plagt een voornaame Markt te zyn van Verfhout, waar van een groote veelheid in de nabuurſchap groeit: doch naderhand hebben de Engelſchen, van Jamaika, een andere plaats daar toe uitgekoozen, naby Tabasco, aan het gedagte Meir, waar in verſcheide anderen uitloopen, en dat verſcheide uitgangen heeft in de Baay, die drie Eilanden maaken. Het Weſtelykſte derzelven noemt men *Tabasco*, het volgende 't *Koeijen of Oſſen*-Eiland, het derde *Triſte* of droevig, en 't Ooſtelykſte *Port Royal:* beooſten 't welke, zo wel als beweſten Triſte, een voornaame Ingang is. Verfhoutbakkery der Engelſchen.

Kort voor het begin van den voorgaanden Oorlog, tuſſchen Spanje en Groot Brittannie, verhinderden de Spaanſchen de Engelſchen in het hakken van Kampêche-Hout, en betwiſtten dezelven het Regt daar toe: waar op de Zaak geſteld werdt aan den Raad des Koophandels te Londen, die haar Advies dien aangaande uitbragt, als volgt. „ Dat de „ Baay van Kampêche eenigermaate de Ei„ gendom van Engeland genoemd mogt wor„ den, aangezien de Engelſchen, eenige Jaa„ ren voor, zo wel als na het Traktaat van „ 1670, ten opzigt van Amerika geſlooten, „ een ongeſtoorde Vryheid genooten hadden, „ om Verfhout te hakken in de *Laguna de* „ *Terminos*, aan het diepſte der Baay gele„ gen, en op andere plaatſen, die niet door

„ Span-

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Kampêche.*

„ Spanjaarden bewoond worden, in de Pro-
„ vincie van Jucatan; 't zy Regtswege, 't zy
„ by toelaating en vergunning: dat het ge-
„ zegde Traktaat zelfs het Regt aan de Groot
„ Brittanniſche Kroon verzekerde, op de ge-
„ zegde *Laguna* en de daar aan leggende
„ Landſtreek, welke reeds eenige Jaaren voor,
„ zo wel als ten tyde van het Traktaat, in de
„ Bezitting der Engelſchen was geweeſt, en
„ dat, ſchoon men al niet mogt erkennen het
„ Regt der gezegde Kroon op die Laguna,
„ doch de gedagte Vryheid wederom toege-
„ ſtaan en beveſtigd ware, door het Trak-
„ taat van onderlingen Koophandel te U-
„ trecht geſlooten.

De Kroon van Spanje heeft zig telkens be-roepen op den Sluikhandel, die, onder het voorwendzel van Hout te haalen, op haare Plaatſen aan de Kuſt van Mexico gedreeven werdt, beroovende haar van de Produkten der Mynen, en niet willende gedoogen, dat door de Engelſchen aan het gemelde Meirof deszelfs Ingangen, Forten en Vaſtigheden op-geregt werden, welken zy, voor eenige Jaa-ren, deedt vernielen. By het laatſte Traktaat van Vrede, dat den 10 February 1763, tus-ſchen de vier Kroonen, van Groot Brittannie, Vrankryk, Spanje en Portugal, te Parys werdt geſlooten, luidt dus het 17de Artikel.

„ Zyne Groot Brittanniſche Majeſteit zal alle
„ de Veſtingwerken, door zyne Onderdaa-
„ nen aan de Baay van Honduras, en in an-
„ dere, in dat Wereldsdeel, aan Spanje toe-
„ behoorende Geweſten, opgeregt, doen
„ ſlegten, en wel binnen de vier Maanden,

„ na

Digitized by Google

„ na de wederzydſche Goedkeuring van het tegenwoordige Traktaat. Ook zal zyne Katholyke Majeſteit niet gedoogen, dat de Onderdaanen des Konings van Groot Brittannie, of derzelver Werklieden, onder eenigerhande Voorwendzels, hoe ook genaamd, in hunne bezigheden van hakken, laaden en vervoeren van Verf- of Kampêche-Hout, ooit geſtoord of belemmerd worden. Ten dien einde wordt hun toegeſtaan, hunne Huizen en Magazynen, voor hun, hunne Familiën en Goederen noodig geruſtelyk en zonder eenige belemmering te mogen bouwen en bewoonen. Ook verzekert zyne Katholyke Majeſteit aan hun, uit hoofde van dit Artikel, het volkomene gebruik en genot van die voordeelen, vrydommen en geregtigheden, welke hier boven zyn bedongen, onmiddelyk na de uitwiſſeling van het tegenwoordige Traktaat van Vrede." Mexico of Nieuw Spanje. *Kampêche.*

Van de Baay van Kampêche wordt ons door Dampier het volgende Berigt gegeven: De zelve loopt diep Landwaards in, tuſſchen Kaap *Decondecédo* ten Ooſten, en *St. Martins* Kaap ten Weſten, die honderdtwintig Zeemylen van elkander zyn; hebbende in zig verſcheide vaarbaare Meiren. Van de eerſtgemelde Kaap is het vyftien Mylen Zuidwaards tot aan de *Salinas*, alwaar een kleine Haven is, en een groote Kom naby den Oever, welke overvloed van Zout uitlevert, dat naar de Kuſt van Mexico vervoerd wordt. In Mey of Juny, wanneer het Zout korrelt, komen 'er niet minder dan veertig of vyftig Indiaanſche Huis- Zoutpannen.

ge-

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Kampêche.*

gezinnen tevens, die het in hoopen op den Oever by een ſchraapen: vervolgens die Hoopen met Hooy en Riet bedekkende, ſteeken zy daar den Brand in, waar door de buitenkant een zwarte Korſt krygt, welke het Zout voor den Regen beſchut. De Indiaanen, die Weekelyks door anderen van hun Landsvolk afgeloſt worden, hebben geen Huizen noch Hutten, maar ſlaapen ſlegts onder den blooten Hemel, ſommigen op den Grond, doch de meeſten in zeer ſlegte Hangmatten, aan Boomen of Paalen vaſtgemaakt. Hun Arbeidsloon beſtaat in kleine Koeken van Meel, en Drank van gekookte Spaanſche Tarw gemaakt.

Van Salinas is het twintig Uuren gaans tot aan de Stad Kampêche of Campeachy, een weinig beweſten 't Zuiden. Omtrent even zo veel van daar ten Zuiden en van Port Royal ten Noordooſten, is de Mond van de Rivier *Champeton*, alwaar de Spaanſchen Verfhout gewoon zyn te kappen. Behalve dit en het Zout hebben de Ingezetenen hun voornaamſte beſtaan van de Katoen-Fabrieken, dat de Kleeding maakt van de Indiaanen en zelfs van 't geringſte ſoort van Spanjaarden.

MECHOACAN.

Nu gaan wy over tot de Provinciën in 't Noordelyk deel der Audientie van Mexico; waar van 'er twee zyn, MECHOACAN naamelyk, en die van *Panuco* of *Guaſteca*. De eerſtgemelde, die byna zo groot van uitgeſtrektheid is als Jucatan, legt beweſten de Provincie van Mexico, ſtrekkende zig, langs de Zuidzee, Noordweſt- en Zuidooſtwaards, meer dan zeventig Zeemylen, en Noordwaards,

Digitized by Google

waards, binnenslands, over de honderd Mylen of Uuren gaans uit. De Lugtsgesteldheid is 'er zo goed, dat veelen derwaards trekken uit andere deelen van 't Mexicaansch Gebied, om van hunne Ongesteldheid te worden genezen. Men vindt 'er eenige Medicinaale Wateren, met verscheiderley trappen van Hitte, en een menigte Rivieren en Stroomen van helder, brakkig Water. Deeze zyn van een grooten dienst: want schoon de Velden, daar zy door vloeijen, een schraal soort van Gras voortbrengen, wordt doch het Hoornvee daar in uitneemend vet en fyn van Vleesch. Een menigte van Paarden, zo wel tot den Zadel als voor Rytuigen bekwaam, worden 'er aangefokt. Daar is een groote veelheid van Honig en Wasch, en allerley soort van Visch, en, inderdaad, de naam des Lands betekent, in de Indiaansche Taal, een Plaats om te visschen. Allerley soort van Koorn groeit 'er overvloedig, en levert somtyds honderdvoudig uit: ook is geen Landstreek in de Wereld beter voorzien van Boomen, zo Vrugtdraagende als tot Timmerhout. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Mechoacan.*

De Vrugten, welken deeze Provincie voortbrengt, bestaan in Salsaparil, Zwavel, Indigo, Kassie, Sassaphras, Kakau, Ambergrys, Baniljes, Huiden, Wol, Katoen, Zyde, Suiker, enz. De voornaamste Produkten, egter, van dezelve, zyn, Zilver, waar van men 'er verscheide Mynen vindt, benevens anderen van Goud en Koper; en de Wortel, *Mechoacan* genaamd of witte Rhabarber, wegens zyne Koleur en Uitwerkingen. Voorheen was dezelve in groote agting, en werdt in Europa tot Producten.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Mechoacan.*

tot een hoogen prys verkogt; maar, na dat men de Harſt van Jalappe bevonden heeft aan alle oogmerken beter te voldoen, zo is deeze Wortel in Prys zeer gedaald. Veelerley Boomen vindt men 'er ook, die welriekende Gommen en Balſems uitleveren. Behalve het groot en klein Vee, zyn 'er Kudden van Varkens zonder Eigenaars, wilde Zwynen, Haazen en Konynen, en onder de Geiten of Bokken ook die gene, waar in men den Bezoar-Steen vindt. Ja Pater XIMENES merkt aan, dat een ſoort van Bezoar, aldaar, in de Rivieren gevonden wordt, afſpoelende van de Bergen, in welken een groote veelheid is van Bolus.

Ingezetenen.

De oude Ingezetenen van dit Geweſt hadden vier verſchillende Taalen, maar in Gewaad, en andere Byzonderheden, geleeken zy zeer veel naar de Mexicaanen, als van de zelfde afkomſt zynde. Hunne tegenwoordige Kleeding, Taal, Manieren en Gewoonten zyn altemaal Spaanſch: want zy zyn met hunne Veroveraars zodanig ingelyfd, dat zy, als 't ware, ſlegts één Volk met dezelven uitmaaken, en geen anderen dan den Roomſch Katholyken Godsdienſt kennen. Alle Handwerken worden van hun geoefend, doch in 't byzonder maaken zy keurlyke Kabinetten en veel Zyde, alzo 'er een groote veelheid van Moerbezieboomen is: maar hunne grootſte Konſt beſtaat in het maaken van Schilderyën of Beeldwerken van Vederen, 't welk zy zo Vernuftig doen, dat geen Schilder in ſtaat is, om het met zyn Penſeel te verbeteren; geevende alles zyne Kleuren niet alleen, maar zelfs de Schaduwen, en dit met zo kleine Veertjes, dat

dat men zig verwonderen moet, hoe zy de- MEXICO
zelven kunnen behandelen. Grootelyks is dit OF NIEUW
Landschap, 't welk in grootte de Vereenigde SPANJE.
Nederlanden ver overtreft, geplaagd door *Mechoa-*
Inkhoorens, Vossen, wilde Honden, Leeuwen *can.*
en Tygers, uit de Bosschen en Gebergten komende, die veel Menschen en Vee verslinden. De Inboorlingen zyn, grootendeels, lang van statuur, sterk en wel gespierd. Hun Geneesmiddel tegen de Koorts bestaat in te springen in koud Water, wanneer dezelve op 't hevigste is. Tegen andere Ziekten gebruiken zy Kruiden, waar in de Ondervinding hun zeer kundig heeft gemaakt.

Weleer was Mechoacan een Koningryk, dat de Spanjaards tot een Bisdom gebragt hebben, in 't welke byna tweehonderd Vlekken der Inboorlingen zyn, thans altemaal bekeerd: want in dit Land zyn by de honderd Schoolen en een menigte Kerken, Kloosters en Hospitaalen. De Spaansche voeren 'er den meesten Handel over Land, dewyl het naauwlyks eenige Havens heeft, welke dien naam verdienen.

De Hoofdstad, eerst door de Spaansche HOOFD-
Valladolid genaamd geweest, heeft den naam STAD ME-
van de Provincie aangenomen, sedert het Bis- CHOACAN.
dom derwaards overgebragt en aldaar gevestigd is geworden: zynde hetzelve voorheen te *Pasquar*, agt of negen Uuren gaans ten Zuidwesten, geweest. Mechoacan legt ruim dertig Uuren gaans bewesten Mexico, aan een Rivier, die uit Meiren, benoorden de Stad, ontspringt en zig met anderen, uit het geheele Zuiderdeel der Provincie en zelfs uit die

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Mechoacan.*

van Mexico, afkomſtig, vereenigende, by *Zacatula* in den Zuider Oceaan loopt. Voorts heeft de Stad beweſten zig, op vyf of zes Uuren afſtands, een Meir, dat meer dan half zo groot is als dat van Mexico. Dit levert ongemeen veel Viſch uit, ten dienſte van de Stad en van het omleggende Land. Mechoacan is een groote, fraay bebouwde Plaats, vermaakelyk gelegen en verſierd met een pragtige Domkerk. De meeſte Huizen behooren aan vermogende Spanjaarden, die Eigenaars zyn van de Zilvermynen, die in het Gebergte, ongevaar dertig Uuren gaans benoorden de Stad, te *Guanaxuato*, zyn gelegen; en vyftien Uuren verder Noordwaards heeft men 'er die nog ryker zyn van Erts.

St. Felipe en St. Miguel.

De Steden of Fortreſſen, *St. Felipe* zeſtig en *St. Miguel* veertig Mylen van Mexico ten Noordweſten, zyn door de Spaanſchen aangelegd, om den Weg naar de Mynen van *Zacatecas* voor den aanval der wilde Indiaanen te beveiligen. De eerſte heeft een koude, ſchraale Standplaats, doch de andere legt in een Vlakte van keurlyke Landeryën. Beiden leggen zy aan een Rivier, die het Noordelykſte der Provincie bewatert, en zig met een andere vereenigt, welke, van naby Mexico afkomſtig, ter langte van wel zeſtig Uuren Noordweſtwaards uitſtroomt in het Meir *Chapala*, veel grooter dan dat van Mexico, aan de Weſtelyke Grenzen, vyfentwintig Uuren van de Stad Mechoacan, gelegen. Dit Meir is wel vyftien Uuren gaans lang en vyf Uuren breed. *Leon*, niet ver ten Noordooſten van dat Meir, aan het Gebergte, heeft ry-

Digitized by Google

ryke Mynen in de nabuurſchap. Een Stad in 't Noordelykſte deel wordt, waarſchynlyk deswegens, St. *Louis de Potoſi* getyteld. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Aan de Kuſt van de Zuidzee is *Colima* de Plaats van het meeſte aanzien, een vermogende Stad, by de veertig Uuren Weſtwaards van Mechoacan. Tuſſchen dezelve en het gedagte Meir, is het Land zeer Bergagtig; doch de Valey of Vlakte, daar deze Stad in legt, wordt voor een der vermaakelykſte en vrugtbaarſte Landſtreeken, in geheel Nieuw Spanje, gehouden. Men teelt 'er Cacao. Caſſia en vindt 'er andere Zaaken van veel Waarde, zelfs een weinig Goud. DAMPIER merkt aan, dat niet ver van daar een brandende Berg is, met twee ſcherpe Toppen, uit welken geduurig Vlam en Rook voortkomt. In de nabuurſchap groeit de berugte Plant *Olcacazan*, welke gehouden wordt voor een algemeen Middel, om de kragten te herſtellen, en als een byzonder Middel tegen allerley Vergift. De Inboorlingen leggen de Bladen op het aangedaane Lighaamsdeel, en oordeelen van derzelver uitwerking, naar dat zy blyven aankleeven of afvallen. *Natividad*, 't welk tot een Haven voor Colima verſtrekt, is 'er twee-en-twintig Uuren, Weſtwaards, afgelegen, in 't Ryk van Nieuw Gallicie. Van daar zeilen ook ſomtyds Schepen af, naar de Filippynſche Eilanden. Colima.

In het Zuiderdeel van deeze Provincie vindt men een Landſtreek, welke op de Kaart *Zacatula* genoemd wordt, naar een Stad van deezen naam, die aan de Kuſt, dertig Uuren Zuidwaards van Mechoacan, gelegen is. Haven van *Chequetan*.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Hier ergens moet de Haven van *Chequetan* zyn, daar de doorlugtige Heer ANSON zig, met zyn Esquader, ging ververſchen, toen hy vier Maanden, vrugteloos, op het Manilha-Schip gekruiſt hadt. Deeze Haven wordt gezegd te leggen op de Noorder Breedte van zeventien Graaden zesendertig Minuuten, dertig Mylen beweſten Acapulco en zeven Mylen Weſtelyker dan *Petaplan*. In 't Spaanſch wordt aan de Baay, waar in zy legt, of aan de Haven zelf, de naam van *Seguataneo* gegeven. Haare Ingang is zeer naauw, doch dit maakt de Haven te veiliger en bekwaamer voor de Kruiſſers op die hoogte, dewyl 'er een zeer goede Waterplaats gevonden wordt. Men heeft 'er, by het inkomen, een diepte van twaalf tot tien, en inwaards van vier, zes, tot agt Vademen: het Ty ryſt 'er ongevaar vyf Voeten. Evenwel waren 'er alle Ververſchingen niet te bekomen, die men wenſchte, en de Kuſt ſcheen, daar omſtreeks, weinig bevolkt te zyn: daar dezelve, verſcheide Mylen Weſtwaards van Acapulco, vol is van Dorpen en Plantagiën. Boomvrugten vondt men in het Land, aan de Haven van Chequetan, weinig: onder 't Gedierte waren Leguaanen, daar het Land vol van is, en Krokodillen de voornaamſten; doch van Vogelen hadt men 'er een grooten overvloed, in 't byzonder Faiſanten en Pappegaaijen, die van de Engelſchen tot Spyze geſchooten werden. Ook vingen zy een menigte van Viſch, Makreelen, Braaſems, Barbeelen, Kreeften en Tongen. In 't byzonder werdt de vermaarde Trilroch of Sidderviſch

Digitized by Google

viſch hier door hun aangetroffen. Van Schild- MEXICO
padden werden zy door de Boots, die op de OF NIEUW
hoogte van Petaplan poſt hielden, dikwils SPANJE.
voorzien. Van het midden van Oktober tot aan het begin van Mey is het veilig op deeze Kuſt, doch in 't overige van het Jaar heeft men 'er dikwils geweldige Orkaanen, harde Rukwinden, die geen Streek houden, en ongemeen zwaare Stortregens.

De Provincie van PANUCO, die ook *Guas-* PANUCO.
teca genoemd wordt, legt benoorden die van Mexico en Tlascala, en beooſten het Noordend van de voorgaande, aan de Noordzee. Zy maakt de uiterſte Grenzen van deeze Audientie, Noordwaards, uit, alwaar zy door Gebergten bepaald wordt, die onder den Keerkring van de Kreeft gelegen zyn. Men rekent haare langte, zo wel als de breedte, op tuſſchen de vyftig en zeſtig Uuren gaans. Het Zuidelykſte deel is taamelyk vrugtbaar, in Eetwaaren niet alleen, maar ook in Zout, en heeft eenige Aderen van Goud: hoe wel het, door gebrek van Werkvolk, weinig uitlevert: het Noordelykſte is ongemeen ſchraal en dor. Cortez heeft zig veel moeite gegeven om dit Landſchap te veroveren, en te bevolken; doch de meeſte Ingezetenen zyn Noordwaards in Florida geweeken, om de Slaaverny en Dwinglandy der Spanjaarden te ontgaan. Men vindt 'er ook, by de Autheuren, weinig melding van gemaakt, ſchoon zy een uitgeſtrekte Zeekuſt heeft langs den Golf van Mexico, met verſcheide Reeden en Kreeken, doch geen groote Havens.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. Stad Panuco.

De Hoofdſtad, eens Biſſchops Zetel, en de Rivier, daar die aan legt, voeren den zelfden naam als de Provincie. Haar afſtand is omtrent zeventien Uuren gaans van de Zee, en zeſtig ten Noordnoordweſten van Mexico. Zy werdt, in den jaare 1520, op 't bevel van Cortez geſtigt en geheten *St. Iſtevan del Puerto.* De Huizen van Steen gebouwd, en netjes gedekt met Palmbooms Bladen, zyn ſchoon en zindelyk. 't Getal der Huisgezinnen in deeze Stad wordt op vyfhonderd gerekend. De Haven, zegt men, is taamelyk ruim, doch met een Baar geſlooten, zo dat 'er geen zwaare Schepen kunnen inkomen: hoewel de Rivier binnenslands, een groot end, voor Vaartuigen van vyfhonderd Ton, bevaarbaar is. De eenigſte Stad, die behalve deeze in aanmerking komt, is *St. Jago de los Valles*, twintig Uuren gaans ten Weſten aan de zelfde Rivier. Hier hebben de Spanjaarden een Bezetting en in de nabuurſchap zyn Zoutgroeven.

AUDIENTIE VAN GUATIMALA.

De Audientie van GUATIMALA, welke ten Zuidooſten van die van Mexico gelegen is, ſtrekt zig uit tot aan de Land-engte van Dariën, ter langte van over de driehonderd Zeemylen langs de Zuidzee, daar de Kuſt byna regt loopt, in vergelyking met de andere Zyde, die zeer bogtig is. Dit maakt de breedte zeer ongelyk en naauwlyks te bepaalen. In 't midden, op het breedſte, zal dezelve, volgens de nieuwſte Kaarten, ongevaar tagtig Uuren gaans zyn: aan de enden naauwlyks twintig Uuren. Volgens ACOSTA is het in 't algemeen een vrugtbaare Landſtreek,

Digitized by Google

Landſtreek, inzonderheid in Spaanſche Tarw en Kokos-Nooten, hebbende overvloed van Vee en goede Weilanden. Weleer hadt ieder Vlek of Dorp van dit Land zyn eigen Koningje of Heer, die men veel moeite gehad heeft geheel t'onder te brengen. Ook hebben verſcheidene aan de Ontdekking en Verovering daar van iets toegebragt. Hier toe gaf aanleiding de overvloed van Goud, die men 'er alom aan de Kuſten vondt. In deeze Audientie zyn aanmerkelyke Brandende Bergen. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Zy wordt in agt Provinciën verdeeld; naamelyk die van *Guatimala* zelf, *Soconusco*, *Chiapa*, *Vera Paz*, *Honduras*, *Nicaragua*, *Coſta Rica* en *Veragua*; welke malkander in deeze order byna, Ooſt- en Zuidwaards volgen, van de Landpaalen der Audientie van Mexico af, tot daar Nieuw Spanje aan Terra firma grenſt. Agt Provinciën.

De Provincie van GUATIMALA zelf ſtrekt zig, volgens ſommigen, wel anderhalf honderd Zeemylen langs de Zuidzee uit, doch volgens anderen maar zeventig Mylen, 't welk daar van daan zal komen, geloof ik, dat Soconusco 'er van de eerſten in begreepen wordt. Zy ſchynt zeer ſmal te zyn, en voornaamelyk te beſtaan in dat gedeelte van de Kuſt, 't welk buiten of aan de Zeezyde der hemelhooge Bergreeks legt, die zig langs den Weſtkant der Land-engte tuſſchen Zuid- en Noord-Amerika: alhier Noordweſt- en Zuidooſtwaards, uitſtrekt. Het regent 'er zelden; maar, wanneer het regent, dat voornaamelyk is tuſſchen April en Oktober, verſcheide Da- DIE VAN GUATIMALA.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Guatimala.*

gen agtereen. De Zuide Wind regeert meest, doch de Noorde Wind is zeer koud en Stormig. Sommige deelen worden zo vermaakelyk en gezond geagt als eenigen in Nieuw Spanje: maar het is een Bergagtig Land, aan veele Aardbeevingen onderhevig, en, in 't algemeen, niet goed van Klimaat. In de Valeijen is de Grond zeer vrugtbaar in Koorn, Indigo, Conchenilje en andere Verfstoffen, zo wel als Cacao en andere Westindische Vrugten; leverende ook Balsem, Bezoar, Liquidamber, keurlyke Gommen, Zout en Zwavel uit. Men vindt daar ook veele goede Weilanden, en zulk een overvloed van Vee; zegt GAGE, dat sommige Landluiden 'er gezegd werden Kudden te hebben van eenige duizend stuks Hoornvee en niet minder Schaapen. Behalven het tamme Vee loopt 'er ook een menigte in 't wilde, in de Gebergten, alwaar de Indiaanen op hetzelve ter Jagt gaan, en daar van komen die menigvuldige Huiden, welken men jaarlyks, in Spanje, uit Amerika over krygt. Men vindt 'er ook verscheide Suiker-Plantagiën en Zilvermynen.

Ingezetenen.

De Rivieren van deeze Provincie zyn met allerley soort van goede Visch voorzien. De Hoofdnegotie bestaat in Katoen, als ook in Wasch, en de Honig, die van de Byën komt, is zo wit als de Honigraaten zelf. De Inboorlingen zyn van een vreedzaame gesteldheid, maar de Spaansche Schryvers beschuldigen hun van een overmaatige aankleeving aan hunne oude Bygeloovigheden in 't stuk van Afgodery. GAGE, die aanmerkt dat in dit Land meer Vlekken van Indiaanen zyn, dan el-

Digitized by Google

elders in Amerika, getuigt, dat 'er zig naauwlyks één Spanjaard bevindt tegen duizend Inboorlingen. Evenwel zouden zy, door de Spaanſchen, van Wapenen beroofd en in groote onderdrukking gehouden worden, zo hy verhaalt; beſchryvende zeer uitvoerig hunne Gewoonten en Plegtigheden. Men wil ons egter verzekeren, dat zy, ſedert zyn tyd, altemaal het Kriſtendom omhelsd en tevens veel van den aart der Spanjaarden aangenomen hebben; zynde zo vry als die, en volkomen meester van het gene zy bezitten: des men 'er ook Luiden van groot Vermogen onder vindt. Mexico of Nieuw Spanje. *Guatimala.*

Onder de Steden verdient de Hoofdſtad *San Jago de Guatimala*, de eerſte plaats. De oude Stad van deezen naam, welke een der fraaiſten in Nieuw Spanje was, werdt t'eenemaal vernield door een ſchrikkelyke Orkaan en Aardbeeving in 't jaar 1541, 't welk veele Menſchen het Leven koſtte. Haar ſtandplaats was in een Valey, tuſſchen twee Bergen, waar van de een Vuurvlammen, de ander Waterſtroomen uitgaf. De tegenwoordige, die voor eene der grooten in Noord-Amerika gehouden wordt, legt in een vermaakelyke Valey, aan een Rivier, omtrent drie Uuren gaans van den Vuurberg af. Zy beſtaat uit wel gebouwde Huizen, en men rekent haare Inwooners op agtduizend Huisgezinnen. Stad San Jago.

Deeze Plaats, die niet alleen de Hoofdſtad van de Provincie, maar van de geheele Audientie is, en de Verblyfplaats zo van den Opper-Regter als van de Koninglyke Geregtshoven, de Zetel van een ryken Biſſchop aan Handel.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Guatimala.*

't Aartsbisdom van Mexico onderhoorig, heeft een Univerſiteit, en is het middelpunt van den Koophandel in dit gedeelte der nieuwe Wereld. Zy dryft denzelven taamelyk ſterk, niet alleen door alle de Provinciën van Mexico, maar zelfs tot in Peru, door middel der Havenen van *la Trinidad* en *Realejo*, de eene vyfentwintig Zeemylen, de andere veel verder daar af gelegen, beiden Ooſtwaards aan de Zuidzee. Met Spanje handelt zy door middel van den Inham genaamd *Golfo Dolce*, welke vyfenveertig Uuren Noordooſtwaards van San Jago de Guatimala zig in de Golf van Honduras ontlaſt. Veele Kooplieden maaken zig hier ryk door dien Handel, en, 'er uit ſcheidende, gaan zy gemeenlyk te Mexico woonen. De voornaamſte Waaren, in welken zy doen, zyn Huiden, Indigo, Silveſter, Conchenilje, Cacao, enz.

Vuurberg.

Geen Stad, inderdaad, kan bekwaamer leggen tot een uitgebreiden Koophandel, en tevens meer beveiligd zyn voor Zeeroovers of Kaapers: want zy legt wel tien Uuren gaans van de Kuſt der Zuidzee, en als in 't midden tuſſchen den Golf van Honduras en dien van Mexico, hoewel van den laatſten by de tagtig Uuren gaans af. Zy is egter aan zwaare Aardbeevingen en Vuurbraakingen van den gedagten Berg onderhevig, die in het Regen-Saizoen het hevigſte brandt, en dikwils de geheele Stad met Aſch bedekt, werpende zwaare Steenen en ſtukken Rots, zo groot als geheele Huizen, uit zynen Vuurkolk. Men kan hem, van wegen zyne hoogte, een groot end in de Zee, zien branden of rooken.

De

Digitized by Google

De Dom- en andere Kerken zyn hier by uitſtek ryk en men vindt 'er twee fraaije Kloosters, benevens een goed Hospitaal, gelyk 'er gemeenlyk in alle de Spaanſche Steden in Amerika, die van eenig aanzien zyn, gevonden wordt. De Valey, waar in de Stad legt, is ongevaar een Uur gaans breed, maar verbreedt zig naar Zee toe, tot een ruime vlakke Landsdouw. Men kan de Bergen, daar de Stad mede omringd is, zeer wel paſſeeren, door middel van gebaande Wegen, die 'er over loopen. Mexico of Nieuw Spanje. Guatimala.

De Regeering, van deeze zo wel als van de andere Provinciën der Audientie van Guatimala, is aan de Kanſelary, alhier, ondergeſchikt. Men kan van den Gouverneur derzelven, ſchoon hy zyne Aanſtelling onmiddelyk van den Koning van Spanje heeft, appelleeren aan dit Hof, 't welk beſtaat uit een Preſident, zes Regters, des Konings Prokureur en twee Opper-Baljuwen. De Preſident heeft zo groot een Magt als de Onderkoningen van Peru en Mexico: zyn Wedde beſtaat ſlegts in twaalfduizend Dukaaten 's Jaars van den Koning; doch hy kan dezelve byna zo hoog brengen als 't hem behaagt, door Kuiperyën en door den Koophandel. Ieder Regter heeft vierduizend Dukaaten 's Jaars en de Prokureur drieduizend: welk alles uit de Koninglyke Theſaurie, die in deeze Stad is, betaald wordt. De Regters verryken zig ook grootelyks door Omkoopingen en het Handel dryven. Regeering.

De Univerſiteit, alhier in 't jaar 1628 opgeregt door Koning Filips den IV., paalt aan het Rykdom.

Digitized by Google

Mexico of Nieuw Spanje. *Guatimala.*

het Dominikaaner Klooster, een deftig Gebouw, 't welk zulk een Jaarlyks Inkomen heeft van de Indiaansche Vlekken en Landhoeven, als ook van een Zilvermyn, aan 't zelve toegeeigend in 't jaar 1633, dat dit Inkomen, ten minste, op dertigduizend Dukaaten gerekend wordt. De Schat, tot hetzelve Klooster behoorende, aan Zilveren Lampen, Beelden en derzelver optooisel of andere Kerksieraaden, zal ten minste honderdduizend Dukaaten (*) waardig zyn. Het Nonnen Konvent van *la Conception* bevat duizend Vrouwspersoonen of daar omtrent, de Bedienden en Schoolieren mede gerekend. Niemand wordt 'er in aangenomen, die geen Kapitaal van vyfhonderd tot duizend Dukaaten mede brengt. Gage getuigt, dat het welvaaren van deeze Plaats de Ingezetenen zeer trots en wellustig gemaakt heeft, wordende de Afgodery, Hoerery en ander Ontugtigheden hier openlyk bedreeven: met één woord, dat de Mulatten, Negerinnen, Mestiezen en Indiaansche Vrouwluy, tot de Vleeschelyke Lusten der Vermogende dienen, gaande niet minder ligt en wulpsch gekleed als die van Mexico.

Trinidad.

Trinidad of *la Sonsonate*, een Havenstad aan de Zuidzee, welke maar dertig Uuren gaans van Golfo Dolce, in de Golf van Honduras, Zuidwaards afgelegen is, bestaat uit vier- of vyfhonderd Spaansche Huisgezin-

(*) In dit alles moet men letten, dat geen Gouden maar Zilveren Dukaaten verstaan worden, die weinig meer doen dan een Ryksdaalder.

Digitized by Google

zinnen, boven en behalve de Mulatten en Indiaanen. Men vindt 'er vyf Kerken en een Klooster. Dit is de Plaats, naar welke alle Koopwaaren worden gebragt, die men te *Acaxatla* uit Peru en Mexico over krygt. Deeze Haven legt maar drie Uuren gaans van de Stad en wordt eigentlyk de Haven van Acaxatla geheten; zynde de Hoofdplaats van den Handel tusschen Nieuw Spanje en Peru, en de naaste Landingplaats aan Guatimala, voor de Schepen van Panama, Peru en Mexico; maar onversterkt. In de nabuurschap zyn drie brandende of rookende Bergen. De Kust is laag, en heeft een goeden Ankergrond. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Petapa, maar zeven of agt Uuren gaans beoosten Guatimala, en aan de zelfde Rivier, welke omtrent zes Uuren gaans laager in de Zuidzee valt, in de zelfde Valey gelegen, heeft, wegens den Doortogt naar de Hoofdstad, van alle Plaatsen die ten Oosten leggen, veel Vertiering. Men kanze, byna, als een Voorstad van Guatimala aanmerken, en de Standplaats is by uitstek vermaakelyk, hebbende de Stad naby zig een Meir van versch Water, vol van Visch, inzonderheid Krabben en een soort van Barbeelen, waar van de Indiaanen verpligt zyn zekere veelheid te vangen, en die te Guatimala te brengen op Woensdag, Vrydag en Saterdag. Aan de zyden van dit Meir vertoont zig, alle morgens, een Schuim, waar van men Zout maakt, trekkende daar van groot voordeel; gelyk ook van de Muilezels op den Oever te laaten graazen. Petapa.

De Gouverneur van Petapa, die verkooren wordt uit een oude Familie, welke den naam

van

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

van *Guzman* draagt, zynde van de oude Koningen des Lands afkomſtig; heeft veele Voorregten, doch mag geen Degen draagen, en, hoewel de Stedelingen, beurt om beurt, hem by den Maaltyd oppaſſen, brengende hem Viſch en Gevogelte, en zorg draagende voor zyne Paarden; moet hy zelf den Spaanſchen Monnik in de Stad opwagten, kunnende niets doen zonder deszelfs toeſtemming. Deeze Monnik of Geeſtelyke voert zulk een ſtaat als een Biſſchop.

De voornaamſte Marktdag of Kermis, tevens een hooge Feeſtdag van Petapa, valt op den dag van St. Michiel, en wordt bygewoond door veele Kooplieden van Guatimala, die des namiddags, en 's anderen daags, zig verluſtigen met een Stieren-Gevegt, dat door eenige Spanjaarden en Negers te Paarde, als ook door Indiaanen te Voet, uitgevoerd wordt. Dit Spel, waar in de meeſten door den Drank bevangen zyn, koſt menig een het Leven. Dagelyks houden de Indiaanen hier een Markt. De Rivier, welken op ſommige plaatſen waadbaar is, heeft een Molen, waar door het grootſte deel van de Valey bediend wordt en een klein half Uur gaans van de Stad is een Suiker-Plantagie. Anderhalf Uur gaans verder heeft men Heete Badwateren.

St. Michaël.

San Miguel of *St. Michaël*, een Haven die vyfenveertig Zeemylen Ooſtelyker, aan de Zuidzee, legt, dan la Trinidad of Acaxatla; beſtaat uit zeven- of agthonderd Huizen en verſcheide fraaije Kerken. Een brandende of Vuurberg van deeze naam legt 'er twee Uuren af, en een groot Meir wat verder,

Digitized by Google

der, welks Oevers digt bewoond zyn door Spanjaarden, Mulatten en Indiaanen. Men wil, dat in de nabuurſchap niet minder dan tagtig Dorpen van Inboorlingen gevonden worden. In deeze Stad is een Spaanſche Gouverneur, een Nonnen-Konvent en een Monniken-Klooſter. Zy wordt enkel om verſch Water en Voorraad van Leeftogt aangedaan. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Een weinig beooſten St. Michiel legt een ruime Baay, die haaren naam voert naar een Steedje, genaamd *Amapalla*, alwaar een zwaare Handel in Conchenilje, Cacao, Huiden, Indigo en andere Waaren, gedreeven wordt. Deeze Baay wordt gezegd Ooſtwaards meer dan vyftien Mylen Landwaards in te loopen, en vol te zyn van kleine Eilandjes, allen zeer fraay, doch onbewoond. De Ingang deezer Baay is vyftig Mylen beooſten die van St. Michiel. Zy wordt ook de Baay van *Fonſeca* geheten, en heeft, vyftien Mylen ten Zuidooſten, de Haven van *Realejo*, daar wy hier voor van geſproken hebben, anders genaamd *de la Poſſeſſion*. Baay van *Amapalla*.

Omtrent de legging van de Stad *San Salvador* of *Cuzcatlan* is een aanmerkelyk verſchil onder de Aardryksbeſchryvers. Sommigen plaatzen haar aan een Rivier, die in de Haven van St. Michiel uitloopt, anderen aan eene die op zig zelf in Zee valt, en de Haven van deeze Stad zou uitmaaken. DE LAET geeft aan deeze Rivier den naam van *Guacapa*. Volgens de Kaart van D'ANVILLE is de legging van San Salvador omtrent in 't midden tuſſchen de Haven van la Trinidad en St. Salvador.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. die van St. Michiel. Het is een geringe Plaats, doch dezelve heeft, niettemin, een Spaanſchen Gouverneur. Aan de Noordzyde daar van zyn hooge Bergen, de *Chontales* genaamd, die bewoond worden door arme Indiaanen; welke verſcheide Taalen ſpreeken. In de Valey, daar de Stad legt, zyn Fabrieken van Suiker en Indigo, als ook eenige Veeweideryën. Kapitein COOK geeft een Gezigt van een brandende Berg in de nabuurſchap.

Rivier *Lempa.* De Rivier *Lempa*, omtrent twintig Mylen Ooſtelyker uitloopende, zynde de grootſte in deeze Provincie, heeft geduurig twee Ponten of Schouwen, om Reizigers en derzelver Muilezels over te zetten. Iemand die een Moord begaan heeft, of Geld ſchuldig is aan de eene zyde, kan, zo dra hy aan de andere zyde is, niet vervolgd worden, zo lang hy daar zyn Verblyf houdt.

Soconusco. De Provincie van SOCONUSCO, welke ik op de nieuwſte Kaarten naauwlyks als een byzonder Landſchap aangetekend vind, wordt gezegd zig meer dan zeventig Mylen langs de Kuſt van de Zuidzee uit te ſtrekken, paalende Weſtwaards aan de Audientie van Mexico, en Ooſtwaards aan de Provincie van Guatamala, zo even beſchreeven. Het is 'er zeer heet, en niet gezond, noch vermaakelyk; alzo het 'er geweldig ſtormt, en het Regen-Saizoen van April tot September aanhoudt, geduurende het welke de genen die, langs deeze Kuſt, Zuidooſt- of Noordweſtwaards willen reizen, een omweg moeten neemen, wegens de Stroomen, die van de Bergen afſtorten. Ook teelt men 'er niet veel Koorn, maar een grooten over-

overvloed van Indigo en Cacao-Nooten, die van daar, over Zee, naar alle deelen van Nieuw Spanje verzonden worden. Weinig Spanjaarden bevinden zig aldaar, en die 'er zyn niet zeer vermogende, 't geen aan de trotsheid en twiſtzieken aart der Indiaanen toegeſchreven wordt, die ook hier menigvuldiger zyn dan elders. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Soconusco.*

De eenigſte Plaats in deeze Provincie, die een Spaanſchen Gouverneur heeft, is *Guevitlan*, leggende aan de Zuidzee, ruim veertig Zee-Mylen ten Noordweſten van Guatimala. Aldaar woonen eenige weinige Spanjaarden. Van ſommigen wordt deeze Stad en Provincie, zo wel als de volgende, tot de Audientie van Mexico gerekend te behooren.

CHIAPA is een binnenlandſch Geweſt, van driehoekige figuur, grenzende met de Noordzyde aan de Provinciën Tabasco en Yucatan, reeds beſchreeven; met de Zuidweſtzyde aan de naaſtvoorgaande; terwyl de Ooſtkant tegen de volgende ſtoot. Ieder zyde mag ongevaar zeſtig of zeventig Mylen langte hebben. Wegens de hooge legging, tuſſchen de beide Oceaanen, is de Lugt 'er koel en droog, doch zeer zuiver en gezond. Het is een Bergagtig Land, met groote Bosſchen van Pyn-, Cypreſſe-, Ceder-, Eike, Myrthus en Walnooten-Boomen: men vindt 'er Wynſtokken en Boomen die geurige Gommen, Tacamahac en Copal, Liquidamber, ja zelfs Balſem uitleveren: ook is 'er geen gebrek aan Appelen, Peeren, Kween, Cacao, Katoen of Koorn: de Conchenilje groeit CHIAPA.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Chiapa.*

'er in 't wilde. Men heeft 'er Rocou, welke de Inwooners onder hunne Chokolaad mengen, om 'er een roodagtige Kleur aan te geeven. Alle Moeskruiden en Saladen komen 'er volmaakt voort; gelyk ook Turksche Boonen, die, eens gezaaid zynde, verscheide Jaaren blyven: als mede de zogenaamde Koolboomen, welker Kruin, die de Kool maakt, zo groot wordt, dat 'er Vogels in neftelen, blyvende niettemin zagt en malsch.

Gedierte.

Onder het Gedierte vindt men hier menigvuldig wild en tam Gevogelte, en zeer schoone Pappegaaijen. Een Vogeltje is 'er, genaamd *Toto Queftal*, kleiner dan een Duif, met groene Veeren; het welk de Indiaanen vangen om zyne lange Staart, en laaten het, als zy die uitgetrokken hebben, weder vliegen: want het is, volgens hunne Wetten, een Halsmisdaad hetzelve te dooden. Alle Hoorn- en Wolvee, Geiten en Varkens uit Spanje, zyn hier wonderlyk vermenigvuldigd: maar boven alles een tuk van Paarden, het beste in geheel Nieuw Spanje, welk zo geagt wordt, dat men de Veulens daar van naar Mexico zendt, schoon meer dan honderd Uurens gaans daar af gelegen. Ook vindt men, in deeze Provincie, Vossen, Konynen, Zwynen, Leeuwen, Luipaarden, Tygers en andere wilde Beesten, gelyk elders. De veelheid van Slangen en ander Venynig Gedierte is 'er ook niet klein, inzonderheid in het Bergagtig gedeelte, naby het middelpunt van de Provincie. Sommigen van deeze Slangen worden wel twintig Voeten lang, en eenigen daar van zyn keurlyk rood met zwart en wit gestreept, wel-

Digitized by Google

welken de Indiaanen om den Hals draagen, noemende die de Moeder van de Mieren. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

De natuurlyke Inboorlingen van Chiapa zyn van een fraaije Geſtalte, groote Meeſters in de Muſiek, het Schilderen en de Werktuigkunde, van aart zeer vrindelyk en beleefd, aan hunne Overheden onderdaanig. *Chiapa.* Ingezetenen.

Door middel van de Rivier, welke door Tabasco heen in de Noordzee of Baay van Kampêche uitſtroomt, en van veele anderen, die haar bewateren, dryft deeze Provincie een aanmerkelyken Handel op de nabuurigen, voornaamelyk in Conchenilje en Zyde, waar van de Indiaanſche Vrouwluy Zakdoeken weeven van veelerley Koleur, die van de Spaanſchen opgekogt en naar Europa verzonden worden. GAGE zegt, dat, ſchoon de Spanjaarden Chiapa houden voor een der armoedigſte Landſchappen in Amerika, om dat hetzelve geen Mynen of Goudzand, noch Haven aan de Zuidzee heeft, hetzelve nogthans niet behoeve te wyken voor eenige dan Guatimala, en grooter is dan de meeſten in deeze Audientie. De Steden of Vlekken, daarin, getuigt hy, zyn niet groot maar ryk, en de Inkomſten, welken de Koning van het Hoofdgeld op de Indiaanen trekt, zyn zeer aanzienlyk. Ook merkt hy aan, dat dit Land van veel belang zy voor de Spanjaarden, dewyl het Vermogen van al hun Gebied in Amerika daar van afhankelyk is, en dat het Land wel verſterkt behoorde te zyn, wegens het gemakkelyk inkomen in hetzelve, door middel van de Rivier van Tabasco uit de Noord- en van Porto Realejo uit de Zuidzee, als ook Handel.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Chiapa.*

wegens de nabuurſchap aan Jucatan. De dagelykſe Spyze der Indiaanen, voegt hy 'er by, is een zwarte Bry, van drooge Turkſche en Franſche Boonen, met een weinig Spaanſche Peper en Knoflook gekookt.

Ciudad Real.

De Plaatſen van het meeſte aanzien in deeze Provincie zyn twee Steden, beide genaamd *Chiapa*, waar van de eene door Spanjaarden, de andere door Indiaanen bewoond wordt. De eerſte noemt men ook *Ciudad Real*, of de Koninglyke Stad, leggende in 't Weſtelyk gedeelte, omtrent zeſtig Mylen Ooſtwaards van Guaxaca en eens zo ver van Mexico, op ongevaar zeventien Graaden Noorder Breedte. Dit is de Zetel van een Biſſchop, en van de Provinciaale Geregtshoven. Haare Standplaats is zeer vermaakelyk, in een Vlakte met Bergen omzoomd, aan een Rivier die door Tabasco uitſtroomt, en maar vyftien Uuren gaans, volgens den vlakken Grond, van de Zuidzee af. De Biſſchop heeft agtduizend Dukaaten Jaarlyks Inkomen. Behalve een ſchoone Domkerk zyn 'er eenige Klooſters in de Stad, doch dezelve is niet Volkryk noch van veel Vermogen. Haare voornaamſte Handel beſtaat in Cacao, Katoen, Wolle, Suiker, Conchenille en Snuiſteryën. De Geeſtelyken zyn de grootſte Kooplieden in Europeaanſche Waaren, en het rykſte Volk, zo wel in de Stad als ten platten Lande. De Adel van Ciudad Real is tot een Spreekwoord geworden, wegens haare Trotsheid, met Onkunde en Armoede gepaard. Zy waanen altemaal afkomſtig te zyn van Spaanſche Hertogen, door wien het Land overheerd geworden is.

De

Digitized by Google

De andere, eigentlyk genaamd *Chiapa* of Chiapa der Indiaanen, om dat het derzelver Stad en de voornaamſte is welke zy in 't Land bezitten, legt ongevaar twaalf Uuren gaans beweſten Ciudad Real, in een Valey, naby de Rivier van Chiapa, die de Rivier van Tabasco genoemd wordt en zeer Viſchryk is. De Biſſchop van Chiapa, daar wy van geſproken hebben, die een uitvoerig Berigt aangaande de Wreedheden der Spanjaarden opſtelde en naar Madrit zondt, heeft dus, zo men wil, voor het Volk groote Voorregten en Vrydom van Slaaverny verkreegen; zo dat de Burgers en Inwooners van deeze Plaats, welken men houdt voor het verſtandigſte en beſchaafdſte Volk in alle de Spaanſche Heerſchappyën van Amerika, het Voorregt hebben, van hun eigen Regeering te verkiezen: ook mag hunne Gouverneur een Degen draagen en geniet meer andere Voorregten, welken de Spaanſchen hier niet hebben. De Plaats is zeer groot en ryk, hebbende fraaije Klooſters en Kerken; ja in geen Stad vindt men zo veele Dons van Indiaanſch Bloed. Zy hebben veele Schuiten in de Rivier, met welken zy dikwils Zee-Gevegten en Belegeringen vertoonen. In de Stad zyn dikwils Stieren-Gevegten, Paarden Wedloopen, Spaanſche Danſen, Muſiek en Schouwſpelen. In de nabuurſchap vindt men veele Boerderyën, wel van Vee voorzien, benevens eenige Suiker-Plantagiën. Over dag is het 'er zo heet, dat zo wel de Geeſtelyken als Indiaanen Doeken om den Hals draagen, waar mede zy geduurig hun Zweet af-

Mexico of Nieuw Spanje. *Chiapa.* Chiapa der Indiaanen.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Chiapa.*

afveegen: maar de Avonden zyn koel, en worden in Wandelingen en Tuinen aan de Rivierkant doorgebragt. Men brengt hier Tarw uit de Spaanſche Stad, daar zy harde Biskuit van bakken, welke de arme Spanjaarden en Indiaanen door 't Land venten, om daar-voor Katoen, Wolle, en andere Waaren in te ruilen.

VERA PAZ.

De Provincie van VERA PAZ, die Ooſtwaards volgt aan Chiapa, heeft Jucatan ten Noorden en den Golf van Honduras ten Oosten of Noordooſten, grenzende Zuidwaards aan Guatimala. Deeze is niet veel kleinder dan die van Chiapa. De eene helft wordt van de Spaanſche Schryvers gezegd zeer vermaakelyk en gezond, de andere overmaatig heet en ongezond te zyn. Men is 'er aan veele Aardbeevingen en Donder onderhevig: ook duurt het Regen-Saizoen negen Maanden. Het Land is ongelyk en Bergagtig, leverende weinig Koorn uit, doch overvloed hebbende van Cederboomen, groote Bamboezen, Yzer-Hout en andere nuttige Stof tot Timmeragie. Men vindt 'er veelerley wild Gedierte, waar onder Luipaarden, Tygers, Zwynen, Steenbokken, Aapen, Armadillen of Schildvarkens en Luiaards, die zig in de Boomen onthouden.

De *Dantes*, het bekendſte Beeſt in dit Land, gelykt naar een Muilezel, hebbende Aſchkleurig lang Haair, een korten Hals, neerhangende Ooren, dunne Pooten, met drie Klaauwen van vooren en twee van agteren, een langen Kop, een ſmal Voorhoofd en kleine Oogen; de Neus over den Bek heen hangende,

Digitized by Google

de, een kleine Staart en ſcherpe Tanden. Men vangt hetzelve in Vallen en Kuilen, of door middel van Honden, die dikwils van hetzelve worden gedood. De Inboorlingen eeten het Vleeſch van de Tygers, en maaken Trommels van de Huiden hunner wilde Bokken. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Vera Paz.*

De voornaamſte Koopwaaren zyn Drooge-ryën, inzonderheid Medicinaale Gommen, Salſaparil, China-Wortel en Mechoacan, Rocou, Liquidamber, die van de Boomen druipt, Cacao, Katoen, Wol, Honig, Waſch, Vederen, daar de Indiaanen ſierlyk Werk van maaken, en Spaanſche Tarw of Mayz.

De Spaanſche Schryvers verhaalen, dat, deeze Provincie tot onderdaanigheid aan de Kroon van Spanje gebragt zynde door de prediking van zekere Monniken, de Soldaaten, bevindende dat 'er, waar zy ook landden, niets voor hun te doen was, dezelve, ſpotswyze, noemden *Terra di Guerra*, of het Land van Oorlog; doch dat het deftiger Volk, onder hun, met veel meer reden, 'er den naam aan gaf van *Vera Paz*, als het Land van waare Vrede. Zy wordt geregeerd door den Opper-Regter uit Spanje, doch die aan het Hof te Guatimala onderhoorig is.

Alle de Rivieren van Vera Paz loopen uit in Golfo dolce, die een groot Meir maakt, dat in den Golf van Honduras uitſtroomt, hebbende aan zyne Mond een Haventje met een oud Kaſteel, genaamd *St. Thomas di Caſtilia.* Dit Haventje wordt byna alleen van Viſſchers Vaartuigen bezogt, dewyl de Lugt 'er ongezond is, ſchoon het Haventje wel duizend *Golfo dolce.*

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Vera Paz.*

Schepen zou kunnen bergen, hebbende zynen Ingang tuſſchen twee Rotſen, en dus gemakkelyk te verſterken. Twee of drie Schepen, evenwel, komen 'er in July en Augustus, met Tarw en andere Goederen uit Spanje, neemende daar tegen anderen aan boord van Guatimala; waar van veel Kooplieden daar huisveſting neemen in dietyd van't Jaar. De afſtand van Guatimala mag ongevaar zestig Uuren gaans bedraagen.

Hoofdſtad Coban.

De Hoofdſtad van deeze Provincie, genaamd *Vera Paz* of *Coban*, legt omtrent tien Uuren gaans beweſten den Mond van Golfo dolce, aan een Rivier, die in dezelve uitſtroomt. De afſtand van Guatimala is, volgens de Kaart van D'ANVILLE, vyfendertig Uuren gaans. De Plaats is eens Biſſchops Zetel en de Gouverneur van de Provincie houdt 'er zyn Verblyf; doch anders heeft dezelve geen aanzien.

Acaſabatlan.

Omtrent zeventien Uuren gaans bezuiden Coban, en twintig Uuren van Guatimala ten Noordooſten, legt *Acaſabatlan*, aan een Rivier, die in 't end van Golfo dolce uitloopt. Deeze Rivier is door 't geheele Land vermaard, wegens den keurlyken Viſch, welken zy uitlevert; onder anderen een, genaamd *Bobo*, die dik en rond is, ten minſten zo lang als eens Menſchen Arm, met enkel een middel-Been. Deeze Viſch is zo wit als Melk en zo vet als Boter, laatende zig kooken, braaden, ſtooven of in de Pan bakken. Ook heeft men 'er Forellen, die veel naar Kalfsvleeſch ſmaaken. De Stad wordt door eenen Corregidor beſtuurd, wiens Gezag zig uitſtrekt tot aan

Digitized by Google

aan Golfo dolce, en over de Vlekken of Dorpen, aan den weg derwaards gelegen. Veele Boerderyën van Hoornvee en Muilezels zyn 'er in de nabuurſchap, doch de Plaats wordt door de Burgers van Guatimala meeſt geagt van wegen de Muskus-Méloenen, die van de Indiaanen, op de rug van Muilezels, door 't geheele Land gevoerd worden. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

De Provincie van HONDURAS, die Ooſtwaards aan deeze volgt, beſlaat een groot gedeelte van de Land-engte, of zogenaamde *Iſthmus*, tuſſchen Noord- en Zuid-Amerika. Deeze ſtrekt zig langs de Noordzee, of langs den Golf van dien naam, en verder van Golfo dolce tot aan Kaap *Gracias a Dios*, meer dan honderd en dertig Zeemylen uit, zynde in 't midden wel veertig of vyftig Mylen breed, doch aan de enden wat ſmaller. In grootte zal zy wel 't geheele Ryk van Portugal evenaaren. De Noord- en Ooſtzyde grenſt aan gemelden Golf, de Zuidzyde wordt door de volgende Provincie bepaald, die haar afſcheidt van de Zuidzee. HONDURAS.

By de eerſte Ontdekking van dit Land, vonden de Spaanſchen een menigte van groote Kalabaſſen in Zee dryven, welke de Indiaanen van Hiſpanjola *Hibueras* noemen, en deswegens werdt die Baay of Golf *Golfo de Hibueras*, en de Provincie zelve *Hibuera* geheten: maar naderhand, veel diepte vindende by de groote Kaap of Uithoek van die Baay, noemden zy dezelve *Cabo de Honduras*, en de Provincie kreeg dus haaren tegenwoordigen Naam, in welken de andere is verdweenen. NAAMSOORſprong.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Honduras.*

Het Land beſtaat hier, in 't algemeen, uit Heuvels en diepe Valeijen, hebbende een goed Klimaat. De Grond wordt vrugtbaarer gemaakt door de Overſtroomingen van de Rivieren omtrent St. Michiel, wanneer de Ingezetenen het Water door Kanaalen afleiden naar hunne Akkers en Moeshoven. In verſcheide deelen van deeze Provincie teelt men de Spaanſche Tarw driemaal 's Jaars: zy levert bovendien Europiſche Graanen en Peulvrugten uit, hebbende uitmuntende Weilanden, benevens Honig, Waſch en overvloed van allerley Leeftogt, als ook Mynen van Goud en Zilver.

De oude Ingezetenen, magtig luy zynde, zaaiden zo ſpaarzaam, dat zy dikwils gebrek hadden aan Koorn, en niet alleen van Wortelen, maar zelfs van Ongediert en Krengen moeſten leeven. Op hun Feeſten waren zy gewoon zig dronken te maaken met een ſoort van *Metheglin*, en bedreeven dan de Beeſtagtigſte en verfoeilykſte Misdaaden; die zy nagelaten hebben, na dat zy tot het Kriſtendom zyn bekeerd geworden. De voornaamſten alleen mogten Chokolaade drinken, doch thans is die Drank gemeen, zelfs onder de geringſten. Oudtyds was dit Land zeer Volkryk, maar de Spaànſchen hebben hier, gelyk elders, door wreede behandeling en onderdrukkingen, een menigte Volks doen ſneuvelen: waarſchynlyk ook om zig in de Bezitting te verzekeren. De Indiaanen gebruiken 'er, tot den Landbouw, geen Ploeg, maar een ſoort van Houweel of kromme Yzers aan Stokken gehecht.

De

De Golf van Honduras, welke, even als weleer die van Kampêche, thans zo bekend is wegens het hakken van Verfhout, maakt een ruime Inham of Boesem, welke Noordwaards door Kaap *Catoche*, de Oostelykste hoek van Jucatan, en Oostwaards door Kaap Honduras of *Delgado* bepaald wordt. De wydte, tusschen die twee Kaapen of Uithoeken, is meer dan honderd, en de diepte tagtig Zeemylen. De voornaamste Rivieren van deeze Provincie hebben 'er haaren Uitloop. Ook ontfangt de Baay een voornaame Rivier uit Vera Paz, de Suiker-Rivier van de Spanjaarden getyteld, wegens de Suikermolens aan dezelve, daar het Land zo vol van is, dat men 'er een menigte Schepen met Suiker zou kunnen aflaaden; indien 'er niet zo groot een veelheid tot Chokolaade, en Banket of ander Suikergebak, Limonaade en veelerley andere lekkere Liqueurs, gebezigd werde van de Spaanschen en Indiaanen. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Honduras.* Golf van Honduras.

Dewyl het Kappen van Verfhout door de Engelschen, dat voorheen in de Baay van Kampêche gedaan werdt, gelyk wy gezien hebben, thans byna alleen in die van Honduras geschiedt; zo zullen wy daar van een omstandig Berigt geeven, dat ten deele van Kapitein URING, ten deelen van den Heer ATKINS, die beiden in de Westindiën gevaren hebben, is ontleend. Verfhoutkappery.

Het Land, daar de Engelschen hun Verfhout kappen is, zegt de Kapitein, altemaal vlak en grootendeels Moerasig, met verscheide groote Meiren, die dikwils overloopen. In het drooge Saizoen, wanneer de Verf-

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Honduras.*

Verfhoutkappers een goed getal van Boomen gevonden hebben, bouwen zy een Hut daar nevens, waar in zy huishouden zo lang het Kappen duurt. Den Boom omver gehouwen hebbende, ſchillen zy 'er de Baſt af, en leggen die op Hoopen, maakende daar van een ſoort van Groeven of holle Paden, op dat dezelven hun, in het Regen-Saizoen, tot Slooten mogen dienen om het Hout tot in de Rivier te voeren, waar van zy kleine Vlotjes maaken, brengende het ſomtyds wel agt of tien Uuren gaans de Rivier af, tot aan de *Barcaderos*, 't welk de Magazynen zyn, twaalf Uuren gaans de Rivier op, alwaar zy, in het Regen-Saizoen hun Verblyf houden in een ſoort van Schuuren, die op hoogten geſtigt zyn, om hun voor 't geweld der Overſtroomingen te beveiligen. Hier koopen die van Jamaica het Hout van hun, tegen vyf Ponden Sterlings, Weſtindiſch Geld, of daar omtrent, de Ton. Wanneer deeze Houtkappers verneemen, dat eenig Schip aan den Mond van de Rivier gekomen is, begeeven zy zig troepswyze derwaards, om te koopen dat zy noodig hebben; zynde voornaamelyk Wyn, Rum en allerley ſoorten van Sterke Drank, Bottelbier en Cyder, Leeftogt, Schietgeweer, Buskruid en Hagel, Pooken of Houwers en *Ozenbrigs*; 't welk byna al hunne Toeſtel is, behalve Hoeden en Schoenen. Ook zyn hunne Paviljoenen van *Ozenbrigs* gemaakt, wegens de menigte van Muskettoos en andere bytende of ſteekende Vliegen, die men daar heeft.

De Heer ATKINS merkt aan, dat de Verfhout-

hout-Kappers uit de Baay van Kampêche verdreeven zynde door de Spaanſchen, zig aan de Baay van Honduras geveſtigd en al daar gehandhaafd hebben door kragt van Wapenen, beſtaande, volgens laater Berigten, uit ten minſte vyftienhonderd Man, zo Meesters of Baazen als hunne Dienaars. Uit het voorgaande * blykt, dat zy 'er reeds Vaſtigheden of Forten hadden aangelegd, om zig te beveiligen tegen de Spaanſchen, die hun, voor eenige Jaaren, van daar getragt hadden te verneſtelen. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Honduras.* * bladz. 172.

De Rivier, die naar de Barcaderas op loopt, is niet alleen naauw en vol van Krokodillen, maar ſtroomt ſterk af en de Oevers zyn dermaate met Boomgewas, waarſchynlyk *Mangliers*, begroeid, dat het Volk naauwlyks de Booten kan voortroejen, waarin de Goederen zyn. In het Saizoen van de Verfhoutkappery, dat maar eens in 't Jaar is, verplaatzen zy hunne Hutten of Tenten dikwils verſcheide Mylen van de Hoofd-Verblyfplaats af, om den loop der Boſſchen te volgen. Dewyl zy weeten, hoe nydig de Spanjaarden op hun zyn, voorzien zy zig altoos van Wapenen, om zig te verdedigen tegen een Vyandlyken Aanval, die van den Zeekant geſchiedt, doch hier zeldzaamer dan in de Baay van Kampêche. Een Knegt, 't welk de eerſte trap der Zeelieden in deeze Handel is, wordt gehuurd tegen een Ton Verfhout in de Maand, en, een dag in de Week voor zig zelf hebbende, kunnen zy tien Pond Sterlings in de Maand verdienen. Dit Volk, derhalve, wel op zyne Zaaken paſſende en zig niet in de Drank verloo-

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Honduras.*

loopende, wordt door den tyd Meester, en handelt in Kompagnie met anderen of op zig zelf alleen. Zy verkiezen een uit hunne Maatschappy tot Koning en deszelfs Vrouw voert den tytel van Koningin: ook worden zy volgens zekere Wetten, van hun eigen Opstel, geregeerd. De Schepen, die in deeze Baay komen, zyn ook op hunne hoede en haalen het Hout van den Wal in platgebodemde Sloepen, waar van het Volk een Bottel Rum op een dag wordt toegedeeld, met wat Suiker, en zy roeijen gemeenlyk des nagts, wegens de Hitte en het steeken der Vliegen, slaapende over dag.

Nog zyn deeze Byzonderheden aangetekend wegens den Verfhout-Handel, van de genen die 'er wel kundig in waren, toen die aan den gang was in de Baay van Kampêche. Wanneer de Matroozen op Jamaika, Martenique of andere Eilanden der Westindiën, aldaar niet langer durfden blyven wegens gemaakte Schulden of gepleegde Misdaaden, waren zy gewoon zig als Passagiers te begeeven aan boord van eenig Schip, dat naar Kampêche ging om Verfhout. De geheele Bagagie van zulk eenen bestondt in eenige Bylen, Kapmessen en Zaagen, met een Yzeren Koevoet, een Slypsteen, een Snaphaan met Kruid en Lood, zo Kogels als Hagel. Dit altemaal in een Kist gedaan, en een Tent en Bultzak daar op gebonden zynde, was de Bagagie van weinig omslag. Iemand, dus overgebragt, ging aanstonds aan 't kappen, 't welk zo digt aan den Zeekant gedaan werdt als 't doenlyk was, ten einde het Hout gemak-

Digitized by Google

makkelyk te kunnen verkoopen aan de Vaartuigen, die, Voorraad en Leeftogt naar de Weſtindiſche Eilanden gebragt hebbende uit Nieuw Engeland, derwaards zeilden om eene Laading van Kampêche-Hout. Die ſterk werkten, konden 'er geheele Stapels van verzamelen in een Saizoen, en, begeerig zynde om van daar te vertrekken, waren 'er altoos Schepen, die hun met zig wilden neemen. Mexico of Nieuw Spanje. *Honduras.*

Hoe eerlyk nu deeze Handel, van dien kant beſchouwd, zig ook vertoonen mogt; men heeft denzelven dikwils bevonden tot een Kweekſchool te ſtrekken voor Zeeroovery. Indien naamelyk een Geſpan van kwaadaartig Volk, 't zy op Jamaika of Martenique, (op welke plaatſen het gemeenlyk aanvang neemt) een oogmerk had om een Stroop te doen, gingen zy ſlegts met een Sloep af, en, geen Volk genoeg hebbende of ſchroomende 'er opentlyk zo veel met zig te neemen, zeilden zy naar de Baay van Kampêche. Hier komende onder de Verfhoutkappers, en dezelven, zo door ſterken Drank, als door 't opgeſmukte Verhaal van hunne roemrugtige Oogmerken, het Hoofd aan 't hollen helpende, miſte het hun nooit zo veel ſtoute Gaſten te krygen als hun ontbraken, die wel gewapend waren en goede Zeelieden. Door dit middel hebben de Boekaniers en Zeeroovers in deeze Wateren zig dikwils van Volk voorzien. Mooglyk zal dit wel een voornaame reden geweeſt zyn, dat vyf Spaanſche Fregatten, in den jaare 1722, twaalf Engelſche Schepen, tot de Noorder Volkplantingen behoorende, namen of verbranden; gelyk ook al

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Honduras.*

al het gekapte Hout door hun aan de Vlammen opgeofferd en alle Kappers, die zig met de vlugt niet redden konden, om hals gebragt werden. Hier door werdt die Handel, in de gemelde Baay, den bodem ingeslagen, en sedert is dezelve verplaatst geworden naar de Baay van Honduras, als gemeld is: alwaar de Engelschen, volgens het laatste Traktaat van Vrede, gelyk wy gezien hebben, in de volle Vryheid daar van bevestigd zyn.

Wat het Verfhout zelf aangaat, sommige Boomen, die het uitleveren, groeijen hoog en regt van Stam, doch de meesten zyn laag en krom. Zy draagen een klein Blad, dat eenigermaate zweemt naar dat van Haagedoorn, en, even als die, is ook het Onderhout stekelig. De Boom bloeit en draagt Zaad, 't welk op den Grond vallende daar in Wortel schiet, en schielyk opgroeit, doordien de Overstroomingen den Grond vrugtbaar maaken. Alle de Rivieren en Kreeken van dit Land krielen van Krokodillen en Kaymans, zynde boven dien zeer Vischryk. Men heeft 'er ook een menigte, zo van Water- als Land-Gevogelte, waar onder veele eetbaar, anderen kostbaar, gelyk Papegaaijen, Kakatoes en Westindische Raaven Men vindt 'er wilde Harten of Rheën, doch die klein en schraal zyn: ook verscheurende Dieren en Aapen of Monkjes. Tusschen de kleine Eilanden in de Baay worden een groote menigte van groene Schildpadden, meest in Netten, gevangen. Ook is 'er de Kruis- of Schophaay, dien men Joodenvisch noemt, en de Zeekoe, *Manati* genaamd, zynde ongemeen smaakelyk.

De

Digitized by Google

De Hoofdſtad der Provincie van Honduras, genaamd *Comajagua* of *Valladolid*, legt byna twintig Uuren gaans van de Baay, aan een voornaame Rivier, wel zeventig Uuren Ooſtwaards van Guatimala. Haar Standplaats is in een ſchoone en Veeryke Valey, alwaar deeze Stad in den jaare 1530 geſtigt werdt. Zy is de Zetel van een Biſſchop, aan Mexico onderhoorig, en de Verblyfplaats van den Gouverneur dezer Provincie. Aldaar wordt het Zilver, dat men in de nabuurige Bergen graaft, van de Erts gezuiverd. Zy heeft een Domkerk, een Klooſter, en taamelyk geplaveide Straaten. In de nabuurſchap teelt men fyn Katoen en Wolle, maar het Land, tuſſchen deeze Stad en Guatimala, was, zo GAGE getuigt, Berg- en Boſchagtig, en het armſte dat hy in Amerika hadt gezien.

De Hoofdſtad Comajagua.

Vyfenveertig Uuren gaans van Valladolid ten Noordooſten, op eene Hoogte aan de Baay, legt de Stad *Truxillo* of *Trugillo*, in 't Latyn genaamd *Turris Julia*. Haare Standplaats is tuſſchen twee Rivieren, welker Monden, en eenige Eilanden daar voor leggende, de Haven maaken, in 't diepſte van de Baay van *St. Gilles*, niet ver van Kaap Honduras of Delgado. Deeze Haven is meer dan twee Mylen breed, en de Stad wordt door een Kasteel beſchut, doch is niettemin, verſcheide maalen, geplunderd van de Boekaniers. Men zegt, dat het de eenigſte Haven zy, tot den Handel bekwaam aan deeze Kuſt, en evenwel is 'er zeer weinig Vertiering, doch de vrugtbaarheid van het Land maakt de Stad

Truxillo.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Truxillo.*

zeer volkryk, niettegenſtaande de Hitte van 't Klimaat, daar zy voor bloot legt. De Grond brengt 'er, tweemaal 's Jaars, Koorn en Druiven voort, en het Vee, dat herwaards uit Spanje wordt gebragt, groeit onverbeeldelyk.

De LAET zegt, dat deeze Stad eens Biſchops Zetel is geweeſt tot den jaare 1588, wanneer het Bisdom naar Valladolid overgebragt werdt. Zy is, aan den Zeekant, beſchut door eenen Muur of Wal, die dik is en zes Voeten hoog, en daar buiten door veel Struwellen van Haagdoorn; zoo dat men de Plaats niet kan naderen, dan langs een ſmal, ſteil Pad, waar op een ſterke Poort is, met twee Metaalen Kanonnen. Op de Ooſter Klip, die voor de Haven ombuigt, is een hoog Baken, en voorby den Wal, naar de Haven toe, een Scheepstimmerwerf. Het Kaſteel, in 't welke men de Ammunitie bewaart, ſtaat tegen den Wal aan, op een Heuvel. Deszelfs oude Domkerk ſteekt boven de Huizen uit, die gedekt zyn met Palmietbladen, en Wanden hebben van Twyg, met Leem of Kalk bepleiſterd. Agter de Stad zyn by uitſtek hooge Bergen. Zy is dikwils door de Engelſchen en Nederlanders aangetaſt geweeſt, waar van de laatſte, in 't jaar 1633, 't Kaſteel innamen, en hunnen Buit bragten tot aan een Wagthuis op den Oever; maar de Brand ſloeg in de Stad, en verteerde daar van twee derde deelen, 't welk het Magazyn in de Lugt deedt vliegen en een groot deel van den Buit vernielde. Naderhand werdt de Stad wel herbouwd, doch heeft nooit weder op haar verhaal kunnen komen ten opzigt van den Koop-

Digitized by Google

Koophandel. Evenwel wordt 'er een ſoort van Markt of Kermis gehouden, wanneer hier een Regiſter-Schip uit Spanje aankomt, 't gene zelden gebeurt. Men vindt 'er weinig Spanjaarden, doch het Land krielt van Inboorlingen. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Midden in 't Weſtelyk deel der Provincie ſtaat de Stad *Gracias a Dios*, ongevaar dertig Uuren gaans van Valladolid ten Weſten, en veertig Uuren van Guatimala ten Ooſten. Deeze Plaats is op een Rotsagtig Gebergte aangelegd, om de Goudmynen, die 'er in de nabuurſchap zyn, te beveiligen. GAGE getuigt, dat de nabuurige Valey overvloed van Tarw uitlevert, die, ten grootſten deele, naar Guatimala gevoerd wordt, en dat men 'er zeer goede Paarden en Muilezels aanfokt. Gracias a Dios.

St. Pedro, 't welk, zo DE LAET aantekent, de Verblyfplaats is van de Pagters der Inkomſten van de Kroon van Spanje in deeze Provincie, legt ongevaar agt Uuren gaans van de laatſtgemelde Stad ten Noordooſten; in een ongezond Klimaat, zeer heet. Deeze Plaats dreef een grooten Handel voor de ontdekking van Golfo dolce, door welke de Waaren thans in het Land gebragt worden. De Boekaniers ſtaken deeze Stad, in 't jaar 1666, in den brand. San Pedro.

Een weinig beooſten het inkomen van Golfo dolce, in de Golf van Honduras, is *Porto de Cavallos* of de Paarden Haven gelegen, die, zo men wil, daar van den naam heeft, dat 'er een zeer groot Vertier plagt te zyn van Goederen en Koopwaaren, die naar en van Guati- Porto de Cavallos.

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

timala gebragt werden op de Rug van Laſtpaarden. NEWPORT, een Engelſchman, hier aankomende in 't jaar 1591, vondt een aanſienlyken Buit, maar de Stad was verlaten door de Spanjaarden, die 'er Magazynen hadden voor de Goederen, van binnenslands aangekomen, welke met de Stad te gelyk verbrand werden. De Plaats, zes Jaaren daarna, door de Engelſchen weder ingenomen zynde geweeſt, verplaatſten de Spanjaards hunnen Handel naar de overzyde van de Haven, alwaar van hun het Dorp *St. Thomas de Caſtilla* verſterkt werdt, dat daar toe zeer wel gelegen was.

SANYAGO DE OLANCHO.

St. Jago, 't welk anderen noemen St. George of *St. Joris de Olancho*, legt in het Ooſtelyk deel der Provincie, ongevaar dertig Uuren gaans van Valladolid ten Ooſten. De Standplaats is in een vermaakelyke Valey, aan de Rivier *Xagua*, omſtreeks welke een menigte is van Indiaanen, welker Wooningen van de Boekaniers geplunderd werden, en van een groote veelheid Geerſt, Varkens en Hoenderen beroofd. DE LAET zegt, dat deeze Stad en haare nabuurſchap, ten zynen tyde, bewoond werdt door vierduizend Spanjaarden, die onder zig zeſtienduizend cynsbaare Indiaanen hadden; doch, toen Kapitein COOK zig aldaar bevondt, waren 'er naauwlyks veertig Spaanſche Huisgezinnen.

RUATAN-EILAND.

Op het middelſte der drie Eilanden in de Golf van Honduras, beweſten Kaap Delgado, en naauwlyks vyftien Zeemylen van dezelve af, dat onbewoond, en, tot voor weinig Jaaren alleenlyk een Verblyf of Ververſchplaats der

der Zeerooveren was, hebben de Engelſchen zig, nu ruim twintig Jaaren geleeden, geveſtigd. Hetzelve legt ongevaar tweehonderd Zeemylen, Weſtzuidweſt, van Jamaika, zynde ontrent tien of twaalf Uuren gaans lang en maar drie of vier Uuren breed, rondom met Rotſen en Klippen omgeven, uitgenomen aan den Ingang van de Haven, die een der beſten in de Wereld is; zo dat 'er altoos eenige honderd Schepen veilig kunnen leggen, voor Stormwinden beſchut. De Ingang is zo naauw, dat 'er maar één Schip te gelyk kan inzeilen: weshalve men die, door middel van twee Forten, gemakkelyk kon ſluiten. Het oogmerk van de Engelſchen, met zig hier te veſtigen, was niet alleen om den Handel van Verfhout te beveiligen, maar ook, om van de Spaanſchen te Guatimala Konchenilje, Indigo en andere Waaren te bekomen. Ten dien einde werden driehonderd Soldaaten, in 't jaar 1742, derwaards van Jamaika gebragt, met zes Oorlogſchepen. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Dit Eiland is zeer begroeid met Boſſchagie, doch niettemin zeer gezond om te bewoonen, en op ver na zo heet niet als Jamaika, dewyl de Lugt door de ſterke Ooſtelyke Winden, doorgaans, zeer verkoeld en gemaatigd wordt. Het heeft overvloed van uitmuntend Water, een groot getal van wilde Zwynen en Hertebeeſten, Endvogels, Talingen, Duiven, Pappegaaijen: de Zee levert een menigte Viſch van allerley ſoorten uit, inzonderheid Krabben en zeer goede Schildpadden. Men vind 'er ook Kokosnooten, wilde Vygen en Wynſtokken; een ſoort van Vrugt wat grooter dan

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

een Oranje en een vergiftige Appel, genaamd *Mangentil.* Daar zyn Slangen, *Uilers* genaamd, zo dik als een Man om zyn Middel, en twaalf of veertien Voeten lang, met een zeer wyden Bek: die, wanneer zy uitgeſtrekt leggen, naar oude omver gevallen Boomſtammen, met kort Mos begroeid, gelyken. Deeze zo wel als de andere kleine Eilandjes in de Baay, genaamd de Sleutels, zyn zeer door de ſteekende Vliegen geplaagd, zo wel als de Zee door Haaijen en Krokodillen.

Mosquito-Indiaanen.

Van Kaap Gracias a Dios, welke de Ooſthoek is van deeze Provincie, loopt de Kuſt regt Zuidwaards. Dat gedeelte, en een end wegs beweſten die Kaap, zynde altemaal vol Zandbanken en Klippen, beveiligt de Landſtreek der *Mosquito*-Indiaanen voor den aanval der Spanjaarden. Dit Volk bewoont byna onbeganglyke Landen, tuſſchen Moeraſſen en Gebergten. Men geeft voor, dat zy zeer beſchaafd en zedig zyn, ook niet kwaadaartig noch trouwloos, onderhoudende den Huwelyken Staat en niet meer dan ééne Vrouw neemende. Wangedrag ſchynt onder hun niet bekend te zyn, en zy hebben eenig denkbeeld van een Opperwezen, biddende de Zon aan, die zy meenen dat de Wereld regeert. De dooden worden van hun in een Mat bewonden, en overend in de Aarde gezet op hunne Voeten, met de Aangezigten regtſtreeks naar het Ooſten.

Toen de Hertog van Albemarle Gouverneur was van Jamaika, begaf dit Volk zig onder beſcherming van de Kroon van Engeland, en hunne Koning kreeg eenen Laſtbrief van

Digitized by Google

van hem, onder het Zegel van dat Eiland. Sedert zyn zy niet alleen ſtandvaſtig in hun Verbond met de Engelſchen, maar dezelven zeer toegenegen, en in veele Gelegenheden nuttig geweeſt. Wanneer hunne Koning ſterft, begeeft zig de naaſte Mannelyke Erfgenaam naar Jamaika, om te bekragtigen dat hy de naaſte Bloedverwant zy, en ontvangt dan eenen Laſtbrief in de gewoone form, om Koning te zyn van de Mosquito's, wordende, zonder dien, niet voor zodanig erkend by zyne Landslieden: hoewel hy, ondanks dit alles, uitgenomen in Oorlog zynde, geen Inkomſten noch Lyfwagt heeft, en zeer weinig Voorregten, zynde, in tyd van Vrede, verpligt uit Jaagen en Viſſchen te gaan, tot onderhoud van zig zelf en zyn Huisgezin. Evenwel worden hem ſomtyds Geſchenken gedaan, van wegen de Regeering van Jamaika, en van de Smokkelaars, die dikwils hier aanzeilen. De Engelſchen hadden zelfs, in Oktober des jaars 1751, aan deeze Kuſt een Vaſtigheid aangelegd, en 't is thans, by de laatſte Vrede, hun door 't Spaanſche Hof toegeſtaan, aan die Kuſt zig te mogen veſtigen. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Wy gaan over tot een Provincie, die Zuidwaards aan de Honduras grenſt, en de geheele breedte der Landengte beſlaat, ſtootende met haar Weſt-end aan Guatimala. Deeze zou nog ruim zo groot als de voorgaande zyn, indien 'er niet een ongemeen groot Meir in lag, 't welk de uitgeſtrektheid des Lands vermindert. Haare langte, Ooſt- en Weſtwaards, is, volgens de Kaart van D'ANVILLE omtrent honderd; de breedte, overdwars, by NICARAGUA.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Nicaragua.*

de zeſtig Uuren gaans. Hier is het in de Zomer zeer heet, 's Winters Regenagtig en Buijig, doch zo ongezond niet als in veele andere Landſtreeken van 't Ryk van Mexico en zelfs van deeze Audientie. Men houdtze voor de Boſchagtigſte in geheel Nieuw Spanje. Zy brengt goede Hennip en Vlaſch voort; als ook dat Hout, welk by de Verwers in Europa Nicaragua-Hout geheten wordt; maar weinig Tarw of ander Graan. Overvloed vindt men 'er van Hoornvee en Varkens, doch maar weinig Schaapen of Wolvee. Men verzamelt 'er veel Balſem, Katoen, Suiker, Amerikaanſche Peper, Honig en Waſch, Liquidamber en Zilverwerk: waar mede de Ingezetenen een aanmerkelyken Handel dryven op Panama en Nombre de Dios. Men vindt 'er een groote menigte van Kalkoenen, en zo veel Pappegaaijen, dat men 'er nadeel van heeft. Walviſſchen en Zeemonſters zyn menigvuldig aan de Kuſt. Het Land is zo vermaakelyk en vrugtbaar, dat men het als het Eden van Amerika kan aanmerken, zynde de Bergen en Rivieren Goudryk, de Boomen en Bosſchen, daar een groot gedeelte mede bedekt is, vol van welriekende Geur. De Spanjaarden noemden het, in 't eerſt, *Mahometh's Paradys.* Aan de Kuſt worden ſomtyds Paarlen gevonden. Ook zyn de Philanders of Boſchrotten, die de Jongen in een Zak aan den Buik draagen, aldaar niet ongemeen. De Ingezetenen, in 't algemeen, uitgenomen de *Chontales*, die in 't Gebergte woonen, ſchikken zig na de Religie, Taal en Zeden, der Spanjaarden. Het

Digitized by Google

Het Meir van Nicaragua, welk ſommigen op honderdzeventien Mylen omtreks rekenen, anderen meer dan honderd Mylen lang en dertig of veertig Mylen breed maaken; is zo wel van de Zuid- als van de Noordzee afgeſcheiden, doch in zeker opzigt met beiden vereenigd. Het heeft naamelyk Rivieren of Kanaalen, die in beiden uitloopen; zo dat het een korter Overtogt dan die te Panama verſchaffen zou, indien 'er in de Rivier, welke Ooſtwaards ſtroomt, en een taamelyk breed Kanaal maakt aan de Haven van S. Juan, niet verſcheide groote Watervallen waren, die het vervoeren van Goederen belemmeren. Het Land, dat hetzelve van de Zuidzee ſcheidt, is, op 't ſmalſte, niet meer dan drie Uuren gaans breed; doch de Rivier van S. Juan wel vyftien Uuren lang. De uitwaaſeming van dit Meir en de geduurige Zee-Winden, maaken de Provincie koel en bewoonbaar. Het ebt en vloeit, bevat verſcheide Eilanden, doch 'er onthouden zig veele Krokodillen of Kaymans in. De Oevers zyn, in de geheele Omtrek, bezet met Vlekken of Dorpen der Indiaanen. Aan het Noordooſt-end legt de Berg, *Maſſagatan* genaamd, die 's morgens en 's avonds eenige Rook geeft, en ſomtyds een menigte van Puimſteen uitwerpt; maar, uitgenomen op den top, bedekt is met keurlyke Vrugtboomen. Mexico of Nieuw Spanje. *Nicaragua.* Meir.

Aan 't Noordweſt-end van dit Meir, tuſſchen 't zelve en de Zuidzee, legt de Hoofdſtad Leon, de Zetel van een Biſſchop, aan 't Aartsbisdom van Mexico onderhoorig, en Hoofdſtad Leon.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Leon.* de Verblyfplaats van een Spaanſchen Gouverneur, die door den Onderkoning van Mexico aangeſteld wordt. Deeze, zo wel als zyne Onderhoorige Amptenaars, woonen in deftige Gebouwen, gelykerwys de gemelde Prelaat. Behalve de Domkerk zyn 'er drie anderen en vyf Kloofters. Schoon in deeze Stad en het omleggende Land niet boven de drieduizend Spanjaarden zyn, wordt van wel honderdentwintigduizend Indiaanen, zo men rekent, Schatting betaald. De Stad legt in een Vlakte, aan den voet van een brandende Berg, loopende de Weg derwaards door pleizierige Landeryën. Verſcheide maalen is zy door de Boekaniers geplunderd. De Ingezetenen, die zo wel op de Noord- als Zuidzee handelen, hebben overvloed van Viſch en Vleeſch, en fraaije Tuinen, leevende zeer op hun gemak.

GRANADA. De Stad *Granada*, die vyftien Uuren gaans ten Zuidooſten aan het Meir legt, is door een Kaſteel beveſtigd en wordt gezegd Volkryker, ook fraaijer bebouwd te zyn dan Leon. De Spanjaards hebben aldaar Suikermolens, dewyl veel Suikerriet in de nabuurſchap groeit. De Ingezetenen handelen zo wel op de Noord- als Zuidzee, en men vindt in Nieuw Spanje naauwlyks een Stad van zo veel Vertiering: want de Kooplieden van Guatimala vaardigen hunne Goederen van hier af over Carthagena, als oordeelende dit veiliger, danze te zenden door den Golf van Honduras, alwaar zy dikwils onderſchept worden door de Hollanders en Engelſchen. In 't jaar 1686 werdt Granada door de Franſche en Engelſche Vrybui-

Digitized by Google

buiten overweldigd, die het in den brand ſtaken. Naby deeze Stad, aan de zyde van het Meir, is een andere Vuurberg, die, zo ſommigen zeggen, uit de Noordzee gezien kan worden, zynde van aanzien zo verſchrikkelyk, dat de Zeeluy hem *des Duivels Mond* heeten. Mexico of Nieuw Spanje.

Nieuw Segovia legt in deeze Provincie, dertig Mylen van Granada ten Noorden, naby een Rivier, die in de Noordzee ſtroomt, en naar deeze Stad haaren naam draagt. In 't omleggende Land zyn ryke Goudmynen. Aan de Rivier, die uit het Meir in de Noordzee loopt, legt *Jaen*, een Plaats van ſterke Vertiering, om dat het de Stapel is van de Goederen, die het Meir afkomen, en over 't zelve naar Leon gevoerd worden. Deeze Stad wordt zeer verſchillende geplaatſt. Nieuw Segovia, Jaen.

Maar weinig beweſten Leon, naby het andere end van 't gedagte Meir, is de vermaarde Haven van *Realejo* of *Ria Lexa*, anders ook *de la Poſſeſſion* genaamd, naar een Fort of Kaſteel, niet ver daar af gelegen. De Haven wordt gemaakt door den Uitloop van eene Rivier waar aan de Stad legt, en is groot genoeg om tweehonderd Schepen te bergen, zynde door Batteryën gedekt. De Zuidzee-Schepen van zyne Katholyke Majeſteit plagten 'er gebouwd te worden; weshalve 'er ook ſchoone Dokken zyn. De Stad, leggende een Uur gaans hooger op, is taamelyk groot, heeft drie Kerken en een Hospitaal met een fraaije Tuin; maar is niet gezond te bewoonen, wegens de Kreeken en ſtinkende Poelen in de nabuurſchap. Haare voornaamſte Handel Realejo.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Realejo.*

del beſtaat in Pek, Teer en Touwwerk; in welk opzigt het de berugtſte Plaats is in geheel Spaanſch Amerika; wordende die Scheepsbouwſtoffen van daar naar Carthagena, Porto Bello, Vera Cruz en zelfs naar de Havana gevoerd.

't Omleggende Land is, op een bevallige wyze, met Rivieren doorſneeden, waar van de gene, die in de Haven uitloopt, agt takken heeft, langs welken de Goederen en Vrugten naar en van de Dorpen, Boerderyën en Suiker-Plantagiën, zo aan de Ingezetenen van Realejo als aan die van Leon toebehoorende, worden op- en afgevoerd. DAMPIER zegt, dat de Kuſt alhier zeer kenbaar is aan een hoogen Vuurberg, die zeven Zee-Mylen Landwaards in legt en wel twintig Mylen ver, in Zee, gezien kan worden. Indien men deezen in 't Noordooſten heeft, is hy een goed Merk om de Haven in te zeilen. De Kreek, die naar Leon ſtrekt, aan de Zuidooſtzyde van de Haven, heeft wederzyds zeer laag Land, dat met den Vloed telkens onder loopt, en, door de menigte van *Mangliërs* of Mangrove Boomen, byna onbeganglyk is. Deeze Haven is voor de Scheepvaart in de Zuidzee zeer dienſtig, inzonderheid voor die tuſſchen Panama en Acapulco. Zy wordt door een Eiland beſchut, dat de kragt breekt van de Zee, die anders met Baaren als Bergen daar in zou komen rollen. Het Vlek *Puebla la Vieja*, dat drie Uuren gaans boven Realejo aan de Rivier legt, werdt in den jaare 1685, door de Vrybuiters, verlaten gevonden.

De

Digitized by Google

De Provincie, die Zuidwaards aan Nicaragua volgt, voert den naam van COSTA RICA of *Costa Ricca*, dat is de Ryke Kuſt, dus genaamd wegens de koſtbaare Mynen van Goud en Zilver, waar onder die van *Tinſigal* door de Spanjaarden hooger geagt worden dan de Mynen van Potoſi. Voor 't overige is 't een ſchraal, Bergagtig Land. Zy beſlaat een gedeelte van den Dam, tuſſchen de Noord- en Zuidzee, omtrent veertig Uuren gaans breed. Sommigen willen dat de Grond 'er, op eenige plaatſen, goed zy en zelfs Koorn voortbrenge, gelyk ook Cacao. Aan de Noordzyde heeft deeze Provincie twee bekwaame Baaijen of Havens, en aan de Zuidzee verſcheide goede Reeden of Ankerplaatſen. Mexico of Nieuw Spanje. Costa Rica.

De Hoofdſtad, genaamd *Carthago*, byna in 't midden der breedte, doch een weinig nader aan de Zuidzee gelegen, heeft aan ieder Zee een Haven. GAGE getuigt, dat ten zynen tyde hier ryke Kooplieden woonden, die over Land op Panama Handel dreeven, en over Zee op Porto Bello, Carthagena en de Havana, en van daar op Spanje: dat de Plaats een Spaanſchen Gouverneur had en eens Biſſchops Zetel was. Cartha-go.

Dertig Mylen Zuidzuidweſtelyk legt *Nicoya*, aan de Grenzen van Nicaragua, twaalf Mylen bezuiden het Meir, en naauwlyks half zo veel benoorden een ruime Baay, genaamd *Golfo de las Salinas*, of de Golf der Zoutpannen. Het is een taamelyk Stad, de Oppersſte van een Spaanſch Diſtrikt naby de Mynen. Men kan met groote Barken de Rivier, Nicoya.

tot

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. tot aan de Plaats, opkomen; die in 't jaar 1687 door de Boekaniers geplunderd werdt. De Spaanſchen handelen van daar op Panama, in Zout, Honig, Mayz, Tarw, Vogelen en het Purperagtig Sap van een Schulpviſch in de nabuurige Baay, daar zy hun Gaarn en Wol mede kleuren, om die te mengen onder hun Segovia-Laken.

Purper-Viſch. Deeze Viſch, die men deswegens *Purpura* tytelt, is niet eetbaar: hy leeft omtrent zeven Jaaren, maar verbergt zig op zekeren tyd van 't Jaar. De Schulpen, tot wier inzameling de Indiaanen van de Spanjaards gebruikt worden, in 't Voorjaar, omſtreeks *Chita*, Golfo de las Salinas en andere deelen van de Kuſt, tegen elkander aan gewreeven zynde, brengen een Slym voort als weeke Waſch, daar door de Verwers gebruik van wordt gemaakt; maar de voornaamſte Verw zit in de Mond van de Viſch en het fynſte Sap in een witte Ader.

Baay der Zoutpannen. De Baay der Zoutpannen ontvangt zes Rivieren, heeft twintig Eilanden, een goeden Ankergrond en Pakhuizen of Magazynen: de Oevers der Rivieren zyn digt bezet met Dorpen, Boerderyën en Suiker-Plantagiën. GAGE zegt, dat veele honderden van Indiaanen, Mulatten en Slaaven, herwaards komen uit de nabuurige Landſchappen, om hunne Devotie te verrigten. Men getuigt, dat de Spanjaards hier een aanmerkelyke Paarlviſſchery hebben. Daar zyn vyf of zes ryën van Bergen naby de Kuſt, die zig trapswyze boven elkanderen verheffen gelyk een Kroon, wordende deswegens de *Kroonbergen* geheten.

Hier

Digitized by Google

Hier aan volgt Zuidooſtwaards, VERAGUA, die wel de eerſte in Rang, maar de kleinſte Provincie is van de geheele Audientie, ja van 't geheele Ryk van Mexico en de uiterſten ten Zuiden; doch niet minder Schatryk dan eene der overigen. Hier, naamelyk, vindt men onuitputbaare Mynen van Zilver en Goud; als ook veel Goudzand in de Rivieren. Zy grenſt Ooſtwaards aan 't Gebied van Panama, hebbende de Noordzee ten Noordooſten, de Zuidzee ten Zuiden. De langte mag, Ooſt en Weſt, vyfenveertig Mylen; de breedte overdwars, van Zee tot Zee, vyftien Mylen zyn. MEXICO OF NIEUW SPANJE. VERAGUA.

Sommigen willen, dat deeze Provincie haaren naam draagt van de Rivier, door middel van welke zy het eerſt ontdekt werdt. Het Spaanſche Hof koos dezelve uit, om de verdienſten te vergelden van den Grooten Columbus, Ontdekker van de Nieuwe Wereld, en hem eenige Vergoeding te bezorgen voor het verlies van de groote Voordeelen, daar hy van beroofd werdt door het weder intrekken van de Giftbrieven, aan hem in 't eerſt, toen hy de Ontdekking ondernam, toegeſtaan. Om kort te gaan, deeze Provincie werdt aan hem en zyne Nakomelingen in Eigendom vergund met den tytel van Hertog van Veragua, dien zy nog heden voeren, zynde een der rykſte Familiën in Spanje. Provincie aan Columbus geſchonken.

Het is een zeer Berg- en Boſchagtig Land, dat weinig Voedzel voor Vee uitlevert en naauwlyks Koorn, dan Spaanſche Tarw, en Moeskruiden. De Kuſten zyn, wederzyds, laag, met Kreupelboſch van Mangliers en Bam-

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Bamboezen digt begroeid, 't welk dezelven ongezond maakt. De Inboorlingen, een onvertzaagd Volk, hebben hunne Mynen lang tegen de Spanjaarden verdedigd.

Hoofdſtad la Conception.

De Hoofdſtad, *la Conception* genaamd, ſtaat by het end van een Baay, die in de Noordzee uitloopt, genaamd de Baay *del Almirante*. Zy is niet groot, hoewel 'er de Gouverneur en andere Koninglyke Amptenaaren hunne Reſidentie houden.

Andere Steden.

Onder de andere Steden telt men *Santa Fé* of *Foy*, in het midden der Provincie; alwaar de Koning van Spanje zyne Beampten houdt, tot het ſmelten en zuiveren van het Goud. Deeze legt aan den oorſprong van een Rivier, die in de Noordzee uitloopt. *La Trinidad*, een open Vlek, agt Mylen beoosten de Hoofdſtad, legt aan den Oever van de Rivier *Belen*, drie Mylen van de Zee; doch de binnenlandſche Weg, derwaards, is naauwlyks gebruikbaar.

Pueblo nuevo.

Aan de Zuidzee legt *Pueblo novo* of de Nieuwe Stad, twintig Mylen Zuidweſt van Santa Fé. Deeze Stad wordt gezegd twee Uuren gaans lang te zyn, doch ongezond, wegens de nabuurige Moeraſſen. De Boekaniers hebben ze verſcheide maalen geplunderd. Hier valt een breede Rivier in een Zandige Baay, en aan de Ooſtzyde, daar het regte Kanaal is, legt een ronde Berg. Regt voor den Mond van de Rivier is een Eiland van den zelfden naam.

Baay *Honda*.

Baay *Honda* of de diepe Baay, van welken naam men 'er ook eene aan Kaap Gracias a Dios in de Provincie van Honduras heeft,

Digitized by Google

heeft, legt van Pueblo vyftien Mylen Ooſt- waards, doch men kan derwaards langs de Kuſt niet vaaren, wegens de menigte van Klippen en Banken, waar op de Zee een yſelyke branding maakt. Niettemin is die Baay zeer veilig en door de Eilandjes, daar voor leggende, voor alle Winden beſchut. Aan de Rivier *Chiriqui*, beweſten Pueblo, begint een andere Baay, die zig uitſtrekt tot aan Kaap *Burrica* of *Boruca*, zynde zes Mylen breed. Deeze Uithoek is zeer vermaakelyk, wegens een natuurlyke Plantagie van vyf ryën Kokosboomen, die in een regte lyn byna, langs den Oever, eenige Uuren gaans voortloopen, vertoonende zig als een Laan, door Menſchen handen geplant. Weſtelyker heeft men een Inham, genaamd *Golfo dolce*, of Zoet-Water Baay, een uitmuntende Reede, wel voorzien van Hout en verſch Water. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

In de laatſtgemelde Baay, die van Golfo dolce aan de Kuſt van Honduras wel moet onderſcheiden worden, legt een Indiaanſch Vlek, daar men een ſterken Handel dryft in Smeer en Huiden. De Haven is een breede Rivier, omtrent een Myl van derzelver Mond en drie van het Vlek af, naar 't welke een vermaakelyke Weg loopt: doch het inkomen van de Rivier is niet zonder gevaar. Deeze Plaats werdt, in 't jaar 1686, zo wel als de volgende, door de Boekaniers overmeeſterd. Waarſchynlyk zal dit *Cherippe* zyn, daar in de Reistogt van ANSON van gemeld wordt, dat de Markt van Panama weekelyks van daar met Leeftogt werdt voorzien. Chiriqui-ta.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. Veraguas.

Veraguas is een geringe Plaats, aan een Rivier van dien naam, dryvende geen anderen Handel dan in het bewerken van de Mynen, waar uit de Slaaven gedwongen worden de Aarde te delven, en die dan in de Rivieren uit te ſpoelen; waar door men 'er dikwils klompjes Goud in vindt zo groot als Erwten. In de Zee-Atlas wordt dit een Eiland genaamd, 't welk een goede Haven heeft, doch een zeer ſlegte Reede, uitgenomen aan de Weſt- en Zuidzyde, naar het Vaſte Land toe, waar de Schepen ankeren kunnen op agt of negen Vademen, beveiligd voor de Noorde en Ooste Wind, die het geweldigſte zyn op deeze geheele Kuſt.

LaVillia.

Het Vlek aan de Rivier *la Villia*, hoewel niet in onze Kaarten aangetekend, wordt in de Hiſtorie van de Boekaniers, die 't zelve innamen en plunderden op den zelfden Togt, gezegd zeven Mylen afgelegen te zyn van *Nata* op de Grenzen van Panama. Zy getuigen dat het zeer wel gelegen zy, hebbende goede Straaten en taamelyke Huizen, met een groote menigte Boerderyën en Savannahs in de nabuurſchap. De Rivier is zeer breed en ondiep aan den Mond, zo dat, met Laag Water, de Zee 'er als op den Oever brandt. Zwaare Schepen kunnen 'er, derhalve, niet inkomen, maar Barken van veertig Ton wel anderhalf Myl ver. De Haven is hooger, en omtrent een Kwartier gaans van het Vlek. Byna een Myl van den Ingang legt een groote Rots, geduurig bedekt met ontelbaare menigten van Zee-Gevogelte.

Eiland *Quibo*.

Niet ver van den Uithoek, die de Provincie

clevan Veragua Zuidooſtwaards bepaalt, genaamd *Morro de Puercos*, moeten drie Eilanden leggen van taamelyke grootte, genaamd *Sebaco*, *Quicara* en *Quibo*. Dit laatſte komt inzonderheid in aanmerking, om dat de Heer ANSON, na zyn Vertrek van Juan Fernandez, de Kuſt van Peru langs gezeild zynde, hetzelve tot eene Ververſchplaats uitkoos voor zyn Esquader, dat 'er zig agt Dagen ophieldt. Het ſchynt *St. John de Cuebla* te zyn, dat van de Boekaniers geplaatſt wordt vierentwintig Mylen beweſten Panama, zynde Berg- en Boſchagtig, met ſchoone Rivieren en veelerley Gedierten voorzien, waar onder binnenslands een groot getal Herten, Aapen, Leguaanen en Kaymans of Krokodillen, en een menigte Schildpadden aan den Zeekant. Zy maaken 't zelve, in den omtrek, twaalf Uuren gaans. MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Quibo*.

Hoe 't zy men ſtelt, in die Reistogt, den Zuidooſtelykſten hoek van Quibo te leggen op zeven Graaden twintig Minuuten Noorder Breedte. Het Eiland werdt bevonden tot eene Ververſchplaats zeer bekwaam te zyn, als hebbende overvloed van Water, doch het was byna geheel als met een Boſch begroeid, waar in de Engelſchen zig niet ver durfden begeeven, zo wegens het Wild Gedierte, als de Venynige Slangen, die gezegd werden zig daar in te onthouden. Behalve een menigte Pappegaaijen, Parkieten en Maccao's of Weſtindiſche Raaven, vonden zy 'er Aapen en *Guano's*, die van hun dikwils tot Voedzel gedood werden: want op het Wild

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Quibo.*

Gedierte durfde men, om gemelde redenen, niet Jaagen (*). Zy zagen een groot ſoort van Platviſch dikwils uit het Water ſpringen. Van de Schildpadden, die 'er zeer overvloedig waren, maakten zy tot hunne Spyze veel gebruik, en bevonden 'er zig wel by, hebbende, geduurende de zeven Maanden van hun Verblyf op Zee, tuſſchen Juan Fernandez en Chequetan, maar twee Man op de geheele Vloot verlooren.

Schoone Waterval.

Een der voornaamſte Byzonderheden van dit Eiland was een natuurlyke Kaskade of Waterval, gemaakt door een Rivier van ongevaar tien Roeden breed, die, langs een ſchuinte van omtrent vierhonderd en vyftig Voeten langte, nederliep, en hier en daar door Rotſen gebroken en door 't Geboomte van de Oevers beſchaduwd, een Gezigt uitleverde, 't welk door groote Vlugten van Weſtindiſche Raaven, die zig voor 't oog vertoonden, verle-

(*) Ik word hier door te meer beveſtigd in myn denkbeeld, dat de *Guano's*, van welken hier geſproken wordt, geen Bezoarbokken zyn, de wildſte Dieren onder het zogenaamde Wild; maar Leguaanen, waar van de Spaanſche naam *Iguana* zeer veel overeenkomſt met *Guano* heeft. Ook is dit te waarſchynlyker, dewyl die naam, byna onveranderd, gebruikt wordt in Europa: daar, indien door *Guano's* een ſoort van Rhee- of Hertebokken te verſtaan ware, gelyk men in een Aantekening op den Reistogt van ANSON, bl. 197, beweert, de Engelſchen dien naam wel vertolkt zouden hebben. Zodanige zullen denkelyk de Troepen van Wilde Dieren zyn geweeſt, waar van 'er maar twee door hun gedood werden, ſchoon zy dezelven dikwils zagen, bl. 198: want de Tygers zagen zy niet De Leguaanen, nu, weet men, worden in de Weſtindiën gegeten.

Digitized by Google

levendigd en onvergelykelyk ſchoon gemaakt werdt. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Nog aanmerkelyker is Quibo wegens de Paarlviſſcheryën, waar van de Engelſchen veele Hutten op den Oever vonden ſtaan, die door de Paarlduikers van Panama aldaar gelaten waren. Dikwils komt dat Volk alhier, dewyl de Paarl-Oeſters aan dit Eiland overvloediger zyn dan in de Golf van Panama, zo dat men maar eenige Schreeden ver in Zee behoeft te gaan, omze met de Handen op te raapen. Paarlviſſcheryën.

Carlos, een Vlek aan de Kuſt van Veragua, vyftien Mylen ten Zuidweſten van Santa Fé, en *Philippina*, een ander Vlek beweſten Carlos, leggende beiden, zo ACOSTA zegt, aan een grooten Inham of Baay, voor welke omtrent dertig kleine Eilandjes zyn, t'eenemaal woeſt en onbewoond; dewyl de Spanjaarden derzelver Ingezetenen op 't Vaſte Land in de Mynen gedwongen hebben te werken, voor dat hun Negers uit Guinée werden toegebragt. Carlos en Philippina.

Wy gaan over tot de Audientie van GUADALAJARA, de Noordelykſte der drie Audientiën van Nieuw Spanje, en ſomtyds ook het Ryk van NIEUW GALLICIE genaamd. Langs de Zuidzee ſtrekt dezelve zig van twintig tot vyfentwintig Graaden Noorder Breedte uit. Dit is de Weſtzyde: ten Noorden heeft zy het Ryk van Nieuw Mexico: ten Ooſten en Zuiden de Provincie van Panuco en verſcheide anderen in de Audientie van Mexico. Audientie van Guadalajara.

Men kan ligt begrypen, dat de Lugtsgeſteldheid hier veel gemaatigder moet zyn dan in

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. *Guadalajara.*

de Zuidelykſte deelen of zelfs in 't midden van Nieuw Spanje. Ook wordt dezelve zeer gezond aangemerkt, zo dat 'er de Menſchen dikwils den Ouderdom bereiken van een Eeuw. Zeer wordt men 'er, niettemin, van Muggen, Wandluizen en ander Ongediert geplaagd. De Grond is 'er, meeſtendeels, Berg- en Boſchagtig, inzonderheid aan 't Strand, daar het Land zig gelyk een Wildernis vertoont, 't welk de Spanjaards, naar men zegt, dus gelaten hebben, op dat Vreemdelingen, indien zy daar landen mogten, geen aanleiding zouden krygen om 'er te neſtelen, noch gelegenheid om Landwaards in te trekken. Dit ſtrekt tot beveiliging der Zilvermynen, behalve welken 'er onlangs ook, by *Compoſtella*, eenige Goudmynen, van groote waarde, zyn ontdekt. Zy verkiezen liever de Erts daar van met Muilezels naar Mexico te laaten brengen, dan zulk een Schat aan de Zee te vertrouwen, op welke die hun door Vreemdelingen mogt afhandig worden gemaakt.

Bovendien is het Land taamelyk vrugtbaar, brengende zulk een overvloed voort van Europiſch en Indiaanſch Koorn, dat het eerſte honderdvoudig, het andere eens zo veel geeft: maar het wordt dikwils vernield door Springhaanen, en een menigte van Aakſters niet grooter dan Moſſchen, gelykerwys de Olyven door Mieren. Allerley ſoort van Vrugten, Kruiden en Wortelen teelt men 'er, die beter dan de onzen zyn; benevens Suiker-Riet, Conchenilje en Byën zonder Angels. De Weilanden zyn met veelerley ſoorten van Vee vervuld; de Boſſchen, die veelal uit Denne-

boo-

Digitized by Google

boomen en Eiken beſtaan, met Wild, doch tevens met Wolven en Scorpioenen. Men vindt 'er Peper en Medicinaale Kruiden, die allerley Zeer geneezen; groene Steenen, die voor een byzonder Middel tegen het Graveel gehouden worden; welriekende Bloemen, koſtbaare Drogeryën, en, behalve de Zilver-, ook Koper- en Loodmynen. Aan de Kuſt is een goede Paarlviſſchery. Mexico of Nieuw Spanje. Guadalajara.

De Spaanſchen, die van eenig Vermogen zyn, leeven hier, of van het opzigt over de Zilvermynen, of van den Koophandel, Veeweidery en Landbouw. Zy hebben zulk een onbepaald Gezag over de Indiaanen niet, die loos zyn en verraaderlyk, taſtende dikwils de Spaanſchen aan, uit de Boſſchen, met Boog en Pylen. Om die reden is veelal de Regeering der Dorpen uit een Indiaanſch Cacique of Prins en twee Spaanſche Amptenaars ſamengeſteld, die den Prys van de Leeftogt reguleeren. De Bediening van Cacique is Erfelyk, en deeze Opperhoofden ſtaan kragtig op het punt van Eer, willende voor dapper aangezien zyn. Van de andere Indiaanen zyn de genen, die voorwenden beſchaafd te zyn gemaakt, zeer luy, willende niet werken dan voor hoogen Loon. Hunne Kleeding beſtaat in een Hembd en een vierkant Kleedje van Katoen, met twee Knoopen van vooren vaſtgemaakt. Ook hebben zy Katoenen Broeken en Dekens, ſlaapende op Stroo en Matten. Om hunne Halſen draagen zy groene Steenen en Schulpen: als ook om de Armen en Beenen. Hun grootſte Divertiſſement beſtaat in te danſen op den Klank van een hollen Stok.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. Paarde-Vleesch en Spaansche Tarw zyn hunne lekkerste Geregten en Chokolaad benevens Maguey-Wyn hunne geliefdste Drank.

Verdeeling. Deeze Audientie is verdeeld in zeven Provinciën, welke wy beschryven zullen in de volgende orde, naar dat zy naamelyk van 't Zuiden naar 't Noorden gelegen zyn: te weeten *Guadalajara* zelf, *Xalisco*, *Chiametlan*, *Zacatecas*, *Nieuw Biskaije*, *Culiacan* en *Cinaloa*.

GUADALAJARA. Het eigentlyke GUADALAJARA, dat de voornaamste Provincie is, welke haaren naam geeft aan de geheele Audientie, is ten Oosten en Zuiden bepaald door de Provincie van Mechoacan, ten Noorden door die van Xalisco, en een hoek daar van wordt door de Zuidzee ten Westen bespoeld. Niettegenstaande derzelver legging onder de verzengde Lugtstreek, is zy gezond, gemaatigd en vrugtbaar, brengende niet alleen goed Timmerhout, maar Europisch en Indiaansch Koorn in groote veelheid voort, en alle Vrugten zo van ons Klimaat als van de Westindiën. Groote Schatten van Zilver worden 'er dagelyks uit de Mynen gehaald. Zy is niet boven de dertig Uuren gaans lang of breed.

De Hoofdstad. De Hoofdstad van dien naam, zynde de opperste der geheele Audientie en de Zetel zo wel der Koninglyke Geregtshoven, als van een Bisdom dat een groot Inkomen heeft, aan 't Aartsbisdom van Mexico onderhoorig, is groot, zindelyk en Volkryk. Haar Standplaats is zeer vermaakelyk op den Oever van de Rivier *Baranja* of *Esquitlan*, voortkomende uit het Meir van Mechoacan, *Chapala* genaamd,

Digitized by Google

naamd, bezuiden deeze Stad, en vyf Uuren gaans daar af gelegen. Haar afſtand van Mexico is, in een regte lyn gemeten, vyfenzeſtig Uuren, ten Noordweſten. Binnen de Stad vindt men een deftige Dom- en verſcheide andere Kerken, benevens eenige Mannen- en Vrouwen Kloosters. De Vlakte, in welke zy ſtaat, wordt niet alleen door de gemelde Rivier, maar ook door andere Beeken en Bronnen bewaterd, en is zeer vrugtbaar in Wei- en Bouwlanden. Mexico of Nieuw Spanje. *Guadalajara.*

De Provincie van Xalisco, zynde de Zuidelykſte aan de Kuſt, wordt aan de Zuid- en Weſtzyde door de groote Zuidzee beſpoeld, grenzende met de Ooſtzyde aan de Provinciën van Guadalajara en Mechoacan. Noordwaards wordt zy van de volgende afgeſcheiden door een ſmalle Strook Lands, welke tot de voorgaande behoort. De uitgeſtrektheid, in langte en breedte, wordt ook op ongevaar dertig Uuren gaans gerekend. Hier vindt men veel Spaanſche Tarw en Zilvermynen, doch zeer weinig Vee. Volgens eenige Autheuren wordt uit deeze Provincie de Olie gebragt van den Helſchen Vygeboom, gelyk de Spanjaards die noemen, zynde, onder andere uitmuntende hoedanigheden, goed tot het doen verſlaan van Zwellingen en het uitdryven zo van Wonden als van andere koude Vogten, door het Lyf daar mede te ſtryken en eenige weinige druppelen in te neemen met een Glas Wyn, als ook door Klyſteeren: zynde dezelve ook van uitmuntend gebruik voor Zweeren in 't Hoofd en Doofheid. Xalisco.

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE. Stad Compoſtella.

Hoewel gemelde oude Plaats de Hoofdſtad is, heeft nogtans de Stad *Compoſtella* ongelyk meer aanzien. Deeze legt beoosten Xalisco, ongevaar tien Uuren gaans van de Zuidzee af. Het is een vermogende Stad, hebbende verſcheide Zilvermynen te *St. Pecaque*, in de nabuurſchap, alwaar de Spaanſchen veele honderd Slaaven houden, om 'er in te werken; maar de Standplaats van de Stad is ſlegt, in een dorre drooge Landsdouw, ongemeen heet en vogtig, 't welk veel Ongediert uitbroeit. Men vindt 'er geen Weiden voor Vee, noch eenig Geboomte tot den Huisbouw bekwaam. DAMPIER zegt, dat het Vlek van St. Pecaque, in 't jaar 1686, geplunderd werdt door de Boekaniers, onder wien hy toen diende. Compoſtella is reeds voor twee Eeuwen door de Spaanſchen geſtigt en tot een Bisdom gemaakt, doch dat men, wegens de ſlegte Lugtsgeſteldheid, naar Guadalajara overgebragt heeft.

Van eenige andere Plaatſen van belang, in deeze Provincie, vindt men geen Berigt, en inderdaad de Spanjaards zyn nergens talryk door deeze geheele Audientie, uitgenomen te Guadalajara en Compoſtella. Evenwel ſchynt in 't Zuidelykſte van deeze Provincie nog een Stad te leggen, *la Purification* genaamd, agt Uuren gaans ten Noordooſten van de Haven *de la Natividad*, daar ik van geſproken heb, en zeventien Uuren beweſten Colima, in de Provincie van Mechoacan. De Meſtiezen maaken hier, zo wel in getal als in gegoedheid, een aanmerkelyke figuur, maar het groot-

Digitized by Google

grootſte deel des Volks zyn Indiaanen, die, in 't algemeen geſproken, wel behandeld worden van de Spanjaarden, als opregter en beſchaafder zynde dan eenige anderen van hun Landslieden. Ook ſchynt het dat men hun hier meer in Vryheid laat, en mooglyk ook wel in 't ſtuk van Godsdienſt niet door dwang bekommert. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Aan den Weſthoek van deeze Provincie is een groote Inham, genaamd Baay *de Banderas*, welke Zuidwaards door Kaap *de Corrientes* bepaald wordt, ongevaar honderd en tien Zee-Mylen van den Zuidhoek van California afſtandig. Ook leggen op de hoogte van Xalisco, en voor deszelfs Haven, in Zee en wel vyftien Mylen van de Kuſt, drie Eilanden, die men *de drie Mariaas* tytelt.

De Provincie, die Noordwaards volgt, wordt CHIAMETLAN geheten, naar een Stad van dien naam, aan een Rivier, zevenentwintig Mylen benoorden de Haven van Xalisco. Deeze legt onder den Keerkring van de Kreeft, ſtrekkende zig langs de Zuidzee uit, ter langte van omtrent veertig en ter breedte van dertig Uuren gaans. De Grond is vrugtbaar, leverende veel Waſch en Honig uit, benevens Zilvermynen. Een voornaame Rivier, afkomſtig uit het Meir Chapala, valt hier in Zee. Deeze is een der voornaamſten van de Kuſt, aan den Mond een half Myl breed, doch inwaards veel breeder, hebbende op de Baar tien Voeten diepte met Laag Water. CHIAMETLAN.

Behalve Chiametlan is de voornaamſte Plaats *St. Sebaſtiaan*, aan een Rivier van dien naam in het Noordelykſte der Provincie, daar de

MEXICO OF NIEUW SPANJE. ZACATECAS.

de Zilver-Erts, uit de Mynen van *Zacatecas*, gezuiverd wordt.

Dus noemt men, naamelyk, een Provincie, die, binnenslands, agter en ten Noordooſten van Chiametlan legt, naar den naam van haare oude Ingezetenen. Zy heeft Panuco ten Ooſten en Mechoacan ten Zuiden. Men vindt 'er veele groote en Volkryke Vlekken in, doch het Weſtelyk deel zou niet bewoond zyn, indien het niet was wegens deszelfs Mynen, die menigvuldig en de rykſten van Erts zyn in Amerika; want het Land is daar zeer onvrugtbaar, droog en dor: maar in 't Ooſtelyk gedeelte wordt veel Koorn en Vrugten geteeld, en de Boſſchen zyn vol van Herten en dergelyk Wild.

Hoofdſtad.

De Hoofdſtad *Zacatecas*, ook *San Luis de los Zacatecas* genaamd, legt in 't Zuid-end, maar zeſtien of zeventien Uuren gaans ten Noordweſten van *San Luis de Potoſi*, in Mechoacan, dertig Uuren benoorden Guadalajara. Hier legt een Bezetting van duizend Spanjaarden en Slaaven, van welken 'er vyfhonderd Huisgezinnen in en omtrent de Stad en de Mynen zyn. Ook vindt men, naby St. Martens Myn, een Klooſter van Spaanſche Monniken.

Andere Steden.

Niet ver ten Zuiden van de Hoofdſtad, aan de Zuidelyke Grenzen, legt *Xeres de la Frontera*, dat van die legging zynen naam, en ook een Spaanſche Bezetting heeft, om de Mynen voor de wilde Indiaanen te beſchutten. *Nombre de Dios* legt zevenentwintig Uuren van Zacatecas ten Noordweſten. Dewyl de Spaanſche Generaal, die 't zelve overmees-

Digitized by Google

meesterde, den Eigendom van eenige Zilvermynen aan de Inboorlingen vergunde, is derwaards zo veel Volks toegevloeid, dat het in 't kort de Volkrykste Plaats wierdt van de geheele Provincie. *Durango*, tien Uuren beweesten dit Vlek, is een Bisschops Zetel, leggende tot den Handel zeer bekwaam, aan de takken van een Rivier, die in de Noordzee valt. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

De Provincie van NIEUW BISKAIJE, ten Noordoosten van de voorgaande, beslaat een groote Landstreek, zo men rekent wel honderdtwintig Uuren gaans ten Noorden uitgestrekt. Het Westelyk deel, benoorden Zacatecas, is droog, Bergagtig en dor, doch het overige vermaakelyk en vrugtbaar, wordende door aanzienlyke Rivieren bewaterd. Schoon het geen gemeenschap heeft met de Zee, zyn doch de Ingezetenen zeer ryk, niet alleen in Koorn, Vee en Vrugten, maar ook in Mynen van Zilver en eenigen van Lood, waar van door hun, tot het rafineeren van de Suiker, gebruik gemaakt wordt. De Indiaanen zyn Oorlogzugtig en nog niet geheel t'ondergebragt: dewyl men tusschen de Mynen van Zacatecas en deeze van dit Land, vier groote Vlekken van hun vindt, die in Moerassen leggen, en daarom naauwlyks genaakbaar zyn. NIEUW BISKAIJE.

Op eenige Plaatsen hebben de Spaansche Steedjes. Steedjes gestigt, tot beschutting van de Zilvermynen; waar onder *St. Barbara*, dat meer dan tagtig Uuren Noordwaards van Zacatecas is gelegen, hebbende benoorden en beweesten zig nog verscheide anderen, meestendeels wel bewoond.

De

MEXICO OF NIEUW SPANJE. CULIACAN.

De Provincie van CULIACAN legt aan de Kuſt van de Zuidzee, beweſten de laatſtbeſchreevene en ten Noordweſten van de Provincie van Chiametlan. De langte, aan het inkomen der Baay van California, zal ongevaar zeventig Mylen of Uuren gaans zyn, de breedte niet veel meer dan half zo veel. Het is een vrugtbaar Land. Toen de Spanjaards hier eerſt kwamen, vonden zy 'er Huizen op een zonderlinge manier gebouwd, vol van Slangen, met de Koppen van boven en aan de zyden uitſteekende, die tegen de Voorbygangers bliezen. Zy werden met Goddelyke Eerbewyzingen gediend door de Inboorlingen, die verklaarden, dat de Duivel hun dikwils onder zulke gedaante verſcheen. De breede Rivier *la Sal*, in dit Land, is aan beide zyden wel bewoond. DAMPIER zegt, dat het een Zout Meir of Baay is, die twaalf Mylen Ooſtwaards met den Oever evenwydig loopt, en bekwaam is om Schepen te bergen, hoewel zy een naauwen Ingang heeft. Rondom dezelve zyn verſcheide Spaanſche Boerderyën, en Zoutperken. Ook hebben zy, vyf Uuren gaans van daar, twee ryke Mynen, die bearbeid worden door Slaaven, welke tot de Burgers van Compoſtella behooren.

Rivier *Mugeres.*

Nog een andere groote Rivier is 'er, in deeze Provincie, waar van de Oevers vol zyn van Boſſchen en Weilanden. Deeze werdt, by de Verovering, door de Spaanſche *Mugeres*, of de Vrouwen-Rivier geheten; om dat men 'er een groote menigte van Vrouwluy zag: 't welk ook gelegenheid gegeven heeft tot het Verdigtzel, dat zig aldaar Amazoonen onthiel-

Digitized by Google

hielden. Aan deeze Rivier werdt een Stad gebouwd, die men *San Miguel* noemde: doch deeze werdt naderhand, zegt HERRERA, verlaten, en een Stad van dien zelfden naam geſtigt, eenige Mylen verder en maar twee Uuren gaans van de Zee, in een Valey genaamd *Haroba*, om dat dezelve rykelyk van Gras en veelerley Vrugten, was voorzien. Dezelve legt wel zeventig Mylen benoorden Compoſtella, aan de Rivier *Ciguatlan*, waar in de Vloed tot aan de Stad toe opkomt. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

In deeze Rivier vindt men een menigte van die ſoort van Viſch, genaamd *Guarrapucus*, welke, tot vollen wasdom gekomen zynde, de langte van zeven Voeten heeft en op de Rug een ſtreek van dunne Vinnetjes van Kop tot Staart, zynde glinſterend Zilverkleurig met groen gemengeld, en gezouten zeer goed tot Spyze. Nog een andere is 'er in deeze Rivier, genaamd *Piracarba*, ook Zilverkleurig, met een breede platte Staart, een lange witte Baard, vier groote Vinnen en een kleinen Kop. Mooglyk zyn het die, welke men onder de Liefhebbers thans Weſtindiſche Zilverviſſchen noemt. ZILVERVISSCHEN.

De Spaanſchen vonden, zo men wil, ſchandelyke Beelden op de toppen van de Huizen der Indiaanen, die zy vernielden, zo wel als het grootſte deel des Volks, bouwende anderen in de plaats. Ook hebben zy veel arbeids te koſt gelegd aan de Zilvermynen, die men *de Maagden* tytelt.

CINALOA, de Noordelyſte Provincie van deeze Audientie, en die tevens het verſte Weſtwaards ſtrekt, aan den Golf van Cali- CINALOA.

for-

Digitized by Google

MEXICO OF NIEUW SPANJE.

fornia, grenſt Zuidwaards aan de voorgaande, Noord- en Ooſtwaards aan Nieuw Mexico. Aan de Ooſtzyde is zy bepaald door een ry van hooge oneffen Bergen, *Tepecſuan* genaamd, wel vyftig Mylen van de Zee; van welken verſcheide Rivieren dwars afloopen, welker Oevers door de Inboorlingen bewoond worden van wegen de Viſſchery. De Lugt is helder en gezond, en zo 't ſchynt bevryd van die groote ongeſtadigheden, welke in 't midden van Nieuw Spanje en Zuidwaards heerſchen. Behalve Weilanden vol van allerley ſoort van Vee, draagt de Grond veelerley Vrugten en Koorn, inzonderheid Spaanſche Tarwe, als ook Katoen. Met Stoffen, daar van gefabriceerd, plagten de Inboorlingen zig naar de Mexicaanſche mode te kleeden, draagende, zo Man- als Vrouwluy, het Hoofdhaair zeer lang. Het was een Volk van ryzige Geſtalte, dapper en Oorlogzugtig, welk de Spaanſchen veel moeite hebben gehad te overmeeſteren. Hunne Wapenen beſtonden in Boog en vergiftigde Pylen, met Knodſen van hard en Schilden van rood Hout.

Stad St. Jan.

De eerſte Stad, die van de Spaanſchen in deeze Provincie gebouwd werdt, noemden zy *S. Juan* of St. Jan van Cinaloa, aan een kleine Rivier, die in den Golf van California uitloopt. Deeze kwam te vervallen en werdt in 't jaar 1554 herſteld, doch zou geen ſtand gehouden hebben, indien men 'er niet geduurig toevoer gezonden hadt van Culiacan. Weinig andere Plaatſen van belang hebben de Spaanſchen in deeze Provincie, en meeſt maar eenige oude Forten der Inboorlingen, door hun

Digitized by Google

hun herſteld, om het Landvolk in bedwang te houden. Tuſſchen de voornaamſte Rivieren zyn verſcheide Wilderniſſen en Boſſchen van Braſilie-Hout. MEXICO OF NIEUW SPANJE.

Wy kunnen van Nieuw Spanje niet afſtappen, zonder gewag te maaken van een Landſchap of Provincie daarin, genaamd NIEUW LEON, welke in onze Kaarten tuſſchen Nieuw Biskaije en den Golf van Mexico geplaatſt wordt. Al het Berigt dat wy daar van vinden is in 't Werk van MARTINIÈRE. Hy noemt hetzelve een Koningryk, dat hy Noordwaards ſtelt bepaald te worden door een Arm van *Rio Bravo* of *Rio del Nort*, dat is de Noorder Rivier, welke in den bovengemelden Golf valt. Deeze Arm is genaamd *Rio de los Conchos* of *de Salinas*, die geheel van de Grenzen van Cinaloa ſchynt af te komen, loopende door Landen die nog byna onbekend zyn, ter langte, zo 't ſchynt, van meer dan anderhalf honderd Uuren gaans. Zuidwaards grenſt het aan de Provincie van Panuco of Guaſteca. Hy zegt dat 'er geen Steden of aanmerkelyke Plaatſen in zyn; doch het heeft veele Gebergten, waar in ook Zilvermynen zyn. Waarſchynlyk zyn het die, op welken Monſr. DE LA SALLE het oog hadt, toen hy langs de Kuſt van Florida zeilde, onder voorwendzel van te zoeken naar den Mond van de Rivier Miſſiſippi. NIEUW LEON.

Digitized by Google

V. HOOFDSTUK.

Beſchryving van NIEUW MEXICO *en* CALIFORNIA. *Omſtandig Berigt van de Geſtalte, Aart en Eigenſchappen, als ook van de Levensmanier der* Ingezetenen *van dit laatſte, volgens de Ontdekkingen der Zendelingen.*

Naam. Paalen.

NIEUW MEXICO, dus genoemd om dat het laater dan Oud Mexico of het zogenaamde Nieuw Spanje ontdekt werdt, wordt van de Spanjaarden ſomtyds een Koningryk ſomtyds een Provincie getyteld. Het is ten Noorden door hooge Gebergten bepaald, voorby welken een geheel onbekend Land legt; ten Zuiden door de Noordelykſte deelen van Nieuw Spanje, ten Ooſten door Louiſiana of Nieuw Frankryk, ten Weſten door de Zee van California en de Rivier *Colorado*, die een ſcheiding maakt van dat Schier-Eiland met het Vaſte Land.

Uitgeſtrektheid.

Wat de uitgeſtrektheid belangt, mag men zig met reden verwonderen, dat de Spanjaards, die, in veertig Jaaren tyds, een Landſtreek van over de tweeduizend Mylen langte, Noord- en Zuidwaards, zo binnenslands als aan de Kuſten, bezuiden dit Land, hebben kunnen ontdekken, in twee Eeuwen nog niet tot de uiterſte Grenzen van dit Koningryk, ten Noorden, doorgedrongen zyn. Een aanneemelyke reden, die daar van gegeven wordt, is, dat zy te veel Handgebaar en Voordeel gevonden hebben in de ge-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

gemelde warmer Landſchappen ten Zuiden, en dat zy, gebooren zynde in een heet Klimaat, afgeſchrikt werden van Reistogten te doen in de koude Geweſten: want, ſchoon de Grenzen van Mexico ten Noorden, zo ver die bekend zyn, naauwlyks zo Noordelyk leggen als de Grenzen van Frankryk aan Spanje, in Europa; zal egter de hoogte des Lands, en de Bergagtigheid, het aldaar eenigermaate koud kunnen maaken. Nieuw Mexico.

Wat dan hier de reden van geweeſt zy, onbeſliſt laatende, zullen wy alleen aanmerken, dat, volgens de laatſte en beſte Berigten die wy van de Spaanſchen hebben, Nieuw Mexico, (daar onder begrypende California, 't welk voor een deel daar van wordt gerekend;) zig uitſtrekt tuſſchen de honderd en honderddertig Graaden Lengte beweſten Parys, en tuſſchen de agtentwintig en vyfenveertig Graaden Noorder Breedte, volgens ſommigen; tuſſchen de dertig en veertig Graaden volgens anderen. Volgens de Kaart van D'ANVILLE ſchynt *Rio del Nort*, of de Noorder Rivier, tot omtrent agtendertig Graaden Breedte bekend te zyn. De Grenzen ten Ooſten zyn niet beter te bepaalen; alzo de Grensſcheiding tuſſchen Nieuw Mexico en Louiſiana door geheel onbekende Landen loopt. En dewyl, volgens de laatſte Berigten, al het gene beweſten de Rivier Miſſiſippi legt, aan de Spaanſchen overgedaan is door Frankryk; zo zouden de Bezittingen van Spanje, benoorden Oud Mexico, een Landſtreek beſlaan van wel zeshonderd Uuren gaans, Ooſt- en Weſt- Grenzen.

Digitized by Google

Nieuw Mexico. waards, lang en overdwars tweehonderd Uuren breed: waar van egter niet dan een klein deel bekend ſchynt te zyn of van Europeaanen bewoond te worden.

Lugts- en Landsgeſteldheid. De Lugtsgeſteldheid is overeenkomſtiger met die van Frankryk, Duitſchland of de Nederlanden, dan met die van Italie, Spanje of Barbarie, daar de legging, in Noordpools hoogte of afſtand van de Linie, naaſt by komt. Immers het wordt 'er, in de Zomer niet overmaatig heet, en 's Winters niet onverdraaglyk koud gezegd te zyn. Men heeft 'er, doorgaans, een heldere, zuivere Lugt, en een gezond Klimaat. Op de bewoonde Plaatſen is het Land vrugtbaar en vermaakelyk, doorſpreid met hooge en laage Gronden, van Viſchryke Rivieren bewaterd. Men vindt 'er niet alleen Vrugtboomen en Timmerhout; maar Turkooiſen, Smaragden en andere koſtbaare Geſteenten, als ook Mynen van Goud en Zilver. Voorts is 'er veelerley ſoort van wild en tam Vee, inzonderheid Koeijen, en een menigte van Gevogelte. Om kort te gaan, het ſchynt een Land te zyn zo ſchoon, vermaakelyk en vrugtbaar, als op den Aardkloot is te vinden.

Rivieren. Onder de Rivieren is die, welke *Rio del Nort* of de Noorder Rivier genoemd wordt, aan welke de voornaamſte Woonplaatſen der Spaanſchen zyn, tot vervoering door dit geheele Land zeer bekwaam. Dezelve, naamelyk, loopt van de Noordelyke Grenzen Zuidwaards, ter langte van by de vierhonderd Uuren gaans, vallende dan, onder den naam van *Rio Bravo*, in den Golf van Mexico. Verſchei-

Digitized by Google

ſcheide kleinere Rivieren, benevens een menigte van Kreeken en Inhammen aan die Kuſt, zouden tot den Koophandel gelegenheid kunnen geeven: waar toe het Weſtelyk gedeelte, aan de Zee van California, ook zeer bekwaam legt. Nieuw Mexico.

Het grootſte deel deezes Lands is nog in handen der Inboorlingen, die, hoewel zy een gemakkelyk, vreedzaam en edelmoedig Volk zyn, niet alleen menigvuldiger in getal maar ook beter tot verdediging voorzien waren dan eenige andere Amerikaanen, met welken de Spanjaarden te doen hadden. Toen zy hier kwamen, 't welk omtrent den jaare 1539 was, vonden zy het Volk, zo men verhaalt, wel gekleed, bouwende de Landen, hebbende groote Kudden Vee, taamelyke Hutten in hunne Dorpen en Steenen Huizen in hunne Steden. Zy werden door Koningjes of Vorſten (*Caciques*) geregeerd, die daar toe verkooren waren wegens hun uitmuntend Verſtand en Dapperheid. Hoewel van hun aan de Zon en Maan Eerbied beweezen werdt, ſcheenen zy doch gereeder om den Kriſtelyken Godsdienſt te omhelzen, dan eenige andere der Amerikaanſche Natiën; ſchoon zy geen afſtand wilden doen van hunne Vryheid, welke zy, in groote maate, nog behouden. Ingezetenen.

Onder de verſcheiderley Natien in Nieuw Mexico, van welken door de Spanjaarden melding gemaakt wordt, zyn de *Apaches* de voornaamſten. Het middelſte gedeelte wordt, deswegen, *Apacheria* genaamd. Dit Volk zig, tegen 't end der voorgaande Eeuw, bezwaard oordeelende door de Spaanſche Re- *Apaches.*

Nieuw Mexico. geering, kwam tot een algemeenen Opſtand, en deedt veel ſchade; doch men kreegze, op 't laatſt, onder de Knie, en heeftze ſedert in dwang gehouden door ſterker Bezettingen in de Forten, genaamd *Preſidio*, die hier en daar opgeregt zyn. Onder de Regeering van Koning Filips den V., werdt ook bevel gezonden aan de Regeering van Mexico, om eenige arme Huisgezinnen derwaards te zenden, tot bevolking: dat een voorzigtig overleg was van de Kroon van Spanje; al ware het ſlegts om de Mynen voor Vreemden te beveiligen. Het ſchynt ook uit de menigte van Plaatſen, die ik in de nieuwſte Kaarten aan de Rivieren aangeweezen vind, dat dit oogmerk eenigermaate werkſtellig gemaakt zy.

De byzondere Natiën van dit Koninkryk of Wingeweſt niet van elkander afgeſcheiden zynde door eenige bepaalde Grenzen, kunnen wy daar van geen byzondere Verdeeling opgeeven; maar moeten ons te vrede houden, met de geſteldheid des Lands aan te wyzen, uit het beſte algemeene Berigt, 't gene wy daar van hebben, dat van de Spaanſche Reizigers is ontleend.

De Spanjaards zeggen, dat hunne Landslieden honderd of tweehonderd Mylen Noordooſtwaards in dit Ryk zyn doorgedrongen. Volgens hun was de eerſte kragtdaadige Ontdekking daar van geſchied in den jaare 1581, door eenige Franciskaaner Monniken, die tot dat einde voorzien werden van anderhalf honderd Paarden en Muilezels, Manſchap, Wapenen en Voorraad van Leeftogt. Deeze van de Grenzen der Audientie van Guadalajara

Noord-

Digitized by Google

Noordwaards voortgetoogen, vonden, na twee Dagreizens, een Volk genaamd *Conchos*, dat naakt was, woonende in een Dorp van Hutten, op omtrent zevenentwintig Graaden Noorder Breedte, en leevende van Vrugten, Spaanſche Tarw, Haazen, Herten, Konynen en Viſch. Zy onthaalden de Spanjaards vriendelyk, en bragten hun twee-en-twintig Mylen verder Noordwaards op omtrent negenentwintig Graaden Breedte, alwaar die een andere Natie vonden, *Paſſaquatas* genaamd, in welker Land zy onderſtelden dat Zilvermynen waren. Op de Pools hoogte van dertig Graaden zagen zy anderen, genaamd *Toboſos*, die op hunne aannadering vlooden, als voorheen door de Spaanſchen kwaalyk behandeld zynde. Verder Noordwaards kwamen zy in een groot Landſchap, welk bewoond werdt door een Natie genaamd *Pataxabueyes*, die Steenen Huizen en Dorpen hadden, en overvloed van Gevogelte, Wildbraad, Viſch en Zoutpannen. Hier vonden zy groote Rivieren, waar van ſommigen uitliepen in den Golf van Florida, anderen in de Zee van California. Twaalf Dagen lang werden zy eene Rivier opgevoerd, wier Oevers op veele plaatſen bewoond werden, en deeze onderſtelt men, volgens de Kaarten, een Rivier te zyn, welke in de laatſtgemelde Zee valt; niet de groote Rio del Nort, waar van voorheen geſproken is.

NIEUW MEXICO. *Conchos.* *Paſſaquatas.* *Toboſos.* *Pataxabueyes.*

Langs deeze Rivier, waar van de Oevers, meer dan drie Mylen agtereen, beplant waren met Nooteboomen en Wynſtokken, voorttrekkende, kwamen zy, na drie Dagen reizens,

Nieuw Mexico.

zens, by tien Volkryke Dorpen, vermaakelyk daar aan gelegen, daar zy veele duizenden Volks vonden, betaamelyk gekleed in Borſtrokken van Katoen en Lederen Broeken, hebbende Schoenen of Laarzen aan de Beenen. Het Haair der Vrouwsperſoonen was netjes gekamd en opgeſtreeken. Hunne Huizen waren vier Verdiepingen hoog, taamelyk fraay gebouwd met Kamers en Kelders onder den Grond, daar zy des Winters in woonden. Ieder Stad of Vlek werdt door een Cacique en Onder-Amptenaaren geregeerd, en ieder Huis hadt een Kapel en Afgod, wien tweemaal 's daags Vleeſch werdt voorgezet. Hunne Tempels, die keurlyk geſchilderd waren, ſtonden aan de Groote Wegen, en daar in verbeeldden zy zig dat hunne God zyn vermaak nam, in het Reizen van 't eene Dorp naar 't andere. By hunne geploegde Landen waren een ſoort van Afdakken, op vier Stylen ruſtende, waar onder hunne Landbouwers gewoon waren des middags te gaan eeten en te gaan ſlaapen. Hunne Wapenen beſtonden in zeer goede Zwaarden, Boog en Pylen, en Schilden van Herten-Huiden.

Tiquas.

Van daar trokken gemelde Franciskaanen voort, naar de Provincie van *Tiquas* of *Tegayo*, op ongevaar zevenendertig Graaden Breedte, alwaar van hun zeſtien Dorpen gevonden werden. Na twee dagen reizens verder, kwamen zy aan een vrugtbaare Provincie, die aan *Cibola* grensde, en waar elf Steden of Vlekken waren, met meer dan veertienduizend Afgodsdienſtige Inwooners, gekleed in Beeſtenvellen en Katoen. Zy vertrok-

Digitized by Google

trokken van daar naar het Land der *Quires*, 't welk, volgens de SANSONS, op omtrent zesendertig Graaden Breedte, ten Zuidooſten van Cibola legt, wordende bewaterd door Rio del Nort, die in de Golf van Florida of Mexico uitſtroomt. Hier vonden zy vyf Vlekken, met ongevaar vyftienduizend Ingezetenen. Dertien Mylen verder kwamen zy in een Land bewoond door de *Cunames*, die vyf Vlekken hadden, waar van *Cia*, het opperſte, met vyf Marktplaatſen was voorzien. De Huizen waren van Kalk, netjes geſchilderd, en het Volk omtrent twintigduizend, die ryke Mineraalen vertoonden, en de Bergen, waar uit zy dezelven hadden, aanweezen. Ten Noordwesten van dezelven leefden de *Amiros*, ten getale van omtrent dertigduizend, in zeven wel bebouwde Vlekken. Van daar trokken zy naar de ſterke Stad, van *St. Stephen d'Acoma*, op ongevaar vyfendertig Graaden breedte, houderd en tien Mylen Zuidweſt van Santa Fé, op een hooge Rots, die zy beklommen door middel van trappen, welke daar in uitgehouwen waren. Men hadt hier niets dan Regenwater, 't welk van de Inwooners bewaard werdt in Bakken, daar toe uitgehold: alleenlyk was aan den voet van de Rots een Rivier, uit welke zy Kanaalen leidden door hunne Bouwlanden.

NIEUW MEXICO. *Quires.* *Cunames.* *Amiros.*

Onze Reizigers hier drie Dagen met goeden Leeftogt, Danſen en Aaperyën, ontbaald zynde, vertrokken Weſtwaards, vierentwintig Mylen, naar de Provincie *Zuni* of *Cibola*, alwaar zy Kruiſen zagen, die 'er door CORNARO waren gelaten, en zy werden door

Provincie Cibola.

NIEUW MEXICO.

eenige Spanjaards onderrigt, dat zeſtig Dagreizens verder een groot Meir was, aan welks Oevers men veele braave Dorpen vondt, die door een Volk bewoond werden, dat Gouden Arm- en Oorringen droeg. Dit was waarſchynlyk *Lago del Oro* of het Goud-Meir, dat de SANSONS op zevenendertig Graaden Breedte en naby de Zee-Engte van California plaatzen (*). Zesentwintig Mylen verder gekomen zynde, vonden zy een Volkryk Land, daar de Inwooners hun verbooden in te komen, op Doodſtraffe: evenwel kreegen zy, door 't omkoopen van de Koningjes of Vorſten der Indiaanen, Verlof om 'er door te trekken en ontvingen aanmerkelyke Geſchenken in Manteltjes en Zilver. Vervolgens reisden zy veertig Mylen Ooſtwaards, en beklommen een Berg, daar zy Zilver-Erts vonden en een Land, waar van het Volk ordentelyk woonde in groote Huizen, op de Oevers van een vermaakelyke Rivier, die met Nooteboomen en Wynſtokken was beſchaduwd, doormengd met Vlaſchbouweryën. Men verhaalde hun, dat naby een Rivier, die in de Noordzee uitliep, wonderlyk pragtige Paleizen waren: maar zy keerden terug naar Cibola, en langs Rio del Nort voorttrekkende, door de Provinciën der *Guaires* en *Habutas*, vonden zy Bergen met Pyn- en Cederboomen bedekt, en vol van ryke Mynſtoffen. De Inboorlingen droegen Schoudermantels van gedrukt Katoen,

(*) Volgens de Kaart van D'ANVILLE ſtrekt zig de Zee van California niet hooger dan tot drie-en-dertig Graaden Breedte uit.

Digitized by Google

toen, en woonden in deftige Huizen van vyf Verdiepingen hoog. Aan het Ryk van *Tamos* gekomen zynde, dat in ſommigen onzer Kaarten op vyfendertig Graaden Breedte geplaatſt wordt, wilden de Ingezetenen hun niet verder laaten gaan: zo dat het Reisgenootſchap, tot een klein getal verminderd zynde, naar Guadalajara terug keerde. Nieuw Mexico.

De Sansons maaken gewag van een Provincie in dit Land, genaamd *Quivira*, welke van hun tuſſchen de dertig en vyfendertig Graaden Breedte, op de Grenzen van Florida, geplaatſt wordt. Zy zeggen dat dezelve weinig Inwooners, en die nog zeer barbaarſch heeft, eetende raauw Vleeſch en veranderende hunne Woonplaatſen, gelyk de Tartaaren, naar het Saizoen en de Weiden die zy voor hun Vee vinden. De Mannen droegen Beeſten-Huiden tot Kleeding; de Vrouwen liepen naakt, met hangende Haairlokken. Hun Hoornvee hadt kleine Hoornen, Haair als Wol, zeer lang om den Hals, maar kort op de Billen. Het hadt een groote Bult op 't midden van de Rug, de Voorpooten kort, de Staarten lang en met een Kwaſt aan 't end: zo dat zy iets ſcheenen te hebben van de Herten en Schaapen, zynde zo leelyk van Aanzien, dat de Paarden 'er niet digt by durfden komen, en vertoornd geworden ſterker dan onze Stieren. De Ingezetenen aten 'er niet alleen het Vleeſch van, maar bedekten zig en hunne Huizen met Huiden, maakende Boogpeezen van derzelver Haair, Priemen en Trompetten van de Beenderen, Koppen van de Hoorens en Blaazen, en Vuur van de Meſt: Quivira.

Digitized by Google

NIEUW MEXICO. Meſt: dewyl 'er zeer weinig Boomgewas in dat Land ware.

De volgende beſchryving van Nieuw Mexico is ontleend van het Berigt, dat door Pater ALONSO DE BENAVIDES gegeven werdt, te Madrit gedrukt; met eenige Byvoegzels van andere Perſoonen, die 'er zo wel als hy gereisd hebben, en uit laatere Berigten.

De Weg van Nieuw Biskaije naar de Hoofdſtad, *Santa Fé*, (waar van ſtraks nader,) loopt door het Land der *Conchos*, welk van die Provincie door een Rivier, naar dat Volk genaamd, afgeſcheiden wordt. Daar aan volgen de *Toboſos*, *Tarrahumares*, *Tepoanes*, *Tomites*, *Sumas*, *Hanos*, en andere Natiën van Wilden, wel honderd Mylen Noord- en Noordweſtwaards; waar van de meeſten geheel naakt liepen, en de Spaanſchen veel kwaads deeden, eer menze hadt t'onder gebragt. Na deeze honderd Mylen reizens vindt men de Noord-Rivier, voorheen gemeld, die zeer groot is, afkomende van een Meir, in 't Noordooſten, en uitſtroomende in de Zee van California, na een langte van derdhalfhonderd Mylen Zuidweſt, te hebben afgeloopen (*).

Van

(*) Zulk een uitgeſtrektheid Noordooſtwaards zou ons tot digt aan de groote Meiren van Noord-Amerika of by de Bronnen van Miſſiſippi brengen; doch het Land ſchynt daar nog geheel onbekend te zyn. Alleen blykt dat, volgens die legging, gemelde Rivier niet uit kan loopen in de Zee of Golf van California; maar dat dezelve veel Noordelyker in de Zuidzee ſchynt uit te ſtroomen; mogelyk wel daar men eertyds zig verbeeldde de Straat *Anjan* te zyn.

Digitized by Google

Van de Hanos, boven gemeld, was het nog omtrent honderd Mylen tot aan Nieuw Mexico, eigentlyk zo genaamd, reizende een weinig beoosten 't Noorden, door de Landen der *Manſos* en *Gorretas*, die geheel naakt liepen, draagende het Vrouwvolk ſlegts Voorſchootjes van Beeſten Huiden. Zy aten ook raauw Vleeſch, doch zyn ſedert tot eenige beſchaafdheid gebragt en gekerſtend. Ooſtwaards daar aan volgen de *Apaches* der zeven Rivieren; van welke Natie wy reeds geſproken hebben, zynde een magtig en ſtrydbaar Volk. Daar vindt men de Rio del Nort, en dan begint eigentlyk Nieuw Mexico, dat zig wel zeventig of tagtig Uuren gaans Noordwaards uitſtrekt, langs die Rivier; van *San Antonio de Seneca* naamelyk, het eerſte Vlek der *Biroros*, tot aan het Vlek *San Jeronimo*, in het Land der *Taoros*. Nieuw Mexico.

Het eigentlyk zogenaamde Nieuw Mexico bevat verſcheide Natiën, in deeze order. Aan Rio del Nort, op omtrent vyfendertig Graaden Breedte, beginnen de *Piros*, die tot beſchaafdheid zyn gebragt; zo dat zy gekleed gaan, in Huizen woonen, en onderwerping toonen aan hunne Opperhoofden. Deeze hebben overvloed van Spaanſche Tarw en ander Koorn, benevens Katoen: want de Landſtreek is zeer vrugtbaar en gezond van Lugt. Hun voornaamſte Vlek wordt *Socorro*, dat is Secours of Hulp geheten; om dat de eerſte Ontdekkers, zynde byna uitgehongerd, 'er een menigte van Voorraad vonden. De *Tebas* volgen daar aan, die vyftien Vlekken bewoonen; dan de *Queres*, waar van zeven en Ooſt-

Digitized by Google

Nieuw Mexico. waards de *Tompiros*, ook vyftien Vlekken hebbende; waar van dat der *Chilili* het voornaamſte is. Verder Noordwaards zyn de *Tanos*, in vyf Vlekken, en dan de Peicis of *Pecos*, in een groot Vlek of Stad. Zeven Mylen beweſten deeze legt de Hoofdſtad Santa Fe', alwaar in 't eerſt derdhalf honderd Spanjaarden, niet boven de vyftig Soldaaten zynde, dit groote Land in bedwang hielden, door het enkele Gerugt van hunnen Naam; doch ſedert is hun getal, niet alleen daar, maar ook in alle andere Vlekken, hier boven gemeld, zeer toegenomen; gelyk ook alle deeze Natiën gekerſtend, ja tot Spanjaarden byna gemaakt zyn.

Apaches. Wy gaan de benaaming der andere Natiën, die Noordelyker gezegd worden te woonen, dewyl daar van weinig zekerheid is, voorby: om nog kortelyk iets te zeggen van de *Apaches*. Deeze, die een der talrykſte Natiën in dit gedeelte van Amerika uitmaaken, omringen byna geheel Nieuw Mexico, verſchillende van alle andere Inboorlingen in Taal, gekleed zynde in Huiden van Hertebeeſten en leevende in Tenten, die zy van de eene plaats op de andere brengen. Zy onderwerpen zig aan hunne Overheden, onderwyzende en ſtraffende de Kinderen zorgvuldig en ſommigen dienen de Zon en Maan. Overſpel wordt by hun met het afſnyden van Neus en Ooren geſtraft. De Spanjaards onderſcheiden hun met verſcheide Bynaamen: die naaſt aan de Piros zyn, noemen zy Apaches *del Perillo*; die ten Noorden Apaches *de Xila*; die verder Noordwaards leggen *de Navajo*, van welker Land de

Digitized by Google

de uitgeſtrektheid niet bekend is; en laatſtelyk die ten Ooſten, de *Vaqueras* of Koe-Herders, om dat zy groote Kudden van zulk Hoornvee hebben, als wy boven zagen. Ruim honderd Mylen door het Land van deeze laatſten voorttrekkende, komt men aan de *Xumonas*, *Xapies* en *Xabotoas*, naby welken, ten Ooſten, het Land is van de *Aicais*, en de Provincie van *Quivira*, voorheen gemeld: van waar tot aan de Baay *de Spirito Santo*, in Florida, de Spanjaards, die 'er gereisd hebben, maar honderd Mylen wegs rekenen. Nieuw Mexico.

In den jaare 1599 toog JOHN D'ONATE van Mexico uit, met vyfduizend Man van allerley Ouderdom en beide Sexen, benevens een menigte van Vee en andere Noodwendigheden. Deez' alle Natien, reeds gemeld, die regt Noordwaards leggen, t'onder gebragt hebbende, nam de Stad *Acoma* met geweld in, en ſlegtte dezelve tot den Grond toe. Na dat twee andere groote Steden zig aan hem onderworpen hadden, deedt hy een nieuwe Stad ſtigten, welke *St. Jans*-Stad van hem geheten werdt, en naby welke ryke Zilvermynen door hem ontdekt werden. Op een anderen Togt, in den jaare 1602, de Noord-Rivier gepaſſeerd zynde, vondt hy het groote Meir *Conibas*, op welks Oever men een Stad vondt, van zeven Mylen lang en twee Mylen breed, vol van pragtige Gebouwen, doch die van elkander afgezonderd waren door kleine Boſchjes, Tuinen of Grafter. De Inwooners altemaal vergaderd zynde op de Marktplaats, om zig te verdedigen, oordeelde de Bevelhebber het niet raadzaam hun *St. Jans*-Stad.

Digitized by Google

Nieuw Mexico.

hun aan te taſten; maar vervolgens hielden de Spaanſchen aan, met nieuwe Onderneemingen door alle deelen des Lands, tot dat zy 't zelve hadden t'onder gebragt, zynde thans tot byna vyfenveertig Graaden Breedte uitgebreid in die Geweſten.

De Roomſche Zendeling, Gemelli, zegt, dat hy in den jaare 1698 zig bevondt in Oud Mexico, alwaar van hem geſproken werdt met den Gouverneur van Nieuw Mexico, die hem verhaalde; dat een goed gedeelte van dat Land in de laatſte Jaaren veroverd, doch dat 'er nog veel onbeheerd gebleeven ware: dat de Inboorlingen hunne Lighaamen beſchilderden; dat zy zulke nette Boogſchutters waren, dat zy een ſtuk Gelds treffen konden, 't welk men in de Lugt opgegooid hadt: zynde groote Liefhebbers van Muilezelen Vleeſch, dat van hun dikwils de Reizigers ontnomen werdt, zonder dezelven van Zilverwerk of andere Goederen, die zy met zig voeren, te berooven. Hy getuigt dat, ten zynen tyde, de Koning van Spanje zeshonderd Ruiters, behalve 't Voetvolk, onderhield in verſcheide Bezettingen, om de Wilden in bedwang te houden: dat door de Spaanſchen ongevaar honderdvyftig Mylen Lands, ten Weſten, was veroverd, doch dewyl zy aldaar vyfhonderd Mylen af zyn van Oud Mexico, dat is wel zo ver als Kadix van Amſterdam legt; zo maaken de Wilden dikwils een Opſtand, weetende dat zy niet ſpoedig kunnen verſterkt worden. Hy meldt, dat de Koning van Spanje, aan zyne Bezettingen, vierhonderdvyftig Piaſters of negenhonderd Gulden de

de Man, in 't Jaar toeſtaat: maar dat de Gouverneur het meeſte daar van in zyn Zak ſteekt, door hun den Leeftogt duur te doen betaalen: zo dat hy zyn Ampt driehonderdduizend Kroonen, dat is zes Tonnen Gouds, in 't Jaar waardig maakt. GEMELLI voegt 'er by, dat de Soldaaten met Musketten, Schilden en halve Pieken gewapend zyn, gaande op de Wilden even als op de wilde Beeſten ter Jagt: doch dat het door de Regeering bevolen is, hun niet te dooden maar te vangen, omze te onderwyzen en tot beſchaafdheid te brengen. Het Land, merkt hy aan, is vlak, en eenige Maanden in 't Jaar gebruikbaar met Rytuigen, maar men heeft 'er zo groote Wilderniſſen te paſſeeren, dat de Soldaaten en Reizigers; die ſomtyds in verſcheide Dagen geen Hut zien, alle Nagten een Legerplaats opſlaan, en gedwongen zyn Wagt te houden, uit vreeze van de Wilden. De Reizigers voeren te Paarde met zig Matraſſen en Kusſens, of anders Lederen Blaazen, die zy des Avonds vol Wind maaken om 'er hunne Hoofden op te leggen, en dien des morgens weder uitlaaten; wanneer zy dezelven, tegen de volgende Nagt, oppakken. NIEUW MEXIÇO.

Nieuw Mexico wordt, van eenige Reizigers, in vyftien, van veelen der Spaanſche Autheuren in agttien Provinciën verdeeld, waar van zy ons enkel de Naamen opgeeven. Het ſchynt aan de Weſtzyde, tegenover California, thans tamelyk bevolkt, en met Dorpen, ja zelfs hier en daar met Kerken bezet te zyn: gelyk men 'er ook een Fortres, genaamd *St. Filips*, vindt aan een Rivier, die zig Noordwaards in *Rio Gila*, en deeze in *Rio Azul* of de blaau- VERDEELING.

Nieuw Mexico. blaauwe Rivier, en verder Weſtwaards ontlaſt in *Rio Colorado*, welke Zuidwaards, aan't end, in de Zee van California valt. Aan deeze zyde zyn *Sonora* en *Pimeria* de voornaamſte Provinciën, waar in men een Vaſtigheid of Guarnizoenplaats heeft, van *St. Jan Baptiſt.* Dit alles ſchynt, volgens de Kaart van D'Anville, thans den naam te voeren van Nieuw Navarre.

Santa Fé. De Hoofdſtad van Nieuw Mexico, genaamd *Santa Fé*, naamelyk, legt in 't midden des Lands, ongevaar honderdvyftig Mylen of Uuren gaans van de Zee van California, ten Ooſten; hoog op aan Rio del Nort, een Rivier, die nog eën groot end Noordelyker ſchynt te ontſpringen, loopende eerſt Zuidwaards en dan Zuidooſtelyk in den Golf van Mexico uit. Dit wordt gezegd een ryke Stad te zyn, regelmaatig gebouwd, zynde de Verblyfplaats van een Biſſchop, aan 't Aartsbisdom van Mexico onderhoorig, zo wel als van den Gouverneur van dit Ryk, die vyf Jaaren zyn Ampt bekleedt, en dan door een ander opgevolgd wordt.

Californ-nia. Wy gaan over tot California of het Weſtelyk gedeelte van Nieuw Mexico, dat men weleer zig verbeeldde een Eiland, doch naderhand bevonden heeft vaſt te zyn aan Noord-Amerika. Pater *Kino*, een Duitſch Jeſuit, was de eerſte die zulks ontdekte; zynde van Sonora, over den Golf, op California gekomen, en, na verſcheide Togten binnenslands gedaan te hebben, aldaar in't jaar 1710 geſtorven. Hy bevondt, dat men van California in Nieuw Mexico komen kon, zonder eenig ander Water te paſſeeren dan Rio Azul of de blaauwe Rivier, op omtrent vyfendertig Graaden Breedte.

Van

Digitized by Google

Van de Ontdekking deezes Schier-Eilands, door de Spaanſchen, in den jaare 1535, is hier voor * reeds melding gemaakt. Voorts hieldt men zig byna alleen maar op met de Paarlviſſchery aan de Kuſt, zonder Landwaards in te dringen of de geſteldheid te onderzoeken. De Engelſche Admiraal DRAKE landde op California in 't jaar 1578, en nam, van dit Eiland, zo hy meende, bezitting voor Koningin Elizabeth, onder den naam van *Nieuw Albion*. Men wil dat de Koning des Lands hem de Souvereiniteit daar over zou hebben opgedragen; biedende hem zyn eigen Kroon aan, die van ſierlyke Vederen gemaakt was, en het Volk hadt de Engelſchen, zo men voorgeeft, meer dan Menſchelyke Eerbied willen bewyzen. CALIFORNIA. Ontdekking. * Bladz. 101.

Volgens de eerſte Berigten werdt de langte gerekend op vyf honderd Uuren gaans, dat is van Kaap *Mendezino* of *Mendecino* Zuidooſtwaards tot aan Kaap St. Lukas, dat de Zuidelyke Punt is, tegenover Culiacan in Oud Mexico. Thans ſtelt men de uitgeſtrektheid van den Keerkring van de Kreeft af, Noordwaards, tot drie-en-veertig Graaden breedte, en in Lengte omtrent tien Graaden. Zekere Straat of Zee-Engte, miſſchien de Uitloop van een Rivier, door *Martin Aguillar* ontdekt, zou dan de Grenspaal zyn ten Noorden: maar de Inham, welke California van 't Vaſte Land ſcheidt, wegens de roodagtigheid van het Water, de *purpere* of Vermiljoen-Zee (*Mer vermeille*) genaamd, ſtrekt zig niet half zo ver Noordwaards uit. Deeze Golf zal, by 't inkomen, ongevaar de wydte hebben van vyftig Zee-Mylen, en de diepte van twee- Uitgeſtrektheid.

Digitized by Google

CALIFORNIA. honderd zulke Mylen. De grootſte breedte van 't Schier-Eiland mag omtrent honderd Uuren gaans zyn.

Lugts- en Landsgeſteldheid. Schoon California grootendeels onder de gemaatigde Lugtſtreek legt, zyn 'er doch in de Zomer, op 't Zuid-end, zwaare Hitten, maar het middelſte is zeer gemaatigd en 's Winters taamelyk koud: des het ook een gezond Land gerekend wordt te zyn. Wat den Grond belangt, de Gebergten zyn met Bosſchen begroeid, de Vlakten wel van Water voorzien: allerley Europiſch Koorn aart 'er naar wenſch: men vindt 'er ook veele Vrugtboomen. Onder 't Gedierte zyn tweederley ſoort van Herten, aan dit Land eigen, benevens een groote verſcheidenheid van Gevogelte en een verbaazende veelheid zo van Rivier- als Zee-Viſch, inzonderheid Kreeften of Steurkrabben, die 'er in Bewaarplaatſen worden gehouden, na dat zy in de Zee gevangen zyn. Ook is, aan de Kuſten van dit Eiland, een der keurlykſte Paarlviſſcheryën van de Wereld en men verbeeldt zig dat 'er zelfs Mynen in te vinden zyn. Het heeft twee aanmerkelyke Rivieren, de *Colorado* naamelyk en *Rio du Carmel*, benevens verſcheide kleinere en een menigte van keurlyke Havens, zo wel aan de Ooſt- als Weſtzyde, buiten en behalve de ontelbaare Kreeken, Reeden en Baaijen; 't welk de reden is, dat de Engelſche Vrybuiters in de Zuidzee het zo dikwils aandoen.

Ingezetenen. Pater KINO berigt ons, dat de Inboorlingen wel gemaakt zyn, en zeer vernuftig, leevende zonder Huis of eenige Verſchuiling dan het Geboomte, in de Zomer, en 's Winters in

in onderaardſche Holen. Men hadt waarge- CALIFOR-
nomen, dat zy knielden en baden by de eer- NIA.
ſte Verſchyning van de Nieuwe Maan: maar die Pater en andere Roomſch-Katholyke Zendelingen, hadden in 't kort veelen tot omhelzing van de Kriſtelyke Religie gebragt. Men wil dat zy geen Regeering kennen buiten den volſtrekten Natuurſtaat, zynde ieder Man Souverein in zyn eigen Familie, zo dat 'er geduurige Partyſchappen zyn, die ſomtyds uitbarſten tot Gevegt en Bloedſtorting. De Mannen loopen meeſtendeels naakt, uitgenomen een Strook fyne Stoffe om de Slaapen van hun Hoofd en eenige ſchoone Armringen van Paarlen: de Vrouwluy hebben, behalve haar Hoofdtooiſel, gemeenlyk een Manteltje van Beeſten Huiden over haare Schouderen, een ſtuk Linnen om haar middel gegord en Kettingen van Paarlen om haar Hals en Armen. Die aan het Noord-end, op den Oever van de Vermiljoen-Zee, zig onthouden, zyn Vyanden met de Spanjaarden; doch in het overige van dit Schier-Eiland ſchynen zy zeer herbergzaam en Vriendelyk te zyn, jegens alle Vreemdelingen, die hun komen bezoeken.

Aangaande California is 't aanmerkelyk, dat, na het overgaan van 't Regen-Saizoen, een groote veelheid van Daauw des morgens valt, in de Maanden April, Mey en Juny; 't welk aldaar niet alleen, gelyk elders, den Grond uitermaate vrugtbaar maakt, maar op de Bladeren der Roozen ſtolt en hard wordt als Manna, zynde zoet als Suiker, hoewel niet zo wit en bevallig voor 't oog. In 't mid-

Digitized by Google

CALIFORNIA. den des Lands zyn Vlakten van Zout, dat geheel wit en zo helder als Kryſtal is, 't welk, aanmerkende de groote veelheid Viſch van allerley ſoorten, die men 'er vindt, van groot voordeel zou kunnen zyn voor eenigerley beſchaafde Natie, indien dezelve dit Land in bezitting had: want de Inboorlingen ſchynen 'er tot bewaaring van den Viſch geen gebruik van te maaken, die veelal raauw van hun gegeten wordt, zo wel als Wortelen en Kruiden.

By het Berigt van Pater KINO zullen wy het volgende uittrekzel voegen van den ſtaat der Spaanſche Zendingen, die door de Jeſuiten op California geveſtigd zyn; gelyk dezelve door Pater PICCOLO, een der eerſte Grondveſteren van de Zending, aan den Koninglyken Raad te Guadalaxara in Mexico, in 't voorſte des jaars 1702, overhandigd werdt.

Taalen. De *Manqui* en *Laymone* zyn de voornaamſte Taalen des Lands. Gemelde Pater verzekert, dat de eerſte zeer zuiver zy, en dat alle de Letteren van ons Alphabeth daar in gebruikt worden; maar dat de laatſte van veel grooter uitgeſtrektheid is over 't Land. Niettemin ſpreeken de Inboorlingen van California, zegt hy, het Spaanſch ook zeer duidelyk, zynde een handelbaar Volk, zeer vrolyk van aart.

Boomen en Vrugten. Veelerley Boomen zyn 'er van ſchoone Geſtalte, waar onder die van de *Chinos*, of Inboorlingen, *Palo Santo* genoemd worden, geevende een menigte van Vrugten en van welks Hout een keurlyk Reukwerk komt. Ook zyn 'er veel *Xicames*, van beter Smaak dan die in eenig gedeelte van Nieuw Mexico groeijen.

Op

Digitized by Google

Op de Bergen vergadert men, het geheele Jaar door, een Vrugt aan dat Land byzonder eigen, *Mescales* genaamd. In alle Jaargetyden, byna, vindt men 'er groote en keurlyke Pistaches en Vygen van verſcheiderley Kleuren. Hier onder zal men de *Patahayas* mogen tellen, een weeke Vrugt, die van buiten naar een Karſteng gelykt, en welker Inzameling een voornaame Oogſt der Ingezetenen uitmaakt. Veertien ſoorten van Graanen, Koorn of Zaaden, teelt men 'er, die hun tot Voedzel ſtrekken. Zy gebruiken ook de Wortels van Boomen en Planten, in 't byzonder de *Yuca*, maakende daar van een ſoort van Brood. Het Land brengt ook Suikerwortelen voort, en zekere roode Turkſche Boontjes, welke zy zeer veel eeten; te gelyk met Pompoenen en Watermeloenen die van verbaazende grootte zyn. Op veele plaatſen is de Grond zo vet, dat 'er de Planten driemaal 's Jaars Vrugt draagen. Men heeft op California, in alle Saizoenen, uitneemende Weiden voor allerley Vee: ook zyn de Oevers der Rivieren met Wilgen, Riet en wilde Wyngaarden beſchaduwd. CALIFORNIA.

Onder de wilde Dieren zyn Leeuwen, Tygers of Luipaarden en anderen, gelyk in Nieuw Spanje. Bovendien vindt men 'er Herten, Haazen, Konynen, en een ſoort van Beeſten, die men Schaapen noemt, om dat zy eenigermaate naar de Europeaanſche zweemen; doch het is een geheel ander Schepzel. Het heeft de grootte van een twee-Jaarige Koe of Vaars: de Hoornen zyn by uitſtek groot, als die van een Ram: de Staart en 't Haair, Dieren.

Digitized by Google

CALIFORNIA. gevlakt zynde, is korter dan der Herten, doch de Hoeven zyn groot, rond en geſpleeten, als die van 't Hoornvee. Het Gevogelte komt byna met dat van Mexico overeen. Daar zyn Duiven en Tortels, Leeuwrikken, uitneemende Patryzen, Ganzen, Eenden, en veelerley andere Watervogelen. Onder de Viſſchen, daar de Zee rykelyk mede voorzien is, vindt men Sprot, Ansjovis en Tonynen, welke laatſten van het Volk op den Oever gevangen worden met de Handen. Walviſſchen zyn menigvuldig in deeze Wateteren en allerley ſoort van Schildpadden.

Ingezetenen. Binnenslands, inzonderheid naar het Noorden, is California geenszins van Ingezetenen ontbloot. De Inboorlingen winden om hun Hoofd een ſtuk fyn Lywaat of een ſoort van Netwerk, en zy draagen om hunne Halzen, ſomtyds ook om 't Gewricht der Handen, of aan de Armen, Paarlemoer, dat netjes gewerkt is in veelerley Figuuren, en doormengd met kleine ronde Vrugten, als Kraalen. De Vrouwluy hebben een ſoort van Voorſchoot van Riet gemaakt, zo net ſamen gevlogten als de fynſte Matten. De gewoone arbeid van beide Sexen is Spinnen, waar toe zy Grasbladen gebruiken, in plaats van Vlaſch of Hennip, of anders een zelfſtandigheid gelyk Katoen, die in de Schors van zekere Vrugten gevonden wordt. Van 't fynſte Garen maaken zy hunne Verſierzelen, en van het grove Zakken of Viſchnetten. Het Manvolk maakt ook van verſcheiderley Bladen van Gras of Riet, waar van de Vezels digt geſlooten zyn, zeer vernuftig, veelerley Mandjes, Korven,

Digitized by Google

ven, Bakken en zelfs Zonneſchermen. Hunne Wapenen beſtaan in Boogen, Pylen of Javelynen, waar mede zy, uitgaande, altoos voorzien zyn; als elkander miſtrouwende: want de eene Natie, Vlek of Gehugt, is dikwils in Oorlog met de andere. CALIFORNIA.

Volgens 't Verhaal van ſommige Zendelingen zyn'er zes Natiën en Oorſprongelyke Taalen op California; doch Pater TARAVAL, een zeer kundig en keurig Jeſuit, ſpreekt maar van drie: te weeten de *Cachimi*, *Pericu's* en *Loretto's*. Van de laatſten waren twee Spraaken geformeerd, naamelyk *Guayamu* en *Uchiti*, waar van het verſchil zo aanmerkelyk is, dat iemand, in Taalen niet bedreeven, ligt beſluiten zoude, dat die allen oorſprongelyk waren en geen verband met elkander hadden. Sedert de aankomſt der Europeaanen zyn de naamen der Natiën grootelyks vermenigvuldigd; dewyl zy 't Volk genoemd hebben naar de plaats, daar zekere Stam zyn Wooning hadt. De algemeene naam is *Manqui*; doch dan zyn 'er nog *Edues*, *Pericues*, *Laymones*, en veele andere benaamingen, die een grooter of kleinder Getal, of omſtandigheden van Taal of Plaatzing uitdrukken, waar door men de eene Samenleeving van de andere onderſcheiden heeft.

Men vindt hier, gelyk doorgaans onder de Wilden, weinig Voorbeelden van Wanſtaltigheden des Lighaams. De Ingezetenen van California zyn, in 't algemeen, fraay van Gelaat en welgemaakt van Geſtalte; ſterk, moedig, friſch en gezond, maar zeer bruin van Vel. De Kleuren, waar mede zy zig Geſtalte en Aart.

Digitized by Google

CALIFORNIA. Schilderen, en de Openingen, waar mede zy hunne Ooren en Neusgaten tragten te verfieren, zetten hun, in de Oogen der Europeaanen, weinig fraaiheid by. Daar is geen reden om te denken, dat zy ooit het gebruik van Leezen of Schryven gehad hebben: ten minfte vindt men 'er thans, by hun, geen blyken van. Of het waar is, dat zy eenig denkbeeld, by Overlevering, hebben, van hunne afkomft uit het Noorden, en of daar door het Gevoelen der Bevolking van Amerika, uit Afie, bevefligd worde, zullen wy in't midden laaten.

By de eerfte aankomft der Zendelingen fcheen 'er geen form van Regeering of Burgerlyk beftuur, onder dit Volk plaats te hebben. De Huisgezinnen beftuurden zig zelf volgens goedvinden van de Gemeenfchap, en 't Gezag der Ouderen over de Kinderen hield op, zo dra die in ftaat waren om voor zig zelf te zorgen. Een foort van Tovenaars of Waarzeggers, evenwel, hadden, door het vertrouwen dat zy zig wiften te verkrygen, veel Gezags over dit domme Volk: maar hetzelve duurde niet langer dan de Gafteryën, of in Ziekten en andere Toevallen, die hunne Vreeze of Bygeloovigheid opwekten. Geen verdeeling van Landen of Bezittingen, geen Eigendom van Land of Vafte Goederen, en bygevolg ook geen Erfregt hadt onder de Ingezetenen plaats. Ieder Natie of Taal beftondt uit zekere *Rancheria's*, meer of minder in Getal, naar de Vrugtbaarheid van den Grond en andere bykomende Omftandigheden, zynde ieder *Rancheria* door Bloedverwant.

Digitized by Google

wantſchap vereenigd. In deeze nu, waren twee of meer Perſoonen, die orders gaven tot inzameling van de Vrugten des Aardryks, beſtuur hadden over de Viſſcheryën, en, in 't geval van Vredebreuk met de Nabuuren, het Volk tot den Stryd aanvoerden. Deeze Waardigheid werdt niet verkreegen door Afkomſt, Ouderdom of plegtige Verkiezing, maar door Verdienſte en gunſte des Volks alleen. CALIFORNIA.

Weinig Vernuft bleek in de Californianen uit hunne Wooningen en Kleeding. Zy hielden hun verblyf in ſlegte Hutten, gebouwd aan Rivieren of andere Binnenwateren, die zy dikwils genoodzaakt waren te verplaatzen, uit gebrek van Leeftogt en Beſtaan. Des Winters woonden zy veelal in onderaardſche Holen of Spelonken, 't zy door de Natuur of door Konſt gemaakt. Die by St. Lukas-Kaap huisveſtten, fabriceerden hunne Hutten van Boomtakken; 't welk de Jeſuiten zig verbeeldden, dat zy geleerd zouden hebben van Zeevaarend Volk, op die Kusten by toeval of met voordagt geland. Op ſommige plaatſen, zeggen zy, beſtaan de Wooningen ſlegts uit Steenen, die by elkander geraapt en of in 't ronde of in 't vierkant opgeſtapeld zyn, maakende een Muur van anderhalf of twee Voeten hoog, zonder eenig dekzel of iets dat naar een Dak gelykt, en veelal zo klein dat zy niet regt uit kunnen leggen te ſlaapen. De Zendelingen hadden hun een ſoort van Huizen willen leeren maaken, van ongebakken Steen met Riet gedekt; doch 't zy de ongewoonte, 't zy de vadzigheid, deedt dit Volk by hun oude gebruik blyven. Woningen en Kleeding.

Wat

CALIFORNIA. Wat de Kleeding aangaat, die werdt gezegd over 't geheele Land weinig te verſchillen, beſtaande meeſt in eenige verſieringen van het Haair, en een Gordel om den Middel, terwyl het Lighaam verder naakt was. VENEGAS berigt ons, dat de *Edues* hunne Hoofden verſierden met Paarlkettingen in het Haair geſtrengeld, en doorweven met de ſchoonſte Vederen. Sommigen droegen, om den Hals, Kettingen van kleine ronde Vrugten of Zaaden. Hunne Armen waren dikwils ook met Vrugten, Netwerk of Kettingen van Paarlen, in de gedaante van Armringen, opgetooid. De Indiaanen van het Noorden hielden het Haair kort, en verſierden hun Hoofd, in plaats van Paarlſnoeren, met een pragtige Kroon, van Paarlemoer gemaakt, dat zy, door middel van een Keyſteen, affcheiden van de Schulp, en keurlyk polyſten aan beide zyden. Hoewel veele Vrouwen naakt gingen, zo wel als de Mannen, ſcheen 'er egter eenig denkbeeld van Schaamte by haar plaats te hebben; want zy droegen gemeenlyk een ſoort van Schortjes over de Deelen, die de Eerbaarheid gebiedt te bedekken. Het Gewaad van Palmbooms Bladeren was byzonder aan de Vrouwen der Edues, van welken die geklopt werden tot dat zy zig in Draaden van elkander ſcheidden en deeze werden van haar ſamengeweven tot een ſoort van zagte Stoffe, veel fraaijer dan die van Hennip in Europa gemaakt wordt.

Viſchnetten. In het maakzel der Viſchnetten werdt van de Californiers een merkelyke trap van Vernufugheid en Konſt getoond. Pater TARA-

RAVAL zegt dienaangaande: „ ik kan ver- CALIFOR-
„ zekeren, dat van alle de Netten, welken NIA.
„ ik ooit in Europa en Nieuw Spanje zag, gee-
„ nen in konſtig ſamenweefzel of mengeling
„ van Kleuren, by dezelven konden ophaalen.
„ De Netten worden van 't Manvolk gebreid,
„ van Stoffagie, die door de Vrouwluy daar
„ toe bereid is en geſponnen; uit Planten naa-
„ melyk en Palmbooms Bladeren, die een
„ grof ſoort van Garen uitleveren." Van dergelyke Netjes maakten zy ook gebruik tot verſiering van hun Hoofd en Hals, zo wel als tot het vangen van Viſch, of om 'er Vrugten en Kruiden in te verzamelen.

De *Edues* of Zuider *Pericues* hielden veele Vrouwen, die zorg droegen voor 't onderhoud van de Familie, en zig bevlytigden in het inzamelen van de Vrugten des Lands, om haare Mannen in een goede luim te houden: want het ſtondt den Man vry, zig van welke hy wilde te ontſlaan, en dan werdt zulk een Vrouwsperſoon als uit de Samenleeving verſtooten aangemerkt. Hoe meer Wyven, derhalve, een Man bezat, hoe beter hy beſtaan kon; dewyl het grootſte deel van zyn Onderhoud af hing van derzelver Arbeidzaamheid en Vlyt, en zyn Gezag die arme Schepzels in Onderdaanigheid deedt blyven. In andere Natiën van California ſcheen, ten deezen opzigte, meer gemaatigdheid plaats te hebben: de Opperſte daar van hadden nooit meer dan twee Wyven en het Gemeene Volk maar éene. Het Overſpel werdt gehouden voor een zeer ſtrafwaardige misdaad, uitgenomen in twee gelegenheden: op Feeſten, naamelyk,

en

Digitized by Google

CALIFORNIA. en by openbaare beproevingen van Kragt en Vlugheid; als wanneer de ſchoonſte Vrouwluy, 't zy getrouwd of ongetrouwd, de ſchandelyke belooning waren van den Overwinnaar.

Huwelykspleghtigheden. De manier van het Huwelyk te ſluiten, onder dit Volk, was zo zonderling als eenigen van deszelfs bepaalingen en Voorregten. Onder de Natie van *Loretto* was het de gewoonte, aan de Bruid, by wyze van Vryagie, een Fleſch of Kan, in de Lands Taal *Olo* genaamd, aan te bieden, welker aanneeming haare toeſtemming te kennen gaf. Van haare zyde werdt den Bruidegom het Geſchenk gedaan van een Net, en, door deeze beurtlingſe Vriendſchaps-betuigingen, werdt het Huwelyk geſlooten. By ſommige Natiën in California trof men de Huwelyken op 't end van een Dansfeeſt, beſtaande de geheele Plegtigheid in de onderlinge toeſtemming der partyën voor de Stam of *Rancheria*, waar op zy heen gingen en met elkander leefden.

Onder andere beſpottelyke Gebruiken van dit Land, is 'er één inzonderheid ongerymd, en naauwlyks in eenig ander gedeelte van de Wereld, zo men voorgeeft, dan in Amerika bekend. De Vrouwen gaan, onmiddelyk na haare Verloſſinge, naar eenig Water, waſſchende zig zelf en het Kind; daar uit komende loopen zy weder in 't Boſch en gaan even vlytig als te vooren aan haar dagelyks Werk, ja komen zwaar beladen t' huis: terwyl de luije Vader op zyn gemak, in zyne Hut of Hol, of onder de Schaduw van een Boom, te ruſten legt, houdende zig of hy zeer ziek en zwak, ja vol Pyn ware. Deeze Vertoo-

ning

Digitized by Google

ning duurt, zo men wil, gemeenlyk drie Dagen. Ook heeft men de Moeders dikwils, ongeſtraft, de Kinderen zien verdoen uit gebrek van Leeftogt; tot dat dit ſchandelyke Gebruik geſtremd werdt door de Jeſuiten, die order gaven, dat de Vrouw, die gekraamd hadt, een dubbele portie van Voorraad hebben moeſt. Nog moeten wy hier berigten, dat het onder die van California, zo wel als onder de Jooden, zo men verhaalt, de Gewoonte ware, dat de Weduw met den Broeder of naaſten Bloedvrind van den overleedenen in Huwelyk tradt. CALIFORNIA.

Op de Dagen van algemeene Verheuging, in de Oogſttyd, ſchynen de Inboorlingen van dit Land zig van het weinige der Gezonde Reden, dat zy hebben, geheel te ontſlaan, om zig aan allerley Buitenſpoorigheden over te geeven. Geheele Nagten worden, met het uiterſte vermaak, beſteed in wilde en ongeſtuimige dertelheden. Evenwel houden zy ook, nu en dan, indien men de Jeſuiten gelooven mag, een ſoort van geregelde Vertooningen, 't zy als Komediën of Pantomimes, in welke laatſten deeze Indiaanen zeer zouden bedreeven zyn. Hunne Danſen beſchryven die Paters als uitmuntende in vlugheid en bevalligheid, zo in het affchetzen van verſcheiderley Krygszaaken, als van Viſſchen, Jaagen, Minnaaryën, en wat meer van 't grootſte belang by hun is, met Gebaarden. Kinderen zelfs gedraagen zig hier in tot verwondering en voeren op de natuurlykſte wyze zodanige Bedryven uit, die een langduurige geoefendheid ſchynen te vereiſchen. Dansfeeſten.

Om-

Digitized by Google

CALIFORNIA. Omtrent den ouden Godsdienſt der Californiaanen kunnen wy geen zeker berigt geeven, om dat de Reizigers dien aangaande verſchillen. Evenwel ſtemmen zy allen overeen, dat 'er geen Afgodery onder dit Volk gevonden zy. Ver van Tempels en Altaaren of Beelden te hebben, maakten zy zelfs geen uitwendige Vertooning van Eerbied te bewyzen aan eenig Schepzel, 't zy natuurlyk of wanſchapen. Evenwel zouden de Jeſuiten ons willen wys maaken, dat zy niet alleen van den waaren God, maar van de Drie-eenheid zelve, eenig denkbeeld hadden gehad. Zie hier wat VENEGAS dienaangaande verhaalt. Van de *Pericues* ſpreekende, zegt hy: „ zy gelooven „ dat 'er in de Hemel een Heer van groot „ Vermogen is, genaamd *Niparaya*, die het „ Land en de Zee gemaakt heeft, zo wel als „ de Boomen en Planten, en alle Gedierten, „ welken hy dagelyks onderhoudt, zynde be„ gaafd met eene onbepaalde Magt. Zy „ houden deezen voor onzigtbaar, maar „ ſchryven hem een Vrouw en drie Zoonen „ toe, waar van de een *Quaahap* of Man ge„ heten wordt. Door deezen Vorſt, van God„ delyken oorſprong, werden zy veele Kons„ ten geleerd: hy was zeer magtig en hadt „ onder zyn bevel een groot getal Menſchen, „ die hy verwekte uit de Ingewanden van „ den Aardkloot. Eindelyk was hy ter dood „ gebragt door de Indiaanen en met een Doorne-Kroon gekroond, hoewel hy, tot heden „ toe onbedorven en even ſchoon van Lig„ haam bleef. Zyne Wonden geeven geduu„ rig Stroomen Bloeds uit, en, hoewel hy „ niet

Hunne Godsdienſt.

„ niet in eigen Perſoon ſpreekt, worden zy- CALIFOR-
„ ne gedagten, door de Werktuigen van een NIA.
„ Uil of *Tecolate*, medegedeeld aan de Men-
„ ſchen."

Men begrypt ligt, dat alle deeze dingen van de inboezemingen der Zendelingen, die dit onweetend Volk al wat zy willen kunnen wys maaken, afkomſtig zyn. Even zo is het ook met het denkbeeld, dat zy gezegd worden van den Duivel te hebben, als wegens zyne Rebellie uit den Hemel geſtooten en in een onderaardſch Hol geplaatſt zynde, met een groote Zee omringd, hebbende Walviſſchen tot zyne Wagt, op dat hy uit zyne Kerker niet ontſlippe. Behalve *Niparaya* zouden zy in twee andere onzigtbaare Geeſten, die van minder Vermogen zyn, gelooven, wier Naam *Qumongo* en *Guayquai* ware: zendende de eerſte Peſtilentie en Ziekte; daar de laatſte voor den Autheur van de grootſte Zegening, naamelyk van een rykelyken Oogſt der *Pitahayas*, een ſoort van Nooten, die hun voornaamſte Voedſel maaken, gehouden wordt. Men geeft ook voor, dat zy de Zon, Maan en Sterren, voor Menſchelyke gewrogten houden, die alle Avonden geworpen werden in den Weſter-Oceaan, daar zy in 't Oosten weder uit zouden moeten zwemmen. Geloof der Cachimies.

Om ons niet lang met deeze beuzelingen op te houden, zullen wy maar eenige Byzonderheden aanroeren van het Geloof der *Cachimies*, die niet alleen de talrykſte en uitgebreidſte Stam zyn, van het geheele Land, maar ook de verſtandigſte en redelykſte, minſt overgegeven aan ongerymdheid, bygeloof of

Digitized by Google

CALIFORNIA. beeſtagtigheden. Volgens hun is 'er in de Hemel een Heer, wiens Naam in de Landtaal betekent: *hy die leeft.* Deeze gewan een Zoon, zonder Moeder; die twee naamen droeg, om zo wel zyne vlugheid als zyne volmaaktheid uit te drukken. Bovendien was 'er in de Hemel een andere groote Heer, zynde de Schepper der Heeren; doch de eerſtgemelde was de grootſte, alzo zyn Magt zig zo wel over de Beeſten en Planten, als over al het geſchapene uitſtrekte, uitgezonderd eenige Menſchen. Zy hadden ook een denkbeeld van eene Rebellie in de Hemel, en de uitſtooting der booze Geeſten, waar aan zy de benaaming gaven van Leugenaars of Verleiders. Uit dit alles is t'over blykbaar, dat, indien deeze Denkbeelden van ouds en voor de aankomſte der Zendelingen uit Europa, by dit Volk reeds geweeſt zyn, dezelven hun uit Aſia of van elders moeten medegedeeld zyn door de Kriſtenen.

Prieſters. Dus vindt men ook van een ſoort van Prieſters onder dit Volk gewag gemaakt, wier voornaamſte Werk ſcheen te beſtaan in Waarzeggery en Toveren, maakende het Volk wys, dat zy een byzondere Magt hadden over het Weer; als ook over Ziekten en andere Ongemakken, door middel van hunnen Omgang met Geeſten. Het aanzien derzelven was te grooter by het Volk, om dat zy de eenigſte Geneeskundigen waren en Geneesmiddelen toedienden met groote Staatie en Plegtigheden. Onder dezelven was een Middel in byzondere agting, beſtaande daar in, dat aan het Lighaam van den Lyder de

Cha-

Digitized by Google

Chamac aangevoegd werdt, zynde een Pyp van zwarte vaſte Steen, door welke zy zoogen en ſomtyds uit al hun kragt bliezen, onderſtellende dat de Ziekte dus uitgezoogen of verſpreid zou worden en verdreeven. Dikwils werdt deeze Pyp gevuld met *Cimmaron*, of wilde Tabak, waar van de Rook door den Patient ingezoogen of doorgezwolgen werdt, naar de onderrigting van den Arts. CALIFORNIA.

In de meeſte andere Levensbedryven, werden door die Prieſters een groote menigte van bedriegeryën in 't werk geſteld, waar door zy een onbepaald gezag verkreegen over den Geeſt van een onweetend Volk, welks grove Domheid den weg baande voor die onafſcheidelyke gezellen van Onkunde, de ligtgeloovigheid, naamelyk, ſchrik en Bygeloof. Zelfs wil men, dat, in zekere Landſtreeken van California, Schoolen opgeregt waren, om de Jeugd te onderwyzen in deeze Bedriegeryën en Kinderagtigheden, welke van hun als Waarheden van groot belang werden aangemerkt. De Leerlingen vergezelden hunne Meeſters naar Holen en eenzaame Plaatſen, op eenigen afſtand van de Wooningen, daar men hun eenige figuuren op Tafeltjes leerde trekken, even als onze Kinderen in 't ſchryven onderweezen worden. Dit geheim was eerſt ontdekt door Pater SALVA TIERRA, die waarnam, dat, omtrent den tyd van de inzameling der *Pitahayas*, alle de Jongens omſtreeks de Bezetting van Loretto verdweenen, en uit een derzelven werdt door hem, niet zonder liſt en moeite, het geheim gehaald.

Digitized by Google

CALIFORNIA. Op de openbaare Feeſten, die door de geheele Natie worden gevierd en bygewoond, vertoont zig de Geeſtelyke Heerſchappy, welke in California plaats heeft, met een byzonderen luiſter, en maakt dat de ongeſtuimigſte Vergaderingen voor Godsdienſtig worden gehouden. De gedagte Prieſters, in het plegtige Gewaad van hun Ampt gekleed, voeren daar de voornaamſte Bedryven uit. Zy hebben een langen Rok of Mantel aan, die geheel van Menſchen Haair gemaakt is en hun van 't Hoofd tot de Voeten bedekt: hun Hoofd is verſierd met een pragtige Vederbos, van Valken Vederen, en in de Hand hebben zy een grooten Waaijer, ſamengeſteld uit de langſte Veders, welken het Land uitlevert. Als de Zuider *Edues* geen genoegzaame veelheid van Vederen kunnen bekomen, dekken de Prieſters hun Hoofd met de Staarten van Herten, doende 'er twee Kettingen by van de Hoeven van die Beeſten, de eene om den Hals, de andere als een Gordel om de Lenden. De belachlykheid van dien Toeſtel wordt nog vermeerderd, door het Lighaam te beſtryken met rood, zwart en andere Kleuren; zo dat de Vertooning, welke zy maaken, niet minder ongerymd dan afſchuwlyk is.

Geeſtelyk Gewaad.

Feeſten. De Byeenkomſt tot het Feeſt wordt van de Prieſters geopend, door het inzuigen van Tabaks-Rook, tot dat zy daar door byna dronken geworden zyn, en dan doen zy een Redevoering met de afgryzelykſte Gebaarden en een ſchrikkelyk Geſchreeuw; voorgeevende dat zy ingeblazen zyn van die Geeſ-

Digitized by Google

Geeſten, welken het Volk erkent, en Wraak aankondigende of Zegening, naar dat hun de betoverende Rook tot het een of andere aandryft. Somtyds verzekeren zy, zo men getuigt, dat zy de de weezentlyke Geeſten zyn, voor welken het Volk eerbied heeft: ſomtyds dat zy de Wolken bezogt en met de Godheid verkeerd hebben of geſproken: ten bewyze waar van zy een ſtuk Vleeſch of de Huid van een Hertebeeſt, of eenig Kruid voor den dag brengen, met het welke zy voorgeeven naar believen te kunnen dooden. Hun gewoone Zinnebeeld, egter, is, in de Hand te houden zekere kleine Houten Tafeltjes, die met veel arbeids gemaakt en waar op zekere wonderlyke figuuren getekend zyn: hun verzekerende, dat dit de egte Kopy zy van het Tafeltje, welk de bezoekende Geeſt hun overliet, toen hy naar den Hemel vertrok. Geduurende die zinnelooze Redevoering gaat de Vergadering voort met braſſen, zuipen en danſen, waar door het Volk langs hoe meer tot buitenſpoorigheden aangezet wordt, zo dat het Tooneel eindigt met de grootſte Ontugt en Beeſtagtigheden. CALIFORNIA.

Nog een ander algemeen Feeſt is 'er onder dit Volk in gebruik, by gelegenheid van het doorbooren der Ooren en Neusgaten van Kinderen; als wanneer de Prieſters niet nalaaten hun Gezag over de eenvoudigheid van deeze Natie te doen zegepraalen, verklaarende ſommigen voor dapper en edelmoedig, anderen voor lafhartig en muitziek uitmaakende. Zelfs leggen zy, ſomtyds, een geheele Stam de Straffe op, van, zekeren tyd lang, geen

Digitized by Google

CALIFORNIA. Vleesch, Visch, noch Vrugten, te proeven. Het gebeurt ook wel, dat zy geweldiger Middelen in 't werk stellen, om hun Gezag te handhaaven, gebiedende het Volk Wegen te baanen over de steilste Bergen, tot gemakkelyker afdaaling en bezoek van den Geest: ja: 't gene men zonder afgryzen naauwlyks leezen kan, is, dat deeze Bedriegers hun somtyds belasten, zig van steilten neder te werpen, daar zy aan gehoorzaamen, in vaste overreeding dat hun Leven zal behouden worden door de onzigtbaare Magt, schoon de Ondervinding hun van het tegendeel verzekert.

Tot vergelding van deeze en dergelyke Dienſten, leggen hunne Priesters Schattingen op de Kudden by wyze van Tienden, en kunnen dus welluſtiger leeven dan eenig ander Volk. Men doet hun jaarlykse Geschenken van de beste Vrugten des Lands en dagelykse van Vleesch en Visch; 't zy als een erkentenis voor het onderwys der Kinderen; 't zy voor de Geneezing van Ziekten en Ongemakken. De Priesters vinden zelfs Middelen uit, om een Schatting te leggen op de overleedenen, onder voorwendzel van aanbeveeling der vertrokken Geesten.

Manier van Geneezing. Een Californier met Ziekte bevangen zynde, werdt de Priester ontbooden en als een Orakel geraadpleegd. Men volgde zyne Voorschriften met de grootste naauwkeurigheid, maar, indien de Ziekte te hardnekkig bevonden werdt om weg te gaan door het gebruik van Kruiden en Sappen uit of inwendig, door Zuiging of Rooking; dan werden de naaste Vrienden van den Patient te samen geroepen, en

en van het naaſte Vrouwsperſoon een Pink afgeſneeden; onder voorwendzel, dat het Bloed, welk uit de Wond ſtroomde, of de Geneezing zou bewerkſtelligen, of ten minſte alle Rouw afwenden van het Gezin. Deeze Barbaarſche plegtigheid werdt gevolgd door Bezoeken van de geheele Stam, elk op zyn beurt met den ſtervende Patient ſpreekende, en, indien het Geval wanhopig ware, op een deerlyke wyze huilende. Zy hielden het Aangezigt met de Handen en 't Haair des Hoofds bedekt en herhaalden deeze plegtigheid van tyd tot tyd, in afgezonderde Gezelſchappen verdeeld zynde. Als het Geſchreeuw van de Byſtaanders ophieldt, verzogt de Patient, dat zy hem op de zelfde manier wilden zuigen en blaazen, als door de Prieſters was gedaan; waar toe ieder, met den grootſten iever, zyn uiterſte kragt gebruikte, ten blyke van Genegenheid. Wanneer hy, eindelyk, te zieltoogen lag, ſtaken deeze redelyke Geneesmeeſters hunne Handen in deszelfs Mond, om de Dood, zo zy voorgaven, met geweld uit het Lighaam te plukken, en de huilende Vrouwluy gaven hem harde ſlagen en ſtooten, om het Leven weder op te wekken. CALIFORNIA.

Zo dra, nu, heeft de Patient zyn laatſten Adem niet gegeven, of de Vrinden gaan over tot de Plegtigheden van den Uitvaart; 't zy het Lyk verbrandende of begraavende, naar dat zy zulks gevoeglyk oordeelen. De eerſte zorg, naamelyk, van deeze Wilden is, om alle Vertooningen, die hun eenig ongenoegen kunnen geeven, weg te ruimen, en onmiddelyk weder hunne voorige Vrolykheid aan te neemen. Begraafniſſen.

Digitized by Google

CALIFORNIA. men. Ten dien einde wordt het Lyk door hun dikwils begraven, voor dat het nog volkomen koud is, verbrandende of begraavende tevens alle de Goederen van den Overleedenen met en benevens hem. Zy onderzoeken zo weinig naar de weezentlykheid van zyn dood, dat Pater SALVA TIERRA ons berigt, hoe hy, het Jammergeklag hoorende en het Vuur aangeſtoken ziende, in de nabuurſchap van *S Juan de Lando*, zig naar de plaats ſpoedde, daar hy de Indiaanen gereed vondt ſtaan om een Man in 't Vuur te werpen, die, zo hy beſpeurde, nog leven en beweeging hadt. Hy verloſte denzelven van 't Vuur, gaf hem Geneesmiddelen in en bragt hem tot herſtelling.

Eiland *St. Catharina.* Wy zullen dit Berigt van den Aart, de Manieren en Godsdienſt der Ingezetenen van California, beſluiten met de Woorden van Pater TORQUEMADO, daar deeze van 't Eiland *St. Catharina* ſpreekt; zynde aan de Weſtzyde van California, verre Noordwaards en op vyf- of zesendertig Graaden Noorder Breedte gelegen. „ Op dit Eiland (zegt hy) zyn „ verſcheide *Rancheria's* of Gemeenſchappen „ en Samenleevingen, benevens een Tempel „ met een grooten vlakken Voorhof, waar „ zy hunne Offerhanden doen. De plaats van „ het Altaar was een groot cirkelrond Perk, „ omheind met de Veders van verſcheiderley Vogelen van verſchillende Kleur," (die, zo ik begryp, van Vogels kwamen, welke in menigte door hun geofferd werden.) „ Binnen den Cirkel was een Beeld, op een „ wonderlyke manier met verſcheiderley

„ Kleu-

„ Kleuren beſtreeken, en verbeeldende den CALIFOR-
„ een of anderen Duivel, volgens de manier NIA,
„ der Indiaanen van Nieuw Spanje." Hoe verſchillende is dit en het Berigt, dat ons van den Godsdienſt der Californiaanen gegeven wordt door VENEGAS, van het gene verzekerd wordt door de meeſten der Jeſuiten, die eerſt in dit Land kwamen: naamelyk, „ dat „ de Inboorlingen geen uitwendige tekenen „ van Godsdienſt hadden; dat zy geen Of- „ ferhanden deeden aan iets, maar een on- „ zigtbaar, alles ſcheppend en almagtig We- „ zen aanbaden, met een ſtille en inwendige „ Eerbieding.

Dewyl, egter, deeze onovereenkomſtigheden door ons niet kunnen te regt gebragt worden, die niets meer willen doen, dan uit de geloofwaardigſte Berigten, het gene van 't grootſte belang ſchynt, byeen verzamelen: zo zal het den Leezer niet onaangenaam zyn, dat wy Pater TORQUEMADO volgen, door wien het Bygeloof van deeze Wilden in het ſterkſte Daglicht geſteld wordt. „ De be- „ woonders van St. Catharina, (zegt hy,) „ plaatzen in de handen van dit Beeld een fi- „ guur van de Zon en Maan, en, wanneer de „ Soldaaten kwamen om deezen Tempel te „ bezigtigen, vonden zy binnen den kring „ van het Altaar twee Kraaijen van meer dan „ gewoone grootte, die op het Gezigt der „ Spanjaarden weg vloogen, neerſtrykende „ op de nabuurige Rotſen. De Soldaaten, „ derzelver ongemeene grootte waarneemende, gaven 'er Vuur op en ſchootenze dood: „ waar op een Indiaan, die hun voor Leids-

Digitized by Google

CALIFORNIA. „ man diende, in flaauwte viel. Men on-
„ derrigtte my, dat zy geloofden, hoe de
„ Duivel tot hun ſprak door middel van dee-
„ ze Kraaijen, waarom zy 'er de grootſte
„ eerbied aan toebragten. Eenigen tyd daar-
„ na zag een Geeſtelyk Perſoon, dien weg
„ gaande, eenige Indiaanſche Vrouwluy Viſch
„ waſſchen langs den Oever, om die toe te
„ maaken voor haar Gezin: de Kraaijen
„ kwamen en pikten den Viſch uit derzelver
„ Handen, zonder dat zy de Oogen durfden
„ opſlaan of die Vogels wegjaagen."

De Jeſuitiſche Zendelingen hebben, ſedert hunne komſte op California, veele moeite aangewend om den Kriſtelyken Godsdienſt, of liever de Roomſche Kerkplegtigheden en Beſchaafdheid, onder de Ingezetenen in te voeren, en zyn eenigermaate daar in geſlaagd. Evenwel ſchynt het dat zy meeſt hebben getragt, om eene onafhanglyke Heerſchappy van hunne Societeit over dat Volk op te regten, gelyk in Paraguay. Ook heeft de Spaanſche Kroon, tot nog toe, zig weinig moeite gegeven om dit Land onder haare Magt te brengen, dat anders waarſchynlyk van merkelyk voordeel zou kunnen zyn, zo wegens de Paarlviſſcheryën, als andere Voortbrengzels of Vrugten, in hetzelve vervat.

Loretto en Port de la Paz. De eerſte Plaats der Zending is geweeſt aan een Baay, op de Ooſtzyde, op omtrent vyfentwintig Graaden Noorder Breedte, daar de Spaanſchen een Fort hebben opgeregt in het Diſtrikt van *St. Dennis*, genaamd *Concho* by de Indiaanen, en by de Zendelingen Onze Lieve Vrouw van *Loretto*. Aan het Zuid-

end

Digitized by Google

end van die Baay is een Haven genaamd *Port de la Paz* of Haven der Vrede. Voor de Baay leggen de Eilandjes *el Carmen*, *S. Joſef* en *Spiritu Santo*. Van daar hebben zy het Land verder Weſt- en Noordwaards, van Zee tot Zee, doorkruisd, en aan de Rivier van *St. Thomas*, die in de Zuidzee valt, vindt men verſcheide Dorpen of Gehugten met Spaanſche naamen aangetekend. CALIFORNIA.

Op het Zuidend van California, by Kaap *St. Lucas*, hebben de Spaanſchen, eenige Jaaren geleeden, een Volkplanting opgeregt. De Manilha-Schepen komen, op hunnen Terugtogt naar Acapulco; wanneer zy, als gemeld is, niet regt Ooſtwaards aan kunnen ſtevenen, wegens den Paſſaadwind, aldaar dikwils aan; zo om verwittigd te worden, of 'er ook Onraad op de Kuſt zy, als om Ververſchingen in te neemen, die zy dan hoognoodig hebben. Op die Hoogte worden deeze Schepen ook, door Engelſche Kaapers, Vrybuiters of Zeeroovers, waargenomen. De Oppaſſers wagten de Komſt dier Schepen af, op de Bergen, en geeven Seinen zo dra zy dezelven verneemen, door middel van Vuuren; waar op de Kapitein een Boot naar de Wal zendt, om de Brieven en Goederen, die de Jeſuiten van hunne Broeders op de Filippynſche Eilanden, en wat dies meer is, verwagten, over te leveren, neemende dan Ververſchingen terug. Het Galjoen zeilt van daar naar Kaap *de Corrientes*, welke ruim honderd Zee-Mylen Zuidooſt van daar gelegen is, en verder langs de Kuſt naar Acapulco. Kaap *St. Lucas*.

De

Digitized by Google

CALIFORNIA. De Indiaanen, by deeze Kaap, zyn door de Spaanſchen onderrigt in de Landbouw en veelerley Handwerken. Ook hebben de Zendelingen zelfs Wyngaarden by hunne Wooningen geplant, en daar van Wyn gemaakt, die zeer goed is, zweemende merkelyk in Smaak naar den Spaanſchen Wyn.

Kapitein ROGERS, die een aanmerkelyken tyd by Kaap St. Lucas hèeft gelegen, verhaalt, dat dit gedeelte van California Bergagtig, dor en Zandig zy; zo dat 'er niets van zelf groeit, dan eenige Heeſters en Heygewas met verſcheiderley ſoorten van Vrugten of Beſſen. Het Volk was 'er zwaar geſpierd, grof en groot van Geſtalte, bruiner van Kleur, dan eenig Volk dat hy in de Zuidzee hadt gezien. De Vrouwluy zagen zeer ruuw en gerimpeld van Troonie. Hunne Leeftogt was voornaamelyk Viſch, die zy zeer behendig wiſten te vangen met Houten Werktuigen, zynde ook voortreffelyke Duikelaars. Hun Brood beſtondt uit een fyn gewreeven zwart Zaad, dat gelyk Koffy ſmaakte. Zy ſcheenen niet veel op te hebben met Snuiſteryën, als Glazen Kraalen en dergelyken, maar waren zeer begeerig naar Meſſen of andere ſcherpe Inſtrumenten, hebbende tot ſnyden niet anders dan Haaijen Tanden. Zy hadden lange Boogen met Peezen van gevlogten Hooy en Pylen van Riet, vier en een half Voet lang, waar mede zy de Vogels in de Vlugt wiſten te treffen, zynde de Pylen aan de Punt met Viſchbeenen geſcherpt. Deeze Baay hadt goed verſch Water, en Ankergrond van tien tot vyf-

Digitized by Google

vyf en twintig Vademen, met overvloed van Visch en Zee-Venkel. CALIFORNIA.

Voor weinige Jaaren is, door de Jesuiten, die langs de Oostzyde tot aan het uiterste der Zee van California doorgedrongen waren, en in de Provinciën van Sonora en Pimeria een menigte van Zendingen opgeregt hadden; een Kaart uitgegeven van dat gedeelte van California, 't welk aan de Westzyde van deezen Inham legt; te gelyk van de Vaste Kust, tot Nieuw Mexico behoorende, daar tegenover. Het blykt, dat zy, in hunne Onderneemingen te Lande veel nadeel geleeden hebben, zo van de Noordelyke Indiaanen, op California, door welken veelen der Bekeerlingen en ook eenige Paters vermoord zyn, als van de Apaches, voorgemeld *, die, zig by deeze Noordelyke Indiaanen voegende, voor weinige Jaaren van de vierentwintig Zendingen of Missiën der Jesuiten, in Sonora en Pimeria, een groot deel geruineerd hadden. Dit moest zekerlyk veel beletzel toebrengen in de ontdekking van de gesteldheid des Lands ten Noorden.

* Bladz. 254.

De Koning van Spanje gaf, in 't voorste der voorgaande Eeuw, uit aanmerking der aangelegenheid van California, bevel, om de Westkust, zo ver mooglyk was, op te neemen. Twee Schepen met een Fregat staken, ten dien einde, in 't jaar 1601, van Acapulco af, en hadden zodanig met de Noordweste Winden, die een groot gedeelte van het Jaar langs de Kust van Oud Mexico, in de Zuidzee, heerschen, te worstelen, dat zy niet dan na verloop van een Maand op 't Zuid-

De Westkust.

Digitized by Google

CALIFORNIA. Zuid-end van California aankwamen, in een Baay, door hun de Baay van *St. Barnabas* genaamd, beooſten Kaap St. Lukas. De Inwooners des Lands waren voor hun bevreesd, doch werden door Geſchenken tot een Vriendelyke Onderhandeling gebragt. Op het Strand van deeze Baay vonden de Spanjaarden veel kleine Viſch, naar Sprot of Sardynen gelykende, en geheele hoopen van Paarl-Oeſter Schulpen. Door middel van Netten ving men aldaar ook Kreeften, Tongen en andere Platviſſchen; zynde het Land van Wild en Gevogelte niet onvoorzien, en zeer bekwaam om Zoutkeeten aan te leggen: want men vondt 'er Laagtens, die gevuld waren met wit en helder Zout, door uitdrooging van het Zeewater. De Indiaanen waren roodhairig, en gingen moedernaakt, beſtrykende hunne Lighaamen met zwarte en witte Verwen; doch ſcheenen doorgaans van een goeden aart, vrolyk van humeur en niet onbedeeld te zyn van Verſtand. De Engelſchen hebben in deeze Baay een Schip, van de Filippynſche Eilanden terugkomende, opgebragt, en, na dat het Volk aan Land gezet was, en 't Goed ontladen, het Schip in brand geſtoken; doch de Spaanſchen hadden 't geluk van den Brand in 't Wrak, dat aan Strand kwam dryven, te bluſſchen, en hetzelve zodanig te herſtellen, dat zy 'er mede behouden aankwamen te Acapulco.

Na een Verblyf van byna een Maand in de Baay van St. Barnabas, weder in Zee geſtoken, ontdekte men dat de Weſtkuſt van California, een groot end wegs, beſtondt uit hoog

Digitized by Google

hoog Land, 't welk zy noemden *Sierre del Enfado* of het kwellend Gebergte; dewyl het zien van 't zelve, wegens een langduurige Stilte en tegen-Stroom, hun zeer verdroot. Een der Schepen kwam, eindelyk, in de Baay van *Santa Magdalena*; het Fregat bereikte de Haven van *San Jago*, anders *Porto del Marques*. Verder Noordwaards hadt het andere Schip een Baay gevonden, *San Chriſtoval* genaamd. Tuſſchen deeze twee Baaijen, dat is van omtrent vierentwintig tot zeventwintig Graaden Breedte, ſcheen de Kuſt taamelyk vlak te zyn, hebbende hier en daar ſlegts eenige Bergen, binnenslands. CALIFORNIA.

Wat verder vondt men een Inham, die den toenaam kreeg van *las Balenas* of de Walviſch-Baay, om dat men 'er een menigte van Walviſſchen vondt, en ongemeen groote Vlugten van Gevogelte; leevende, zo wel als die Zeemonſters, van de kleine Viſch, daar deeze Baay van krielde. De Landſtreek was bevolkt, met een zeer geſpraakzaam en vriendelyke Natie van Indiaanen; zynde ook welgemaakt van Lighaam en fraaijer van Geſtalte, dan men 'er nog eenige aan die Kuſt gezien hadt. Voorts ontdekten zy eenige Eilanden, naby het Land, waar van het eene *Aſſumtion* genoemd wordt, het andere *Cerros*. Walviſch Baay.

Dit laatſte, dat men in 't eerſt voor 't Vaſte Land van California hieldt, werdt bevonden een Eiland te zyn, van wel dertig Mylen omtreks, zynde door een groot getal Indiaanen bewoond, en op de Bergen gedekt met Boſſchen van hoogſtammige Boomen. Voorts vonden zy nog eenige Eilanden en kwa- Eiland *Cerros*.

Digitized by Google

CALIFORNIA. kwamen aan Kaap *Enganno*, daar een ſterke Stroom ging; zynde op deezen Togt, zo 't ſchynt, door MARTIN D'AGUILLAR ook een Ingang ontdekt, op omtrent vyfenveertig Graaden Breedte, welken ſommigen voor een Straat of Doortogt uit de Noord- in de Zuidzee, anderen voor den Uitloop houden van een groote Rivier, uit de Meiren in 't midden van Noord-Amerika afkomſtig. Van de Ontdekkingen verder Noord- en Ooſtwaards, en in 't byzonder van die der Ruſſen, in 't jaar 1741, door welken op ruim vyfenvyftig Graaden Breedte, zo men wil, de Vaſte Kuſt gevonden werdt; ſpreeken wy in 't vervolg, als wy de laatſte Ontdekkingen naar den kant van Aſie beſchryven zullen, miſſchien wel nader.

De Ooſtkuſt. Aangaande de Ooſtzyde, in het diepſte van den Inham, vinden wy laater Waarneemingen. Pater FERNANDO CONSAG, Zendeling op California, vertrok den 9 Juny des jaars 1746, met vier Kanoos, van *San Carlos*, dat op omtrent agtentwintig Graaden Breedte aan de Kuſt, benoorden Kaap *de las Virgines*, gelegen is. In de Baay *la Trinidad* is een Paarlviſſchery opgeregt. Verder Noordwaards heeft men de Baay en 't Eiland van *St. Barnabas*, en dan volgt de Kaap van *St. Jan Baptiſt*, alwaar de Kuſt zeer ſlegt is, wegens de menigvuldige Klippen en Steenbanken gevaarlyk. Benoorden dezelve heeft men een ruime open Baay, die aan Kaap *St. Michiel*, op ruim negenentwintig Graaden Breedte, eindigt. Hier is een Zending en eene Kerk: men heeft de Ingezetenen der

der omleggende Streeken altemaal bekeerd, en in de Baay, die ten Noordweſten met *Punta Garda* eindigt, is een Paarlviſſchery. Het Land werdt Kleyagtig, met Diſtels en Braamſtruiken begroeid, en met veele Beekjes, die van de Bergen afſtroomen, doorwaterd gevonden: het Zeeſtrand was zeer Steenagtig. CALIFORNIA.

De Indiaanen, deezen Pater met zyn Soldaaten en verder gewapend Volk ziende aankomen, vlooden voor hun weg, om dat zy hun hielden voor Paarlviſſchers: want deeze hun dikwils zeer wreedelyk behandeld hebbende, waren by de Californianen ten uiterſte gehaat, en werden ook van hun alle mooglyke afbreuk gedaan. Dit veroorzaakte by hun een grooten afkeer van de Indiaanen der Kuſt van Nieuw Mexico, daar tegenover; genaamd *Yaquis*, die, ten tyde der Paarlviſſchery aan de Kuſt van California, het Landvolk grootelyks benadeeld hadden: doch het ſcheen dat die Vyandlykheden meeſt door onbekeerde Wilden van 't Gebergte, die de Paarlduikers berooven wilden, berokkend waren. Paarlviſſcheryën.

Tegenover de Kaap van *St. Gabriël* leggen de *Sal-ſi-puedes* of Zout-Eilanden, als in het midden van den Inham, op omtrent dertig Graaden Breedte, maakende vier Kreeken of Paſſagiën: want daar zyn 'er drie, het eene *St. Auguſtyn*, het andere *St. Steven*, het derde *St. Laurens* genaamd. Tuſſchen dit laatſte en de Kuſt is de Straat *Cadacaman*, alwaar een ſterke Stroom gaat. Veel hadden zy te worſtelen met den Noordewind, die hun wegens Zout-Eilanden.

CALIFORNIA. gens de Klippen en het Steenagtig Strand dikwils in groot Levensgevaar bragt. Om die reden gaven zy aan een veilige Baay, waar in zy verder kwamen, den naam van *el Purgatorio*, dat is het Vaagevuur. Vervolgens vonden zy een Baay, die zy noemden *Bahia de los Angelos*, wordende aan den Ingang door eene byna ontelbaare menigte van Eilandjes beveiligd.

Wilden van California. Een zeer hooge reeks van Bergen, digt aan de Zee, leverde hier zeer goed Water uit; doch het Landvolk was ongemeen woeſt en wild van aart, hebbende een menigte van Paarlduikers niet alleen, maar ook van bekeerde Indiaanen, omgebragt. Zy waren, tegen de gewoonte des Lands, met Kokers vol Pylen voorzien, en toonden door hun Geſchreeuw en Gebaarden, dat zy van voorneemen waren, om den Pater en zyn Volk aan te taſten. Zy werden, egter, door het aanrukken van vyf Soldaaten en dertig bekeerde Indiaanen, op de vlugt gedreeven, laatende hunne Wyven en Kinderen in de loop. Het was te verwonderen, met welk een gezwindheid zy de toppen der ſteilſte Rotſen wiſten te beklauteren, op het vuuren uit het Schietgeweer, 't welk de Vrouwluy insgelyks zodanig verſchrikte, dat de meeſten, welk eene Vrindelykheid men haar betoonde, ook het hazepad koozen, laatende, tot een blyk van meer dan Beeſtagtige wildheid, haare Kinderen leggen. Ook nam men waar, dat dit Volk niet alleen geheel naakt liep, maar dat het Vrouwvolk zelf geen het minſte dekzel droeg voor haare Schaam-

Digitized by Google

Schaamte. Dit was eenigermaate te verwonderen: want de Californiaanen van de Natie der *Cochimies*, die de middelſte deelen van de Ooſtkuſt bewoonen, ſchynen natuurlyk te weeten, waar in de Eerbaarheid beſtaat; vlegtentende uit de Vezels van Duinhelm een ſoort van Voorſchootjes, volgens de manier der Amerikaanen. Ook werdt het zelfde bevonden onder de Indiaanen, in de Noordelykſte deelen van den Inham, plaats te hebben: zo dat dit wilde Bergvolk in aart merkelyk van de anderen, mooglyk door den omgang met die van de Overkuſt tot eenige beſchaafdheid gebragt, ſcheen te verſchillen. CALIFORNIA.

Benoorden de Engelen-Baay lag een groot Bergagtig Eiland, dat zy noemden *del Angelo de la Guarda*. Dit maakt, met de Kuſt van California, een wyde Straat, die Noordweſt en Zuidooſt aan loopt, wordende, wegens de menigte van Walviſſchen, welke men daar in zag, de *Walviſch-Straat* geheten. Aan het einde van die Straat vonden zy een goede Waterplaats, in een Baay, die *St. Jan en St. Paulus* genoemd werdt, om dat zy op den Feeſtdag van die Santen ontdekt was. Hier was, wederom, een dergelyk ſlag van wild Bergvolk, dat in gezwinde beweegingen en vlug beklauteren der ſteilſte Rotſen uitmuntte. De Bergen ſcheenen Mineraal-Erts te bevatten. Walviſch-Straat.

Voorts maakt de Kuſt een wyde Baay, die aan Kaap *de la Viſitation* eindigt, en aan welke een Waterplaats was, *San Eſtaniſlao* of St. Staniſlaus genaamd. Hier ſcheen het Land Kaap *de la Viſitation*.

Digitized by Google

CALIFORNIA. ſterk bewoond te zyn, en men vondt 'er een vlak Strand, Kley of Rotsagtig van Grond. De Indiaanen waren niet zo wild van aart, dekkende de Schaamte en toonende eenige blyken van Vernuft. De Taal egter verſchilde zeer veel van die der Zuidelyke Californiaanen. Wat Noordelyker ſcheen de uiterſte Grensplaats der Paarlbanken te zyn, die in dat gedeelte van California zeer goed vallen. Op het vlakke Land zag men een menigte van Schaapen en wilde Bokken, tot aan de Kaap van *San Philippe de Jeſus*, die ook een Baay maakt, loopende ver Noordooſtwaards uit, en eindigende met eenige zwarte Bergen.

Sterke Vloed en Ebbe. In dit gedeelte der Zee van California gaat een zeer ſterke Vloed en Ebbe, zo dat men 'er, op ſommige plaatſen, by laag Water de Kreeken droog vindt, daar met hoog Water een aanmerkelyke diepte is. Met de Ebbe zouden Schepen, van eenige grootte, wel anderhalf Myl van 't Strand moeten leggen. Men kon, van die Kaap, het Land aan de overzyde van den Inham beſchouwen. Behalve een ruime Baay, benoorden deeze Kaap, is het Strand laag, Veenig en Moeraſſig, zonder eenige Baay of Waterplaats, tot aan den Mond van de Rivier *Colorado*, welker nabuurſchap aan eenige roode Moeraſſen ontdekt werdt, mooglyk met Mineraal bezwangerd: want het Water der Zee hadt aldaar de Eigenſchap van op de plaatſen des Lighaams, daar het op viel, het Vel weg te byten, maakende zeer pynlyke Ontſteekingen in de gevoeligſte deelen.

In

In de Mond van de gemelde Rivier gaat een zeer ſterke Stroom, tuſſchen verſcheide Eilandjes door, waar van het grootſte driehoekig was. Het eene Kanaal ebde, het andere vloeide, en dit met zulk een hevigheid en geweld, dat men naauwlyks tegen den Stroom op kon komen. Een gedeelte van California wordt door die Rivier overſtroomd: men zag 'er, langs den voet van 't Gebergte, ſtukken van Boomen, Struiken en Kruid leggen, dat met den Vloed was aangeſpoeld. Ook vondt men 'er een ſoort van Dorſchvloeren, om eenig Zaad uit te dorſchen, dat wel naar Tarw geleek, doch niet grooter dan Anys-zaad was. 's Nagts werden, langs het Strand, eenige Vuuren vernomen, maar de Ingezetenen kwamen, over dag, niet te voorſchyn: zo dat men van hunne Geſtalte en Aart niet oordeelen kon. CALIFORNIA. Rivier *Colorado*.

Aan de Kuſten van California, zo wel in de Zuidzee, als in de Inham, die den naam van de Vermiljoen-Zee draagt, zyn veele kleine Eilanden, waar onder één het *Cederen-Eiland* geheten wordt, dewyl 'er een groot getal zulke Boomen, van ongemeene hoogte, op groeijen. Doch de bekendſte Eilanden daaromſtreeks, hoewel veel nader aan de Kuſt van Mexico dan aan die van California gelegen, zyn de *drie Mariaas*, daar de Franſche en Engelſche Zeeroovers ſomtyds overwinterd hebben. Men vindt daar goed Hout en Water, en overvloed van Wild, ook een Vrugt, *Penquin* genaamd, die zeer gezond is, van grootte als een Kuiken-Ey, en Zoutbedden, gelyk op California. Eilanden aan de Kuſt.

Digitized by Google

VI. HOOFDSTUK.

Beſchryving van TIERRA FIRME, *of dat gedeelte der Bezittingen van de Kroon van Spanje, 't welk in en aan het Noordelykſte van Zuid-Amerika gelegen is; bevattende de groote Koopſteden,* PANAMA, PORTO BELLO, CARTHAGENA, *die de voornaamſte Handelplaatſen zyn in de Spaanſche Weſtindiën.*

Gelyk Nieuw Mexico ten Noorden, zo legt, ten Zuiden van Mexico of Nieuw Spanje, een veel bekender gedeelte van Amerika, 't welk in de Kaarten ſomtyds *Terra firma*, ſomtyds *Terre ferme*, en in die van D'ANVILLE, welke wy volgen, TIERRA FIRME genoemd wordt. De eerſte naam is volmaakt Latyn, de tweede Franſch, de derde Spaanſch. Altemaal betekenen zy het VASTE LAND: doch waarom die naam in 't byzonder gegeven zy aan 't allerſmalſte van de Land-Engte tuſſchen Noord- en Zuid Amerika, aan den *Iſthmus van Darien* naamelyk, vereiſcht eenig onderzoek.

Naamsoorſprong. * Bladz. 27.

De Admiraal COLUMBUS, die 't eerſt hier aankwam, na 't ontdekken der Weſtindiſche Eilanden en van Mexico, zagen wy *, hadt begreepen dat aldaar een Straat of Doortogt was, uit de Noordzee, verder Ooſtwaards; doch bevondt het tegendeel; en daarom zal men het waarſchynlyk den naam van 't *Vaſte Land* gegeven hebben; welke benaaming, toen het Noordelykſte van Zuid-Amerika door AMERICUS VESPUTIUS ontdekt was,

Digitized by Google

was, en naderhand, verder uitgebreid zal zyn over dat gedeele van Amerika, 't welk, benoorden Peru, door de Spaanſche Kroon thans bezeten wordt. Sommigen willen 'er ook *Guajana*, waar in de Bezittingen van de Nederlanders en Franſchen zyn, onder begreepen hebben: doch dit komt my niet eigen voor. Men zoude dus wel geheel Zuid-Amerika *Terra firma* kunnen noemen, gelyk ſommigen doen, met den bynaam van *Peruviana*; 't geen niet dan verwarring konde baaren. TIERRA FIRME.

Het hedendaagſe *Tierra firme*, gelyk wy het neemen, wordt Zuidwaards bepaald door Peru, het Land der Amazoonen en Guajana; Zuidooſtelyk door de Rivier Oronoko; ten Noorden door den Noorder, ten Weſten door den ſtillen Oceaan of groote Zuidzee. De Uitgeſtrektheid, Ooſt- en Weſtwaards, mag tuſſchen de vier- en vyfhonderd Uuren gaans, en in breedte of overdwars, Noord- en Zuidwaards, ruim half zo veel zyn. Het ſtrekt, naamelyk, omtrent van vyftien Graaden Noorder Breedte tot aan de Linie of Evennagts-Lyn, en in Lengte van drie en zeſtig Graaden tot vyfentagtig Graaden beweſten Parys. Uitgeſtrektheid.

De Spaanſche Bezittingen, of de Landen, die de Kroon van Spanje zig toeëigent in Zuid-Amerika, zyn thans onderhoorig aan twee Gouverneurs, van Nieuw Granada, naamelyk, en Peru, die den tytel van ONDERKONINGEN of VICEROYS, dat is Stedehouders van den Koning, voeren, en doorgaans ook Kapitein-Generaal of Algemeen Bevelhebber van de Krygsmagt zyn: maar alleenlyk een ſoort van Regeering.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. hooger Rang, in Burgerlyke Zaaken, welke by wyze van Appél tot hun betrekkelyk zyn, hebben boven de Audientiën of Geregtshoven van Panama, Tierra firme, Chuquiſaca, Quito, Lima en Chili; van welke laatſten ik vervolgens zal ſpreeken. Tierra firme of Nieuw Kaſtilie, op zig zelf, is verdeeld in agt byzondere Gouvernementen of Provinciën: te weeten *Darien* of Panama, *Carthagena*, *Santa Martha*, *Rio de la Hacha*, *Venezuela*, *Nieuw Granada*, *Nieuw Andaluſie* en *Popayan*.

Landsgeſteldheid. De Landsgeſteldheid is, op veele plaatſen, niet zeer voordeelig; dewyl de Grond, een groot gedeelte van het Jaar, door de byna onverdraaglyke Hitte van de Zon verſchroeid wordt, en in het andere gedeelte overſtroomd door afgryzelyke Stortregens, die met zulk een geweld nedervallen, dat het ſchynt of 'er een tweede Zondvloed door veroorzaakt zoude worden. Evenwel zyn ſommige Landſtreeken van Nieuw Kaſtilie niet onvrugtbaar; ja leveren zelfs twee Oogſten in een Jaar uit, zonder eenige bearbeiding, byna, van den Grond; terwyl de Weiden met heerlyke Kudden Hoornvee zyn voorzien. Over 't geheel kan men zeggen, dat de Bergen veel Tygers en ander Wild Gedierte voeden, waar onder van ſommigen ook Leeuwen geteld worden: gelyk men 'er een groote veelheid van Viſch in de Zeeën, Rivieren en Meiren vangt.

De Naam van *Nieuw Kaſtilie* of *Caſtilla del Oro*, dat is Goud-Kaſtilie, werdt eertyds aan een gedeelte van dit Land gegeven, wegens de veelheid van Goud, welke de Spanjaarden 'er, by hunne aankomſt, vonden; veel te boven

Digitized by Google

ven gaande die der Noordelyke deelen, door hun ontdekt. Tegenwoordig is dit Metaal nog een der koſtbaarſte Voortbrengſelen van die Landſtreek; hoewel veel ſchaarſer dan voorheen; 't zy wegens gebrek aan Volk, om in de Mynen te werken: 't zy wegens de vermindering van hetzelve op die plaatſen, daar het zo veel gezogt is en weggehaald. Het zelfde kan gezegd worden van de Paarlviſſcheryën aan de Kuſten, die nu niet in vergelyking komen by het gene zy eertyds waren. TIERRA FIRME.

De Inboorlingen van dit gedeelte van Amerika zyn door de Spanjaarden nog niet volkomen t'onder gebragt geweeſt, en zullen het waarſchynlyk nooit worden: zo om dat zy een vlug, ſtrydbaar Volk uitmaaken, als dat zy byna onwinbaare Vaſtigheden hebben, of natuurlyke Wykplaatſen, om zig in te verſchuilen, draagende den Spanjaarden, bovendien, een onverzoenlyke Haat toe. Aan den anderen kant is 'er ook weinig waarſchynlykheid, dat zy immer geheel verloſt zullen worden van de Overheerſching der Spaanſche Kroon: want het ſchynt, dat zy op geenerley Europeaanen zig durven betrouwen. Dit blykt aan de Boekaniers, die hun tegen de Spanjaards de hand hebben gebooden, en welke zy evenwel niet wilden toelaaten, zig in hun Land neder te zetten. Behalve de gemelde natuurlyke Inboorlingen, hebben ook veele Indiaanen uit andere deelen van Amerika en van de Eilanden, hunne toevlugt op Tierra firme genomen, en zig aldaar geveſtigd. Ingezetenen.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. In de Beſchryving zal ik een aanvang maaken met het Weſtelykſte gedeelte, dat aan
Land van DARIËN. de Provincie van Veragua volgt, welke by ſommigen ook onder Tierra firme betrokken wordt. Dit is het Land van DARIEN, begreepen tuſſchen den Golf van dien naam en de Baay van Panama; weshalve het ook, van ſommigen, de *Land-engte van Panama* geheten wordt. Het ſtrekt zig, eenigermaate als een Waſſende Maan, rondom die Baay of Inham van de Zuidzee, uit: ter langte van ongevaar honderd Uuren gaans; hebbende, inzonderheid in 't Noordelykſte, zeer weinig breedte. Deeze legging tuſſchen de beide Oceaanen, waar Amerika het ſmalſte is, te gelyk met de Goudmynen, Goudzand en de keurlyke Paarlen, die men 'er vondt, maakten deeze Provincie onſchatbaar.

Het ſmalſte van den *Iſthmus.* De naam Dariën zal waarſchynlyk afkomſtig zyn van de groote Rivier deezes naams, welke in den gemelden Golf uitſtroomt en deeze Provincie bepaalt, alwaar zy een breedte van ruim dertig Uuren gaans heeft. Voorts loopt zy al ſmaller en ſmaller, om den *Iſthmus* of Dam te maaken, die tuſſchen Panama en Porto Bello, volgens een vlakken Grond, niet meer dan elf of twaalf Uuren breedte ſchynt te hebben. De Land-Engte, evenwel, is, naby de Grenzen van Veragua, naauwlyks zes Uuren breed, volgens de Kaart van D'ANVILLE.

Doorgaans is het Land van Dariën, dat men in 't byzonder Tierra firme of het Vaſte Land noemt, zeer oneffen en ongelyk van Op-

Digitized by Google

Oppervlakte, met Bergen en Valeijen, van zeer verſchillende hoogte, diepte en uitgeſtrektheid. De meeſte Valeijen worden bewaterd van Beeken, Rivieren en altoos ſpringende Bronnen, welken men zeer veel vindt in dit Land. Sommigen daar van vallen in de Noord-, anderen in de Zuidzee, en de meesten hebben haaren oorſprong van een keten van Bergen, die veel hooger dan de overigen zyn, met den *Iſthmus* langs heen, en eenigermaate evenwydig met den Oever zig uitſtrekkende. TIERRA FIRME.

Deeze reeks van Gebergten, die wy, tot onderſcheiding, den Hoofdrichel noemen, is van ongelyke breedte, en buigt zig halfmaanswyze, gelyk de Land-engte zelf. De afſtand van de Noordzee is minder dan van de Zuidzee, en men heeft naar dezelve een vryer gezigt, zo een Engelſchman, genaamd WAFER getuigt, die 'er op geweeſt is, en de Zuidzee niet kon zien. Evenwel wierdt dit niet daar door veroorzaakt, dat deeze Bergrichel te ver afgelegen zy van den ſtillen Oceaan, in zulk een hoogte: maar dat, hoewel 'er, hier en daar, Vlakten en Valeijen, en ſommige open Plaatſen zyn, men die veelal geſtopt vindt met aanmerkelyke Bergen, en bekleed met zulke hoogſtammige Boſſchagiën, dat het Gezigt, Zuid- of Weſtwaards, daar door zeer belemmerd wordt. Aan de Noordzyde vindt men weinige Bergen, of zy zyn laager; des men zo wel over dezelve heen kan zien, als over 't Geboomte, welk hier het Land byna geheel bedekt en, als 't ware, tot een onafgebroken Boſch maakt, daar men veel Bergen.

TIERRA FIRME.

veel werks heeft gehad om door te booren. De Hoofdrichel zelve is een reeks van Bergen, ſommigen door Valeijen afgeſcheiden, die zo diep zyn, dat zy zelfs Rivieren doorlaaten.

Rivieren.

De meeſte Rivieren van de Land-Engte hebben weinig breedte of diepte, en veelen aan den Mond een Baar of Zandbanken. Aan de Noordkuſt zyn zy grootendeels klein, om dat de gemelde Bergrichel zeer digt langs dien kant heen loopt en dus haar loop maar kort is. De Rivier *Dariën*, die langs het Ooſtelyk gedeelte van de Land-Engte in de Noordzee ſtroomt, is wel aan haaren Mond by uitſtek breed, zo dat zy als een Inham maakt, maar tevens zeer ondiep; hoewel zy, inwaards verſmallende, dieper wordt. Niet ver van haaren Mond ontvangt deeze, van 't Zuiden, *Rio Atrato*, die de langte ſchynt te hebben van meer dan zeſtig Uuren gaans. Ook is, in 't Noordelykſte van de Land-Engte, beweſten Porto Bello, de *Chagre*, die taamelyk groot is, met veele bogten, hebbende haaren Uitloop wel twintig Uuren gaans van de plaats daar zy, uit gedagten Bergrichel, ontſpringt.

Volkplantingen aan de Rivier *Dariën.*

Op den Noordweſthoek van den Golf van Dariën ſtondt de Fortres *Nieuw Edenburg*, aangelegd door een Schotſche Volkplanting, welke zig aldaar, in 't laatſt van de voorgaande Eeuw, tragtte te veſtigen, noemende het omleggende Land *Nieuw Caledonia*. In den jaare 1695, naamelyk, hadt het Parlement van Schotland een Akte gepaſſeerd, tot het opregten van een Kompagnie, om te Handelen op Afrika, de Ooſt- en Weſtindiën, onde

Ver-

Digitized by Google

Verlofgeeving van zyne Majeſteit, waar van de Kompagnie een Patent verkreeg. Dit oogmerk vondt zo veel goedkeuring, dat verſcheide Kooplieden van Engeland en Hamburg zig diep in de Orderneeming ſtaken: weshalve verſcheide Schepen uitgeruſt werden, en men nam een Corps Landmagt in dienſt, om op of naby de Land-Engte van Darién een Vaſtigheid op te regten. Het Land, daar de Avanturiers bezit van namen, ſtondt toen onder de beheerſching van agt Indiaanſche Vorſten, zynde in Oorlog met de Spanjaards; om welke reden de Schotten gunſtig van hun ontvangen werden. De bloey deezer Volkplanting verwekte in't kort de nyd der Engelſche Ooſtindiſche Kompagnie, over de benadeeling van haar Handveſt; gelyk het Hof van Spanje over een inbreuk der Traktaaten van Vrede, die 'er tuſſchen Spanje en Groot Brittannie plaats hadden, zig beklaagde. Ook zou deeze Vaſtigheid, in 't geval van Oorlog, tusſchen die Kroonen ontſtaan, van groot nadeel voor Spanje zyn geweeſt. Het Engelſch Parlement, dus overgehaald, wiſt wel niet te verkrygen, dat het Handveſt ingetrokken werde; doch men maakte, onder de hand, door bedreigingen, de voornaamſte Kooplieden van Londen en Hamburg bevreesd, en verboodt den toevoer uit de Engelſche Volkplantingen; zo dat dit Ontwerp moeſt in duigen vallen. TIERRA FIRME.

De Noord-Kuſt der Land-engte beſtaat doorgaans uit goed Land, met Heuvelen doormengd, en naar het Strand toe hier en daar met Moeraſſen, die doch niet zeer groot zyn. De breedte mag, tuſſchen den Bergrichel en de Zee, De Noord-Kuſt.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. Zee, omtrent twee Uuren gaans bedraagen. Van *Caret-Baay* af, dat de eenigſte Haven is in de Inham van Dariën, tot aan 't *Goud*-Eiland, leggende ongevaar vyftien Zeemylen ten Noordweſten van Kaap *Tiburon*, is de Oever, op ſommige plaatſen, zo Moeraſſig dat men, daar op gaan willende, tot aan den Middel in de Modder zakt, en veelal begroeid met digte Boſſchagiën; doch men vindt 'er ook Zandig en vrugtbaar Land en Heuvelen of Hoogten. Caret-Baay heeft twee of drie Beeken van verſch Water, die 'er in vallen. Het is een kleine Baay, en twee kleine Eilanden, daar voor leggende, maaken dezelve tot een taamelyk goede Haven, met een zuiveren Ankergrond, zonder eenige Klippen. De Eilanden zyn taamelyk hoog Land, met verſcheiderley Geboomte begroeid.

Baay *la Caledonia* en Goud-Eiland. Beweſten de Kaap, aan den ingang van de Rivier Dariën, is een andere Zandige Baay, in 't diepſte van welke een klein, laag, Moeraſſig Eilandje legt, omſtreeks hetwelke men Ondiepten heeft en vuilen Grond: ook is de Oever aldaar zeer Moeraſſig en digt begroeid met Boſſchagie.. De Ingang, niettemin, van deeze Baay, die *la Caledonia* genoemd wordt, is een harde, Zandige Grond, zeer goed om het Anker in te werpen. Voor denzelven leggen drie Eilanden, waar van het Ooſtelykſte Goud-Eiland heet, zynde aan alle zyden natuurlyk verſterkt door Klippen, en taamelyk hoog, met Kreupelboſch of Struwellen begroeid. Evenwel heeft het, aan de Zuidzyde, een goede Landing en Legplaats, zynde een kleine Zandige Baay. Tegenover 't zelve is de

Digitized by Google

de Oever van de Land-Engte uitneemend vrugtbaar Land, van zwarte Aarde, met Zand doormengd, en taamelyk vlak tot aan den voet der hooge Bergen. By de Ooſtelykſte punt van de Baay, die maar anderhalf of tweehonderd Roeden af is van het Goud-Eiland, vindt men een Beekje van verſch Water. TIERRA FIRMA.

Het grootſte der drie Eilandjes, die voor deeze Baay leggen, is laag en Moeraſſig, zo digt met *Mangles*-boomen begroeid, dat men 'er naauwlyks aan Land kan komen. Hetzelve legt digt aan een Uithoek van het Land, beweſten het voorgaande, en heeft benoorden zig het derde, dat men 't *Pynboomen-Eiland* noemt; als met hoogſtammige Boomen, tot Timmerhout zeer bekwaam, begroeid zynde. Aan de Noordzyde heeft het een Klippige Kuſt, gelyk ook de Oever is van de Land-Engte, daar tegenover: doch aan de Zuidzyde kan men 'er op landen in een keurlyke Zandbaay, beſlooten tuſſchen twee punten gelyk een halve Maan, die 'er een goede Reede maaken.

Van deeze Eilanden, en den laagen Moeraſſigen Uithoek, tegenover dezelven, af, loopt de Kuſt Noordweſtelyk aan, en heeft voor zig een reeks van kleine Eilandjes. Zy is, de eerſte drie Zeemylen, gedekt met een Rif van Klippen, ſommigen boven, anderen onder Water, zo dat men 'er zelfs met een Boot niet kan landen. De Klippen leggen onegaal in breedte verſpreid, op eenige plaatſen een vierde van een Myl, op anderen een halve Myl van den Oever. Aan het Noorweſt-end van deeze Klippen is een ſchoone kleine Zandige Klippige Oevers.

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

dige Baay, met goeden Anker-Grond en Landing, die door deeze Klippen aan de eene zyde, en door die der *Samballas* aan de andere zyde, voor 't geweld der Golven beveiligd wordt, en tot een zeer goede Haven gemaakt, *Acla* genaamd. Deeze wordt veel bezogt van de Lorrendraaijers en Engelſche Zeeroovers, die haar *Tickle me quikly*, dat is Kittel my wakker, heeten.

Samballoes-Eilanden.

Van den ingang deezer Baay af, Noordweſtwaards, tot aan de *Punt van Sint Blas*, legt wederom een andere reeks van Eilanden, op ongelyke afſtanden van 't Vaſte Land verſpreid, welken de Engelſchen *the Samballoes* noemen, maakende met den Oever, deszelfs Heuvels en Boſſchagiën, een zeer aangenaam Landſchaps Gezigt uit Zee. Deeze Eilanden ſchynen als by troppen te ſamen gevoegd, hebbende tuſſchen elkander doorgaans vaarbaare Kanaalen, door welken men tuſſchen dezelven en den Oever in kan komen, alwaar langs de geheele Kuſt, ter langte van vyftien Zeemylen, als een Sluiphaven is, overal vaarbaar, met een goeden Ankergrond, hard en Zandig, en bekwaame Landingplaatſen ter wederzyden. In dit lange Kanaal vindt men, agter deeze of gene der Eilandjes, die 'er de Sleutels van zyn, een menigte van bekwaame Legplaatſen, daar zo veel Schepen als men wil kunnen ten Anker leggen, voor Wind en Zee beveiligd. Hierom is dit de voornaamſte Wykplaats voor de Engelſche Kaapers op deeze Kuſt, in tyd van Oorlog met Spanje; inzonderheid by twee Eilanden, genaamd *la Sounds Key* of *Springers-Key*: welke

Digitized by Google

ke niet alleen een goede gelegenheid om de Schepen te kielhaalen uitleveren, maar ook goede Bronnen van verſch Water, als men naar hetzelve graaft, dat in weinige der overigen te vinden is. TIERRA FIRME.

De Samballoes zyn doorgaans laage, vlakke, Zandige Eilandjes, bedekt met een groote Verſcheidenheid van Boomen, boven en behalve de Schulpviſſchen en andere Ververſchingen, die men 'er vindt; hebbende de buitenſte of Noordelykſte alleenlyk een Klippige zyde, naar de open Zee toe. Bovendien is 'er, wat van dezelven af, in de Zee, een reeks Rotſen, die zig boven Water vertoonen, en als tot een Voormuur van dezelven dienen, om 't geweld der Golven te breeken. Zy ſtrekken zig in langte zo ver als *la Sounds Key* of verder. Van deeze Eilanden worden de Ooſtelykſten, in 't Spaanſch, *de las Palmas*, de anderen *de las Mulatas* getyteld.

Agter de Samballoes beſtaat de Oever van de Land-engte of *Iſthmus* van Dariën, ten deele uit Zandige Baaijen, ten deele uit Moeras en Kreupelboſch, tot geheel aan den Uithoek of Punt van Sint Blas toe. Het Kanaal is een half of een geheele Zee-Myl breed, en de Bergrichel legt omtrent twee Uuren gaans van 't Strand, behalve omſtreeks de Rivier *de Conception*, een weinig beooſten de ſleutel van't Kanaal, daar de afſtand vry veel grooter is. Verſcheide kleine Beeken vallen, ter wederzyde van die Rivier, in de Zee, en derzelver Monden zyn in de Zandige Baay, of ook in het broekige Land, welke laatſten Zout Water geeven, om dat die Moeraſſen door de O- Rivier *de Conception.*

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

verſtrooming van de Zee gemaakt worden. Geen van deeze Kreeken, noch ook de Rivier *de Conception* zelve, zyn diep genoeg om eenig ander Schip in te laaten dan Kanoos: maar de ſchoone gelegenheid om te ankeren in het Kanaal maakt dat men geen andere Havens noodig heeft. Anders zoude het op deeze Kuſt niet te houden zyn; dewyl, met een Noorde Wind, de Zee yzelyk hol ſtaat, doende de kleine Vaartuigen, in de Openingen tuſſchen de Eilanden, dikwils omſlaan. Hier omſtreeks is de Grond zeer vrugtbaar, loopende allengs hooger tot aan den Bergrichel, en beſtaande uit een onafgebroken Boſch van hoogſtammig Geboomte, dat zeer goed is tot Timmerhout voor de Schepen.

Port Scrivan.

De Punt of Kaap St. Blas is een Rotſige Uithoek, taamelyk lang en laag, zynde zodanig met Klippen tot ver in Zee bezet, dat men 'er, niet zonder gevaar, naby kan komen. Van daar loopt het Strand een weinig benoorden het Weſten, geheel aan Porto Bello toe. Omtrent drie Zeemylen beweſten deeze Kaap legt *Port Scrivan.* Tuſſchen beiden is de Kuſt overal Klippig en het Land Boſchagtig, gelyk elders. Deeze Haven is taamelyk veilig, doch heeft een gevaarlyken Ingang, van wegen de Klippen ter wederzyde: ook ſchynt zy niet diep genoeg te zyn voor zwaare Schepen; dewyl men 'er, doorgaans, maar agt of negen Voeten Waters vindt. Zy loopt vry diep in 't Land, dat inwaards vrugtbaar is, met goed verſch Water.

Nombre de Dios.

Van Port Scrivan tot aan de plaats, daar weleer de Stad *Nombre de Dios* lag, omtrent ze-

Digitized by Google

zeven of agt Mylen verder Weſtwaards, is het Land zeer oneffen, met Heuvelen bezet, en ſteil aan Zee. Tuſſchen de Heuvels, welker Grond Steenagtig is, en niet dan Struwellen voortbrengt, zyn de Valeijen, hier en daar, goed Land; doch ſommigen ook Moeraſſig, met Kreupelboſch van Mangles-Boomen begroeid. Hier ſchynt de Bergrichel wat verder van den Oever te leggen; alzo men die uit Zee niet duidelyk kan onderſcheiden. De plaats, daar gemelde Stad gelegen heeft, is zodanig begroeid met een ſoort van wild Riet, gelykende naar dat gene, 't welk in Europa gebruikt wordt tot Hengelroeden, dat men 'er geen blyk of overblyfzel van kan vinden. De Standplaats is geweeſt aan een Baay, die naar den Zeekant open lag en voor de Golven weinig beſchutting hadt: 't welk de reden was, zo men wil, dat de Spanjaards in 't jaar 1584, 'er van daan trokken naar Porto Bello. Ook is het Land, daaromſtreeks, zeer Moeraſſig en ongezond. Zy was in 't jaar 1510 reeds aangelegd. TIERRA FIRME.

Beweſten den mond der Baay van Nombre de Dios, ongevaar honderd of tweehonderd Roeden van den Oever, zyn eenige Eilandjes, *de Baſtimento* genaamd, die door het lang leggen van een Groot Brittanniſch Esquader, onder den Admiraal *Hoſier*, by dezelven, berugt geworden zyn. De meeſten zyn taamelyk hoog en ſpits getopt, altemaal begroeid met Boſſchen. Zy maaken, met elkander, een zeer veilige Haven voor den Oever, Zandgrond en gemakkelyk om in te loopen met den Land- en uit te loopen met den Eilanden *Baſtimento*.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Porto Bello.*

Zeewind, tuſſchen het Ooſtelykſte en het naaſte door: 't welk de voornaamſte Paſſagie is.

Verder Weſtwaards, eer men aan Porto Bello komt, leggen twee kleine laage Eilandjes, zonder Hout of Water, met Klippen omringd, zeer digt aan 't Vaſte Land. De Oever van den *Iſthmus* beſtaat hier, grootendeels, uit Zandige Baaijen, doch verder Weſtwaards, tot aan Porto Bello, is dezelve met Klippen bezet. Het Land is vol hooge, ſteile Heuvelen, meeſt Boſchagtig, maar zeer goed van Grond, daar hetzelve door Volkplantingen van Indiaanen, die aan de Spaanſche Kroon Schatting betaalen en te Porto Bello ter Kerke gaan, is opgeruimd en gebouwd wordt.

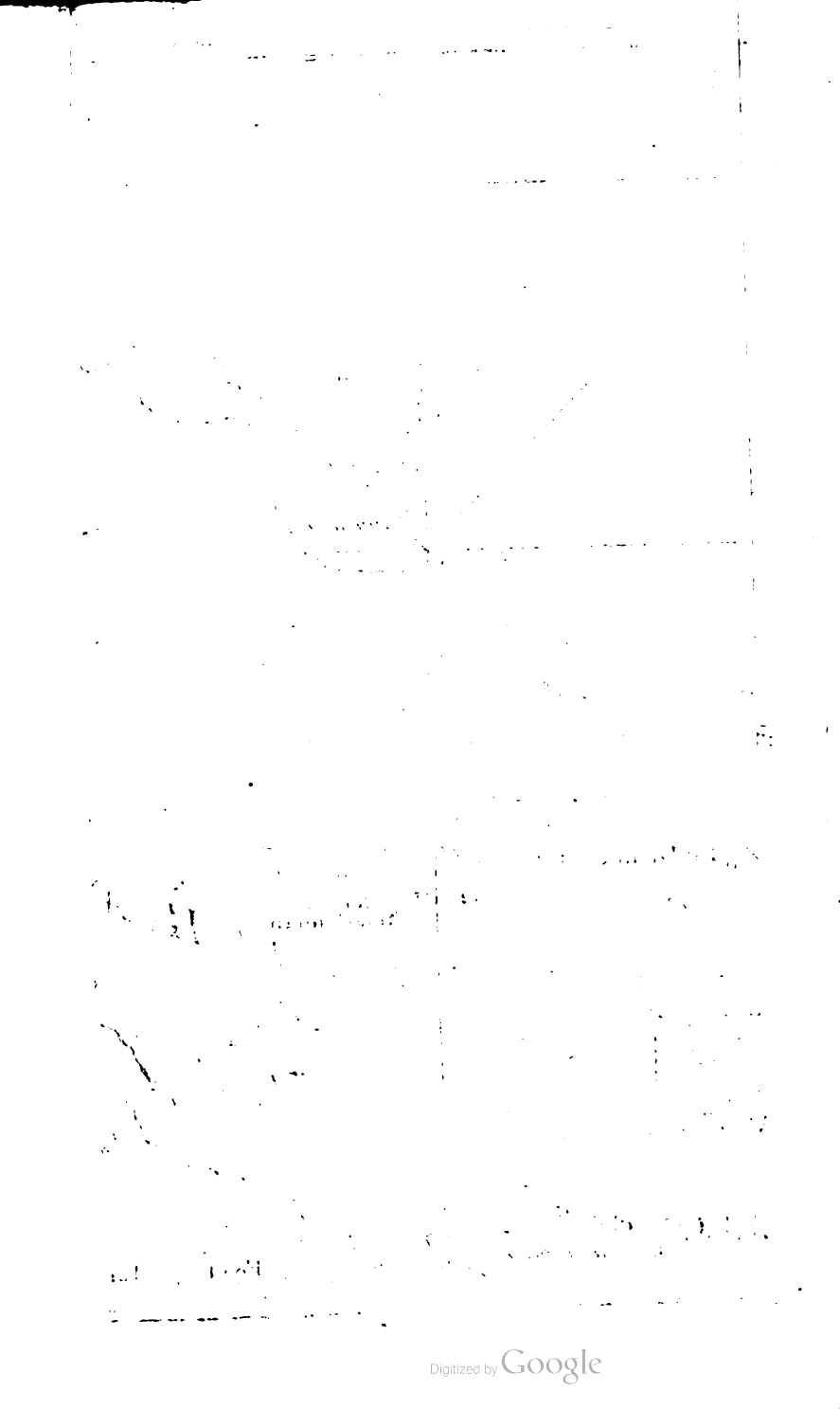
Indiaanſche Volkplantingen.

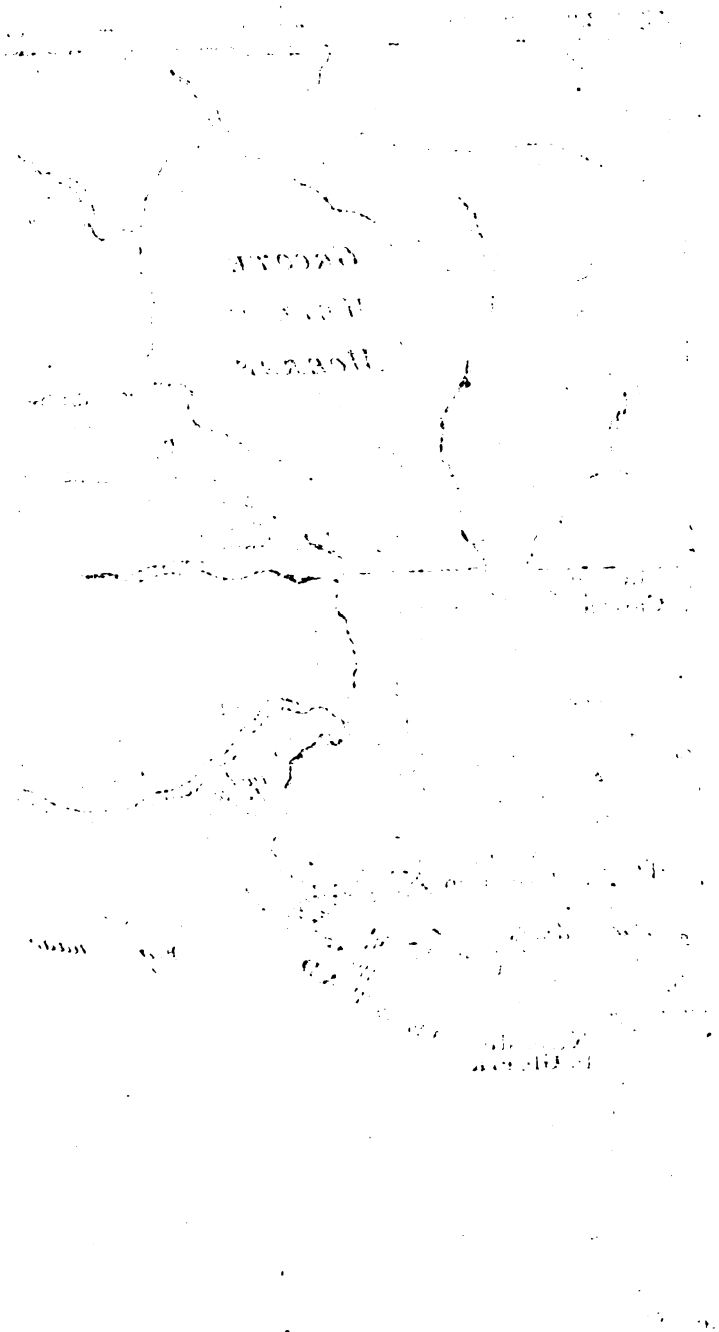
Gemelde Indiaanſche Volkplantingen, aan de Spaanſche Regeering onderhoorig, beſtaan in verſtrooide laage Wooningen of Gehugten, van daar tot aan Porto Bello en verder, langs de Kuſt, met eenige Uitkyken of Wagthuisjes aan de Zee, tot beveiliging der Stad. In al het overige der Noordzyde van de Land-Engte, welke wy tot dus verre beſchreeven hebben, hadden de Spanjaarden, toen de Engelſche Admiraal WAFER zig daar bevondt, de Indiaanen nog niet tot onderwerping gebragt, die overal de Kuſt bewoonen. Naderhand, egter, heeft de Spaanſche Kroon zig daar op toegelegd.

Stad PORTO BELLO.

Nu komen wy tot PORTO BELLO, een Stad die den Admiraal VERNON beroemd gemaakt heeft, door wien de Plaats, in den jaare 1739, met niet meer dan zes Schepen veroverd, en van haare Veſtingwerken beroofd

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

roofd werdt. Wy zullen haar beſchryven, zo als zy voor die verwoeſting was. TIERRA FIRME.

Deeze Stad is aan den ondergang van Nombre de Dios haaren oorſprong ſchuldig, gelyk wy gezien hebben. COLUMBUS hadt hier, reeds in 't jaar 1507, een Baay of Haven gevonden, die zeer goed en veilig was; waar aan men, deswegen, den naam van *Porto Belo* of *Porto Bello*, dat is ſchoone Haven, gaf. Koning Filips de II., toegeſtaan hebbende dat gemelde Plaats, wegens haare ongezondheid en onveiligheid, verlaaten zou worden, beſloot men een andere Stad te bouwen aan die ſchoone Haven, welke den naam zou voeren van *St. Philippe*: maar de naam der Haven heeft het veld behouden. Evenwel geeven 'er de Spaanſchen, gemeenlyk, den naam van *Puerte Velo* aan: 't welk miſſchien zo veel als Haven-Stad, of Stad van Scheepvaart, zal betekenen. 't Verſchil van *Bello* en *Bélo* ſchynt enkel in de tongval te beſtaan. *Porto Bello.*

In haar Geboorte reeds bejegenden haar rampen. De Ingenieur ANTONELLI, den omtrek afgebakend en de grondveſten gelegd hebbende van een tweede Kaſteel of Fortres, te Porto Bello, kwam de Engelſche Ridder DRAKE, na de verwoeſting van Nombre de Dios, aldaar aan, en deedt byna het gedagte Ontwerp in duigen vallen. Hy werdt in de Haven ziek en ſtierf 'er den 28 January 1596. Kapitein PARKER bemagtigde andermaal de Plaats, in den jaare 1601, hoewel zy toen reeds zo veele Sterkten had, als naderhand; doch het getal der Huizen en Kerken is ſedert veel vermeerderd. MORGAN, Hiſtorie.

TIERRA FIRME. *Porto Bello.*

met zyne Boekaniers, maakte zig, na een hardnekkigen tegenſtand der Bezetting, in 't jaar 1669 meeſter van de Stad. Zy werdt, in 't jaar 1678, wederom ingenomen door Kapitein CROXON, aan 't hoofd van een andere party van Vrybuiters, die de Plaats plunderderden, hoewel zy zig van de Kaſteelen geen meeſter maakten: doch Admiraal VERNON heeft 'er, als gezegd is, in 't jaar 1739 alle Veſtingwerken van vernield.

Haven.

De Haven, die den naam aan de Stad geeft, voert te regt den bynaam van ſchoon; als zynde ruim en veilig, en niettemin bekwaam om in en uit te zeilen; doch de wydte van den Mond, omtrent een Engelſche Myl zynde, maakt haar voor den Vyand niet gemakkelyk te ſluiten. Men hadt 'er, aan de ſlinkerhand, een Fortres of Kaſteel, dat taamelyk ſterk was, en daar tegenover een Blokhuis. Ongevaar twee Engelſche of ruim een halve Zeemyl inwaards, legt de Stad. Tegenover dezelve is een Kom of Dok, om de Schepen te kielhaalen, *la Caldera* of de Ketel genaamd. Midden voor de Stad was een klein laag Fort, *Caſtello de San Jeronimo* getyteld, overal, uitgenomen aan den Zeekant, met Huizen omringd, en aan het Weſtend van de Stad, omtrent vyftig Roeden van den Oever, lag een ander Fort of Kaſteel genaamd *de la Gloria*, dat taamelyk groot en zeer ſterk was, doch beheerſcht werdt door een nabuurigen Heuvel, agter 't zelve, Landwaards in, gelegen. In alle deeze Forten mogten ongevaar twee of drie honderd Spaanſche Soldaaten in Bezetting leggen. De Uitgang van de Haven

ſtrekt

ſtrekt naar 't Zuidweſten. Voor de Stad is de diepte van negen tot twaalf Vademen. Verder inwaards loopt zy in een groot Meir, dat zeer ondiep is, uit. TIERRA FIRME. *Porto Bello.*

De Stad is lang en ſmal, hebbende twee voornaame Straaten, behalve de Kruisſtraaten, en een kleine Parade of Exercitie-Plein omtrent het midden, met taamelyk fraaije Huizen omringd. De andere Huizen zyn ook redelyk, naar de Spaanſche manier, gebouwd. Men heeft 'er een Gouverneurs Huis, een Beurs voor de Kooplieden, een Konvooy-Huis en veele Magazynen of Pakhuizen. Behalve de Groote Kerk, die van Steen is, groot en taamelyk verſierd, bediend wordende door een Vikaris en eenige andere Prieſters, Inboorlingen des Lands; heeft men 'er nog twee, waar van de eene toegewyd is aan *S. Juan de Dios*, zynde tot een Hospitaal aangelegd geweeſt. De andere Kerk, behoorende aan de Paters der Barmhartigheid, is van Steen, met hun Klooſter daar nevens: doch deeze beiden waren, voor eenige Jaaren, geheel in verval, zelfs het Klooſter; zodanig dat de Religieuzen, beſtaande alleenlyk uit een Prior, Kapellaan en een ander Geeſtelyke, in de Stad hun Verblyf moesten zoeken. Het Vertrek, tot inneeming der Patienten geſchikt, was zonder Bedden of andere noodwendigheden, wordende niet anders gebruikt, dan om de Zieken van de Schepen te huisveſten. In het Ooſtend van de Stad, aan den weg naar Panama, is een Kwartier *Guinea* genaamd, daar alle de Negers van beide Sexen, zo Slaaven als Vry- De Stad.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Porto Bello.*

lieden, hunne Wooningen hebben. Dit Kwartier is doorgaans zeer opgepropt van Volk, ten tyde als de Galjoenen zig hier bevinden, dewyl de meeſte Inwooners zig dan derwaards begeeven, wegens 't verhuuren van hunne Woonhuizen aan de genen die met de Schepen overkomen. Alsdan neemen ook veele Ambagtsluy of Konſtenaars van Panama, om beter koop te leeven, aldaar hunnen intrek.

De Markt of Kermis.

Porto Bello, dat anders zeer ſchraal bewoond is, wordt op dien tyd een der Volkrykſte plaatſen in de Wereld, naar reden van haare grootte. De legging, naamelyk van deeze Stad, op het Noordelykſte van de Land-Engte of *Iſthmus* van Darién, in het diepſte van den grooten Boezem tuſſchen Noord- en Zuid-Amerika, en tevens daar gemelde Land-Engte byna het ſmalſte is, heeft deeze Plaats doen verkiezen tot een Stapel- en Markt voor den onderlingen Koophandel tuſſchen Spanje en Peru. Zo dra 'er berigt gekomen is te Carthagena, dat de Vloot van Peru haare Koopmanſchappen te Panama heeft ontladen, haaſten de Gallioenen zig om naar Porto Bello te vertrekken. Wanneer zy aldaar aankomen, is de toevloed van Volk zo groot, dat de Huur der Wooningen ontzaglyk ryſt: zynde de Prys van een gemeene Kamer met een klein Kantoortje, geduurende de Markt, dikwils duizend, en die van eenige groote Huizen wel vier, vyf of zesduizend Piaſters of Stukken van Agten.

Wanneer de Schepen het Anker hebben geworden

worpen in de Haven, wordt een groote Tent op het Plein gemaakt van derzelver Zeilen, en daar brengt men de Kargazoen-Goederen in, die op Sleeden derwaards getrokken worden door de Matroozen, welke men voor hunnen arbeid betaalt. Terwyl de Europeaanſche Handelaars hier aan bezig zyn, ziet men de Wegen bedekt met driften Muilezels van Panama, beladen met Goud en Zilver, van de Peruaanſche Kooplieden. Iemand, die deeze Plaats, op andere tyden, zo eenzaam en armelyk bewoond, gezien heeft, moet verbaasd ſtaan op deeze ſchielyke verandering: de Huizen opgepropt met Inwooners: de Haven vol Vaartuigen: de Straaten vol van Schatten: om kort te gaan, een arm Vlek geworden tot een der rykſte Koopſteden: waar Stapels van Baaren Zilver, by nagt en dag, bloot leggen, zonder vreeze, dat daar van iets ontvreemd zal worden. TIERRA FIRME. *Porto Bello.*

Als de Schepen ontladen zyn, en behalve de Kooplieden van Peru, ook de Preſident van Panama is aangekomen, begint men over de Markt te ſpreeken. Ten dien einde begeeven zig de Gekommitteerden van beide Partyën aan boord van het Schip van den Opperbevelhebber der Galeijen, alwaar, in tegenwoordigheid van denzelven en van den Preſident van Panama, (den eerſten als Patroon van de Europeaanen, den anderen als Patroon van de Peruviaanen aangemerkt zynde,) de Pryzen der Koopwaaren worden gericheld, de Verdragſchriften getekend en publiek gemaakt, om in de verwiſſeling te gebruiken: door welk middel alle bedrog wordt voorge-

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Porto Bello.*

komen. Het koopen en verkoopen, zo wel als de verwiſſeling van Geld, wordt verrigt door Makelaars uit Spanje en Peru. Vervolgens de Markt of Kermis, die dikwils maar veertien Dagen duurt, geëindigd zynde, ſchikken de Kooplieden hunne Goederen naar huis, en de Vloot maakt toeſtel tot den Terugtogt naar Spanje, of eigentlyk eerſt naar Carthagena.

De groote toevloed van Volk, geduurende deeze Markt, veroorzaakt eene duurte van Eetwaaren, uitgenomen Viſch en Schildpadden, die 'er overvloedig zyn. Ook is 't 'er, dan inzonderheid, zeer ongezond, wegens de groote Hitte, en doordien de Zee, met de Ebbe, een groote veelheid van ſtinkende Modder op den Oever laat. In die korte tyd, dat de Galjoenen 'er vertoefden, toen GAGE zig aldaar bevondt; waren meer dan vyfhonderd Menſchen, zo aan heete Koortſen als aan Buikloop geſtorven, wegens het ſterk eeten van Vrugten, het ſterk drinken van koud Water, en andere onmaatigheden. De menigte des Volks maakt zulks begrypelyk: dewyl 'er vier of vyf duizend Soldaaten op de Galjoenen zyn, zo hy getuigt. Wanneer men geen zorg draagt, de Voeten droog te houden als het regent, volgt, zo hy meldt, de dood.

't Omleggende Land.

De Hemelsbreedte van Porto Bello wordt door FEUILLE'E geſteld op negen Graaden drie en dertig Minuuten benoorden de Linie, en de Lengte twee en tagtig Graaden tien Minuuten beweſten de Meridiaan van Parys. De Ankerplaats voor de zwaare Schepen is ten

ten Noordweſten van het Kaſteel *de la Gloria*, nagenoeg in het midden van de Haven, maar de kleine Vaartuigen komen verder inwaards, tot aan de Stad, die geen gebrek heeft aan verſch Water, dat van de Bergen afſtroomende door de Straaten loopt, en een menigte van Slangen en ander Ongedierte met zig ſleept: zo dat het 'er, na een Stortregen, gevaarlyk is op Straat te gaan: want men trapt alsdan ligt op Slangetjes of Adders, van weinig meer dan een Voet langte, wier Beeten gevaarlyk zyn. Voorts heeft men 'er diestyds een ongelooflyke menigte van Padden. Het Boſch, dat tegen de Stad aan legt, geeft de Tygers en andere verſcheurende Dieren ook gelegenheid, om by nagt een ſtroop te doen langs de Straaten; roovende dan Vogels, Honden en andere tamme Beeſten: ja dikwils worden 'er Kinderen van opgevreten. TIERRA FIRME. *Porto Bello.*

Onder de Bergen, die deeze Plaats omringen, is 'er één, merkwaardig wegens zyne Hoogte, en dat men hem aanmerkt als den Weerwyzer des Lands. Deeze Berg, *Capiro* genaamd, ſtaat aan 't diepſte van de Haven, op den Weg naar Panama: zyn top is altoos bedekt met Dampen, van een dikte en duiſterheid zo als men zelden Wolken in de Lugt aldaar gewaar wordt, en door dit Verſchynzel, *Capillo* of de Hoed genaamd, worden de veranderingen van het Weêr voorſpeld. Indien, naamelyk, deeze Wolken verdikken, zwarter worden en beneden haar gewoone plaats zakken, zo is 't een zeker teken van aanſtaande Onweer of Storm; daar, in tegendeel, derzel- Gebergte *Capiro.*

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Porto Bello.*

zelver verdunning en opklimming, niet minder ontwyfelbaare aanwyzing doet, dat 'er ſchoon Weêr op handen zy. Men moet egter opmerken, dat deeze veranderingen zeer dikwils geſchieden, en dat de top zig byna nooit, en dan ſlegts, als 't ware voor een oogenblik, zonder Wolken vertoont (*).

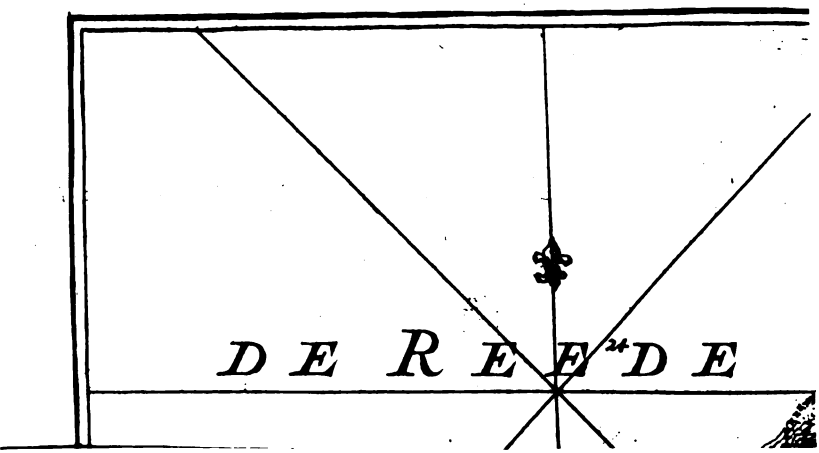
Slegt Klimaat.

De overmaatige Hitte, uit het Klimaat ontſtaande, wordt grootelyks vermeerderd door de legging der Stad en Haven, aan alle zyden byna omringd met Bergen, waar op zulke digte Boſſchen ſtaan, dat de Aarde niet uitgedroogd kan worden door de Zonneſtraalen. Het een en andere maakt ſterke Uitwaaſemingen, die den Dampkring vullen, en, door de Bergen vergaard, in zwaare Stortregens nedervallen; waar op, een oogenblik daarna, de Zon weder even helder als te vooren ſchynt. Dit houdt nagt en dag aan, zonder kennelyke vermindering van de Hitte. Deeze Stroomen van Regen, die door hunne ſchielykheid en geweld een tweeden Zondvloed ſchynen te dreigen, gaan dikwils vergezeld met zulke Onweeren van Donder en Blikſem, dat 'er de onvertzaagdſten voor moeten beeven: wordende het afgryzelyk gerommel vermeerderd door den weerklank der Bergen, en door het gehuil of geſchreeuw van de Aapen en andere wilde Dieren, die in de Bos-

(*) Dergelyke Waarneemingen, omtrent den Wolk van den Tafelberg, die men 'er ook *den Hoed* noemt, aan de Kaap der Goede Hope, hebben wy in de *Tegenwoordige Staat van Afrika*, bl. 720. volgens de beſchryving van den Abt DE LA CAILLE, bygebragt.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Boſſchen huisveſten. De ongunſtigheid van het Klimaat, gepaard met de vermoeijing en het onmaatig drinken, dat men 'er doet, inzonderheid van Brandewyn, waar van dies-tyds ongelooflyk veel gebruikt wordt, moet noodwendig de ſterkſte Geſtellen bederven. Ook gaan de meeſte Blanken, zo dra zy eenig Geld hebben opgegaard, naar Panama ter woon. De Hutten der Indiaanen, ten platten Lande, zyn, zeer armelyk, van Suiker-Riet gemaakt. TIERRA FIRME. *Porto Bello.*

De Kuſt van Darien, verder Weſtwaards, tot aan den mond van de Rivier *Chagre*, is ten deele Bergagtig en naar Zee toe zeer Moeraſſig. Deeze Rivier heeft, als gezegd is, haaren oorſprong ver Landwaards in, uit de Bergen bezuiden Porto Bello, en is gebruikbaar tot aan *Cruzes*, agt Uuren gaans van haaren Uitloop af. Dat gedeelte, 't welk vaarbaar is, loopt, tot op de helft der breedte van de Land-Engte, byna regt Zuidooſtelyk aan, naar Panama. Zulks geeft een bekwaame gelegenheid, om zwaare ſtukken naar die Stad te brengen: want de Weg, van Porto Bello derwaards, is, inzonderheid tot het vervoeren van Kanon, geheel onbekwaam. Zy wordt gemeenlyk door Spaanſche Vaartuigen, *Chatas* genaamd, bevaren, die met twee groote Yzeren en vier kleine Metaalen Stukken gewapend zyn. Rivier *Chagre.*

Deeze Rivier werdt, wegens het groot getal van Krokodillen, die men 'er in vondt, weleer genaamd *Rio de Lagartos*. Zy maakt een ſchoone Haven, daar Schepen voor 't anker kunnen leggen op vierentwintig Vademen

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

men Water; maar aan den ingang is een ry van Rotſen, by Laag Water zigtbaar, waar op vier Schepen van de Vloot van Kapitein MORGAN vergingen, doch het Volk en de Goederen werden gered. Hier is een Spaanſch Konvooy of Tolhuis, waar zig een Alcalde onthoudt, die alle Goederen optekent, welke, langs deezen Weg, van en naar Panama gebragt worden. Ook is 'er een Fort of Kaſteel geweeſt, dat door Admiraal VERNON, na het inneemen van Porto Bello, vernield werdt.

Gemelde Engelſche Avanturier, MORGAN, het Kaſteel bemagtigd hebbende, zeilde de Rivier Chagre op met twaalfhonderd Man, en een trein Geſchut in twee-en-dertig Kanoos en vyf Booten. Den derden dag ontſcheepten zy zig te *Cedro Bueno*, en trokken te Lande voort naar Panama, alwaar zy met het Geſchut in zeven Dagen aankwamen, na zig, gewapenderhand, een Weg gebaand te hebben door veele Hinderlaagen. Niettegenſtaande dit uitdrukkelyk Berigt van den Marſch deezer Avanturieren, werdt in een Krygsraad, die, den 28 Oktober 1741, aan boord van 't Oorlogſchip *the Boyne*, in de Weſtindiën, gehouden werdt, door Admiraal VERNON en de andere Leden beſlooten; dat het, volgens de beſte Berigten, die men hadt, niet raadzaam ware, om die Stad aan te taſten; als zynde dezelve met Veſtingwerken voorzien, en meer dan veertig Stukken op de Wallen hebbende. Men heeft 'er dat Kanon meeſt over Zee, van Lima in Peru, gebragt: want de Weg van Cruzes derwaards is zo Rotsagtig, dat men 'er naauwlyks eenig Rytuig gebruiken kan.

Aan

Digitized by Google

Aan den Mond van gemelde Rivier, on- TIERRA
gevaar twaalf Zeemylen van Porto Bello ten FIRME.
Zuidweſten, legt de Stad Chagre, die be- Stad Cha-
ſchut werdt door het gedagte Kaſteel van St. gre.
Laurens, tegenover de Stad leggende.

In 't jaar 1669 deedt Kapitein MORGAN zyne Boekaniers een weinig Ooſtelyker landen, en belegerde het Kaſteel, dat van de Spaanſchen met groote dapperheid werdt verdedigd. Na dat, naamelyk, de Engelſchen een Bres bemagtigd hadden, die door den Gouverneur met vyf en twintig Man bewaard werdt, ſprongen verſcheide Spanjaarden, geen Kwartier willende vraagen, van de Rots in Zee, en de Gouverneur verweerde zig al deinzende, tot dat hy eindelyk een Musketkogel in 't hoofd kreeg en ſneuvelde. Hier op gaven alle de overigen zig Krygsgevangen, zynde maar dertig van de driehonderd en veertien, uit welken de Bezetting hadt beſtaan, en deeze meeſtendeels gewond; gelyk ook alle Officieren geſneuveld waren. De Engelſchen hadden meer dan honderd Dooden en zeventig Gekwetſten. Dewyl de Gouverneur van Porto Bello weigerde Brandſchatting voor het Kaſteel te geeven, zo nam men al het Kanon daar af, vernielde de Wallen en verbrandde de Wooningen. Daarna hebben de Spanjaarden hetzelve, van Steen, weder opgebouwd.

Admiraal VERNON kwam, den 20 Maart 1740, voor Chagre, en beval Kapitein KNOWLES, met de Bombardeer-Galjoots, 'er zo digt by te komen, dat het Kaſteel zig, na twee Dagen bombardeerens, overgaf. De Ad-

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

Admiraal, aan Land getreeden, vondt in het Tolhuis drie-en-veertig honderd Ceroenen en Zakken *Cacao*, Kina en Spaanſche Wol, die gereed lagen om in de Gallioenen ingeſcheept te worden naar Spanje. Hy deedt twee Kuſtbewaarders, een weinig boven het Tolhuis, zinken, en hetzelve in brand ſteeken; waar op de twee-en-twintig Stukken Metaal Kanon, met een gedeelte van de Bezetting, aan boord gebragt zynde, men den 29 Maart de Mynen deedt ſpringen; die het laagſte Bolwerk geheel, en van de bovenſte Werken eenigen ruineerden. Voorts werden alle Wooningen of Barakken, in het Kaſteel, aan de Vlammen opgeofferd.

Weg van Porto Bello naar Panama.

Eer wy tot de Zuidzyde van den *Iſthmus* overgaan, zal ik ſpreeken van den Weg van Porto Bello naar Panama, en geeven middelerwyl eenig denkbeeld van de geſteldheid binnenslands. Het vervoeren van 's Konings Schat en de Koopwaaren, die te Panama ontſcheept zyn, geſchiedt op tweederley manieren: in de Zomer te Lande, dat een Weg is van omtrent veertien Spaanſche Mylen, op Muilezels, en dit door de Steden of Vlekken, *Maria Enrique*, *Venta de Camillilla*, *Venta de Chagres*, *San Juan*, *Pueblo de los Indios*, *Pequem* en *Boqueron*: 's Winters over *Santa Cruz* of *Venta de Cruzes*, langs de Rivier *Chagre* nederwaards, in platgebodemde Schuiten: dat in drie dagen tyds geſchiedt, indien de Rivier hoog is; anders kan het tien of twaalf Dagen of langer duuren: want de Rivier is vol Zandplaaten en zeer ondiep in de Zomer. In dit geval kan de Schat door een vlak Land,

tot

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

tot aan *Embarcadero* op Rio de la Trinidad gebragt, en aldaar ingeſcheept worden naar Porto Bello. TIERRA FIRME.

Kapitein COCKBURN zegt, in het Berigt van zyne Reize van Panama naar Porto Bello, dat zy op Muilezels uitreeden omtrent te twee Uuren 's middags en tot omtrent te vier Uuren 's anderen daags morgens voorttrokken, eer zy een Huis vonden: houdende middelerwyl goede Wagt tegen een aanval van Vyandlyke Indiaanen of wilde Dieren by het Licht van Waſchkaarſen, om die Dieren te verſchrikken. Dien zelfden dag kwamen zy aan *Rio de Chagre*, en gingen van de Muilezels af, om onder eenige Boomen Maaltyd te houden. Na eene vertoeving van twee Uuren, kruiſten zy de Rivier, en ſteegen by een Gebergte op, zo ſteil, dat zy de Muilezels om den Hals moeſten vatten. Een gedeelte van deezen Rybaan was maar twee Voeten breed, met Steiltens van vier- of vyfhonderd Voeten diepte ter wederzyde: zo dat, door de afſlipping van eens Muilezels Poot, dezelve, en de geen die 'er op zat, te morſel konden raaken. Met het ondergaan van de Zon kwamen zy aan een Herberg of Huis, waar in de Reizigers van het noodige werden bezorgd, hoedanige men 'er verſcheidene aan deezen Weg vondt. 's Anderen daags met den Dageraad voortgereisd, kwamen zy weder aan de Rivier Chagre, door welke zy een aanmerkelyk end reeden over groote Rotſen, loopende het Water ſomtyds over den Rug der Muilezelen heen. Van daar beklommen zy andere Gebergten en ontmoetten de Rivier wederom. Eenige van deeze Bergen hebben Wegen van

Digitized by Google

TIERRA FIRME. omtrent drie Voeten breed, geplaveid met groote Steenen door de arme Indiaanen, wien de Spanjaarden die taak hebben opgelegd. Gekomen zynde op een bekwaame plaats, vertoefden zy, om zig en hunne Muilezels te verfriſſchen. Eindelyk wederom in een Herberg uitgeruſt hebbende, kwamen zy, op den vierden dag na hun vertrek van Panama, te Porto Bello aan.

Deeze Weg wordt niet gebruikt door de genen, die 's Konings Schat overbrengen. Ook is zy geenszins de naaſte. Men heeft 'er een door de Boſſchen, dien niemand paſſeeren mag, dan Poſten, door de Regeering van de eene Stad naar de andere afgevaardigd. Al het Land, in de nabuurſchap van gemelde Rivier, ſchynt van weinig waarde te zyn: 't zy wegens het Klimaat, of wegens de geſteldheid van Grond en Water: want Rio de Chagre is in de Zomer dikwils zo droog, dat men 'er met geen Schuit kan overvaaren: 's Winters maaken de Stortregens alle de Rivieren troebel.

STAD PANAMA. De Stad PANAMA, die haaren naam geeft aan een voornaame Baay bezuiden de Land-Engte, in de Zuidzee; legt omtrent regt Zuidwaards en, volgens den vlakken Grond, twaalf Uuren gaans van Porto Bello. De Spanjaards zyn haare eerſte Ontdekkinge verſchuldigd aan TELLO DE GUZMAN, die in 't jaar 1515 aldaar landde, maar alleen eenige Viſſchers Hutten vondt: zynde het tot de Viſſchery een zeer bekwaame plaats; weshalve de Indiaanen haar Panama noemden. In 't jaar 1518 veſtigde PEDRARIAS DAVILA, Gouverneur van Tierra firme, aldaar een Volk-

Volkplanting, en drie Jaaren daarna werdt zy tot een Stad gemaakt, met de gewoone Voorregten. TIERRA FIRME. *Panama.*

De oude Stad Panama wierdt, by trappen, een zeer aanmerkelyke Plaats: want, behalve een redelyke fraaije Domkerk, waren 'er agt Konventen, een groot Hospitaal en verſcheide ſchoone Gebouwen: maar Muuren of Wallen hadt zy niet. Alle de Veſtingwerken, tot beſchutting van een Stad van zo veel belang, beſtonden in twee onnoozele Batteryën, ieder van zes Stukken Kanon, de eene op den Oever, de andere aan de Landzyde. Ook werdt de Plaats, in 't jaar 1669, ingenomen door den berugten MORGAN, die, na honderd vyfenzeventig Laſtbeeſten met de Schatten, welke hy daar in vondt, beladen te hebben, de Stad aan kolen leid en geheel vernielde. De Spanjaards zeggen, dat dezelve ongevaar zesduizend Huizen bevatte, waar van de meeſten gebouwd waren van Roozenhout en veelen pragtiger dan eenige anderen in de Indiën. Oud Panama.

Nieuw Panama, omtrent drie Uuren gaans beweſten de Standplaats van het oude aangelegd, is een zeer fraaije Stad, digt aan den Zeekant gelegen. In de Baay, welke 'er den naam van voert, zyn verſcheide kleine Eilanden, niet minder vermaakelyk dan voordeelig. Aan de Landzyde heeft men 'er een vrugtbaare Landsdouw, vol kleine Heuvelen, groene Valeijen en keurlyke Boſchjes, die zig als Eilanden in de Vlakten vertoonen. De Stad is omringd met een ſterken, hoogen Steenen Muur, aan alle zyden met Metaal Nieuw Panama.

Digitized by Google

TIERRA FIRME *Panama.*

Kanon beplant, en heeft, tot haare beſcherming, een ſterke Bezetting van reguliere Troepen. Zy heeft een Dom en agt Parochie-Kerken, benevens dertig Kapellen. Het Paleis van den Preſident is zeer groot, en alle de Publieke Gebouwen mogen, in aanmerking van de Plaats, wel Paleizen genoemd worden: want de Huizen hebben maar éene Verdieping en een Pannedak. Buiten de Wallen legt een open Voorſtad, die grooter is dan de Stad zelve. De Straaten, zo wel van de Stad als van de Voorſteden, zyn regt, breed, en ten grootſten deele geplaveid: de Huizen in 't algemeen waren van een ſoort van Hout, dat niet ligt Vuur vatten kon, en evenwel werdt zy, in 't jaar 1737, byna geheel in de Aſch gelegd door 't geweld der Vlammen. De Brand, naamelyk, nam aanvang in een Kelder, daar zig, onder andere Goederen, een groote veelheid van Pek, Teer, Olie en Brandewyn bevondt; zo dat het Vuur, door zyne woede, niet uit te bluſſchen was: doch de Voorſteden, een Kwartier gaans van de Wallen, werden 'er niet door beſchadigd. Sedert is zy, ten grootſten deele van Steen, een Bouwſtof die men 'er overvloedig heeft, weder opgebouwd.

Audientie of Geregts-hof van Panama.

Onder de Koninglyke Audientiën in Amerika, heeft die van Panama thans een voornaamen Rang, als zig niet alleen over 't Land van Dariën, maar ook over de Provincie van Veragua aan den eenen en over geheel Tierra firme aan den anderen kant uitſtrekkende. Men kan een Audientie beſt by een Franſch Parlement vergelyken, of noemen dezelve het

Digitized by Google

het HOOGE Geregtshof: want het beſtaat uit Regters door den Koning van Spanje zelf gemagtigd, en zeker getal laager Amptenaaren, die van hun afhanglyk zyn, alles onder 't beſtuur van een Voorzitter of Preſident. Zulk een Geregtshof is, tot verrigting der Bezigheden, in vier Kameren verdeeld, naamelyk die van Juſtitie, of Burgerlyke Regts-oefening, van Krimineele Zaaken, van Ontvangſt en Uitgaaf en bewaaring der Inkomſten van de Kroon, of de Bank en Theſaurie. De Gouverneur van Panama heeft in het Hof der Audientie de Voorzitting en aan deeze Bediening is het Kapiteinſchap Generaal van Tierra firme verknogt geweeſt, toen het Onderkoningſchap van nieuw Granada geen plaats hadt. Behalve den Preſident zyn 'er vier Raadsheeren, een Provooſt en Prokureur Generaal, een Auditeur der Rekeningen, een Theſaurier en een Kommiſſaris Generaal: een Korporatie van Alcaldes en Regidores, en een Hof van Inquiſitie, dat zyne aanſtelling heeft van de Vierſchaar te Carthagena. TIERRA FIRME. *Panama.*

Het Bisdom van Panama, aan het Aatsbisdom van Lima in Peru onderhoorig, heeft onder die van Tierra firme den eerſten rang. De Klooſters of Konventen zyn van Dominikaanen, Franciskaanen, Auguſtynen en Paters der Barmhartigheid; behalve welken 'er een Kollegie van Jeſuiten was; als ook een Nonnen-Klooſter van de Orde van St. Clara en een Hospitaal. Dit laatſte hadt geringe Inkomſten: ook waren de Kerken van binnen niet koſtbaar verſierd, zo min als de Huizen van byzondere Perſoonen; hoewel 'er veele Lui- Bisdom, enz.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Panama.*

den van Vermogen woonen, en het 'er niemand, om zo te ſpreeken, kwaalyk gaat. Het minſte Geld, dat 'er gebruikt wordt, is een halve Zilveren Reaal, zynde ruim zo veel als wy in Holland een Reaal noemen, of tusſchen de vier en vyf Stuivers waardig.

Welvaart.

Panama is de Stapelplaats der Schatten en Goederen, die uit alle deelen van Peru en Chili derwaards gebragt, en met anderen, die over Porto Bello uit Spanje komen, verwisſeld worden. De Magazynen zyn 'er nooit ledig en de Reede is zelden zonder Schepen. Bovendien, eens in de drie Jaaren, wanneer de Spaanſche Vloot te Porto Bello komt, dan komt te Panama ook de Zilver-Vloot van Peru, met 's Konings Schat, en een menigte van Koopvaarders met Goederen van allerley ſoort en Zilver. Op dien tyd is de Stad vol Kooplieden en Heeren: het Zeevaarend Volk is bezig met de Schat en Waaren te ontſcheepen: de Voerlieden brengen dezelve dagelyks naar Porto Bello, over Land of langs de Rivier, op Muilezelen, en brengen Europeaanſche Goederen terug. Geduurende dien tyd is de Plaats zo Volkryk en welvaarende, dat men 'er geen gewoone Slaaf kan huuren, onder de twee Gulden of een Stuk van Agten 's daags. Onverbeeldelyk ſtrekt zulks ten voordeele der Inwooneren, zo in het verhuuren van hunne Huizen of Kamers, Muilezelen en Negers, als van de Vragt der Vaartuigen: doch dit is het alleen niet. Panama bevindt zig nooit zonder Vreemdelingen, wegens den doortogt van alle de genen, die gaan en komen, tuſſchen Peru en Spanje, door de Zuidzee,

Digitized by Google

zee. Hier moet men byvoegen den geduurigen Handel, die op deeze Plaats gedreeven wordt door Peruviaanſche Schepen, welke een groote verſcheidenheid van Goederen aanbrengen; als Meel, Wyn, Brandewyn, Suiker, Smeer, Leder, Olyven, Olie en dergelyken. De Schepen van Guayaquil brengen Cacao, en Kina Kina, 't welk altoos een ſpoedigen Uitvoer vindt te Panama, inzonderheid in tyd van Vrede. Voorts wordt 'er allerley ſoort van Voorraad, met kleine Schepen van de Kuſt, toegevoerd. TIERRA FIRME. *Panama.*

De Zeeplaatſen, waar, behalve Lima in Peru, de Kooplieden van Panama Handel op dryven, zyn: *Lavillia*, van welke de Stad met Varkens, Gevogelte, Gezouten Vleeſch en Syroop voorzien wordt: *Paita*, of liever *Piura*, waar van Paita de Haven is, daar men Wyn, Olie, Meelbloem, Suiker, Zeep, en Geitenhuiden uitvoert, die tot Korduaanen bereid zyn: *Realejo*, 't welk Brandewyn, Suiker, Olie, Meelbloem en Wyn, uitlevert: *Gallo*, *Tomago* en *Chiloe*, drie Eilanden, welke jaarlyks een groote veelheid van Hout en Planken geeven: *Pisca* vrugtbaar in uitmuntende Wyngaarden: *Truxillo* overvloed hebbende van Tarwe-Meel en Suiker: *Oicoya*, daar veele Timmerwerven zyn, en een menigte van Hoornvee, Huiden, Tarw en Rood of Nicaragua-Hout. Aan de Eilanden van *Gorgona*, die digt by de Kuſt van Peru, ongevaar anderhalf honderd Zeemylen Zuidwaards gelegen zyn, gaan ook veele Barken van Panama viſſchen naar Paarlen, die thans Handel der Stad.

Digitized by Google

TIERRA-FIRME. *Panama.*

niet zo veel vallen aan de zogenaamde *Paarl-* of *Konings-Eilanden*, in de Baay.

Vaart op Peru.

Het gunſtigſte Saizoen, om van Panama naar Peru te vaaren, is in de Maanden January, February en Maart: zynde als dan de Wind gemeenlyk in 't Noorden. In 't overige van het Jaar heerſchen de Zuide en Zuidweſte Winden, die den Togt derwaards gevaarlyk maaken; hoewel het in 't laatſt van Auguſtus en in September ook nog wel geſchieden kan. De Schepen van Panama doen eerſt de Paarl-Eilanden aan, om Ververſchingen; dan zeilen zy Zuidwaards, tot op de hoogte van Kaap *Garrachina*, dat een hooge Bergagtige Uithoek is, van waar de Kuſt Zuidweſtelyk loopt, tot aan *Rio de Pinas*, welke naam afkomſtig is van de menigte van Pyn- of Denneboomen, aldaar groeijende, uit Zee zigtbaar. Vervolgens loopt de Kuſt Zuidwaards tot aan Kaap *de Corrientes*, niet minder eigen dus genaamd, wegens de ſterke Stroomen, die men 'er heeft, komende van 't Ooſten. Hier moeten de Schepen dikwils gaan Ankeren in volle Zee, inzonderheid by ſlappe Wind: dewyl zy anders, by nagt, meer agteruit raaken, dan zy over dag gevorderd zyn: hebbende ſomtyds veertien Dagen of drie Weeken werks, in het voorby vaaren of te boven komen van dien Uithoek, tot aan 't Eiland *Palmas*, niettegenſtaande hetzelve maar zeven of agt Zeemylen van Kaap Corrientes, ten Zuidooſten, afgelegen is. Omtrent eens zo ver is het van Palmas tot aan de Baay of Rivier van *Buenaventura* of Goed Avontuur, dus genaamd, om

dat

dat men zig daar digt aan de Kuſt van Peru bevindt, en verder geen tegenſpoeden van Wind of Stroom te dugten heeft. TIERRA FIRME. *Panama.*

Een groot voordeel, welk Nieuw Panama boven het oude hadt, was een uitmuntende Reede voor kleine Schepen, zo goed als een Haven. Deeze Reede wordt gemaakt door het Eiland *Perico*, dat twee Zeemylen ten Zuidooſten van de Stad legt, en door twee anderen, die van Perico in een regte lyn Weſtwaards leggen, het laatſte maar ééne Zeemyl van de Kuſt. De Vloot van Lima werpt het Anker onder of tuſſchen deeze Eilanden: want de Reede digt aan de Stad is open en onveilig wegens een Bank, die voor dezelve in Zee uitloopt. Haven of Reede.

In de nabuurſchap van de Stad vindt men 't geene Boſſchen noch Moeraſſen, maar een ſchoon en droog Land, weinig aan Miſt of Zeedampen onderhevig. Het Regen-Saizoen duurt hier van Mey tot November, doch men heeft 'er, op ver naa, zo zwaare-Slagregens niet, als te Porto Bello, en niettemin zyn dezelven zeer ongezond voor iedereen, uitgezonderd de Inboorlingen, of de genen die zig lang in de Plaats hebben opgehouden. Dewyl zy het groote middelpunt is van den Handel op Peru en Chili, zo zyn de Kooplieden, die te Panama woonen, in 't algemeen geſproken ryk, en de Haven is nooit zonder een aanmerkelyk getal van Schepen: ja doorgaans vindt men 'er een Armadilla of eenige Oorlogſchepen, daar voor leggende of in de nabuurſchap kruiſende. Omleggende Land.

De meeſte Steden en Dorpen in de Provin-

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

cie van Panama, zyn gelegen op kleine Vlakten aan den Oever; zynde het overige des Lands bedekt met ſteile en klippige Bergen, wegens de onvrugtbaarheid onbewoond en woeſt. Zy bevat drie Steden, twaalf Dorpen en een groot getal van *Ranchèrias* of Vlekken van Hutten der Indiaanen, doch meeſt in de nabuurſchap van Panama: want het overige der Provincie is zeer ſchraal bevolkt. Met reden mag men zig verwonderen, dat de Inboorlingen van dit Land nog volſtrekt in Vryheid leeven, brengende de Spaanſchen, by verruiling, nu en dan, wat Goud aan, dat omſtreeks Panama, of wel in de Mynen van Santa Maria, niet ver van daar af gelegen, zo rykelyk gevonden wordt, als miſſchien ergens in de geheele Wereld. Wy zullen hier ſpreeken van de manier, die door de Spaanſchen gebruikt wordt om het uit de Rivieren te bekomen.

Goudzoekery in de Rivieren.

Deeze, die, inzonderheid in het Regen-Saizoen, met een zeer ſnellen loop van de Bergen afſtroomen, ſchuuren een gedeelte van den Grond weg, en ſleepen dus een groote veelheid van Goud mede; 't welk 'er, vervolgens, met zeer veel moeite, van afgeſcheiden wordt. De Indiaanen zyn doorgaans aan dit Werk bezig, gelyk ook de Slaaven der Spanjaarden, dat is de Negers; waar van de laatſten ongevaar drie Gulden 's daags kunnen verdienen, doch voor de anderen, die het gene zy bekomen tot een geſtelden Prys verkoopen, is de Winſt ongelyk grooter. Zy ſcheppen de modder op in kleine Houten bakjes, en, na dezelve te hebben laaten bezakken,

Digitized by Google

ken, waſſchen zy 'er zo veel van de zwarte Aarde af, als zy kunnen: dan wordt dezelve gedaan in zekere Bekkens, van de Spaanſchen *Lavaderos* of Waſchtobbens genaamd, die zy plaatzen onder een Gulp van loopend Water, en met een Yzeren Spatel omroeren, op dat de Aarde en het Zand volkomener afgeſcheiden worde van de Stoffe, die, na dit alles, nog zwart van Kleur blyft; hoewel de toeneeming van haar Gewigt, naar de veelheid gerekend, die 'er overblyft, genoegzaam te kennen geeft, dat alle deeze moeite niet genomen zy, zonder aan eenig oogmerk te beantwoorden. De zwarte Stof wordt dan gedaan in breede Houten Bakken, die in 't midden hol zyn, en door herhaalde affpoelingen geheel van Aarde gezuiverd, tot dat men het blinkend Goudzand op den bodem vindt. Schoon 'er veel moeite ſchynt te zyn in deeze manier, is het doch de gemakkelykſte en minſt koſtbaare om het Goud te bekomen, veel minder van omſlag, dan hetzelve te haalen uit de Erts, gelyk in de Mynen van *Santa Maria* geſchiedt, welke bearbeid worden in het droge Saizoen. TIERRA FIRME.

Deeze Plaats, die omtrent zes Uuren gaans opwaards aan de Rivier van dien naam gelegen is, maakt thans een taamelyk Vlek uit, in een regte lyn vyfendertig Uuren beooſten Panama. Toen de Boekaniers hetzelve, in 't jaar 1684, veroverden, vonden zy daar in een menigte van allerley Ambagtsvolk, veel Meel en Wyn, benevens een groot getal Houweelen en Breekyzers, ten dienſte van de Slaaven, om in de Mynen te werken, alwaar men Mynen van *Santa Maria*.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. men ſomtyds klompen zuiver Goud vindt, tuſſchen de Steenen zittende, als of het daar groeide. DAMPIER zegt, dat hy 'er een van daan zag brengen, zo groot als een Hoender-Ey, en dat 'er nog wel grooter vallen. Doorgaans, evenwel, zit het Goud in een Erts van Mineraal of Marcaſiet verſpreid, die men aan ſtukken ſlaat, en dan naar de Molens voert, alwaar zy tot een Poeijer, zo fyn als Meel, gemalen wordt: welk Poeijer, in Houten Bakken gedaan met een bekwaame veelheid van Kwikzilver, aldaar tot een Deeg wordt bewerkt, dat men, na agtenveertig Uuren aan de Zon blootgeſteld te zyn geweeſt, op een byzondere manier afwaſcht, tot dat 'er niets dan Kwikzilver en Goud overblyve. Het een wordt dan, door Deſtillatie, afgeſcheiden van het andere.

Soorten van Goud. Zy, die in dit Werk bedreeven zyn, onderſcheiden drie ſoorten van Goud. Het zuivere Goud, dat men *Pepitas* noemt, een Indiaanſch woord, 't welk Korrels of Greinen betekent, ook by de Spanjaarden in gebruik; zyn zodanige Klompjes als gemeld is, van de grootte van een Speldekop, tot die van een Ganzen-Ey. De andere ſoort is het Goudzand, dat men door enkele waſſching en afſpoeling uit de Modder der Rivieren krygt. Het overige zyn Staafjes Goud, die men uit de Erts door Vuur gehaald en gegooten heeft. De Inwooners van Panama worden gezegd eertyds, op de voorgemelde manieren, eenige duizend Ponden Gouds in een Jaar gewonnen te hebben; maar naderhand, ſchoon de Myn niet veel over de tagtig Jaaren ontdekt

is

is geweeſt, was de veelheid ſterk afgenomen. Door geheel Amerika vordert de Koning van Spanje, een vyfde van het Zilver, en een twintigſte van het Goud; welk Regt, genaamd *Covo*, eens betaald zynde, behoort het overige aan den Onderdaan: want hy die een Myn ontdekt, en dezelve wil doen bearbeiden, is 'er de volſtrekte Eigenaar van en wordt grootelyks aangemoedigd. TIERRA FIRME.

Het geheele Land, omſtreeks Santa Maria, is laag en Boſchagtig, zeer ongezond wegens de Dampen, waar door de Lugt beſmet wordt, uit het ſtinkend Slyk der Rivieren, die, in het drooge Saizoen, als Moeraſſen zyn. Bezuiden de gemelde is 'er eene, die, uit hoofde van het Goudzand, dat zy met zig ſleept, de *Goud-Rivier* geheten wordt. Het Land aan dezelven, inzonderheid naar den Zeekant toe, is een diepe zwarte Aarde, waar in zeer hooge Boomen groeijen. Aan den Mond der Rivier van Santa Maria, die geheel uit de hooge Bergreeks, naby den Golf van Darien, ontſpringt, legt een klein Dorp, *Schucadero* genaamd, op een ſchuine Grondvlakte, alwaar de Lugt zodanig door de Zeewinden gezuiverd wordt, dat die de Mynen bearbeiden 'er tot verfriſſching komen. Men heeft daar ook een Beekje van verſch Water, terwyl de andere Rivieren, een groot end wegs Landwaart in, brak zyn.

De Baay of Golf van Panama is een Inham van ongevaar vyfendertig Zeemylen wyd en diep, hebbende haaren ingang of opening regt Zuidwaards. By het inzeilen legt de Weſtelyke hoek, *Punta Mala* genaamd, op ruim ze- Baay van Panama.

TIERRA FIRME. zeven Graaden dertig Minunten Noorder Breedte. Drie byzondere Inhammen maakt deeze Baay, waar van de eene, ten Ooſten, de Baay van *St. Michiel* heet, in welke de Rivier van Santa Maria uitloopt. De Noordelykſte of diepſte is eigentlyk de Baay of Reede van Panama, welke, behalve de goede Legplaats voor de Schepen, onder beſchutting van de Eilandjes, voor de Stad, op dezelven ook overvloed heeft van Hout, Water, Vrugten, Gevogelte en Varkens, ten dienſte der Zeelieden.

Konings-Eilanden. Op de Paarl- of Konings-Eilanden (*Ilhos del Rey*) daar wy van geſproken hebben, die tegenover de Baay van St. Michiel leggen, groeit inzonderheid veel Hout. Hunne langte is omtrent veertien Uuren gaans, indien menze allen by elkander rekent, en de afſtand van de Kuſt half zo veel. Het Noordelykſte, dat maar klein is, wordt *Paceque* genaamd: het Zuidelykſte *St. Paulus*: de anderen hebben, zo veel wy weeten, geen byzonderen naam. Sommigen zyn beplant met Vrugtboomen, op anderen heeft men Ryſtvelden, en de Heeren van Panama, wien zy toebehooren, houden 'er Negers om zorg te draagen voor de Plantagiën. Tuſſchen de Eilanden zyn ſmalle doorgangen voor Booten, en aan het Zuidelykſte vindt men een goede plaats tot het kielhaalen van de Schepen, die in het Kanaal, tuſſchen dezelven en de Vaſte Kuſt, overal veilig kunnen ankeren. Het Ty ryſt hier omtrent tien Voeten loodregt.

Chepelio. *Chepelio*, het vermaakelykſte Eiland in deeze Baay, is zeven Zeemylen van de Stad en maar

maar eene Myl van de Kuſt afſtandig; zynde niet wel een half Uur gaans lang en breed; aan de Noordzyde laag en met een zagte ſchuinte opgaande naar 't Zuiden. De Grond is een ſoort van geele Kley of Potaarde, aan de hooge zyde Steenig, doch het laage Land beplant met allerley ſoort van lekkere Vrugten, gelyk Sapadillo's, Avogato-Peeren, Mammees, Mammee-Sapota's, Ster-Appelen, enz. Het midden is met Weegbree-Boomen beplant, die niet zeer groot zyn, doch by uitſtek zoet van Vrugt. Wy zullen hier eenigen van deeze Vrugtboomen beſchryven. TIERRA FIRME.

De *Mammee*-Boomen zyn groot, hoog en regt van Stam, zonder Knobbels of Takken, wel van zeſtig of zeventig Voeten en langer, groeijende by groote troppen. Aan den top verſpreiden zy veele kleine Takken, die zeer digt by elkander zitten, en een dikke Kroon maaken. De Baſt is donker graauw van Kleur, dik en ruuw, vol van groote kloven. De Vrugt, grooter dan een Kwee-Appel, is rond en met een dikke graauwe Huid bekleed; doch als zy ryp wordt is de Schil geel en zagt, te vooren hard en brooſch, het Sap wit en kleverig; maar ryp zynde zodanig niet. De rype Vrugt is, onder de Schil, geel als een Wortel, en heeft in 't midden twee groote, ruuwe, platte Steenen, veel grooter dan Amandelen; zy heeft een aangenaame Smaak en Geur. Mammee-Boom.

De *Sapadillo*-Boom is zo groot als een groote Peereboom: de Vrugt gelykt veel naar een Bergamot-Peer, zo wel in kleur als figuur Sapadillo.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. guur en grootte, maar aan ſommige Boomen groeit zy wat langer. Groen zynde of eerſt ingezameld, is deeze Vrugt hard, hebbende ook een wit en kleverig Sap, 't welk plakt als Lym: maar, twee of drie Dagen gelegen hebbende, wordt zy zagt en ſappig; het Sap is zo helder als Fonteinwater en zeer zoet van ſmaak. In 't midden van de Vrugt zyn vier zwarte Steenen, omtrent van grootte als Pompoen-Zaad. Het Hout is roodagtig, zwaar en hard: des de Boom ook niet ſchielyk groeit, hebbende Bladen als die van den Laurierboom.

Advokaat-Peer. De *Avogato-* of Advokaat-Peeren Boom, is van dergelyke grootte en gemeenlyk vry hoogſtammig: hebbende een zwarte en taamelyk gladde Schors, de Bladen groot, ovaal, en de Vrugt zo groot als een groote Limoen of als een Bon Chretien-Peer. Ryp zynde is dezelve een weinig geelagtig en ſmelt in de Mond als een Perſik, gelyk menze ook kan ſchillen, wanneer zy twee of drie Dagen zyn geplukt geweeſt. De zelfſtandigheid is dan zo zagt als Boter, met één rondagtigen Steen in 't midden. Uit zig zelf heeft deeze Vrugt geen Smaak, en wordt derhalve haar Vleeſch gemeenlyk met Suiker en Limoenſap gemengd, en te ſamen op een Bord geklopt, wanneer het een zeer lekkere Verſnapering wordt, zynde zeer gezond, en, zo men verzekert, tot Minneluſt aanprikkelende; weshalve de Spanjaarden 'er gaarn van eeten. Men wil ook, dat het Afkookzel der Bladen een algemeen Middel zy, om de opgeſtopte Maandſtonden te herſtellen.

De

Digitized by Google

De *Mammee-Sapota* Boom verſchilt van de Mammee-Boomen daarin, dat hy niet zo hoog is van Stam, noch de Vrugt zo groot of zo rond: haare Baſt of Schil is dun en brooſch; aan de binnenzyde donker rood, met een ruuwen, platten, langen Steen in 't midden. Deeze rekent men als een der voornaamſte Vrugten in de Weſtindiën, zynde zeer aangenaam en gezond. Men vindt 'er nog een andere ſoort van Mammee-Boom, die *de Wilde* genoemd wordt, hebbende een Vrugt van geen Waarde, doch waar van men tot Scheeps-Maſten veel gebruik maakt, wegens de langte, regtheid en taayheid van den Stam. TIERRA FIRME. Mammee-Sapota-Boom.

De *Ster-Appel* Boom groeit byna als de Kweeboomen, doch is veel grooter, vol van Bladen, die breed zyn en ovaal, zeer donker groen van Kleur, hebbende een Vrugt als een groote Appel, die gemeenlyk zodanig met Bladen bedekt is, dat menze naauwlyks kan zien. Het wordt gezegd een goede Vrugt te zyn. Ster-Appel Boom.

Omtrent zes Mylen bezuiden Panama, in de zelfde Baay, legt het Eiland *Taboga*, dat de langte van omtrent een Uur gaans en wat minder breedte heeft. Hetzelve is hoog en Bergagtig, loopende aan de Noordzyde zagtelyk af naar Zee, alwaar het Land een zwarte diepe Aarde is, doch naar den top van 't Gebergte hard en droog. De Noordzyde van dit Eiland maakt een zeer bevallige Vertooning, als van een Tuin van Vrugtboomen, binnen een menigte van hoogſtammige Boomen beſlooten. De voornaamſte Vrugten zyn, de zogenaamde *Plantans*, en de *Piſang* of Eiland *Taboga*.

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

Bananas, die van den Voet tot aan het midden van 't Gebergte zeer wel voortkomen, maar verder naar den top groeijende zyn zy, uit gebrek van Vogtigheid, zeer klein. Ik zal hier van beiden eenig Berigt geeven.

Weegbree-Boomen.

Sommigen noemen de eerſten ook *Platáno*, doch dezelven hebben geen de minſte gelykheid met den, 't zy Ooſt- of Weſtindiſchen, *Platanus*. De Spaanſche naam wordt van de Engelſchen *Plantain* vertaald, en dit woord betekent het Kruid dat wy *Weegbree* noemen. Mooglyk is deeze Naam afkomſtig van de gelykheid der Bladeren aan die van dit Kruid. Uit éénen Wortel of Stoel geeft dit Gewas verſcheide dikke Stronken, die zonder aan elkander te raaken opſchieten en elk als een byzondere Boom worden met Bladen zo breed, dat één daar van een Man byna van 't Hoofd tot aan de Voeten bedekken kan, zeer fraay glimmend groen. Deeze Struik, anderhalf of twee Vademen hoog zynde, draagt een enkele tros Vrugten, waar van 'er ſomtyds twee of drie honderd aan zyn. De Vrugten zyn zeer verſchillende van grootte, ſommigen wel twee of drie Duimen dik en een Span lang: de ſchil gaat 'er gemakkelyk af, en al het overige is een vaſt, zagt Merg, zeer goed om te eeten, zynde gezond en voedzaam, eenigzins verkoelende. Men verzamelt ſomtyds de Troſſen groen, en laat dezelven ryp worden in groote Potten, toegedekt met een Kruid, dat daar toe bekwaam is; maar aan den Boom ryp wordende zyn de Vrugten beter, en hebben een Geur van Pipping-Appelen. Men heeftze byna het geheele

heele Jaar, want 'er komen geduurig nieuwe Scheuten van den Wortel uit, en de eene gedaan hebbende begint de andere te draagen. De Stronk wordt, als de Vrugt ryp is, afgeſneeden, dewyl die dan niet meer draagt: maar de Wortel duurt verſcheide Jaaren, en geeft telkens nieuwe Scheuten, doch vereiſcht veel Vogt en Hitte. Men werpt Aſch op den Wortel, om den Groey te bevorderen. Geheele Boſſchen van deeze Boomen zyn 'er in de Weſtindiën, die veel voordeel geeven, om dat het een zeer gewoone Spyze is in die Landen: men maakt 'er Wyn van, en eetze raauw of gebraden, of anders wordt zy op verſcheiderley wyze toegemaakt en bewaard: de Takken zyn niet goed om te branden of tot eenig ander gebruik; maar de Bladen zouden des noods voor Papier kunnen dienen. TIERRA FIRME.

Op deeze beſchryving van den Plantan-Boom, die van ACOSTA is ontleend, zal ik laaten volgen het gene de Heer FERMIN thans *, uit eigen Waarneemingen, van den *Piſangboom* of *Bananas* getuigt, die de *Platanus Oviédi* gerekend wordt te zyn, en waarſchynlyk de zelfde of een dergelyke Vrugt is als die, welke de Spanjaarden *Plantans* noemen. De Bananas, zegt hy, is doorgaans een Duim of daar omtrent, dik, en tien of twaalf Duimen, dat is omtrent een Voet lang; niet rond maar eenigermaate zeskantig; aan de enden ſpits en een weinig krom uitloopende. De Huid of Schil, die te vooren glad en groen is, wordt in de rypheid geel, bevattende een zelfſtandigheid, die naar zeer vette Kaas gelykt, zonder eenig Zaad, maar met Piſang-boom of Bananas.

* *Hiſt. Nat. de la Holl. Equinox.* Amſt. 1765.

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

eenige dikke Vezelen 'er door loopende. Als deze Vrugt een weinig overryp is, wordt de Schil geheel zwart en het binnenſte gelykt naar Boter. Als zy ryp is kan men de ſmaak beſt met die van Kwee-Appelen en Peeren vergelyken. Derhalve is het ook een zeer goed Voedzel voor de Slaaven, en alle Dieren zyn 'er gretig naar. Veel wordt deeze Vrugt, nog onryp zynde, by het Vleeſch of op zig zelve gekookt, als Wortelen of Franſche Raapen, en dus maaken 'er de Viſſchers, Indiaanen, Negers en de genen die door de Boſſchen reizen, gebruik van. Men braadtze ook op gloeijende Kolen, en eetze dan, na het afhaalen van de Schil of Baſt. Dikwils wordt zy geſtoofd met Wyn, Suiker en Kaneel, als wanneer zy een ſchoone roode Kleur krygt, benevens een Geur of Smaak die onverbeterlyk is; zo dat zy dus tot een der lekkerſte Geregten verſtrekt voor de Europeaanen en Indiaanen van Vermogen.

De Bananas-Boom bereikt in negen Maanden zyne volle grootte, zynde alsdan ongevaar een Voet dik, doch zeer voos van ſtam. Hy heeft, eigentlyk geſproken, geen Baſt noch Hout. Men verbeelde zig een dikken bondel Bladen, die elkander bedekken, en waar van de buitenſten tot een omwindzel dienen van de binnenſten. Men plant of verplant dit Gewas niet. De Stam of Stronk, gedragen hebbende, verſlenſt allengs, maar de Wortel geeft nieuwe Scheuten uit, die, in een Jaar of daar omtrent, Vrugt draagen en dan wederom verſlenſen. Hy vereiſcht een vogtigen vetten diepen Grond; want hy heeft veel

Digitized by Google

veel Voedzel noodig, om Vrugt te draagen. Men noemt deezen Boom gemeenlyk *Vyg van Adam*, zig verbeeldende dat onze eerſte Ouders of van de Vrugt gegeten of van de Bladen, tot bedekking hunner naaktheid, gebruik gemaakt hebben: 't welk alle waarſchynlykheid niet ontbeert, dewyl hy ook in Afrika, Arabie en Indie, groeit. TIERRA FIRME.

Aan den Zeekant vindt men, op Taboga, veele Kokosnooten-Boomen, die een ſchoon Gezigt geeven, en waar onder ook Mammee-Boomen zyn. De Zuidweſtzyde des Eilands is nooit opgeruimd geweeſt, zynde vol van Boomen, tot Brand en Timmerhout bekwaam. Uit het Gebergte komt een Riviertje van klaar verſch Water, dat, door de Plantagie van Vrugtboomen heen, aan de Noordzyde in Zee valt. Hier is een klein Vlek of Dorp geweeſt met een Kerk aan 't eene end; doch de Kaapers en Vrybuiters hebben 't zelve grootendeels vernield. Tegen dit Dorp over is een goede Ankerplaats, omtrent een derde Myls van den Oever, op zeſtien of agttien Vademen Water, zagten Modder-Grond. Digt aan 't Noordweſt-end is een klein Eilandje, *Tabogilla* genaamd, en een ander Boſchagtig Eiland ten Noordooſten, niet wel een halve Myl van Taboga.

Zeekuſt aan de Baay van Panama.

De Zeekuſt, aan de Baay van Panama, begint, ten Zuidooſten van de Stad, met Kaap *Garachina*, op tuſſchen de zeven en agt Graaden Noorder Breedte; zynde taamelyk hoog Rotſig Land, zonder Geboomte, doch binnenslands Boſchagtig. Dit maakt de Weſtzyde van de Rivier *Sambo*, naar welke toe men

Digitized by Google

TIERRA FIRME. een laage, Moeraſſige Landsdouw heeft, die ten deele onder Water ſtaat en met veele Mangles-Boomen is begroeid. De Kaap is in Zee bezet met Klippen, en daar binnen kan men, by laag Water, een menigte Oeſters en Moſſelen inzamelen.

Golf van *St. Michiel.* Tuſſchen deezen Uithoek en Kaap *St. Laurens*, die 'er benoorden legt, is de Baay of Golf van *St. Michiel*, waar in de *Sambo*, *Congos*, *Santa Maria* en kleinder Rivieren uitloopen. De eerſtgemelde ſchynt een groote Rivier te zyn, dewyl 'er een ſterk Ty gaat aan haaren Mond, die Noordwaards ſtrekt. De *Congos*, daar tegenover, ſtroomt Zuidwaards, en ſlurpt verſcheide kleine Rivieren op, vallende aan de Noordzyde in gedagte Baay, een Myl binnen de Kaap van St. Laurens. Deeze Rivier is niet zeer wyd, maar diep, en, eenige Mylen Landwaards in, bevaarbaar. Buiten dezelve zyn Zandbanken, maar daar tuſſchen is een Kanaal voor Schepen. De Mond is zeer Modderig en legt met laag Water een groot end bloot, uitgenomen net in de diepte van 't Kanaal. Ook valt 'er voor de Scheepvaart weinig, en de Spaanſchen maaken van de Rivier van Santa Maria veel meer gebruik, wegens de Goudmynen. Tuſſchen de Monden van deeze beide Rivieren in, loopt de Baay wat naauwer, met vyf of zes Eilandjes, voorby welken, nog verder inwaards, de Oevers elkanderen zeer naderen, maakende een Kanaal van naauwlyks tweehonderd Roeden wyd. Dit Kanaal dient als een Mond of Ingang naar het binnenſte van de Baay, dat een Kom is van twee of drie Zeemylen lang en breed, heb-

Rivier van *Santa Maria.*

Digitized by Google

hebbende aan de Ooſtzyde de Monden van verſcheide Rivieren, onder welken die van Santa Maria de voornaamſte is. Deeze is agt of negen Mylen opwaards vaarbaar, zo ver naamelyk als de Vloed reikt, die, in deeze Rivier, het Water wel agttien Voeten doet ryzen en vallen. Voorts verdeelt zig de Rivier in verſcheide takken, die alleen voor Kanoos of Schuiten gebruikbaar zyn. Het Vlek Santa Maria legt, als gezegd is, ongevaar zes Mylen van haaren Mond af. TIERRA FIRME.

Tegenover het Eiland Chepelio, beooſten Panama, is de Mond van de Rivier *Cheapo* of *Chepo*, welke uit de Gebergten naby de Noordzyde van de Land-Engte van Dariën ontſpringt, en, aan de Zuidzyde door andere Gebergten tegengehouden, haaren koers Weſtwaards buigt tuſſchen beiden, tot dat zy, een paſſagie ten Zuidweſten vindende, een ſoort van halven Cirkel maakt. Voorts, aanmerkelyk grooter geworden, loopt zy, zeven Mylen beooſten Panama, langzaam in de Zee uit. Deeze Rivier is zeer diep, en ongevaar een vierde van een Myl breed, maar aan den Mond met Zand verſtopt, zo dat geen zwaarder Schepen 'er in kunnen komen, dan Barken. Een klein Spaanſch Vlek legt aan dezelve, ter ſlinker hand, ongevaar zes Uuren gaans van de Zee. Dit voert den zelfden naam als de Rivier. *Cheapo*, of *Chepo*.

Omtrent een Myl beweſten Panama vindt men een groote Rivier, *Rio grande* genaamd, die aan den Ingang ondiep is en zeer ſnel loopt; dus voor de Scheepvaart onbekwaam zynde. Aan derzelver Oever zyn Boerderyën *Rio Grande*.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. en Suiker-Plantagiën. *Lavelia* is een groot Vlek, zes of zeven Mylen van de Zee, aan de Noordzyde der Baay van Panama. *Nata* is een ander zodanig Vlek, ſtaande in een Vlakte, naby een anderen tak of ſprugtel van de zelfde Rivier. In deeze Vlekken en eenige anderen op de zelfde Kuſt, fokt men Varkens, Gevogelte, Oſſen en Koeijen, en plant 'er Spaanſche Tarw, inzonderheid ten behoeve van de Stad Panama, die meeſtendeels met Voorraad wordt voorzien van de Vlekken en Eilanden, in en aan de Baay.

Landsgeſteldheid. De Grond van het binnenſte deel des Lands is, in 't algemeen geſproken, zeer goed, beſtaande grootendeels uit een zwarte Aarde of Kley, die zeer vrugtbaar is. Van de Baay van St. Michiel af, tot aan de ry van Heuvelen, die af en aan *Caretbaay* leggen, is het een vlak Land, wel bewaterd door de Rivieren, die in de gezegde Baay vallen, maar naby de Baay is het zeer Moeraſſig en gebroken Land: zo dat men daar omſtreeks naauwlyks langs het Strand kan reizen. Beweſten de Rivier Congo wordt het Land Heuvelagtiger en droog, met vermaakelyke en ryke Valeijen doormengd, tot dat men de Rivier Cheapo gepaſſeerd is; zynde het Landſchap, tot daar aan toe, als een onafgebroken Boſſchagie. Aldaar begint het zogenaamde *Savannah*-Land, dat droog is en grasagtig, met kleine Heuvelen en Boſſchen doormengd: de Heuvels zyn altemaal tot aan den top toe vrugtbaar, doch om laag vrugtbaarſt, en de toppen zelfs met zeer weelige Boomen begroeid. De Heuvels evenwel, waar van

Digitized by Google

van de Goud-Rivieren afkomen, naby Santa Maria, zyn aan den top kaal en draagen alleen laage Heesters, hier en daar verspreid, De Grond schynt tot voortbrenging van allerley Vrugten, aan het Klimaat eigen, bekwaam te zyn. TIERRA FIRME.

De Bosschen van dit Land zyn op de toppen en aan de zyden der Heuvelen, binnenslands, niet de zelfden als in de nabuurschap van de Zee. In de verhevener en drooger Landsdouwen, naamelyk, bestaan zy grootendeels uit Boomen, tot den Scheepsbouw bekwaam, of uit veelerley soort van hoogstammig Geboomte, met geen of weinig Hout om laag, en zo wyd van elkander, dat een Paard 'er tusschen galoppeeren en dezelven gemakkelyk vermyden zou kunnen. Dus maaken zy een sierlyke Plantagie uit. De Kroonen deezer Boomen zyn doorgaans zeer wyd uitgespreid, en het is, waarschynlyk, de Schaduw en het druipen van dezelve, die iets anders belet, in de vette Grond, daar tusschen, te groeijen: want in de open Vlakten, of daar de Grond met Menschen handen is opgeruimd tot Plantagiën, vindt men Planten en klein Gewas in grooter overvloed. Aan de Zee-Kust, in tegendeel, daar het meestendeels Moerassig, nat, verdronken Land is, inzonderheid naby de Monden der Rivieren, zyn de Boomen niet hoogstammig, maar laag en Heesteragtig, gelyk *Mangles*, Doornagtige Struiken, Bamboesen of Riet, enz. Deeze groeijen niet gelyk Plantagiën van Geboomte, maar als digte Bosschen van Hakhout, zo dat het zeer moeielyk is 'er door te komen. Bosschen.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. Mangle-Boom.

De *Mangle Boom*, daar wy meermaalen van geſpróken hebben, by de Engelſchen *Mangrove* genaamd, is eenigzins verſchillende van den Indiaanſchen Vygeboom, waar van in het voorig gedeelte van dit Werk de Afbeelding gegeven wordt *, doch hy komt 'er in manier van groeijing mede overeen. Het is die Boom, van de Franſchen *Manglier* genaamd, welken men aan de Rivieren van Senegal ook overvloedig vindt, met Doornagtige Heeſters doormengd, gelyk ik in de Beſchryving van Afrika verhaald heb †. Men heeft 'er, in Amerika, van driederley ſoort, de zwarte, roode en witte. De zwarte Mangle is de grootſte, hebbende een Stam als de Eikeboom, zynde zeer hard en dienſtig tot Scheepstimmerhout, maar uitermaate zwaar, weshalve 'er tot den Huisbouw geen gebruik van gemaakt wordt. De roode Mangle groeit gemeenlyk aan den Zeekant of by Rivieren en Kreeken: zyn Stam is niet zo dik als van den zwarten, maar de afhangende Vezelen der Takken, nederzakkende, ſchieten Wortel in den Grond of in het Slyk der Rivieren, en maaken als nieuwe Stammen, doch tevens een Boſſchagie of Kreupelboſch daar men, wel een Kwartier of half Uur gaans ver, niet dan van den eenen Wortel op den anderen behoeft te ſtappen zonder Grond te raaken. De binnenkant van de Baſt is rood, en wordt tot Leertouwen byna door geheel Weſtindie gebezigd, ook is het Hout tot veele gebruiken dienſtig. De witte Mangle groeit zo hoog en zwaar niet als de andere ſoorten, en is ook niet van zo veel dienſt: van de jonge

Boo-

*Tegenw. St. van alle Volkeren. III. DEEL, bl. 537.

†De zelfde *of Tegenw. St. van Afrika.* bl. 318.

Digitized by Google

Boomen worden Riemen gemaakt. Geen andere dan de roode heeft de gemelde eigenſchap, van Vezels naar den Grond te laaten zakken, die aldaar Wortel ſchieten, als gezegd is; de witte en zwarte groeijen als andere Boomen, en de zwarte wel vyftig Voeten hoog. TIERRA FIRME.

Het Weer is hier eveneens als op andere plaatſen onder de Verzengde Lugtſtreek, doch naar den natten kant hellende. In April of Mey begint het Regen-Saizoen; geduurende de Maanden Juny, July en Auguſtus heeft men 'er zwaare Stortregen. Diestyds is het ook zeer heet, wanneer de Zon ſlegts tuſſchen de Wolken door ſchynt: want de Lugt is zeer zoel, alzo 'er dan doorgaans geen Wind is, omze te verkoelen. Omtrent September beginnen de Regens te verminderen, maar het loopt tot November en December, ja ſomtyds tot in January aan, eer dezelve geheel over zyn. Hier uit blykt, dat men 'er, wel twee derde of drie vierde van een Jaar, Regen heeft. Eerſt komt 'er op de wys van onze Maartſche Buijen, eens daags, dan twee of drie maalen 's daags, eindelyk byna ieder Uur een Slagregen, gaande dikwils met zwaare Donder en Blikſem vergezeld. Geduurende dien tyd heeft de Lugt doorgaans een flaauwen Zwavelſtank, daar dezelve tuſſchen Boſſchen is bepaald. Na dit veranderlyk Weer volgen, omtrent vier of zes Weeken lang, aanhoudende Regens, van verſcheide Dagen en Nagten agtereen, zeer geweldig door de langduurigheid, doch zonder Onweer. Hier tuſſchen, egter, komen, Lugtsgeſteldheid en Saizoenen.

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

men, zelfs in het allernatſte Saizoen, verſcheide heldere Dagen, met enkele Travaaden of Donderbuijen, en zulks ſomwylen een Week agtereen. Deeze veroorzaaken doorgaans, wegens de drukking van den Dampkring door de Wolken, een merkelyken Wind, die zeer verfriſſchende is en de Hitte maatigt: maar, door het druipen der Boomen in het Boſch of Geboomte, het wandelen ongemakkelyk maakt. De Buy over zynde hoort men een groot end wegs het kwakken der Kikvorſchen en Padden, het brommen der Muggen en Wespen, en het geſyffel of blaazen der Slangen en andere Inſekten, luid en onaangenaam, by wylen naar het gekwaak der Endvogelen gelykende. De Muggen of Moskitoos plaagen meeſt de laage, Moeraſſige Landen, naby de Rivieren of de Zee: doch de Land-Engte van Darién is met dit Ongediert zo veel niet gekweld, als veele andere deelen der heete Lugtſtreek. De Stroomen, door de zwaare Stortregens veroorzaakt, zyn ſomtyds zo geweldig, dat 'er Boomen door ontworteld en medegeſleept worden, zo dat zy de Rivieren verſtoppen en 'er als een Dam in vormen; 't welk maakt dat geheele Vlakten onder Water loopen, en zig als Meiren vertoonen. Het koelſte Weer heeft men hier omſtreeks Kerstyd, tegen 't aankomen van het ſchoone drooge Saizoen.

Waarneemingen omtrent de Hitte.

Om eenig denkbeeld te maaken aangaande den trap der Hitte, die in dit gedeelte van Amerika plaats heeft, zal ik uit de Reizen van de Heeren D'ULLOA aantekenen, hoe dat zy in het minſt heete Saizoen, den 4 December

ber 1735, te Porto Bello zynde, aldaar de Hitte 's morgens te zes Uuren bevonden 1021 en 's middags 1023 Graaden op den Thermometer van Reaumur, 't welk nagenoeg overeenkomt met 72 en 76 Graaden, volgens de Schaal van Fahrenheit en Prins. Te Panama was de Hitte, op den 5 en 6 January 1736, en verder dagelyks, byna eveneens. Geduurende hun Verblyf te Carthagena tekende gemelde Thermometer van 1024 tot 1026 Graaden, zonder eenige verdere verandering: waar uit men ſchynt te mogen beſluiten, dat in het Regen-Saizoen de Hitte op alle die Plaatſen geduurig zodanig blyft, als menze op 't allerheetſte zelden hier te Lande heeft, naamelyk om en by de 80 Graaden van Fahrenheit en Prins. Somwylen egter komt zy, in ons Land, vry veel hooger, en tot by of zelfs tot boven de 90 Graaden, doch dit is maar kort van duur. Den negentienden Auguſtus des jaars 1763, ſtondt de Thermometer, te Amſterdam, 's avonds te negen Uuren, nog op 80 Graaden. Te Batavia in Ooſtindie ſchynt de Hitte op den middag ook omtrent de 80 Graaden te zyn, doch met meer verkoeling 's morgens en 's avonds, ten minſte in de Bovenlanden. Veel grooter was de trap van Hitte, in Afrika, aan de Rivier van Senegal en elders, ſtrygende dikwils tot over de 100, ja tot 120 Graaden en hooger, gelyk wy gezien hebben *. In Georgia zelfs, in Noord-Amerika, heeft men de Kwik des Zomers tot over de 100 Graaden zien te kenen (*).

TIERRA FIRME.

*Tegenw. Staat van Afrika.

bl. 323, Te 324.

(*) Zie de Waarneemingen van den Gouverneur ELLIS, *Phil. Tranſ.* van 1758, of de *Uitgez. Verhand.* IV. DEEL, bl. 466. Amſt. 1759.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. Provincie van CARTHAGENA.

Tegenover en beoosten het Land van Dariën legt een gedeelte van Zuid-Amerika, 't welk in de drie Provinciën van CARTHAGENA, Santa Martha en Rio de la Hacha verdeeld is. De eerstgemelde, dus naar de Stad van dien naam geheten, heeft den Golf van Dariën ten Westen, de Rivier van Santa Madelena ten Oosten, de Noord- of West-indische Zee ten Noorden. Zuidwaards strekt zy zig uit tot zeven en een halve Graad Noorder Breedte. De Grondvlakte is driekant, de langte omtrent zeventig, de breedte, aan 't Zuidend, zestig Uuren gaans. Het Land bestaat ten deele uit Bergen, ten deele uit Valeijen, die met digte Bosschagiën en Kreupelbosch begroeid zyn. De Grond is 'er, wegens de zwaare Stortregens, overal nat en Moeraſſig, en niet bekwaam voor Europeaansche Zaaden: ook wil 'er geen Tarw ryp worden. Daar zyn maar weinig Goudmynen, maar een groot getal Tygers, Slangen en andere schadelyke Dieren. Ook vindt men 'er weinig van de oude Ingezetenen, welker onvertzaagde dapperheid hun in veele Oorlogen tegen de Spanjaarden ingewikkeld hebbende, zo is het grootste deel van hun gesneuveld.

Indiaanen.

De Indiaanen, die de binnenlandsche deelen van deeze Provincie bewoonen, zyn niet volkomen tot het Kristelyk Geloof gebragt. Het schynt dat zy nog Eerbied of Afgodery pleegen omtrent de Zon, erkennende die voor hunne opperste Godheid. In den Oorlog draagen zy, in plaats van Banieren en Standaarden, de Beenen van hunne dappere Krygshelden,

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

den, die door hunne Vyanden zyn gedood; bindende dezelven aan Rieten, om door het Gezigt derzelven hunne Wraak op te wekken, en de Manhaftigheid deezer Helden na te volgen. Men verhaalt, dat zy hunne Koningen of Opperhoofden begraaven met Gouden Halskettingen, die met Smaragden verfierd zyn, zettende Brood en Wyn by het Lighaam, en, inderdaad, men heeft dikwils ryke Grafſteden in dit Land gevonden. Ook wil men, dat alle deeze Indiaanen het Vleeſch van hunne verſlagen Vyanden eeten zouden. Zy woonen in Hutten, die hier en daar verſtrooid zyn. Hunne Opperhoofden hebben verſcheiden Wyven, doch een wordt onderſcheiden van de anderen, en hooger geagt, zo dat haare Kinderen alleen Erfgenaamen zyn van 's Vaders Nalaatenſchap. Geen denkbeeld ſchynen zy te hebben van een toekomende Staat, en in dit Leven ſchynen zy te denken, tot geen ander Oogmerk geſchikt te zyn, dan tot voldoening der Vleeſchelyke Luſten; nogthans zyn zy edelmoedig en deelen mildelyk Geſchenken uit. Nooit gaan zy ten Oorlog, zonder een van hun opperſte Afgoden met zig te voeren, zo COREAL getuigt. TIERRA FIRME.

De Hoofdſtad, CARTHAGENA, is, wegens haare bekwaame legging, de uitgeſtrektheid en veiligheid van haare Baay of Haven, en haare Welvaart door den Handel, een der voornaamſte Vaſtigheden en Plaatſen van Spanje aan deeze zyde van de Nieuwe Wereld geworden. Zy legt, op de Noorder Breedte van tien Graaden en omtrent dertig Minuuten, in Lengte zeven-en-zeventig Graaden zes Stad CARTHAGENA.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Cartbagena.*

zes en veertig Minuuten, dat is ongevaar vyf Uuren elf Minuuten in tyd, beweſten Parys: zo dat men 'er Middag heeft, als 't in Europa tegen den Avond is. Haar afſtand van Porto Bello, benoorden 't Ooſten, is tagtig Zeemylen van twintig in een Graad. De Standplaats is op een groote Vlakte, die een Zandig Schier-Eiland maakt, komende met de Noordzyde aan de Zee, welke daar zeer ondiep is en een vlak Strand heeft: zo dat, hoewel de Stad geheel open en aan de Zee legt, zy nogthans niet van dien kant, maar alleenlyk van den kant der Baay, kan veroverd worden.

Hiſtorie.

Deeze Baay, en het Land daaromſtreeks, oudtyds *Calamari* genaamd, werden in 't jaar 1502 ontdekt door RODERIGO DE BASTIDES. De Indiaanen verdedigden het Land met veel dapperheid, zelfs het Vrouwvolk, hebbende tot hunne Wapenen Boog en Pylen, die zy met Sap van zekere Wortels of Kruiden zodanig vergiftigden, dat de minſte Kwetzuur, daar mede toegebragt, van doodelyke uitwerking werdt bevonden. HERRERA verhaalt, dat een Indiaanſch Vrouwsperſoon, van ongevaar agttien Jaaren oud, voor dat zy haar vingen, met haare Boog agt Spanjaarden dood geſchooten hadt. Dit maakte dat men van het Land geen meeſter wierd, dan veele Jaaren daarna. OVIEDO, met verſcheide van zyne Voorgangers, in hunne eerſte poogingen niet geſlaagd zynde, werdt de geheele Verovering van de Plaats, de bevolking der Stad, en haare opregting tot eene Volkplanting en Gouvernement, eerſt in den jaare 1532 voltooid door DON PEDRO DE HEREDIA.

Niet

Digitized by Google

Niet lang na de Stigting der Stad, in 't jaar 1544 naamelyk, werdt zy reeds door de Franſchen aangetaſt: doch in 't jaar 1585 onder ging Carthagena veel grooter Ongeluk. DRAKE, die vermaarde Geeſſel der Spaanſche Weſtindiën, veroverde haar met een Landmagt van drie-en-twintighonderd Man: hy hieldtze zes Weeken in bezitting, en, een gedeelte der Stad verbrand hebbende, ontving hy nog een groot Rantſoen, voor het behoud van 't overige. Niettegenſtaande zulks, moeſt zy, in 't volgende Jaar, wederom de plundering ondergaan van de Boekaniers, onder Kapitein CARLISLE, die bovendien de Stad van dertig Stukken Metaal Kanon beroofden. Kort daarna werdt zy andermaal ingenomen van de Franſche Kaapers, die niet alleen een Schat weg voerden, honderdvyftigduizend Dukaaten waardig, zo men wil, maar zelfs de Stad, die nieuwlings herſteld was, tot den Grond toe afbrandden. Niet minder was de Ramp, welke deeze Plaats, in 't laatſt der voorgaande Eeuw, van de Franſchen onderging. TIERRA FIRME. *Carthagena.*

De Chef d'Escadre, de POINTIS, kwam in April des jaars 1697 'er voor, met zeven Oorlogſchepen, drie Fregatten, twee Fluiten en een Bombardeer-Galjoot. Het Kaſteel of Fort aan het Zee-Gat beſtormd en bemagtigd zynde, kwam de Vloot in de Baay, en eerlang gaf zig de Plaats, by Verdrag, in handen van de Franſchen, en werdt niettemin geplunderd; zo dat men de Buit op wel tien of twaalf millioenen Hollandſche Guldens begroot vindt. Zulks was, zo men Verovering door de Franſchen.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Carthagena.*

wil, voornaamlyk toe te ſchryven aan de Boekaniers of Vrybuiters, die zig by de Franſchen gevoegd hadden, en zonder byſtand van welken deeze waarſchynlyk niet geſlaagd zouden hebben. Veelen ondertuſſchen hielden den Gouverneur verdagt van geheime Onderhandeling met den Vyand; te meer, dewyl hy op 't Franſch Esquader te ſchepe ging met alle zyne Schatten en Goederen, die door de Franſchen niet het allerminſte beſchadigd waren. De Boekaniers, met hun aandeel t'onvrede, kwamen kort daar na te rug, namen de Stad weder in, en wiſten de Ingezetenen nog vyfhonderdduizend Ponden Sterlings af te knevelen.

Vrugteloose aantasting door de Engelſchen.

De Engelſchen zyn, in hunne Onderneeming op Carthagena, niet zo gelukkig geweeſt. De Admiraal VERNON kwam, in de Maand Maart des jaars 1740, voor de Stad, en toonde dat dezelve, van den Zeekant, voor geene Bombardeering was beveiligd. Men bragt daar door aan de Hoofd- en Domkerk, het Jeſuiten-Kollegie, het Konvooy-Huis en veele andere Gebouwen, groot nadeel toe, doende zelfs, door middel van een Bombe, die in 't Zuider Bolwerk geworpen werdt, een Battery van tien Stukken zwygen; maar geen genoegzaame Krygsmagt hebbende om de Plaats te overmeeſteren, ſtevende hy naar Porto Bello, dat door hem ingenomen, en het Fort op de Rivier Chagre vernield werdt. Naderhand, door het Esquader van den Ridder OGLE, met troepen uit Engeland verſterkt zynde, kwamen deeze Vlootvoogden, in Maart van 1741, weder in de nabuurſchap van

van Carthagena, welke Plaats men toen op een andere wyze tragtte te vermeesteren. TIERRA FIRME. Cartha-gena.

De Krygsmagt, onder den Generaal WENTWORTH, aan Land gezet zynde by de *Boca Chica* of 't groote Zeegat, deedt men het Kasteel, welk dit Gat en den Boom bewaarde, eerst aantasten. Men hadt veertien dagen werk óm hetzelve te veroveren. Toen zeilde het Esquader de Haven in, en het Volk werdt aan Land gezet, om de Stad van de Oostzyde te belegeren. Na dat men het Klooster *la Popa*, een half Uur gaans van de Wallen, hadt ingenomen, besloot men een Aanval te doen op het Kasteel *San Felipe de Baraxas*, by de Engelschen *St. Lazarus* genaamd, 't welk de Stad beheerschte en tevens dekte. De Engelsche Ingenieurs verzekerden, dat de Muuren van hetzelve ligtelyk met Ladders te beklimmen waren, als hebbende geen Graft aan den Voet, en dat de Weg derwaards gemakkelyk was op te gaan, zynde breed en niet steil. Daar was, zo zy bespied hadden, een Houten Poort, die men zonder veel moeite vernielen kon, aan de slinker zyde.

Dienvolgens begonnen, den 9 April, voor het aanbreeken van den Dag, de Troepen den Berg te beklauteren, maar die Divisie, welke, volgens order, een open en beganglyken Weg moest gegaan hebben, werdt, in den duister, door een misslag, zo men wil, van den Gids, regt opwaards geleid, waar de Weg zeer steil is en de Grond gebroken. Dus bereikten eenige der voorlykste wel den top, en drongen door tot aan der Spanjaarden Buitenwerken, maar, niet onmiddelyk ondersteund

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Cartbagena.*

ſteund wordende, wegens de groote moeielykheid van den Berg te beklauteren, raakten zy meeſtendeels dood of gekwetſt. Kort na het aanbreeken van den dag, wierdt men gewaar, dat de Spaanſchen uit de Stad, op den Berg, een Krygsmagt hadden verzameld, ſterker dan het Engelſch Detachement, en de Generaal, dus bevindende dat het te laat was om den Aanval voort te zetten, gaf tot den Aftogt bevel. In deeze Schermutſeling waren van de Engelſchen, volgens hunne opgave, honderd negen-en-zeventig Mangeſneuveld, vierhonderd negen-en-vyftig gekwetſt en zes gevangen genomen of vermiſt.

Na het mislukken van dit Ontwerp, ontzakte den Engelſchen, die het Fort Manzanille ook vrugteloos hadden aangetaſt, geheel de moed, om de Plaats te bemagtigen. De Generaal verklaarde, dat hy zig niet langer in ſtaat bevond tot eigen verdediging, veel minder tot bemagtiging van de Stad; dewyl de Ziekten zeer toenamen onder 't Volk, en men wel duizend van de beſte Soldaaten was kwyt geraakt. Hier op nam de Krygsraad een Beſluit, van ten ſpoedigſte het Volk en Geſchut weder in te ſcheepen, en vervolgens maakten de Engelſchen hun werk, van de Fortificatiën en Batteryën, der Poſten die door hun ingenomen waren, aan of omtrent den Ingang van de Baay, in de Lugt te laaten ſpringen: waar op de Engelſche Vloot, den 12 Mey, Carthagena geheel verliet.

Geſteldheid der Stad.

Hier uit blykt, dat de Plaats, ſedert haare Verovering en verwoeſting door de Franſchen, in beter ſtaat van tegenweer gebragt moet zyn ge-

geweeſt. Ook was zy, ten opzigt van de Gebouwen, t' eenemaal herſteld en verbeterd. De Veſtingwerken, zo van de Stad als van de Voorſteden, waren naar den hedendaagſchen trant gemaakt en de Wallen met Hardſteen opgehaald, hebbende, in tyd van Vrede zelfs, eene Bezetting van tien Kompagniën reguliere Troepen, ieder, met de Officieren, van zeven-en-zeventig Man, buiten en behalve verſcheide Kompagniën Militie. Haar voornaamſte Sterkte beſtaat egter in 't gemelde Kaſteel of Fort van St. Lazarus, en de twee aan den Ingang der Binnenhaven. Men vondt 'er vyf Kerken in, behalve de Domkerk, die op zig zelve een fraay Gebouw was, van binnen niet minder koſtbaar verſierd, als pragtig van buiten. Ook waren 'er elf Kloosters of Konventen, benevens een Paleis voor den Biſſchop en één voor den Gouverneur, een deftig Stadhuis, een Konvooyhuis, en veele Magazynen of Pakhuizen, ten dienſte van den Handel, die van de Kooplieden, aldaar woonende, inzonderheid in Paarlen, Smaragden, Indigo, Conchenille en andere koſtbaare Goederen, gedreeven wordt. De Huizen waren 'er meeſtal van gehouwen Steen, doch maar één Verdieping hoog, mooglyk om de Aardbeevingen, aan welken Zuid-Amerika dikwils onderhevig is. Ook was 'er, in 't begin van 't 't jaar 1761 een Gerugt, dat de Stad door zulk een Ramp ſchrikkelyk zou geleeden hebben. Men ſtelde Carthagena, voor dien tyd, in Aanzien gelyk met een Stad van den derden Rang in Europa. De meeſte Ingeze-

TIERRA FIRME. *Cartagena.*

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Cartbagena.*

tenen, egter, waren van Indiaanſche afkomſt. Een Franſch Officier, die zig aldaar bevondt in 't jaar 1730, maakte by giſſing op, dat het getal der Inwooneren vierentwintigduizend mogt zyn, waar onder omtrent vierduizend Spanjaarden.

Regeering.

De Gouverneur houdt zyn Verblyf in de Stad, die, tot aan den jaare 1739 toe, van Militaire Gouvernementen onafhanglyk was geweeſt. Thans is zy, door de aanſtelling van een Onderkoning of VICEROY te Santa Fé, die den tytel voert van Onderkoning van Nieuw Granada, zo wel in 't Krygswezen, als in Burgerlyke Regtszaaken (gelyk zy te vooren was), aan dat Hof onderhoorig geworden. De eerſte Onderkoning was de Luitenant-Generaal DON SEBASTIAN D'ESLAVA, die de Stad, in 't jaar 1741, zo dapper tegen de Engelſchen heeft verdedigd. Carthagena heeft ook een Biſſchop, wiens Kerkelyk Gebied van de zelfde uitgeſtrektheid was als de Politieke en Militaire Jurisdictiën. Het Kapittel van de Domkerk beſtaat uit den Biſſchop en Kanoniken. Daar is ook een Hof van Inquiſitie of Geloofsonderzoek, dat een zeer uitgebreid Gezag heeft. Behalve deeze Vierſchaaren ſtaat het Burgerlyk beſtuur en de Regts-oefening in Crimineele Zaaken, aan een Wereldlyken Magiſtraat, uit *Regidores* beſtaande, van welken jaarlyks twee tot *Alcaldes* worden aangeſteld. Voorts is'er een Kantoor, onder een Ontvanger en Theſaurier beruſtende, daar men de Schattingen en Inkomſten of Regten van de Kroon ontvangt, en de noodige Uitgaven reguleert. Een Regts-

ge-

Digitized by Google

geleerde is hier woonagtig, onder den tytel van Auditeur *de la Gente de Guerra*, die het opzigt heeft over de Regtsgedingen. TIERRA FIRME. *Cartagena.*

In de Winter, of eigentlyk in het Regen-Saizoen, dat hier ook van Mey tot aan November duurt, is het in en omſtreeks deeze Stad zeer heet, met eene byna onophoudelyke agtereenvolging van Donder, Regen en Orkaanen of Rukwinden; zo dat de Straaten, die regt, breed en met Steenen geplaveid zyn, zig als Rivieren, en het omleggende Land als een Zee vertoont. Hier door, egter, krygen de Inwooners gelegenheid, om Water in Bakken te vergaderen; want dat der Bronnen is troebel en brak, niet goed om te drinken. De Zomer, die van December tot April duurt, is by de Hitte met Droogte gepaard, en dit doet 'er de Menſchen zo bleek en geeps uitzien, dat men zou denken, dat zy in een zwaare Ziekte gelegen hadden: hoewel zy, in taamelyke Gezondheid, dikwils tot tagtig Jaaren en daar boven leeven. Het Klimaat.

Dit Klimaat, nogtans, veroorzaakt zwaare Ziekten, waar van eenigen niet dan de nieuwlings aangekomene Europeaanen aantaſten, anderen hun gemeen zyn met de Ingezetenen. De eerſtgemelde worden, om de gedagte reden, *Chapetonnadè* geheten: want zodanige Spanjaarden noemt men, te Carthagena, *Chapetons*. Men geeft aan deeze Ziekte ook wel den naam van *Vomito priéto* of geweldig Braaken, om dat dit 'er het zwaarſte Toeval van is, 't welk in drie of vier Dagen den Lyder uit het Leven rukt. Een menigte Volks ſterft 'er Ziekten.

TIERRA FIRME. *Cartbagena.*

aan, inzonderheid van de Zeevaarenden, uit Europa gekomen, die, zo dra zy zwarte Gal beginnen te braaken, tevens in Ylhoofdigheid vervallen, welke dikwils tot den uiterſten trap van Dolheid overgaat, zo dat menze moet vaſt binden. Voor den jaare 1729 of 1730 was deeze Ziekte aan die geheele Kuſt onbekend. In 't eerſtgemelde Jaar ſtierf 'er een deel Volks van de Kuſtbewaarders aan, te Santa Martha, en in 't laatſtgemelde veelen van het Volk der Galjoenen, te Carthagena; op een zo ſchielyke wyze, dat iemand den eenen dag over Straat liep, den anderen naar 't Graf gedragen werdt.

Onder de Geneesheeren hebben ſommigen de Oorzaak van deeze Ziekte toegeſchreeven aan de harde en ſtraf gezoute Koſt der Zeelieden, en het is niet onwaarſchynlyk, dat zulks, benevens de Hitte en de Overdaad, wanneer de Zeevaarende hier aan de Wal komen, veel daar aan toebrengt. Ook zyn de Toevallen, in den een of anderen Patient, zeer verſchillende, en het braaken volgt ſomtyds op een heete Koorts, ſomtyds komt het iemand, die gezond is, geheel onverwagt over. Bovendien regeert de Ziekte niet onmiddelyk na de aankomſte der Schepen. 't Gene men, voorheen, te Carthagena de *Chapetonnade* noemde, was maar een Ongeſteldheid der Maag, die, hoewel in dit Klimaat altoos gevaarlyk, veelal genezen werdt door eenige Middelen, welken het Vrouwvolk wiſt te bereiden, of enkel door Maatigheid en een goede Dieet. De Sterfte greep toen eerſt plaats onder 't Scheepsvolk van de Vlooten,

na

en derzelver aankomst te Porto Bello, gelyk wy gezien hebben *. TIERRA FIRME. *Carthagena.*

De Ingezetenen der Stad en van haar Regtsgebied ten Platten Lande, zyn zeer aan de Melaatsheid onderhevig, waar van de Oorzaak, misschien, aan de menigte van Varkens-Vleesch of Spek, met de Hitte van 't Klimaat gepaard, is toe te schryven. Men heeft zelfs buiten Carthagena een Hospitaal, genaamd *San Lazaro*, werwaards de genen, die van deeze Kwaal aangetast worden, zig moeten begeeven; hoewel men hun toelaat in de Stad hun Brood te gaan bedelen. Dit Hospitaal is in zyne Muuren beslooten, binnen welken de zodanigen zig een Hut of Huisje opslaan, naar hun Vermogen: des het naar een Steedje gelykt. Men geeft de Melaatschen, die zeer geil zyn, verlof om onder malkander te trouwen, en, dewyl de Ziekte niet doodelyk is, zo blyven zy dikwils hun gantsche Leven 'er mede behebt. * Bladz. 314. Melaatsheid.

De Schurft is algemeener, inzonderheid onder de Europeaanen. Weinigen vindt men 'er van bevryd, zo lang zy het Klimaat nog niet gewoon zyn, en de Kwaal is gevaarlyk te geneezen, wanneer zy zig diep ingeworteld heeft. In de eerste trap derzelve bestrykt men het Lyf met een soort van Aarde, *Maquimaqui* genaamd, die in de nabuurschap van Carthagena gevonden wordt en een zo kragtig middel is, dat men 'er zig op andere Plaatsen ook van bedient. Schurft.

Nog een zeldzaame Kwaal heeft men in deeze Stad, die egter niet zeer gemeen is, *Colebrilla* of het Slangetje genaamd. Dit schynt het- De Worm in 't Vleesch.

TIERRA FIRME. *Carthagena.*

hetzelfde Ongemak te zyn, dat men aan de Kuſt van Guinée heeft, naamelyk een dunne Worm in 't Vleeſch, die hier of daar, inzonderheid aan de Armen of Beenen, een Knobbeltje maakt van grootte als een Noot, dat zeer Pynlyk is. Het Volk des Lands is zeer bekwaam om den Patient te geneezen; beſtaande hunne voornaamſte zorg daar in, dat zy, terwyl zy den Worm om een gevouwen Kaarteblad of klein Stokje opwinden, denzelve niet doen afbreeken. Men maakt elkander wys, dat, als deeze Worm zyn Kop aan de Staart kan brengen, doordien men hem te lang laat zitten, de Patient moet ſterven. Of het een eigentlyke Worm en leevend Schepzel zy, is zo blykbaar niet.

Behalve deeze Kwaalen, is men in dit Land ook onderhevig aan een Krampziekte of Stuipagtige Verſtyving, genaamd *Pasmos*; waar van ik in de beſchryving van Peru, daar dezelve gemeener is, omſtandig zal ſpreeken.

Vrugten. Mooglyk zou men de eerſtgemelde Ziekten ook gedeeltelyk kunnen toeſchryven aan het onmaatig gebruik van Vrugten, die men te Carthagena zeer overvloedig heeft, en voor de eerſt aankomende een groote verfriſſching zyn. Behalve de Ananas, die, wegens haare uitmuntende Geur en Smaak, als ook wegens haare fraaiheid, de Koningin der Vrugten genoemd wordt, zyn 'er Papaya's, Guanabanes, Guajava's, Sapotes, Mammees, Plantans, Cocosnooten en veele anderen. Limoenen vindt men 'er weinig, doch dit gebrek wordt vervuld door de groote menigte van Lemisjes, waar van de Inwooners van Cartha-

thagena het Sap byna in al de Geregten bezigen. Druiven, Amandelen of Olyven komen 'er niet natuurlyk voort, en het Land is ontbloot van Wyn, Olie en Roſynen, die men 'er uit Europa over krygt. Deeze dingen, derhalve, zyn uitermaate duur, en dit veroorzaakt ſomtyds Ziekten onder de genen, die Wyn gewoon waren geweeſt te drinken: alzo de Maag dus haare magt tot Verteering der Spyzen kwyt raakt. Het gebrek van Olie wordt met Varkens-Reuſel vergoed en in plaats van Lampen gebruikt men Smeer-Kaarſen. Een der lekkerſte Geregten by den Adel en Luiden van Vermogen, is dat gene, 't welk men *Agico* noemt, beſtaande uit gebraden Spek of Varkens-Vleeſch, veelerley ſoort van Vogelen, Plantans of Bananas, Meel van Mayz en Speceryën of een ſoort van Peper, genaamd Piment of Agi. TIERRA FIRME. *Carthagena.*

Onder de Vrugten, die omſtreeks Carthagena vallen, is de Cacao geen van de minſten, en de Chokolaad, daar van gemaakt, wordt meer geagt dan die van andere Landen; inzonderheid die van Magdalena, welke, by wyze van uitmuntendheid, boven die der *Caracas* of *Caraques*, by *Millares* of duizend Ponden verkogt wordt. De Cacao-Nooten zelf verkoopt men by het Fanega van honderdvyftien, en op ſommige plaatſen van honderdtien Ponden, uitgenomen dat van Maracaibo, welk maar zes-en-negentig Ponden weegt. Men ſchryft aan de Chokolaad deeze vier goede hoedanigheden toe: naamelyk van zeer verkoelende; zeer voedzaam en gemakkelyk verteerbaar; zeer bekwaam om de vervallen krag- Cacao-Nooten.

TIERRA FIRME. *Cartha-gena.*

kragten en uitgeputte Geeſten te herſtellen, en, eindelyk, dienſtig te zyn tot bewaaring der Gezondheid en om het Leven van oude Lieden te verlangen.

Geboom-te.

De voornaamſte Boomen, in grootte, zyn de *Caloba* of *Mahogany*, *Cashue*, Ceder, Santa Maria en de Balſemboom. Van de eerſten worden gemeenlyk de Schuiten of Kanoos, tot de Viſſchery, gemaakt, als ook de Barken om langs de Kuſt en op de Rivier te vaaren. De roodagtige Ceder is beter dan de witagtige. De twee laatſten, welker Hout, gelyk dat der anderen, digt en vaſt van zelfſtandigheid, zeer fyn van draad en welriekende is, geeven die koſtbaare Balſems, genaamd Santa Maria Olie, een Balſem van *Tolu*, naar een Dorp in de nabuurſchap, alwaar zy overvloedigſt ingezameld wordt. De *Manzanilla*-Boom is aanmerkelyk wegens zyne Vergiftige Eigenſchap, zodanig dat het gevaarlyk is zelfs daar onder te leggen of te vertoeven: want het afdruipend Vogt doet het Lighaam zwellen, en de Dieren ſchynen de Schaduw daar van, mooglyk door ingeſchapen kundigheid, te vermyden. Het voornaamſte Venyn, egter, beſtaat in de Vrugt, en het Tegengift is gemeene Olie, benevens verkoelende Middelen inwendig. Het Hout van deezen Boom is aartig gemarmerd.

Palm- of Dadel-boomen.

Palm- of dergelyke boomen heeft men 'er van vier ſoorten; waar van de eene Cocosnooten voortbrengt; een andere Dadels; een derde, genaamd *Palma Real*, heeft een zeer onaangenaame Vrugt, kleiner dan een Dadel: een vierde, genaamd *Corozo*, een zeer lek-

Digitized by Google

lekkere Vrugt, die grooter dan een Dadel is, en waar van men veel gebruik maakt tot verfrisching en verkoeling. Uit de Stammen van alle deeze Boomen krygt men Palmwyn, die, vier of vyf Dagen gegist hebbende, een witagtige Kleur heeft, en dan, zeer lyvig zynde doch zuur, van de Indiaanen en Negers zeer bemind wordt. De *Mimosa*, die op 't aanraaken haar Bladen hangen laat, vindt men hier menigvuldig. Ook groeit 'er, aan een Plantgewas als wilde Wyngaard, een Vrugt of Boon, *Habilla* genaamd, welke een der kragtigste Tegengiften is voor Adders- of Slangebeeten. Die door de Bosschen reizen, en deeze Boontjes by zig hebben, eeten daar van, en bekommeren zig niet over het byten van Venynige Dieren. Zy zyn van Smaak zeer bitter. Ebben- en Pokhout wordt hier ook in groote menigte gekapt. TIERRA FIRME. *Cartbagena.*

Gerst, Tarw en andere eetbaare Graanen van Europa, zyn weinig bekend: Mayz en Ryst, waar van de Ingezetenen hun *Bolla* of Brood maaken, vindt men 'er in overvloed. De beste soort van Bolla wordt met Melk gekneed. Onder de Negers is het *Cassava*-Brood gemeenst, dat men maakt van de Wortels van *Yuca*, *Yams* en *Moniatos*, waar van de Opperhuid afgestroopt of geschild zynde, dan het binnenste of merg in Water wordt geraspt. Daar is een groote veelheid van *Camotes*, smaakende gelyk Aardappelen, die men zo wel in Pekel ingelegd, als tot Vleesch of daar by gestoofd, gelyk Wortelen, gebruikt. Suiker-Plantagiën zyn 'er veel, 't welk de Prys van den Honig zeer vermindert, en een groot Brood, enz.

deel

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Carthagena.*

deel van het Sap deezer Rieten wordt tot het ſtooken van ſterken Drank gebezigd. Zy groeijen zo ſchielyk, dat menze tweemaal in 't jaar kan ſnyden. Ook is 'er een groote menigte van Katoenboomen, waar van, die men plant en onderhoudt, de beſten geagt worden: men ſpint het Katoen, zo wel van deeze als van die in 't wild waſſen, en maakt 'er verſcheiderley Stoffen of Kleedjes van, voor de Negers.

Ingezetenen.

Behalven de Europeaanſche Spanjaarden naamelyk, en Creolen of Inboorlingen van Spaanſch Bloed, als ook die genen welke Meſtiezen of Mulatten genoemd worden, vindt men in Carthagena een menigte van Afrikaanſche Negers, die 'er voortteelen, en door de Kleur genoegzaam onderſcheiden zyn. 't Getal der eerſten, die men 'er *Chapetons* noemt, is in vergelyking der anderen zeer klein. Deeze en eenige voornaame Creolen, ook Blanken genaamd, hoewel hunne Kleur zeer bruinagtig is, zyn de eenigſten die den Koophandel dryven en op hun gemak leeven in deeze Stad, alwaar de overige Ingezetenen een zeer armelyk beſtaan hebben.

Negers.

Onder deeze laatſten maaken de Negers een groot gedeelte uit, die in Vrylieden en Slaaven, en bovendien, nog ook in *Criollo's*, dat is genaturalizeerde of ingeboorenen, en *Bozales* of nieuwlings aangekomene, onderſcheiden worden. Van deeze laatſten worden veele gebruikt tot de Landbouwery en Plantagiën by de Buitenplaatſen. Die in de Stad blyven, winnen 'er de Koſt aan zeer zwaar Werk, moetende van hun Dagloon nog een ge-

Digitized by Google

gedeelte uitkeeren aan hunne Meesters. De groote Hitte gedoogt niet, dat dit Volk eenige Kleederen draage; des zy geheel naakt gaan, gelyk aan de Kust van Guinée, uitgenomen een Kleedje voor de Schamelheid, zo wel de Slaaven als Slaavinnen. Van deeze leeven sommigen op de Plantagiën, gehuwd zynde aan de Negers, die het Land bouwen, anderen in de Stad, alwaar zy met Eetwaaren te verkoopen de Kost verdienen. Sommigen zitten 'er op de Markt, anderen loopen langs de Straaten, met Vrugten, Konfituuren of Banket en gebakken Koeken van Spaansche Tarw of Wortelen tot Negerbrood. Die kleine Kinderen hebben en dezelven zoogen, gelyk zy byna altemaal doen, draagen ze op de Rug, om het Lyf en de Armen vry te hebben, geevende het Kind de Pram, of over 't Schouder of onder de Oxelen door, zonder eenige belemmering in haar Werk; dewyl haare Borsten zeer lang zyn, en dikwils tot over den Middel neerhangen. TIERRA FIRME. *Cartbagena.*

De Kleeding der Blanken, zo Mans- als Vrouwspersoonen, is weinig verschillende van die men in Spanje draagt. Persoonen, die eenige Bediening hebben, gaan gekleed als in Europa; doch men neemt de Stoffe zo ligt als 't mooglyk is, wegens de Hitte van 't Klimaat, draagende Kamisoolen en Broeken van Linnen, met een Rok van dunne Zyde. Geen Paruiken worden 'er gebruikt in de geheele Stad, en, ten tyde toen wy ons daar bevonden, (zeggen de Heeren D'ULLOA,) was 'er niemant die ze droeg, dan de Gouverneur en bovendien eenige weinige der Amptenaaren. Kleeding der Blanken.

Ge-

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Cartha-gena.*

Gemeenlyk hebben de Spanjaarden hier een witte Muts op, en veelen gaan ook bloots-hoofds, ſnydende het Haair in de Nek af. Die geen Blanken zyn, noch van eene aanzienlyke Familie, draagen een ſoort van Manteltje met een Kap, en een ronde Hoed. Sommigen egter van de Mulatten, ja ſomwylen de Negers zelfs, gaan op de Spaanſche manier gekleed. Daſſen gebruikt men 'er in 't geheel niet, maakende het Hembd om den Hals alleenlyk vaſt met een Gouden Knoop; maar gemeenlyk wordt het van vooren open gelaten.

Gewaad der Vrouws-perſoonen.

De Spaanſche Vrouwen draagen een ſoort van Rok, die zy om den middel vaſt maaken, en van daar tot op de Voeten hangt, genaamd *Polléra*, zynde van effen Taf zonder Voering. Over 't Lighaam hebben zy, in 't minſt heete Saizoen, een Borſtrok, doch in de groote Hitte kunnen zy die niet veelen. Uitgaande, 't welk zy, om de Mis te hooren, in den Dageraad doen, hebben zy een Mantielje om. Zodanige Vrouwen, die niet volſtrekt onder de Blanken geteld worden, draagen, over den Rok, een *Basquigna* van Taf, van verſcheiderley Kleur, doch nooit zwart. Deeze is geheel met kleine Gaten, om die 'er onder is te kunnen laaten zien. Op het Hoofd hebben zy een ſoort van Bonnet, naar een Biſſchops Myter gelykende, van fyn Linnen of Kamerdoek, zeer met Kanten geſtoffeerd, en waar van de top regt boven het Voorhoofd komt, *Pagnito* genaamd, draagende die altoos. De Vrouwen van Aanzien, en in 't algemeen alle Blanke, zyn even zo ge-

Digitized by Google

gekleed in haar Huisgewaad, en hetzelve ſtaat haar beter dan de anderen. Noch binnen, noch buitenshuis hebben zy Schoenen aan, maar een ſoort van Muilen, daar ſlegts de Toonen van de Voeten in komen. TIERRA FIRME. *Cartha-gena.*

Het Vrouwvolk van Fatſoen brengt, binnenshuis, den meeſten tyd door met half zittende te ruſten in haar *Jamacas* of Hangmatten, die men 'er doorgaans twee, drie of meer in ieder Huis heeft, naar de grootte van 't Gezin. Zy laaten zig daar in wiegen en ſchommelen tot verkoeling. Het grootſte deel van den dag leggen zy daar in, gelyk ook dikwils de Manluy. Over Straat draagt men een ſoort van Waaijers, gemaakt van Palmboom-bladen, die in Huis ook wel, tot verfriſſching van de Lugt, gebruikt worden.

Onder de beide Sexen ſtraalt, in de Jongheid, veel Geeſt en Schranderheid door: men ziet Kinderen van twee of drie Jaaren zo voorlyk en ſlim als die van vyf of zes Jaaren in Europa doorgaans zyn: voorts is de Jeugd zeer bekwaam tot het leeren en oefenen van Konſten en Weetenſchappen; maar, eenige Jaaren na dat zy tot hunnen vollen wasdom zyn gekomen, verdwynt alle luſt tot de Weetenſchappen onder de Carthageners: 't zy om dat zy 'er geen voordeel in zien, 't zy om dat de logheid van 't Klimaat den Geeſt verdooft en het Vleeſchelyk Vermaak de plaats inneemt van de Drift om elkander op te ſcherpen. Ook komt men hier, in de Handwerks Konſten, zelden tot volmaaktheid. Men heeft 'er, evenwel, gelyk elders, Menſchen van Aart.

TIERRA FIRME. *Carthagena.* Liefdaadigheid.

Jaaren gezien, die in bekwaamheid van Lighaam en van Geeſt uitmuntten.

De Liefddaadigheid wordt aangemerkt als eene der voornaamſte Deugden van de Inwooners deezer Stad. Zy hebben dikwils gelegenheid om die te oefenen: want, behalve het armoedig Leven van 't Gemeene Volk, dat in Gezondheid zelfs veel Gebrek lydt, komen 'er met de Galjoenen uit Spanje zekere Perſoonen over, op de Schepen *Pulizons* genaamd, die, hun Beſtaan in Europa verwaarloosd hebbende, in Amerika beter meenen te zullen voortkomen. Zonder kennis van eenig Handwerk, zonder Geld, zonder Aanbeveeling, zwerven deeze Avanturiers hier als Bedelaars langs de Straat, tot dat de een of ander zig over hun ontfermt. In die toeſtand raaken zy gemeenlyk in een ſoort van Kwyning, welke men te Carthagena *Chapetonnade*, dat is de Ziekte der Europeaanen of Blanken plagt te noemen. Geen toevlugt hebben zy dan het Konvent der Kordelieren, daar hun een ſoort van Water-Gruwel van Caſſave, onaangenaam van Smaak, gegeven wordt. 't Gebeurt ſomtyds dat eenig Handelaar, die naar 't binnenſte des Lands gaat reizen, zulk eenen, die hy weet van goede Afkomſt te zyn, in dienſt neemt: want de Koopluy in de Stad vertrouwen zig niet op deeze Gelukzoekers. 't Gemeenſte is, dat eene vrye Negerin of Mulattin, geen Man hebbende, zulk een Chapeton in huis neemt en koeſtert, om de eer te hebben, van met een Blanken te trouwen, en dus beter door de Wereld te raaken. Evenwel wil men, dat vee-

Digitized by Google

veelen zulks doen uit enkele Barmhartigheid; helpende zulk eenen, van zyne Ziekte herſteld zynde, in 't Land voort, als gezegd is. Hoe 't zy, dit Volk vindt zekerlyk in Amerika niet het geen zy zogten: veelen kunnen 'er, met het zwaarſte en veragtelykſte Werk te doen, in Jaaren naauwlyks zulk Brood te proeven krygen, als men in Europa aan de Paarden, Muilezels en Honden geeft. TIERRA FIRME. *Cartagena.*

Onder deeze Natie vindt men eenige Gewoonten, aanmerkelyk verſchillende van die der Spanjaarden niet alleen, maar ook van die der voornaamſte Landen in Europa. De aanmerkelykſten zyn, 't gebruik van Brandewyn en Sterken Drank, van Chokolaade, Honig en andere Zoetigheden, als ook het Tabakrooken; waarby eenige Byzonderheden komen, die op zyn plaats te melden ſtaan. Gewoonten.

't Gebruik van Brandewyn is zo gemeen, dat de allergeregeldſte en ſoberſt leevende Menſchen niet in gebreke blyven, daar van te elf Uuren 's voormiddags iets te neemen: geevende voor reden, dat door dezelve de Maag verſterkt, de Appetyt opgewakkerd, en de Geeſten, die door de ſterke Uitwaaſeming verlooren waren, herſteld worden. Zy noodigen elkander, *para hacer las once*, op een Elf Uurtje om Brandewyn te drinken: gelyk ſommigen in ons Land op de Koffy. Deeze Gewoonte egter, welke de Ondervinding leert in dat Land niet kwaad te zyn, wordt by veelen een Verloop; die hun Elf Uurtje reeds neemen als zy van 't Bed komen, en daar mede niet uitſcheiden, voor dat zy weer gaan ſlaapen. Luiden van Fat- Brandewyn drinken.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Carthagena.*

ſoen drinken Spaanſche Brandewyn, maar het Gemeene Volk en de Negers verkiezen dien men daar te Lande ſtookt van de Melaſſen of het overblyfzel der Suiker-Rieten, na dat 'er het Sap uit geperſt is, Suikerwater of Rum genaamd, van welke veel meer geſleeten wordt dan van de andere.

Chokolaade.

De Chokolaade, welke daar te Lande *Cacao* genoemd wordt, is zo gemeen, dat alle Menſchen, die het doen kunnen, tot de Neger-Slaaven toe, dezelve dagelyks, op hun Ontbyt, gebruiken. Ten dien einde zyn 'er Negerinnen, die dezelve, geheel klaar gemaakt, langs Straat verkoopen, maakende ze alleenlyk een weinig warm. Dit is, egter, maar een weinigje Cacao onder Mayz of Spaanſche Tarw gemengd: daar, die van Luiden van Fatſoen gedronken wordt, geheel van Cacao-Nooten is, even als in Spanje. Zy gebruiken die een Uur na den Maaltyd, en dit is een Gewoonte, welke van hun zelden nagelaten wordt: nooit drinken zy de Chokolaad op een nugtere Maag, of eeten ten minſte vooraf een Stuk.

Konfituuren.

Gekonfyte Vrugten en Honig zyn ook zeer by hun gewild. Als zy Water willen drinken, eeten zy altoos voor af eenige Konfituuren. Dikwils wordt van hun Honig verkoozen boven de Geleijen, en andere Konfituuren boven Banket of Verſuikeringen: dewyl zy bevinden dat de Honig meer verzagtende is. De gekonfyte Vrugten eeten zy met een ſtuk Tarwebrood en doopen dat ook in de Chokolaade; maar de Honig wordt van hun gegeten met Taarten of Koeken van Caſſave.

De

Digitized by Google

De drift tot Tabakrooken is te Cartha- TIERRA
gena zo groot, als waarſchynlyk ergens in de FIRME.
Wereld. De Vrouwen rooken zo wel als de *Cartha-*
Mannen, zo buiten als binnenshuis; doch *gena.*
Vrouwen van Fatſoen doen het niet in 't o- Tabak-
penbaar of op Straat. Geen tyd of plaats rooken.
is voor alle anderen uitgezonderd. Zy rooken Rolletjes van Tabaksbladen, waar van het eene end in de Mond gehouden wordt, na dat het andere end is aangeſtoken, en dus een vry langen tyd aan blyft, zonder dat het Vuur haar hindert. Een der grootſte tekenen van Vriendſchap, welke zy kunnen geeven aan de genen, die haar komen bezoeken, is voor ieder derzelven zulk een Pypje Tabak aan te ſteeken, en het haar in 't ronde over te geeven. Het zou een groote onbeleefdheid zyn, hetzelve niet te willen aanneemen, en derhalve wordt het de genen ook, die zy weeten geen Liefhebſters van Tabak te zyn, niet gepreſenteerd. De Vrouwen van Fatſoen rooken, reeds van haare jongheid af, en zy neemen die Gewoonte, buiten twyfel, van haare Voedſters over, welke Neger Slaavinnen zyn. Die uit Europa komen, gewennen zig, om niet beſpot te worden, ook ligtelyk daar aan.

Het Danſen is een der grootſte Vermaak- Danſen.
lykheden van het Volk deezer Stad. Wanneer de Galjoenen aangekomen zyn, of dat eenige Kuſtbewaarders of andere Spaanſche Schepen zig in de Baay bevinden, zo ziet men niet dan Balls, op welken de grootſte onordentlykheden begaan worden door het Scheepsvolk, wanneer hetzelve daar toegang heeft. Op de Dansfeeſten in Huizen van

TIERRA FIRME. *Carthagena.*

Fatsoen, gaat alles ordentlyk, en de Ruste wordt niet gestoord. De Balls worden met eenige Spaansche Dansen aangevangen, en vervolgd met die des Lands, welken het aan geen bevalligheid noch vlugheid ontbreekt, gaande met toepasselyke Gezangen vergezeld en duurende tot dat de Dag aanbreekt. De Dansfeesten van 't Gemeene Volk, *Fandangos* genaamd, in tegendeel, worden onhebbelyk gemaakt door het drinken van Wyn en Sterken Drank, dat 'er geschiedt, en niet alleen oorzaak is van allerley onbetaamelykheden, maar ook dikwils van zwaare Ongelukken.

Lykpligtigheden.

De Lykpligten hebben eenige byzonderheden, waar in de Praalzugt van deezen Landaart doorstraalt, overtreffende dikwils hun Vermogen. Indien het iemand van Fatsoen is, wordt het Lyk, in zyn Huis, op een Parade-Bed geplaatst, in een Vertrek met veele Waschkaarsen verlicht, daar het een Etmaal blyft leggen, en, geduurende dien tyd, staan de Deuren van het Huis open, om iedereen toegang te geeven, tot het beschouwen van den Toestel. Behalve de Vrienden en Bekenden, komen 'er veele gemeene Vrouwluy, doorgaans in 't zwart gekleed; waar van sommigen by het Lyk gaan knielen, anderen overend staan met de Armen uitgestrekt, maakende met huilen en kermen het afgryzelykste misbaar, dat men bedenken kan. Na eenigen tyd gekreeten te hebben, wordt door haar de Levensbeschryving van den Overleedenen, met zulke leevendige trekken, afgemaald, als de beste Redenaar zou kunnen doen, zonder iets dat daar toe betrek-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

trekking heeft, zelfs zyne vuilſte daaden, te verzwygen: even of 'er een algemeene Biegt van hem gedaan werde. Vermoeid zynde begeeven zy zig in een hoek van de Zaal, en verfriſſchen zig met Brandewyn of Wyn, die zy daar geplaatſt vinden. Middelerwyl komen 'er andere, die een dergelyk Tooneel openen, en eindelyk verſchynen de Huisbedienden, Slaaven en Vrienden van den Overleedenen, door wien deeze Plegtigheid, de geheele Nagt, vervolgd wordt. De Begraafnis gaat met niet minder Gekryt verzeld, en vervolgens begint het Rouwbeklag dat negen Dagen duurt, mogende de Naaſtbeſtaande zig middelerwyl niet uit het Vertrek begeeven, waar in hetzelve aan hun afgelegd wordt. Alle de genen, die eenige betrekking tot hun hebben, houden hun die negen Avonden gezelſchap, tot aan het opgaan van de Zon. TIERRA FIRME. *Carthagena.*

Men vindt omſtreeks Carthagena verſchei- Gedierde tamme Beeſten, gelyk Paarden, Koeijen en Varkens, wordende het Vleeſch van deeze laatſten gezegd beter te zyn dan in Europa: doch dat der Runderen is droog en onſmaakelyk; dewyl zy 'er niet vet worden of aarden wegens het Klimaat. Hoenders, Duiven, Patryzen en Ganzen, zyn 'er zeer goed en in groote overvloed; gelyk ook Herten, Konynen en wilde Zwynen, genaamd *Sajones*. De Tygers maaken onder 't Gedierte een groote verwoeſting. Niet minder ſchroomelyk is een ſoort van Vledermuizen, genaamd vliegende Honden of Katten, die door de Venſters, welken het Volk dikwils de geheele te.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Carthagena.*

Nagt open laat ſtaan, van wegen de Hitte, inſluipende, op de Menſchen, wanneer zy eenig deel van 't Lighaam bloot vinden, gaan zitten, en 'er het Bloed uitzuigen; doende hun ſomtyds dus, al ſlaapende, naar de eeuwigheid verhuizen. Behalve de Voſſen, Schildvarkens, Haagdiſſen, Leguaanen, Inkhoorens en ontelbaar veel Monkjes of Staart-Aapen, vindt men 'er Adders, Slangen, Duizendbeenen, Scorpioenen en ander vergiftig Ongediert, gelyk elders in Weſtindie. De Duizendbeenen zyn 'er van verbaazende grootte: wel van een Elle lang en met de Pooten vyf of zes Duimen breed. Ook zyn 'er de Ratelſlangen niet ongemeen. De Zee, en in 't byzonder de Baay van Carthagena, geeft een groote verſcheidenheid van Viſch, waar op wederom de Haaijen en Krokodillen aazen. Schildpadden zyn 'er, aan 't Strand, menigvuldig.

De Baay.

De Baay, die aan de Stad haare welvaart geeft, is een der beſten in de geheele Wereld. Derzelver diepte, naamelyk, en veilige Ankergrond, wordt nog geholpen door de naauwte van den Ingang, die veel oplettendheid vereiſcht, wegens de Ondiepten ter wederzyde. Deeze Ingang is, langs 't Strand gerekend, wel twee, en door de Baay vaarende drie Zeemylen van de Stad af. Men kan hier uit van de grootte der Baay oordeelen, die aan 't end een Kom maakt van meer dan een Zeemyl breed, en naby de Stad een andere Kom, half zo wyd. Hier plagt weleer de Ingang of het Zee-Gat te zyn, dat men *Bocca grande* noemde, thans *Bocca Cerrada*, als zyn-

zynde door een Aardbeeving zodanig toegeſtopt, dat men 'er maar eenige Voeten Water heeft. TIERRA FIRME. *Cartbagena.*

Eigentlyk geſproken legt, voor den Ingang van de Baay, een groot Eiland, genaamd *Tierra Bomba*, anderhalve Zeemyl aan de Zee lang: aan welks Noordelykſten hoek het oude Zee-Gat was, aan den Zuidelykſten het nieuwe of tegenwoordige, genaamd *Bocca Chica*. Het voornaamſte Kaſteel, dat den Ingang bewaarde, door den Admiraal VERNON geruineerd, lag op den Zuidhoek van Tierra Bomba. Daar tegenover, op den Uithoek van 't Vaſte Land, waren Batteryën geplaatſt. De diepte, die voor de Stad twintig Vademen is, vermindert in de Baay allengs, tot dat zy in de Binnenhaven van twaalf tot negen en minder wordt. Deeze Haven heeft niet alleen een gevaarlyke Zandbank in haare Mond, welke zorgvuldig moet vermyd worden; maar is aan ieder zyde geſlooten door een ſterk Fort of Kaſteel, welk de Engelſchen niet konden overweldigen. Het Oostelykſte wordt *Fort de Manzanilla*, het Westelykſte *Caſtillo Grande* of *Santa Cruz* geheten. Dit laatſte legt op den Uithoek van 't driepuntig Eiland *Neve*, welks Zuidhoek aan het oude Zee-Gat, de Noordhoek aan de Stad paalt, die uit twee deelen beſtaat, genaamd de hooge en laage Stad of *Gazimani*, anders *Xemani* of de Voorſtad; zynde deeze laatſte met een ſmalle Strook Lands aan de andere gehecht en leggende rondom in 't Water. Voorts is het rondom in de Baay vol Kreeken en Eilandjes aan de Kuſt. *Bocca Chica* of 't Zee-Gat.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Cartbagena.* Koophandel der Galjoenen.

Op 't Zuid-end van de Voorſtede of laage Stad, is de gewoone Legplaats der Spaanſche Vloot, die deeze Baay zo beroemd maakt, als zynde de eerſte plaats, daar de Galjoenen uit Spanje mogen aankomen en ontlaaden, 't welk tot den Koophandel, die hier dan zeer bloeijende is, gelegenheid geeft. Deeze Verkooping, hoewel niet vergezeld met alle Omſtandigheden, welke 'er plaats hebben op de Markt of Kermis van Porto Bello, is niettemin zeer aanmerkelyk: want de Handelaars te Santa Fé, Popayan en Quito, beſteeden niet alleen hun Kapitaal, maar ook het Geld dat hun in Kommiſſie toebetrouwd wordt, aan verſcheiderley ſoort van Goederen, en zulk ſoort van Behoeften, als meeſt in hunne Landen benoodigd zyn. De twee Provinciën van Granada en Popayan, hebben geen anderen weg, om zig met Voorraad te voorzien, dan van Carthagena. Hunne Handelaars brengen Goud en Zilver, zo gemunt als in Staaven, Stofgoud en Smaragden aan: want, behalve de Zilvermynen, te Santa Fé bewerkt wordende, die door nieuwe Ontdekkingen dagelyks toeneemen, heeft men 'er anderen die de keurlykſte Smaragden geeven: maar de vermindering van de Waarde deezer Edele Steenen in Europa, inzonderheid in Spanje, heeft het Vertier derzelven grootelyks verminderd.

De Markt.

Deeze Markt, te Carthagena, die klein is in vergelyking met de Markt van Porto Bello, doet niettemin een groot getal van Winkels openen en vullen met allerley ſoort van Koopmanſchappen, waar van het voordeel gedeeltelyk

Digitized by Google

telyk komt aan de Spanjaarden, die met de Galjoenen komen, en of aanbevolen zyn aan of in Kompagnie met de Kargadoors of Handelaars, die de Europeaanſche Goederen brengen; gedeeltelyk aan de genen, die reeds in de Stad hunne Woonplaats hebben. De Kargadoors voorzien de eerſten met Goederen, hoewel niet van groote waarde, om hunne Klandizie te gewinnen; de anderen met Goederen van meer waarde, als van derzelver opregtheid verzekerd zynde, en beiden naar dat zy dezelven ſpoedig ſlyten. Dit is een tyd van algemeen voordeel; voor ſommigen door 't verhuuren van Huizen en Winkels; voor ſommigen door de toeneeming van hunnen Handel; voor anderen door het Werk dat hunne Negers en Slaaven doen, wier betaaling in evenredigheid vergroot wordt, naar dat zy meer arbeiden in de tyd van drukte: ook is 't niet ongewoon voor deeze laatſten, by die gelegenheid zo veel Gelds te winnen, dat zy hunnen Vrydom koopen en zelf een Winkel opzetten. Door de aankomſt der Vreemdelingen, ſomtyds tot meer dan de helft van 't getal der Inwooneren, vermeerdert ook de Verteering, en bygevolg de Prys der Levensbehoeften grootelyks, dat ten voordeele van de genen, die dezelven ter Markt brengen, ſtrekt. TIERRA FIRME. *Cartbagena.*

Deeze Koopmans drukte duurt alleenlyk zo lang als de Galjoenen in de Baay vertoeven, en wordt als dan van de *Tempo muerto*, of Doodſtroom tyd, gevolgd. De kleine Handel, die in deeze ſlappe tyd gevoerdt wordt, beſtaat in eenige weinige Bylanders van la Tri- Dagelykſe Handel.

ni-

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Cartbagena.*

nidad, de Havana en St. Domingo, brengende Tabak in bladen, Snuif en Suiker aan, en terugkeerende met Cacao of Chokolaad, Aardewerk, Ryſt en andere Waaren, welke men op die Eilanden noodig heeft. Zelfs van deeze kleine Vaartuigen wordt 'er naauwlyks één gezien, in twee of drie Maanden. Het zelfde kan men zeggen, van de genen die van Carthagena vaaren op Nicaragua, Vera Cruz, de Honduras en andere Plaatſen; maar de menigvuldigſte Togten geſchieden naar Porto Bello, Chagre of Santa Martha. De reden, dat men deezen Handel niet ſterker voortzet, is, dat de meeſten van die Plaatſen natuurlyk voorzien zyn met de zelfde ſoort van Levensbehoeften, en het dus niet noodig hebben met elkander te handelen.

Een andere tak van den Handel deezer Plaats, in de ſlappe tyd, wordt gedreeven met de Vlekken en Dorpen in haar eigen Regtsgebied, van waar men allerley noodwendigheden aanbrengt. Zulks geſchiedt meeſt met *Canoos* en *Champanas*, een ſoort van Schuiten tot het bevaaren der Rivieren zeer bekwaam, die dan veelal Huisraad en Stoffen tot Kleeding mede neemen, welke de Winkeliers van de Galjoenen gekogt hebben, enz. Geen Eetwaaren betaalen eenigen Impoſt aan den Koning, en iedereen mag, in zyn eigen Huis, zo veel Biggen dooden als hy dien dag denkt te zullen verkoopen: want Varkensvleeſch of Spek wordt 'er niet gerookt of gezouten, om dat het door de Hitte ſchielyk bederven zou. Alles, wat men uit Spanje inbrengt, gelyk Brandewyn, Wyn, Olie, Amman-

Digitized by Google

mandelen en Roſynen, betaalt Inkomende Regten, en wordt vervolgens zonder eenige verdere Belaſting in 't klein verkogt, uitgenomen 't gene de Winkeliers als een Schatting betaalen voor hunne Winkel, Kraam of Stal. Ook is 'er een Huis, waar in de Negers, die men uit Amerika derwaards voert, gebragt en als in een Schaapskooy gehouden worden, tot dat iemant komt om 'er te koopen: want van zulke Slaaven wordt tot den Landbouw en ander zwaar Werk gebruik gemaakt. TIERRA FIRME. *Cartbagena.*

Aan de Zuid-Ooſtzyde van de Baay is een veilige Landingplaats, en van daar een goede Ryweg voor Paarden naar *Texar de Gracia*, een Uur gaans van de Stad. Van daar loopt een Weg voor Koetſen naar Carthagena, en anderhalf honderd Schreeden van den voet des Bergs van St. Lazarus is een Byweg naar de Stad, over een ſmalle ſtrook Lands, daar de Paarden, omtrent dertig Schreeden ver, doorgaans tot den Buik toe door 't Water moeten loopen. Deeze en de gemelde breede Weg, zyn de eenigſte voornaame Ingangen van de Stad. Men kan de Gemeenſchap, langs den breeden Weg met het omleggende Land, afſnyden door een Linie van het groote Meir tot aan de Baay, ter langte van ongevaar honderd Roeden; alwaar de Weg ſmal is en meeſt door een Boſch loopt. Te Texar de Gracia, *Bosque*, *Alſivia* en *la Quinta*, zyn goede Landingplaatſen, en zeer goede Bakken met verſch Water. 't Omleggende Land.

De andere Steden of Vlekken, in de Provincie van Carthagena, zyn, *Zenu* en St. Sebastiaan op de Zeekuſt; *Madra de Popa* of *Madra de*

TIERRA FIRME.

de Dios de Popa, op den Weſter Oever van de Rivier van Santa Martha: *San Maria* aan den oorſprong van een Beek, die in de Zee uitloopt: en *Mompox* of *Santa Cruz de Mompox*, wel veertig Uuren gaans de Rivier op. Geen van deeze Plaatſen ſchynt een byzondere beſchryving te verdienen.

Golf van *Morosquillo.*

Zenu of *Sinu* legt aan een Rivier van dien naam, welke, aan de Zuidelykſte Grenzen der Provincie oorſprongelyk, tuſſchen twee ketens van Bergen Noordwaards ſtroomt, en met verſcheide takken valt in een groote Baay, genaamd de Golf van *Morosquillo*, die twintig Zeemylen van de Baay van Carthagena, ten Zuiden, is afgelegen. Deeze Golf heeft een Mond van wel vyf of zes Zeemylen wyd, en naar 't Weſten open, doch in dezelve is de Baay van *Zizapata*, waar in Schepen ten Anker kunnen leggen op vyf of zes Vademen Water, voor meeſt alle Winden beveiligd. De Valey, door welke die Rivier loopt, wordt ook Sinu genoemd, en Weſtwaards bepaald door de Bergen, *Sierras del Veneto*, beweſten welken een Landſtreek is, genaamd *Uraba*, die zig tot aan den Golf van Darién uitſtrekt: wordende de hoek, tegenover Kaap Tiburon, *Pointa de Aguada* getyteld.

Provincie van SANTA MARTHA.

De Provincie van SANTA MARTHA, welke Ooſtwaards aan die van Carthagena volgt, heeft de Noordzee ten Noorden en het Vaſte Land van Amerika ten Zuiden. Zuidwaards ſchynt zy zig byna zo ver als die van Carthagena, langs de andere zyde van de groote Rivier of *Rio de la Magdelena* uit te ſtrekken; Ooſtwaards tot aan de volgende. In het Noorde-

Digitized by Google

delyk gedeelte is een hoog Gebergte, dat men *Sierra de Santa Martha* noemt, 't welk het grootſte deel van deeze Provincie beſlaat. Deeze Bergen, altoos met Sneeuw bedekt, die de Hoofdſtad, wel twintig Uuren gaans ver, omringen, maaken de Landsgeſteldheid daar koel, en uitermaate verſchillende van die aan de Zeekuſt, alwaar het ſmoorheet is, gelyk te Carthagena. Het regent 'er ook zeer ſterk, in de Maanden September en October, doch in het overige van het Jaar zeer weinig, wegens de Ooſte en Noordooſte Winden; die aan de Kuſt heerſchen, verdryvende de Wolken en maakende de Lugt droog en gezond; zo MARTINIE'RE getuigt. TIERRA FIRME.

De Hoofdſtad, die den naam aan deeze Provincie geeft, legt omtrent veertig Zeemylen Noordooſt van Carthagena, op elf Graaden vyfendertig Minuuten Noorder Breedte. Haare Standplaats is op de Weſtzyde van een ſcherpe Uithoek der Kuſt, *Cabo de la Aguja* genaamd, naby de Rivier van Santa Martha, en aan den voet van 't gemelde Gebergte, dat een agtervolging ſchynt te zyn der Andes van Peru. Dit verheft zig, op eenigen afſtand agter de Stad, als een ſteile Muur, en wordt van DAMPIER gerekend wel zo hoog te zyn als de Piek van Teneriffe, boven de Oppervlakte der Zee; als zynde dertig Mylen van de Kuſt zigtbaar. De top daar van, gemeenlyk in Wolken verborgen, vertoont zig niet dan by helder Weer, en is als dan Sneeuwwit. De Hoofdſtad.

Men begrypt ligt, dat deeze Plaats zeer moet vervallen zyn, ſedert de Spaanſche Gal-

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Santa Martha.*

Galjoen-Vlooten dezelve niet meer aandoen. Zy werdt, in 't jaar 1525, door DRAKE t'eenemaal geruineerd, en ruim een Eeuw daar na, in 't jaar 1630, werdt zy door de Hollanders geplunderd, gelyk de Boekaniers dit, nog verſcheide maalen daarna, gedaan hebben. Hier door moet de Plaats zeer verarmd zyn, zo dat dezelve thans gezegd wordt uit naauwlyks dertig Huisgezinnen te beſtaan. Evenwel houdt 'er de Gouverneur van de Provincie zyn Verblyf met de Koninglyke Amptenaaren, en het is de Zetel van een Biſſchop, aan 't Aartsbisdom van Nieuw Granada onderhoorig. Ook heeft de Stad een zeer goede Haven, die door een Fort gedekt wordt; gelyk 'er twee leggen voor de Stad, waar van men 't eene *Sint Vincents*, het andere *St. Jans* Kaſteel noemt. Twee Eilandjes, die 'er voor leggen, inzonderheid het grootſte, *el Morro grande* genaamd, hebben een goede Legplaats en geeven bekwaame gelegenheid tot kielhaaling van de Schepen, als ook om dezelven te voorzien van verſch Water.

Het weinige, dat het Land tot den Koophandel uitlevert, wordt naar Carthagena gevoerd, of opgekogt door de Smokkelaars. De Ingezetenen dryven eenige Koopmanſchap met de Indiaanen, die in de nabuurſchap woonen, brengende meeſt Aardewerk en Katoene Kleedjes aan. Vee houdt men 'er weinig, doch op de Vlakte, tuſſchen de Stad en de Bergen, komen een menigte Oranje-Appelen en Limoenen, benevens Ananaſſen en zelfs Druiven voort. Het Bergagtige deel wordt gezegd Mynen van Goud en koſtbaare Steenen te bevat-

vatten. Ook zyn 'er, op een of anderhalf Uur afſtands van de Stad, Zoutperken, die zeer wit en fyn Zout uitleveren, dat men in de nabuurige Plaatſen vertiert. TIERRA FIRME.

Teneriffe is een andere Stad in deeze Provincie, ongevaar vyfentwintig Uuren gaans van de Hoofdſtad, aan de groote Rivier van Santa Madalena, ruim twintig Uuren Ooſtwaards van Carthagena gelegen. Over Land is de Weg van Santa Martha derwaards zeer moeilyk, doch men kan 'er bekwaamlyk komen, ten deele over de Zee, ten deele langs de Rivier. Omtrent dertig Uuren Zuidelyker, of hooger op, aan dezelve, legt *Tamalameque*, daar de Lugt zeer heet is, wegens den Zuiden Wind, die 'er het grootſte deel des Jaars waait; doch het Land niettemin vrugtbaar in Weylanden, zo dat men 'er veel Vee heeft. Een groot deel vindt men bedekt met groote Boſſchen, inzonderheid langs de Rivier, welker overvloeijing een groote menigte van Moeraſſen en Meiren maakt, in de laage Gronden. Van de Spanjaarden wordt deeze Stad *Villa de las Palmas* geheten. Omtrent twintig Uuren Zuidooſt van de laatſtgemelde vindt men *Ocanna*, leggende aan *Rio del Oro* of de Goud-Rivier, die in *Rio la brixa*, en deeze in de Rivier de la Madalena valt, op een plaats, genaamd *Puerto de Ocanna*, dat is de Haven van Ocanna. Teneriffe. Tamalameque. Ocanna.

De Stad der Koningen, *Cuidad de los Reijes*, is gelegen in 't midden van een Valey, genaamd *Upari*, vyfentwintig Uuren van Santa Martha ten Zuidooſten. In deeze Valey, die als een Kom uitmaakt tuſſchen het hooge Ge- Ciudad de los Reijes.

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

bergte, vloeijen een menigte Rivieren van alle kanten te ſamen, om die te formeeren, welke *Ceſaré Pompateo* getyteld wordt, ſtroomende Zuidwaards en vallende by Tamalameque in de Rivier de la Madalena, die Noordwaards afvloeit. Het Klimaat is hier niet zeer heet in de Zomer, die met December aanvang neemt; alzo de Hitte van de Zon door de Ooſtelyke Winden getemperd wordt. Het regent 'er, des Winters, zeer ſterk. De Grond is niet alleen in Weylanden, maar ook in Boomvrugten ryk. De Indiaanen, die in de nabuurſchap woonen, zyn wreed, Oorlogzugtig en zeer kwaadaartig, en de Spanjaarden, die 'er in deeze Stad niet veel zyn, kunnenze naauwlyks in onderwerping houden.

PROVINCIE VAN RIO DE LA HACHA.

De Provincie, die Ooſtwaards aan deeze volgt, is veel kleiner van uitgeſtrektheid, hoewel zy een vry groot deel van de Zeekuſt beſlaat. Dezelve voert haar naam naar de Hoofdſtad, RIO DE LA HACHA, die eertyds van de Spanjaarden *Nueſtra Segnora de los Nueves*, naderhand *de los Remedios*, geheten werdt. Zo dra men de Spaanſche Galjoenen, in 't voorby zeilen, aldaar ziet, wordt 'er door Boden, binnenslands, kennis van gegeven aan alle de Volkplantingen of Steden en Vlekken, om hunne Waaren gereed te maaken voor de Markten te Carthagena en Porto Bello. Ook plagten daar de Sloepen van Jamaika veel te komen handelen. De Haven is geheel open en heeft geen beſchutting voor de Noorde Wind.

De Stad.

Weleer plagt deeze Plaats zeer welvaarende

Digitized by Google

de te zyn, zo wegens de Paarlviſſcheryën als den Sluikhandel, doch de Boekaniers hebben haar zo dikwils geplunderd, in de voorgaande Eeuw, dat de Spaanſchen eindelyk, in 't jaar 1682, een Beſluit namen omze te verlaaten. Niet lang daarna, egter, herſtelden zy dezelve wederom, zo dat het thans een Vlek wordt gezegd te zyn, van ongevaar honderd Huizen of Wooningen, met eenige Verſterking, leggende op een Berg of Heuvel, niet verre van de Zeekuſt. Het omleggende Land is vrugtbaar, en brengt veel Europiſch Fruit voort: men vindt 'er Aderen van Goud en zeer goede Zoutperken: ook wilde en zeer verſcheurende Beeſten, Tygers inzonderheid, en in de Rivieren een menigte van Kaymans of Krokodillen. TIERRA FIRME. *Rio de la Hacha.*

De *Rancho-Reys* of *Rancheria's*, gelyk zy gewoonlyk genoemd worden, zyn twee kleine Indiaanſche Vlekken of Dorpen, ongevaar zes Uuren gaans beooſten de Stad gelegen. De Spanjaards plagten daar twee Barken te houden tot de Paarlviſſchery, leggende de Banken vier of vyf Mylen van den Oever. Hieromſtreeks ſchynen de Indiaanen een hardnekkig ſoort van Volk te zyn. De Spanjaards verhaalen, dat zy zeer menigvuldig zyn in getal en aan het juk der dienſtbaarheid niet onderwerpelyk, maar door den Handel tot eenige beſchaafdheid gebragt; gelyk 'er ook Spaanſche Geeſtelyken zig onder bevinden zouden. Zy beſchryven hun, als lang van Aangezigt, zwart van Haair, met de Neus in 't midden wat verheven, en van een bars Gelaat. Het Land is ſchraal, zynde een ligt Indiaanſche Dorpen.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. Zand naby de Zee, meeſtendeels Savannah of Vlakte, met grof Gras, daar niettemin veel Vee geweid wordt. Ieder Man kent het zyne en paſt 'er op, maar het Land hebben zy gemeen, uitgezonderd alleen de Wooningen en kleine Plantagiën, welken ieder Huisgezin heeft, met eenige beſchutzel daar om heen. Zy kunnen die naar believen verplaatzen, en een andere Woonplaats of Weide uitkiezen. Dit gedeelte van Amerika is niet zo zeer aan Regen onderhevig, als 't gene beweſten Santa Martha legt: evenwel heeft men 'er Orkaanen of Donderbuijen, maar zo geweldig niet als die aan de Kuſt van Porto Bello, noch zo menigvuldig.

VENEZUELA. De Landſtreek, die Ooſtwaards volgt, voert den naam van VENEZUELA. Deeze Provincie, die ook ten Noorden aan den Oceaan paalt, ſchynt Zuidwaards zig omtrent zeventig Uuren gaans uit te ſtrekken, naamelyk tot aan een Arm van de Rivier Oronoko, die *Apuré* genoemd wordt. Ooſtwaards is de uitgeſtrektheid, indien men 'er de *Caracas*, een groote Landſtreek, die onder den zelfden Gouverneur ſtaat, in begrypt, wel honderddertig Uuren gaans. Midden door dit Land heen, loopt een richel van hooge Bergen, zynde een agtervolging der Andes van Peru, welke aan de Zeekuſt eindigt tegenover Curaçao en onze andere Eilanden, die waarſchynlyk de toppen zyn van den zelfden Bergreeks, in Zee voortloopende. De Provincie wordt 'er door geſcheiden in een Weſtelyk en Ooſtelyk gedeelte, waar van het eigentlyke Venezuela het eerſte is. Hier heeft men goe-

de

Digitized by Google

de Weylanden, wel van Hoorn- en Wolvee voorzien: ook Wild van allerley ſoort in overvloed, en verſcheurende Dieren: men teelt 'er veel Koorn, hebbende twee Oogſten in een Jaar. Veel Katoene Stoffen worden 'er gemaakt van de Indiaanen, die men in de naburige Provinciën vertiert. Ook zyn 'er veele Plantagiën van Cacao, Suiker en Tabak. Men wil, dat het getal der Ingezetenen, boven en behalve de Spanjaards, Mulatten en Negers, over de honderdduizend zy. TIERRA FIRME.

Het groote Meir *Maracaybo*, dat zynen ingang heeft in 't diepſte van den Golf van Venezuela, tegenover en maar veertig Mylen Zuidweſtelyk van Curaçao of Aruba, verdient onze opmerking. De Spanjaards noemen 't zelve *Lago de nueſtra Senjora*, dat is, het Meir van onze Lieve Vrouw. Het is ovaal of langwerpig rond, wel dertig Zeemylen over den eenen, twintig over den anderen kant, en tagtig in den omtrek. De menigvuldige Rivieren, welken het van 't gemelde Gebergte en van dat van Santa Martha ontvangt, beletten niet, dat het Water in 't zelve, met den Vloed, eenigermaate brak worde. Men vangt 'er veelerley ſoorten van Viſch in, waar onder eenigen, die zeer groot zyn. Door middel van dit Meir wordt, van de Ingezetenen deezer Provincie, met die van Nieuw Granada gehandeld. Aan den Hals van 't zelve, die het, op de Kaart, naar een Goudbeurs doet gelyken, ſtaat het Vlek *Maracaybo*, welks naam, gelyk ook die van het Meir, by ſommigen *Maracabo*, en by anderen *Macarabo* geſpeld wordt. Meir *Maracaybo*.

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

Deeze Plaats, die zeer vermaakelyk aan het Meir, omtrent als Geneve in Europa aan het haare legt, (dat egter ongelyk kleiner is); bevat een groot getal van aanzienlyke Gebouwen met Balkons voorzien, daar men een verrukkelyk Gezigt op het Meir heeft. Hier, rekent men, zyn meer dan vierduizend Inwooners, waar onder meer dan agthonderd de Wapenen kunnen voeren. De Plaats heeft een Gouverneur, die van den Gouverneur der Provincie niet afhangelyk is. Kleine Vaartuigen komen van alle kanten derwaards, om de Waaren en Vrugten aan te brengen, inzonderheid beſtaande in Tabak, Indigo, Cacao, Suiker en raauwe Huiden. Hierom wordt Maracabo voor den Stapel gehouden van Merida niet alleen, maar zelfs van de Steden of Plaatſen op de Grenzen van Nieuw Granada. De Goederen worden van de Spaanſche Schepen en anderen opgekogt, die 'er komen handelen. Ook timmert men 'er Schepen, die vervolgens op de Weſtindiſche Eilanden en zelfs op Spanje vaaren: want tot den Scheepsbouw is 'er goede gelegenheid.

Dorp *Gibraltar.*

In de nabuurſchap van het Dorp *Gibraltar*, dat aan de Ooſtzyde en in 't diepſte van het Meir legt, zyn een menigte ſchoone Plantagiën. Het Land daar omſtreeks is vlak, wordende door veele Rivieren bewaterd en brengende alle ſoort van Boomen voort, die aan het Klimaat eigen zyn. Ook is 'er overvloed van Viſch en allerley Leeftogt; doch in 't Regenſaizoen is 't 'er zeer ongezond: weshalve alle de vermogende Planters meeſt te Maracabo huishouden. De Plaats heeft tot beſchut-

Digitized by Google

ſchuttinge een Fort, maar, niettegenſtaande zulks, werdt zy, in 't jaar 1679, door de Franſche Kaapers ingenomen en verbrand, na dat zy dezelve geplunderd hadden. TIERRA FIRME.

De Hoofdſtad deezer Provincie, genaamd *Venezuela*, heeft, zo men wil, dien naam daar van gekreegen, dat zy, byna gelyk Venetie, in 't midden der Wateren gelegen is. Sommigen noemen haar *Coro* of *Cora*, en geeven aan de Provincie den naam van *Corana*, dat egter niet gemeen is, by de Spaanſchen. De Standplaats is aan de Noordzee, ongevaar veertien Uuren gaans ten Noordooſten van Maracabo, op een hals of Land-engte, door welke een Schier-Eiland, *Paragoana* genaamd, aan 't Vaſte Land gehegt wordt. Dit Schier-Eiland heeft een punt, die Noordwaards uitſteekt, genaamd Kaap van *San Roman*, welke niet meer dan twintig Mylen af is van Curaçao. De Plaats wordt gezegd te leggen op tien Graaden veertig Minuuten Noorder Breedte. Zy is niet aanmerkelyk wegens Vermogen, Volkrykheid of Koophandel, en ſchiet in deezen by Maracabo veel te kort. Men vindt 'er een Biſſchop, en 'er plagten weleer de Geregtshoven van de Provincie te zyn. Venezuela of Coro.

San Tago, dat op de Kaart van D'ANVILLE *Valencia* ſchynt genoemd te zyn, legt omtrent veertig Uuren van Coro ten Zuidooſten en vyf of zes Uuren van de Zeekuſt, of van *Porto Cabello*, dat een Haven is in 't diepſt van *Golfo triſte*. Men heeft naar deeze Plaats maar twee Wegen van 't Strand, die beiden zeer ongemakkelyk zyn, loopende over ſteile Rotſen en Gebergten. Zy werdt in 't jaar San Yago of Valencia.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. 1595 door de Engelſchen, na de vermeeſtering van Caraccas, overweldigd.

Porto Cabello. De Admiraal Knowles, in 't jaar 1743 het hoofd geſtooten hebbende te *la Guaira*, kwam, na de herſtelling van zyn Vloot, op den 15 April, voor *Porto Cabello* of *Cavallo*, welke Plaats, door den Gouverneur van Caraccas, toen voorzien was met eene Bezetting van vyftienhonderd Matroozen en Soldaaten, benevens vierduizend Indiaanen, Zwarten, enz. De Admiraal twaalfhonderd Man op 't Strand ontſcheept hebbende, onder 't Bevel van een Majoor, werden deeze des nagts aangetaſt van de Faſcine Battery by *Punta Brava*, en, in wanorde gebragt zynde, trokken zy met verwarring te rug, wordende weder ingeſcheept. Den 24 April deedt de Admiraal een algemeenen Aanval op het Kaſteel en de Batteryën, duurende het Gevegt, van beide zyden, met veel hardnekkigheid, tien Uuren lang, tot dat, de meeſte Schepen hunne Ammunitie altemaal geſpild hebbende, en veele zodanig beſchadigd zynde aan Maſten en Touwwerk, dat zy naauwlyks zeil konden maaken, de Admiraal Zein gaf om de Kabels te kappen, en naar *Burburata* ſtevende, tot herſtelling van zyn Vloot.

La Guaira. *La Guaira* of *la Gujara*, dat men ook wel *la Guerre* noemt, is een voornaame Zeeplaats, vyfentwintig Mylen Ooſtelyker aan de Kuſt gelegen. Het maakt de Reede uit van de Hoofdſtad van Caraccas, en, hoewel een ſlegte Haven zynde, wordt dezelve doch veel bezogt van Spaanſche Schepen; terwyl de Hollanders en Engelſchen gaan ankeren in de Zan-

Digitized by Google

Zandige Baaijen, die hier en daar aan de Kuſt leggen, in de opening der Valeijen, en zeer goede Reeden maaken. De Stad plagt onverſterkt te zyn, hebbende maar een klein Fort of Kaſteel, doch na dat zy, in de voorgaande Eeuw, door de Engelſche Kaapers zo zeer benadeeld was, hebben de Spaanſchen haar met Wallen en Batteryën voorzien; zo dat 'er de Admiraal KNOWLES, als gemeld is, ook het hoofd voor ſtiet. Hy hadt dezelve gebombardeerd, verſcheide Breſſen in de Wallen geſchooten, de Kerken en eenige Huizen geruineerd; doch deedt zyn Volk niet landen, en de Vloot was zodanig gehavend, dat hy het noodig oordeelde naar Curaçao te zeilen om zig te herſtellen. Boven het Vlek is, op den Berg, een Wagthuis, van het welke Zeinen gemaakt worden, als men Schepen in Zee ontdekt. TIERRA FIRME.

Gemelde Hoofdſtad, die men in Spanje *Leon de Caraccas*, doch by ons gemeenlyk *de Caracques* noemt, heeft dien naam ontleend van des Lands Inboorlingen, die ook aan het geheele Ooſtelyk deel der Provincie, dat is aan een Landſtreek op zig zelve, beooſten Venezuela, welke onder den zelfden Gouverneur ſtaat, gegeven wordt. Deeze Landſtreek is een groote Vlakte, door welke veele Rivieren vloeijen, die zig Zuidooſtwaards in de Oronoko ontlaſten, hebbende overvloed van Hoornvee. De Hoofdſtad, egter, niet ver van Zee, en maar weinige Uuren bezuiden la Guaira, is in 't Gebergte gelegen. Een Spanjaard, zynde een bekende van DAMPIER, hadt hem verhaald, dat zy wel driemaal zo groot ware Caraccas of de Caracques.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. als de Corunha of *the Groyne* in Gallicie. Veel Eigenaars woonen 'er van de Cacao-Laanen, die 'er in de Valeijen aan den Oever zyn, wordende de Plantagiën door Opzienders en Negers waargenomen. De Weg naar deeze Stad, over het Gebergte, is zeer ongemakkelyk en gevaarlyk: doch voor *'t* overige legt zy zeer vermaakelyk in een vrugtbaare Valey, van twee Uuren gaans lang, en op ſommige plaatſen een half Uur breed.

De Zeekuſt. De Kuſt der Caracques is om verſcheide redenen merkwaardig. Het is een onafgebroken ſchakel van hooge Gebergten en Valeijen, ter langte van omtrent twintig Zeemylen of Uuren gaans, ſtrekkende Ooſt en Weſt, doch op zulk een wyze, dat de richels van Bergen en de Valeijen, beurtlings, op den Oever uitloopen, van 't Zuiden Noordwaards. Eenigen deezer Valeijen zyn ongevaar een Kwartier gaans wyd, anderen niet boven de honderd Roeden, en in langte, van de Zee af, zyn naauwlyks eenigen meer dan anderhalf Uur gaans diep: zynde 'er, op dien afſtand van het Strand, een Bergrug, die de korte Richels ſamenvoegt en het Zuid-end van de Valey ſluit, welke aan het Noord-end open legt naar Zee toe, maakende de gemelde Zandige Baaijen. Zo wel die Hoofdrug, als de korte Richels, zyn zeer hoog; des de Valeijen en Baaijen, zig, op den afſtand van drie of vier Mylen in Zee, naauwlyks vertoonen, doende zig alles te ſamen op als een hoog Gebergte. De Bergen zyn van boven kaal, doch naar bene-

den

Digitized by Google

den toe vindt menze bedekt met die zelfde soort van vette Aarde, welke in de Valeijen is, en, hoewel men in sommigen niet dan een harde roode Kley heeft, is de Grond overal zeer vrugtbaar en Waterryk; gelyk 'er ook veel Spanjaarden en Negers in huisvesten. TIERRA FIRME.

Deeze geheele Kust is onderhevig aan droge Winden, inzonderheid uit het Noordoosten, en zulks op verscheide Jaargetyden; doch in andere opzigten zeer gezond, met een aangenaame zuivere Lugtsgesteldheid. De Spaansche hebben Uitkykplaatsen of Wagthuisjes op de Bergen en Borstweeringen in de Valeijen, zynde, zo wel als de meeste Negers, met Wapenen voorzien om de Valeijen te beschermen. Hier op wordt van ons Volk op Curaçao een Handel gedreeven, die hun zeer voordeelig is. Zy voeren herwaards allerley Europeaansche Goederen, krygende daar voor zeer ryke Retoeren, meest van Cacao-Nooten, die aan deeze Kust beter vallen dan elders in Amerika. Ook krygen zy daar, ter sluik, wel Huiden, Zilver en andere Contrabande Waaren. De Goederen, die men 'er vertiert, bestaan meest in Linnens, Katoenen, Sterke Drank en Aardewerk. De Engelschen van Jamaika en elders, smokkelen 'er niet minder (*).

De

(*) Van het gene den Handel onzer Natie betreft, op deeze Kust, zal ik nader moeten spreeken, in de beschryving van Curaçao en de andere Eilanden van onzen Staat, die zeer digt aan de Kust van deeze Provincie leggen, welken ik beschryven zal, als wy tot onze Westindiën gevorderd zyn.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. De Cacao-Boom.

De Leeftogt van dit Land beſtaat in Spaanſche Tarw en Bananaſſen, benevens Amerikaanſch Gevogelte en eenige Varkens; maar het hoofd-Produkt der Valeijen, en inderdaad de eenigſte Koopwaaren, die men 'er opentlyk verhandelt, beſtaan in de Cacao-Nooten. Wy geeven hier de beſchryving van den Boom, die dezelven voortbrengt, groeijende natuurlyk op verſcheide plaatſen van dit Wereldsdeel, doch niet dan onder de heete Lugtſtreek, en, zo het ſchynt, meeſt aan de Zee-Kuſt. Men vindt deeze Boomen in de Baay van Campêche, aan Coſta Rica, tusſchen Porto Bello en Nicaragua, gelyk ook aan de Rivier van Guayaquil in de Zuidzee, aan de Kuſt van Peru, en in de Valey van Collima, aan de Zuidzyde van Mexico. Zelfs vonden 'er de Engelſchen op Jamaika by hunne eerſte aankomſt, die egter meeſt tot Laanen en belommering dienen; dewyl de Vrugt daar weinig deugt.

De Cacao- of Kakau-Boom, gelyk wy het uitſpreeken, heeft op 't hoogſte een Stam van anderhalf Voet over 't Kruis, en zeven of agt Voeten lang, tot aan de Takken, welke zig, gelyk die van een Eikeboom, wyd uitſpreiden, met een taamelyk dik, glad, donker groen Blad, gelykende naar dat van een Pruimboom, maar grooter. De Nooten zitten in Peulen, van grootte als twee Vuiſten van een Menſch, aan welker breede end een klein, taay, dun Steeltje is, waar mede zy hangen aan den Boom, op ongeregelde afſtanden van boven tot onderen verſpreid, en aan de dikke Takken een weinig opwaards, inzonderheid by

Digitized by Google

by de Mikken, daar zy dikſt hangen; doch nooit aan kleine Takken. Daar mogen, doorgaans, twintig of dertig van deeze Peulen aan een weldraagende Boom zyn, en men heeft 'er twee Oogſten van in een Jaar, den eenen in December, maar den beſten in Juny. De Peul zelf of Schil is bykans een half Duim dik, niet Spongieus noch Houtig, maar van zelfſtandigheid tuſſchen beiden in, brooſch en harder dan de Schil van een Limoen, met de Oppervlakte zeer knobbelig en oneffen. In 't eerſt zyn de Peulen donker groen, doch met de zyde, naar de Zon toe, vuil rood: als zy aanrypen wordt het groen helder geel, en het vuile ſchoon hoog rood, zeer bevallig voor 't Oog. Zy worden nooit allen te gelyk ryp, of op eens ingezameld: maar, drie Weeken of een Maand lang, wanneer het in 't Saizoen is, gaan de Opzienders der Plantagiën dagelyks uit, om te zien, welke geel geworden zyn, ſnydende 'er, op eens, zo het kan zyn, niet meer dan ééne van een Boom. TIERRA FIRME.

Als de Peulen dus ingezameld zyn, legt menze aan verſcheide hoopen te broeijen, en dan, de Schil of Dop met de Handen open breekende, pellen zy 'er de Nooten uit, welke de eenigſte zelfſtandigheid zyn, die zy bevatten, hebbende geen Vezelen of Merg tuſſchen zig, en, uitgenomen dat zy niet op ryën zyn geplaatſt, digt tegen elkander, gelyk de korrels van de Spaanſche Tarw en zo naauw geſchikt, dat men, na dat zy uit de Peul gepeld zyn, 'er de Nooten niet weder in zou kunnen krygen, dan met veel moeite. Daar zyn ongevaar honderd Nooten in een Peul, klei- De Cacao-Nooten.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. kleiner of grooter, naar dat de grootte van de Peul verſchillende is. Uitgepeld zynde, legt men de Nooten, op Matten, in de Zonneſchyn te droogen; waar na zy niet meer zorg behoeven, hebbende een dunne harde Huid en veel Olie, welke hun bewaart: zo dat het Zeewater 'er zelfs geen kwaad aan doet. Men gebruiktze voor Geld in de Baay van Kampêche.

De jonge Boomen worden aangekweekt van Nooten, die men, met het dikke end nederwaards, ſteekt in fyne zwarte Aarde, en op de zelfde plaatſen daar zy draagen moeten; 't welk zy doen in vier of vyf Jaaren tyds, zonder te behoeven verplant te worden. Daar zyn gemeenlyk van vyfhonderd tot tweeduizend en meer van deeze Boomen in een Plantagie of Cacao-Laan, gelyk men dezelven noemt. Men beſchut de jonge Boomen tegen de ſterke Hitte van de Zon, de eerſte twee of drie Jaaren, door middel van Weegbree- of Piſangboomen, die vervolgens weder worden uitgeroeid.

Eilanden. Behalve de gemelde Eilanden van onzen Staat, leggen 'er aan de Kuſt van de Caracques nog eenigen die haare opmerking thans

Aves. verdienen. Het Eiland *Aves*, 't welk zyn naam van de menigte van Vogelen heeft, die men daar vindt, is omtrent vyfentwintig Zeemylen van de naaſte Kuſt en dertig van Porto Cabello Noordwaards, ruim twintig Mylen Ooſtwaards van 't Ooſt-end van Curaçao afgelegen. Het heeft niet meer dan een Uur gaans langte en een Kwartier gaans op 't breedſte. Aan de Noordzyde is het laag Land, dat met

den

Digitized by Google

den Vloed onder loopt; maar aan de Zuid- TIERRA
zyde beſtaat het uit een Koraalbank, van de FIRME.
Zee opgeworpen, en zeer Rotsagtig. Hoe onvrugtbaar ook, wordt dit Eiland dikwils bezogt van de Kaapers, dewyl 'er, aan de Noordzyde, een goede Haven is, daar zy bekwaamlyk kunnen kielhaalen: want 'er is een Rif, of Klippige Bank, welke van het Ooſt-end omtrent een Myl Noordwaards loopt, en dan, zig Weſtwaards wendende, als 't ware een Halve Maan maakt. Dit Rif breekt alle geweld der Golven of Zeebaaren, zo dat men, beweſten hetzelve, een goede Reede heeft, in gelyke Zandgrond het Anker kunnende werpen. Eenige kleine laage Eilandjes binnen dit Rif, maaken 'er als een Haven van. Een kleinder Eilandje legt beooſten Aves, dat de Kaapers het kleine Aves noemen, zynde met Mangles-boomen begroeid. Niets onthoudt zig op deeze Eilanden, dan Gevogelte.

Orchilla, 't welk dertig Mylen beooſten A- *Orchilla.*
ves, en vyfentwintig Mylen ten Noordooſten van la Guayra gelegen is, heeft wel eens zo veel langte en breedte. Men vindt het in verſcheide Perken afgedeeld, waar van het grootſte, meeſt laag Land zynde, de gedaante heeft van een Halve Maan. Zy zyn allen van elkander, door zeer ondiepe Kanaalen, afgeſcheiden. Op de Ooſt- en Weſtkaapen zyn eenige Heuvelen, daar zig voornaamelyk Geiten onthouden. Aan de Zuidweſtzyde des Eilands is de Zee zeer diep, en de Oever zo ſteil als een Muur; des 'er de Schepen zeer naby kunnen komen. De Noordweſtzyde heeft naauwlyks eenig Kruid of Geboomte, die 'er ook maar

TIERRA FIRME. maar weinig aan de Ooſt- en Noordzyde gevonden worden. De Grond is zout, en derhalve van weinig dienſt voor Plantgewaſſen, en, dewyl 'er geen Bronnen van verſch Water zyn, ziet men ook naauwlyks eenige Vogelen op hetzelve. De Dieren, behalve Geiten, beſtaan 'er in een ſoort van Haagdiſſen.

Roca's. Tuſſchen Aves en Orchilla leggen de *Roça's* of Rotſen, zynde een trop kleine onbewoonde Eilanden, omtrent dertig Mylen van Kaap *Coadera*, die de Noordelykſte Uithoek van de Caracques is, ten Noorden. Zy ſtrekken zig, Ooſt en Weſt, omtrent vyf Uuren gaans, ter breedte van drie Mylen uit. Het Noordelykſte is het merkwaardigſte, van wegen een hooge witte Steenige Berg aan 't Weſtend, dien men op een goeden afſtand in Zee kan zien, en waar op een menigte van Zeevogelen zig onthouden, die eigen zyn aan de heete Lugtſtreek. Men vindt 'er de zogenaamde Keerkring- en Fregatvogelen, Stroo-Staarten en anderen, die hunne Neſten maaken in of op de Rots. Dit Gevogelte, en derzelver Eijeren, ſtrekt, indien menze gaat opzoeken en vangen, tot een zeer goede Spyze voor den Zeeman.

NIEUW ANDALUSIE. Het overige der Noordzyde van Zuid-Amerika, wordt, zo ver het onder de Spaanſche Kroon ſtaat, NIEUW ANDALUSIE getyteld. Men kan de paalen van deeze Provincie niet nader opgeeven, dan dat zy Ooſtwaards aan die van Venezuela of de Caracques volgt, Noord- en Ooſtwaards aan de Noordzee grenſt, Zuidwaards aan Guajana. De uitgeſtrektheid zal, indien men alle Landen zelfs, waar de Eu-

Digitized by Google

Europeaanen geen den minſten voet of Vastigheid in hebben, mede in de verdeeling begrypen moet, Zuidwaards wel honderdzestig Uuren gaans zyn: van 't Ooſt naar 't Westen half zo veel. CUMANA en PARIA zyn de Noordelykſte deelen, die ik eerſt, benevens de Zeekuſt en Eilanden zal beſchryven, gaande dan over tot het Land aan de Rivier Oronoko, die uit Nieuw Granada afkomſtig is. TIERRA FIRME.

De Hoofdſtad van deeze Provincie, die den naam geeft aan 't gemelde Diſtrikt, is *Cumana* of Comana, leggende van de Hoofdſtad der Caracques veertig Uuren gaans ten Ooſten, drie Uuren van den Oever der Zee. De Spanjaarden noemden deeze Stad, die van hun in 't jaar 1520 gebouwd werdt, Nieuw Cordua. Zy heeft tot beſchutting een ſterk Fort of Kaſteel, aan den ingang van een Baay, die men noemt *Golfo de Carriaco* of *de Cumana*, welke zeer bekwaam voor de Scheepvaart zou zyn, indien de Mond niet zo ondiep ware, dat 'er geen Schepen kunnen inkomen. Aan dit Meir, niettemin, leggen eenige welvaarende Vlekken of Dorpen. Benoorden 't zelve vindt men de Zoutbedden van *Araya*, by de Kaap van dien zelfden naam, leverende een groote veelheid van Zout uit, dat aan de Ingezetenen van dit Land veel voordeel toebrengt. De Boekaniers ſtieten, in 't jaar 1670, met groot verlies het hoofd voor deeze Plaats. Cumana.

Verina, een klein Vlek of Spaanſche Volkplanting, die ongevaar twintig Uuren gaans van Cumana ten Ooſten legt, wordt gezegd beroemd te zyn wegens de uitmuntende Tabak, welke daar omſtreeks valt, en waar van *Verina.*

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

die misschien den naam van Varinas zal ontleend hebben.

Eiland *Margareta.*

Aan de Zeekust heeft men voornaame Eilanden. *Margareta*, 't welk de Spaansche *Santa Margareta de Caraccas* tytelen, is by de twintig Uuren gaans lang en vyf of zes Uuren breed. Sommigen rekenen den Omtrek op vyf- of zesendertig Uuren. Het legt niet boven agt of negen Mylen van de Kust van Cumana, en is, wegens zyne altoos duurende groenheid, zeer bevallig voor 't gezigt, met menigvuldig Kreupelbosch, leverende ook veel Vrugten uit. Men heeft 'er goede Weylanden, en teelt 'er overvloed van Koorn. Daar plagten veele Ingezetenen te zyn, of natuurlyke Amerikaanen; niettegenstaande 'er geen bronnen zyn van versch Water, 't welk gehaald moet worden van de Vaste Kust. Ook hebben de Spanjaarden op de Oostpunt een Vastigheid gehad, welke de Hollanders in 't jaar 1620 ruineerden, plunderende het Vlek en het Geschut weg voerende. Sedert is dit Eiland door de Spaansche verlaten, hoewel het niettemin onder de Spaansche Kroon behoort, wordende meest bewoond van Indiaanen en eenige Mulatten, die 'er, in 't midden, een Stad hebben, en daar by een Dorp, genaamd *Macanao*. Het Eiland staat nog onder een byzonderen Gouverneur.

Toen Margareta in zyn grootste luister was, werden dagelyks een groot getal Booten gebruikt tot de Paarlvisschery, ten welken einde men de Negers, die herwaards gebragt werden van de Kust van Afrika, met geweld dwong in 't Water te duiken, op de diep-

Digitized by Google

diepte van vyf of zes Vademen, om de Oesters af te rukken van de Klippen op den bodem der Zee. Dit vereischte een groote kragt niet alleen, maar stelde dat Volk ook bloot aan verslinding of verminking door de Haaijen en dergelyke Zeemonsters: 't welk, benevens de vermindering van de Oesters, deeze Vischery grootelyks in verval gebragt heeft. Het vyfde der Inkomsten behoort aan den Koning, die de Inboorlingen deezes Eilands hunne Vryheid schonk, om dat zy, zonder tegenkanting, de Spaansche ontvangen hadden. TIERRA FIRME.

Tusschen la Margareta en Kaap Arayja, midden in 't Kanaal, legt het Eilandje *Cubagua*, dat, hoe klein ook en onvrugtbaar, als byna geheel met Doornen begroeid zynde, en geen Gedierte hebbende dan Konynen, zeer beroemd geweest is wegens de Paarlvischery. Toen dezelve in zwang ging, naamelyk, hadden de Spanjaarden 'er een Steedje of Vlek aangelegd, dat zy den naam gaven van nieuw Kadix. Hetzelve bleef bewoond, zo lang 'er Paarlen in de nabuurige Zee gevonden werden, doch is nu geheel vernield, en men vindt geen Mensch op dit geheele Eilandje. *Cubagua.*

Onder de Paarlvischeryën, die 'er zo veel aan de geheele Noordkust van Zuid-Amerika plagten te zyn, was die van *Cubagua* de eerste of Oostelykste. Men vondt daar wel niet de beste maar de meeste Paarlen. Hier aan volgde die van *Margareta* of het Paarlen-Eiland, daar de Paarlen grootst, fynst en de regelmaatigsten in geheel Westindie, vielen. De derde was de Vischery van *Cumanagota*, vyftien Mylen beweesten Cumana aan de Kust, Paarlvischeryën.

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

in 't diepſte van den Golf van Caracques. De vierde Viſſchery was die de Spaanſchen *Ransheria* noemden, aan den Mond van Rio de la Hacha; de vyfde die van *Santa Martha*, veertig Mylen Weſtelyker.

De tyd om te duiken, naar Paarlen, is van de Maand Oktober af tot aan Maart, wanneer van Carthagena tien of twaalf Barken afzeilden, onder beſcherming van eenige Oorlogſchepen, maakende dus een Vlootje uit, genaamd de *Armadilla*, 't welk, zynen toer gedaan hebbende, naar de zelfde Haven terug keerde, die het middelpunt was van den Paarlhandel. Deeze Barken hebben een Admiraal, genaamd *la Capitana*, aan wiens boord alle de Oeſters, die men over dag viſcht, 's avonds gebragt worden. Eenigen der Slaaven, die men om te duiken gebruikt, kunnen byna een Kwartier Uurs onder Water blyven, en brengen dan een Korfje met Oeſters boven.

De Paarl-Oeſter of Parlemoer-Schulp, gelyk menze gewoonlyk noemt, is veel grooter dan een gewoone Oeſter, en bevat gemeenlyk tien of twaalf Paarlen van verſchillende grootte. De rypſte en grootſte vertoonen zig eerſt, de kleinſte en onrypſte zitten dieper in de Schulp. Wanneer de Oeſters op den Oever gebragt zyn, begraaft menze in het Zand, tot dat zy, door de Hitte van de Zon, bederven en van zelf open gaan, en de Paarlen zig openbaaren. In ſommigen vindt men 'er veel, in anderen weinig, en in eenigen in 't geheel geene: men neemtze 'er uit, maaktze ſchoon, droogtze en doetze door een ſoort van Zeef, om haare grootte te onderſcheiden,

Digitized by Google

den: wordende die zeer klein zyn voor Stamp-Paarlen, verkogt. TIERRA FIRME.

Het Eilandje *Tortuga*, dat zynen naam van de Schildpadden heeft, die 'er in menigte op den Oever komen, om hunne Eijeren te leggen; legt zeventien Zeemylen beweſten den Weſthoek van Margareta, regt voor den Golf van de Caracques. Men noemt het ook wel *Salſado* of *Salt*-Tortuga, om het van anderen, die deezen naam voeren, te onderſcheiden, en wegens de menigte van Zout, die het uitlevert. Aan de Zuidooſtzyde is een bekwaame Reede voor de Schepen, die in tyd van Vrede hier veel komen om Zout in te laaden, van May tot Auguſtus. Men vindt 'er eenige Geiten op, doch niet veel. In grootte zal het Orchilla omtrent evenaaren. Eiland *Tortuga*.

Van Tortuga twintig Mylen ten Noordooſten en omtrent veertien Mylen benoorden Margareta, legt een dergelyk Eilandje, genaamd *Blanco*, zynde plat, laag en onbewoond, meeſt uit Vlakten met lang Gras beſtaande, en eenige Boomen van Pokhout, die by troppen groeijen, met ander Heeſtergewas en ruigte daar tuſſchen. Veel Leguaanen onthouden zig op hetzelve. De Reede is aan het Noordweſt-end, in een kleine Zandige Baay, en nergens anders; dewyl men 'er diepe Zee heeft, ſteil tegen 't Land. Op het Strand komen hier ook veele Schildpadden. *Blanco*.

La Trinidad, beooſten den Ooſt-hoek van Zuid-Amerika leggende, is veel grooter zelfs dan Margareta, als zynde by de vyfendertig Uuren gaans lang en meer dan tien Uuren breed. Het heeft eigenlyk vier *la Trinidad*.

Digitized by Google

TIERRA FIRME.

punten, waar van de Ooſtelyke *Punta de la Galera* genoemd wordt, de Zuidooſtelyke *Punta Redonda* en *Punta Blanca*, de Zuidweſtelyke *Punta del Gallo*. De Noordweſtelyke punt of Uithoek maakt, met den Uithoek van de Vaſte Kuſt, *Cabo de las Salinas* genaamd, een Straat, die den naam voert van *Bocca del Drago* of Draaken-Smoel; zynde dus genaamd van COLUMBUS, wegens den geweldigen Stroom, die van hem daar in werdt waargenomen. Hier naamelyk ontlaſt zig de Golf *de Paria*, die tuſſchen Trinidad en de Vaſte Kuſt is, in den Oceaan; hebbende, aan 't andere end, haare Opening Ooſtwaards.

De Lugtsgeſteldheid van dit Eiland wordt gezegd ongezond te zyn, wegens de dikke Dampen, daar het dikwils mede bedekt is: doch ten opzigt van de geſteldheid des Lands ſtemmen de Schryvers niet volkomen overeen. HERRERA getuigt, dat het niet vrugtbaar was noch tot den Landbouw bekwaam; maar de Engelſchman RALEIGH, die 'er eenigen tyd op was in den jaare 1595, en het Eiland naauwkeurig onderzogt, verhaalt, dat deszelfs Noordelyk gedeelte hoog Land zy, doch goed van Grond, bekwaam tot het planten van Suiker-Riet, Tabak, en wat dies meer is. Daar waren verſcheide ſoorten van Dieren op, een menigte van wilde Zwynen, Viſch, Gevogelte, en overvloed van Vrugten: het bragt Koorn, Wortelen en andere Leeftogt voort, die natuurlyk groeit in dit Wereldsdeel. In het Zand der Rivieren werdt ook eenig Goud gevonden, gelyk de Ingezetenen hem verzekerden. Van de Amerikaanen,

Digitized by Google

nen, die 'er op woonden, werdt het Eiland *Cairi* geheten. TIERRA FIRME.

Weinig, ja niet meer dan twaalf Mylen Noordwaards van la Trinidad, legt *Tabago*, waar aan verder de Eilanden volgen die men de groote Antilles of Voor-Eilanden van Amerika, of Eilanden *boven de Wind* noemt; in onderſcheiding van de reeds beſchreevene en de Hollandſche Weſtindiſche Eilanden aan de Kuſt van Venezuela, die Eilanden *onder de Wind* genoemd worden: om dat men, in 't zeilen uit Europa naar de Spaanſche Weſtindiën, de eerſten ter regterhand, de laatſten ter ſlinkerhand laat leggen; dat, ten opzigt van den Noordooſt Paſſaadwind, die onderſcheiding maakt. Deeze Eilanden zal ik beſchryven, als ik van de Voor-Eilanden in 't algemeen en in 't byzonder ſpreeken zal, na dat het Zuidelyk deel van Amerika is afgehandeld.

Wy komen dan weder tot de Vaſte Kuſt van Tierra firme, waar in *Paria* het Ooſtelykſte deel, dat door een Bergrichel geſcheiden wordt van Cumana, alleenlyk in naam aan Spanje ſchynt te behooren. Ik vind 'er, naamelyk, geen eene Plaats in aangetekend, of het moeſte *St. Thomas* zyn, aan de Rivier Oronoko, door wier Armen of uitloopende Kanaalen de Kuſt van Paria, tegenover la Trinidad, wordt doorſneeden, en als in verſcheide Landſchappen verdeeld. Men heeft 'er weleer een Stad of Vlek, genaamd *Paria*, aan een Rivier van dien naam, in geplaatſt: doch hedendaags wordt, in de Kaarten, niets daar van gevonden. Paria.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. Rivier *Oronoko.*

De ORONOKO of *Aranaca*, by de Franschen *Orenoque* of *Orinoque*, is een voornaame Rivier van Zuid-Amerika, die een byzondere beschryving verdient. Men twyfelt thans niet meer, of dezelve ontfangt ook Water van de zelfde Gebergten, als de Rivier der Amazoonen; sedert de Portugeezen, in 't jaar 1743, door middel van *Rio Negro*, uit de laatstgemelde Rivier in de Oronoko gekomen zyn; gelyk uit de Kaart van den Heer DE LA CONDAMINE blykt. Aangaande de ontdekking van deeze Rivier vind ik het volgende gemeld.

't Schynt dat COLUMBUS, op zyn derden Togt, in 't jaar 1498, niet ver van den Mond der Oronoko af is geweest: doch zo min hy, als AMERICUS VESPUTIUS of eenige andere Spanjaarden, hebben 'er voet aan Land gezet; tot dat DIEGO D'ORDAS, in 't jaar 1531, een Handvest verkreeg van Keizer Karel den V., waar by het hem alleen werdt toegelaten, de Kusten van Zuid-Amerika te bezoeken, van Kaap *de la Vela* tot tweehonderd Mylen verder Oostwaards, en daar in Volkplantingen op te regten. Deeze aan den Mond van de Oronoko gekomen zynde, maakte zig van vier Wilden in een Kanoo meester, die twee Steenen hadden als Smaragden, de een van grootte als een's Menschen Vuist. Zy verzekerden hem, dat 'er een menigte van waren voorby de Rivier, en dat zig, omtrent veertig Mylen opwaards aan dezelve, digt by den Oever, een hooge Berg bevond, met Boomen gedekt, die Wierook uitgaven. Deeze verzekeringen verwekten in hem een vuurige be-

begeerte, om de Rivier op te vaaren, doch dit was wegens de Zandbanken ondoenlyk. Zelfs verloor hy een Schip op de Klippen en werdt vervolgens, door den Stroom, Weſtwaards gevoerd in den Golf van Paria, van welk Land het Gouverneurſchap, na zyn dood, in't jaar 1533, aan JEROME D'ORTAL vergund werdt. TIERRA FIRME. Rivier *Oronoko.*

Deeze Gouverneur zondt zynen Stedehouder, met tweehonderd Soldaaten en vyf Barken, om de Rivier *Yvapati* te ontdekken, welke de zelfde is als de Oronoko, die van de Sanſons *Yayapari* of de Rivier van Paria genoemd wordt. Dit Volk, de Rivier *Caxavana* opgevaren zynde, welke de Woeſtynen doorſtroomt, maakte eenige Wilden gevangen, die zeiden, dat men Guajana reeds agter de Rug had, en voor zig het ruime Land van *Meta*, welks Ingezetenen gekleed waren, en zeer ryk. De Spaanſchen van *Cabaruto*, welks Inwooners hun den weg naar Meta geweezen hadden, vertrokken zynde, kwamen tot aan een Waterval, en hunne Schuiten voorby denzelven hebbende doen draagen, bereikten zy een onbewoond Land, uit groote Vlakten beſtaande, en eindelyk de Rivier, die dwars door het Land van Meta loopt. Langs een zeer ongemakkelyken Weg, grootendeels door Moeraſſen heen, gereisd zynde, kwamen zy aan een Dorp van Wilden, genaamd *Xaguas*, die Menſchen-eeters werden gezegd te zyn en zeer wreedaartig. Hier, egter, werden zy van veele Levensmiddelen meeſter, welke de Wilden, gevlugt zynde, hadden laaten leggen, en, over de Ri-

Digitized by Google

TIERRA FIRME. Rivier *Orenoko.*

vier getrokken, kwamen zy in een ander Dorp, alwaar, onder andere Dieren, van hun Stomme Honden gevonden werden, welker Vleesch niet minder smaakelyk dan dat der Geiten was. Hier wilden zy den Winter doorbrengen, maar, weinig tyds daarna, met verlies aangetast zynde door de Wilden, waren zy gedwongen hunne Schuiten weder op te zoeken en naar Paria terug te keeren. Dit is alles wat door de Spanjaarden, tot den jaare 1636 toe, op deeze Rivier bedreeven werdt.

Wy hebben weinig hedendaagsche Berigten van de Oronoko, dewyl dezelve, wegens den Koophandel, niet bezogt wordt. De Engelschman RALEIGH spreekt, in zyne Reistogt naar Guajana, van eenen BORREO, die van den anderen kant, of van boven (uit Nieuw Granada naamlyk,) langs deeze Rivier was afgevaren, tot dat hy in de Landstreek *Amapaia*, aan derzelver Oevers, kwam, die zeer Goudryk was. Hy was daar zes Maanden gebleeven, en, na verscheide Schermutselingen met zeer stoute Wilden, *Anabas* genaamd, maakte hy met hun de Vrede, en kreeg, tot onderpand daar van, agt Beeldjes van fyn Goud. Sedert moeten door de Spaansehen nog andere poogingen ter ontdekkinge van deeze Rivier zyn aangewend geweest, alzo door hun zelfs eene Volkplanting, genaamd *St. Thomas*, wel veertig Uuren gaans, zo 't schynt, de Rivier op, is aangelegd.

Mond van de Oronoque.

De Heer SPARREY, die door gemelden Raleigh in Guajana gelaten werdt, geeft het vol-

Digitized by Google

volgende Berigt van de Oronoko. Deeze Rivier, zegt hy, ook *Baraquan* en van sommigen *Paria* genaamd, valt met zestien Monden in den Oceaan. Volgens de Kaarten, evenwel, die laatst uitgekomen zyn, heeft de Oronoko haaren eigentlyken Mond of Ingang, genaamd *Boca Grande o de Navias*, bezuiden dat gedeelte der Kust van Paria, die als van een menigte Kanaalen, uit deeze Stroom ter zyde afkomstig of door derzelver Overstroomingen, die verschrikkelyk zyn, doorsneeden, een groot getal Eilanden formeert. Men verhaalt, dat in de Mond negen Voet Water zy met volle Zee, doch maar vyf Voet met Ebbe. SPARREY tragtte hier een Doortogt naar Peru te vinden, maar vrugteloos. Hy zegt, dat hy, in dit onderzoek, op de groote Rivier *Papamena* kwam, die zes Uuren gaans breed was, en in welke hy een zeer vermaakelyk Eiland vondt, genaamd *Athul*, dat van Klimaat gemaatigd en wel bewaterd was, hebbende overvloed van Visch, Gevogelte en andere Dieren, tot Leeftogt. Men vondt 'er een menigte Bosschen, die het geheele Jaar vol van lekkere Vrugten waren. Ook was 'er overvloed van Katoen, Balsem, Brasilie en Pokhout, benevens verscheide Mineraalen en fyne Steenen, doch die hy, uit gebrek van Kundigheid, niet kon waardeeren. Zyn Gevoelen was, dat beweesten de Oronoko Goud te vinden ware; doch men kon niet zonder gevaar zig Landwaards in begeeven, dewyl het Volk zig geduurig in Oorlog bevond met de woeste Wilden of Kannibaalen. Bezuiden de Rivier was het ook gevaarlyk naar

TIERRA FIRME. Rivier *Oronoko.*

Digitized by Google

TIERRA FIRME. Rivier *Oronoko.*

naar Goud te zoeken in het Zand, wegens de menigte van Krokodillen. 't'e *Camalaba*, zegt hy, was een Markt van Vrouwluy, daar hy 'er agt voor een Mes kogt, zynde de jongſte maar agttien Jaaren oud. De Ingezetenen zagen 'er, gemeenlyk, zwartagtig uit.

Ingezetenen des Lands.

De Eilanden aan den Mond van de Oronoko worden, volgens RALEIGH, bewoond door een Volk, genaamd *Tinitivas*, dat verdeeld is in twee Natiën, zynde de *Ciawari's* en de *Warawari's*. Dienvolgens worden de Eilanden ook in twee ſoorten onderſcheiden; noemende men de genen, die by het inkomen van de Rivier ter regterhand leggen, *Horo tumeka*, die ter ſlinkerhand leggen *Palamos*. De twee Natiën hebben ieder haar Opperhoofd, Koning of *Cacique*, en zyn geduurig in Oorlog. Zy zyn welgemaakt van Lighaam en dapper. By Zomer houden zy op 't Land huis, maar 's Winters op of in 't Geboomte, alwaar zy, op eene Konſtige manier, hunne Wooningen maaken, om zig te beveiligen voor de zwaare Overſtroomingen van de Rivier, die van Mey tot September hunne Landen by de twintig Voeten diep onder Water zet. Zy maaken Brood van het Merg der Palmietboomen, en leeven buitendien van 't gene de Jagt en Viſſchery hun uitlevert. Geen Wildbraad ontbreekt hun, noch verſcheiderley ſoorten van Boomvrugten. De *Cuparies* en *Macuroes*, aan de Oevers van de Oronoko, zyn ook een zeer ſchrander Volk: wier voornaamſte bezigheid in Jaagen en Visſchen beſtaat; zeer ſterk en moedig, altoos in Oorlog met hunne Nabuuren, in 't byzonder met de Kannibaalen. De

Digitized by Google

Het Land aan de Oronoko, daar wy hier van ſpreeken, wordt door ſommigen gerekend tot Guajana te behooren, zodanig zelfs, dat men het Spaanſche Vlek aan de gemelde Rivier, op de Kaart van D'ANVILLE, *S. Thomé de Guayana* genoemd vindt. Dit Vlek werdt, in 't jaar 1678, door de Vrybuiters geplunderd. Ook is aan de Rivier *Caroni*, die van 't Zuiden in de Oronoko valt, een Plaats met den naam van *S. Antonio* aangetekend, leggende maar vyfenzeſtig Uuren gaans, ten Noordweſten, van Eſſequebo. Agtentwintig Uuren boven en beweſten St. Thomas wordt de Rivier in een ſmal ſtroomend Kanaal, tuſſchen Bergen, geprangd, en maakt deswegens, daar boven, verſcheide Meiren of Moeraſſen; terwyl zy door verſcheide Rivieren, uit het Land der Caracques afkomſtig, wordt vergroot. De Rivier *Apuré* valt in dezelve, van 't Weſten, uit de Bergen bezuiden het groote Meir van Venezuela, by 't Vlek of Dorp *Cabruta*. Hier buigt zig de Oronoko Zuidwaards, alwaar men 'er Plaatſen aan vindt, genaamd *San Joſef de Uyapi* en Zuidelyker *S. Ignacio*, *S. Xavier* en *Nueſtra Senora de los Angelos* of onze Lieve Vrouw ter Engelen; waarſchynlyk Zendingplaatſen der Jeſuiten geweeſt. TIERRA FIRME. Vlek St. *Thomas*.

't Schynt dat deze groote Rivier, ook *Paragua* genaamd, haaren oorſprong heeft uit het groote Meir, *Parima*, waar uit mooglyk eenige takken van *Rio d'Eſſequebo*, en zelfs van de Rivier der Amazoonen, voortkomen: welk Meir niet meer dan tagtig Uuren ten Zuidweſten van het Fort te Eſſequebo, zou leggen. De Oronoko, haare Wateren van dit Meir

TIERRA FIRME. Meir en van de nabuurige Bergen verzameld hebbende, neemt haaren loop Zuidweſt en verder Weſtwaards, tot meer dan honderd Uuren afſtands beweſten het Meir Parima. Hier buigt zy zig Noordwaards om, en loopt door het Land der *Maypures* en *Salivas*, die een gedeelte der *Llanos* of Vlakke Landen, welke 'er bezuiden de Grenzen van de Caracques en Venezuela zyn, bewoonen. Aan de Rivier van *Guaviaré* zyn Jeſuitſche Zendigen geweeſt; aan die van Meta waren 'er nog onlangs. Deeze beiden zyn van de hooge Gebergten uit welken de Rivier de la Madalena, voor gemeld*, haar oorſprongen heeft, afkomſtig. Van daar neemt de Oronoko haaren loop Noordooſt en verder Ooſtwaards, tot dat zy in de Noordzee of Atlantiſchen Oceaan uitſtroomt, als gezegd is.

* bladz. 382.

NIEUW GRANADA. Na dat wy dus, het gene 'er van die groote Landſtreek, tot meer dan honderdenvyftig of tweehonderd Uuren beweſten de Rivier van Eſſequebo, bekend of aangetekend is, beſchouwd hebben, komen wy, zeer gevoeglyk, tot de beſchryving van een andere Provincie van Tierra firme, NIEUW GRANADA genaamd, beweſten de kromte van de Oronoko, en als in 't midden van 't Noorderdeel van Zuid-Amerika gelegen. Deeze, welker eigentlyke paalen, nog minder dan der andere Provinciën, bekend zyn, heeft die, aan de Noordkuſt, inzonderheid Venezuela ten Noorden, en de laatſt beſchreevene Provincie ten Ooſten. Ik vind de langte gerekend op honderddertig, de breedte op dertig Mylen of Uuren gaans. Het onbekende Land der

der Amazoonen volgt 'er Zuidwaards aan, behoorende tot gedagte Llanos of Vlakke Landen, die zeer heet zyn en door verſcheiderley Natiën van Wilden bewoond worden. TIERRA FIRME. *Nieuw Granada.*

In den jaare 1536 zondt FERDINAND DE LUGO, Admiraal van de Weſtindiſche Zee, zynen Stedehouder GONSALVO XIMENES DE QUESADA, van Santa Martha af, om het Land, dat aan de groote Rivier *la Madalena* gelegen is, te ontdekken. Ximenes trok te Lande, langs den ſlinker Oever van die Rivier, voort, doch ontmoette groote zwaarigheden van wegen de dikke Boſſchen, de menigte van Rivieren, ſnel afloopende Stroomen en Moeraſſen, die hy te paſſeeren hadt: maar voornaamelyk wegens de menigvuldige aanvallen der Ingezetenen. Hy kwam aan een plaats genaamd *Tora*, welke hy noemde *Puebla de los Brachos*, wegens den ſamenloop van vier Rivieren, die zig aldaar vereenigden. Hier bragt hy den Winter door; hebbende, naar zyn rekening, anderhalf honderd Mylen van de Zeekuſt opwaards in 't Land gereisd. In 't Voorjaar toog hy voort langs den Oever van een andere Rivier, tot dat hy kwam aan den voet van hooge Bergen genaamd *Opon*, vyftig Mylen breed, zeer ſteil en woeſt. Deeze gepaſſeerd zynde, kwam hy in een vlak Land, dat wel gebouwd was, en waar zy veel Zouts uit zekere Pekelbronnen kreegen. Toen met zyn Volk in't Land van den magtigen *Cacique*, genaamd *Bogota*, gekomen zynde, werdt die van hun overwonnen en t'onder gebragt; gelyk zy vervolgens de Dorpen der Indiaanen plunderden, vinden-

de

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Nieuw Granada.*

de daar in veel Goud en Smaragden. Hier van daan in 't Land der *Panchos* trekkende, 't welk van dat andere door Heuvels of kleine Bergen afgeſcheiden was, kwamen zy in een Valey, van hun de *Trompet* genaamd, vyftien Mylen af zynde van een zeer hoog en kaal Gebergte, daar de Indiaanen hunne Smaragden uit haalden. In die Valey, wederom, werdt van hun een groote Buit gemaakt, inzonderheid van Goud. Drie dagreizens verder bragten zy twee andere Amerikaanſche Koningjes t'onder, en, terwyl zy naar de Provincie van Bogota terug keerden, paſſeerden zy door de Landen der Panchos, verpligtende het grootſte deel der Inboorlingen Vrede met hun te maaken, na een langen Oorlog. XIMENES, oordeelende dat dit Land nu genoegzaam was ontdekt en t'onder gebragt, noemde hetzelve 't Nieuwe Ryk van Granada, om dat hy afkomſtig was van Granada in Spanje, en maakte een aanleg van de Hoofdſtad, die men *Santa Fé de Bogota* noemt.

Landsgeſteldheid.

In 't algemeen heeft deeze Provincie een aangenaame mengeling van Bergen en Bosſchagiën, met vrugtbaare Valeijen. De Bergen bevatten Goud, Zilver en Smaragden; de Valeijen zyn voorzien van allerley Levensbehoeften, Koorn, Vee, Wortelen en Vrugten; brengende bovendien groote veelheden voort van Pokhout, Balſems, Gommen en Droogeryën van veelerley ſoort, benevens andere koſtbaare Koopmanſchappen. Hoewel zo digt aan de Linie geplaatſt zynde, te weeten tuſſchen den eerſten en negenden Graad Noor-

Digitized by Google

Noorder Breedte, is het Klimaat 'er gemaatigd; in zo verre, dat, zo veele Schryvers verzekeren, 'er eene altoosduurende eenpaarigheid van Lugt zou zyn: doch, ten naauwſte genomen, is dit niet volſtrekt waar: dewyl men 'er inderdaad twee Zomers en twee Winters heeft, zonder tuſſchenkomſte van Herfſt of Lente. De Inboorlingen gebruiken Spaanſche Tarw of Caſſave-Wortelen voor Brood. Zy hebben veel Zout, 't welk van hun met groot voordeel verkogt wordt in de nabuurige Landſchappen, inzonderheid in die welke in de Gebergten en langs de Rivier la Madalena gelegen zyn. Ook is, by hun, overvloed van Wildbraad en van Viſch in de Rivieren en Meiren. Het zyn Menſchen van een taamelyk groot ſtatuur, draagende zwarte, witte of bonte Mantels, die zy met een Gordel om den Middel vaſtbinden, en verſierende hun Hoofd met Snoeren van geſchilderde Bloemen, die zeer vernuftig van Katoen gemaakt zyn. Dit Land is rykelyk voorzien van Goud- en Zilver-Mynen: men heeft 'er goede Bouw- en Wey-Landen, Vrugtboomen in menigte: Paarden en Muilezels worden 'er zo veel aangefokt, dat men daar van een groote menigte uitvoert naar Peru. TIERRA FIRME. *Nieuw Granada.*

De Hoofdſtad SANTA FE' heeft de Eere thans, van de Verblyfplaats te zyn niet alleen van den Gouverneur deezer Provincie, maar zelfs van den VICEROY of Onder-Koning, die 's Konings Stedehouder is in het Noorderdeel van Zuid-Amerika. In 't jaar 1739, naamelyk, werdt Nieuw Granada, voor de tweede maal, tot een Onderkoningſchap verOnderkoningſchap.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Nieuw Granada.*

heven; gelyk in den jaare 1718, toen het Hof van Madrit zelfs de Audientie van Quito afscheidde van Peru en hegtte aan het nieuw opgeregtte Onderkoningschap van Nieuw Granada: doch vier jaaren daarna werden de zaaken weder op den ouden voet herfteld. Men hadt, naamelyk, zulks gedaan, om de Inkomften te vinden tot onderfteuning van dat Onderkoningschap, fchenkende daar aan de Wedden van alle de groote Amptenaaren der Audientie. Naderhand vondt het Spaanfche Hof een Middel uit, om de Ongemakken en nadeelen, welke de Koninglyke Audientiën van Panama en Quito hier door geleeden hadden, te vergoeden, en dus werdt het Onderkoningfchap van Nieuw Granada herfteld, dat zig tegenwoordig over Panama niet alleen en geheel Tierra firme, maar zelfs over de Provincie van Quito uitftrekt; naamelyk tot aan het Regtsgebied van den Onderkoning van Peru.

Deszelfs Gezag en Aanzien.

De Onderkoning is de geen die, in 't Burgerlyke, des Konings perfoon verbeeldt, en gewoonlyk het Opperbevel over de Krygsmagt voert als gezegd is *; doch, wel verre dat zyn Gezag onbepaald zou zyn, heeft hy maar weinig te zeggen over de *Audientiën*, die uit een Preftident en Raad zyn famengefteld, gelyk de Onderkoning ook zyn Raad of Hof heeft. Gemeenlyk behouden de Viceroys en Preftidenten hun Gezag zeven Jaaren lang, en de laager Amptenaaren drie of vier; hoewel de Onderkoning magt heeft om hunne Kommiffiën te vernieuwen, wanneer zy proeven geeven van een bekwaame en eerlyke waar-

* bladz. 295.

nee-

Digitized by Google

neeming hunner pligt. Dit is een uitwerkſel van Staatkunde, dat aan de Kroon wel zeer veel voordeel toebrengt, doch aan het Volk de grootſte elenden veroorzaakt. De groote Amptenaaren worden daar door eenigermaate bepaald in de uitgeſtrektheid van hun Gezag; maar de kleine worden 'er door aangezet, tot knevelaary en onderdrukking; dewyl zy allerley onregtvaardigheden bedryven kunnen, onder den dekmantel van het Bevel zyner Majeſteit. De vaſte Wedde van den Onderkoning van Peru is, zelfs toen geheel Tierra firme onder hem ſtondt, niettegenſtaande de hooge Waardigheid en uitgeſtrektheid van dat Ampt, op 't hoogſte niet meer geweeſt dan veertigduizend Stukken van Agten, of byna een Tonne Gouds in 't Jaar; doch zyne toevallige Voordeelen gaan alle verbeelding te boven. Om die reden geeft men deeze Bedieningen doorgaans aan begunſtigde Edelen die in 't verval geraakt zyn, en door dien weg in 't kort worden in ſtaat geſteld, om Voorraad op te leggen tot nieuwe verkwiſtingen. TIERRA FIRME. *Nieuw Granada.*

De Stad SANTA FE', of Santa Fé *de Bogota*, naar de Provincie van dien naam, waar in zy geſtigt is; legt eenige Uuren beooſten de Rivier la Madalena, omtrent honderdveertig Uuren gaans van derzelver Mond of Uitloop by Santa Martha ten Zuiden; doch niet meer dan zeſtig Uuren gaans van de Kuſt der Zuidzee, of van de Golf van Buenaventura, ten Ooſten, volgens den vlakken Grond gerekend. De Hemelsbreedte is omtrent vier Graaden benoorden de Linie; de Lengte zesenzeventig Graaden beweſten Parys: zo dat SANTA FE'.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Nieuw Granada.*

men 'er den Middag om en by de vyf Uuren laater heeft dan hier te Lande of in Spanje. De Standplaats wordt gezegd aan een Meirtje, dat zig in de gemelde Rivier ontlaſt, en de Stad zeer groot en Volkryk te zyn, met pragtige Gebouwen en Kerken verſierd. Dit zal waarſchynlyk, ſedert 'er een Onderkoning van Amerika zyn Verblyf gehad heeft, niet verminderd zyn. Aan 't Aartsbisdom deezer Plaats zyn de Bisdommen of Stigten van Carthagena, Santa Martha en Popayan onderhoorig. Het Bisdom van Santa Fé werdt, reeds in den jaare 1554, door den Paus, tot dien trap verheven. Filips de III., Koning van Spanje, heeft 'er, in den jaare 1610, een Univerſiteit geſtigt.

Tunja.

Onder de overige Steden of verſterkte Plaatſen, in Nieuw Granada, legt *Tunja* twintig Uuren gaans van Santa Fé ten Noorden en vyftien Uuren van de groote Rivier la Madalena ten Ooſten. Dit is de voornaamſte Handelplaats in het geheele Land, alzo zy daar toe een zeer bekwaame Standplaats heeft op den top van een Berg, en dus voor den aanval der wilde Indiaanen niet alleen beveiligd; maar ook van alle kanten genaakbaar is, door middel van de Rivieren. De *Meta* ontvangt uit het Gebergte by Tunja zyne Takken, die, door een zeer Volkryk en vrugtbaar Land, gelyk wy gezien hebben *, Zuid- en Ooſtwaards in de Oronoko vallen. Van de Stad Noordwaards ſtroomt de Rivier *Gallinazos*, die, met de *Chicamocha* vereenigd, de *Sogamaſo* formeert, welke in de Madalena zig ontlaſt, aan de Grenzen der Provincie

* Bladz. 409.

Digitized by Google

cie van Carthagena. Voorts komt 'er zeer na- TIERRA
by de *Tibito*, door middel van welke Tunja FIRME.
gemeenſchap heeft met de Hoofdſtad, en ver- *Nieuw*
der Zuid- en Weſtwaards door 't geheele Land. *Granada.*
Gevoeglyk kunnen derhalve de Koopwaaren van alle kanten derwaards aangebragt, en langs de Madalena afgevoerd worden tot aan de Zee, by Santa Martha. Ook kunnen de Ingezetenen byna tweehonderd Paarden ten Oorlog leveren. Het omleggende Land brengt veel Koorn en allerley andere Levensbehoeften voort. De Lugt is 'er friſch en gezond, en byna altoos van gemaatigde Warmte. Het Landſchap of Diſtrikt, waar van deeze Stad de Hoofdplaats is, bevat meer Mynen van Goud en Smaragden dan dat van Bogota.

Van Tunja vyfendertig Uuren ten Noord- Pampe-
ooſten legt *Pampelona* of *Pamplona*, in welks lona,
nabuurſchap ook Goudmynen zyn. Men weidt enz.
omſtreeks die Stad groote Kudden van Wolvee. Volgens de Kaart van D'ANVILLE legt deeze Stad aan de Grenzen van Venezuela, tot welke Provincie dan ook zekerlyk *Merida*, *Truxillo*, *Tucuyo* en andere Plaatſen, ten Noordooſten van Pamplona en ten Zuidooſten van 't groote Meir Maracaybo gelegen, die door ſommigen tot Nieuw Granada betrokken worden, zullen moeten behooren. Zeer weinig is ons van alle die Plaatſen bekend, zo min als van die in het Zuidelyk gedeelte van de laatſtgemelde, daar men *Neyva* ruim twintig Uuren bezuiden, *San Juan* wat minder ten Ooſten, *Mariquita* vyfentwintig en *Velez* vyfendertig Uuren benoorden Santa Fé geplaatſt vindt.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. POPAYAN.

Aan Nieuw Granada Weſtwaards volgt de Provincie van POPAYAN of eigentlyk het Gouvernement van dien naam; dewyl dit Land ten deele behoort tot de Audientie van Santa Fé, de Hoofdſtad van Nieuw Granada, ten deele tot die der Provincie van Quito in Peru. Dit Gouvernement is het Zuidelykſte en uiterſte van Tierra firme naar den kant van Peru, grenzende met de Weſtzyde aan de Zuidzee. Evenwel beſlaat het geenszins de geheele Kuſt, zynde het Landſchap CHOCO, ſedert den jaare 1730, daar af genomen en tot een nieuw Gouvernement gemaakt, dat tot het Ryk van Nieuw Granada behoort. Dit Landſchap, taamelyk groot van uitgeſtrektheid, is het, waar door de Rivier *Atrato* loopt, die zig in den Golf van Dariën ontlaſt, gelyk wy gemeld hebben, en dus gelegenheid geeft om het Goud, dat in Popayan valt, een veel korter Weg naar de Noordzee te voeren, dan langs de Rivier van Santa Magdalena. Het heeft bovendien een andere voornaame Rivier, welke in de Zuidzee uitloopt, genaamd *Noanamas*. Benoorden en beweſten 't zelve is een kleiner Landſchap, door de *Quaquaas* of andere Wilden bewoond wordende.

Het grootſte deel van Popayan is reeds over de twee Eeuwen door de Spaanſche Kroon bezeten. Het werdt veroverd door den Gouverneur van Quito, die, vernomen hebbende, dat Noordwaards een niet minder ryke Landſtreek was, dan zyn Gouvernement, in 't jaar 1536 derwaards toog, met driehonderd geoefende Soldaaten. Hy overweldigde alle Affnydingen, door de Indiaanen gemaakt, welke zy be-

bezet hielden, en leverde Slag aan de twee magtigſte *Curacas* van die Landſtreek, de een *Calambaz*, de ander *Popayan* genaamd, wiens Naam men naderhand aan de geheele Provincie heeft gegeven, zo wel als aan de Hoofdſtad. Deeze twee Indiaanſche Opperhoofden waren Broeders, beiden zeer dapper en van veel Gezag onder de Natie; zo dat de geheele Landſtreek zig, toen zy overwonnen waren, aan de Spaanſchen onderwierp. Voorts wierdt zyne Legerplaats, in eene zeer aangenaame Landsdouw, de Standplaats van de Hoofdſtad van dit Gebied, door hem in 't volgende Jaar aangelegd; gelyk hy, de Rykdommen van dit Land meer en meer ontdekkende, vervolgens *Cali* en in het Noordelykſte deel een derde Stad, onder den naam van *Santa Fé d'Antioquia*, deedt ſtigten. By die gelegenheid werdt door hem een gemakkelyke toegang naar de Noordzee, langs de Rivier Cauca, ontdekt, en tot belooning zyner Dienſten, aan de Kroon beweezen, kreeg hy de Aanſtelling tot Gouverneur van dit Land, door hem veroverd en bevolkt. TIERRA FIRME. *Popayan.*

Aan de Zeekuſt ſtrekt deeze Provincie zig omtrent van twee tot vier en een halve Graaden Noorder Breedte uit. Binnenslands, en aan de Rivier van Santa Martha, anders *Rio Cauca* genaamd, is haare langte, Noord- en Zuidwaards, by de honderdenvyftig Uuren gaans. Zy wordt van Peru en 't Land der Amazoonen afgeſcheiden door hooge Gebergten, zynde een gedeelte der Andes, welken veele Sprugtels of Richels afgeeven, maakende dus groote Valeijen. In zulke Valeijen, Rivieren en Gebergten.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Popayan.*

tuſſchen Richels van hooge Gebergten, loopen Noordwaards de Rivieren van *Santa Martha* en *Santa Madalena*, die zig op de Noorder Breedte van negen Graaden ſamenvoegen, en haaren Uitloop, niet wyd van Santa Martha, in de Weſtindiſche of Noordzee hebben. De eerſte, of Rio Cauca, ontſpringt in een Valey der Andes, uit het Meir *Papas*, zo wel als de andere, en zy ontvangen beiden veele Takken van de nabuurige Bergen, geduurende haaren gantſchen loop, die omtrent tweehonderd Uuren gaans, in een regte lyn, bedraagen zou: want het gezegde Meir legt omtrent op twee, en de Mond der laatſtgemelde of *Rio Grande* op twaalf Graaden Noorder Breedte. Die Mond is egter niet zeer wyd, naar reden van de langte, en dit doet het Water met zulk een kragt uitſtroomen, dat de Zee, wel vier Mylen ver, gezegd wordt zoet te zyn. Ongemeen Viſchryk is deeze Rivier, en men vindt op dezelve veele Krokodillen, en Manaties of Zeekoejen.

Landsgeſteldheid.

Deeze Provincie, ten deele Bergagtig ten deele vlak of Valeyagtig zynde, heeft een groote veranderlykheid van Klimaat: het is 'er in ſommige gedeelten zeer heet, in anderen koud; op de eene plaats vogtig op de andere droog: gelyk in de nabuurige. Men vindt 'er ook een groote veelheid van Goud en Edele Steenen van verſcheide ſoorten; insgelyks Jaspis en een ſoort van Agaat, Balſem en Draakenbloed. De Spanjaarden hebben 'er eenige Vaſtigheden, en Vlekken, inzonderheid in de Valey aan de Rivier Cauca of Santa Martha, die naauwlyks twintig Uuren breed

is

is en wel tagtig of negentig Uuren lang, tusſchen de Bergen die de Grenzen van Nieuw Granada en van 't Land Choco uitmaaken. Het open Land is t'eenemaal bloot geſteld aan de woede der Wilden of natuurlyke Amerikaanen, die 'er in niet minder ſterke natuurlyke Vaſtigheden van Berg-Valeijen huisvesten, en de Spaanſchen een onverzoenlyke haat toedraagen. Evenwel wordt van dezelven, door middel der genen die zy bekeerd of tot hunne Party overgehaald hebben, met dit Bergvolk gehandeld: verwiſſelende veelerley Europeaanſche Waaren of zelfs uit andere deelen van Amerika, tegen de Voortbrengzelen des Lands, die zeer koſtbaar zyn. De Goederen, welke ten dien einde uit de Weſtindiën herwaards gebragt worden, zyn veelerley Zyden en Wollen Stoffen, Yzer, Koper en een menigte Gereedſchappen of Snuiſteryën in Europa gemaakt, als ook Galonnen en Linten met Goud en Zilver doorweven en Kant; zelfs Kaneel van Peru, en andere Speceryën: ja ook Wyn. Een half Kapitaal wordt doorgaans daar op gewonnen: want de Inboorlingen doen de verwiſſeling nooit volgens de weezentlyke waarde, maar naar dat hun de dingen fraay voorkomen of dat zy die benoodigd zyn. TIERRA FIRME. *Popayan.*

Onder de Steden of Vaſtigheden der Spaanſche Kroon in dit Land, is de Hoofdſtad, die haaren naam, gelyk verhaald is *, heeft van eenen Indiaanſchen Vorſt of Cacique, genaamd *Popayan*, die met zyn Broeder *Calambaz* elk een gedeelte van dit Land beheerſchten, toen de Spaanſche Gouverneur van Qui- Stad Popayan. * bladz. 423.

Digitized by Google

TIERRA FIRME *Popayan.*

to, in 't jaar 1536, 'er inviel, en hetzelve aan Spanje onderhoorig maakte. Evenwel heeft men, wederom, eenigen der opgeregte Vaſtigheden moeten verlaten, of dezelven zyn ingenomen door de Inboorlingen.

De Stad legt ruim zeſtig Uuren gaans van Santa Fé ten Zuidweſten, en dertig Uuren Zuidwaards van de Baay *de Buenaventura*, of Ooſtwaards van de naaſte Zeekuſt; naby den oorſprong van de Rivier Cauca. Het Meirtje *Lago de Papas* genaamd, uit het welke de Rivier la Madalena, zo wel als deeze, en die der Amazoonen of ook de Oronoko, een gedeelte van haar Water ontvangen, is naauwlyks twaalf Uuren Zuidwaards af van Popayan. De Standplaats moet derhalve in het hoogſte deel van Zuid-Amerika zyn, midden in 't Gebergte der Andes, of in een vervolg van 't zelve. Dit maakt 'er de Lugtsgeſteldheid zeer gemaatigd; hoewel de Stad geen drie Graaden van en benoorden de Linie legt.

Straaten, Huizen, enz.

Popayan is een taamelyke groote Plaats; met breede en lynregte Straaten, die alleenlyk aan de kanten met Steenen geplaveid zyn, hebbende in 't midden een Weg van ſteenagtig Zand, dat niet ſtuift noch tot ſlyk wordt, zo dat men 'er gemakkelyker kan wandelen, dan op de Straatſteenen. De Huizen zyn van ongebrande Bakſteenen of Moppen, meeſtal zeer laag en nooit hooger dan twee Verdiepingen, gebouwd. Van buiten ſchynen zy taamelyk wel gereguleerd en in de Vertrekken met Huisraad voorzien te zyn; 't welk veel is in een Stad, daar de Europeaan-

Digitized by Google

peaanſche Meubilen, een zo verren Weg, over Land, moeten gebragt worden, en met zo veel gevaar. Men heeft 'er een Domkerk, die reeds twee Eeuwen dien tytel gehad heeft, en niettemin nog de eenigſte Parochie-Kerk is in de Stad. Daar tegen heeft men 'er verſcheide Kloosters of Konventen, welke tot den Kerkedienſt gebruikt worden, zynde in ieder niet boven de zeven of agt Kloosterlingen. De Nonnen-Kloosters zyn niet zo ſchraal bewoond: men vindt 'er in één, behalve veertig of vyftig Geeſtelyke Zuſters, nog zo veel Aankomelingen, Koſtkinderen en Bedienden, dat het getal over de vierhonderd in dat Huis beloopt. Alle deeze Kloosters of Konventen zyn met goede Kerken voorzien. TIERRA FIRME. *Popayan.*

Beoosten Popayan legt een Gebergte van taamelyke hoogte, met hoogſtammige Boomen begroeid, het welk men de M noemt, van wegen zyne figuur. Van dit Gebergte komt een Rivier af, die, midden door de Stad loopende, dezelve zuivert van alle Vuiligheid. Over deeze Rivier, genaamd *Rio de Molino*, leggen twee Bruggen, de eene van Hout de andere van Steen. Haar Water is zeer gezond en wordt veel gebruikt: om dat de Bron, die men op 't Gebergte heeft, geen genoegzaam Water uitlevert voor de geheele Stad; zo dat men 't zelve voor de Vermogendſte Luiden en voor de Kloosterlingen alleen, bewaart. Ruim een Uur gaans benoorden Popayan paſſeert de Rivier Cauca, die diep is, met verſchrikkelyke Overſtroomingen, doorgaans voorvallende in de Maanden Juny, July en Auguſtus, wanneer het geduu- Rivier.

rig

TIERRA FIRME. *Popayan.*

rig regent op de *Guanacas*, daar die Rivier zynen Oorſprong heeft, uit het gedagte Meir. De Orkaanen of Onweersbuijen zyn aldaar, op dien tyd, zo geweldig, dat het gevaarlyk is al te digt aan dit Gebergte te paſſeeren; gelyk ſommigen, tot hun nadeel, ondervonden hebben. Ook is dit Land zeer aan Aardbeevingen onderhevig, waar door de Stad Popayan, den 2 February des jaars 1735, groote ſchade leedt aan haare Gebouwen.

Ingezetenen.

In de meeſte Landſteden van Zuid-Amerika, onder de Spaanſche Heerſchappy, is het voornaamſte mengzel des Bloeds van Spanjaarden en Indiaanen; doch te Popayan, gelyk te Carthagena en andere Plaatſen, alwaar veel Negers zyn, is het grootſte deel van 't Gepeupel vermengd Spaanſch en Neger-Bloed. Dit komt daar van daan, dat ieder Ingezeten byna Neger-Slaaven en Slaavinnen heeft, zo tot den Landbouw en Huisdienſt, als tot het bewerken der Mynen, en dat 'er zeer weinig Indiaanen zyn, in vergelyking van andere Plaatſen; gelyk te Quito by voorbeeld, en in de Dorpen. Te Popayan, en in andere Spaanſche Steden van dit Gouvernement, wordt het getal der Indiaanen zeer veel door dat der Negeren overtroffen. Men telt twintig of vyfentwintig duizend Zielen, van allerley ſoort, in deeze Stad, en onder dezelven zyn veele Spaanſche Familiën, waar onder men omtrent zeſtig vindt van den ouden Adel, die uit doorlugtige Huizen, in Spanje, zyn geſprooten. 't Is aanmerkelyk, dat, terwyl het getal der Inwooneren van verſcheide andere Steden der Indiën vermindert, hetzelve dagelyks toeneemt te

te Popayan; 't welk men toeſchryft aan de menigte van Goudmynen, die 'er in dit geheele Diſtrikt zyn; dat veele Menſchen derwaards lokt en aldaar eene Koſtwinning doet vinden. Men rekende, nu dertig Jaar geleeden, dat in de Stad vyf of zes Inwooners waren van over de twee Tonnen Gouds en daar boven ryk; buiten en behalve omtrent twintig, van ongevaar één Tonne Gouds, en daar boven, en veele anderen van wat minder Kapitaal. TIERRA FIRME. *Popayan.*

De Stad, naamelyk, is het middelpunt niet alleen van den Handel uit het geheele omleggende Land, maar zy ſtrekt tot een Stapel of Marktplaats van alle Goederen en Koopmanſchappen, die van Carthagena komen, zo voor de Provincie, als voor die van Quito: des men het de voornaamſte Koopſtad van Zuid-Amerika, binnenslands, mag heeten. Zy houdt een geduurigen onderlingen Handel met de laatſtgemelde Stad, beſtaande in Muilezels en Hoornbeeſten, die tot verwiſſeling voor Peruviaanſche Stoffen derwaards gezonden worden. De weezentlykſte Handel heeft met Choco * plaats, werwaards men zendt gerookt of gedroogd Oſſen-Vleeſch, Hammen, Tabak in Bladen, Reuſel, Rum of Suiker-Brandewyn, Katoene Gaaren, Linten en andere Koopmanſchappen van weinig Waarde, die aldaar verruild worden voor Goud. Van Santa Fé wordt te Popayan gebragt Snuiftabak, te *Gunjar* gemalen, en men neemt terug Lakenen en dunne Stoffen van de Fabrieken des Lands. Nog heeft 'er een andere Handel plaats, naamelyk de verwiſſeling van Zilver te- Koophandel.

* Zie bl. 422.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Popayan.*

tegen Goud: want dit laatſte overvloedig en het eerſte ſchaars zynde in Popayan, brengt men 'er Zilver uit Peru, om Goud voor te koopen, 't welk vervolgens, gemunt zynde, een aanmerkelyk voordeel geeft. Even't zelfde geſchiedt te Choco en te Barbacoas, waar men zig in de zelfde omſtandigheid bevindt.

Regeering.

De Gouverneur van deeze Provincie, welke ten deele onder de Audientie van Santa Fé, ten deele onder die van Quito behoort, houdt zyn Verblyf te Popayan. Aan hem ſtaat het beſtuur zo der Politieke en Burgerlyke Zaaken, als van het Krygsweezen. Hy is de Opperſte van den Magiſtraat der Stad, die uit twee gewoone *Alcaldes* en een behoorlyk getal van *Regidors* beſtaat, gelyk in de andere Steden (*). Hier heeft men een Kamer der Finantiën, tot den Ontvangſt van 's Konings Regten, de Schattingen der Indiaanen, het Vyfde der Metaalen, die gegraven worden, en andere Belaſtingen.

Het Kapittel van de Domkerk deezer Stad, beſtaat uit een Biſſchop, die een jaarlyks Inkomen heeft van zesduizend Stukken van Agten, dat is twaalfduizend Guldens of daar omtrent: een Deken die vyfhonderd, een Aartsdiaken, Opper-Chooriſt, Schoolmeeſter en Theſaurier, die ieder een Wedde van vierhonderd Stukken van Agten trekken. De Biſſchop is aan den Aartsbiſſchop van Santa Fé, in Nieuw Granada, ondergeſchikt. Het Regtsge-

(*) Dat de *Alcaldes* een ſoort van Burgemeeſters en de *Regidors* Schepenen zyn, zullen wy in 't vervolg zien.

Digitized by Google

gebied der Inquiſitie van Carthagena, ſtrekt zig tot over Popayan uit, alwaar dat Hof een Kommiſſaris heeft. Ook is 'er een voor de Zaaken *de la Cruzada*: doch het Gezag van deeze Kommiſſariſſen gaat niet verder, dan over 't Stigt, dat de geheele Provincie niet beſlaat; ſtaande een gedeelte derzelve in 't Kerkelyke ook onder Quito in Peru. TIERRA FIRME. *Popayan.*

Het Wereldlyk Regtsgebied van Popayan bevat een menigte Plaatſen, zo groot als klein, en is derhalve verdeeld in verſcheide Diſtrikten of Baljuwagiën, welker Baljuwen aan de benoeming of Aanſtelling van den Gouverneur ſtaan, wordende door de Audientie beveſtigd: zo dat zy van beiden afhangen. Onder de elf Diſtrikten, van dit Gouvernement, behooren 'er vier, benoorden en beooſten Popayan gelegen, naamelyk die van *Antioquia*, *las quatre Ciudades*, *Timana* en *San Sebaſtian de la Plata*, tot de Audientie en Provincie van Santa Fé; de anderen naar den Zuid- en Weſtkant, tot de Audientie van Quito, naamelyk *San Jago de Cali*, *Guadalajara de Buga*, *Almaguer*, *Caloto*, *el Rapoſo*, *San Juan de Paſto* en *Barbacoas*. De twee laatſten behooren tot het Stigt des Bisdoms van Quito. Regtsgebied.

Alle deeze Baljuwſchappen bevatten, buiten en behalven de Hoofdplaats, aanmerkelyke en volkryke Vlekken en Dorpen, zonder de *Haciendas* te tellen, waar van veelen zo ryk zyn, en zo veel Volks in 't werk hebben, dat zy meer gelyken naar Dorpen, dan naar Buitenplaatſen of Landhoeven. De Baljuwſchappen van Cali en Buga, tuſſchen Popayan en Choco, zyn welvaarende wegens den onder- Baljuwſchappen.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Popayan.*

derlingen Handel van die twee Gouvernementen. Even 't zelfde kan niet gezegd worden van 't Baljuwſchap d'Almaguer, dat weinig uitgeſtrektheid heeft en weinig Handel. Dat van Caloto is zeer groot en ryk, en levert veel Koopwaaren uit, alzo het zeer vrugtbaar is van Grond: Rapoſo kan gelyk gelyk geſteld worden met die van Cali en Buga. Het Baljuwſchap Paſto, naar den kant van Quito, is ook vry groot, doch niet zo ryk; maar dat van Barbacoas is klein en het ontbreekt 'er aan Leeftogt, uitgenomen zulke Wortelen en Graanen, als in de warme en natte Landsdouwen van Zuid-Amerika voortkomen. Dat van Caloto is allermeeſt aan Onweeren van Donder en Blixem onderhevig, weshalve men daar te Lande een ſoort van Schelletjes of Klokjes, die genoemd worden *Campanillas de Caloto*, tegen 't Onweer gebruikt, om zig te beveiligen; als zynde dezelven afkomſtig van een Klok van die Plaats, welker Vermogen, als zy geluid werdt, men ten dien opzigte ondervonden hadt. Dat men in deeze Provincie meer en geweldiger Aardbeevingen heeft, dan in de nabuurige Provincie van Quito, wordt toegeſchreeven aan de groote veelheid van Metaalen, welken Popayan bevat.

Gevaarlyke Inſekten.

In de Valleijen van *Neyba*, en anderen behoorende tot het Gouvernement van Popayan, vindt men een zeer ongewoon Inſekt, dat aanmerkelyk is wegens de gevaarlykheid van 't Venyn, welk hetzelve bevat in zyn kleine Lighaampje. Het is een ſoort van Spinnekop of Torretje, niet grooter dan een Weegluis en

Digitized by Google

en Scharlaken-rood van Kleur, onthoudende zig in de Huizen zo wel, daar het in de hoeken der Muuren zit, als op 't Land, in de Ruigte. Men noemt het *Coya* of *Coymba*. Het Vogt, welk dit Inſekt bevat, is zo kwaadaartig, dat zo 'er, als het verpletterd wordt, iets van komt te ſpatten op de Huid van een Menſch of Beeſt, hetzelve tot de Poren indringt, en het Lighaam verſchrikkelyk doet zwellen; waar op wel haaſt de Dood volgt. Het eenigſte Geneesmiddel voor dit Toeval is, dat men den Lyder, zo dra hy begint te zwellen, blakere met een ſoort van Stroo, dat in de Vlakten van dit Land gevonden wordt. Zo dra als dit Stroo in brand is geſtoken, neemen eenige Indiaanen den Perſoon by de Armen en Beenen, en doen aan hem zeer knaphandig deeze Operatie; waar na men verzekerd zou zyn, dat hy buiten gevaar is. Men merkt als iets zonderlings aan, dat dit Inſekt binnen in de Hand, of tuſſchen de Handen gekneusd wordende, geen nadeel doet; waar van de Indiaanſche Voerluy dikwils de proef neemen, om de Reizigers eenig vermaak aan te doen of verwonderd te doen ſtaan: doch men kan ligt begrypen, dat de Eeltagtigheid der Handen, even als met de Brandenetelen, of in het aantaſten van een gloeijende Kole of heet Yzer, daar van de oorzaak zy. Indien iemand, op Reis zynde, merkt, dat hem ergens, aan den Hals of 't Aangezigt, het Vel begint te jeuken of zeer te doen door 't ſteeken van dit Inſekt, zo wagt hy zig, volgens de waarſchouwing der Indiaanen, van 'er met de Handen by te komen. De Coya, naame-

TIERRA FIRME. *Popayan.*

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Popayan.*

lyk, doet geen kwaad, zo lang haar Vogt beſlooten is: weshalve een ander ſlegts daar op blaaſt, en dan gaat het Diertje weg. Die zelfde voorzorg gebruiken de Dieren, door ſterk te Snuiven in het Gras of Kruid, eer zy daar van eeten; gelyk gewoonlyk: want anders moet een Muilezel, by voorbeeld, zulk een Inſekt in de Bek verpletterende, onfeilbaar ſterven.

Zeldzaam Kruid.

Onder de Kruiden, welken het Land van Popayan voortbrengt, is 'er een, by het Volk meer in agting dan de koſtbaarſte Metaalen. Dit is een klimmende Plant, die zig om andere Planten ſlingert, gelyk de Winde, hebbende zeer gladde Bladeren, van omtrent anderhalf Duim lang. Men noemtze *Cuca* of *Coca*, en zy ſchynt veel te gelyken naar de Betel, die men in Ooſtindie heeft, naar welke die Landaard niet minder heet is. De Indiaanen kaauwen de Bladeren, na dat die gemengd zyn met een ſoort van Kryt of witte Aarde, door hun genaamd *Mambi*; ſpuuwende in het eerſt hun Speekzel uit, maar vervolgens hetzelve doorſlikkende met het Sap; en wentelen de brok zo lang in de Mond om, tot dat 'er geen Sap meer uitkomt. Zulks verſtrekt hun niet alleen, onder 't werken en loopen, voor Voedſel, maar zy verbeelden zig ook, dat het kaauwen van dit Kruid hun Tandvleeſch vaſt maakt en het Lighaam verſterkt. In de Zuidelyke deelen van Peru wordt het zorgvuldig aangekweekt, en men agt dat het beſte, welk omſtreeks Cusco groeit: maar in de Noordelyke deelen, gelyk in de Provincie van Quito, wordt het weinig gevonden of niet

ge-

Digitized by Google

gebruikt van de Ingezetenen. Op die plaatſen, daar veel Mynen zyn, gelyk in 't Land van Popayan, is het ten uiterſte noodig: want de Indiaanen zouden niet willen werken in de Mynen, indien het hun niet bezorgd werde: 't welk de Eigenaars der Mynen daarom ook zorgvuldig doen, trekkende het gene dit Kruid koſt, daar men zelfs een aanmerkelyken Handel in dryft, van hun dagelykſch Loon af. TIERRA FIRME. *Popayan.*

Dit Gouvernement heeft nog hedendaags alle de Rykdommen, die voorheen door de geheele Audientie van Quito genooten werden. Het is met ontelbaare Goudmynen vervuld, waar van zeer veelen bearbeid worden. Dit koſtbaare Metaal wordt wel in alle Baljuwſchappen, meer of min, gevonden; alzo men 'er dagelyks nieuwe Mynen ontdekt: doch de rykſten zyn in die van *Cali*, *Buga*, *Almaguer* en *Barbacoas*; waar men het Goud zonder eenige vermenging vindt met vreemde Stoffen: zo dat men geen Kwikzilver behoeft te gebruiken, om het te zuiveren. Goudmynen.

Op ſommige plaatſen zit het Goud tuſſchen Steenen, als natuurlyke Muuren, beſlooten; gelyk wy dit in de Goudmynen van S. Maria gezien hebben *: doch zo beſtaat het niet in het Land van Popayan; waar dit Metaal op even de zelfde manier in de Aarde en 't Zand verſpreid is, als aan de Rivier van Senegal in Afrika †. De eenige zwaarigheid is, derhalve, om het van de Aarde af te ſcheiden, 't welk gemakkelyk geſchiedt door middel van Waſſchen en afgieten van het Water. Dit zelfde moet ook plaats hebben in de eerſtge-

* bladz. 331.

† *Tegenw. St. van Afrika.* bl. 404.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Popayan.*

melde Mynen, *Caxa* genaamd, om het Goud, na dat het door Kwikzilver van de vreemde Stoffen afgezonderd is, nog te zuiveren van Aardagtig- of Steenagtigheden; waar na een zuiver mengzel overblyft, van Kwikzilver met Goud.

Manier van het Goud te bekomen.

In het geheele Regtsgebied van Popayan wordt, om het Goud te bekomen, geen andere manier gebruikt, dan dat men de Aarde van de Mynen uitgraave, en dezelve brenge in een grooten Waterbak, *Cocha* genaamd, ten dien einde geschikt. Dien Bak vult men, tot zekere hoogte, met Aarde, en laat hem dan vol Water loopen, 't welk men omroert, en, de Aarde met het Water door een andere Geut uitlaatende, blyven alleenlyk de zwaarste deeltjes, Zand en Goud, op den bodem leggen. Dit gedaan zynde gaan de Werkluy in den Bak, met houten Napjes, daartoe gemaakt, waar in zy de overgebleeven Stoffe met elkander doen, beweegende dezelve, in die Napjes, met een eenpaarige draaijing in 't ronde; waar door het ligtste zig van 't zwaarste scheidt, en 'er eindelyk niets dan geheel zuiver Goud in de Napjes overblyft. Doorgaans vindt men niet dan Stofgoud, doch somtyds zyn 'er eenige Greinen in, min of meer van grootte. Het uitloopende Water, in een andere Bak vergaart, levert, op de zelfde manier, nog eenig Goud uit; en zelfs dat van een derden Bak laat men niet verlooren gaan.

Deeze arbeid wordt, in alle Mynen van Popayan, verrigt door Neger-Slaaven, die de Eigenaars der Mynen daar toe koopen en hou-

Digitized by Google

houden; waar van eenigen geduurig aan 't graaven, anderen aan 't waſſchen bezig zyn: des het Werk altoos zyn gang gaat. Het Al-loy van dit Goud is gemeenlyk twee-en-twintig Karaaten fyn: het komt zelden tot drie-en-twintig, en ook niet beneden de een-en-twintig, dan zeer zelden. In het Land van Choco zyn, behalve de Waſchmynen, daar wy van geſproken hebben, ook eenige anderen, in welken het Mineraal dermaate ingewikkeld wordt gevonden met andere Metaalſtoffen, Steen en Zwavelagtigheden, dat men veel moeite heeft om het te louteren. Somtyds vindt men Mynen, daar de *Platina* oorzaak is, dat men dezelven moet verlaaten. Die naam wordt gegeven aan een Steen zo hard, dat men hem op een Yzeren Aambeeld niet kan vermorſelen, noch door branden tot Kalk maaken, om 'er dus het Metaal uit te krygen, dan met oneindigen arbeid en veel Onkoſten. TIERRA FIRME. *Popayan.*

Schoon D'ULLOA van de *Platina* als van een Steen ſpreekt, is het egter zeker, dat men de *Platina del Pinto*, die onder den naam van het Witte Goud of agtſte-Metaal, ſedert ruim twintig Jaaren, in Europa bekend geworden is, 'er door verſtaan moet. Dit Metaal, hoewel in zwaarte omtrent aan 't Goud gelyk, heeft de eigenſchap van 't zelve brooſch te maaken. Men krygt het in poeijer of kleine Greintjes, die zeer verſchillende zyn van hardheid en zwaarte: waar uit men ligt zou beſluiten dat het een Goud zy, met eenige Stoffe vermengd, die het Goud onſmeedbaar maakt. De Spaan- *Platina del Pinto* of Wit Goud.

Digitized by Google

TERRA FIRME. *Popayan.*

schen hebben 't Geheim uitgevonden, om dit Metaal te smelten; dewyl zy 'er Degen-Gevesten, Gespen, Snuifdoosjes en dergelyke Snuisteryën, van vervaardigen, en het moet 'er overvloedig zyn, om dat die Dingen vry gemeen zyn onder hun. Een Heer van Jamaika kogt 'er, voor eenige Jaaren, verscheide Ponden van, merkelyk onder den Prys van 't Zilver, en het was te vooren nog beter koop geweest. Ook wil men, dat het gebruikt zy om 't Goud te vervalschen; 't welk dan de reden was, dat de Koning van Spanje verbooden hadt, die Mynen, daar de Platina valt, te bewerken.

De Heer LEWIS, Lid van de Koninglyke Societeit der Weetenschappen van Londen, heeft dit Metaal op alle bedenkelyke wyzen door Proeven onderzogt, die door hem, in verscheide Vertoogen, aan de Wereld medegedeeld zyn *. Hy maakt uit zyne Waarneemingen het Besluit op, dat het waarschynlyk niet in zulke Greintjes, als wy het krygen, gevonden wordt, maar in groote harde Klompen, samengesteld uit de egte Platina, uit eenig zwart Zand, en een andere Yzeragtige Stoffe, naar Amaril gelykende, wat Steenvloed en eenig Goud: welke Klompen hy meent dat tot kleine Korrels gemaakt werden, omze met Kwikzilver te wryven en 'er dus het Goud uit te trekken. Uit zyne Proefneemingen omtrent de Middelen om de vervalsching van het Goud daar mede te ontdekken †, wordt door hem eindelyk vastgesteld, dat de Platina niet, gelyk sommigen zig verbeeld hadden, een Goud zy, natuurlyk verbas-

* *In the Philos. Transact. for 1754. p. 638. &c.*

† *dito for 1757. p. 148. &c.*

basterd door de bymenging van eenig ander Metaalisch Lighaam, maar een byzonder soort van Metaal, weezentlyk van alle anderen verschillende. TIERRA FIRME. *Popayan.*

Vervolgens hebben de Fransche Scheykundigen, de Heeren MACQUER en BAUME', ook het hunne toegebragt om den aart te ontdekken van die Stoffe *. Zy hebben dezelve verwonderlyk onsmeltbaar bevonden door eenig Vuur, uitgenomen dat van den Brandspiegel; doch, volgens de Proeven van den gemelden Engelschman, kan menze ligtelyk doen smelten met byvoeging van eenig Rottekruid, of van gelyke deelen van andere Metaalen. Door de Platina twee Etmaalen te houden in de grootste Hitte van de Glasblaazery, werdt haar Gewigt veertien Greinen op de Once vermeerderd, en de Korrels aan elkander gekleefd. Door den Brandspiegel gesmolten wierdt zy volkomen smeedbaar. Konings-Water is 't eenigste Scheyvogt dat haar ontbindt.

* Voyez *l'Hist. & Mem. de l'Acad. R. des Sc.* pour 1758.

Men ziet uit deeze Proefneemingen, met die van den Sweedschen Heer SCHAEFFER en den Berlynschen Chymist MARCGRAAF vergeleeken, van welk eene nuttigheid een Metaal zou kunnen zyn, als dit, 't welk de hardheid van Yzer en den zuiveren Glans van Zilver heeft, en bestand is tegen de Lugt, het Water, Vuur, Zwavel en Zuuren, waar van de andere en meest gebruikelyke Metaalen zo veel te lyden hebben: te meer, nu door de Scheykunde genoegzaame Middelen aan de hand gegeven zyn, om de vermenging van dit Metaal met het Goud te ontdekken.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Popayan.* De Yncas-Steen.

De Heer D'ULLOA meldt verder, dat men onder deeze Mynen eenigen ontmoet, alwaar het Goud gemengd is met een Tombak, zo fyn als de Ooſterſche, en welke ook de zonderlinge Eigenſchap heeft, van nooit Spaanſch Groen te geeven, gelyk het gewoone Koper, en beſtand te zyn tegen 't Zuur. Elders ſpreekt hy van een Steen, daar de Peruviaanen oudtyds Spiegeltjes van plagten te maaken, zo plat als hol- of bolrond; hoedanigen men nog heden in derzelver Graffteden vindt, die onbezwalkt zyn. Deeze Yncas-Steen is, zegt hy, zagt en niet doorſchynende, hebbende een Loodkleur, en neemt een zeer fraaijen Glans aan, door 't Polyſten: maar dezelve heeft het gebrek, dat 'er veel Aders en Strooitjes doorloopen, die hem zo brooſch maaken, dat hy door den minſten Slag met een Hamer breekt. Hierom verbeelden ſommigen zig, dat het een ſamengeſtelde Klomp zy en geen Steen: doch men vindt hedendaags nog zodanige Steenen in eenige Groeven, daar men gebruik van maakt tot Knoopen. Men is thans verzekerd, dat het een Yzeragtige Zwavelſteen zy of Marcaſiet, die by gevolg in 't Vuur niet ſmelt: maar tot een roode Kalk verbrandt, gelyk alle dergelyke Mineraalen.

San Juan de Paſto.

Paſto, of *San Juan* de Paſto, is vyftien Uuren Zuidzuidweſt van Popayan gelegen, in een zeer vermaakelyke Valey, die bewaterd wordt door verſcheide Armen van een Rivier, *Rio de Patia* genaamd, welke Weſtwaards in de Zuidzee loopt. Oudtyds noemde men deeze Valey *Atris*, en dezelve was wel bevolkt met

met Inboorlingen van Amerika, welken de Spanjaarden genoodzaakt hebben in 't Gebergte te wyken. Zy hebben 'er verſcheide Boerderyën van Hoornvee, en aan de Rivieren Bouwlanden van Europeaanſch zo wel als Indiaanſch Koorn. Het is 'er doorgaans koel of gemaatigd Weer; doch men heeft hier, gelyk in de Weſtindiën, een droog en nat Saizoen, waar van het eerſte, dat koelſt is, de Zomer geheten wordt. TIERRA FIRME. *Popayan.*

In dit Baljuwſchap, 't welk het Zuidelykſte der Provincie is, zyn zekere Boomen, daar men geduurig eene Gom of Harſt ziet afdruipen, *Mopamopa* genaamd, van welke gebruik gemaakt wordt om Houtwerk te verniſſen of te verlakken. Dit Vernis is zo ſchoon en duurzaam, dat het door kookend Water zelfs niet van 't Hout af gaat noch zyn glans verlieſt. De manier van hetzelve op te leggen, beſtaat maar alleen daar in, dat men een brok van die Harſt in de Mond houde, en, na dat zy door 't Speekzel week geworden is, 'er, met het Penſeel, zodanig eene Kleur, als men wil, onder menge; ſtrykende het dus op 't Hout; waar op het een Vernis maakt zo ſchoon, als dat van het Verlakt Werk der Chineezen. Te Quito, alwaar de Inwooners 'er zeer op geſteld zyn, is een groote Vertiering daar van. Vernisboom.

Waarſchynlyk heeft de Stad haaren naam, om dat zy aan den Reisweg, en als in 't midden tuſſchen Popayan en Quito in Peru, gelegen is. Van Paſto tot aan Popayan is die Weg zeer moeielyk en gevaarlyk; wegens de Amerikaanſche Wilden, die ſommigen voor Kannibaalen of Menſchen-eeters houden, geven-

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Popayan.*

vende geen Kwartier aan hunne Vyanden. Indien de Spaanſchen 'er eenigen van in hun geweld krygen, zenden zy die in de Goudmynen te werken. Men moet derhalve, zo wel tegen dit Bergvolk, als tegen de Wilde Dieren, van goed Schietgeweer voorzien zyn. Bovendien heeft men afgryzelyke Steilten te paſſeeren op dien Togt. Men reiſt ook zelden zonder Konvooy in die Kwartieren, en houdt zig op den gebaanden Weg: dewyl men in de Zypaden en Boſſchen ligtelyk van de Wilden overvallen en afgemaakt wordt.

Amerikaanſche Wilden.

Dit Volk, dat het geheele Land, zo op als beweſten het Gebergte, tot aan de Kuſt der Zuidzee toe, bewoont; wordt van de Spanjaarden, in 't algemeen, begreepen onder den naam van *Bravo's* of *Indios de Guerra*, dat is Oorlogzugtige en dappere Indiaanen. Hunne dapperheid gaat tot verwoedheid, ſpruitende uit den haat en afkeer jegens de Spanjaarden; dat niet vreemd is: dewyl zy door dezelven uit hunne vrugtbaare Valeijen zyn verdreeven en nog dagelyks op allerley wyzen benadeeld worden. By hunne dapperheid zyn zy loos; maakende het Spreekwoord waar: Armoede zoekt liſt. Veelal moeten zy zig in de holen der Rotſen of Gebergten, of in geringe Hutjes van Palmietbladeren, zeer kommerlyk, behelpen. Hunne Kleeding toont, dat zy beſchaafder zyn dan andere Wilden. Het Vrouwvolk draagt een Rokje of Schort om den Middel; gelyk de Negerinnen, en de Manluy hebben Hembden aan, van Katoen, die niet tot aan de Knieen neerwaards reiken. Voorts hebben zy, aan de Neus en Ooren, Gouden Rin-

Digitized by Google

Ringen, en Steenen als Smaragden; op het Hoofd Pluimen of Vogelveeren; om de Armen en Beenen Snoeren of Kettingen van Glas en Koraalen. Zulke Snuisteryën agten zy hooger dan Goud; 't welk by hun gemeen is: des men zeer voordeelig met hun kan handelen. Hunne Stem is zeer grof en onduidelyk, komende, als by de Hottentotten, uit het diepste van de Keel voort. Om te rekenen, of iets aan te wyzen, worden van hun zekere Touwen of Koorden, genaamd *Guappa's*, gebruikt, waar in zy Knoopen leggen. Geen andere Werktuigen schynen zy te hebben, om iets in de geheugenis te houden: want het Schryfgereedschap was by de Amerikaanen, zo men wil, voor de aankomst der Europeaanen onbekend. TIERRA FIRME. *Popayan.*

De Creolen van deeze Provincie zyn zeer handig in de Wapenen te voeren, en zeer bekwaam om de vermoeijing uit te staan van een langen Togt. Zy hebben ook veel moeds, en verloopen zig in Wellust en Vleeschelyk vermaak zo veel niet, als die van Peru of Mexiko. Dit zou men aan hun geduurig Oorlog voeren met de Wilden kunnen toeschryven. Zo dra deeze door de Zendelingen gekerstend zyn, worden zy onder de Creolen vermengd, en de Spaanschen zelf verbinden 'er zig mede, omze Ouders en Vrienden te doen vergeeten: welk gebruik, dat een zeer goede Staatkunde is, in Popayan en Paraguay meer plaats heeft, dan elders in de Westindiën. Inderdaad dit Bergvolk schynt veeleer door dwang tot wildheid gebragt, dan wild te zyn van aart. Men vondtze, by de aankomst der Spanjaarden, Creolen.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Popayan.* Plaatſen aan de Rivier *Cauca.*

den, de Valey van Popayan bewoonende in een menigte van Dorpen aan de Rivier.

In dat gedeelte der Provincie, 't welk de gemelde ſmalle Valey uitmaakt aan de Rivier Cauca of Santa Martha, benoorden Popayan zig uitſtrekkende *, leggen nog eenige Vaſtigheden. *Cali* volgt naaſt aan de Hoofdſtad, ruim twintig Uuren Noordwaards: en beoosten 't zelve legt *San Sebaſtiaan de la Plata*, volgens ſommigen aan een Rivier, die in Rio de la Madalena valt. Beooſten 't zelve willen zy dat *San Vincent de la Pazes* leggen zou, van MARTINIE'RE *Onda* genaamd, alwaar een Haventje is aan de laatſtgemelde Rivier, daar de Vaartuigen, die van Carthagena en Santa Martha uit de Noordzee komen, hunne Koopwaaren ontlaaden. Honda is, by *Mariquita*, volgens de Kaart van D'ANVILLE, wel zeventig Uuren ten Noordooſten van Popayan gelegen, en meer dan honderd Uuren Zuidwaards af, van den Uitloop der Madalena. Volgens den laatſten ſchynen alle de Plaatſen, aan deeze Rivier, thans tot Nieuw Granada te behooren.

* Zie bl. 424, 425.

Antioquia.

De Noordelykſte Vaſtigheid, aan de Rivier van Santa Martha, in Popayan, is *Santa Fé d'Antiochia* of *Antioquia*, gelyk de Spaanſchen het uitſpreeken. Men heeft den Voornaam van Santa Fé, tot onderſcheiding, 'er bygevoegd; dewyl de Inwooners van het oude Antioquia, dat vyftien Mylen 'er van daan legt, zig derwaards begeven hebben. Dus is deeze Plaats vry aanzienlyk geworden en de Hoofdzetel van een Diſtrikt van dien zelfden naam, dat, even als het Diſtrikt van Santa Fé de

Bo-

Digitized by Google

Bogota, een byzonder Gouvernement is in de Provincie, hebbende een Koninglyk Geregtshof. Antioquia legt aan de Rivier van Santa Martha, omtrent in 't midden tuſſchen Carthagena en Popayan. Van de overige Plaatſen, zo benoorden als beweſten de Hoofdſtad, kan met zekerheid weinig gezegd worden; dewyl de Spaanſchen veelen derzelven hebben moeten verlaaten wegens de Strooperyën van het Bergvolk. TIERRA FIRME. *Popayan.*

Aan de Zeekuſt legt, ten Noordweſten, dertig Uuren van Popayan, een Vlek van eenige Spaanſche Huisgezinnen, die de Koopwaaren ontvangen welke derwaards gebragt worden uit Nieuw Spanje, en dezelve binnenslands verzenden. Hier maakt het Land een Inham, welke door eenige Eilandjes beveiligd wordt, de Baay of Haven van *Buen-aventura* genaamd, aan den Uitloop van een Riviertje. Het Vlek voert ook dien naam, en legt op omtrent vier Graaden Noorder Breedte. Het is 'er zeer miſtig en ongezond, wegens de hooge Bergen, die de Plaats omringen, waar op het byna altoos regent. Voor den Mond van de Rivier legt een hooge Klip, die de Haven moeielyk te vinden maakt, zo dat men 'er niet zonder gevaar inkomen kan, dan met behulp van Lootſen. Haven van *Buenaventura.*

Een Spaanſch Autheur merkt aan, dat, aangezien de Weg van deeze Haven naar de Stad Cali, voorheen gemeld, welke van hem in Nieuw Granada geplaatſt wordt, zeer ongelyk is en moeielyk te gebruiken; men zig tot dien einde van geen Laſtbeeſten, veel min van Rytuigen, bedient, maar van het Bergvolk, Wilden tot Laſtdraagers gebruikt.

TIERRA FIRME. volk, daar wy van geſproken hebben. Deeze Wilden, zegt hy, zyn zo ſterk, dat zy over *Popayan.* de honderd Ponden Gewigts, op den duur, kunnen draagen, en neemen bovendien op hunne Schouderen een Mans- of Vrouwsperſoon, in een Draagzetel zittende. Dus geladen paſſeeren zy Bergen en Rivieren, zonder eenig Loon dan Spys en Drank; dewyl al het voordeel komt aan de Spanjaarden, die hunne Meeſters zyn. Buiten twyfel zullen zy, door een ſterk Konvooy van gewapend Volk, dus in dwang moeten gehouden worden: want anders kan ik het niet overeen brengen met het voorgemelde wegens den aart en dapperheid van deeze Amerikaanſche Wilden.

COREAL verhaalt ons, dat de Spaanſchen een Fortres hebben aangelegd in de Baay van Buen-aventura, om de Kuſt aldaar te beveiligen en de Inboorlingen des Lands in onderwerping te houden. Deeze Fortres zou uit vier Bolwerken beſtaan, en, hoe weinig ook van Geſchut voorzien zynde, dus genoegzaam in ſtaat zyn om de Wilden af te keeren aan den eenen, en de Haven te beveiligen aan den anderen kant, voor Vrybuiters en Zeeroovers. Men zou deeze Plaats, met reden, nog meer kunnen verſterken en volſtrekt onwinbaar maaken voor den Vyand; gelyk Carthagena: want, even als die voor het Noordelyke, zo is deeze de Stapel voor Cali, Popayan, Santa Fé, en in 't algemeen voor het geheele Zuidelyk deel van Tierra firme.

Kaap *Mariana.* Aan de Kuſt van Popayan, die van deeze Baay Zuidweſtelyk aan loopt ter langte van veertig Zeemylen, ſchynen geen bekende Plaat-

Plaatſen of Vaſtigheden te zyn, tot aan Kaap *Mariana*. Verſcheide Rivieren, van weinig breedte of langte, maar zeer ſnel afloopende, vallen 'er van *Sierra de Tombas* in den Oceaan. Dit Gebergte loopt langs de Kuſt heen, Zuidwaards, tot aan *Rio de Patia*, voorgemeld, die door hetzelve heen ſtroomt, vallende om en aan Kaap Mariana, met verſcheide Armen, in de Zuidzee. Aan een Rivier, *Telembi* genaamd, die zig met deeze vereenigt by de Grenzen van Peru, zyn verſcheide Vlekken, waar onder een, genaamd *Barbacoas*, het voornaamſte ſchynt te zyn, leggende tien Uuren gaans van Zee. TIERRA FIRME. *Popayan.*

Tegenover Kaap *Manglares*, die ruim tien Zeemylen Zuidelyker, aan den Uitloop van de Rivier *Mira*, en, zo 't ſchynt, buiten de Grenzen van Popayan, gelegen is, vindt men het Eilandje *Gorgonilla*, eenige Mylen van den Oever, dat een goede Ankerplaats heeft en een Riviertje of Beek van verſch Water. Wat Noordelyker en digter aan de Kuſt, in een diepe Inham, legt *Gallo*, dat taamelyk hoog is, en niet alleen van Water, maar ook van Brandhout voorzien, hebben verſcheide goede Zandige Baaijen, daar men de Schepen kan kielhaalen en kalefateren. Men vindt, rondom hetzelve, maar vier of vyf Vadem Water, zegt DAMPIER. Aan de beide enden zyn verſcheide Rotſen, die hoog uitſteeken boven 't Water en waar van ſommigen zig gelyk Huizen, anderen gelyk een Zeilend Schip vertoonen. Men kan 'er, aan de Noordzyde, veilig leggen, in genoegzaame diepte. Kaap *Mangla-res.*

Ten

Digitized by Google

TIERRA FIRME. *Popayan.* Tomaco.

Ten Noordooſten van Gallo, aan de Vaſte Kuſt, op den afſtand van drie Zeemylen, aan een Rivier, omtrent anderhalf Uur opwaards, legt een klein Vlek of Dorp der Inboorlingen, genaamd *Tomaco*, welks Inwooners de Schepen van Ververſchingen voorzien, als zy aldaar inloopen, gelyk dikwils gebeurt. Aan deeze Rivier begint een groot Boſch, dat zig tien of twaalf Uuren Zuidwaards uitſtrekt. In de Riviertjes of Beeken, aan deeze Kuſt, wordt van de Indiaanen en Spanjaarden naar Goud gezogt, dat van de Bergen ſpoelt, en hunne moeite ſomtyds rykelyk beloont. Men heeft 'er veel Regen, inzonderheid van April tot aan Oktober, 't welk 'er het Winter-ſaizoen genoemd wordt, gelyk in de Weſtindiën: als wanneer men van daar Noordwaards, langs de geheele Kuſt van Tierra firme, aan de Zuidzee, geduurig Donder, Blikſem en Stortregens heeft, met veele harde Rukwinden of Orkaanen, welken 'er de Zeevaart, in dien tyd van 't Jaar, gantſch onveilig en 't verblyf te Lande zeer onaangenaam maaken. De Landmerken zyn hier, dat het Land veel hooger zy dan de Kuſt van Gorgona, en zeer vol met Heuvels en Geboomte; inzonderheid dat het een zeer hoog uitſteekende Berg heeft.

Gorgona.

Het Eiland *Gorgona* legt benoorden Kaap Mariana, op ruim drie Graaden Breedte, een weinig bezuiden de Baay van Buenaventura, omtrent vier Mylen van de Vaſte Kuſt. Hetzelve heeft de langte van twee, de breedte van één Uur gaans, volgens den vlakken grond gerekend. DAMPIER getuigt, dat hetzelve taamelyk hoog zy, en onbewoond, maar aanmer-

Digitized by Google

merkelyk van wegen twee Zadels of bulten en inzakkingen aan den top, uit Zee gezien zynde. By de Landingplaats is het laag, in een kleine Zandige Baay, daar men bekwaamlyk aan de Wal kan komen, met goeden Ankergrond. Dit Eiland was wel voorzien met veelerley ſoorten van hooge Boomen, die het geheele Jaar door groen zyn en Bloem draagen: men vondt 'er een groot getal Monkjes of Staart-Aapen, klein en zwart, eenige Weſtindiſche Konynen en weinige Slangen. Het wordt bewaterd door verſcheide Beeken of Riviertjes, die van 't hooge Land in Zee ſtroomen. TIERRA FIRME.

Gorgona is nog immer zo vogtig als de Vaſte Kuſt daar tegenover. Men heeft 'er op ver naa zo veel verſchil niet tuſſchen de Saizoenen, als in de Weſtindiën, en, gelyk wy van de gemaatigdheid der Lugt, in 't Gebergte by Popayan, opgemerkt hebben, kan hier het zelfde byna gezegd worden ten opzigt van het Weer. Het regent op dit Eiland bykans het geheele Jaar: alleenlyk zyn in de eerſte Maanden, die anders het drooge Saizoen heeten, de Regens zo menigvuldig en zo zwaar niet, als in het overige tot aan December; wanneer het Water, by vlaagen, als met Emmers van den Hemel wordt gegooten. Overal, behalven aan de Weſtzyde, daar nog een klein Eilandje legt, is het diep Water, en geen Ankergrond. Het Ty ryſt en valt 'er zeven of agt Voeten. Veel Hoorens en Schulpen blyven, met de Ebbe, op 't Strand leggen; daar dan de Aapjes komen, en de Viſch 'er uit haalen met hunne Klaauwen, tot hun Aas. Zwaare Regens.

Digitized by Google

TIERRA FIRME. Paarl-Oesters.

Omtrent dit Eiland is een groote veelheid van Paarl-Oesters, die aan de vry staande Klippen groeijen, op vier, vyf, of zes Vadem Water, zynde met Baarden of kleine Wortelen daar aan gehegt, als een Mossel. Deeze Oesters zyn gemeenlyk platter en dunner dan gewoone Oesters, doch komen 'er anders, in gedaante, veel mede overeen. De Visch is niet zoet noch gezond; zo slymig als een Hoornslak, smaakende zeer Koperagtig, wanneer menze raauw eet; zo dat zy best gekookt zyn. Men vindt de Paarlen aan 't Hoofd van den Oester, leggende tusschen den Visch en de Schulp: in sommigen zyn wel twintig of dertig kleine Stamp-Paarltjes, in sommigen geene in 't geheel, in eenigen twee of drie taamelyk groote Paarlen. De binnenkant van de Schulp levert het bekende Paarlemoer uit. DAMPIER zegt, dat hy 'er nergens in de Zuidzee vondt, dan alhier. Wy hebben gezien, dat in de Inham of Zee van California thans veele Paarlvisscheryën zyn, en dat 'er voornaame zyn geweest in de Baay of Golf van Panama bewesten, zo wel als langs de Kust van Zuid-Amerika, beoosten de Land-Engte of *Isthmus* van Darien. In de Oostindiën heeft men, by het Zuid-end van China, aan 't Eiland *Haynan*, een menigte van zodanige Oesters, die schooner, grooter en ronder Paarlen, zo men wil, voortbrengen, dan elders. Men vindt 'er ook in andere deelen van Oostindie en aan de Persiaansche Kust.

VII. HOOFD-

Digitized by Google

VII. HOOFDSTUK.

Beſchryving van PERU *in 't algemeen, zo ten opzigt van de* Oude *en* Hedendaagſche Hiſtorie *van dit Ryk, deszelfs voorige en tegenwoordige Regeering, de Ingezetenen en Voortbrengzelen van hetzelve: als in 't byzonder en voor eerſt van het Noordelyk gedeelte of de Provincie van* Quito, *dewelke aan het Onderkoningſchap van* NIEUW GRANADA *onderhoorig is, en van het Land aan de Rivier der Amazoonen.*

Grootte.

Dat gedeelte van Amerika, 't welk Zuidwaards aan Tierra firme volgt, langs de Kuſt van de Groote Zuidzee, wordt PERU geheten (*). Hetzelve ſtrekt zig van een weinig benoorden de Linie tot omtrent vyfentwintig Graaden Zuider Breedte, en Ooſtwaards heeft het geen andere paalen, dan de Linie, welke de Bezittingen van Spanje en Portugal, in 't midden van dit Werelds deel, van elkander ſcheidt: indien 'er het Land aan de Rivier der Amazoonen in begreepen wordt. De langte, derhalve, Noordweſt en Zuidooſt, om dat de Kuſt zodanig loopt, zal ten minſte vyfhonderd Uuren gaans zyn, of zeshonderd, gelyk ſommigen willen: de breedte niet veel minder: zo dat de grootte der Grondvlakte, veel overtreffende die van Mexiko of Nieuw Spanje, thans nader komt aan die van Tierra firme,

(*) De nieuwe Kaart van het Onderkoningſchap van Peru, dat zig verder over al het Spaanſche Land in Zuid-Amerika uitbreidt, zal in het volgende DEEL geplaatſt worden.

Digitized by Google

PERU. me, 't welk egter nog veel grooter van uitgeſtrektheid is.

Lugts- en Landsgeſteldheid. De Lugts- en Landsgeſteldheid, de Voortbrengzelen en al wat de Natuurlyke Hiſtorie betreft, verſchilt dermaate in byzondere deelen van dit Land, dat men daar van naauwlyks in 't algemeen kan ſpreeken. Langs de geheele Zeekuſt, byna, wordt het verſchroeid door de heete Zonneſchyn, en daar heeft men, regt tegenſtrydig met de Lugtsgeſteldheid aan de Kuſt van Popayan en verder Noordwaards, geen Regen in 't geheel. Des zyn het aldaar niet dan barre Zandwoeſtynen; uitgenomen aan de Monden der Rivieren; daar de Vlakten, die door dezelven van tyd tot tyd overſtroomd en beſproeid worden, in tegendeel zeer vrugtbaar zyn, even als de Valeijen van 't binnenlandſche Bergagtige gedeelte, alwaar men een gemaatigde, friſſche ja zelfs koele Lugt inademt.

Bergen. Die hooge Bergreeks, genaamd de *Andes*, de hoogſte welke 'er op den Aardbodem bekend is, waar van de Toppen ver boven 't Geweſt der Wolken uitſteeken, loopt, Noord- en Zuidwaards, door Peru heen. Hier is 't een geheel andere geſteldheid: men heeft 'er gemeenlyk een betrokken Lugt in de Valeijen, daar het dikwils regent, en bovendien ſterk daauwt; gelyk ook het Land door de alom afloopende Beeken, die uit het ſmelten van de Sneeuw ontſtaan, ten overvloede bewaterd wordt. 't Schynt of die hemelhooge Bergen de Wolken naar zig trekken, die door een geduurigen Zuidelyken Wind, welken men het grootſte gedeelte des

Jaars

Jaars aan de Kuſt van Peru heeft, tegen de- PERU.
zelven opgeſtapeld worden. Dit maakt de Lugtsgeſteldheid aldaar zeer gemaatigd, doch tevens, ten opzigt van Regen en Zonneſchyn, zeer veranderlyk, even als omſtreeks Porto Bello.

Een Spaanſch Autheur, ACOSTA naamelyk, zegt dat de Bergen van Amerika in vergelyking met die van Europa zyn, als onze Toorens, ten opzigt van de gemeene Woonhuizen. Men vindt 'er verſcheide brandende Bergen onder, en de hoogſten zyn, zo de Heer DE LA CONDAMINE oordeelt, of reeds brandende Bergen geweeſt, of zullen het, t'eeniger tyd, worden. Van de hoogte van ſommigen zal ik nader ſpreeken in de beſchryving der Provincie van Quito, alwaar verſcheidene door de Leden van de Koninglyke Akademie der Weetenſchappen van Parys, in 't jaar 1735 derwaards gezonden, zo naauwkeurig als 't doenlyk was, zyn afgemeten.

De Spaanſchen geeven aan gemelde Ber- De *Andes* of
gen, om dat zy als aan elkander geſchakeld Sneeuwbergen.
zyn, den naam van *la Cordilliera de los Andes*. Die Bergreeks neemt haaren aanvang in 't Land van Patagonie, en loopt van daar Noordwaards door Chili, tot in Peru, alwaar zy mooglyk wel hoogſt doch niet van de grootſte uitgeſtrektheid in breedte is; verſpreidende zig voorts door 't Noorder deel van Zuid-Amerika, gelyk wy gezien hebben. In 't Ryk van Peru verdwynen haare Toppen in de Wolken, en zyn byna allen bedekt met afgryzelyke klom-

Digitized by Google

PERU. pen Sneeuw, waarſchynlyk zo oud als de Wereld. Verſcheidene deezer Toppen, die ten deele afgemorteld zyn, geeven nog Rook en Vlam, midden uit de Sneeuw, welke, met grof Zand verhard, zig niet dan als Rots-Steen vertoont, en, van de Bergen afrollende, een geraas maakt als van Donderſlagen.

Die altoosduurende Sneeuw heeft, tot dus verre, de hoogſte Toppen niet alleen onbewoonbaar, maar zelfs ontoeganglyk gemaakt. Van den voet der Sneeuw, dat is van die plaats, daar dezelve niet meer ſmelt, nederwaards omtrent vyftig of vyfenzeventig Roeden, vindt men niet dan barre Rotſen of dorre Zandgronden: wat laager begint men eenig Mos te zien, dat de Rotſen bekleedt en verſcheiderley ſoort van Heygewas, 't welk, ſchoon groen en vogtig zynde, een heldere Vlam gaf, als men 't in brand ſtak. Ook waren 'er ronde Klompen van een ſpongieuſe Aarde, met eenige Plantjes daar op. Dit gedeelte van 't Gebergte is eenige Weeken, ja ſomtyds wel geheele Maanden, met Sneeuw bedekt. Nog laager, en in een andere zoom, van omtrent anderhalf honderd Roeden hoogte, is de Grond gemeenlyk begroeid met zeer fyn Gras, ter hoogte van een of twee Voeten opſchietende. Zulk ſoort van Hooy, of Stroo, gelyk men het daar te Lande noemt, is het Kenmerk, 't welk de Bergen, genaamd *Paramos* of Heyën, van de Sneeuwbergen, of beſneeuwde Toppen der Andes, onderſcheidt.

Paramos of Heye-Bergen. Men geeft, in Zuid-Amerika, den naam van Heyën niet, dan aan Landen van zulk een hoogte, dat 'er geen Geboomte groeit en

en geen Regen valt dan onder de gedaante van Sneeuw, die egter byna op 't oogenblik ſmelt en verdwynt. Wat laager, tot op de hoogte van duizend Roeden (*) of daar omtrent boven de Oppervlakte der Zee, ziet men het ſomtyds ſneeuwen, ſomtyds regenen. Laager nedergaande ontmoet men laag Geboomte of Heeſters, en nog laager vindt men, op de Landen die niet opgeruimd zyn, niets dan Boſſchagiën; gelyk de twee uitwendige zyden van die dubbele Keten van Bergen, tusſchen welken de Valey legt, die het bewoonde deel der Provincie van Quito uitmaakt. Buiten die Gebergten is alles bedekt met bysſter hooge Boſſchen, zig uitſtrekkende wel veertig Uuren Weſtwaards tot aan de Zuidzee, en Ooſtwaards binnenslands, eenige honderd Mylen, tot aan Guajana en Braſil. PERU.

In de Valeijen van deeze Bergen, welker Grond dikwils zeven- of agthonderd, ja duizend Roeden boven de Oppervlakte der Zee ver- Valeijen.

(*) Tweeduizend *Toiſes* heeft de Heer DE LA CONDAMINE. Ik heb in deeze bepaalingen ſlegts het getal der *Toiſes* gehalveerd, om Roeden te krygen, 't welk by ons een bekender Maat is, en zulks genoeg geagt; dewyl die Heer zelf aanmerkt, dat deze bepaalingen ſlegts uit den ruuwen zyn, en door veelerley Omſtandigheden grootelyks veranderen. In 't vervolg zal ik, als 't noodig is, de *Toiſes* naauwkeuriger in Roeden overbrengen. Ik moet hier alleen byvoegen dat, volgens DE LA CONDAMINE, de voet van de altoos blyvende Sneeuw, op 2430 of 2470 *Toiſes*, dat is ruim twaalfhonderd Roeden, en de hoogſte top, dien men gemeten heeft, 3220 *Toiſes* is boven de Oppervlakte der Zee; zo dat van dien Berg omtrent 400 Roeden, loodregt, met Sneeuw bedekt blyft.

Digitized by Google

Peru. verheven is, heeft men zeer ongeſtadig Weer. Op den ſchoonſten Morgenſtond volgt dikwils een Miſt of Nevel, die 't gezigt van Hemel en Aarde wegneemt, geduurende verſcheide Dagen. Het kan 'er Weeken lang, zonder ophouden, regenen; vreeſſelyk ſtormen en waaijen: men heeft 'er zwaare Donderſlagen en menigvuldige Aardbeevingen. Ook is 't 'er, by wylen, grillig koud.

Zeekuſt. In tegendeel heeft men, in 't Zuidelyk gedeelte van dit Ryk, beweſten de Andes, hooge Zandheuvels of Duinen, en Valeijen, daar het brandend heet is en dor wegens de droogte; zo dat 'er geen Plantgewas of Boom, om zo te ſpreeken; ja naauwlyks eenig leevend Schepzel gevonden wordt, uitgenomen eenige Vogelen, die 'er in 't overvliegen op ruſten: doch, bovendien, zyn 'er in dit Ryk nog verſcheide woeſte Landſtreeken.

Rivieren. Rivieren vindt men in Peru niet van aanmerkelyke grootte, uitgenomen de *Marannon*, en eenige anderen, welken, uit de Zuidelyke deelen afkomſtig, langs en beooſten de Andes Noordwaards loopende, door menigvuldige Beeken geduurig vergroot, de voornaame oorſprongen zyn van de Rivier der Amazoonen, die zeer naby aan de Zuidzee op de Grenzen van of in Peru ontſpringt, en door de geheele breedte van Amerika Ooſtwaards ſtroomende, een verbaazende Vloed wordt. Naar den Weſtkant, daar die Bergreeks, op veele plaatſen, niet boven de vyftig, dertig of twintig Uuren gaans van de Kuſt legt, zyn weinig Rivieren van aanmerkelyke langte, uitgenomen in 't Noordelyk deel; alwaar men, on-

Digitized by Google

onder anderen, de *Rio Pueblo* of *de Esmeralda* heeft, die wel vyftig Uuren gaans lang is. Deeze ontſpringt een weinig buiten Quito uit een Meirtje, zo 't ſchynt, op een Gebergte, alwaar ook een der oorſprongen is van de Rivier der Amazoonen. In 't Zuidelyk deel van Peru loopt de Keten der gemelde hemelhooge Bergen zo digt aan Zee, dat beweſten dezelven het Water maar weinig wegs heeft af te leggen tot in den Oceaan. PERU.

Voor dat dit Land door de Spanjaarden veroverd werdt, hadden die van Peru, zo min als de andere Amerikaanen, eenige Kennis aan Letteren, Karakters of eenigerley ſoort van Schrift. Evenwel hadden zy zekere Manieren of Uitvindingen, om hunne oude Geſchiedeniſſen te bewaaren, en aantekening te houden van de Grondregelen van hun Landbeſtuur of Regeering. Ten dien einde waren zy zeer naauwkeurig in hunne Overleveringen, welke zy jong zynde van hunne Ouders ontvingen, en hunne Kinderen weder inſcherpten, als geheiligde Zaaken. Behalve dit hadden zy een ſoort van Tekeningen om het gebrek van Schryven te vervullen. Maar het wonderlykſte en onverſtaanbaarſte voor ons, was het gene zy *Quipos* noemden, beſtaande uit een menigte van Touwen of Draaden, by elkander gevoegd, en vol van een groote verſcheidenheid van Knoopen en verſchillende van Kleuren, waar van ieder het een of ander betekende: zo dat een bos van deeze Draaden hun voor een Boek verſtrekte, door welks middel zy de Geſchiedeniſſen in't Geheugen bewaarden, zo wel als hunne Wetten en Grondſlagen der

PERU. Gebruiken, kunnende daar mede ook Rekenen tot verwondering. Tot bewaaring van deeze *Quipos*, waren 'er Amptenaaren *Quipocamayos* genaamd, die een naauwkeurige onderrigting gaven van alles wat deeze dingen betekenden, hebbende verſcheiderley *Quipos* tot byzonderen dienſt. Dit kunnen zy nog hedendaags doen, en een Peruviaan zal, door middel van zulk een bos Draaden, naaukeurig verhaalen wat een Amptenaar verſcheide Jaaren geleeden heeft gedaan, en op welke plaats. Anderen hebben kleine Steentjes, die zy gebruiken om alles te leeren en in hun Geheugen te te prenten, zelfs de Plegtigheden van het Roomſch Katholyk Geloof, die zy, door middel van deeze Steentjes zig herinneren, even als wy dit doen door middel van een Boek. Groote Rekeningen van de Cyferkonſt, kunnen zy in een oogenblik opmaaken, met eenige weinige korrels van hun Koorn; ja vaardiger dan een bekwaam Rekenaar zulks met zyne Pen zal doen.

Dit zyn de middelen, door welken de Indiaanen de kennis behouden hebben van hunne Oudheden: maar, ſchoon men erkennen moet, dat dezelven zeer vernuftig waren, en ſchrander uitgedagt, kunnen wy nogthans niet onderſtellen, dat dus een volmaakt en naauwkeurig Berigt van hunne oude Geſchiedeniſſen aan de Nakomelingſchap kan overgeleverd zyn. Indien wy, daarenboven, aanmerken, hoe zeer de Spanjaarden, van natuure, tot hoogdraavende Opſmukkingen geneigd zyn, begrypen wy uit het voorgaande ligt, dat 'er weinig ſtaat te maaken is op de Verhaalen, wel-

Digitized by Google

welken zy ons geeven van de Oude Hiſtorie van Peru. Evenwel zal ik hier, ter voldoening van den Leezer, een kort Uittrekzel plaatzen, van het gene een der beſte Spaanſche Autheuren ons dienaangaande berigt: ik meen ACOSTA, een geleerd en oordeelkundig Man, die alles op de plaats zelf onderzogt en vernomen heeft: waar by ik eenige byzonderheden zal voegen, die uit de geagtſte Werken zyn ontleend. PERU.

Weleer, voor dat de *Ingas* of *Yncas* het geheele Land t'onder gebragt hadden, was 'er geen Koningryk van eenige aanmerking, maar het Volk leefde of in volkomen Vryheid, of onder kleine Vorſten of Koningjes, gelyk de *Caciques* zyn in de meeſte deelen van Amerika. De Ingas begonnen te regeeren, tuſſchen de drie- en vierhonderd Jaaren voor de aankomſte der Spanjaarden; maar, eenen langen tyd, ſtrekte hunne Heerſchappy niet boven de vyf of zes Mylen rondom de Stad *Cusco*, alwaar zy hunnen eerſten zetel hadden; wordende, by trappen, al verder uitgebreid over 't geheele Land, dat wy Peru noemen, van boven *Quito* en de Rivier *Paſto* in het Noorden, over de Evennagtslyn, tot aan de Zuidelykſte Grenzen van Chili. In breedte ſtrekte zig hun Koningryk van de Kusten der Zuidzee Ooſtwaards, tot aan de groote Vlakten, die 'er over den Bergrichel der Andes zyn, alwaar eene Veſting was gemaakt, om de Grenzen van hun Gebied te beveiligen, genaamd *Ingas Pacara*. Dien weg gingen zy niet verder, uit hoofde van de Wateren, Meiren, Moeraſſen en groote Rivieren, die Oude Hiſtorie van Peru.

hun

Digitized by Google

PERU. hun belemmerden; zo dat hunne Heerſchappy zig geen honderd Uuren gaans van 't Westen Ooſtwaards uitſtrekte.

Bedryven van de *Ingas* of *Yncas*. Deeze Ingas overtroffen alle andere Natiën van Amerika in de Konſt van Regeering en Staatkunde en nog meer in Krygskunde en Dapperheid. Hun voorwendzel, tot verovering van dat Land, was de Fabel, dat, na den algemeenen Zondvloed, van welken zy eenige duiſtere Kennis hadden, de Ingas waren geweeſt de herſtellers van 't Menſchelyk Geſlagt; komende zeven van hun uit het Hol *Pacaritambo*: weshalve alle andere Menſchen aan hun, als aan hunne Voorvaderen, Schatting en Onderwerping verſchuldigd waren. Bovendien verzekerden zy, dat zy alleen den waaren Godsdienſt hadden, en wiſten, hoe het Opperſte Wezen behoorde gediend en geeerd te worden; weshalve zy alle andere Menſchen moeſten onderwyzen. Uit dien hoofde ſtonden zy zeer op hunne Gebruiken en Plegtigheden, hebbende daar toe meer dan vierhonderd plaatſen van Godsdienſt gehad in Cusco, als een heilig Land zynde. Ook voerden zy, op alle plaatſen, die zy veroverden en aan zig onderworpen maakten, hunne Plegtigheden in.

Hunne Godsdienſt. Het voornaamſte Voorwerp der aanbidding van de Ingas was, zo men voorgeeft, de Schepper der Wereld, en naaſt daar aan de Zon, die zy, zo wel als hunne andere *Guara's* of Afgoden, getuigden zyn Vermogen en Beſtaan te hebben van den Schepper, en als voor Tuſſchenſpraak te dienen. GARCILASSO DE LA VEGA verhaalt ons, dat zy aan God

Digitized by Google

God niets gaven noch offerden, alzo hy de Heer is van alles: maar dat zy aan de Zon Offerhanden deeden van Schaapen, Koorn, Kleederen, en wat dies meer is: hebbende ten dien einde veele Prieſters, van welken een de Opperſte was. Door hun werden Meisjes, van agt Jaaren oud, aan de Zon toegewyd, gelyk de Veſtaalſche Maagden der Romeinen; waar van men 'er omtrent duizend in de Stad Cusco vondt, die nooit in 't openbaar verſcheenen. Deeze werden gebruikt om te ſpinnen voor de Koning en Koningin: zy maakten ook het Brood, dat in de Offerhanden gebruikt werdt, als mede den Drank, *Aca* genaamd, daar men den Inga en zyne Familie op de Feeſtdagen van bediende; en alle de Vaten, welken zy daartoe bezigden, waren van Zilver of Goud. COREAL verhaalt ons, dat deeze Meisjes Geloften van Kuisheid moeſten doen voor hun gantſche Leven, en in een Kloofter gehouden werden, uit het welke zy niet mogten komen op ſtraffe des doods. Zy werden bewaard door Prieſters tot dien einde alleenlyk aangeſteld, en, indien men zodanig eene Maagd zwanger bevondt te zyn, werdt zy met de dood geſtraft; ten ware zy zweeren wilde, dat zy haare Zwangerheid verſchuldigd was aan den geheiligden invloed van de Zon. PERU.

Jaarlyks, en in de Herfſt, vierden de Peruviaanen een groot Feeſt, by de inzameling van hun Koorn. Alsdan was 't een gebruik, twee lange Staaken op te regten, gelyk onze Meyboomen in Europa; boven aan welken men, rondom een Krans of Kroon van Bloemen, Feeſten.

Digitized by Google

PERU. men, eenige Beelden van Menſchelyke Geſtalte plaatſte. Op zekeren afſtand waren een menigte Ingezetenen in goede Orde gerangeerd, die op de trom ſloegen, en dus een groot geraas maakten, ſchietende middelerwyl, elk op zyn beurt, naar die Beelteniſſen, tot dat zy altemaal geveld waren. Vervolgens bragten de Prieſters een ander Beeld aan, dat aan den Voet van een deezer Staaken geplaatſt werdt: men ſlagtte eenig Beeſt of zelfs een Menſch, en beſtreek het Beeld met het Bloed van 't Slagtoffer. Wierden de Prieſters eenig merkteken aan de Ingewanden gewaar, zy gaven 'er het Volk kennis van, en, naar dat deeze tekenen goed of kwaad voorkwamen, werdt het Feeſt in vreugde of droefheid ge-eindigd. Men dronk 'er ſterk, en vermaakte zig met Dans en ander Spel, naar 's Lands gebruik.

Levensmanier. De Moeders, en de Koninginnen zelfs, dienden tot Voedſters voor haare Kinderen. De Vrouwen gingen, na de Verloſſing, aanſtonds weder aan hunnen dagelykſchen arbeid, waar in zy zeer vlytig waren; ſpinnende en weevende Katoen in de heete, en Wol in de kouder Landſtreeken: maar alleen zo veel, als voor haar Huisgezin was benoodigd. Gemeenlyk maakten zy vierkante Doeken of Kleedjes, gelyk de Negerinnen, die zy met Haaken of Gespen om het Lyf vaſt maaken; behoevende dus niet te naaijen. De ledigheid werdt zodanig van haar gehaat, dat zy, uitgaande of elkander bezoekende, altoos eenig Werk mede namen. Ook werdt de Landbouw hier zo wel als onder de Ne-

Digitized by Google

Negers in Afrika, van het Vrouwvolk, waarge- PERU.
nomen; terwyl het Manvolk zig met het maaken van Laarſen en Schoenen, en waarſchynlyk ook met de Jagt en Viſſchery, en 't gene daar toe noodig was, bezig hieldt.

Tot deeze geregelde Levensmanier waren Afkomſt
de Peruviaanen gebragt door de Wetten der der
Ingas, die het Land regeerden, en hunnen Ingas.
oorſprong afleidden van het groote Meir van *Titicaca.* Inga of Ynca betekent, by de Peruviaanen, een Koning of Keizer, en *Capac-Inga* den eenigen Koning, welken tytel zy gaven aan hunne Souvereinen; wordende derzelver Mannelyk Krooſt enkel *Ingas* genaamd, en de Koningin voerde den naam van *Coya.* Men moet opmerken, dat de Opvolging des Ryks aan den oudſten Zoon kwam in een regte lyn, en, zo deeze ſtierf, aan zyn Broeder; van wien de Regeering overging op den oudſten Zoon van zyn ouder Broeder, dan op den Broeder van deezen Zoon: vervolgens op deszelfs Kinderen, enz. Dus maakte de Opvolging, onder hun, geduurige ſprongen, van de regte Linie naar de zydelingſe, en van deeze wederom naar de regte Linie.

De eerſte Inga, daar het Volk van Peru gewag van maakt, zegt ACOSTA, was *Mangocapa* of *Manco-Capac*, die eenen Zoon hadt, *Sicarocha* genaamd, welke hem opvolgde. Mangocapa was, zo zy zeggen, na den Vloed gekomen uit het Hol van *Tambo*, vyf of zes Mylen van Cusco, en van hem daalden de Hoofd-Familiën der Ingas af. De eerſte deezer Familiën, genaamd *Hanancusco*, leverde de Vorſten uit, door wien het Land ver-

Digitized by Google

Peru. veroverd werdt. *Inga Roca* wordt van hun gemeld als het Hoofd van eene Familie, genaamd *Vizaquira*. Deeze Vorſt, hoewel zo groot niet van Vermogen als de ander, werdt eerſt gediend in Goud en Zilver, en beval dat al zyne Schat ten nutte van zyn Lighaam en tot onderhoud van zyn Huisgezin zou gebruikt worden. Men hadt, in zyne dagen, Afgoden van Goud. Zyne Opvolgers deeden 't zelfde en dus wierdt het een gewoonte, dat geen Inga Erfgenaam was van de Schatten van zyn Voorzaat.

Regeerings-wyze. Ik zal my hier met eenige beuzelingen, aangaande de Bedryven der Ingas, niet ophouden, maar alleen ſpreeken van de oude Regeering van Peru. Deeze Vorſten hadden, volgens de Spaanſche Schryvers, hunne Heerſchappy geſcheiden in vier deelen, naar de vier Hoofdſtreeken, en al het Volk was zodanig verdeeld, dat 'er Hoofdmannen waren over tien, vyftig, honderd, ja zelfs over duizenden, die naauwkeurig moeſten toezien, dat niemand gebrek leed, en dat de een den ander niet beledigde. Dus wiſt de Inga naauwkeurig, hoe veel Onderdaanen hy had, en in ieder Dorp waren Regters, die een onherroepelyk Vonnis ſtreeken over alle Twiſtzaaken, terwyl de Vorſt zelf de Geſchillen tuſſchen de Landſchappen beſliſte, of in eigener Perſoon afdeedt. Het Volk bewees den grootſten Eerbied, dien men zig verbeelden kan, aan zyne Vorſten, die hunne geheime Spions overal hadden, om kennis aan hun te geeven van alle Mishandelingen, welken zy geſtrengelyk deeden ſtraffen.

Zy

Digitized by Google

Zy waren niet alleen van de Goederen, PERU.
maar ook van de Perſoonen hunner Onderdaanen volſtrekt Eigenaars; zo dat zy zodanigen van derzelver Kinderen, als hun geviel, uitkoozen, het zy tot Byzitten of Slaaven en Slaavinnen. Het was een algemeene Regel onder dit Volk, haar eigen oudſte Zusters ten Huwelyk te neemen, welke ſtervende, of onvrugtbaar bevonden wordende, namen zy de volgende Zuſter, en, indien 'er Zuſters ontbraken, dan de naaſtbeſtaande Bloedverwante. Men droeg groote zorg, dat de Landen wel geploegd en bezaaid werden, en, dewyl 'er gebrek aan Water was, hadt men overal pragtige Waterleidingen, en greppels of Kanaalen, waar mede men hetzelve uit de Rivieren op de vereiſchte plaatſen bragt. Van den Oogſt der Bouwlanden behoorde een derde deel aan de Zon, een derde aan den Koning en het overige aan den Landman, die het Koorn gezaaid hadt. De Vorſt vorderde van den Onderdaan geen ander Regt of Schatting, dan het Zaaijen, Inoogſten en in de Schuuren brengen van het Gewas des Lands, benevens het bezorgen van de Kleeding en Wapenen zyner Krygslieden, als ook het onderhoud der Behoeftigen, welker Schatting een zeker getal van Luizen was, om door het Ongedierte niet te vergaan. Goud en Zilver kreeg de Koning van zyne Onderdaanen niet als een Belaſting, maar als een Geſchenk; dewyl men 'er geen ander gebruik van wiſt te maaken, dan tot Huisraad of verſiering der Tempelen en Paleizen.

Digitized by Google

PERU. Aanzien en Vermogen.

Behalve deeze laatſten, waar van wy in 't vervolg, uit de overblyfzelen, eenig bericht zullen geeven, ſtrekken de Koninglyke Wegen of Heirbaanen, benevens andere Gevaartens en pragtige Werkſtukken, die men in Peru gevonden heeft, ten bewyze van den luiſter der oude Regeering van dat Land. GUAINACAPAC, in 't byzonder, wiens Zoon ATAHALIPA den Throon bekleedde, toen de Spanjaards in dit gedeelte der Nieuwe Wereld kwamen, was van zyn Onderdaanen ongemeen bemind, en dit gaf hem gelegenheid om het Ryk verder uit te breiden, dan een van zyne Voorzaten gedaan hadt. Hy trok Noordwaards van Cusco, om Oorlog te voeren tegen de Ingezetenen des Landſchaps van Quito, 't welk hy veroverde, en deedt, tot zynen terugtogt, een Koninglyken Weg baanen, van eenige honderd Uuren gaans; waar toe men Bergen ſlegten moeſt en Valeijen vullen van vyftien en twintig Vademen diep. Van deezen Heirbaan zyn, hoe zeer de Spaanſchen hem hier en daar bedorven hebben, nog genoegzaame blyken te vinden. Guainacapac, een tweeden Togt naar Quito onderneemende, nam zynen weg door het vlakke Land, en daar werdt op nieuws, met onbeſchryflyke moeite, een Baan gemaakt van zyne Onderdaanen, door Moeraſſen heen; hebbende veertig Voeten breedte, en wederzyds geſchoeid met een Borſtweering van Steen. Van deeze Muuren, die vry hoog waren, zyn nog heden de overblyfzels, op ſommige plaatſen byna ongeſchonden, zigtbaar. Voorts deedt hy ver-

Digitized by Google

verſcheide Tempels bouwen, ter eere van de Zon, en een menigte *Tambo's*, dat eigentlyk Magazynen waren van Leeftogt en Oorlogstuig, zo op de Bergen, als ten platten Lande en aan de Rivieren. Men vindt daar van, nog heden, ſommigen byna in haar geheel. In dezelven werdt altyd een Voorraad gehouden, ten behoeve van twintig- of dertigduizend Man, en zy waren, op 't allermeeſt, niet boven een Dag reizens van elkander af geplaatſt. PERU.

Uit dit alles zal men zig ligter overreeden laaten van het Ontzag deezer Peruviaanſche Vorſten, die men nooit regt in 't Gezigt mogt kyken, noch naderen dan in de grootſte Eerbied en beladen met Geſchenken, dat het enkel middel was om Gehoor by hun te krygen. Zy werden in een ſoort van Rosbaar of Draagſtoel, aan alle zyden open zynde en met Gouden Plaaten gedekt, op de Schouderen getorſt van Edelen of voornaamſten des Volks, waar van de overigen, tot honderd in getal, hun Gevolg uitmaakten, en, die aan den Zetel of den Inga ſtiet, was een man des doods. In de plaats van Kroon of Scepter, evenwel, werden van hun, op het hoofd, dodden van roode Wol gedragen, die hunne Oogen bykans bedekten, en waar aan zy een Touw of Koord vaſt maakten, wanneer zy iets wilden uitvoeren of beveelen. Als de Inga dit Koord gegeven hadt aan één van zyne Amptenaaren of Hovelingen, moeſt het Volk de Bevélen van dien Heer gehoorzaamen, even als van den Vorſt zelf gegeven.

Digitized by Google

PERU. Rykdom der Ingas.

Guainacapac, die de tiende of elfde was in de Opvolging der Inga's of Vorſten, zo de Peruviaanen willen, hieldt, na de Overwinning van Quito, aldaar eenigen tyd zyn Verblyf met zyne Hofhouding. Hier werdt hem zyn Zoon *Atahalipa* of *Atahualpa* ter wereld gebragt, wien hy de Souvereine Heerſchappy van Quito opdroeg; maar *Guascar*, een ouder Zoon, hier niet mede vergenoegd, deedt, toen Guainacapac te Quito overleeden was, zyn Broeder den Oorlog aan, 't welk in 't vervolg oorzaak wierd van 't Verval van dit vermogende Gebied. 't Woord Guascar betekende een Touw of Kabel, en men noemde hem dus, om dat, toen hy geboren werdt, zyn Vader een Ketting of Koord van Goud deedt maaken, zo zwaar, dat naauwlyks tweehonderd Man dien konden draagen. Hy hadt ook een Gouden Plaat, vyfentwintigduizend Dukaaten waardig, welke aan PIZARRO, den eerſten Onderkoning van Peru, ten deele viel. Al zyn Huisraad en Vaatwerk was van louter Goud. De Ingas, naamelyk, hielden te Cusco een menigte van Goud- en Zilverſmeederyën, om die koſtbaare Metaalen te bewerken, 't welk, niettegenſtaande het de Konſtenaars aldaar aan Yzeren Werktuigen ontbrak, nogthans zeer vernuftig en ſierlyk uitgevoerd werdt. Guainacapac was de eerſte geweeſt, die van zyne Onderdaanen werdt aangebeeden.

Inlandſche Oorlog.

De Oorlog, tuſſchen de twee Broeders na zynen dood ontſtaan, deedt aan beide zyden veel Volks ſneuvelen. Eindelyk werdt *Ata-*

ba-

Digitized by Google

halipa overwonnen en gevangen gemaakt in de Provincie van Tomebamba. *Guascar* deedt hem opſluiten in een Kaſteel: maar, terwyl hy zig, met zyn Volk, wegens de Overwinning vrolyk maakte, ontſnapte zyn Broeder uit de Gevangenis, en, te Quito weder aangekomen zyn, werdt de Oorlog, door hem, met dien uitſlag hervat, dat *Guascar* op zyn beurt Krygsgevangen wierdt. Dit bragt een groote verſlagenheid te weeg onder de Peruviaanen, en baande den weg voor de Spanjaarden tot een gemakkelyke Verovering van Peru. PERU.

Na eenige vrugtelooze poogingen, ten Zuiden van Panama, werdt dit Ontwerp, eindelyk, in den jaare 1524, met ernſt werkſtellig gemaakt door drie Panamers, die de Onderneeming met elkander bekoſtigden. Door hun werdt een Schip uitgeruſt, waar mede één hunner, genaamd PIZARRO, naar *Port Pinnas*, omtrent de Linie, ſtevende; zettende zyne Manſchap aldaar uit, in een Landſchap, 't welk toebehoorde aan een Cacique of Koningje, *Biru* of *Biruquete* genaamd; naar wien de Spanjaarden, zo men onderſtelt, vervolgens, by verbaſtering, den naam van *Peru* gegeven hebben aan dit geheele Ryk. De Inboorlingen van hetzelve namen voor hem de Vlugt, en zy keerden, na een togt van drie Dagen, met naauwlyks eenigen Leeftogt, door een Rotsagtig onbereisbaar Land, gedaan te hebben, naar hunne Schepen terug. Toen zeilde men tien Mylen verder, naar *Port Famine*, dus genaamd, om dat 'er eenigen van Honger ſtierven. Pizarro vervolgde Ontdekking van Peru door de Spanjaarden.

Digitized by Google

PERU. zyne Ontdekkinge met onbeſchryflyke moeielykheden, door welken, zo wel als door de Inlanders, veelen van zyn Volk om 't leven gebragt werden. ALMAGRO, een ander van de Onderneemers, zat middelerwyl niet ledig: hy ruſtte een ander Schip uit, waar mede hy den zelfden Koers hieldt, en niet minder moeielykheden onderging. Op 't laatſt ontmoette hy Pizarro, keerende, op onderling beraad, naar Panama terug, om een Verſterking van Volk. Hier mede aangekomen zynde, ſlaagden zy niet beter; zo dat zy, als van een verlooren Reize, op de plaats, van waar zy afgezeild waren, terug kwamen.

Zy krygen 'er voet in. De Gouverneur van Panama, middelerwyl, het niet op zig durvende neemen, om meer Volk aan die, zo gevaarlyke Onderneeming, op te offeren, trok PIZARRO zelf naar Spanje, in den jaare 1527; alwaar hy van den Koning een Verlofbrief kreeg, om zyne Ontdekking te vervorderen en zulke Landen in bezit te neemen, als hy raadzaam zou oordeelen. Hy bragt, derhalve, te Sevilie, zo veel als 't doenlyk was, tot dat Ontwerp by een, en, overgevaren zynde naar Amerika, trok hy, in den jaare 1530, wederom naar Peru, zettende zyne Ruitery aan Land in een Baay, van waar zy langs de Kuſt voorttoogen, en een Indiaanſch Vlek, genaamd *Quaque*, plunderden, daar men een groote Schat van Goud, Zilver en Smaragden meeſter wierdt. Deeze Buit naar Panama en Nicaragua gezonden hebbende, werdt hy wel haaſt voorzien van meer Volk en andere dingen, die hy noodig hadt. Hier op tot aan *Puerte Vejo* ge-

Digitized by Google

gevorderd zynde, trok hy over naar het Ei- PERU.
land *Puna*, en bleef daar tot het volgende Jaar, wanneer zig twee Schepen, met Krygs- en Mondbehoeften, by hem voegden. Met deeze Verſterking zeilde hy naar *Tumbez*, vyftien Mylen Zuidwaards van dit Eiland, en maakte aldaar den aanleg van een Stad genaamd *San Miguel* of St. Michaël, zynde de eerſte Volkplanting der Spanjaarden in Peru geweeſt, die nog heden, hoewel van haar eerſte Standplaats merkelyk verwyderd, aldaar gevonden wordt.

De inlandſche Oorlog, waar van ik geſproken heb, hadt een verdeeldheid gemaakt in dat Ryk, 't welk, gepaard met de vreeze, die men 'er, niet zonder gegronde redenen, hadt, voor eenen Inval van buiten; de oogmerken der Spanjaarden niet weinig bevorderde, toen Guascar, of *Huescar*, gelyk ſommigen hem noemen; de oudſte en voornaamſte Inga, door zynen Broeder was gevangen gemaakt. *Atahalipa*, thans Overwinnaar, was omtrent ter halver weg gekomen op zyne Togt naar Cusco, om bezit te neemen van de Hoofdſtad des Keizerryks, wanneer hem de Inval der Spanjaarden geboodſchapt werdt. Het groote Heir van Indiaanen, dat hy by zig hadt, deedt hem egter de Krygsmagt van PIZARRO, die uit niet meer dan tweehonderd Man beſtondt, klein agten. Hy wagtte hem op te *Caxamalca*, werwaards de Spanjaarden zig van St. Michiel begaven, in September des jaars 1532, beſtaande alleenlyk uit zeven-en-zeſtig Ruiters en honderdtien Man te voet; waar onder zig maar twee of drie Muskettiers bevonden.

Digitized by Google

PERU.

De Keizer van Peru overwonnen en gevangen.

Omtrent het begin des jaars 1533 kwam de Spaanſche Onderneemer te Caxamalca, een Stad, die Zuidwaards van St. Michiel is afgelegen. Hier wagtte de Keizer van Peru hem op, met een Leger, zo men voorgeeft, van honderdduizend Man; niet twyfelende, of hy zou, met zulk een Overmagt, in ſtaat zyn om de Spaanſchen te vernielen. Deeze kwamen, in goede orde, binnen de Plaats, en, wanneer Atahalipa, met agtduizend Man, hun wilde omſingelen, deeden zy een Aanval op de Indiaanen, met zo veel geweld, dat deeze aanſtonds overhoop geworpen werden; neemende Pizarro, met vyftien Man, den Keizer gevangen.

Atahalipa, zo de Spaanſchen ſchryven, eenigen tyd met beleefdheid en Ontzag behandeld zynde, boodt tot zyn Losgeld de Schatten aan, die door de Overwinning van zyn Broeder, welke op zyn Bevel om 't Leeven gebragt was, hem toebehoorden. Zyne Aanbieding beſtondt in tienduizend Staaven Gouds en een geheele Kamer vol Zilveren Vaatwerk. Hier op werdt van alle zyden, doch inzonderheid van de Hoofdſtad Cusco, een menigte Koſtbaarheden aangebragt, en de Spanjaarden plunderden middelerwyl een zeer berugten Tempel van *Pachacama;* waar door hun een Buit van verſcheide Tonnen Gouds ten deele viel; behalve het gene door de Prieſters werdt weg geſtoken.

Wreedheid der Spanjaarden.

Pizarro ondertuſſchen verſterkt zynde door zynen ouden Deelgenoot Almagro, die met tweehonderd Man by hem kwam, en, zo men voorgeeft, onder de hand verneemende, dat de

de Inga in 't geheim een toeleg maakte, om hem en al zyn Volk te doen vermoorden; deedt deezen Vorſt, wreedaartig, ter dood brengen, 't welk hem gehaat maakte door het geheele Land. Evenwel werdt, met toeſtemming van de Spaanſchen, TOPARPA, een andere Zoon van Guainacapac, tot Opvolger van de Throon der Inga's verkooren. Pizarro trok vervolgens naar de Hoofdſtad des Ryks, en, komende in de vermaakelyke Valey *Xauxa*, hadt hy verſcheide ſcherpe Ontmoetingen met de Inlanders, die hy t'elkens, met groot verlies, op de vlugt dreef. Eindelyk kwam hy te Cusco, alwaar MANGO Inga, die grooter Regt tot de Kroon hadt dan de zo even gemelde, zig zelf aan de Spanjaarden overgaf, en met veel beleefdheid ontvangen werdt. De Ingezetenen vlooden altemaal, ſteekende de Stad in brand op verſcheide plaatſen; doch het Vuur werdt gebluſcht door de Spanjaarden, die 'er zig meeſter maakten van ontzaglyke Schatten. Peru.

Na het t'onder brengen van het Land omſtreeks Cusco, trok Pizarro in de Vlakten en leid de Grondſlagen van de Stad *Lima*, welke ſedert de Hoofdſtad geworden is van dat Ryk. De Inboorlingen van Peru, dan, taamelyk tot onderwerping gebragt zynde, ontſtondt 'er groote tweedragt, tuſſchen Pizarro en Almagro, de twee Veroveraars van dit Geweſt, die in 't eerſt bevredigd werdt, gaande de laatſte verder Zuidwaards, naar Chili: maar, niettegenſtaande zy de handen vol hadden met den Oorlog tegen de Amerikaanen, werden de Geſchillen tuſſchen de beide Par- De Stad *Lima* geſtigt.

Digitized by Google

PERU. tyën dermaaten weder opgeſtookt, dat zy in den jaare 1538 handgemeen wierden, en elkander een Veldſlag leverden, die ten nadeele van Almagro uitviel. Pizarro kreeg zyn tegenſtreever in handen, en deedt hem wreedelyk, hoewel by wyze van Regtspleeging, ter dood brengen. Dus eindigde hy zyn Leven, op wiens bevel Atahalipa, de Keizer van Peru, in koelen bloeden was vermoord. Eerlang, egter, trof Pizarro het zelfde lot, door eene openbaare Samenzweering, in de Stad die door hem zelf geſtigt was, en midden in de maatregelen, tot beveiliging van zyn Gezag beraamd.

De Peruviaanen tot onderwerping gebragt.

De Party van Almagro ſtelde daar op deszelfs natuurlyken Zoon tot Gouverneur aan, die maar twintig Jaaren oud, doch vol moeds was. Deeze, evenwel, moeſt wel dra bukken voor de Magt van den Gouverneur *Vaca di Caſtro*, van wegen het Hof van Spanje derwaards afgevaardigd, die, hem en zyn aanhang overwonnen hebbende, de ſchuldigen ter dood deedt brengen; om dat zy zig tegen hem, als wettigen Gouverneur, hadden aangekant. Voorts handelde hy met zo veel beleid en voorzigtigheid, dat niet alleen de Spanjaarden, die zig in Peru bevonden, maar de Indiaanen zelfs, tot volkomen onderwerping gebragt werden. Hy bragt de Regts-oefening in orde, deedt Kerken bouwen, rigtte Kollegiën en Schoolen op, en maakte zulk eene ſchikking omtrent de Koninglyke Inkomſten, als hy oordeelde meeſt te kunnen ſtrekken ten voordeele van de Kroon. Doch zyn ongeluk was, dat men de ge-

gereedſte Schatten te vooren reeds geroofd had en verſtrooid, 't welk aan GONZALO, den Broeder van Pizarro, gelegenheid gaf om zig tegen den wettigen Gouverneur aan te kanten, en vervolgens, na dat dezelve, door omkooping waarſchynlyk van eenige Spaanſche Grooten, was afgezet, zig in Peru ſterk te maaken; zodanig zelfs, dat hy de ſtoutheid hadt van een Onderkoning, die uit Spanje gezonden was om het Land te regeeren, te doen onthoofden. PERU.

Ten dien tyde bevondt zig in de Zuidzee een Oorlogs-Vloot, wier Admiraal Gonzalo in zyne belangen wiſt te krygen, en, door dat middel te beletten, dat men van de Kuſt van Mexiko niets tegen hem in't werk ſtelde. Zelfs hoopte hy de Ingezetenen van Nieuw Spanje te zullen doen deel neemen in zyne Rebellie; doch het Hof van Madrit hadt de voorzigtigheid, van, in plaats van met openbaar geweld hem te keer te gaan, een Geestelyk Perſoon, genaamd PIEDRO DE LA GASCA, tot Onderkoning van Peru te benoemen; door wiens beleid, met de grootſte zagtzinnigheid gepaard, alles in orde gebragt werdt. Rebellie tegen Spanje.

In Nieuw Spanje aangekomen zynde ſchreef hy een zeer verpligtende Brief aan Gonzalo, hem raadende zig te onderwerpen aan den Keizer, en biedende hem Pardon aan, zo voor hem als voor zyne medegenooten. Middelerwyl nam hy kragtiger maatregelen, en wiſt, zo door goede woorden als door de agting, welke hem vergezelde, een aanzienlyke Somme Gelds, en eenige honderd Man, byeen te kry- Alles weder in orde gebragt.

Digitized by Google

PERU. krygen, tot zyn oogmerk. Gonzalo deedt hem, door den Admiraal van de gedagte Vloot, een zeer trots Antwoord behandigen, 't welk inhieldt, dat hy van zyn Gouverneurſchap geen afſtand doen, noch zig, zo min als de zyne, aan eenigen anderen onderwerpen wilde. De Admiraal kreeg van hem laſt, om te beproeven wat de omkooping zou vermogen, en, indien zulks mislukte, de Stad Panama in brand te ſteeken, brengende den nieuwen Onderkoning gevangelyk met zig. De Onderhandelingen, niettemin, hadden een regt ſtrydig gevolg, en, in plaats van Gasca gevangen naar Peru te voeren, bragt hy denzelven derwaards met al zyn aangenomen Volk, en onderwierp zig met al de zynen aan het wettige Gezag van den door 't Hof van Madrit benoemden Onderkoning. Dit was een doodſteek voor Gonzalo, van wien, door kloekmoedigheid en beleid, wel dra de Steden Cusco en Lima, benevens de meeste Indiaanen, afgetrokken werden. Hy waagde, met zeer ongelyke Krygsmagt, een Veldſlag, dien hy verloor, en, by wyze van Regtspleeging, moeſt hy 't met de dood bekoopen.

Zulk een ongelukkig noodlot was alle de genen die deel hadden in de Verovering van Peru, beſchooren! Almagro en zyn Zoon, beiden, onthoofd: Pizarro in zyn eigen Paleis vermoord: zyn Broeder Ferdinand drieen-twintig Jaaren in de Gevangenis gehouden zynde, moeſt de andere Broeder Gonzalo, gelyk wy zo even zagen, ook als een Verraader ſterven. Ondertuſſchen waren die ſtrengheden noodig om het Land geheel te on-

Digitized by Google

onderwerpen aan de Kroon van Spanje, wier Onderkoning, op het voetſpoor van Caſtro, alles weder in order bragt, ſtellende de Burgerlyke Regeering, het Krygsweezen en dat der Mynen op zulk een voet, dat dit Ryk ſedert een Juweel geworden is voor de ſchraapzugt van kaale Edelen of Spaanſche Grooten, derwaards afgevaardigd, om hun fortuin te maaken. Gasca, van Peru vertrekkende, bragt in de Koninglyke Schatkiſt twee millioenen, en voor zig zelf zo veel, dat hy in ſtaat was om al zyne Schulden af te doen. PERU.

Mango-Inga, ondertuſſchen, een Zoon van Guainacapac, zig aan de Spanjaarden onderworpen hebbende, gelyk wy hier voor zagen *; erkende, in den jaare 1557, de Souverainiteit van de Kroon van Spanje. Sommigen vah de Familie der Inga's zig vervolgens na het binnenſte der Bergagtige deelen begeevende, hebben zig ſedert, zo men wil, aldaar onthouden, en over hunne onderhoorigen geregeerd. FREZIER verhaalt ons, dat'er, niettegenſtaande de Oorlogen en vernieling van de Amerikaanen door de Spanjaarden, nog ſteeds een Familie van den Stam der Inga's te Lima is gebleeven, wier Opperſte door den Koning van Spanje erkend wordt als een Afkomeling van de Keizers van Peru. Zyne Katholyke Majeſteit geeft, zo hy getuigt, aan deezen den tytel van Couſyn, en beveelt den Onderkoning, by zyne Intreede te Lima, hem een ſoort van openbaare Hulde te doen. De Opperſte zit ten dien einde, met zyne Vrouw, onder een Paviljoen, en de Onderkoning, op een Paard gezeten, dat op die Plegtigheid afge- Overblyfzels van de Heerſchappy der Ingas.

* Bladz. 473.

PERU. gerigt is, laat hetzelve drie Kniebuigingen doen, als een teken van Onderwerping of Gehoorzaamheid. Dus wordt door de Spaanſchen, by ieder verandering van Onderkoning, als 't ware de geheugenis gevierd van de Souvereiniteit van dien Keizer, wien zy van zyn Gezag beroofd hebben. Dit ſtrekt tevens, en met meer regt, om de Indiaanen de dood te erinneren van den ongelukkigen Atahalipa, den laatſten die inderdaad den Keizerlyken Stoel bekleedde.

De geheugenis van deezen laatſten, en van de voorige Vryheid, is by de Peruviaanen nog wel degelyk in 't geheugen. In de meeſte groote Steden en Vlekken, binnenslands, vernieuwen zy dit denkbeeld, hun door hunne Voorouderen overgeleverd, met een ſoort van Treurſpel, 't welk door hun opentlyk, op den dag der Geboorte van de Maagd Maria, vertoond wordt. Zy kleeden zig op de oude manier, en draagen de Beelteniſſen van de Zon en Maan, of andere tekenen van Afgodiſche Eerbewyzing, langs de Straaten: by voorbeeld, Mutſen in de gedaante der Koppen van Arenden of van de Grypvogelen, by hun *Condors* genaamd, en Kleedingen van Veeren, met Vleugelen, die zo wel aan 't Lighaam paſſen dat zy 'er van verre uitzien als Vogelen. Op deeze Dagen drinken zy veel Sterken Drank, en maatigen zig alle Vryheid aan; zo dat het niet veilig is hun te ontmoeten of te beſpotten. Hunne bekwaamheid in 't werpen van Steenen, 't zy met de Handen alleen of met Slingers, maakt de Spanjaarden, die anders zo zeer den baas over dit arme Volk ſpee-

Digitized by Google

ſpeelen, alsdan voor hun Lyf bekommerd, en het Feeſt loopt zelden ten einde, zonder dat eenigen van hun het met de dood bekoopen: doch die van fatſoen zyn houden zig binnenshuis. De Regeering heeft veel moeite aangewend, om dit gebruik af te ſchaffen, en het vertoonen van den dood van den Inga, op een Tooneel of Schavot, in de laatſte Jaaren belet. PERU.

Na dat, in of omtrent het jaar 1571, de laatſtovergebleevene Erfgenaam van het Ryk der Yncas, genaamd *Tupac-Amaru*, op 't bevel van den Vyfden Onderkoning DON FRANCISCO DE TOLEDO, aan wien hy zig overgegeven hadt, in koelen bloede en wreedelyk was ter dood gebragt, ſchynen de Indiaanen van Peru zig, omtrent anderhalve Eeuw, doorgaans in onderwerping aan de Kroon van Spanje gehouden te hebben. Onder DON DIEGO, MORCILLO, RUBIO DE AUNNON, den agtentwintigſten Onderkoning van Peru, die Aartsbiſſchop de la Plata was en in 1723 tot het Aartsbiſſchop van Lima benoemd werdt, verklaarden de Indiaanen van Chili, *Araucas* genaamd, in dat zelfde Jaar den Oorlog aan Spanje; waar van de beweegreden was, zig te wreeken over de afknevelingen van de Officieren, *Amigos* getyteld. Zy maakten zig, wel dra, van verſcheide Forten meeſter, die tot beſchutting der Spanjaarden dienden; doch toen deeze in 't Veld verſcheenen, en men den Gouverneur van Chili een aanmerkelyke Verſterking gezonden hadt, die vervolgens een Leger van drieduizend Man in dat Ryk byeen verzamelde

De Indiaanen doen de Spanjaarden den Oorlog aan.

Digitized by Google

PERU. de, wierden zy te raade Vrede te maaken, welke in 't volgende Jaar beveſtigd werdt, op Voorwaarde; dat de Rivier *Biobio* zou ſtrekken tot vaſte Grenspaalen tuſſchen hun en de Spanjaarden, die de gemelde Officieren of Kapiteinen *Amigos* vernietigen zouden, wier Gedrag aanleiding gegeven hadt tot deeze Onluſten.

Onderneemingen der Engelſchen tegen Peru.

De groote Vryheid, welke de Franſchen zig, in het voorſte deezer Eeuw, aanmaatigden, om te handelen op de Havens van Spanje in de Zuidzee, en inzonderheid de Sluikeryën, die door dezelven geoefend werden, deedt, in den jaare 1717, drie Oorlogſchepen daar tegen uitruſten, die zig van eenige Franſche Schepen meeſter maakten, en daar door dien Handel ſtremden. In den jaare 1709 hadden de Franſche Schepen zelfs tot beſchuttinge geſtrekt voor eenige Havens van Spanje, tegen de Engelſche Vrybuiters of Zee-Kapiteinen ROGERS en DAMPIER, die met twee wel toegeruſte Schepen in de Zuidzee kwamen, verſcheiden Koopvaarders namen, en zig meeſter maakten van Guayaquil, een der voornaamſte Havens van Peru. Naderhand egter werdt dit Ryk, en alle de Spaanſche Landen in Amerika, in nog grooter benaauwdheid gebragt wegens de Engelſche Vloot, die onder den Lord ANSON, in 't jaar 1740, naar de Zuidzee ſtevende. De Onderkoning, in July van dat Jaar verwittigd, hoe de Engelſchen het gemunt hadden op de Spaanſche Havens aan de Zuidzee, liet niet alleen de Bezetting van Callao voltallig maaken, maar ook twee Oorlogſchepen uitruſten, die, met en

Digitized by Google

en benevens twee Fregatten, daar toe reeds gewapend, de Engelſche beletten moeſt in de Zuidzee te dringen, of de Kuſten aan te doen en de Scheepvaart te benadeelen. Na lang wagtens de Engelſche Vloot niet opdaagende, en, aangezien het Saizoen, om in de Zuidzee te komen, verloopen was, vertrok eindelyk de Bevelhebber van deeze Oorlogſchepen van 't Eiland *Juan Fernandez*, maar drie Dagen voor dat 'er de Lord ANSON aankwam. Indien de Spaanſchen zig aldaar wat langer opgehouden, en maar eenige moed gehad hadden, zouden zy, ontwyfelbaar, die zo verzwakte Scheepsmagt der Engelſchen wel hebben kunnen beletten iets tegen de belangen van Spanje, in de Zuidzee, uit te voeren. PERU.

Dan dit, 't zy met of zonder ſchuld van den Spaanſchen Bevelhebber, niet geſchied zynde, wierdt men de aankomſt van den Lord ANSON door het inneemen, plunderen en in brand ſteeken van *Payta*, op den 24 November 1741, met den ſlag gewaar. 't Is ongelooflyk, in welk een verſlagenheid de Spanjaarden, in Peru, daar door gebragt werden; gelyk de Heer DE LA CONDAMINE, die zig toen aldaar bevondt, verhaalt. Men bragt de Schatten uit de Vloot, die zig Reisvaardig bevondt naar Panama, te poſt naar Quito, en vaardigde een nieuw Esquader af, om de Kuſten, zo veel mooglyk te beveiligen, en zorg te draagen voor de Stad Panama, op welke men vaſtſtelde dat de Engelſchen inzonderheid het oog hadden. Dit Esquader kwam wel den 22 Maart 1742 in de Haven Maatregelen daar tegen genomen.

Digitized by Google

PERU. van Perico; doch toen was de Vloot van den Lord Anſon reeds eenige Maanden die Kuſt gepaſſeerd en kruiſte af en aan Acapulco op de Kuſt van Mexiko, onbewuſt, van de toeruſting van den Vice-Admiraal VERNON tegen Panama, en niet denkende, dat, na het mislukken van den aanſlag op Carthagena*; iets dergelyks, door zyn Hof, zoude ondernomen worden (*).

* bladz. 354.

Niet lang, naamelyk, na de aankomſt van gemelde Kuſtbewaarders, kreeg de Preſident der Audientie van Panama Berigt, dat in de Haven van Porto Bello en in die van Chagres, op den 3 April 1742, aangekomen was een Esquader van drie-en-vyftig Schepen, onder 't bevel van den Vice-Admiraal VERNON, aan boord hebbende vyfentwintigduizend Engelſchen en vyfhonderd Negers om aan Land te zetten; dat deeze Toeruſting was geſchikt tegen Panama, en dat hy met deeze Vloot van Jamaika was afgezeild, zo dra men verſtaan hadt, dat de Admiraal ANSON in de Zuidzee gekomen was: om die Troepen te Porto Bello te ontſcheepen, van waar zy zig over Land naar Panama begeeven moeſten, onderſtellende, dat die Stad van den Zeekant reeds ingeſlooten of aangetaſt zoude zyn door de Vloot van ANSON. Toen VERNON verſtondt, dat zulks niet geſchied was, vertrok hy wederom, en liet dit Oogmerk vaaren. Ondertuſſchen is het zeker, dat de ſlegte ſtaat, in welke zig de Heer ANSON bevondt

(*) Zie de *Reize* van den Heer ANSON. Amſterd. 1749, bladz. 192.

Digitized by Google

vondt en de voorgemelde redenen, meer oor- PERU.
zaak zyn geweeſt van het niet aantaſten van Panama, dan de uitruſting van 't gedagte Spaanſch Esquader, 't welk al zo min ſchynt getragt te hebben, met de Engelſchen aan den gang te raaken, als de Spaanſche Admiraal PIZARRO, met zyne wel bemande en toegeruste Vloot, die met en nevens het Engelſche Esquader naar Kaap Hoorn ſtevende, en door ſlegt overleg, vertzaagdheid of gebrek aan Leeftogt, van 't Oogmerk verſteken raakte: waar door de Spaanſche Kroon, behalve de Onkoſten der Uitruſting en onderweg gemaakt, zonder eenige vrugt, wel vier Schepen en drieduizend Man verloor (*).

Naauwlyks was de vreeze voor de Engelſchen bedaard, of daar ontſtondt een Oorlog in het binnenſte des Ryks, welke den Onderkoning niet minder ongeruſtheid gaf. De Indiaanen in de Provincie *Xauxa*, beooſten Lima, *Chunchos* genaamd, welker Dorpen onder de bezorging der Franciskaanen behoorden, maakten een Samenzweering, en riepen een hunner, die zy zeiden van het Bloed der Yncas afkomſtig te zyn, tot Koning uit: voorgeevende dat deszelfs Oogmerk was op den Throon te klimmen, de Indiaanen weder in den ſtaat te ſtellen, waar in zy, ten tyde van hunne Voorouders geweeſt waren, en hun te verloſſen van de Spaanſche dwinglandy. Niets kon aangenaamer klinken in de Ooren van een Volk, dat ligt geloovig is en naar nieuwigheden haakt. Zy joegen de Priesters Opſtand der Indiaanen in Peru.

(*) Zie ANSONS *Reizen*, als boven, het III. Hoofdſtuk.

Digitized by Google

PERU. ters uit hunne Dorpen weg en verklaarden openlyk den Oorlog aan Spanje, neemende het Land in, dat ten Ooſten van de Provinciën *Xauxa* en *Tarma*, en van den Bergreeks der Andes, tuſſchen twee Rivieren, gelegen is.

De Onderkoning, DON ANTONIO DE MENDOZA, Marquis van Villa Garcia, vernam de ſlegte Tyding van deezen Opſtand, uit een Brief van den Corregidor van Xauxa, welken hy, den 21 July des jaars 1742, ontving, en verſtondt, niet lang daar na, dat de Rebellen een Armée uitmaakten van drieduizend Man. Men gaf hem Berigt, dat deeze Samenzweering een grooten toeloop hadt van Indiaanen uit de nabuurige Provinciën, die zig met Vrouw en Kinderen derwaards vervoegden; dat het Opperhoofd reeds Wetten aan de zynen voorſchreef, die zeer naar den Smaak der Indiaanen waren: des het te vreezen was, dat alle de natuurlyke Inboorlingen des Lands zig by dezelven voegen zouden. Die Berigten werden kort daarna beveſtigd, met byvoeging, dat de Rebellen aantoogen op Tarma, zynde niet meer dan agt of tien Mylen daar van af, en dus niet veel boven de veertig Mylen van de Hoofdſtad Lima. Hy deedt dan, van daar, twee Kompagniën, de eene Voetvolk, de andere Ruitery, derwaards trekken, en zondt aan den Corregidor een grooter veelheid van Oorlogstuig, om de Spanjaarden, zo wel als de Meſtiezen, van zyn Regtsgebied, daar mede te wapenen. Ten zelfden tyde hadt de Cacique van Tarma den Onderkoning Verlof verzogt, om met zyne In-

Digitized by Google

Indiaanen tegen de Rebellen op te trekken, PERU. aanbiedende derzelver Opperhoofd in hegtenis te neemen. Dit werdt aan denzelven te gereeder toegeſtaan, om dat het Land, daar de Rebellen zig bevonden, Rots- en Bergagtig zynde, de Indiaanen 'er beter konden te regt komen, dan de Spaanſchen en Meſtiezen, die te doen zouden hebben met Volk, aan zulk Land gewoon, en dat hun beter dient dan vlak Land; alzo het hun gelegenheid geeft om zig te verbergen agter Boomen, Heeſters en Struiken, klauterende op ontoeganglyke plaatſen, van waar zy hunne Vyanden, zonder gevaar, waarneemen en treffen kunnen. Ook deeden noch de Cacique, noch de Corregidors, hun veel nadeel: want, toen de Indiaanen beſpeurden, dat men tegen hun optoog, keerden zy terug, en wanneer zy oordeelden, dat hunne Vyanden, door deeze ſchielyke terugwyking, minſt op hun hoede waren, overvielen zy dezelven eensklaps, doodden eenige Spanjaarden en Meſtiezen, en onder anderen twee of drie Franciskaanen; zo dat de overigen het haazepad koozen.

Dit Gevolg deedt den moed der Indiaanen waſſen: zy trokken naar *Pasco*, en kwamen in de Stad of 't Vlek *Villcapampa*, dat niet meer dan veertig Mylen reizens af is van Lima. Dit Villcapampa moet niet verward worden met een andere Plaats van dien zelfden naam, waar *Sayri Tupac* en *Tupac Amaru* de wyk genomen hadden; het eene legt in de Provincie van *Canta*, ten Noordooſten van Lima; het andere beooſten *Guamanga*, een weinig naar het Zuiden en in de Provincie van *Villcas*. De

Digitized by Google

PERU. ſtoutheid der wederſpannige Indiaanen bragt den ſchrik in Pasco, zo dat de Koninglyke Amptenaaren toeſtel maakten om te verhuizen, en 's Konings Schatkiſten in veiligheid te brengen: doch *Don Buenito Troncoſo*, Luitenant van den Corregidor van Xauxa, eenig Volk op de been gebragt hebbende, hieldt de Indiaanen tegen, verſloeg eene van derzelver Partyën; waar van eenigen werden gedood en gevangen gemaakt, zo dat zy raadzaam vonden terug te trekken. Onder de Gevangenen bevonden zig twee van de voornaamſte Hoofden der Rebellen, een van welken, die een Bloedvriend was van 't Opperhoofd, verklaarde, dat men reeds dertig Jaaren bezig was geweeſt aan het ontwerpen van deeze Samenzweering: waar uit men ziet met welk een traagheid, doch tevens met hoe groot eene geheimhouding, dit Volk te werk gaat; want van hunne Oogmerken wordt men doorgaans niet verwittigd dan met den ſlag.

De ſtandvaſtigheid der Indiaanen van Peru, in het volharden by hunne Ontwerpen, is niet minder aanmerkens waardig. Dit is in de voorgemelde Opſtand van Chili, zo wel als in de tegenwoordige gebleeken. Zy brengen tot den Kryg niets dan hun Lighaam, en ſleepen agter zig geene Tenten, Bagagie noch eenigen Toeſtel: de zelfde Boomen, die hun Voedzel geeven, leveren hun ook Wapenen uit. Een verlies van twintig of dertig Mylen landsbekommert hun in 't allerminſte niet: want, dewyl zy op de eene plaats nagenoeg het zelfde vinden als op de andere, zo is 't hun onverſchillig, waar zy huisveſten. Dus is de ſnelheid,

Digitized by Google

heid, waar mede hunne Krygsmagt zig beweegt, onverbeeldelyk, en de Standplaats altoos de voordeeligſte, dewyl zy geen Steden of Land te dekken hebben. Dit alles in aanmerking neemende, kan men genoegzaam begrypen, wat de reden is, dat deeze Oorlog zo lang geduurd hebbe, niettegenſtaande alle middelen, daar tegen door den Onderkoning aangewend. De Rebellen namen altoos de wyk op Gebergten, die men niet naderen kon, van wegen de digte Boſſchen, en posteerden zig ſomtyds agter Moeraſſen, in Kloven en op Steilten van Rotſen, voor geenen toeganglyk dan van hunne Natie. Ten anderen hebben zy altoos de toevlugt in Haagen van zeker Doorngewas, daar het Vlakke Land mede doorzaaid is, waar van de Stekels zo hard als Yzer zyn, die hun tot Hinderlaagen ſtrekken, om de Spaanſchen onverhoeds op het Lyf te vallen. PERU.

De Onderkoning oordeelde derhalve het raadzaamſt, alleenlyk de nabuurige Provinciën te dekken, door een Linie om dezelven heen te trekken, welke tevens dienen zou, om de Indiaanen, die zig daar in bevonden, te beletten van zig te voegen by de Muitelingen. De uitvoering van dit Ontwerp werdt toebetrouwd aan de voornaamſte Officieren van de Spaanſche Troepen. De Corregidors van Xauxa en Tarma, derhalve, een Krygsraad belegd hebbende met de Staf-Officieren, en Luiden in de geſteldheid des Lands ervaren, zo was het Beſluit: dat men tragten moeſt de Dorpen *Quimiri* en *Chancha-mayo*, waar van de Misnoegden zig meeſter gemaakt Middelen daar tegen aangewend.

Digitized by Google

PERU. hadden, en van waar zy het Land, verſcheide Mylen in 't ronde, onder Brandſchatting ſtelden, te herwinnen, en te Quimiri een ſterke Bezetting te leggen van Krygsvolk; als zynde die Plaats van veel aangelegenheid, in een Engte leggende, alwaar drie Wegen ſamen loopen, die afkomen van de Gebergten, waar de Indiaanen zig onthielden. Toen deeze vernamen, dat men tegen hun met alleman optrok, verlieten zy dien Poſt, des men gelegenheid hadt; om een Fort: dat 'er voorheen was aangelegd geweeſt, te herſtellen, en daar werden in Bezetting gelegd omtrent honderd Man, gereguleerd Volk, met de benoodigde Levensbehoeften en Oorlogstuig; als ook vier kleine Stukken Kanon, met oneindige moeite van Lima derwaards gebragt. Vervolgens ging men ook andere Plaatſen van het noodige voorzien, inzonderheid het Diſtrikt van Tarma, dat door de Muitelingen gedreigd werdt, die reeds tot aan het Dorp *Guancabamba* gevorderd waren.

Zo dra de Indiaanen wiſten, dat het grootſte deel der Spaanſche Troepen vertrokken was, en dat men ſlegts eene Bezetting in het Fort van Quirimi gelaten hadt, begaven zy zig, met al hunne Magt, van Guancabamba derwaards. Na verſcheide poogingen om het Fort te overweldigen, veranderden zy het Beleg in een Blokkade, door zig meeſter te maaken van de toegangen, de Bruggen te verbranden, en inzonderheid zig te verzekeren van de *Balzeadere*, door middel van welke de Bezetting gemeenſchap hieldt met de nabuurige Provinciën. Hier omtrent moet men aan-

Digitized by Google

aanmerken, dat de Rivier *Tapo*, benoorden PERU. welke Quirimi legt, die een Grensſcheiding is van de Provincie van Tarma, alleenlyk gepaſſeerd kan worden te *Chancha-mayo*, ongevaar zes Mylen van het Dorp. Hier maakt deeze Rivier, anders overal te diep, te breed en te ſnel van Stroom, een Elleboog en daar kan men dezelve paſſeeren met Bruggen van Riet of Biezen, genaamd *Balza's*, waar van die Plaats den gemelden naam heeft. De Bevelhebber van het Fort, wiens Leeftogt meeſt bedorven was, door de vogtigheid en hitte, hier door van nieuwen Toevoer verſteken zynde, vondt zig tot het uiterſte gebragt, om een Verdrag aan te gaan met de Indiaanen. Deeze wilden toen geen andere Voorwaarden toeſtaan, dan dat de Spanjaarden het Leven behouden zouden, geevende hun alle Wapenen en Oorlogstuig, ja zelfs hunne Kleederen over. De Bevelhebber, zulks voor hem en de zynen te ſchandelyk oordeelende, beſloot te beproeven, wat hun noodlot mogte zyn, en, na alles te Quirimi, zo veel het doenlyk was, inzonderheid het Geſchut en Schietgeweer, dat zy niet mede konden neemen, vernield te hebben, deedt hy een Uitval, onbewuſt, dat de Bruggen verbrand waren. De Bezetting zou zig, anderszins, waarſchynlyk, gered hebben; doch te Balzeadere komende, en niet overvaaren kunnende, werden zy, door de Indiaanen altemaal, gewapenderhand, afgemaakt, uitgenomen twee, aan welke zy het Leven ſpaarden.

Dit Ongeluk deedt alle moed verſlaauwen,

Digitized by Google

Peru. om zig te Quirimi wederom te veſtigen, en de Voorſlag om te Chancha-mayo eerſt een Fort aan te leggen, ten einde zig van den Overtogt der Rivier te verzekeren, werdt niet ter uitvoering gebragt. Dus hieldt de Oorlog tuſſchen de Indiaanen en Spaanſchen ſtand, geduurende de Regeering van deezen Onderkoning. Men twyfelde geenszins, of daar onder werdt geroeid van de Jeſuiten; want het Opperhoofd der Rebellen, eene Bezending doende naar Tarma, deedt verklaaren, dat zy Jeſuiten tot Prieſters begeerden, die in hunne Zendingen geen ander Oogmerk bedoelden dan de voortplanting van den waaren Godsdienſt. Ook werdt van deeze Muitelingen alom verbreid, dat zy nooit een andere Religie, buiten de Roomſch-Katholyke, omhelzen zouden: doch de Spaanſchen, bewuſt van hunne Onkunde, Afgodery en Bygeloovigheden, hielden zulks niet dan voor Veinſery en Siim beleid: zo wel als het voeren van een Kruis en Lieve Vrouwen Beeld in hun Leger.

Nieuwe Optogt vrugteloos. Toen Don Joseph Manso y Velasco, in den jaare 1745, het Onderkoningſchap van Peru aanvaard hadt, maakte deeze een Ontwerp, om de Muitelingen in de nabuurſchap van Tarma en Xauxa te bedwingen, waar van de uitvoering toebetrouwd werdt aan den Generaal van 's Konings Krygsmagt in Peru, met bevel om in 't Gebergte door te dringen en niet op te houden met de Krygsverrigtingen, voor dat de Indiaanen tot onderwerping gebragt en derzelver Opperhoofd of gevangen genomen of door minnelyke we-

gen

gen tot een Vergelyk gebragt ware. Om in dit laatſte beter te gelukken, en eenmaal de Vrede op een vaſten voet te brengen, werden aan 't gemelde Opperhoofd eenige Jeſuiten toegezonden. De Spaanſche Generaal poſteerde zig, met zyn Volk, op de Grenzen van Tarma, en wel verzekerd van de Plaats, waar de Indiaanen zig bevonden, rukte hy in 't Gebergte omze te overvallen: maar hy ontmoette zo veel zwaarigheden, dat hy genoodzaakt was terug te trekken, om niet beroofd te worden van al zyne Krygsmagt, die door onverdraaglyk zwaare vermoeijing en nog meer door de ruuwheid van de Lugt, van dag tot dag verminderde. De Muitelingen, door deezen Aftogt aangemoedigd, hervatten hunne Strooperyën en overvielen een der Dorpen van die Provincie, 't welk zy geheel uitplunderden en de Inwooners wegvoerden, ſchietende die, vervolgens, altemaal met Pylen dood, uitgenomen een Geeſtelyke, dien hun Opperhoofd naar Lima zondt met een Brief aan den Onderkoning, wien hy daar in dergelyke buitenſpoorige Voorſtellingen deedt, als hy te vooren aan deszelfs Voorzaat gedaan hadt. 't Is niet te denken, dat het droevig noodlot, 't welk die Hoofdſtad in 't volgende Jaar trof, de zaaken der Spanjaarden, ten opzigt van de Indiaanen, in Peru, veel zal bevorderd hebben. PERU.

Uit dit alles kan men eenig denkbeeld opmaaken van den Aart der natuurlyke Peruviaanen, gemeenlyk Indiaanen genaamd, en beſluiten, dat dezelven geenszins van Dapperheid, noch van Redens gebruik ontbloot zyn. Aart der natuurlyke Peruviaanen.

Uit

PERU. Uit het Voorbeeld der Indiaanen in Paraguay is ook blykbaar, dat de Amerikaanſche Wilden, door zagte Middelen, niet alleen tot Beſchaafdheid, maar zelfs tot de uiterlyke waarneeming der Roomſche Kerkplegtigheden te brengen zyn. In tegendeel heeft de Kriſtelyke Godsdienſt nog weinig vorderingen in Peru gemaakt; 't welk grootelyks toe te ſchryven is aan het ſlegt Gedrag der Geeſtelyken, die zelfs veele Afgodiſche Gebruiken van de Indiaanen door de Vingeren zien, mids zy ſlegts op zekere tyden te Kerk komen en hun Geſchenken brengen voor de ingeſtelde Dienſten en Plegtigheden van Trouwen en Begraaven. De Prieſter is voor hun niet een Paſtoor maar een Tyran, die de Spaanſche Gouverneurs en derzelver Onderhoorigen in de hand werkt, om hun te plukken zo veel doenlyk is, laatende dit arme Volk voor hem, of liever voor de Kerk, gelyk het dien naam heeft, werken zonder eenig Loon, en, in tegendeel, op de minſte tegenſtreeving, hun zwaar kaſtydende. Daar zyn zekere Dagen in de Week, op welken de Indiaanen, volgens een Bevel van den Koning van Spanje, moeten komen om onderweezen te worden in het Roomſch Geloof: indien zy niet op hunnen tyd paſſen, beſtaat de Vaderlyke beſtraffing van den Parochiaan of Leermeeſter in hun braaf af te roſſen, zelfs in de Kerk: en hun wordt een zwaare Boete opgelegd, 't zy in Koorn, Vrugten, Hout of andere dingen. Indien de Monniken of Geeſtelyke Broeders door 't Land gaan, om te bedelen; neemen zy, zo wel als andere Spaanſche Reizigers,

be-

Digitized by Google

bezitting van al het gene de Indiaanen in Voor- PERU.
raad hebben, laatende den Eigenaar niet meer over dan hun behaagt.

De Jesuiten hebben zig, in hunne Zendin- Gedrag der Je-
gen, veel behendiger gedraagen: zy hebben suiten
getragt door Vriendelykheid ingang te krygen omtrent
by de Indiaanen, en door Verstandig Beleid hun.
hun zo zeer tot onderwerping gebragt, dat zy 'er alles mede doen, wat zy willen; geevende tevens hun een taamelyk goed Voorbeeld van Levensmanier. Deeze Zendelingen zouden, inderdaad, pryswaardig zyn, indien zy niet beschuldigd konden worden van enkel te werken tot voordeel hunner Societeit, gelyk van hun gedaan is by *la Paz*, onder de *Tongos* en *Moxos*, in 't Zuidelyk deel van Peru; alwaar zy geene Spanjaarden onder de bekeerde Indiaanen hebben willen gedoogen, even als in Paraguay. De Redenen, die zy daar van gaven, bestonden in de volgende Aanmerkingen: „ dat, aangezien men door „ langduurige Ondervinding bespeurd hadt, „ hoe de Omgang met de Spanjaarden zeer „ nadeelig was voor de Indiaanen; 'tzy, we„ gens de wreede behandeling derzelven, „ door hun te dwingen tot overmaatigen ar„ beid; 't zy wegens de ergernis, die zy „ 'er aan gaven door hunne wellustige en on„ geregelde Levensmanier, een Bevel was „ uitgegeven van zyne Katholyke Majesteit, „ waar in alle Spanjaarden verbooden werdt, „ in die Zending der *Moxos* te komen, of „ eenige Gemeenschap te hebben met de „ Indiaanen, waar uit dezelve bestondt: zo „ dat, indien door noodzaaklykheid, of by

„ toe-

PERU. „ toeval, eenig Spanjaard in dat Land kwam, „ de Paters Zendelingen, na hem goedgunſtig ontvangen en de pligten van Kriſtelyke Herbergzaamheid jegens hem geoefend „ te hebben, hem vervolgens weder weg „ zonden naar de Landen, die aan de Spanjaarden toebehoorden."

FREZIER, een Roomſch-Katholyk Autheur, van wien dit Berigt ontleend is, merkt aan, dat zulks een ſchoonſchynend Voorwendzel zy, en dat het voorbeeld van Paraguay een ander Oogmerk der Jeſuiten ſcheen te ontdekken; alzo zy zig dermaate ſterk gemaakt hadden, dat zy Oorlog konden voeren tegen de gewapende Benden, die door den Spaanſchen Gouverneur van Buenos Ayres afgezonden werden: zo dat men niet twyfelde, of zy hadden getragt een onafhangelyke Heerſchappy vaa hunne Societeit, in het binnenſte van Zuid-Amerika, op te regten. Evenwel ontkent hy niet, dat de Indiaanen aldaar van de Jeſuiten, in veelerley Konſten en Weetenſchappen, die tot de Beſchaafdheid en ten nutte van de Samenleeving dienen, zo wel als in het Roomſch Geloof, zyn onderweezen. Wy zullen in 't vervolg zien, welk eene moeite de Hoven van Spanje en Portugal hebben aangewend, om dat Land tot onderwerping te brengen.

Mishandeling door de Spaanſche Regeering.

De dwang der Geeſtelykheid is maar een klein gedeelte der onderdrukkinge van de Indiaanen van Peru: zy worden van de Spaanſche Gouverneurs of *Corregidors*, niettegenſtaande het herhaald verbod van het Hof van Madrit, zo men getuigt, in den uiterſten graad

graad mishandeld. Deeze noodzaaken dit Volk voor hun te werken, en hun ten dienſt te ſtaan in de Handel dien zy dryven, zonder hun iets het minſte te geeven, zelfs geen Lyfs-onderhoud of Leeftogt. Dus doen zy een verbaazend getal van Muilezelen aanbrengen van Tucuman en Chili, welken geen ander mag verkoopen dan zy, en ſtellen 'er zulk een Prys op als hun behaagt, voor de Indiaanen van hun Diſtrikt, die 'er hun Dienſtwerk mede verrigten, en dus hun eigen arbeid duur betaalen moeten. Het Voorregt, 't welk aan deeze Amptenaaren door den Koning toegeſtaan wordt, dat zy alleen zodanige Europeaanſche Waaren verkoopen mogen, als de Indiaanen binnen hun Regtsgebied benoodigd zyn, geeft hun andere Middelen aan de hand, om dit Volk te plaagen. Dewyl zy, naamelyk, dikwils niet breed by kas zyn, moeten zy de Goederen, op Crediet, ten duurſte aanneemen, tegen de twee- of driedubbele Waarde: want een Koopman is, by 't ſterven van den Gouverneur, zyn Geld kwyt. Deeze ſchade, nu, verhaalen zy op de arme Indiaanen; die ook zelden zulke Stoffen of Koopmanſchappen kunnen krygen, als zy benoodigd zyn, maar welke hun by 't lot worden toegedeeld, en waar op men hun ſtelt: mogende die dan, vervolgens, onder elkander verruilen of verwiſſelen. PERU.

De Geeſtelyken en Amptenaaren van de Kroon, zyn de eenigſte niet, door wien de arme Indiaanen geplukt worden: de Kooplieden, en andere Spanjaarden die reizen, neemen ſtoutelyk van dezelven, en doorgaans zon-

Digitized by Google

Peru. zonder betaaling, al het gene dat zy noodig hebben of begeeren: waar tegen de Eigenaars geen woord durven zeggen, wordende anders met Stokſlagen betaald. Dit maakt dat, op verſcheide plaatſen, het Landvolk, wegens zo zwaare onderdrukkingen, niets in huis houdt, zelfs geen Leeftogt. Ook wordt, uit voorzorg, van de Indiaanen niet meer Koorn gezaaid, dan zy tot Onderhoud van hun Huisgezin behoeven: zy verbergen hetzelve in zekere Holen of Kelders, haalende daar uit, t'elkens, zo veel zy noodig hebben voor een Dag of Week.

Men kan ligt begrypen, dat de natuurlyke Peruviaanen, onder zulke mishandelingen, niet gewillig bukken. In de Zuidelyke deelen van Peru, gelyk zelfs in de Stad Cusco, daar zy het grootſte deel der Inwooneren zyn, hebben zy dikwils aanſpanningen gemaakt tegen de Spaanſche Regeering; doch men wordt hun doorgaans wederom, 't zy door geweld, 't zy door beloften of ſchoone woorden, meester. In de binnenlandſche Dorpen van Peru, wordt hun ook toegeſtaan, een *Cacique* of Opperhoofd te hebben van hun eigen Natie; doch niettegenſtaande zulks, voegen zig, van tyd tot tyd, veelen by de Muitelingen in het Gebergte der Andes; daar zy in Vryheid of onder hun eigen Regeering leeven. Voor 't overige is het getal deezer Indiaanen, door het werken in de Mynen, grootelyks verminderd; zo dat de Spanjaarden, daar toe, ſedert ook Negers gebruiken van de Kuſt van Afrika; waar van insgelyks veelen ſterven, of al hun Leven onbekwaam werden, door-

dien

dien het Kwikzilver hun geheele Lighaam doordringt en hun lam maakt of een Beeving byzet, neemende alle kragten weg van Lighaam en van Geeſt. PERU.

Wat de *Creolen* aangaat, dat is zodanige Peruviaanen, die uit Spanjaarden geteeld en in het Land geboren zyn; deeze hebben, zo FREZIER aantekent, veel van den aart der Spanjaarden, zo wel in het veragten van alle Indiaanen en andere Europeaanen, als in het hoogagten van hun zelven, even of zy de beſte Kriſtenen waren in de Wereld. Het is, by voorbeeld, een zeer gemeen zeggen onder hun, een Kriſten en een Franſchman, om een Spanjaard en een Franſchman te betekenen. Ondertuſſchen zyn zy veel dommer Paapſch dan de regte Spanjaarden, en neemen de Plegtigheden van de Roomſche Kerk met zo weinig oplettendheid waar, dat men klaar kan zien, hoe dezelve hun zeer weinig ter harte gaan. FREZIER geeft daar van verſcheide Voorbeelden op. Onder 't leezen van een Paternoſter houden zy zig bezig met zaaken, die in 't allerminſte niet met Bidden ſtrooken, en ſchynen de Hope hunner eeuwige Behoudenis, alleenlyk, te grondveſten op de Weldaadigheden aan de Kerk of Geeſtelykheid, welke daar by haar voordeel vindt. Creolen.

Die zelfde Autheur, ons verzekerende dat de Geeſtelykheid de Leeken ſteeds in zodanige denkbeelden tragt te beveſtigen, verklaart tevens, dat van derzelver Prediking weinig goeds kan komen, terwyl zy door hun Gedrag voorbeelden geeft van de grootſte Ongeregeldheden en Ondeugden. Hoe kun- Ongeregeldheid der Geeſtelyken.

Digitized by Google

PERU. nen zy de Zedigheid en Zagtmoedigheid prediken, zegt hy? die zelf in den uiterſten graad onbeſchaamd zyn, gaande gemeenlyk met een Hartsvanger gewapend. Hoe de Armoede en veragting der Rykdommen? daar de geregeldſten van hun Koophandel dryven, hebbende hunne Slaaven van beide Sexen; daar verſcheide Kerkedienaars, onder het Gewaad van hun Ampt, met gekleurde Klederen, die koſtbaar met Goud verſierd zyn, pronken. Hoe de Nedrigheid? daar zy onverdraaglyk trots en een regt Afbeeldzel van de Farizeën zyn, die overal in dringen, en diep gegroet willen zyn; ja, daar mede niet vergenoegd, in plaats van hun zelf, hunne Slaaven laaten kuſſen, in de open Straaten en Kerken. Hoe kunnen zy de Pligt van Onthouding prediken? daar het gebrek van dezelve algemeen is onder de Geeſtelykheid, zo lang zy niet, door Ouderdom of Zwakheid, daar toe worden buiten ſtaat geſteld.

Deeze Aanmerkingen egter, (zegt FREZIER,) betreffen de Jeſuiten niet, die met iever Studeeren, Prediken en Catechizeeren, zelfs op publieke Plaatſen. Ook kunnen de Biſſchoppen, in 't algemeen, niet belaſt worden met deeze Ongereldheden van de andere Geeſtelyken, die door oude Gewoonte eenigermaate ſchynen geregtigd te zyn, om wat vryer te leeven; de Monniken in 't byzonder, die geen ander Kerkelyk Gezag erkennen, dan dat van hunne Overſten, willende eeniglyk van dezelven afhangen en van den Paus als Opperhoofd, zonder eenige onderhoorigheid aan de Biſſchoppen. Hoe groot ook de Gebre-

breken zyn, van de Geeſtelykheid in 't algemeen, merkt die Schryver aan, dat 'er niettemin eenige braave en geleerde Mannen in Peru zyn: maar de Deugdzaamheid zou, volgens hem, meer gevonden worden by de Wereldlyke Perſoonen, dan by de Monniken en Geeſtelykheid. PERU.

Onder de Creolen hebben, gelyk onder alle Natiën van de Wereld, goede en kwaade Hoedanigheden plaats. De zodanigen, die de Bergagtige deelen bewoonen, worden gezegd handelbaar, goedaartig en zelfs edelmoedig te zyn: doch in allen ontdekt zig dat gedeelte van den aart der Spanjaarden, 't welk men noemt, geſteld te zyn op het Punt van Eer, by hun genaamd *Punto*: waar in zy willen aangemerkt worden alle andere Europeaanen te overtreffen. De minſte Spanjaard is een Heer of Edelman in zyne Oogen, wanneer hy verkeert onder Indiaanen, Zwarten of Mulatten, en anderen van gemengd Bloed. Die inbeelding heeft ook plaats in de Creolen, wien het Spaanſche Bloed door de Aderen ſtraalt. Ondertuſſchen zyn zy zeer flaauwhartig, en eenige Afgezondenen van den Onderkoning, niet meer dan reizende Boden, doen het Land, veele Uuren gaans in 't ronde, trillen en beeven. Evenwel moet men bekennen, dat 'er de Regtsoefening zeer ſlap zy, en dat de Ingezetenen, op afgelegen plaatſen, honderd Schuilhoeken hebben, om dezelve te ontduiken. Aart der Creolen.

Zodanige Creolen of ingeboren Peruviaanen van 't Spaanſch Bloed, die te Lima of in andere Hoofdſteden van Peru woonagtig zyn, Vernuft;

PERU. ontbreekt het niet aan Vernuft: en zy verachten grootelyks de Spanjaarden die uit Europa komen, noemende hun *Cavallos*, dat is Paarden of Beesten. Deeze afkeerigheid zal mooglyk daar door veroorzaakt worden, dat zy de Vreemdelingen in de Bezitting zien van de eerste plaatsen in den Staat, en het beste van den Handel, 't welk het eenigste Handgebaar der Blanken is, die zig schaamen toe te leggen op de Weetenschappen en Konsten, als hebbende daar in geen smaak ter wereld. Met Krygszaaken heeft men, daar te Lande, nog minder op; doch het Reizen te Lande, hoe lastig ook en onveilig, door Wilderniſſen en over ongebaande Bergen, is, uit hoofde van den Koophandel, niet ongewoon. Evenwel zyn de Creolen, in dit stuk, op ver naa zo ieverig niet als veele Europeaanen. Het Ambagtsvolk zelf is zo vadzig, dat het gemeenlyk een Slaapje na den Maaltyd opneemt, 't welk zekerlyk aan de Hitte van 't Klimaat zal toe te schryven zyn. Men heeft 'er een Spreekwoord, dat de genen die in Spanje tot den Arbeid zyn opgevoed, in Peru, binnen korten tyd, zo luy worden als de Creolen.

De Heer DE LA CONDAMINE roemt zeer de beleefdheid en vriendschap, welke hem door den Creoliſchen Adel in de Provincie van Quito werdt aangedaan. Ons Verblyf te *Elen*, by Don JOSEPH DAVALOS, zegt hy, was door de Omstandigheden vooral opmerkelyk. Wy hadden te Quito niet meer gevonden dan drie of vier Duitsche Jesuiten die Fransch kenden, buiten en behalve Don JUAN

DE

DE LUJAN, Protekteur Fiskaal der Indiaanen, die te Parys geſtudeerd hadt. Niemand ſprak het te Elen, 't geen niets byzonders was; maar ik verwonderde my grootelyks, dat iedereen byna Franſch kon leezen en verſtaan. De Huiswaard hadt Franſche Boeken, en, zonder deeze Taal te ſpreeken, hadt hy dezelve geleerd aan zyne Kinderen. Ik was getuige, dat zyn eenigſte Zoon, dien hy kort daar na door een droevig Toeval verloor, in twee Dagen de Voorrede der Vertoogen van de Akademie der Weetenſchappen, in 't Spaanſch vertaalde. Hoe ſtonden wy verbaasd, zyne drie Dogters, waar van de jongſte een Kind was van tien Jaaren, *Moreri* in 't Spaanſch te hooren leezen, by 't open ſlaan van 't Boek. Dit alles, egter, was maar een Voorſpel van 't gene wy in dit Huis zagen, alwaar de Konſten en Weetenſchappen, zo weinig geoefend in dat Land, haare Woonplaats ſcheenen geveſtigd te hebben. Wy vonden 'er verſcheide zeer fraaije Werkſtukken, door de Handen van deeze jonge Juffrouwen gemaakt. De oudſte ſcheen alle Gaaven te bezitten, die men bedenken kan: zy ſpeelde op de Harp, de Clavecymbel, de Guitar, Viool en Dwarsfluit: om niet te zeggen op alle Inſtrumenten die zy ooit gezien hadt: zy ſchilderde in Miniatuur en met Olieverf, en hadt nooit Meeſter daar in gehad. Wy zagen, onder anderen, een van haare Schilderſtukken, dat wel dertig Figuuren bevatte zeer fraay geſchetſt, en waar in zy de ſlegte Verwſtoffen des Lands zeer wel hadt weeten te gebruiken. Met zo veel PERU.

Digitized by Google

PERU. Gaaven om de Wereld te behaagen, was haar eenigſte begeerte om Karmeliet te worden, dat haar Vader eindelyk toeſtondt, zo dat zy, in 't jaar 1742, te Quito haare profeſſie deedt.

Levens-manier. In uiterlyke vertooning van deftigheid komt dit Volk met de Spanjaarden overeen; doch, hoe maatig ook in 't drinken, zyn zy in 't eeten gulzig. Op eenig aanzienlyk Onthaal of Gaſtmaaltyd, worden de Gaſten verſcheide ſoorten van Geregten, elk op een Teljoor of Tafelbord, toegediend, en, als hun de Koſt niet meer ſmaakt, geeven zy het Bord over aan de Bedienden, of aan zulken als ten dien einde agter hun ſtaan; op dat men, zeggen zy, al te ſamen goed cier maake. Men gebruikt 'er geen Vorken, en is derhalve genoodzaakt, de Handen te waſſchen als men van Tafel gaat; 't welk iedereen doet in een zelfde Kom of Bekken. Hunne Spyze is dermaate met Pimento of andere Kruideryën gepeperd, dat de genen, die het niet gewoon zyn, dezelve niet gebruiken kunnen. Twee Maaltyden doet men in Peru, den eenen te tien Uuren 's morgens, den anderen 's namiddags ten vier Uuren, en dan houdt men te middernagt het Avondmaal.

Wyn en ſterke Drank. De Wynen van Lima, die men in Kannen naar Quito voert, zyn niet uitgewerkt, zegt de Heer DE LA CONDAMINE; 't welk dezelven, naar men getuigt, ongezond maakt. Ten anderen zyn deeze Kannen met een ſoort van Pek bekleed of digt gemaakt en en dit geeft aan den Wyn een kwaaden Smaak.

Digitized by Google

Smaak. Ook drinken de Creolen, zelfs de vermogendſten, zeer weinig Wyn en zyn 'er beſchroomd voor; doch de Spanjaarden, uit Europa afkomſtig, luſten dien zo veel te beter. In 't algemeen maakt men veel meer gebruik van Brandewyn of Sterken Drank, dan van Wyn, in de geheele Provincie van Quito: doch de Wyn is te Lima gemeen en men krygt 'er uitmuntende van Chili, alwaar de Wynſtok, zo men verzekert, uit Bourgogne en Champagne overgebragt is door de Franſchen, die zig in 't begin deezer Eeuw, ten tyde van den Handel dier Natie op de Zuidzee, in Chili geveſtigd en aldaar het gebruik van Vaatwerk in trein gebragt hebben. PERU.

In andere Welluſtigheden zyn de Creolen zo maatig niet als in 't gebruik van Wyn. De Minnaary verloopen zy zig meer in, moog lyk, dan eenige Natie in de Wereld. Aan die drift wordt alles wat zy bezitten, dikwils, door hun opgeofferd. Het openbaare Huwelyk is niet zo zeer by hun in agting, als agter de Kerk te trouwen, gelyk zy het noemen, of te leeven in een geregeld ſoort van Byzithouding, welke onder hun, gelyk by de Italiaanen, door het Gebruik byna gewettigd wordt; zodanig zelfs, dat men zig ſchaamen zou, geen Matres te hebben, mids dat men die alleen bezitte: doch in dit ſtuk worden zy, door het Vrouwvolk, dat niet minder geil is, zeer bedroogen. Ook is het, in dat Land, zeer gemeen, gelyk in de Weſtindiën, dat getrouwde Mannen de Indiaanſche Vrouwluy en Negerinnen vuuriger liefkoozen, dan hun eigen Vrouwen. Om dit Welluſtigheid in Minnaaryën.

Digitized by Google

PERU. misbruik voor te komen, worden door de Bisschoppen wel jaarlyks, tegen Paaschen, alle de genen in den Ban gedaan, die Byzitten houden; maar zy kunnen, wegens het aandeel, dat de Geestelykheid in dien Handel heeft, omtrent dit stuk niet uitermaate streng zyn. Ook gaat het 'er dikwils zo, gelyk wy in de Portugeesche Landen, aan de Kust van Afrika, gezien hebben *, dat de goede Katholyken 't Gebod van den Pastoor wel involgen, om hunne Byzitten te verlaaten, doch niet dan om, by de eerste gelegenheid, weder anderen te neemen, en dus wordt de Wellust opgewakkerd in plaats van uitgedoofd. De Geestelyken vallen onder de berisping niet, dewyl zy voor geen Byzithouders bekend staan. Om kort te gaan, dit Misbruik is zodanig ingeworteld, dat men hetzelve niet voor Ongeregeldheid, veel min voor Kwaad, aanziet. De Wetten zelfs, van het Ryk, schynen het te begunstigen; alzo in het Bastaardschap geen Schande strekt en de natuurlyke Kinderen, die van den Vader erkend worden, byna zo wel als die uit den Egt gesprooten zyn, tot de Nalaatenschap zyn geregtigd.

*Tegenw. St. van Afrika, bl. 567.

Schoon de getrouwde Vrouwen hier, gelyk in Spanje, niet opgeslooten worden, gaan zy dog over dag zelden uit; maar tegen den Avond hebben zy Vryheid om haare Visiten af te leggen, en dit meestendeels daar men het minst verwagt: want de zedigsten over dag zyn by nagt de stoutsten, en men moet aanmerken dat de Nagten in Peru niet zo kort zyn, als by ons in de Zomer. Voorts zyn zy geheel on-

Digitized by Google

onkenbaar, door het bedekken van het Aangezigt met haare Sluijers. Dit maakt dat zy geheel onbeſchroomd uit Vryën kunnen gaan, en veiliger dan het Manvolk, 't welk door onderlinge jaloezy in dit ſtuk het uiterſte gevaar loopt. t' Huis hebben zy de zelfde Vryheid als in ons Land, ontvangende Gezelſchap en de Gaſten vermaakende met Speelen op de Harp of Guitar, waar onder zy zingen. Indien men haar verzoekt te Danſen, doen zy dit met veel Bevalligheid en Konſt. PERU.

Deeze begaafdheden, welke de Creoliſche Vrouwen, in Peru, van haare Opvoeding hebben, zyn te meer verrukkelyk, om dat dezelve doorgaans vergezeld gaan met een fraaie Geſtalte. Gemeenlyk zyn zy leevendig en vlug, ſchoon van Gelaat, doch bederven het Aangezigt vroeg, door Blanketſel van bytende Stoffen. Zy zien helder uit de Oogen en haare Praat is vermaakelyk, paſſende op 't ſtuk van Minnaary, daar zy gaarn over onderhouden worden, en dikwils zodanig op antwoorden, dat men 'er haare Geneigdheid en zelfs aanleiding tot het Minneſpel in vindt. Middelerwyl zyn zy ten uiterſte bedrieglyk, en, terwyl zy den eenen haare Gunſt toeſtaan uit enkele Geilheid, houden zy de andere Minnaars, beurt om beurt, op den tuil met Vleijeryën, die niets om 't Lyf hebben, en geen ander Oogmerk bedoelen dan zyne Beurs te ledigen: zo dat de Omgang in dit Land, inzonderheid voor gebooren Spanjaarden en Luiden van eenig Vermogen, de grootſte Voorzigtigheid vereiſcht. Hoedanigheid van het Vrouwvolk.

Digitized by Google

PERU. Woonhuizen.

Uitgenomen te Lima, daar de Gebouwen taamelyk goed geweeſt zyn, kon 'er niets elendiger worden bedagt dan de Huizen der ingebooren Peruviaanen, die ſlegts eene enkele Verdieping hebben, van veertien of vyftien Voeten hoog. Derzelver ſieraad beſtaat in een Plein of Voorhof, met Gaanderyën van Houtwerk. Het eerſte Vertrek is een groote Zaal, omtrent negentien Voeten breed en tuſſchen de dertig en veertig Voeten lang, door welke men gaat naar twee Kamers, de eene binnen de andere beſlooten. De eene is geſchikt om Gezelſchap te ontvangen, en heeft een heimelyke Deur, om in of uit te laaten die men wil, zelfs by verraſſing. Men heeft daar ook gemeenlyk een ruime Bedſtee of Ruſtbank, als in een Alkove geplaatſt. Weinige Bedden zyn 'er in de Huizen, om dat de Slaaven en Bedienden in Schaapsvagten op den Grond ſlaapen. De hoogte en breedte der Vertrekken zou aan dezelven, niettemin, eenige Deftigheid byzetten, indien zy die met regelmaatige Venſter-Raamen wiſten te voorzien; doch het getal der Lichtgaten of Openingen wordt zo klein gemaakt; dat de Vertrekken altoos donker zyn: 't welk nog vermeerderd wordt, doordien zy, uit gebrek van Glas, met Houten Tralie-Werk of Gaas zyn geſlooten. Door het Huisraad wordt die gebreklykheid niet verbeterd: de Vloer van het Salet, daar men Bezoek ontvangt, is ſlegts met Karpetten belegd, en met Fluweele Kuſſens voor de Vrouwen; terwyl het Manvolk Lederen Rug- of Armſtoelen heeft, die met ver-

verguld Werk, half verheven, zyn gedrukt. Men vindt 'er, tot Behangzels, niet dan erbarmelyke Schilderyën, door de Indiaanen te Cusco gemaakt. De Vloeren zyn niet met Planken belegd noch met Steenen geplaveid, 't welk de Huizen zeer dof maakt. PERU.

De gewoone Bouwſtoffen tot byzondere Woonhuizen zyn de genen die men *Adobes* noemt, dat is ongebrande Steenen of Moppen van omtrent twee Voeten lang, een Voet breed en by de vier Duimen dik; of anders worden de Muuren gemaakt van Kley, die men tuſſchen twee Planken in ſtampt, dat *Tapias* wordt geheten. Deeze manier van Bouwen is niet koſtbaar; want de Grond is overal bekwaam om zulke Steenen van te maaken, die ook Eeuwen duuren: gelyk blykbaar is uit de overblyfzels van Gebouwen en Veſtingen, door de Indiaanen geſtigt, welke ten minſte tweehonderd Jaar geſtaan hebben. Tegen den Regen, wel is waar, is deeze Steen zo beſtand niet: doch op veele plaatſen van Peru regent het byna nooit, zo wy gezien hebben, en daar het regent wordt de Noordzyde van de Huizen, in de Winter, ſlegts beſchut met Riet of Houtwerk; gelyk men de Huizen in Chili overal bezorgt. De publieke Gebouwen zyn grootendeels van Steenen, in 't Vuur gebakken, en van gehouwen Steen. Te Callao en Lima heeft men een Steen, die zig wel bewerken laat, doch vol Salpeter is, 't welk hem kruimelig maakt, hoewel anders zeer hard zynde. Met deezen Steen is het Zeehoofd der Haven, in 't jaar 1694, opgehaald. In de Bergagtige deelen zyn Groeven Bouwſtoffen.

van

PERU. van fraaije Kalkſteen, daar men Pleiſter van maakt, doch dezelve wordt alleen tot het maaken van Zeep of het digt ſtoppen van Aarden Vaten gebezigd. Al de Kalk, die men in Peru gebruikt, wordt van Schulpen gebrand, volgens FREZIER.

Land-ziekten. De Europeaanen, nieuwlings in dit Land aankomende, zouden zig van veele Ongemakken bevryden, indien zy, in 't eerſt, zig ſchikken wilden naar de Levensmanier der Inboorlingen, en houden een goede Dieet. Te Lima zyn zy doorgaans een Koorts onderhevig, die *Chapetonade* genoemd wordt, en zeer gevaarlyk is, zynde een dergelyke Kwaal, als thans ook te Carthagena, gelykerwys te Porto Bello, in Mexiko en de Weſtindiën, heerſcht *. De Kinderpokjes regeeren 'er, by wylen, ook, en ſleepen veel Menſchen in 't graf. Voorts is men 'er aan zwaare Kolykpynen onderhevig, wordende meeſtal door de ſchielyke verandering van het Weer, te Lima inzonderheid, veroorzaakt. Aan die zelfde oorzaak, miſſchien, is men een zeer gevaarlyke Ziekte verſchuldigd, genaamd *Pasmos* of Kramp, ſchynende eenigermaate overeenkomſtig te zyn met die Kwaal, welke te Suriname de *Klem* geheten wordt. 't Is een Ziekte die in de Zenuwen plaats grypt, die de Peezen doet inkrimpen, zodanig dat allengs de beweeging van alle Lighaamsdeelen geheel ophoudt. Doorgaans begint zy met geweldig Zweeten, 't welk aanhoudt tot dat de Vogten van den Lyder t'eenemaal uitgeput zyn, wordende dan alle Spieren ſtyf, en de dood volgt wel dra. Die zig daar voor behoeden willen, ver-

* Zie bl. 359.

vermyden de ſchielyke verkoeling, die zo aangenaam is in dat Klimaat, inzonderheid 's morgens vroeg en na een zwaare Verhitting. Ook moet men geenszins uit het Bed komen met bloote Voeten. PERU.

Men onderſcheidt deeze Kwaal in gemeene of gedeeltelyke, en kwaadaartige of Boog-Kramp: beide komen zy ook wel aan, by de Scheiding van eenige heete Ziekte. Die van de eerſte aangetaſt worden, herſtellen ſomtyds; hoewel de meeſten 'er aan ſterven op den vierden of vyfden Dag, in welken tyd zy ten einde loopt. Aan de Kwaadaartige of Boog-Kramp ſterft de Patient, doorgaans, binnen twee of drie Dagen. Kramp.

De Krampziekte beſtaat, volgens D'ULLOA, in 't algemeen daar in, dat alle Spieren in onwerkzaamheid gebragt worden, beginnende met die van het Hoofd: waar by een bytend Vogt komt, dat zig door alle de Vliezen verſpreidt, doende den Patient de afgryzelykſte Pynen uitſtaan, inzonderheid, wanneer men hem wil verleggen of verplaatzen. Het een en andere ontſtaat, waarſchynlyk, uit de verſtopte Doorwaaſſeming of het ſchielyk Krimpen van de Zweetgaatjes der Huid. Middelerwyl wordt de Keel, door Stuipagtige trekkingen, dermaate toegeſlooten, dat men 'er het minſte Voedſel of Drank niet door kan krygen, en de Kaaken klemmen dikwils zo vaſt, dat de Mond, zelfs met geweld, niet te openen is. Dus blyft de Patient zonder beweeging maar niet zonder gevoel, 't welk men aan de inwendige benaauwdheid ontdekt.

In de gedeeltelyke Kramp is de Pols niet ras-

PERU. ſer dan in de voorafgaande Ziekte en men ziet zelfs de Koorts afneemen; maar in de Boog-Kramp vermeerdert dezelve, om dat de Omloop des Bloeds door de Kwaal wordt aangezet, en, 't zy door de uitwerking van het kwaadaartig Vogt dat in alle deelen des Lighaams circuleert, 't zy door de Pynlyke aandoening der Vliezen, vervalt de Lyder in een Slaapziekte, die hem egter niet ongevoelig maakt voor de prikkelingen, welke hier en daar in 't Lighaam plaats hebben, doende hem, by wylen, uit zyne Slaapziekte ontwaaken, met erbarmelyk zugten. Gemeenlyk egter raakt in de Boogkramp, die dus genoemd wordt, om dat het Lighaam als een Hoepel agterover buigt, de Lyder, door de zwaare Stuiptrekkingen, eerlang van Gevoel ontbloot.

De gewoone manier van deeze Ziekte te behandelen is, dat men, zo veel het doenlyk is, de Lugt belet in de Bedſtee van den Lyder, of zelfs in het Vertrek te dringen; alwaar Vuur geſtookt moet worden, om door de Warmte de Zweetgaatjes te heropenen en de Doorwaaſeming te herſtellen. Middelerwyl wordt hy gekliſteerd en van buiten met verzagtende Zalven geſtreeken, of ook geſtoofd met Pappen. Inwendig laat men hem, zo 't mooglyk is, verkoelende, verdunnende en tevens Hartſterkende Middelen gebruiken. Ook doet men den Patient wel baaden, dat egter nimmer plaats heeft, dan in 't begin der Ziekte.

De Venus-Kwaalen, die in Peru niet minder gemeen zyn onder de Europeaanen en Creo-

Digitized by Google

Creolen dan in alle de Spaanſche Weſtindiën, worden onder de Indiaanen weinig of niet beſpeurd. Waarſchynlyk zal hunne Leevensmanier en mindere gelegenheid tot Welluſtigheden, de voornaame oorzaak van dit verſchil zyn. Aan de Kinderziekte, in tegendeel, zyn zy grootelyks onderhevig, die gemeenlyk onder 't Landvolk van Peru zo kwaadaartig is, dat menze als een Peſt of zwaare Plaag aanmerkt. Zy regeert 'er ook niet altoos; daar gaan, ſomwylen, zeven of agt Jaaren en meer om, zonder dat men 'er van hoort ſpreeken: maar, als zy eens plaats grypt, worden 'er geheele Dorpen door ontvolkt. De oorzaak daar van verbeeldt zig D'ULLOA te zyn, niet alleen de kwaadaartigheid deezer Ziekte, maar ten deele ook dat 'er geen Geneesheer is om hun te helpen; des zy gewoonlyk, daar van aangetaſt wordende, aanſtonds den Parochiaan ontbieden, om hun de Biegt af te neemen, verwagtende niets dan de dood: doch het zelfde, merkt hy aan, heeft ook plaats in alle andere Ziekten der Indiaanen. PERU. De Kinder-Ziekte.

De Creolen, zegt deeze Autheur, worden ook wel van de Kinderziekte aangetaſt, en, ſchoon 'er veelen van ſterven, komen doch de meeſten tot herſtelling; om dat menze behoorlyk oppaſt en te hulpe komt: daar de arme Indiaanen van alles gebrek lyden, erbarmelyk gehuisveſt en gekleed zyn, en geen ander Voedzel hebben in Ziekte dan in Gezondheid. Zy zyn een byzondere Kwaal onderhevig, genaamd de Valey-Ziekte of *Vicho*, doch daar weeten zy zig ſpoedig af te helpen. Ziekten der Indiaanen.

Digitized by Google

PERU. pen. Somtyds worden zy aangetaſt van kwaadaartige Koortſen of *Tabardillas*, welker Geneezing ook zeer vaardig en zonderling is. Zy brengen den Lyder by het Vuur, en plaatzen hem op de twee Schaapen Vagten, die hun tot Matras of Bed dienen, zettende digt by hem een Kom met *Chicha*, 't welk een ſoort van Bier is, gemaakt van Spaanſche Tarw, door oude Wyven gekaauwd, en dan in Water te giſten gezet, waar door het een kragtige Drank wordt, meer of min, naar dat het ouder zy. De Hitte van de Koorts en van het Vuur doen hem ſterk drinken en dus overmaatig zweeten; zo dat hy, 's anderendaags, of genezen is, of erger, en dan ſterft hy wel haaſt. Aan het menigvuldig gebruik van dien Drank onder de Indiaanen wordt ook toegeſchreeven, dat de Venus-Ziekte veel minder plaats by hun heeft dan by de Creolen.

Spys en Drank. Zulken, die de Landziekten te boven komen, leeven zeer lang, ja ſommigen, zo wel Vrouwen als Mans, over de honderd Jaaren. Ik heb 'er gekend, zegt D'ULLOA, die in zulk een hooge Ouderdom nog ſterk en friſch waren. Dit is te verwonderen, daar zy op Zout en Peper zo verſlingerd zyn, en niet minder beminnaars van Sterken Drank. Men ziet hun geheele brokken Piment of Agi, een Kruidery veel heeter dan Peper, met Korrelen Zouts in den Mond ſteeken; doch voor 't overige is hun Voedzel zeer eenvoudig. Het beſtaat uit Spaanſche Tarw, veranderd in *Camcha*, dat is tot Kluiten gemaakt, en *Machca*, welke zy bereiden door Gerſt te rooſteren en dan tot Meel te maalen. Van dit Meel neemen zy,

Digitized by Google

zy, by Lepels vol, twee of drie, en drinken 'er van den gemelden Drank, genaamd *Chicha*, op; by gebrek van Chicha neemen zy Water: hier mede is de Maaltyd geëindigd. Tot hunne Reizen hebben zy derhalve weinig Toeſtel noodig, neemende ſlegts een Zak met zig, waar in van dit Meel is, en een Lepel. Dit is hun genoeg tot eenen Togt van vyftig, ja van honderd Mylen. PERU.

Indien 'er een Kleeding bedagt kan worden, die zonderling ſchynt van wegen haare geringheid, is het die der arme Indiaanen. Zy draagen, naamelyk, van den Middel tot over de Knie en halver wegs het Been, een ſoort van Broeken van Katoen in het Land geweven, of van Europiſch Linnen; waar van de onder-enden, langs de Beenen, open zyn, en ſomtyds met een Kant gezoomd. De meeſten draagen geen Hembd, dekkende het bloote Lyf met een Borſtrok van zwart Katoen, daar toe geweven, die de figuur van een Zak heeft, met drie Gaten, een om het Hoofd, twee om de Armen door te ſteeken, die altoos bloot blyven, en van onderen hangt deeze Zak tot aan de Kniejen. Daar over hebben ſommigen een Mantel of Overrok van Sergie, ook met een rond Gat daar in, voor 't Hoofd, op het welke zy een Hoed draagen, daar te Lande gefabriceerd. Zie daar hunne pragtigſte toeruſting, die zy nooit uitdoen, voor dat dezelve geheel verſleeten is, zelfs niet om te gaan ſlaapen. Nooit veranderen zy van Dragt, bedekkende nooit de Armen noch Schoenen draagende, zelfs niet op de koelſte plaatſen in de Bergen. Kleeding.

Digitized by Google

PERU. De Vrouwluy verſchillen in Kleeding weinig van het Manvolk. Over 't Lighaam hebben zy een dergelyken Borſtrok of Zak, genaamd *Anaco*, doch die haar over de Kniejen komt, en op de Schouderen met twee groote Spelden vaſt gemaakt, als ook om den Middel gegord wordt. Voorts hebben zy een Schoudermantel, beſtaande uit een Lap van de zelfde Stoffe, ook zwart, en dit is haar geheele Toeſtel, gaande zy ook altyd met Armen en Beenen bloot. Evenwel verſchilt de Kleeding van zodanige Indiaaninnen, die by Luiden van Vermogen of in de Klooſters dienen, of in de Steden woonen, en van eenig Vermogen zyn, merkelyk daar van, volgende meeſtal de Mode der Plaatſen. Onder de Indiaanen onderſcheiden zig ook de voornaamſte en vooral de Barbiers of die *Aderlaatingen* doen, van de anderen, doordien zy Hembden draagen, en dat hun ander Gewaat niet alleen fynder van Stof, maar ook met Kanten, om den Hals en aan de Beenen, verſierd is. Veelen draagen zelfs een gegalonneerd Manteltje met een Hoed, op zyn Spaanſch, en Schoenen aan de Voeten, met Gespen van Goud of Zilver; doch zy hebben altyd de Armen en Beenen bloot.

Kleeding der voornaamſte Indiaaninnen. De Caciqueſſen, dat is de Vrouwen der voornaamſte Indiaanen, Alcalda Mayors, Gouverneurs en anderen, gaan nog op een andere manier gekleed. Zy hebben een Rok van dunne Stof, met Linten gezoomd, en draagen daar over, in plaats van de *Anaco*, een zwarte Tabberd, genaamd *Acſo*, die van de Nek nederwaards hangt, zynde aan de eene

eene zyde open, van boven naar beneden ge- PERU.
plooid, en gegord met een Ceintuur boven de Heupen. Haar Schoudermantel komt veel laager dan die der andere Indiaaninnen: zy maaken hem op de Borſt vaſt met een groote Zilveren Naald. Haar Hoofddekzel, genaamd *Colla*, is van geplooid Linnen, en hangt van agteren, in de Nek. Zy bedienen zig daar van, zo tot Sieraad, als om zig van het Gemeen te onderſcheiden, en om het Hoofd te beſchutten voor de Zonneſchyn; maar, het gene haar meeſt onderſcheidt, is, dat zy Schoenen draagen. Deeze Kleeding, en die der gemeene Indiaanen, is even de zelfde, als gedragen werdt ten tyde van de Ingas. De Caciques zyn hedendaags als de Meſtiezen gekleed, draagende een Spaanſche Mantel, Hoed en Schoenen: dit is alles wat hun van het gros des Landvolks onderſcheidt.

De Ingezetenen van Peru, zo Creolen als Geſtalte.
Spanjaarden, zyn wel geproportioneerd van Lighaamsgeſtalte. De Meſtiezen, in 't algemeen, zyn van meer dan gewoone langte en niet ſchraal, maar poezelig. De Indiaanen, zo Man- als Vrouwluy, zyn niet groot van ſtatuur, en taamelyk wel gemaakt, doch aan den korten en dikken kant. Men vindt 'er onder die wanſtallig klein zyn, en anderen doof, blind of mismaakt van Leden. Het Manvolk ſnydt hun Hoofdhaair nooit af, laatende 't zelve zo lang groeijen als 't wil, en los om 't Hoofd zweeven; maar de Vrouwluy winden het van agteren met een Lint by elkanderen: het geene van de Kruin voorwaards ſtrekt, ſtryken zy neer, en ſnyden het by de

Digitized by Google

PERU. Wenkbraauwen af, van 't eene Oor tot het andere. Zy houden altemaal hun Haair in zo veel waarde, dat men hun geen grooter Ongelyk of Schande kan aandoen, dan hun daarvan te berooven: zo dat, hoe zwaare Lyfſtraf hun ook aangedaan wordt door hunne Meeſters, zy zig daar over nooit zo zeer beklaagen Hun Hoofdhaair is donker zwart en zo grof byna als Paardehaair. Om zig van de Indiaanen te onderſcheiden, ſnyden de Meſtiezen zig het Haair geheel af, doch de Vrouwsperſoonen doen dit niet. Nooit hebben de Indiaanen een Baard, ten zy men dien naam wilde geeven aan eenige korte Haairtjes, welke zy hier en daar, dunnetjes verſpreid, op 't Lighaam krygen, als zy oud worden: Man of Vrouwluy hebben zelfs nooit de Wolligheid, welke zy in 't algemeen hebben moesten na het bereiken van den tyd der Huwbaarheid.

Luiheid. Het gemeene Volk in Peru valt zeer diefagtig, de Indiaanen in 't byzonder, die ook ten uiterſte traag, ja luy zyn, doende voor zig zelven niets aan 't Huiswerk, noch aan den Landbouw. De Vrouwluy ſpinnen niet alleen en maaken Kleederen voor haare Mannen, maar zy maalen ook de Gerſt tot de *Machca*, zy doen de Spaanſche Tarw rooſteren tot de *Camcha* en bereiden de *Chicha*: terwyl de Indiaan op zyne hurken zit, dat t'huis zynde hun gewoone poſtuur is, drinkende en het Werken aanziende, tot dat hy genoodzaakt is uit te gaan of voor zyn Heer te arbeiden, die 'er altoos het oog op dient te hebben, als het Werk zal gedaan worden.

Van

Digitized by Google

Van zodanige Indiaanen, die een Ambagt of eenig Handwerk doen, kan men naauwlyks iets gedaan krygen: zo weinig behartigen zy hun eigen voordeel. Als een Reiziger verdwaald is, en aan een Indiaanſche Hut komende verzoekt dat hem de Weg geweezen worde, zal de Indiaan aanſtonds weg kruipen, en laaten zyn Wyf zeggen dat hy niet t'huis is, willende liever van de moeite ontſlagen zyn, dan een Kwartier Uurs loopen om een Reaal te winnen, welke aan hun gemeenlyk daar voor gegeven wordt. Wanneer hy van 't Paard ſtygt, en hem komt opzoeken in de Hut, zal hy hem naauwlyks kunnen vinden, om dat het daar binnen zo donker is, en, indien hy hem al mogt vinden, zyn dikwils geene aanbiedingen, beloften, ſmeekingen noch dreigementen, in ſtaat, om den Indiaan daar toe te beweegen. PERU.

De Wooningen van dit Volk, in 't Geberg-te inzonderheid, zyn zo klein en armelyk als men zig kan verbeelden, met een zo laage Deur, dat men bokken moet om 'er in te komen. Nogthans is dit de geheele opening voor het Daglicht, behalve dat de Hut van boven een rond Gat heeft om den Rook uit te laaten. Eenigen vergelyken dezelven by Kalkovens en dus moeten zy veel overeenkomſt hebben met die der Laplanderen, * 't welk zonderling is. Ook branden zy, uit gebrek van Hout, veelal de gedroogde Meſt van hunne Muilezels en Vee, of Hey en dergelyke ruigte. Dewyl dit Vuur zeer ſchielyk ver gaat, wordt van ſommigen een ſoort van Fornuizen gebezigd, waar op zy de Pot kunnen Woningen.

* Zie de Teg. Staat van alle Volk. VII. Deel, bl. 573.

Digitized by Google

PERU. kooken. Voorts is hun Huisraad zeer gering; beſtaande in Aarde Pannen, Potten, Kruiken en Schottelen, benevens eenige Gereedſchappen, en een Spinnewiel. Hun Beddegoed is alleen een of twee Schaapen-Vagten, zonder Peul of Kuſſens, op den Vloer uitgeſpreid, waar op zy zelfs niet leggen, maar al hurkende te ſlaapen zitten, in hun dagelykſch Gewaad.

Huisdieren. Benevens het Huisgezin woonen in deeze Hut, even als by de Arabieren *, ook het Vee, tot Varkens en Hoenderen ingeſlooten. Deeze Huisdieren worden van hun zodanig geliefkoosd, dat zy 'er in 't grootſte gebrek naauwlyks van zouden dooden of ſlagten. Op de Reis gaande, neemen zy hun geheele Huisgezin met zig, en de kleine Kinderen worden van de Moeder op de Rug gedragen; laatende de bewaaring van hunne Hutten en Vee over aan hunne Nabuuren of Vrienden, en aan eenigen hunner Honden, waar van zy 'er altoos verſcheiden hebben, die zeer trouw zyn. 't Is zonderling, welk een haat deeze Dieren een Spanjaard of Meſties toedraagen, als die in zulk een Hut komt; gelyk daar tegen ook de Honden der Creolen een Indiaan verſcheuren zouden, indien zy niet bedwongen werden.

* Zie de *Teg. Staat van Afrika*, bl. 64.

Spel. Het eenigſte, dat de Indiaanen van Peru nooit verdriet, is, zig te vermaaken. Zy hebben voor het Kaartſpel geen geneigdheid, maar kennen een ſoort van Spel, dat van den ouden tyd nog afkomſtig is, genaamd *Poſa*, 't welk Honderd betekent; dewyl men zo veel hebben moet om te winnen. Hier toe bedienen

Digitized by Google

nen zy zig van twee Inſtrumenten, het eene een Houten Arend met twee Koppen, en tien Gaten wederzyds, waar in men Pennetjes ſteekt, ieder een Tiental aanwyzende. Zy hebben een Beentje als een Dobbelſteen, met zeven kanten, waar van de eene, met zeker teken gemerkt, *Guayro* heet; de vyf anderen onderſcheidt men naar het getal en rang: de zevende blyft wit. De manier van Speelen is, het Beentje in de Lugt te werpen, en, als het nedervalt, te zien, welke zyde boven legt: indien het de *Guayro* is, wint men tien ſtippen, en verlieſt even zo veel, als het de witte zyde is. Dit Spel egter wordt zelden van hun, dan onder den Drank, geſpeeld. PERU.

Tot de Dronkenſchap is hunne geneigdheid zo groot, dat 'er geen Waardigheid van Cacique of Vorſt noch geen Bediening, zelfs niet die van Alcalde of Burgemeeſter en Schout, hun weerhouden kan, van zig op openbaare Feeſten daar in te verloopen. De grootſte Drinker is de baas en men ſcheidt zelden uit, eer dat de Chicha de reden heeft doen verliezen aan den Regent zo wel als aan den Gemeenen Man. Ondertuſſchen is 't zonderling, dat het Vrouwvolk en de Kinderen in 't geheel hier van uitgezonderd zyn, mogende de Vader des Huisgezins alleen zig dronken drinken. Op hunne Dansfeeſten, genaamd *Fandangos*, wordt inzonderheid van Rum of Suiker-Brandewyn, en *Chicha* of oud Bier, veel gebruik gemaakt, zo dat dezelven eindigen met de ſchandelykſte beeſtagtigheden. Dronkenſchap.

Wy hebben van de Dansfeeſten der Negeren in Afrika een omſtandig berigt gegeven Dansfeeſten.

PERU. volgens de Waarneeming van den Heer A-
Tegenw. Staat van Afrika, bl. 348. DANSON *: zie hier een niet minder naauw-keurige beſchryving van die der Peruviaanen. Hy die het Feeſt geeft of doet vieren, laat alle Perſoonen van zyn Kennis noodigen, en houdt zekere veelheid van Chicha gereed, naar het getal der Genoodigden, zo dat 'er ongevaar een Kan voor ieder zy, die ten minſte dertig Mutsjes houdt. Op het Voor-Plein van 't Huis, zo het in een Vlek is, of voor de Hut ten platten Lande, wordt een Tafel neergezet, die gedekt is met een Tapyt of Tafelkleed, 't welk men tot die gelegenheid bewaart. Weinig omſlag wordt van den Maaltyd gemaakt: men kookt eenige Kruiden in Water, en geeft, na dat de Gaſten byeen gekomen zyn, aan ieder een weinig daar van met eenige Kluitjes van Meel, en daar mede is de Honger verzadigd. Dan loopen de Vrouwen toe, en brengen aan haare Mannen Drank in ronde Kommen, tot dat zy vrolyk zyn. Een van het Gezelſchap ſlaat dan met de eene Hand op een Trommel en ſpeelt met de andere Hand op de Fluit; gelyk ook de Ingezetenen van Provence doen, by hunne Danspartyën. Hier op raakt het geheele Gezelſchap aan den Dans, die enkel beſtaat in eenige ongeregelde beweegingen, dan over de eene, dan over de andere zyde; terwyl eenige Vrouwluy Liederen zingen in haar eigen Taal, en van tyd tot tyd aan de Manluy braaf te drinken geeven. De genen, van 't Manvolk, die niet danſen, zitten middelerwyl te hurken, wagtende hunne beurt af. De Tafel ſtrekt maar tot het maaken van een Vertooning:

Digitized by Google

ning: dewyl men 'er niets op te eeten vindt PERU, en de Gaſten niet rondom denzelven aangezeten zyn. Als nu de Indiaanen dermaate door den Drank bevangen zyn, dat zy niet meer op de Beenen kunnen ſtaan, zo gaan zy in 't honderd leggen, Mans en Vrouwen door malkanderen, zonder zig te bekommeren, of het by hun eigen Vrouwen zy of by hunne Zuſters, Dogters of andere Bloedvrienden: zo dat alle Schaamte en Eerbaarhied alsdan vergeten wordt. 's Anderendaags komt men op de *Concho*, dat is het Overſchot, en, na dat de Kruiken geledigd zyn, vult menze weder; zo dat 'er nog genoeg voor den derden Dag overblyft. Dus gaan zy al voort met zuipen van *Chicha*, (een ſoort van oud Bier, gelyk wy gezegd hebben,) tot dat 'er geen meer Drank te krygen of geen Geld omze te koopen is, of dat het hun van hooger hand belet wordt: want de Prieſter komt ſomtyds en giet de *Chicha* uit, neemende de Indiaanen van zyne Parochie met zig, op dat zy geen nieuwe zullen koopen.

Hunne manier van Rouwbeklag over de Geſtorvenen is braaf te drinken; wordende ten dien einde in het Huis, daar dezelve gewoond heeft, een menigte van volle Kannen gebragt. Dus zuipen niet alleen de genen, die in de Rouw zyn, en derzelver Bekenden, maar deeze laatſten komen zelfs op Straat en houden alle Voorbygangers van hunne Natie aan, zonder onderſcheid van Sexe, noodzaakende dezelven in Huis te komen, en te drinken ter Eere van den Overleedenen. Deeze Plegtigheid duurt vier of vyf Dagen en ſom- Rouwbedryf.

Digitized by Google

PERU. tyds langer; zynde de Drank het Voorwerp van alle hunne Wenſch en Verlangen.

Stoutmoedigheid. Ook ſchynen de Indiaanen weinig Vreeze te hebben voor de Dood, 't welk niet alleen doorſtraalt in de geruſtheid, waar mede zy die ondergaan, al wordenze door 't Geregt ter dood gebragt: maar ook in hunne veragting van 't gevaar des Doods. Zy ſtellen zig onbeſchroomd voor een woedende Stier, en laaten zig daar van moedwillig in de Lugt ſmyten, komende, door zekere behendigheid, ongekwetſt op den Grond neer. De zelfde onvertſaagdheid hebben zy in een Gevegt, offchoon het blykbaar is, dat hunne Troep ver te kort zal ſchieten tegen de Krygsmagt van hunne Vyanden: waar uit blykt, dat het eer onbezuisdheid te noemen zy dan dapperheid. Evenwel maakt deeze hoedanigheid hun zeer bekwaam, tot het overmeeſteren van Wilde Beeſten.

Vangſt van Beeren. Een hollende Stier zullen zy een Strik om den Hals werpen, en hem dus vangen. Met de zelfde ſtoutheid vervolgen zy de Beeren. Een Indiaan, op zyn Paard gezeten, heeft in de Hand een Riem, zo dun dat de Beer die met de Klaauwen niet kan vatten en zo ſterk evenwel, dat het Paard dezelve niet kan doen breeken. Den Beer ziende, rent hy 'er op aan, en, terwyl de Beer gaat opzitten om zyn Sprong te doen, werpt de Indiaan hem den Strop om den Hals, maakende middelerwyl het onder- end twee- of driemaal aan den Zadel vaſt, en het Paard de Spooren geevende. Dit alles geſchiedt met zulk een gezwindheid, dat de Beer, terwyl hy

Digitized by Google

hy den Strop van den Hals tragt te doen, om ver gerukt en voortgeſleept wordende, in 't kort moet verſtikken. In het Diſtrikt van *Alauſi*, naby het Gebergte, daar deeze Dieren menigvuldigſt zyn, ziet men dikwils de blyken van deeze Stoutheid. PERU.

Alle Indiaanen van Peru zyn overgeloovig, en hebben veel op met het voorzeggen van toekomende dingen, 't welk nog een overblyfzel is van het Heidendom onder hun. Geen onderwys of inboezeming der Geeſtelyken is in ſtaat geweeſt, om hun die Dwaalingen uit het hoofd te helpen, veel min om hun te maaken tot goede Katholyken. Zo zy op de Zon en Heilige dagen de Mis en Predikatie bywoonen, is het alleen om dat zy 'er toe gedwongen zyn, en vreezen anders geſtraft te zullen worden. Alle Vermaaningen van den Prieſter, zelfs in de Uure des doods, ſchynen van geen uitwerking te zyn op den Geeſt van Menſchen als deeze, die in een diepe Onkunde gedompeld zyn, ten opzigt van het toekomend Leeven. Evenwel erkent D'ULLOA, dat die domheid meer ſchynt te ſpruiten uit gebrek van Onderwys; dewyl de Jeſuiten veele Indiaanen, tot redelyke Menſchen niet alleen, maar zelfs tot goede Kriſtenen, volgens de Regels van de Roomſche Kerk, gemaakt hebben. 't Gedrag der Geeſtelyken zal dan, gelyk voorheen gemeld is, waarſchynlyk de voornaame reden zyn van die Verwilderdheid der Peruviaanen. Overgeloovigheid.

Gemelde Autheur voegt, als een nader bewys van dit ſtuk, 'er by; dat de Indiaanen, in de Steden en groote Vlekken opgevoed, die Schranderheid van ſommigen.

Digitized by Google

PERU. die eenig Handwerk oefenen en Spaanſch ſpreeken, veel meer Verſtand bezitten, dan die van het Land of van de Gehugten; zynde hunne Zeden ook zo Heidenſch niet. Men noemtze deswegen *Ladinos*, als of men zeide *Braave Lieden*, en deeze ontbreekt het niet aan Bekwaamheid of Vernuft in hunne Zaaken. Zodanigen onder hun, die het Werk van Barbiers verrigten, zyn boven anderen ſnaaks en geeſtig; doende de Aderlaatingen, volgens 't oordeel zelfs van de Chirurgyns der Franſche Akademiſten, die voor eenige Jaaren in Peru geweeſt zyn; zo handig als de beſte Meeſters in Europa. 't Schynt dat hunne Geeſt, door de verkeering welke hun Beroep hun geeft met Luiden van goede Opvoeding, merkelyk opgeſcherpt worde.

Taal der Indiaanen. Ook verbeeldt D'ULLOA zig, niet ten onregte, dat, indien 'er in de Dorpen, waar Schoolen zyn, werk gemaakt werde van de Kinderen der Indiaanen te onderwyzen in de Spaanſche Taal, gelyk door den Koning is bevolen: zulks dezelven in 't vervolg bekwaam zou maaken om veele Dingen te verſtaan, die in hunne Taal geen naam hebben. De Ondervinding, zegt hy, leert dit in zodanige Kinderen, die men, door middel van een goed Onderwys, tot Beſchaafdheid heeft gebragt; zodanig zelfs, dat de Indiaanen, die in de Steden of Vlekken opgevoed zyn, hunne Moedertaal ſchaamen te ſpreeken tegen een Spanjaard: doch onder 't Landvolk heeft men 'er, die, Spaanſch kunnende ſpreeken, het evenwel niet willen doen, antwoordende of men het verſtaat of niet, in hunne Taal, genaamd

Qui-

Digitized by Google

Quichua, welke door de Inga's ingevoerd is door het geheele Ryk en daarom ook wel de Keizerlyke Taal van Peru geheten wordt. Peru.

Omtrent het Huwelyk hebben zy een denkbeeld, geheel verſchillende van dat van alle beſchaafde Natiën, hoewel, zo zy meenen, op de Reden gegrond, en overeenkomſtig met dat van ſommige Volkeren in Ooſtindie. Zy oordeelen, dat, indien het Vrouwsperſoon, 't welk zy ter Vrouwe uitkiezen, niet van anderen voor hun bekend zy; zulks een bewys is, dat hetzelve weinig aantrekkelykheid heeft. Een Jongman, hebbende een Meisje ten Huwelyk verzogt van haar Vader, en zulks hem toegeſtaan zynde, leeven zy, van dien tyd af, als Man en Vrouw, by den Vader in. Na eenige Maanden of zelfs een Jaar verloops, gebeurt het dikwils dat de Jongman zyn Byſlaap verlaat, geevende alleen voor reden, dat zy hem niet behaagt, en beklaagende zig over zyn Schoonvader, dat die hem bedrogen heeft, met hem een Meisje te geeven van zo weinig verdienſte, daar niemand van te vooren zin in gehad heeft. Indien hy 'er de walg niet van krygt, en deeze zogenaamde Proeftyd uit is, genaamd *Amannarſe*; dan trouwen zy met elkander. Alle vermaaningen van de Prieſters zyn vrugteloos geweeſt, om dit zo ingewortelde gebruik af te ſchaffen: zo dat tegenwoordig, als zy een Paar zullen in 't Huwelyk beveſtigen, de eerſte Vraag is, of zy den Proeftyd hebben doorgeſtaan, ten einde hun eerſt de Abſolutie van dat Misdryf te geeven. Ondertuſſchen zyn zy op de Inzegening zeer geſteld; oordeelen- Huwelyk.

de

Digitized by Google

PERU. de anders niet getrouwd te zyn. Geen Straf-oefening is daar tegen van eenige uitwerking, om dat by hun geen denkbeeld plaats heeft van Schande en de Lighaamelyke Smerte ſchynen zy heel ſchielyk te vergeeten.

Zeker Dorp Prieſter verhaalde, hoe hy een Indiaan hadt doen Geeſſelen, om dat dezelve, in plaats van in de Kerk of tot de Mis te komen, zig in den Drank verloopen hadt. De Indiaan kwam hem dank zeggen voor genadige Straffe: de Prieſter nam hier uit gelegenheid om hem te vermaanen, van in 't vervolg beter op te paſſen. Naauwlyks hadt hy met ſpreeken geëindigd, of de Indiaan verzogt, op een zeer ootmoedige wyze en in ernſt, dat hem nog eens zo veel Zweepſlagen mogten toegeteld worden, voor den volgenden Zondag, wanneer hy wederom een Pleiziertje meende te neemen, in plaats van te Kerk te gaan.

Overſpel en Bloed-ſchande. 't Gebeurt dikwils dat zy, onder eenig Voorwendzel, van Vrouw veranderen, en dan neemt de verlaten Vrouw, om zig over dit Affront te wreeken, weder een ander Man. Hier tegen is niets te doen; want zy houden het voor een billyke vergelding van 't aangedaane Ongelyk; zo dat Overſpel of Egtſcheiding onder dit Volk zeer gemeen is. Niet minder leeven zy in Bloedſchande, zo wegens de Dronkenſchap op de Feeſten, daar wy van geſproken hebben, als om dat zy, geen Eer noch Schande kennende, niets hebben, 't welk hunne beeſtagtige Luſten wederhoudt.

Gedierte van Peru. Nu gaa ik over tot het Gedierte van Peru, waar onder een der nuttigſte en gemeenſte zyn,

zyn, een ſoort van Schaapen, welke de In- PERU.
diaanen *Llamas* heeten, en de Spaanſchen geeven 'er den naam van Landſchaapen aan. 't Schynt dat 'er byna geen andere Viervoetige Dieren van nuttig gebruik natuurlyk zyn, in dit Land, dan deeze en eenige dergelyke, altemaal Wol of Haair draagende en tot verſcheide Gebruiken dienſtig.

De Llama van Peru, by de Indiaanen ge- *Llamas.*
naamd *Runa Llama*, is een Dier, dat veel naar een Kemel of Kameel gelykt; hebbende een langen Hals gelyk dezelven, doch geen Bult. Ook zyn zy zo groot niet als een Kemel, met de Klaauwen geſpleeten en allen niet van de zelfde kleur van Haair. Daar zyn bruine, veele witte, ſommige zwarte en getygerde. Zy loopen als de Kemels, en hun Lyf is niet hooger dan van een Jaarig Ezel-Veulen. De Indiaanen gebruikenze om Lasten te vervoeren, van tagtig tot honderd Ponden zwaar. De meeſten ziet men in het Regtsgebied van Riobamba, alwaar byna alle Indiaanen 'er hebben tot den onderlingen Handel van 't eene Dorp met het andere. Voor de Verovering van Peru aten deeze Volkeren het Vleeſch van deeze Dieren, en zy doen nog even zo, met de genen die te oud zyn om den Dienſt te vervolgen: zeggende, dat derzelver Vleeſch de Smaak heeft van gewoon Schaapen-Vleeſch, behalve dat het wat laffer is. Ongemeen leerzaam zyn deeze Beesten en gemakkelyk te onderhouden. Alle hunne verdediging beſtaat in hunne Neusgaten, waar uit zy een lymig Vogt ſchieten, 't welk, naar men verzekert, den genen, op wiens

Digitized by Google

PERU, wiens Lighaam het komt, met jeukende Vuurigheid beſmet. Ook hebben zy Spooren aan de Voeten, 't welk hun een vaſten Stap geeft op de Rotſen. Zy eeten een ſoort van Duinhelm of Biesgewas *Tcho* genaamd, het eenigſte Gras 't welk op de Bergen in dat Land groeit.

Vicunna's en *Guanaco's.* In de Zuidelyke deelen van Peru vindt men twee andere ſoorten van Dieren, die vry veel gelyken naar de Llama's, naamelyk de *Vicunna's* en *Guanaco's.* De eerſten die de Vigonia-Wol uitleveren, welke veel fyner is dan het Wollige Haair van de Llama's, zyn kleiner en bruin over 't geheele Lyf, doch witagtig aan den Buik. De Guanaco is veel grooter, met het Haair ruuwer en langer, doch heeft anders byna de zelfde geſtalte. Deeze laatſte Dieren zyn in de Mynwerken van groote nuttigheid, om de Erts te vervoeren langs Wegen zo ruuw en ſlegt, dat geen ander Dier dezelven zou kunnen gebruiken.

Vangſt der Vicunna's. De fyne Wol van de Vicunna's maakt, dat men veel moeite doet om deeze Dieren te vangen, waar toe een manier gebruikt wordt, die aanmerkelyk is wegens haare zeldzaamheid. Veele Indiaanen dryvenze, met elkander, in een enge Paſſagie, alwaar zy overdwars Touwen geſpannen hebben, drie of vier Voeten van den Grond, met vlokken Wol en reepjes Laken daar aan hangende. Door de beweeging van deeze Lapjes worden de Vicunna's zo bevreesd, dat zy niet verder durven gaan, kringende zig in een troep by een, waar van de Indiaanen zo veel zy willen dood ſlaan,

Digitized by Google

ſlaan, met Steenen aan 't end van Lederen Riemen vaſt gemaakt. Zo 'er Guanaco's onder zyn, deeze ſpringen over de Touwen heen, en worden dan van alle de Vicunna's gevolgd: 't welk de Indiaanen een ſchraale Jagt geeft. PERU.

Nog een ander zwart Dier is 'er, naar de Llamas gelykende, *Alpaque* genaamd, hebbende een by uitſtek fyne Wol; doch hetzelve is korter van Beenen en van Snoet, zo dat het, in poſtuur, eenigermaate naar een Menſch gelykt. De Indiaanen hebben grooten dienſt van deeze Schepzelen, niet alleen omze Lasten te laaten draagen, gelyk de Kemels, en van de Wol Kleederen, Touwen en Zakken te bereiden; maar zy gebruiken de Beenderen tot het maaken van Weefgereedſchappen, en, behalve het Vleeſch, dient de Meſt hun om Vuur te ſtooken. *Alpaques.*

In de Huizen van dit Land wordt een Dier gehouden, dat men *Chucha* en in de Zuidelyke deelen van Peru *Muca Muca* noemt, 't welk de Indiaanſche naam is. In Europa kent menze by den naam van Philanders of Buidelrotten: dus genaamd, om dat zy aan den Buik een Zak hebben, waar in de Prammen zyn beſlooten, die ook dient om de Jongen, na dat zy geworpen zyn, te bergen. Het Dier heeft de gedaante van een Rot, doch is grooter dan een zwaarlyvige Kat. Ik zou 'er niet van ſpreeken, dewyl zy thans genoegzaam bekend zyn in Europa, indien niet door de Franſche en Spaanſche Akademiſten eene byzonderheid daarin was waargenomen, die haar opmerking verdient. Gemelde Zak, die het zeldzaamſte in dit Dier uitmaakt, wordt, *Philanders of* Buidel-Rotten.

Digitized by Google

PERU. zeggen zy, naar believen van 't zelve geopend en geſlooten. Men vondt denzelven in een Philander, die reeds drie Dagen dood was geweeſt en uitermaate ſtonk, nog gevuld met levendige Jongen, hebbende ieder een Tepel in de Bek, waar uit eenige druppelen Melk kwamen, toen men 'er de Jongen af haalde. Dit Dier is een groote Vyand van Gevogelte, en doet ook veel ſchade in de Koornlanden. De Indiaanen eetenze, en geeven voor, dat het Vleeſch niet kwaalyk ſmaakt.

Jagt der Steengeiten. Wy gaan over tot de Jagt der Steengeiten, die het grootſte pleizier uitlevert, dat men in Peru ten Platten Lande heeft, en naar het welke de Luiden van Fatſoen, niettegenſtaande de uiterſte gevaarlykheid, waar mede het vergezeld gaat, als dol zyn; houdende hetzelve voor een gelegenheid, om hunne behendigheid en moed te doen uitblinken. Ten dien opzigte kan men zeggen, dat de vermaardſte Paarden en Ruiters van Europa niets zyn, in vergelyking met die van dit Land, en dat de uitgezogtſte Vlugheid van dezelven niets dan traagheid is, in aanmerking van de verbaazende ſnelheid, met welke zy over de Rotſen en Bergen ſtreeven.

Deeze Jagt geſchiedt door verſcheide Perſoonen te gelyk, in twee Rangen verdeeld, de eene van Luiden te Paard, de andere van Indiaanen te voet; welke laatſten dienen om 't Wild op te ſpooren, de anderen om het na te rennen. Beiden begeeven zy zig, met het aanbreeken van den Dag, ter plaatze daar men het afgeſproken is en gemeenlyk boven op de Bergen. Ieder heeft met zig een Windhond

hond aan den band. De Ryders poſteeren zig op de hoogſte Rotſen, terwyl het Voetvolk, in de Valeijen, zo veel Geraas maakt als zy kunnen, om de Steengeiten op te jaagen: bezettende een Streek van drie of vier Uuren gaans in den omtrek, of minder, naar dat men ſterk is van Volk. Zo dra het Beeſt uit zyn Leger trekt, wordt het naaſte Paard zulks gewaar aan het Geraas, en begeeft zig aan 't rennen, zonder dat de geen, die 'er opzit, hetzelve durft tegenhouden of beſtuuren. Het Paard loopt dus van ſteilten af, die een Menſch niet zonder veel voorzigtigheid zou kunnen betreeden, zonder gevaar van den hals te breeken. Al de veiligheid van den Jaager beſtaat daar in, dat hy zig vaſt in de Zadel houde, en zig voeren laate waar het Paard hem brengt, 't welk zelden ophoudt met het Wild te vervolgen, voor dat hetzelve afgemaakt of gevangen zy, al ware het vier of vyf Mylen ver. Die in de andere Poſten zyn, raaken ook in beweeging en tragten het Beeſt den weg af te ſnyden; zo dat het zelden ontſnappen kan. PERU.

Het zyn geen gemeene Paarden, die men tot deeze Jagt gebruikt, maar *Parameros* of Berg-Paarden, dus genaamd, om dat zy hier toe worden opgevoed of aangefokt. Zy draaven, of gaan een gebroken Tel. Men vindt 'er anderen, genaamd *Aguilillas*, niet minder vaſt ter been en vlug, die een eenvoudigen Stapgang hebben, doch een Stapgang zo ſnel, dat hy den ſterkſten Draf der eerſten evenaart. Veelen van deeze Berg-Paarden vindt men 'er, die zo vlug zyn, dat geen ander Berg-Paarden.

Digitized by Google

PERU. Paard hun byhouden of inhaalen kan. Ik had 'er een van dit Ras, zegt ULHOA, dat, zonder de ſnelſte te zyn, my binnen 't half Uur bragt van Callao te Lima, 't welk twee en een half groote Mylen is, en in byna den zelfden tyd bragt hy my weder te Callao, zonder onttoomd geweeſt te zyn. Dit heb ik verſcheide maalen ondervonden.

Doorgaans kunnen deeze Paarden niet draaven noch galoppeeren, en zulks niet leeren, welk een moeite men ook, daar toe aanwende; doch de Draavers, in tegendeel, kan men gemakkelyk aan den Stapgang gewennen. De Stap der Anguilillas beſtaat, in, op den zelfden tyd, den Voor- en Agterpoot, van de zelfde Zyde, op te ligten, en, in plaats van, gelykerwys de andere Paarden, die Stapgaans loopen, den Agtervoet neer te zetten daar de Voorvoet geſtaan heeft, brengen zy denzelven voorlyker en tegenover den Voorvoet van de andere Zyde, of zelfs verder: waar door hunne beweeging eens zo ſnel is als die van een gemeen Paard en veel zagter voor den Ryder. 't Geen deeze Paarden van natuure doen, leert men andere Paarden; waar toe Pikeurs zyn of Stalmeeſters, die daar hun werk van maaken, en, als de Paarden het eens geleerd hebben, doen zy het zo goed als de genen, wien deeze Gang natuurlyk eigen is. Geen van beiden zyn fraay van Geſtalte, maar doorgaans zagt in de Bek, leerzaam, en tevens vol van moedigheid en Vuur.

Vee en Boomvrugten. Behalve de Paarden en Muilezels wordt in verſcheide deelen van dit Ryk veel Euro-

pe-

Digitized by Google

peaanſch Vee aangefokt, ten dienſt der Spaanjaarden. Men heeft 'er ook Viſch en Gevogelte van veelerley ſoort. Het ontbreekt in Peru niet aan Vrugten der oude zo min als der nieuwe Wereld. De Spaanſche Tarw is 'er gemeen: Europiſche Graanen worden 'er in overvloed geteeld. Peeren, Appelen, Vygen, Druiven, Olyven en andere Vrugtboomen, zyn 'er overgebragt uit ons Werelddeel en aarden 'er zeer wel. FEUILLEE' verhaalt, dat hy, een weinig buiten de Hoofdſtad, in een Tuin van een zyner Vrienden, die vol was van Oranjeboomen, daar van een Appel plukte van ongemeene grootte, welken hy opende, en daar in Pitten vondt, die reeds uitgebot waren: 't welk hy aanmerkt als een blyk van de vrugtbaarheid van het Klimaat. In die Tuin vondt hy, bovendien, veele Vrugten in Europa onbekend. Immers, behalve die der Weſtindiën, waar van wy geſproken hebben *, gelyk Bananas of Piſang, Guajava's en andere Boomvrugten, zyn'er Ananaſſen in overvloed, benevens eenige Vrugten aan Peru in 't byzonder eigen. Onder deezen zyn de voornaamſten de *Chirimoya's*, die in geur naar Ananaſſen zweemen, vol zynde van een wit Vleeſch, waar in Korrels als Turkſche Boonen: derzelver Blad gelykt naar dat van een Moerbezie-Boom en het Gewas naar dat van den Hazelaar. De *Granadilla's*, die men 'er heeft, zyn een ſoort van Granaat-Appelen, vol van zwartagtige Pitten, die zwemmen in een lymige zelfſtandigheid, van Kleur als Eywit, zeer verkoelende en aangenaam van Smaak. Dit is de Vrugt van zulk een

PERU.

* Bladz. 335, enz.

Digitized by Google

PERU. Boom, als, in Europa, gemeenlyk Paſſie-Bloem genoemd wordt, en 'er zelden Vrugt geeft: doch deeze, welker Vrugt twee en een half Duim dik is, heeft Bladen als die van de Lindeboomen en de Appel is van buiten hoog rood en geel van Kleur. De Vrugt van een Heeſtergewas met Laurierbladen, *Melongena* genaamd by de Kruidkundigen, wordt te Lima *Pepo* geheten, en heeft den Smaak van onze Meloenen, zynde doorgaans omtrent een half Voet lang en drie Duimen dik, met een ſpitſe punt. Men kweekt die Plant zorgvuldig in de Tuinen, en de Vrugt wordt veel gegeten, hoewel zy dikwils Koortſen veroorzaakt, die vry moeielyk te geneezen zyn. Men heeft 'er ook een Gewas, *Momordica* genaamd, dat klimt als de Turkſche Boonen, en opkruipt tot aan de toppen der allerhoogſte Boomen, zig windende om de Stam en Takken, en zig daar aan vaſt maakende met zyne Klaauwieren. De Vrugt van 't zelve, genaamd *Caigua*, veel kleiner, doch van dergelyke figuur, wordt van de Peruviaanen, die dezelve bekomen kunnen, in hunne Soupen gebruikt, als zynde Zuuragtig en zeer verkoelende. Ook zyn de Vygen, die aan de *Opuntia* groeijen, zeer aangenaam van Smaak en zeer gezond; hoewel zy de genen, die 'er van eeten, het Water bloedrood doen loozen.

Opuntia of Indiaanſche Vyg. Ik kan niet nalaaten hier te ſpreeken van de groote nuttigheid, welke deeze Plant, gemeenlyk de *Indiaanſche Vyg* genaamd, toebrengt aan den Handel van Spanje op de nieuwe Wereld. Men noemt dezelve aldaar

No-

Nopal of *Nopaléra*, en zy verſchilt weinig van de *Tuna* of gemeene *Opuntia*, welke in Andaluſie overvloedig groeit en op 't Eiland Minorka zo gemeen is, dat men dezelve gebruikt tot Haagen rondom de Landen, die men voor het Vee wil beſchutten *. Hoewel de Vrugt ook aldaar en in Spanje gegeten wordt, onder den naam van Tuna-Vygen, vind ik egter niet, dat men 'er de Conchenilje op inzamele, gelyk in Amerika dit geſchiedt op een ſoort van *Opuntia*, welke de Bladen niet plat en gedoornd, maar byna Eyrond en glad heeft, blyvende altoos groen. Men vermenigvuldigt dezelve op dergelyke manier, naamelyk door de Bladen in den Grond te ſteeken, en de Plant heeft een Stam, waar aan de Bladen zitten, groeijende, op 't meeſt, drie Ellen hoog. Het Land, daar menze teelt, moet van Onkruid wel gezuiverd zyn, en de Bladen worden jaarlyks afgeplukt, om den Stam, in 't volgende Jaar, nieuwe te doen uitſchieten. De Vrugt is van buiten wit, van binnen rood van Vleeſch.

PERU.

* Zie de *Tegenw. Staat van Italie*, II. Deel, bl. 644.

Men heeft, weleer, die zo bekende Drooge-rye en Verwſtof, welke deeze Plant uitlevert, voor het Zaad gehouden, van zekere Planten of Boomen; doch thans is men genoegzaam verzekerd, dat dezelve het Lighaam zy van een klein Diertje, 't welk op de Bladen van deeze Indiaanſche Vygplant aaſt, en, om dat het eenigszins gelykt naar de Piſſebedden of Muurvarkens, in 't Spaanſch genaamd *Cochino*, den naam van *Cochenilla* of Conchenilje gekreegen heeft. Dit Inſekt is byna van grootte als de Tek of Honds- en Schaapeluis. Het

Conchenilje.

Digitized by Google

PERU. legt zyne Eijertjes op de Bladen van de Nopal, en de Jongen, als Maaden, zuigen 'er het Sap uit, 't welk deeze Inſekten die ſchoon roode of Purperkleur doet uitleveren. Veele Toevallen zynze onderhevig, gelyk Regen, Ryp en Sneeuw, waar door ook de Bladen van de Plant verſchroeid worden, en waar voor de Indiaanen dezelven, door Vuur en Rook, tragten te beveiligen. Het gevaarlykſte Toeval, en daar men geen Raad voor weet, is de Noorde Wind, die, door zyne hevigheid, de Eijertjes van de Bladen ſchudt. Ook zyn de kleine Vogeltjes naar deeze Wormpjes zeer greetig, die bovendien door andere Inſekten vernield worden. Dit verſchaft aan het Landvolk veel bezigheid.

Als de Conchenilje in de ſtaat is, waar in zy behoort te zyn, dan doet menze in Aarde Potten, neemende wel in agt, dat zy 'er niet uit kan komen, en, zo dra men een genoegzaame veelheid verzameld heeft, doodt men deeze Diertjes. Dit doen de Indiaanen op verſcheide wyzen: ſommigen neemen daar toe heet Water, anderen Vuur, anderen gebruiken de Zonneſchyn, en daar van komt het, dat de Kleur van die Verfſtof min of meer bleek, hoog- of donker paarſch is. Ook wordt, in alle deeze manieren, een groote oplettendheid vereiſcht: dat men 'er niet te veel of te heet Water op giete: dat menze door 't Vuur, 't welk op Yzeren Schoppen geſchiedt, niet te ſterk rooſtere, en, ze alleenlyk door de Hitte van de Zon te dooden, is aan 't minſte gevaar onderhevig, vanze te bederven.

Be-

Digitized by Google

Behalve de voorzigtigheid, die in het doo- PERU.
den van deeze Inſekten vereiſcht wordt, is 'er Voort-
ook zekere tyd, omze van de Plant af te nee- teeling
men, welken de Ondervinding aanwyſt. Hier der Con-
door verſchilt de Conchenilje van 't eene Dorp chenilje.
merkelyk in deugd van die van 't andere. De teeling vereiſcht niet minder zorgvuldigheid. Men kan dezelve, eenigermaate, met die der Zydewormen vergelyken. Zodanigen van deeze Inſekten, als men daar toe gebruiken wil, worden in een Korſje gedaan, dat van binnen bekleed is met grof Linnen, op dat zy niet weg raaken. Hier in leggen zy haar Eijertjes en ſterven dan. Zo dra men eenige beweeging in deeze Eijertjes beſpeurt, of oordeelt dat het tyd is, worden zy op de Planten gebragt: zynde de veelheid, van een Henne Ey dop vol, genoegzaam voor een geheele Plant. 't Is zonderling, dat de Opuntia hier door in geenen deele benadeeld worde: want zy zuigen 'er alleenlyk het Sap van, zonder de Bladen af te knaagen of kennelyk te beſchadigen.

In de zuidelyke deelen van Peru wordt van de Conchenilje gebruik gemaakt om de Stoffen, die men 'er fabriceert, te verwen: 't welk de Baaijen van *Cuenca*, en de Tapyten of Behangzels van *Loja*, te Lima meer gewild maakt en gezogt dan die van *Quito*; hoewel zy mooglyk ook beter bewerkt zyn. In Nieuw Spanje is 't alleen, dat aanmerkelyke Teelingen van deeze Verſſtof plaats hebben, tot den Uitvoer naar Europa. Zelfs wordt de gene, die in Peru valt, gemeenlyk wilde Conchenilje genaamd, als meeſt van zelf voortkomende. Men kan ook niet zeggen, dat zy een groo-

Digitized by Google

PERU. te Hitte vereiſcht, want in Nieuw Spanje is het Weer nu eens heet, dan weder koel: doch een gemaatigde drooge Landsdouw ſchynt beſt te zyn voor dit Inſekt. Men vindt de Indiaanſche Vygplant, daar het zyn Voedzel van heeft, meer in de Diſtrikten van *Hambato* en *Loja*, dan op plaatſen, die heeter of koelder zyn van Klimaat.

Kina-Boom. In het laatſtgemelde Diſtrikt, ook *Loxa* genaamd, is het, dat de Inzamelingen geſchieden van de beſte ſoort van dien Baſt of Schors van Boomen, welken men in Spanje deswegens noemt *Cascarilla de Loja*, en in de overige deelen van Europa gemeenlyk *Quinquina* of enkel *Kina*, in 't Latyn *Cortex Peruvianus*, dat is Peruviaanſche Baſt. Men wil dat de kragten van dit Middel tegen de Afloopende Koortſen, van ouds, en voor de aankomſt der Spanjaarden, reeds aan de Indiaanen bekend zouden zyn geweeſt. De Heer DE LA CONDAMINE heeft, in dat Land, niets zekers aangaande de ontdekkinge van dit Geneesmiddel kunnen opſpooren, zo min als wegens den oorſprong of afleiding van den Indiaanſchen naam: doch 't is ontwyfelbaar, dat het in Europa niet bekend geworden zy, dan by gelegenheid dat de Gemaalin van den Onderkoning van Peru, te Lima, aan de Anderendaagſche Koorts ziek leggende, door den Corregidor van Loxa, wien dit Middel kort te vooren bekend geworden was, in 't jaar 1638 daar van genezen wordt. Toen deelde zy daar van aan anderen uit, en het kreeg deswegen den naam van *Graavinne Poeijer*: maar het overige aan Jeſuiten geevende, die het

Digitized by Google

naar Rome bragten aan de Leden hunner So- PERU.
cieteit, welke het aan alle Patienten, des benoodigd, ingaven, en 'er, als 't ware, Wonderen mede uitvoerden, wierdt het, in Europa, *Jesuiten-Poeijer* genaamd. Om dergelyke reden heeft het ook den naam van *Kardinaals-Poeijer* gevoerd; dewyl het door den Kardinaal *de Lugo*, te Rome, uitgedeeld werdt.

De Graaf van Chinchon, Onderkoning van Peru, in 't jaar 1640, met zyne Gemaalin, in Spanje terug komende, bragt zyne Lyf-Arts een taamelyke veelheid daar van mede, die te Sevilie voor honderd Reaalen het Pond verkogt werdt. De groote veelheid, welke in't vervolg daar van ontbooden werdt, deedt die van Peru zig verbeelden, dat men het in Europa gebruikte tot Stoffen te verwen, en, 't zy wegens de vervalsching, die daar in plaats greep, of uit onkunde, om dat men van 't oogmerk onbewust was, is de Kina in Peru, als een Koortsmiddel, zodanig in onbruik geraakt, dat de Heer Doctor DE JUSSIEU, die zig met de Fransche Akademisten, nu laatst, aldaar bevondt, veel moeite hadt, om dezelve 'er wederom in trein te brengen.

De beste Kina wordt nog hedendaags, zegt Ontdek-
de Heer DE LA CONDAMINE, op die plaats king.
ingezameld, waar dezelve van daan gehaald werdt, toen menze eerst in Europa overvoerde; van 't Gebergte *Cajanuma*, naamelyk, dat ongevaar twee en een halve Myl, ten Zuiden, van Loxa, gelegen is. Het was, toen hy zig aldaar bevondt, nog geen vyftien Jaaren geleeden, dat de Kooplieden zig van een Akte begonnen te voorzien, welke door een Notaris

PERU. ris werdt geſchreeven en getekend, inhoudende, dat de Kina, die zy kogten, van dat Gebergte was. Gemelde Heer begaf 'er zig den 3 February 1737 op, en overnagtte 'er in de Wooning van een Landman, die aldaar zyn Werk maakte van de Inzameling en Verzending van dien Baſt. Hy bragt, 's anderendaags, verſcheide Takken met Bloem en Vrugt daar van te Loxa, die hem tot het maaken van de Afbeelding, welke hy daar van in de Vertoogen van de Koninglyke Akademie der Weetenſchappen van Parys * gegeven heeft, gediend hebben. Ook gaf de Heer DE JUSSIEU, aan den Corregidor van Loxa, de noodige onderrigtinge, om te maaken, dat 'er, door onkunde, geen verkeerde geleverd werde aan de Kooplieden, tot bederf van dien Handel.

*Mem. de l'Acad. R. des Scienc. de 'Ann. 1738.

Soorten. Men onderſcheidt, in dat Land, gemeenlyk, drie Soorten van Kina, witte, geele en roode; waar van de eerſte ſlegtſt, de laatſte beſt is. De witte kan gemakkelyk van de anderen onderſcheiden worden, om dat zy veel hooger op 't Gebergte groeit: doch ten opzigt van de geele en roode is het onderſcheid naauwlyks kenbaar, voor dat de Schors van de Boomen afgehaald wordt. Het is een hoogſtammige Boom, die op zig zelve groeit, en wel zo dik wordt als een Man om zyn Middel; doch op het gemelde Gebergte zyn alle de ouden reeds, door het menigvuldig afſchillen van den Baſt, verſtorven: des men 'er thans naauwlyks vindt die dikker dan een Arm zyn of hooger dan vyftien Voeten. Hy heeft gladde groene Bladen, welke naar Appel of Pee-

Digitized by Google

Peerebooms Bladen gelyken, en de Bloemen, by troſſen groeijende, zyn omtrent van figuur als die der enkele Hyacynthen, of als die der Syringen. De Vrugt, die langwerpig rond is, ſplyt in tweeën, en geeft platagtige Zaaden uit, eenigermaate gelykende naar die der Olme- of Ypeboomen: welke Zaaden den Boom doen vermenigvuldigen: offchoon de tyd, dien hy om te groeijen noodig heeft, maakt, dat de menigte derzelven, op 't gedagte Gebergte, merkelyk vermindert: want, hoewel zy het ſchillen eenigen tyd kunnen uitſtaan, ſterven doch daar van veelen. Zie hier hoe men daar mede te werk gaat. PERU.

De Werkman, een gemeen Mes hebbende, houdt daar van het Lemmer met de beide Handen, en zet het zo hoog als hy kan aan den Boom, haalende het dan zo laag neer als 't doenlyk is. Somtyds worden de Boomen ook wel by den grond afgekapt, en dan de Stam van den geheelen Baſt beroofd, die men vervolgens te droogen legt. Het Vooroordeel wil, dat zulks geſchieden moet met een afneemende Maan, en dat men, in 't ſchillen, de Ooſtzyde van den Stam moet kiezen; welke Omſtandigheden, zo wel als die van te komen van 't Gebergte van Cajanuma, niet verzuimd werden te ſtellen in een Notariaale Akte, die in 't jaar 1735, wegens een groote veelheid van Kina, welke de Onderkoning, Marquis *de Caſtel Fuerte*, op zyne t'huis-Reis naar Spanje met zig neemen zou, gepaſſeerd werdt. De gemelde Inzamelaar, op dat Gebergte, hadt egter den Heer de la Condamine verzekerd, dat alle tyden van het Jaar, als

Manier van Inzameling.

Digitized by Google

PERU. als het maar droog Weer was, 'er dienſtig toe waren, mids men ſlegts de Baſt eenige Dagen aan de Zon bloot ſtelde, en niet inpakte, voor dat zy van alle Vogtigheid ontbloot was. De Schimmel, die 'er anders in ontſtaat, verbeeldt de Heer DE LA CONDAMINE zig, met veel reden, dat veeleer aan deeze Oorzaak toe te ſchryven zy, dan aan eenigen invloed van de Maan.

Nieuwe Kina-Boomen. Dagelyks vindt men op de Gebergten, omſtreeks Loxa, en zelfs op dat van *Ayavacca*, wel dertig Mylen ten Zuidweſten, nieuwe Kina-Boomen. Men heeft 'er te *Riobamba*, veertig Mylen benoorden Loxa, ontdekt; als mede omſtreeks *Cuenca*, welke Stad omtrent in 't midden tuſſchen Loxa en Riobamba legt; alwaar het geheele Diſtrikt van zodanige Boomen krielt; gelyk ook in 't Gebergte van *Jaën*, ten Zuidooſten, wel vyftig of zeſtig Mylen van Loxa af. Van deeze laatſte Kina zyn, ſedert eenige Jaaren, zwaare Verzendingen geſchied naar Europa; doch dezelve heeft zo veel Aftrek niet gevonden: 't zy uit vooroordeel, of om dat zy minder kragtig was. Van deeze nieuwe Kina-Boomen heeft de Heer DE LA CONDAMINE eenigen beſchouwd: die hem grooter voorkwamen van Blad en Bloem, zynde de Bloemblaadjes ook donkerer rood van Kleur. Men gaf in Peru voor, dat de Kina van Jaën altemaal van de witte of bleeke ware, en dus van de ſlegtſte Soort. Te Panama was het genoeg, indien men wiſt dat de Kina van *Cherepe*, 't welk de gewoone Weg van Jaën is, overkwam; om 'er geen Vertiering van te kunnen vinden. Waarſchynlyk zal het der-

Digitized by Google

dergelyk ſlag van Kina zyn geweeſt, welke voor eenige Jaaren hier te Amſterdam te koop geveild, doch niet goedgekeurd werdt. PERU.

Sedert de terugkomſt van gemelden Heer te Quito, werden aan hem, door den Kontrolleur der Koninglyke Regten te Payta, gezonden zes Monſters van Kina, het een van die van Loxa, de andere van verſcheide andere Plaatſen. Onder deeze laatſten waren 'er twee, van nieuwlings ontdekte Kina-Boomen. „ Ik gaf 'er, zegt hy, de eene helft „ van aan den Heer DE JUSSIEU, die 'er „ verſcheide Proeven van goeden uitſlag me„ de gedaan heeft te Quito, vergeetende niet „ de voorzorgen, aldaar noodig, om den „ naam te verbergen van een Geneesmiddel, „ dat byna al zyne agting verlooren heeft in „ zyn Vaderland, en waar voor de meeſte „ Zieken een ſchrik hebben: de andere helft „ heb ik aan de Akademie gezonden, met „ byvoeging van de naamen der Landſtreeken, waar die verſchillende Soorten groei„ jen."

Onder de verſcheiderley Baſten, waar mede men dikwils de Kina vervalſcht heeft, was een der voornaamſten die van den Lotus-Boom, welke meer ſamentrekkende is van Smaak, van binnen rooder en van buiten witter van Kleur: doch de bekwaamſte, om het bedrog niet ligt te ontdekken, was de *Cucharilla* of *Chacril*, welke, gelyk veele andere Drogeryën, in Amerika groeit (*). Van deeze laat- Kaskaril.

(*) De *Chacril* gelykt zeer naar de Kina, doch is Aromatiek en ſcherp by de bitterheid; des menze noemt

PERU. *Salſa-Parilla.* laatſten is de *Salſaparilla-Wortel* niet de minſte ten opzigt van de Vertiering. Zy komt van een klimmende Plant, die van zes tot agt lange Bladen ſtraalswyze om den Stam heeft, volgens FEUILLE'E, die ſchryft dat men in Chili, in plaats van de Salſaparil, gebruik maakt van den Wortel van zekere Plant of klimmende *Hemerocallis* met purpere Bloemen, gemeenlyk *Salſilla* genaamd. Verſcheide andere Plantgewaſſen, die hy afbeeldt en beſchryft, zyn onder de Indiaanen, zo van Peru als van Chili, tegen verſcheide Ongemakken in gebruik: waar onder een ſoort van Nagtſchade, daar die Pater iets merkwaardigs van verhaalt.

Sap der Nagtſchade. * *Obſerv. Phyſ. Bot.* &c. Tom. II. p. 722.

„ De Indiaanen, zegt hy*, hebben de krag-
„ ten en hoedanigheden van deezen Plant
„ niet gekend, voor de aankomſt der Negeren in hun Land. Zy waren aan zekere
„ Ziekte onderhevig, die hun op 't beſt van
„ hunnen Leeftyd wegrukte; beſtaande in een
„ Koorts, welke Ontſteekingen veroorzaakt
„ en zo ſterke Ontlaſtingen door Afgang, dat
„ aan het Fondament een ongewoone uitrek-
„ king gemaakt wordt. Deeze Kwaalen zyn
„ voor de Vrouwluy zeer gevaarlyk, en daar
„ ſtierven 'er zeer veelen aan, voor dat men
„ dit Hulpmiddel ontdekt hadt. Om de
„ Ontſteeking weg te neemen en den Buik-
„ loop te ſtremmen, ſtampen de Indiaanen
„ de

noemt *Quinquina urens*, of *Cortex Elaterii*, by de Drogisten; zynde niet alleen tegen de Koorts, maar ook tegen de Roode Loop dienſtig. *Mem. de* 1719. Ik twyfel niet, of het zal de *Cortex Cascarilla* zyn.

Digitized by Google

„ de toppen van dit Kruid, perſende dan het Sap daar uit, waar onder zy een weinig Aluin, Rooswater en een Eijerdojer doen, laatende den Lyder van dit mengzel inneemen, die zig in 't kort daar door geholpen vindt, uitgenomen de Koorts en andere Toevallen, welke met de Ontſteeking van 't Fondament gepaard gaan. Dit Volk gebruikt, bovendien, het Sap van deeze Plant voor Oogkwaalen: als zy eenige Zeerte in de Oogen hebben, of eenige verzwakking van't Gezigt gewaar worden, de Oogen daar mede bettende." PERU.

Van verſcheide andere Planten, die in Peru en Chili groeijen, weeten de Indiaanen ook een nuttig gebruik te maaken, zo gemelde Pater aantekent. Om te Purgeeren gebruiken die van Chili de Wortelen van een Soort van Gras, *Guilno* genaamd, waarvan het Aftrekzel minder walgelyk is dan dat van Sénebladen. Verſcheide ſoorten van Wolfsmelk, *Pichua* genaamd, zyn daar toe ook by hun in agting. Men vindt, in de nieuwe Wereld, een ſoort van Kleine Santorie, met paarſche Bloemen, *Cachen* genaamd, welker Aftrekzel, met kookend Water, zeer bitter is, doch een ſopenend en zweetdryvend Middel, dat de Maag verſterkt, de Wormen doodt en dikwils ook geneeſt van Afloopende Koortſen, zo wel als van de Geelziekte. Men bedient 'er zig ook met vrugt van, tegen Jigtige Ongemakken. Hy hadt zelf daar van, te Lima, ingenomen, met een gewenſchten uitſlag, na tweemaal de Koorts gehad te hebben. Men Andere Geneeskragtige Planten.

Digitized by Google

PERU. mengt 'er een weinig Suiker by, tot temperíng van de groote bitterheid.

Men behoeft zig niet te verwonderen, dat deeze Indiaanen zo veel kennis aan de kragten der Kruiden hebben: aangezien onder de Wetten, welken de Ynca *Pachatucec*, dat zeggen wil Hervormer der Wereld, aan dit Volk gaf, na dat hy den Throon beklommen hadt, de Kruidkunde een der voornaamſte Onderwerpen was. Hy beval, dat geen van zyne Onderdaanen een Geneesmeeſter of Arts genoemd mogt worden, die niet volkomen kundig was van alle hoedanigheden der Plantgewaſſen, zo ſchadelyk als heilzaam. Deeze Wet is, geduurende de Regeering der Yncas, naauwkeurig onderhouden: des men veelen onder de Indiaanen vindt, die in 't gebruik van Geneesmiddelen zeer ervaren zyn. Zy weeten, met het Blad van zekere Planten, de uitwendige Kwetzuuren te geneezen, en, zo zy eenig Ongemak van Scheurbuik in de Mond hebben, daar tegen kaauwen zy zeker Kruid, genaamd *Paica Jullo*. Dus maaken zy van het Afkookzel van een ſoort van *Conyza*, welke heelende en ſamentrekkende is, tegen het Kolyk en Buikpynen of ook tegen de Roode Loop, gebruik, en van dat van een ſoort van *Malva*, die zeer verzagtende is, tot rypmaaking der Gezwellen. Beide deeze laatſte Planten groeijen in de Vlakten omſtreeks Lima. Men vindt 'er de Krieken van over Zee in agting tegen de Ophouding van 't Wateren, zo wel als een ſoort van Standelkruid, waar van het Aftrekzel door de genen, die met

met het Graveel gekweld zyn, gedronken wordt. PERU.

Waarſchynlyk zal men dan de kennis der kragten van eenigen der Amerikaanſche Drogeryën, zo wel als die van den Koorts-Baſt, aan de Ondervinding der Indiaanen verſchuldigd zyn. Men heeft 'er ook Tamarinden, Draakebloed, benevens veele welriekende Gommen en Harſten: doch de zo vermaarde Balſem van Peru komt meeſt uit Mexiko. Balſem van Peru.

Zeker Boompje, dat Bladeren heeft als die van Eerenprys, is niet bekend geworden voor het jaar 1709. Deszelfs hoedanigheden, die de zelfden zyn als van den Oostindiſchen Theeboom, deeden de Peruviaanen wel haaſt het gebruik derzelven verlaaten, om zig van deeze te bedienen, welke zy in hun eigen Land hadden, en het gebruik daar van was reeds zo gemeen, toen ik Peru verliet, zegt FEUILLE'E, dat men 'er alom ſprak van de Thee van de Rivier van Lima. Theeboom.

Bovendien is, naar deeze Hoofdſtad, een groote trek van een Kruid, 't welk nergens dan in Paraguay gezegd wordt te groeijen, en waar van twee ſoorten zyn, het fynſte *Camini*, het groffſte *Palos* genaamd. Men gebruikt hetzelve door geheel Peru, maakende daar van een Drank genaamd *Maté*, daar men 's morgens of ook 's namiddags gelyk Koffy en Thee-Gezelſchappen mede houdt. De toebereiding is, dat men het laat trekken in een Kop van Kalbas, met Zilver gemonteerd, die een Tuit heeft, als een Trekpot: eerſt doet men, by het Kruid, wat Suiker en een weinig koud Water: dan giet men 'er kookend Kruid van Paraguay.

Digitized by Google

PERU. Water op, en drinkt vervolgens, een voor een, uit de Tuit, tot dat het afgetrokken is. Dikwils worden 'er ook Oranje-bloemen, Citroenſchillen, of andere geurige Kruiden, bygedaan. De Europeaanſche Spanjaarden maaken niet veel werks van deezen Drank; maar de Creolen zyn 'er grootelyks op geſteld, en zoudenze niet gaarn miſſen. Op reis hebben deeze 'er altoos een Voorraad van by zig, en laaten niet naa, 'er dagelyks van te gebruiken, voor het nuttigen van eenige Spyze.

Zeepboom. Men heeft, in Peru, ook zekere Plant, *Maguey*, die Honig, Azyn en Drinken uitlevert: de Steelen en Bladen, daar van, zyn goed om te Eeten: men kan 'er ook Hennip van bereiden, en het Garen, genaamd *Pica*, wordt 'er van gemaakt: het Hout van deezen Boom dient tot den Huisbouw, de Stekels of Doornen voor Naalden, en de Vrugten worden, door de Indiaanen, als Zeep gebruikt. Het zal waarſchynlyk de Zeep- of Savonette-Boom zyn, waar van DU TERTRE ſpreekt, en die door PLUMIER omſtandig beſchreeven wordt, *Sapindus* genaamd.

Verwſtoffen. Verſcheiderley Plantgewaſſen zyn by de Indiaanen in gebruik om Stoffen zwart te verwen. Onder anderen bezigen zy daar toe het Hout van een ſoort van *Periclymenum*, met diep ingeſneeden Bloemen, gemeenlyk *Ytiu* genaamd; 't welk men, aan ſtukken geſneeden zynde, met zekere Aarde laat kooken. Voorts is 'er een Doornige *Poinciana*, waar van de Haauwen of Scheeden der Zaaden, by de Verwers, in algemeen gebruik zyn. Dit Boompje vindt men in de Valey van Lima.

Pa-

Digitized by Google

Pater FEUILLE'E nam van de Scheeden of Haauwen, en liet dezelven, met Aluin, eene Nagt te trekken ſtaan; doende, vervolgens, het een met andere, kooken, en dan hadt hy een zeer goede Inkt. Ook groeit 'er een wilde ſoort van Indigo: om niet te ſpreeken van de Baniljes en andere Plantgewaſſen, van Waſch en Honig, Zout en Olyf-Olie, welken Peru genoegzaam uitlevert: noch ook van veelerley Boomen, tot den Scheeps- en Huisbouw dienſtig. PERU.

Onder de Planten van zeldzaame uitwerking, moet men vooral tellen dat Kruid, genaamd *Carapullo*, 't welk als een bosje Gras groeit, en een Aair geeft, waar van het Afkookzel de genen, die 'er van drinken, eenige Dagen krankzinnig maakt. De Indiaanen maaken, zo men wil, daar van gebruik, om de natuurlyke geneigdheden van hunne Kinderen te ontdekken, zettende by hun, ten tyde wanneer het zyne Werking doet, de Werktuigen van zulk Handgebaar als hun dienſtig zyn: gelyk by de Meisjes een Spinnewiel, Wol, Schaar en Naalden of Keukengereedſchap; by de Jongens een Paard, Elſen, Hamer of Byl, of iets anders, en zulk een Werktuig, als in de Krankzinnigheid het meeſt behaagt, neemen zy voor een bewys van de geneigdheid der Kinderen.

De Velden van Peru praalen met veelerley ſchoone niet alleen, maar zeer aartige Bloemen: gelyk 'er in de Vlakten van Truxillo een Boom gevonden wordt, die twintig of dertig Bloemen voortbrengt van verſchillende Kleur, hangende aan een tros by een. Men Bloemen.

Digitized by Google

Peru. noemtze *Paradys-Bloem.* Onder anderen wist Feuille'e de schoonheid niet genoeg te roemen van een Lelieagtige Plant, of soort van *Hemerocallis*, gemeenlyk *Pelegrina* genaamd, welke hy op een Gebergte vondt, omtrent een Myl benoorden Lima. Deeze, zegt hy, verdiende weezentlyk een plaats in de Tuinen der Ynca's of oude Keizeren van Peru, welke door een geduurige vernieuwing het geheele Jaar met Bloemen praalden: dewyl men, als 't buiten het Saizoen was, de plaats van de natuurlyke vervulde met versierde Bloemen, gemaakt van Goud of Zilver, waar in de Luister van deeze Souvereinen uitblonk. Zy hadden Boomlaanen, van deeze kostbaare Metaalen gemaakt en geheele Koorn-Akkers van Zilver met de Aairen van Goud.

Mynen. De Mynen, hoe zeer vervallen in dit Ryk, zyn thans nog, om zo te spreeken, deszelfs eenigste bestaan. In een Provincie, daar geene Mynen bearbeid worden, hoe vrugtbaar ook van Grond, heerscht de schaarsheid van allerley Levensmiddelen, dewyl 'er geen aanmoediging plaats heeft. Dit is het Noordelyk deel, naamelyk, de Provincie van Quito, te beurt gevallen, alwaar men de rykste Mynen heeft verlaten. Het Zuidelyk deel, waar in men die vermaarde Stad *Potosi* heeft, munt thans nog uit door zyne Zilvermynen, die ik in 't vervolg beschryven zal. Voorts heeft men, in dit Land, overal byna Mynen van Goud en Zilver, en veelen van dat Blad-Zilver, genaamd *Metal machacado*, 't welk de rykste Mynen doorgaans zyn. Doch in de groote Zand-Woestynen, of Valeijen, die

zig

zig Weſtwaards naar de Zuidzee uitſtrekken, worden geheele Klompen Zilvers, even als de Aardappelen, en daarom ook *Papas* genaamd, uit het Zand gegraven. PERU.

't Is inderdaad niet gemakkelyk te begrypen, hoe deeze Klompen van zuiver Zilver gevonden kunnen worden in het gulle Zand, zegt de Heer D'ULLOA. Zyns oordeels zyn 'er twee manieren om zulks te verklaaren. De eerſte, als men de geduurige hervoortbrenging van de Metaalen toeſtaat, waar van zo veele bewyzen zyn: gelyk de Erts genaamd *Criaderos de Oro y Plata*, welke gevonden wordt in verſcheide Mynen van Peru: de Mynen zelf, die, eenigen tyd verlaten zynde geweeſt, met groot voordeel weder bearbeid worden, en bovendien de Gebeenten van Indiaanen, in de Mynen voor eenigen tyd verpletterd of verſtikt: in welker Bekkeneelen en Beenderen men doorloopende Aderen gevonden heeft van Zilver. Het komt hem waarſchynlyker voor, dat zulks toe te ſchryven zy aan de uitwerking der Onderaardſche Vuuren, in dat gedeelte van Amerika gemeen, welke geſmolten Zilver door het Zand zouden doen loopen, tot dat het ergens ſtolde. Doch het ſchynt dan, hoe hy zulks ook uitlegge, niet in Klompen maar in Aders te moeten gevonden worden, gelyk op veele plaatſen in het Aardryk. Ik zou veeleer denken, dat de brandende Bergen, van tyd tot tyd, geſmolten Metaalen door de Lugt kunnen gevoerd hebben, die dan, elders neervallende, aan ronde Klompen geſtold zyn, op die manier, gelyk de Hagel gegooten wordt. Zilverklompen in 't Zand.

Digitized by Google

PERU. Dit Gevoelen wordt beveſtigd door 't verſchil deezer Zilveren Aardappelen van de Erts der Mynen. Op 't gezigt vertoonen zy zig als gegooten Zilver, waar om heen ſlegts een dunne Korſt is, van Zand en Aardagtige deelen: daar het Zilver, dat men uit de Mynen haalt, doordrongen en gemengd is in zyn geheele zelfſtandigheid, met Steen- of Aardagtigheden, bruin van Kleur en dus zeer zweemende naar tot Kalk gebrande Stoffen, met het verſchil alleen van meer of minder onzuiverheid. Men vindt in 't Zand zodanige Klompen, die een Pond en daar boven weegen. Gemelde Heer zag te Lima twee der grootſten, die ooit in deeze Valeijen gevonden waren: de eene woog zeſtig Marken, en was nog klein in vergelyking van de andere, die anderhalfhonderd Marken en iets daar boven woog, zynde meer dan een Parysſche Voet lang. Men vindtze op verſcheiderley plaatſen, doch zelden veele by malkander, en, dewyl men geen Honden kan gebruiken, gelyk tot de Truffels, omze op te ſnuffelen, zo moet het zoeken naar dezelven, in die gulle Zandwoeſtynen, zeer laſtig zyn.

Koper en andere Mynſtoffen. Behalve Goud en Zilver heeft men in Peru ook Mynen van rood Koper, doch dewyl 'er de Kalamynſteen niet gevonden wordt, is het geel Koper zeldzaam te Quito, zo DE LA CONDAMINE aanmerkt. D'ULLOA twyfelt niet, of 'er zyn ook Tin- en Loodmynen, en omtrent Cuenca ſchynt de Grond met Yzer of Staal bezwangerd te zyn. Veel Kopal wordt gehaald uit het Diſtrikt van *Macas*, omtrent in 't midden des Lands; alwaar een groote

te veelheid Waſch valt, van Hommels of wilde Byën, die egter rood is, niet hard wordt en onaangenaam van Reuk. Voorts zyn de Mynſtoffen, die Salpeter, Zwavel en Koperrood uitleveren, overvloedig in het geheele Ryk. PERU.

Men vindt in Peru, bovendien, veelerley Geſteenten, Smaragden en Robynen, van welke laatſten een Myn moet zyn in het Regtsgebied van Cuenca, alwaar ook een Rots is, t'eenemaal bedekt met Keijen of Vuurſteenen, die men zig verbeeld heeft, dat in dit gedeelte van Amerika niet waren. Men vindt 'er groote brokken Rots-Kryſtal en keurlyk Alabaſter, dat wit en byna doorſchynende doch wat week is: ook Groeven van Marmer en tweederley Steen, daar de Indiaanen Spiegels van plagten te maaken, de Yncas-Steen, naamelyk en de Gallinazo. Deeze laatſte is zwart, doch neemt een ſchoonen glans aan door 't polyſten, niet minder dan de eerſtgemelde, die een Loodkleur heeft als gezegd is *. Ook vindt men, in het Diſtrikt van *Pacajes*, ten Zuidweſten van *la Paz*, Mynen van T'alk of Moskoviſch Glas, daar te Lande genaamd *Jaspe Blanco de Vérenguéla*. Dit is zeer wit en doorſchynende: weshalve men 'er, door geheel Peru, in plaats van Glas gebruik van maakt in de Glasraamen der Kerken en Gebouwen; byna gelyk in Mexiko of Nieuw Spanje van den Steen, genaamd *Técali*. De berugte Zilver-Erts, *Vérenguéla* genaamd, wordt in de Mynen van dat Diſtrikt gevonden. Paarlen worden menigvuldig van de Paarl-Eilanden, en van elders uit de Zuid- Edele Steenen, enz.

* Bladz. 440.

Digitized by Google

PERU. zee, aangebragt. Om kort te gaan, de Rykdom van Peru is zo groot, dat de Koning van Spanje, in min dan vyftig Jaaren tyds, zo men verhaalt, voor zyn vyfde deel, uit de Mynen van Potosi alleen, ontvangen heeft honderd en elf millioenen Dollars of Ryksdaalders.

Verdeeling van Peru. Dit Ryk is verdeeld in drie Audientiën of Regtsgebieden, waar van die van *Quito* de Noordelykste is, die van *los Charcas* of la Plata, anders *Chuquisaca*, de Zuidelykste, en die van *Lima*, de Hoofdstad, anders *los Reyes* of de Koninglyke, in 't midden legt. Wy zullen thans spreeken van de eerstgemelde.

Provincie van QUITO. De Provincie van QUITO wordt nog, in de Landbeschryving, als een gedeelte van Peru aangemerkt, hoewel zy thans, sedert den jaare 1739, wederom de Heerschappy van den Onderkoning van Peru onttrokken is en aan het Onderkoningschap van Nieuw Granada onderworpen *. Zy is, naamelyk, sedert haare Verovering, welke een bevestiging was der Overwinning van Peru, aan de Hoofdstad Lima ondergeschikt geweest, tot aan den jaare 1718, wanneer het Hof van Spanje goedvondt het Geregtshof der Audientie van Quito te vernietigen, zo wel als dat der Audientie van Panama; om het Onderkoningschap van Nieuw Granada te bevoordeelen: hoewel Tierra firme aan het Hof van Lima onderhoorig bleef. De Ongemakken egter, welken zulks aan de Ingezetenen veroorzaakte, en de yzelyke kosten die zy moesten doen, om iemand in Regten te vervolgen; aangemerkt den grooten afstand van Panama tot Li-

* Zie bl. 418.

Digitized by Google

Lima, en van Santa Fé tot Quito; deeden, onder anderen, een Beſluit neemen, om de gemelde Audientiën of Geregtshoven, van Panama en Quito, te herſtellen, gelyk in 't jaar 1722 is geſchied. PERU. *Quito.*

Deeze Audientie is thans van zeer groote uitgeſtrektheid. Ten Noorden ſtooten haare Grenspaalen aan die der Provincie van Santa Fé de Bogota, en aan die zyde beſlaat zy ook een gedeelte van het Gouvernement van Popayan *: ten Zuiden paalt zy aan de Provincie van Lima: ten Weſten heeft zy de Zuidzee, welker Kuſt tot Quito behoort, van 't Baljuwſchap van Barbacoas af, aan den Golf van Gorgona, tot aan den Golf of Inham van Guayaquil en 't Eiland Puna: ten Ooſten ſtrekt zy zig uit over het gantſche Gouvernement van *Maynas*, omſtreeks de Rivier der Amazoonen of Marannon, tot aan de Lyn van afzondering, welke de toegeëigende Landen der Kroonen van Spanje en Portugal, in 't midden van Zuid-Amerika, van elkander ſcheidt. Dus kan men haare uitgeſtrektheid, Noord- en Zuidwaards, rekenen op tweehonderd: Ooſten Weſtwaards op vyf- of zeshonderd Uuren gaans, in een regte lyn: maar een groot gedeelte van dat Land is de Spaanſchen naauwlyks bekend, veel min van dezelven overheerd, en wordt bewoond door Wilden of Barbaarſche Natiën. Het enkele gedeelte van dit groote Land niet alleen, maar van de oude Provincie van Quito in 't byzonder, dat men, eigentlyk geſproken, bevolkt mag noemen, is alleen de tuſſchenwydte van den dubbelen Keten der Andes of Sneeuwbergen, wel- Uitgeſtrektheid.

* Zie bl. 431.

PERU. *Quito.*

welke, ten opzigt van de geheele uitgeſtrektheid deezes Lands, zig, als een Straatje in een der grootſte Steden, vertoont. De afſtand dier twee Bergreekſen is iets meer dan vyftien Uuren gaans op 't meeſte, doch zeer ongelyk, en van dezelven loopen wederzyds Gebergten af, die Valeijen maaken, waar van de Grenzen door Indiaanen, dat Afgodendienaars zyn, worden bewoond.

Landsgeſteldheid.

Deeze Provincie kan aangemerkt worden als de grootſte verſcheidenheid van Landsgeſteldheid hebbende, die 'er op den Aardbodem bekend is. Het middelſte gedeelte, van 't Noorden Zuidwaards, beſtaat uit Hemelhooge Bergen, die onvrugtbaar zyn, met vrugtbaare Valeijen daar tuſſchen; het Weſtelyk gedeelte, aan de Zuidzee, uit zeer groote Boſſchagiën, en het Ooſtelyke uit vlakke Landen, daar een menigte ſprugtels van de Rivier Marannon door heenen ſtroomt. De Lugtsgeſteldheid is, derhalve, ook ten uiterſte verſchillende, en in het door de Spaanſchen bewoonde gedeelte mooglyk gemaatigder dan elders op den geheelen Aardkloot. Van de Voortbrengzelen deezes Lands, de Ingezetenen en Dieren in 't algemeen, heb ik reeds onder die van Peru geſproken.

Verdeeling.

Men kan de Provincie van Quito of aanmerken in haar geheele uitgeſtrektheid, zo veel 'er aan de Audientie of 't Geregtshof van dien naam, onderhoorig is. Alsdan behooren tot dezelve vyf GOUVERNEMENTEN of Gouverneurſchappen; naamelyk dat van *Popayan* reeds beſchreeven; dat van *Quixos* in 't Noordelykſte, dat van *Maynas* in 't Oos-

Ooſtelykſte, dat van *Atacames* in 't Weſte- Peru.
lykſte en dat van *Jaën de Bracamoros* in 't Zui- Quito.
delykſte deel, ten opzigt van de Stad Quito. Deeze heeft haar eigen Regtsgebied of CORREGIMENT, gelyk 'er negen in deeze Provincie zyn, welken men daar in 't Land noemt *Provinciën*, dat is Diſtrikten, tot Steden of Vlekken behoorende: te weeten, van 't Noorden beginnende, in de langte van de gemelde Straat of Bergengte: 1. die van *San Miguel d'Ibarra*: 2. *Otabalo*: 3. *Quito*: 4. *Latacunga*: 5. *Riobamba*: 6. *Chimbo* of *Guaranda*: 7. *Guayaquil*: 8. *Cuenca*: en 9. *Loxa* of *Loja*.

Eer wy tot de byzondere beſchryving deezer Steden en Landſchappen overgaan, zal ik moeten ſpreeken van de Waarneemingen omtrent de Bergen in deeze Provincie, door de Franſche en Spaanſche Sterrekundigen, en kortelyk gewag maaken van hunne Verrigtingen, nu weinig Jaaren geleeden, in dezelve. Van verſcheide Omſtandigheden, die Bergen betreffende, vind ik een naauwkeurig Berigt in de beſchryving van den Reistogt van Guayaquil naar Quito, welke eenige hunner in Mey des jaars 1736, ondernamen. Van Guayaquil moeſten zy langs de Rivier opvaaren tot aan *Caracol*, alwaar de Muilezels aan zouden komen, om hun over Land te voeren. Geduurende het vaaren werden zy op een onbeſchryflyke manier geplaagd door de Steekende Muggen, *Mosquito's* genaamd; doch de ergſte nagt, welke zy doorbragten, was in een groot en onbewoond Gebouw, dat tot een Herberg ſtrekte. Geen duur hebbende in dat Huis, gingen zy des nagts buiten op 't Veld, Reis van Guayaquil naar Quito.

Digitized by Google

PERU. *Quito.*

Veld, daar het immer zo erg was, niettegenſtaande zy eenige Boomen en Ruigte in brand ſtaken, om de Muggen door den Rook te verjaagen. De uitwerkingen van dit ſteeken, kan men begrypen, dat 's anderendaags zeer zigtbaar waren, op hun Aangezigt en Handen. Toen komende in een bewoond Huis, daar het zo erg niet was met de Muggen, klaagden zy hun avontuur aan den Waard, die met veel deftigheid hun verhaalde, dat men 't gemelde Huis onbewoond hadt gelaten, dewyl een Zieltje daar in 't Vagevuur zig bevondt. 't Gezelſchap gaf daar op ten antwoord, dat men het veel waarſchynlyker ledig zou hebben laaten ſtaan, dewyl het een Vagevuur was voor levendige Menſchen.

Een Herberg, die niet beter was, vonden onze Reizigers, wanneer zy, den 14 Mey, des namiddags, na het doortrekken van ſlykerige Moeraſſen, kwamen op een Plaats, de *Haven der Mosquito's* genaamd. Des anderendaags reisden zy over een Gebergte, dat zeer moeijelyk te paſſeeren was, wegens het Geboomte, en kwamen toen weder *in* Moeraſſen, om des avonds te vernagten op een plaats genaamd *Caluma*, dat is Poſt der Indiaanen. Hier was geen Huis, maar het Volk vervaardigde in 't kort Hutten van Takken met Boombladen gedekt, die een goed beſchutzel voor den Regen waren. Wy zullen in 't vervolg zien, hoe het Gebergte, daaromſtreeks, zulke bekwaame Bouwſtoffen uitlevert.

Als een Heer van aanzien, de Preſident der Audientie, een Biſſchop, Raadsheer of dergelyke, van Caracol of *Babahoya* te reizen heeft naar

Digitized by Google

naar *Guarenda*, zo worden door den Corregidor van die Stad Indiaanen afgezonden, om Barakken of Herbergen te bouwen op bekwaame Pleisterplaatsen. Deeze blyven, even als de Karavanserays in de Oosterſche Landen, ten gebruike der Reizende Lieden ſtaan, tot dat zy invallen; want men houdt 'er de hand niet aan. Dergelyk een Herberg was te *Tarigagua* opgeregt voor de Sterrekundigen, die 'er met gemak uitruſtten van de verdrietelykheden, welken hun de engte en ſteilte der Wegen en het gevaar der Bruggen over de Rivieren, veroorzaakt hadden. PERU. *Quito.*

't Is niet gemakkelyk, een denkbeeld te geeven van de gevaarlykheid der Wegen, die zy van daar te paſſeeren hadden over het Gebergte. Men verbeelde zig een Steilte, bynaloodregt, te moeten beklimmen en daar van afdaalen. Op ſommige plaatſen is de Weg zo ſmal, dat 'er naauwlyks een Rybeeſt kan loopen: op anderen is hy gezoomd met afgryzelyke Steilten, daar men alle oogenblikken gevaar loopt van te pletteren te vallen. Bovendien zyn deeze Wegen, die men veeleer Sluippaden zou mogen noemen, van ſtap tot ſtap gevuld met Kuilen van drie vierde Elle diep en ſomtyds dieper, waar in de Muilezels hunne Voor- en Agterpooten moeten zetten, ſleepende ſomtyds den Ryder op den Buik kruipende voort. Indien het Beeſt zyne Pooten niet vaſt zet en dus komt te ſtruikelen of te vallen, kan men begrypen, wat gevaar de geen loopt, die 'er op zit. Men zou mogen vraagen, waarom niet liever te loopen op zulk een ſchroomelyk Pad: dit zou kunnen Gevaarlyke Wegen in 't Gebergte.

ge-

Digitized by Google

PERU. *Quito.*

geſchieden, indien het Pad niet zo glibberig ware, dat men naauwlyks vermyden zou kunnen van in die Gaten te ſtappen, en dan was men tot aan den Middel met Slyk bemorſt, daar deeze Kuilen dikwils, tot ophoopens toe, mede gevuld zyn.

Het Volk des Lands noemt deeze *Gaten*, die den Weg zo gevaarlyk en ongemakkelyk maaken, *Camellons*. Het zyn als Knippen voor de arme Muilezels: doch die Paden, daar men zulke Kuilen niet heeft, zyn nog gevaarlyker. Aldaar moeten de Indiaanen vooruit gaan, met een Spade of Houweel, waar mede zy kleine Geutjes maaken, een Schreede van elkander, op dat 'er de Beeſten hunne Pooten in zouden kunnen zetten, en deeze arbeid wordt vernieuwd by elken Togt: want de Grond een ſoort van Kryt zynde, dat door den Regen week wordt, zyn die Geuten dikwils, in eene Nagt, weder verdweenen. Men zou zig met geduld dien arbeid en de langzaamheid van den voortgang; de kneuzingen die men door 't ſtooten aan Armen en Beenen krygt, en de laſt van beſlykt te worden van 't Hoofd tot aan de Voeten, getrooſten kunnen, indien de onvermydelykheid van 't gevaar den ſtoutſten niet het hart deed in de ſchoenen zinken.

Het afdaalen van dit Gebergte is nog ongelyk gevaarlyker. De Steilte belet, zulks in een regte lyn te doen; des heeft men ſlangswys afloopende Paden gemaakt, waar in geen *Camellons* kunnen plaats hebben. De Muilezels, aan deeze Paden komende, die zo glibberig zyn of zy met Zeep beſmeerd waren, zet-

Digitized by Google

zetten zig in poſtuur met de Voor- en Agter- PERU.
pooten by elkander en voor uit, en laaten zig Quito.
dan afglyden, met eene ſnelheid, zo groot, of zy vloogen. Die 'er op zit moet middelerwyl niets doen, dan zig ſtyf houden, zonder eenige beweeging te maaken, en de Oogen ſluiten voor 't gevaar, dat hem alle oogenblikken dreigt. De Beeſten zelfs ſchynen, als men aan zulke plaatſen komt, van de gevaarlykheid verwittigd te zyn: zy houden ſtil en briesſchen, tot verſchrikkinge van een Reiziger, die zulks niet gewoon is: maar de Indiaanen, vooruit gaande, poſteeren zig langs het Pad, klauterende op eenige Rots die uitſteekt, en zig vaſt houdende aan Wortels van Boomen, die hier en daar bloot leggen op deeze plaatſen: zy zetten de Muilezels aan door hun Geſchreeuw, en deeze Beeſten worden daar door aangemoedigd, om zig te laaten afglyden, dewyl zy niet anders kunnen voortkomen: want de Grond van een Zeepagtig Kryt zynde, 't welk dag en nagt door den Regen bevogtigd wordt, maakt het Pad, behalve de Steilte, nog ten uiterſte glibberig.

Op ſommige plaatſen langs deeze Glydbaanen, is wel geen gevaar om van boven neer te vallen, maar de Weg is 'er zo naauw en diep, en beſlooten tuſſchen zo hooge en loodregte Muuren van Rots, dat men 'er geen minder gevaar loopt. De Muilezels hebben daar zo weinig ruimte om hunne Pooten te zetten, dat zy ligt kunnen vallen, en dan kan de Ryder een Arm of Been breeken of zelfs om 't Leven raaken. Het is verwonderlyk te zien, hoe deze Beeſten zig in poſtuur wee-

Digitized by Google

PERU. *Quito.*

ten te houden en de ſchuinte van hun Lighaam te veranderen, by de ſlangswyze omwending der Paden. Als een Muilezel eenige maalen deeze Proeven doorgeſtaan heeft, en 'er wel in geoefend is, krygt hy zekere agting in het Land, die hy weezentlyk verdient. 't Is te begrypen dat de agterſten door de voorſten worden aangemoedigd en geleerd.

By het aankomen van den Winter en in 't begin van den Zomer zyn deeze Reistogten gevaarlyker en ongemakkelyker dan in eenig ander Saizoen: want alsdan maakt de Regen verſchrikkelyke afſtroomingen van Water, die op ſommige plaatſen de Wegen doen verdwynen, en op anderen dezelven zo onbruikbaar maaken, dat men eenige Indiaanen vooraf moet zenden, om den Weg te baanen. Ook wordt voor het onderhoud deezer Wegen in 't geheel geen zorg gedragen. Indien een Boom overdwars valt, en de Paſſagie verſtopt, geeft men zig geen moeite om denzelven weg te hakken: het eenigſte is, dat indien de Stam wat dik is, 'er door de Indiaanen zo veel afgekapt wordt, dat 'er een Muilezel over heen kan ſpringen: ten welken einde men die Beesten by den Boom ontlaadt, welke leggen blyft tot dat hy geheel verrot is. Men ontmoet 'er ſomtyds zodanige Boomſtammen, van anderhalf Elle dik. Die zelfde akeligheid en ſlegtheid der Wegen, heeft plaats in alle Gebergten van dat Land.

Den 18 moeſten de Heeren D'ULLOA nog een dergelyken Weg afleggen tot aan *Pucara*, van waar zig een Vlak Land openbaarde, zonder Bergen of Geboomte, ter uitgeſtrektheid van

van twee Uuren gaans. 't Gezigt der Bouw- PERU.
landen, met Tarw, Gerſt, Mayz en andere *Quito.*
Graanen bezaaid, was hun vermaakelyk. Al-
daar werden zy ontmoet en verwellekomd
door den Corregidor en Biſſchop van *Gua-*
randa, benevens veele voornaame Inwoo-
ners en Geeſtelyken. Ook kwamen eenige
troepen van Indiaanſche Jongens, te voet,
in 't blaauw gekleed, met Vaantjes in de hand,
hun al danſende en zingende inhaalen. By de
aankomſte in de Stad, werden alle de Klok-
ken geluid en geſpeeld op Trommels en Schal-
meijen: een gebruik welk algemeen is in dat
Land, by de Intreede van Luiden van Fat-
ſoen.

Tot den 22 te Guaranda vertoefd hebben-
de begonnen zy den Doortogt der Woeſtyne
van *Chimbirazo*, een Sneeuwgebergte, welks
vlakke Zyden zig, naar Zee afloopende, ge-
duurig uitbreiden, maakende die Heijen, waar
van hier voor geſproken is *. Deeze Togt, * Bladz.
wel niet gevaarlyk, was ten uiterſte ongemak- 454.
kelyk, van wegen de Koude en den ſterken
Wind: want de Thermometer wees, den 23
's morgens, het Punt van Vorſt aan: ook was
het Land geheel wit bevrooren. Nu eens door
Zandige Vlakten, dan over Heuvelen, door
Kloven in den Grond en Rivieren of Bee-
ken, 't zy waadende of met Bruggen gepas-
ſeerd zynde, kwamen zy den 29 aan een groo-
te Valey, genaamd *Turu-bamba*, dat is Slyk-
Vlakte, aan welker end de Stad Quito gele-
gen is: alwaar voor hun een Logiment in het
Paleis der Audientie vervaardigd was. Zy
werden 'er, de drie eerſte Dagen, door de

Digitized by Google

PERU. *Quito.* Regeering, den Adel, de Geeſtelykheid, en alle Luiden van Fatſoen, om ſtryd verwellekomd, die hun alle beleefdheid bewezen: 't welk niet te verwonderen was: als hebbende zy nooit Franſche Akademiſten, nooit Sterrekundigen tot zulk een Oogmerk door de twee grootſte Monarchen van Europa afgevaardigd, in Peru gezien.

Dieren. Wy zullen thans een weinig laan blyven op de Geſteldheid der Bergen, door hun gepaſſeerd. Men vindt dezelven begroeid met Boomen van aanzienlyke hoogte en dikte. Het is 'er boven op, voor een groot gedeelte, vlak Land, met dergelyke Dieren en Vogelen als men elders in de Weſtindiën heeft: waar men by kan voegen wilde Paauwen, Faiſanten, een ſoort van Hoenders, en eenige anderen, waar van zulk een menigte is op deeze Bergen, dat, indien zy zo hoog niet zaten en zig onder de Bladeren verſchoolen, de Reizigers niets dan Snaphaanen met Kruit en Lood behoeven zouden, om genoegzaamen Voorraad te hebben van Leeftogt. Ook ziet men 'er veel Slangen en een groot getal Aapen. Onder deeze laatſten is een byzondere ſoort, daar te Lande *Marimondas* genaamd, die zo groot zyn, dat zy, op de Agterpooten ſtaande, de hoogte van anderhalf Elle hebben en daar boven: zwart van Haair, zeer leelyk, doch gemakkelyk tembaar, en in alle Bergagtige Landen, daaromſtreeks, vry gemeen.

Zeldzaame Gewaſſen. Onder de Gewaſſen, welken dit Gebergte voortbrengt, zyn 'er drie, wegens haare byzonderheid zeer merkwaardig; te meer, om dat men 'er de Huizen van bouwt, ten platten

ten Lande, in het Diſtrikt van Guayaquil, en dat zy nog tot verſcheide andere gebruiken dienen. Men heeft 'er een Plant, *Cannas* of Riet genaamd, waarſchynlyk een ſoort van Bamboezen, van omtrent veertig tot vyftig Voeten lang, en een half Voet op 't dikſte: waar door te begrypen is, dat zy, aan de eene zyde opgeſpleeten zynde, een Plank uitleveren van anderhalf Voet breed. Zonderling is 't, dat deeze Rieten gemeenlyk geheel of ten deele met Water gevuld worden gevonden. Droog zynde maakt men 'er of tot Planken, als gezegd is, of tot Balken en Paalen gebruik van, of ook tot Maſten en Sprieten van zekere Vaartuigen, *Balza's* genaamd, en wat dies meer is. Voorts groeijen 'er Bladen uit den Grond, genaamd *Vijahua*, doorgaans vyf Voeten lang en twee of twee en een half Voet breed, zonder Stam of Steel. Zy zyn van boven groen, van onderen wit, en worden niet alleen gebruikt om de Hutten te dekken, maar ook om Zout, Viſch en andere dingen, die niet nat moeten worden, in te pakken, wanneer men die over 't Gebergte wil voeren. De *Bejuques* zyn een ſoort van buigzaam Twyg, of een klimmend Gewas, 't welk zig om de Boomen windt, tot de hoogſte toppen opklimmende en dan weder naar den Grond daalende. Het wordt wel een Duim of daar omtrent dik. Dunner zynde gebruikt men het als Touw, om iets aan malkander te binden, inzonderheid de Vlotten, waar uit de Indiaanſche Vaartuigen beſtaan, die men aan de Kuſt van Guayaquil gebruikt. Het laat zig ook door malkander ſtrengelen, om

PERU. Quito.

Digitized by Google

PERU. *Quito.* Kabeltouwen daar van te maaken, en onder Water is het duurzaam.

Boom genaamd *Matapalo.*

In deeze Gebergten groeit ook een Boom, genaamd *Matapalo*, dat Stamdooder beteken, en die naam is hem zeer eigen. Aan de zyde van een anderen Boom, die zeer groot is, opschietende, komt hy denzelven op 't laatst te boven, en overschaduwt hem met zyne Kroon, zo dat hy 'er al het Voedzel aan beneemt; wordende, als die Boom vergaan is, zelf zo groot en zwaar, dat men zyn Stam gebruikt tot het maaken van groote Kanoos of Schuiten der Indiaanen, die op de wyde Rivier van Guayaquil zeer dienstig zyn. Dit zelfde wordt aan de Bejuques, zo even gemeld, toegeschreeven.

Oogmerk der Sterrekundigen.

Het oogmerk der Sterrekundigen was, om onder of omtrent den Evenaar een afstand van taamelyke uitgestrektheid, Noord- en Zuidwaards, af te meeten, en die te vergelyken met de wydte, welke zulks in de Middaglyn bedraagen zou; ten einde dus de grootte van een Graad op den Aardkloot, in het gedeelte onder of naby de Linie, te bepaalen, en daar uit, in vergelyking met de Afmeetingen, welke in Lapland, onder of omtrent den Poolkring, stonden te geschieden, eenige zekerheid te krygen aangaande de Knol- of Eyrondheid van den Aardkloot. Hier toe hadden zy een agtervolgelyke reeks van Gezigtpunten noodig, welke hun de Provincie van Quito, zeer bekwaam en onbelemmerd, uitleverde. Doch de uitvoering verporzaakte hun een ongelooflyke arbeid en Ongemakken, onverdraaglyk voor alle andere Men-

Digitized by Google

Menſchen, dan zodanigen, die, door een edele drift tot voortplanting der Menſchelyke Kundigheden aangeſpoord, Martelaars willen zyn van de Sterrekunde. PERU. Quito.

Zy waren het laatſte half Jaar van 1736 bezig aan het uitkiezen en afmeeten van een Lyn, die hun tot Grondſlag zou dienen in de Vlakte van *Taruqui*, een Dorp ten Noordoosten van Quito. Hier was de Grond overal gul Zand, en de Hitte vry groot: ook bevondt men 'er zig bloot geſteld aan menigvuldige Onweeren van Donder en Blixem, en zwaare Stortregens, benevens Orkaanen van Wind, die geheele Kolommen van Zand in de Lugt voerden, 't welk ſomtyds de Indiaanen doet verſtikken. Ondertuſſchen hadden onze Sterrekundigen niets, dan een Legertent, die geduurig verplaatſt werdt, tot beſchutting: waar in zy 's middags ook de ſteekende Zonneſtraalen eenigen tyd ontweeken. Zy hadden eerſt de Grondlyn willen neemen in de Vlakte van *Cayambe*, twaalf Mylen benoorden Quito, alwaar de Heer COUPLET, een van hun Gezelſchap, ſtierf. Moeielykheden van hun ontmoet.

Na dat men dan tot de ſtandplaats van de eerſtgemelde Grondlyn beſlooten en die afgemeten hadt, moeſt 'er een Kaart gemaakt worden van het Land en de Bergen, die daar in zyn, om de Driehoeken regelmaatiger te kunnen bepaalen. Dit deedt de Heer VERGUIN bezuiden, en de Heer BOUGUER benoorden Quito. Zulks geſchied, en het Gezelſchap wederom byeen gekomen zynde, beſlooten zy zig in twee Partyën te verdeelen, waar van elk een byzonderen Berg zou beklim-

Digitized by Google

PERU. *Quito.*

klimmen, en aldaar de dingen tot de Afmeetingen vaardig maaken. Dus begaven zig DON GEORG. JUAN D'ULLOA en Monsr. GODIN, met hunne Party; op 't Gebergte van *Pambamarca*; terwyl DON ANTONIO D'ULLOA met de Heeren BOUGUER en DE LA CONDAMINE, zig reeds bevonden op dat van *Pichincha*, een Rots die zig, met verscheide toppen, ongevaar honderd Roeden boven den Heyberg of Paramos verheft, geheel bedekt zynde met Ys en Sneeuw.

Ongemakken op 't Gebergte doorgestaan.

De Muilezels kunnen tot aan den Voet van die yzelyke Rots komen, doch van daar tot aan den Top moet men te Voet gaan en klauteren, byna vier Uuren lang: zo dat de Heer D'ULLOA, de eerste maal, in flaauwte viel, enze niet voor den volgenden Dag beklom. Boven op den top hadden zy een Hut doen maaken, die, wegens de kleinte van het Terrein, naauwlyks hun allen bevatten kon. Gemeenlyk egter, hielden zy zig in deeze Hut op, zo wegens de scherpte der Koude en het geweld van den Wind, als om dat zy geduurig van een dikke Wolk omsingeld waren, die hun het Gezigt der Voorwerpen, op den afstand van eenige Schreeden, benam. Somtyds egter zakte de Wolk en de Lugt wierdt helder; wanneer de Wolk, gelyk een Zee, den Berg omringde. Dan hoorden zy het gerammel der Donderslagen over de Stad Quito en daar omstreeks, ziende de Blikfem-Straalen, ver beneden hun, in de Valeijen schitteren, en, terwyl die door Slagregens overstroomd werden, genooten zy stil en helder Weer; wordende tevens de Koude gemaatigd door een

een lieflyke Zonneſchyn. In tegendeel, als de Wolken verheven waren, deedt het niet dan Sneeuwen en Hagelen op die Bergtoppen, met zulk een geweld van Wind, dat zy alle oogenblikken vreesden met Hut en al van boven neder geſmeeten, of begraven te zullen worden onder Ys en Sneeuw. De Wind was zo geweldig, dat de ſnelheid, waar mede hy de Wolken door de Lugt joeg, de Oogen ſchemeren deedt. By nagt konden zy naauwlyks ruſten, van wegen het gekraak der afbreekende Rotſen of Ysklompen, zo dat de Rots, waar op zy zig bevonden, dikwils daverde: een geraas te ſchrikkelyker, om dat 'er byna geen ander Geluid in deeze Eenzaamheid gehoord werdt. Peru. Quito.

Men kan oordeelen, welk een Ongemak de Franſchen en Spanjaarden, aan zulke warme Klimaaten gewoon, hier hadden uit te ſtaan. Hoe zeer ook de Hut was toegeſtopt, en gevuld met Menſchen, hadden zy, behalve de Lampen, ieder een Stoof of Teſt met Vuur noodig, om zig te warmen, en moeſten dikwils uit de Hut gaan, om de Sneeuw van 't Dak af te haalen, op dat het niet in mogt zakken. Dit was ſomwylen hunne Levensmanier by dag zo wel als by nagt: want het 'er, door de Miſt of Nevel, over dag wel eens volkomen duiſter wierdt. De Indiaanen en Negers, die zy hadden, zouden dit Werk wel hebben kunnen verrigten; doch zy waren naauwlyks uit hunne Tent te krygen, alwaar zy geduurig Vuur aan hielden, om zig te warmen. Ook hadden onze Sterrekundigen beweeging noodig, zynde hunne Beenen zeer dik gewor-

Digitized by Google

PERU. *Quito.*

den; de Handen vol Gezwellen en de Lippen zo teder, dat de beweeging van eeten of praaten haar deedt barſten en bloeden.

Hun gewoone Voedzel beſtondt in een weinig Ryſt, waar van zy Soepe kookten met wat Vleeſch of een Vogel, dat zy hun deeden brengen van Quito. In plaats van Water gebruikten zy Sneeuw, of ſmeeten een ſtuk Ys in de Ketel; gelyk zy ook om te drinken de Sneeuw moeſten ſmelten, en indien zy, onder 't eeten, het Bord niet over 't Vuur hielden, was de Spys in 't kort bevrooren. In 't eerſt dronken zy Sterken Drank, om zig te verwarmen, doch, vreezende dat zulks hunne Gezondheid mogt benadeelen, gebruikten zy dien om de Indiaanen te onthaalen, geevende hun, boven vierdubbeld Dagloon, nog Levensmiddelen, en, niettegenſtaande zulks, werden zy 'er zeer ſlegt van gediend. Menigmaal liepen zy weg, zo dat 'er geduurig anderen moeſten bezorgd worden, tot dat eindelyk een Geregtsdienaar 'er by geſteld werdt, om hun te doen blyven, en af te losſen om de vier Dagen.

Niettegenſtaande alle deeze Ongemakken, moeſten de Sterrekundigen hun Verblyf meer dan vier Maanden houden op den Berg Pichincha, hebbende de bepaalingen der hoeken niet kunnen ten einde brengen voor het begin van December. Dit werdt doorgaans veroorzaakt, doordien, als zy een heldere Lugt op dien Berg hadden, de anderen, waar op Signaalen geſteld waren, in de Wolken zig verſchoolen. Vervolgens begaven zy zig op andere Bergen, daar zy meer of min Onge-

Digitized by Google

gemakken uitſtonden, naar reden van de hoogte en van den afſtand van Quito, wegens den toevoer van Leeftogt. Op die Bergen, egter, hielden zy huis onder eene Legertent, die ſomtyds wegwoey, des zy 'er altoos in voorraad moeſten hebben. Nog hadden zy het Ongemak, dat de Indiaanen, die Kudden Vee hoedden aan den Voet der Bergen, de Pieramiden van Hout, die zy tot Signaalen hadden opgeregt, weg roofden: des zy geen andere Raad wiſten, dan daar toe gebruik te maaken van de Tenten, die hun tot Verblyf ſtrekten. PERU. Quito.

By de twee Jaaren, dat is van 't begin van Auguſtus 1737, tot aan het end van July 1739, hieldt de eene Party der Sterrekundigen dus op vyf-en-dertig, de andere op twee-en-dertig *Paramos* of Heybergen huis, bezoekende ſomtyds derzelver beſneeuwde Toppen; en hebbende geen andere verfriſſing, dan hier en daar een Schaapskooy of Koeijen-Stal, en ſomtyds een Dorp te vinden, terwyl zy van den eenen Berg naar den anderen paſſeerden; als wanneer hun de Hitte, wederom, in de Valeijen en Vlakten, onverdraaglyk was. Men behoeft 'er naauwlyks duizend Roeden af te daalen, om uit het Klimaat van Groenland te komen in dat van Spanje of Italie. Het geheele Werk was niet voleindigd voor de Maand Mey des jaars 1744; zo dat men omtrent zeven Jaaren daar aan bezig was geweeſt. Het Werk ten einde gebragt.

Op dat de Punten van de Baſis, welk de Franſche Akademiſten tot den grondſlag van hunne Afmeetingen gebruikt hadden, niet verloo-

PERU. *Quito.*

looren mogten gaan; gelyk ten opzigt van die van PICARD in Vrankryk betreurd is; ſtelde de LA CONDAMINE voor, dezelven niet alleen, maar ook de geheugenis van deezen Wiskonſtenaars Arbeid, door twee Pieramieden te vereeuwigen. De Heeren D'ULLOA, welke van den Koning van Spanje *hun* bygevoegd waren, die Eere waarſchynlyk aan de Franſchen benydende, deeden hun, voor de Audientie van Quito, een Regtsgeding daar over aan; 't welk de uitvoering eenigen tyd opſchortte. Toen men aan 't werk zou gaan, was het nog een groote zwaarigheid, bekwaame Boomen te vinden tot Paalen om in den Grond te heijen, Water om Kalk te beſlaan; doch wel allermeeſt, Steenen te bekomen tot de Opſchriften en Steenhouwers om de Letteren daar op te graveeren. Eindelyk, egter, kwamen de Pieramieden, in de Vlakte van *Taruqui*, tot volkomenheid en men dekte de Franſche Lelie, waar in de ſpits uitliep, met de Spaanſche Kroon, op 't bevel van 't Hof van Madrit, dat zyn Gezag in de Nieuwe Wereld niet gaarne benadeeld zoude zien. Het Opſchrift zelf, 't welk niet naar den Smaak der Spaanſche Officieren was, werdt naderhand veranderd; doch in de Maand September van 't jaar 1748, zyn deeze Gedenkſtukken t'eenemaal vernield en weggeruimd. Zie hier het laatſte Opſchrift, dat van het Onderwerp een genoegzaam Denkbeeld geeft, uit het Latyn vertaald.

Opſchrift der Pieramieden.

„ PHILIPS de V. Katholyke Koning van
„ Spanje en de Indiën, het verzoek van den
„ Allerchriſtelykſten Koning van Vrankryk,
„ Lo-

Digitized by Google

„ LODEWYK den XV., en de begeerte van PERU.
„ de Koninglyke Akademie der Weeten- Quito.
„ ſchappen van Parys, toeſtemmende en
„ begunſtigende; zo hebben LUD. GODIN,
„ PETR. BOUGUER en CAR. MARIA DE
„ LA CONDAMINE, Leden van die zelfde
„ Akademie; op het bevel en koſten van
„ zyne Allerchriſtelykſte Majeſteit, voor ge-
„ meld, tot het meeten van de langte der
„ Graaden op den Aardkloot in de Land-
„ ſtreek omtrent onder de Evennagts-Lyn,
„ (ten einde daar door de waare figuur des
„ Aardkloots met meer zekerheid blyken
„ mogte), naar Peru afgevaardigd zynde:
„ en tevens GEORG. JUAN Ridder der Or-
„ de van St. Jan van Jeruſalem en ANTO-
„ NIO D'ULLOA, beide Officieren Luite-
„ nants van Oorlogſchepen en kundig in de
„ Wiskonſtige Weetenſchappen; op order,
„ gezag en koſten van zyne Katholyke Ma-
„ jeſteit tot die zelfde Afmeetingen hun toe-
„ gevoegd; met gemeene arbeid, overleg
„ en toeſtemming, in deeze Vlakte van YA-
„ RUQUI, een *Horizontaalen afſtand* van
„ 6272 *Toiſes* van Parys 55 Duimen en 2
„ Liniën, in een Lyn, die van het Noor-
„ den Weſtwaards 19 Graaden en 25½ Mi-
„ nuuten afweek, tuſſchen de Aſſen van dee-
„ ze en de andere Pieramiede uitloopende,
„ en welke tot een *Baſis* van den eerſten
„ Driehoek en dus ten grondſlag van 't ge-
„ heele Werk dienen moeſt, in de Maand
„ November des jaars 1736 bepaald.

Zonderling waren de denkbeelden, welke zig de Ingezetenen der Provincie van Quito,

en

PERU. *Quito.*

en de Indiaanen inzonderheid, van dit Werk formeerden. Menschen, Weeken en Maanden lang, hun Verblyf ziende houden op plaatsen, die zy voor onbewoonbaar hielden, konden zy niets anders denken of dit moest om een Reden van veel belang zyn. Ook zagen veelen hun aan voor Volk, dat Schatten zogt en Mynen tragtte te ontdekken door eenige nieuwe Manier, hun onbekend: weshalve zy van de meesten voor Tovenaars en van sommigen voor Gekken gehouden werden.

Hoogte der Bergen.

Onder de Bergen van deeze Provincie, die tot den Keten des Andes behooren, is de *Chimborazo* alleraanmerkelykst wegens zyne verbaazende Hoogte, die zo groot is, dat men hem van Guayaquil, ja van 't Eiland Puna zelfs, dat 'er wel dertig Zeemylen af is, klaar ontdekt. Toen de Spaanschen eerst in deeze Provincie wilden dringen, zyn veelen op de Heijen, aan de zyden van dien Berg, welken zy noodzaakelyk passeeren moesten, gesneuveld. Deszelfs Top, de hoogste zynde, die voor als nog op den Aardbodem bekend is, heeft men, door *Afmeeting*, gerekend drieduizend tweehonderd en twintig *Toises* van zes Parysche Voeten boven de Oppervlakte der Zee verheven te zyn; dat is meer dan eens zo hoog als de hoogste der Alpische Bergen en anderhalfmaal zo hoog als de Piek van Teneriffe. De *Pichincha*, op wiens top de Sterrekundigen zo lang hun Verblyf hielden, als gemeld is, hadt de hoogte van tweeduizend vierhonderd zeven en tagtig *Toises*, en was dus omtrent een vierde laager. De *Cotopaxi* hadt zynen Top een-en-dertig hon-

honderd zes en twintig *Toiſes* boven de Oppervlakte der Zee (*). PERU. *Quito.*

't Schynt zeker, dat de laatſtgemelde Berg, die naaſt kwam aan den Chimborazo, in voorige tyden veel hooger geweeſt zy. In 't jaar 1533, toen de Spanjaarden zig reeds in deeze Provincie bevonden, werdt derzelver Verovering zeer bevorderd door een geweldige Vuurbraaking van dien Berg, welke de Indiaanen in groote verſlagenheid bragt. Hy legt omtrent tien Mylen bezuiden Quito en maakt een vernaauwing in de Valey, tuſſchen de twee Bergreekſen der Andes of Sneeuwbergen, waar mede dezelve gezoomd is. In 't jaar 1738, toen de Sterrekundigen zig daar op bevonden, was de Top, volgens hunne Afmeeting, ten minſten tweehonderd en vyftig Roeden hooger dan de voet der blyvende Sneeuw, en de Vlam verhief zig, in 't jaar 1744, nog wel zo veel boven den Top des Bergs. Die Top nu hadt, in 't gemelde Jaar, een breedte van drie- of vierhonderd Roeden, en is door de Vuurbraakingen van 1743 en 1744 nog zeer veel verbreed, niet alleen, maar Brandende Berg *Cotopaxi.*

(*) In Cyferletters zal ik het verſtaanbaarer kunnen vergelyken met andere bekende Maaten. De Franſche en Engelſche Zeemylen, van twintig in een Graad, worden gerekend op 2850 Toiſes: waar uit blykt, dat de *Pichincha*, van 2487 Toiſes, wat minder dan zulk een Myl, de *Cotopaxi*, van 3126 Toiſes, wat meer dan zulk een Myl, boven de Oppervlakte der Zee verheven was, en de *Chimborazo*, van 3220 Toiſes, nog meer of ruim een zesde minder dan een Duitſche Myl van vyftien in een Graad, die de langte heeft van omtrent 3800 Toiſes of 1973 Rynlandſche Roeden.

Digitized by Google

PERU. *Quito.* maar het Vuur heeft zig verſcheide Openingen gemaakt in de zyden van den Berg. Men kan hier uit van de grootte van dien Vuurkolk oordeelen, en van de kragt van een Myn, die, meer dan drie Uuren gaans ver, Rotsſteenen als Huizen heeft geſmeeten, hoedanigen 'er nog van de eerſte Uitſpattingen over zyn.

De laatſtgemelde Vuurbraaking was uitermaate verſchrikkelyk. De Slag werdt, aan eenige kanten, wel honderd Mylen ver gehoord, en de Aſch was tot aan de Zee toe gevoerd, leggende, vier Mylen beweſten den Berg, wel drie of vier Duimen dik. Deeze Aſchregen was vooraf gegaan van een Stofregen van fyne Aarde, onaangenaam van Reuk, wit, rood en groen, en deeze van een Regen van fyn Zand, die, op eenige plaatſen, vergezeld ging van een Wolk groote witte Kevers, daar de Grond in een oogenblik mede bedekt was, doch zy verdweenen, voor 't aanbreeken van den dag, altemaal.

Groot waren de verwoeſtingen hier door veroorzaakt; niet alleen, dewyl het Land verſchroeid, en een menigte van Gedierte als begraven werdt onder de heete verſtikkende Aſch: maar in de nabuurſchap van dien Berg zag men de alleryzelykſte Vertooningen. Geheele ſtroomen van Vuur, ter zyden uitbreekende, deeden de Sneeuw ſmelten, en veranderden dezelve, als oogenblikkelyk, in kookend Water; waar van een geheele Zee, binnen weinige Minuuten, het Aardryk, verſcheide Mylen in 't ronde, overſtroomde, voerende met zig gloeijende Klompen, blokken

ken Ys en Rotsſteenen. In 't jaar 1744 zwol- PERU.
len de Rivieren door die Overſtrooming, der- *Quito.*
maate, dat drie of vier Steenen Bruggen aan ſtukken braken, en het zeer vaſt en ſtevig Gebouw van eene Laken-Fabriek, twaalf Uuren gaans van den Vuurbraaker, geheel vernield werdt. Het Dorp *Napo*, zynde 'er meer dan dertig Mylen af in een regte Lyn, en miſſchien wel zeſtig, wanneer men volgens den bogtigen loop der Rivieren, tuſſchen de Bergen, rekent, werdt, omtrent middernagt, vyf of zes Uuren na de groote Uitſpatting, van den 30 November des jaars 1744, geheel vernield. Men begrypt ligtelyk, dat een groot getal van Menſchen en Beeſten daar door om 't leven gebragt moet zyn.

De Cotopacſi is de eenigſte Brandende Berg Aardbee-
niet in de Provincie van Quito, hoewel 'er, vingen.
naar 't Zuiden, ongelyk meer in de Reeks der Andes zyn. De Pichincha heeft oudtyds ook ſterk gewoed, en ſchynt thans uitgebrand te zyn: want men hoort, by wylen, in zyne Ingewanden een gebulder, dat het omleggende Land, en de Stad inzonderheid, doet beeven. Voorts worden die Vuurbraakingen altoos voorafgegaan van Aardbeevingen, die in deeze Provincie, gelyk in Popayan, gemeen zyn; doch in de Stad zelden veel ſchade doen: hoewel twee Dorpen in die Provincie, het eene vyftien, het andere twee-en-twintig Mylen van Quito afgelegen, in 't jaar 1698 geheel daar door vernield werden.

Gemelde Bergen zyn ook aanmerkelyk van Afſtroo-
wegen de menigvuldige Waterbeeken, die zy mende
uitleveren. Deeze komen veelal van de Sneeuw- Beeken.

Digitized by Google

Peru. Quito. bergen af, en door anderen, die in de Heybergen haaren oorſprong hebben, vergroot, worden zy diepe Rivieren, welke zig van den eenen kant, Noord-, Weſt en Zuidwaards in de Zuidzee; van den anderen kant, meeſt Ooſtwaards, in de Rivier der Amazoonen ontlaſten. Somtyds zyn deeze Rivieren doorwaadbaar op Muilezels; doch dikwils moet menze over Bruggen, of op eenige andere manier, paſſeeren.

Akelige Bruggen van Touw. Zeer zeldzaam zyn in dit Land de Steenen Bruggen, en die van Hout uitermaate ſlegt en vergankelyk, moetende jaarlyks vernieuwd worden. Men werpt, als het een Beek of ſmalle Rivier is, ſlegts drie of vier ſtukken Houts daar over. Tot een Brug over een breeder Rivier, wordt gebruik gemaakt van dat taaije Boomtwyg, of *Bindwilgen*, genaamd *Bejuques*, daar wy van geſproken hebben *; waar van men verſcheide Touwen draait, en dezelven, nevens elkander, over de Rivier ſpant, beleggende die Touwen overdwars met dikke Stokken en deze wederom overlangs met Boomtakken. Twee Touwen van eenige hoogte, wederzyds één, zyn ten uiterſte noodig om zig aan vaſt te houden, wegens het ſlingeren van de Brug, als men 'er overgaat; gelykende veel naar dat van een Koordedanſer. Ook zyn deeze Bruggen niet ſterk genoeg om de Laſt- of Rybeeſten te draagen; weshalve men die ontlaadt, ontzadelt en onttuigt, doende hun te Water gaan, omtrent een half Myl boven de Brug, als wanneer zy, wegens den Stroom, omtrent dezelve byna te Land komen. In andere deelen van

* Bladz. 565.

Digitized by Google

van Peru, evenwel, zyn zulke Touw-Bruggen, zo groot en zwaar, dat 'er de beladen Beesten over kunnen. PERU. *Quito.*

Als de Rivieren een zeer diep bedde hebben, met zeer ſteile Boorden, gebruikt men een *Tarabite*, dat een dik Touw is, van Riemen van een Koeijen-Huid of van dergelyk Twyg gemaakt, en met Leder bekleed. Hetzelve wordt ſtyf over de Rivier geſpannen, en dan hangt men het Paard, na dat het ontladen is, aan een groote Haak, welke langs dat Touw ſchuift. Op dergelyke wyze wordt ook een Menſch, in een Bak of Hangmat van Leer, hangende aan twee Haaken, heel gezwind over zulk een Rivier getrokken. Met Pakgoederen kan het op de zelfde manier geſchieden.

Behalven 't Hey der Hey-Bergen, dat een of anderhalf Voet hoog groeit en zeer veel gelykt naar die Biezen, waar van de Spaanſche Matten gemaakt worden: hoewel het doorgaans wat zagter is; vindt men 'er een grof ſoort van Heeſters, en bovendien een Plant, die *Palo de Luz*, dat is Stok-Kaars, genoemd wordt, gemeenlyk twee Voeten hoog. Dezelve, afgeſneeden zynde en nog groen, brandt als een Kaars, en kan dus gebruikt worden voor een Flambouw, mids men het verbrande end t'elkens wat afkloppe. Dus ziet men hoe wonderlyk de Natuur, in dat Wereldsdeel, gezorgd heeft voor den Menſch. Dit is nog ver het minſte. Men vindt 'er, onder andere Medicinaale Kruiden, de *Contrayerva*, waar van de Wortel zo bekend is en vermaard geweeſt in Europa, wegens haare kragten tegen 't Vergift. Planten der Heybergen.

Digitized by Google

PERU. *Quito.* Dieren.

Weinig Dieren zyn 'er, op deeze Bergen, wegens de ruuwheid van het Klimaat, uitgenomen Konynen en eenige Voſſen; als ook Steengeiten, die op de gedagte Planten graazen. Gevogelte is 'er ook niet overvloedig. Men vindt 'er Patryzen die veel naar Kwartels gelyken, door hunne kleinheid. De *Condor*, daarentegen, overtreft alle bekende Vogelen in grootte.

De *Condor* of Grypvoogel.

Het is een Roofvogel van gedaante als een Gier of Arend, die zig, in 't vliegen, boven de hoogſte Bergtoppen, ja zo hoog in de Lugt verheft, dat men hem uit het Gezigt verlieſt. Evenwel kan hy van jongs af getemd en opgevoed worden in de Steden, Dorpen of op de Buitenplaatſen en Landwooningen; daar men 'er ſomtyds vindt. Dat deeze Vogel een Schaap of Lam uit een Kudde kan wegrukken en vliegen 'er mede heen; verhaalt D'ULLOA gezien te hebben: hoewel hy het ook een en andermaal liet vallen. Pater FEUILLE'E hadt 'er, in 't jaar 1710, in de Valey van Yto een geſchooten, wiens Wieken een uitgeſtrektheid hadden van over de elf Voeten, en de groote Slagpennen waren meer dan twee Voeten, de middelſte der Voorklaauwen van de Pooten omtrent een half Voet lang, met een Nagel van anderhalf Duim gewapend. LABAT hadt 'er gezien, welker Vlerken, uitgeſpreid zynde, meer dan agttien Voeten van elkander kwamen. 't Is dan niet te verwonderen, dat die Wieken hun tot verweering dienen, en dat zy daar mede een Man Armen of Beenen kunnen aan ſtukken ſlaan.

De

Digitized by Google

De Heer DE LA CONDAMINE getuigt, dat 'er aan de Rivier der Amazoonen gevangen worden door middel van een Kind, van taaije Kley of Leem gemaakt, waar in zy met de Pooten vaſt raaken. Het nadeel, dat de Indiaanen, op ſommige Heybergen van Quito, daar deeze Vogelen zyn, aan hun Vee lyden, zegt D'ULLOA, doet hun Listen bedenken, omze te dooden. Somtyds ſpannen zy Strikken by een Kreng, en worden hun dus meester. Ook weeten zy een geſtorven Beeſt dermaate te bereiden, met het ſap van eenige kragtige Kruiden; dat deeze Grypvogels, 'er van gegeten hebbende, als dronken zyn; wanneer zy van de Indiaanen met Stokken worden dood geſlagen. *Peru.* *Quito.*

De *Zumbador* is een Nagtvogel, die men nergens vindt dan op de Gebergten, en zeldzaam ziet, doch die zig dikwils hooren laat, zo door zyn Geſchreeuw, als door een ongemeene gonzing welke hy door de kragt van zyne Vlugt maakt in de Lugt, gelykende naar het geruiſch van een opgaande Vuurpyl. Ook onthoudt zig, in de Kloven tuſſchen de Bergen, een Vogel, die van de Indiaanen *Canelon* getyteld wordt, om dat zyn Geluid dit Woord ſchynt uit te drukken. Hy heeft omtrent de grootte en figuur van een Gans, zynde graauw van Kleur op de Vlerken, van onderen wit. Het Mannetje en Wyſje gaan altoos te ſamen. Men houdtze voor goede Spyze. In de Tuinen van dit Land zyn de Bloemzuigertjes gemeen. *Zumbador* of Nagtvogel.

Wy moeten hier nog gewagen van eenige Lugtverſchynzelen der Heybergen, die ook wel Lugtverſchynzels.

PERU. *Quito.* wel in de Valeijen waargenomen worden, hoewel zy daar niet zo gemeen zyn. By 't opkomen van de Zon vertoonde zig dikwils een driedubbele Regenboog, met een witte Boog omringd, welke de vierde was, wat verder van de anderen af. De middellyn van den binnenſten Boog was vyf en een halve Graad of daaromtrent, en die van den buitenſten witten Boog zeven-en-zeſtig Graaden. In 't middelpunt was een ſoort van Spiegel, die zig op omtrent vyf Roeden afſtands vertoonde, en waar in ieder Perſoon zyn Afbeelding zag, gaande, als zy zig verplaatſten, met hun voort. Als het Verſchynzel begon, hadden de Boogen een Ovaale figuur, gelykerwys de Zonneſchyf, en het verdween allengs, naar dat de Dampen door de Zon verdreeven werden. Verſcheide maalen werden van hun ook Boogen gezien, door de heldere Maaneſchyn veroorzaakt, ſomtyds drie dubbel. Eenmaal werdt, van D'ULLOA, een groote Vuurbal waargenomen, die langzaam in de Lngt voortliep en allengs verdween.

Verſchanſingen der Indiaanen. Weinig bewoonbaare Bergen vindt men in deeze Provincie, die niet aan den top omringd zyn met oud Muurwerk, dat overgebleeven is van de Verſchanzingen der Indiaanen, die zig aldaar tegen den Aanval van hunne Nabuuren, als ook tegen dien van Wilde Dieren, beveiligden. Deeze Veſtingwerken, genaamd *Pucara's*, beſtonden uit Graften ringswyze om den Bergtop getrokken, drie of vier binnen elkander, hebbende de buitenſte wel eenen omtrek, ſomtyds, van een Uur gaans. In 't midden was een Muur, borſtweerings hoog-

Digitized by Google

hoogte: ook vindt men 'er een ſoort van Barakken in, die waarſchynlyk tot huisveſting gediend hebben van het Volk, dat deeze Posten bewaarde. Op het Gebergte van *Pambamarca*, alleen, waren drie of vier zodanige Veſtingwerken. PERU. *Quito.*

Al wat men van 't oude Muurwerk der Indiaanen vindt, over de netheid van welks Voegen en de effenheid men zig verwonderen moet, toont klaar, dat dit Volk zig van den eenen Steen bediend moet hebben om den anderen, door wryving, te polyſten: dewyl het gebruik van Yzer onder hun niet bekend ſchynt geweeſt te zyn. Ook gebruikten zy, dikwils, Steenen van Kley, in de Zonneſchyn gebakken, tot hunne Muuren, welke van hun nog heden *Inca-Pirca*, dat is Yncas-Muuren, genoemd worden. Anderen zyn 'er nog in weezen van een Paleis der Koningen van Quito, *Callo* genaamd, in de Vlakte benoorden Latacunga, 't welk thans dient tot een Landwooning of Buitenplaats voor de Paters Auguſtynen van Quito, die aldaar eene Plantagie hebben. In hetzelve openbaart zig de regelmaatigheid niet van de Gebouwen der Egyptenaaren en Romeinen, doch men kan 'er duidelyke blyken in vinden van het Aanzien en Vermogen der Keizeren van Peru. Hoe zeer ook de Steenen, waar uit de Muuren beſtaan, in grootte verſchillen, is alles zo effen ſamengehecht, dat men geen Meslemmer in de Voegen ſteeken kan; 't welk een oneindigen arbeid moet gekoſt hebben; naardien de Steen zo hard als Keyſteen is en zwart van Kleur. 't Gebouw beſtaat uit vee- Paleizen.

Digitized by Google

PERU. *Quito.*

le Vertrekken, daar men thans Wooningen van gemaakt heeft, en hadt van agteren, zo 't ſchynt, eenige Hokken om Dieren op te ſluiten. Ook is daar nevens een Heuvel, op welke, zo men wil, Wagt gehouden werdt, zynde wel honderdvyftig of tweehonderd Voeten hoog. Anderen willen uit de egaalheid van den top en van den geheelen Heuvel beſluiten, dat het een ſoort van Grafnaalde zy geweeſt, van eenig groot Vorſt.

Tempels en Grafſteden.

Omtrent deeze en dergelyke Paleizen is 't opmerkelyk, dat men 'er geen blyk van eenig Dak aangevonden heeft. De Muuren zyn, gelyk die van den Indiaanſchen Tempel te *Cayamba*, vyftien Voeten hoog en drie of vier Voeten dik, 't welk ook de wydte der Deuren was, die opwaards naauwer liepen, ter hoogte van twaalf Voeten. Gemelde Tempel is rond, en heeft omtrent vyftig Voeten in de middellyn, maar de Ingang is veel laager, dan die van het gemelde Paleis, 't welk in aanzien nog veel door dat van *Cannar*, in 't Regtsgebied van Cuenca, overtroffen wordt. De *Guacas* of Grafſteden, dat Hoopen zyn van Aarde, vyftig of zeſtig Voeten hoog, waar in men veele Koſtbaarheden gevonden heeft, zyn door het Land verſpreid.

Afgodiſche Indiaanen.

In de Valey van Quito, ten Noorden en ten Zuiden, vindt men geene Oorlogzugtige of Afgodiſche Indiaanen, die het Land met eenen Inval dreigen: maar men weet dat zy 'er niet ver af zyn, aan de zyde der Gouvernementen van *Quixos*, *Macas*, *Jaën* en *Maynas*, die omringd en doorſneeden zyn van verſcheiderley Natiën deezer Indiaanen.

Ook

Ook behoeft men ſlegts den Ooſtelyken Ke- PERU.
ten van de Andes te paſſeeren, om van ver- *Quito.*
ſcheide deezer Hoogten den Rook te zien van het Vuur, dat zy maaken. Inzonderheid kan men van het Gebergte, waar agter het Dorp *Cayamba* legt, zig het genoegen geeven van dat Spektakel, volgende het Gebergte tot benoorden het Dorp *Mira*, 't welk onder 't Regtsgebied van de Stad *San Miguel d'Ibarra* behoort. Zy, die het vermaak neemen van de Jagt der Steengeiten *, hebben dikwils ge- * Zie
legenheid om dien Rook te zien; zo aan dee- bladz.
ze zyde, als langs het Gebergte heen, van 't 530.
Gegtsgebied van Riobamba af tot aan dat van Cuenca. In het Dorp Mira heeft men onverhoeds wel eenigen van dit Volk verdoold gezien, die ſchielyk wederom terug keerden. Somtyds loopen de Indiaanen ook wel uit de Dorpen weg, en neemen de wyk by deeze Wilden, geevende zig aldaar aan Afgodery, Ontugt en Overdaad, doch inzonderheid aan Luiheid over, hebbende geene ander voordeel, dan van hunne Wyven gediend te worden, die zy voor Voedzel en alle Onderhoud laaten zorgen: of, zo het hun geluſt en de nood hun dwingt, gaan zy eens op de Jagt, om wat Wild te beſchaaren. Voorts leeven zy Beeſtagtig, zonder Wetten en zonder Godsdienſt, van alle Verpligting of Dwang en Straf bevryd; iets daar de bedorven Natuur het meeſt toe ſtrekt.

In dat gedeelte der Provincie, 't welk, geen 't Vlakke
Sneeuw- noch Heybergen zynde, het Vlak- Land.
ke Land uitmaakt, zyn niettemin afgryzelyk ſteile Rotſen, daar men dikwils in 't opklim-

Digitized by Google

PERU. *Quito.* men en afgaan veel gevaar uitſtaat; inzonderheid op ſommige plaatſen, alwaar Paſſagiën zyn, zo uitermaate ſmal, dar 'er het Rybeeſt ter naauwer nood zyn Pooten voorby elkander kan zetten; terwyl het met den Ryder zig bevindt, loodregt boven het Water van een Rivier, twintig of dertig Roeden hoog. Deeze gevaarlykheid van 't Reizen, en het Ongemak van zulke Steilten te beklauteren, wordt vergoed door de Veiligheid, welke men daar te Lande heeft van Struikroovers, offchoon men nog zo veele Koſtbaarheden, Goud en Zilver, met zig voert: want de Leeftogt en andere noodwendigheden zyn meer gewild by de Indiaanen. Het Vee, dat men 'er teelt, is meeſt het zelfde als in Europa: gelyk ook 't Koorn, dat 'er gebouwd wordt. De Koeijen en Schaapen willen 'er wonder wel aarden, en vermenigvuldigen ſterk: maakende de Indiaanen van de Wol, welke zy onder Katoen ſpinnen en weeven, hunne Kleeding.

Stad QUITO. Wy komen thans tot de beſchryving der Stad QUITO, die, onder de Peruviaanſche Regeering, de Hoofdplaats van een byzonder Koningryk, dat deezen Naam voerde, is geweeſt, wordende door den elfden Ynca of Keizer van Peru t'onder gebragt, of eigentlyk door deszelfs Zoon, genaamd *Guaina Capac*, wiens Zoon door de Spaanſchen overwonnen werdt *. Dit was *Atahualpa* of *Atahalipa*, de eerſte en tevens de laatſte Koning van Quito, uit het Huis der Yncas; na wiens dood de Spaanſchen, uit Peru, dit Ryk geheel veroverd; de Stad, die verwoeſt was, herbouwd en zig daar gevestigd

* Zie bladz. 468.

Digitized by Google

tigd hebben, geevende 'er den naam van *San Francisco de Quito*, aan. PERU. *Quito.*

De Stad legt dertien en een halve Minuut bezuiden de Linie, in Lengte een-en-zeſtig Graaden en omtrent vyf-en-veertig Minuuten beweſten de Meridiaan van Teneriffe. Haare Standplaats is ongevaar veertig Mylen van de Kuſt der Zuidzee Ooſtwaards, in een der hoogſte Streeken van Zuid-Amerika, op de zyde van het hooge Gebergte van *Pichincha*, welks Top aan de Stad, ten Noorden, als tot een Muur ſtrekt. Zy is met Heuvelen omringd en ten deele gegrondveſt op Heuvelen, door de Klooven van het Gebergte geformeerd, die 'er dwars door heen loopen, en, niettegenſtaande men ſommigen overwelfd heeft, de Grondvlakte zeer oneffen maaken, en de Straaten onregelmaatig. Zy legt, volgens de Waarneemingen met den Barometer, ruim vyftienhonderd *Toiſes* of zevenhonderd en vyftig Roeden boven de Oppervlakte der Zee, en de Top van 't gemelde Gebergte is, gelyk wy gezien hebben *, nog ruim de helft hooger (*). * Bladz. 575.

Op deeze plaats komen de Bergreekſen digt by elkander, en ſpreiden zig van de Stad, 't Omleggende Land. Zuid.

(*) In 't tweede Deel van 't Werk van D'ULLOA, wordt, (bladz. 113.) daar men de vergelyking der hoogte van eenige Plaatſen in deeze Provincie heeft, van die van de Pichincha gezegd, 2471½ *Toiſes, die meer dan twee en een half Myl uitmaaken.* Dit is my duiſter, zo wel als het verſchil der bepaalingen: gelyk men ook den Top van den Chimborazo aldaar bl. 114. zegt, berekend te zyn op 3380 *Toiſes*; 't welk vry veel van de Afmeetingen op bladz. 575. hier voor, verſchilt.

Digitized by Google

PERU. *Quito.* Zuid- en Noordwaards uit, maakende dus twee Vlakten, de eene van wel drie, de andere van twee Uuren gaans. Beiden zyn zy met Lusthuizen of Landwooningen en Bouwlanden vervuld, die den Omtrek zeer versieren, vertoonende, met de altoosduurende groente der Kruiden en het sieraad der Bloemen op de Velden en Heuvelen, als een geduurig Voorjaars of Zomer-Saizoen. Op de laage en hooge Landen weidt men talryke Kudden van Hoorn- en Wolvee, die niet in staat zyn om de Groente af te eeten, welke die vrugtbaare Landsdouw voortbrengt.

Aan den Zuidwestkant, naby de Stad, is een Heuvel, dien men *el Panecillo* noemt, om dat hy de figuur heeft van een Suikerbrood, zynde meer dan vyftig Roeden hooger als het Plein of de Groote Markt. Tusschen deezen en de Heuvelen, die de Stad aan de Oostzyde dekken, is een zeer naauwe Weg. De Panecillo geeft, aan de Zuid- en Westzyde, overvloedige Beeken van zeer goed Water en van den Berg Pichincha stroomen ook verscheide Riviertjes af, waar van het Water, met Kanaalen en overwelfde Graften, door de Stad geleid wordt; maakende verder een Rivier, die Zuidwaards stroomt, *Machangara* genaamd, welke men over een Steenen Brug passeert. Ook wordt een menigte van Sneeuw en Ys, van de Pichincha, in de Stad gebragt, dat men 'er, tot verkoeling, in de Drank gebruikt.

Plein en Straaten. Het Plein, of de Groote Markt, is ruim en vierkant, met een schoone Fontein in 't midden, en aan de vier zyden versierd met groo-

Digitized by Google

groote Gebouwen; de Domkerk naamelyk, het Stadhuis, het Biſſchoplyke Paleis en dat der Audientie of Koninglyke Geregtshof. Dit laatſte, egter, dat 'er het voornaamſte Sieraad van uitmaaken moeſt, was zodanig vervallen, dat 'er het Plein grootelyks door ontluiſterd werdt. Vier breede Straaten komen ook, niet op 't midden, maar aan de hoeken van het Plein uit, en zy zyn zo ongelyk van Grond, dat men, gelyk in alle andere Straaten deezer Stad, geduurig op en neer moet gaan: des 'er geen Karoſſen of andere Rytuigen gebruikt kunnen worden. De Heeren gaan met een Knegt agter zig die een groote Zonneſcherm draagt, en de Dames laaten zig in Rosbaaren draagen. De voornaame Straaten zyn geplaveid, doch de anderen niet, en derhalve, wegens de ongelykheid en ſlykerigheid door de menigvuldige Regens, naauwlyks gebruikbaar. Peru. Quito.

Behalve dit Plein heeft men 'er nog twee, die ook zeer ruim zyn, en verſcheide kleinere by de Klooſters of Konventen, welker Voorgevels en Portaalen deeze Pleinen zeer verſieren, inzonderheid dat der Religieuzen van St. François, 't welk geheel van gehouwen Steen is en naar de regelen der Bouwkonſt zeer fraay gemaakt. Onder de Woonhuizen heeft men ook veele deftige Gebouwen, maar zy zyn altemaal van niet meer dan twee Verdiepingen, en van vooren met Balkons, doch van binnen donker, wegens de naauwte en kleinte der Venſter-Raamen, in de Smaak der Indiaanen, die zig wys maaken, dat men hier door meer beſchut zy voor Gebouwen.

den

PERU. *Quito.*

den Wind. De Bouwſtof is doorgaans maar Steen, van Kley, in de Zonneſchyn gedroogd, die zeer duurzaam is, mids hy niet bloot geſteld blyve aan den Regen.

Kerken, Kloosters.

De Stad is verdeeld in zeven Parochiën, die ieder een Kerk hebben, doch, behalve de Domkerk en die van *Sagrario*, welke rykelyk voorzien zyn van Zilverwerk, koſtbaare Gewaaden en andere Ornamenten van groote Waarde, zyn de overigen zeer arm, ſlegt, en verſcheidene zelfs van binnen niet gevloerd. De Kloosters, in tegendeel, voornaamelyk die van Mansperſoonen, en inzonderheid het Kollegie der Jeſuiten, zyn van buiten en van binnen zeer aanzienlyk. Men ziet 'er, op de Feeſtdagen, gelykerwys in de Domkerk, een groote veelheid van Zilverwerk te pronk ſtaan, en de Kerken zyn behangen met Konſtige en koſtbaare Tapyten, de Beelden op het pragtigſte gekleed. Het Hospitaal of Gaſthuis wordt taamelyk wel bediend.

Kollegiën en Univerſiteit.

Behalve het groote Kollegie der Jeſuiten zyn in de Stad twee Kollegiën voor de Studiën van Wereldlyke Perſoonen, het eene onder den naam van St. Louis, daar de Jeſuiten het Gezag hadden, het andere van San Fernando, onder het Beſtuur der Paters Dominikaanen. In het eerſte heeft de Koning twaalf Beneficiën geſtigt, die geſchikt zyn voor de Zoonen der Auditeuren en andere Koninglyke Amptenaaren. Dit Kollegie is een Univerſiteit, en dat van San Fernando is van Koninglyke Stigting. Zyne Majeſteit betaalt de Wedden der Regenten of Lectoren, waar van ſommigen gepromoveerd zyn, gelyk die het Burger-

Digitized by Google

gerlyke en Kerkelyke Regt en de Geneeskunde onderwyzen: maar deeze laatſte Stoel ſtaat altoos ledig, om dat 'er niemand is, die in deeze Weetenſchap Leſſen geeft. PERU. Quito.

De Univerſiteit van Quito deedt, in het jaar 1742, een Geſchenk aan de Akademie van Parys, zynde een Zilveren Plaat, waar op gegraveerd was een zittende Minerva met verſcheide Kindertjes en Zinnebeelden van Konſten en Weetenſchappen; waar onder een Opdragt van de *Theſis*, die door een jong Kreoolſch Jeſuit van Popayan verdedigd was, aan de gezegde Akademie, wanneer hy tot Doctor in de Godgeleerdheid gepromoveerd werdt.

Het Geregtshof der AUDIENTIE, dat de Opperſte Vierſchaar is van Quito, beſtaat uit een *Preſident*, die tevens Gouverneur is van de geheele Provincie; uit vier *Auditeurs*, die ook Schepenen * zyn van het Hof, en Regters, zo wel in Burgerlyke Geſchillen, als in Lyfſtraf-baare Zaaken; benevens een *'s Konings Fiskaal*, dus genaamd, om dat behalve de kennis, die hy neemt van alles dat tot het Geregtshof der Audientie behoort, door hem ook mede gewerkt wordt in al het gene de Kamer der Finantiën en ander Koninglyke Regten betreft. Nog een ander Fiskaal is 'er, met den tytel van *Protector der Indiaanen*, die voor dit Volk pleit in 't Geregtshof van de Audientie, en by wien zy hunne klagten moeten inbrengen. Geregtshof der AUDIENTIE. * *Alcaldes.*

Het Regtsgebied van deeze Vierſchaar ſtrekt zig over alles wat tot de Provincie behoort, en men kan van haare Vonniſſen zig niet beroepen dan aan den Opperſten Raad der

PERU. *Quito.*

der Indiën, in Spanje, en dit alleen in Gevallen van weigering van Regt, of van blykbaare onregtvaardigheid.

Kamer der Finantien of THESAURIE.

Aan de Audientie volgt, in rang, de KAMER DER FINANTIËN of Koninglyke Theſaurie, welke door een Rekenmeeſter, een Theſaurier en 's Konings Fiskaal beſtuurd wordt. De Gelden die in deeze Schatkiſt komen, zyn de Schattingen der Indiaanen van dit Diſtrikt en die van eenige Baljuwſchappen, daar toe behoorende, als ook de Belaſtingen der Goederen, en de Tollen der Magazynen. Het gene van die Koninglyke Regten komt, wordt ten deele gezonden naar Carthagena en Santa Martha, ten deele gebruikt tot de betaaling der Wedden of Penſioenen van den Preſident en Leden der Audientie, den Konings Fiskaal en Protector der Indiaanen, de Corregidors, Paſtooren en Gouverneurs van Maynas en Quixos: zynde een derde gedeelte geſchikt tot betaaling der Kommanderyën, aan de genen, die dezelven bezitten, en van de Geſchenken aan de *Caciques* of Indiaanſche Opperhoofden der Dorpen.

Voorts is, in Quito, een Vierſchaar of Geregtshof van de *Croiſade*, en een Theſaurie van de Goederen der Overleedenen, hoedanigen de Kroon, van ouds, alom in de Indiën opgeregt heeft, om de Nalaatenſchap der genen, die Erfgenaamen hadden in Spanje, te beſtuuren, en aan dezelven te doen behandigen: doch waar van gemeenlyk weinig te regt komt. Ook moeten wy het Kommiſſariaat der *Inquiſitie* niet vergeeten, het welke aan de benoeming, en onder het Gezag der Inquiſitie van Lima ſtaat. *De*

Digitized by Google

De MAGISTRAAT of Stads Regeering, *Ayuntamiento* genaamd, beſtaat uit een *Corregidor*, uit twee gewoone *Alcalda's*, die Jaarlyks benoemd worden, en uit *Regidors*. Deze hebben 't Regt om de Alcalda's te verkiezen; een plegtigheid welke niet weinig rumoer maakt in de Stad, aangezien haare Burgery verdeeld is in twee Factiën, de eene van *Creolen* of *Criollo's*, de andere van Europeaanen of *Chapetons*, die nimmer in Vriendſchap met elkander kunnen leeven. De Magiſtraat verkieſt ook den *Alcalda mayor* der Indiaanen, van Quito, welke altoos uit de *Governadores* of *Caciques* der Dorpen, die binnen den omtrek van vyf Mylen rondom de Stad gelegen zyn, genomen wordt. Bovendien benoemen zy andere Alcalda's, tot bewaaring van de ruſte der Stad; doch deeze, zo wel als die der Indiaanen, zyn eigentlyk maar *Alguazils* of Dienaars van den Corregidor en Alcalda's eerſt gemeld. PERU. *Quito.* Magiſtraat.

Het Kapittel van de Domkerk is ſamengeſteld uit een Biſſchop, Deken, Aartsdiaken, Opper-Chooriſt, Schoolarch en Theſaurier, benevens zes Hooge Kanoniken, vier heele en twee halve Prebendariſſen. Hun Inkomen is onveranderlyk. Dat van den Biſſchop bedraagt vierentwintigduizend Piaſters of Kroonen; dat van den Deken vyfentwintighonderd; dat van de vier volgende Waardigheden ieder tweeduizend; de Kanonikaaten vyftienhonderd, de Prebenden zeshonderd en de halve Prebenden vierhonderd twintig Kroonen. De Biſſchoppelyke Zetel is, te Kapittel van de Domkerk.

Digitized by Google

PERU. *Quito.* Quito, reeds tweehonderd en twintig Jaaren geveſtigd geweeſt.

Hooge Feeſten. In de Domkerk worden, Jaarlyks, met groote Staatie, twee Hooge Feeſten gevierd, te weeten dat van H. Sakraments-Dag en van de Ontfangenis der Moeder-Maagd; welke de Leden der Geregtshoven en alle Luiden van Fatſoen, in de Stad, bywoonen. De Straaten, door welke de Staatie van 't H. Sacrament paſſeeren moet, zyn dan beſpreid met pragtige Tapyten, verſierd met Triomphboogen en Altaaren van plaats tot plaats. Men ziet 'er de heerlykſte Werkſtukken van Zilverwerk en de koſtbaarſte Juweelen te pronk ſtaan. De Indiaanen, als Narren toegeſteld, met Bellen aan de Beenen, om de Engelen te verbeelden, vergezellen niet alleen deeze Proceſſie, in de ongeregeldſte Poſtuuren, gelyk dit ook door de Potzemaakers in Spanje geſchiedt*; maar zy loopen by troepen van agt of tien, wel veertien Dagen voor en eenige Weeken na dit Feeſt, langs de Straaten te danſen volgens hunnes Lands manier; gelyk dit ook by alle andere Proceſſiën plaats heeft, en inzonderheid by gelegenheid van de Stieren-Gevegten. Terwyl, naamelyk, de Vryheid van Werken en de Ongebondenheid, welke zy alsdan genieten, hun tot Verheuging ſtrekt, zyn de Spanjaarden gediend met de vereering, hoe belachelyk ook, welke hier door aan hunne Plegtigheden toegebragt wordt.

* Zie de *Tegenw. Staat van Spanje.* bl. 207.

Ingezetenen. De Stad Quito is zeer Volkryk, en men telt onder haare Inwooners zeer deftige Familiën; hoewel het getal der geringe Menſchen, en van

van die van middelbaar ſoort, ongelyk groo- PERU.
ter is. De eerſtgemelde hebben haaren af- *Quito.*
komſt of van de eerſte Veroveraars, die 'er gebleeven, of van Spanjaarden, die 'er van tyd tot tyd uit Europa aangekomen zyn. Alle die uit echt Spaans Bloed zyn geſprooten, worden als Spanjaarden aangemerkt, hoewel veele Meſtiezen blanker van Huid zyn en blonder van Haair, dan zy. Deeze Blanken maaken ongevaar het zesde deel der Ingezetenen uit, die verder beſtaan uit Meſtiezen, Indiaanen en Negers, welke laatſten 'er in lang zo veel niet zyn als te Popayan. De Meſtiezen, uit Spanjaarden by de Indiaanſche Vrouwluy verwekt, maaken omtrent het derde deel der Ingezetenen uit. In de eerſte Voortteeling zyn deeze dikwils zo rood van Vel als de Indiaanen, doch verſchillen 'er van, doordien zy een Baard krygen. De Afkomelingen van deeze worden, in de eerſte of tweede Graad, naar dat zy meer of min blank zyn, reeds voor Spanjaarden gehouden; dat in de Weſtindiën, gelyk te Carthagena, zo ſpoedig niet geſchiedt. Ook hebben zy altoos eenige Kenmerken, die hunne Indiaanſche afkomſt aantoonen.

Deeze Kenmerken zyn: een Voorhoofd zo Kenmerlaag, dat hun Hoofdhaair aan de Wenkbraauwen ſchynt te raaken, beſlaande de Slaap van 't Hoofd, en loopende tot onder de Ooren toe. Dit Hoofdhaair is hard en ruuw, dik van Draaden, regt als Paardehaair en pekzwart. Zy hebben de Neus klein en dun, met een Bultje of verhevenheid aan het Been, van waar hy ſpits uitloopt, zig omkrommende naar de Bo-

merken der Meſtiezen.

Digitized by Google

PERU. *Quito.* venlip: het regte tegendeel van de opgewipte Neus der Negeren uit Afrika. Ook zyn de Neusgaten wyd en het Vel met Sproeten of zwarte Vlakken, gelyk by de Indiaanen, die ongevaar ook een derde deel der Inwooneren bedraagen: beſtaande het overige, dat dan een zesde deel zou zyn, uit een mengzel van verſcheiderley Landaard en uit Negers. Volgens de naauwkeurigſte Berigten, uit de Lyſten der Parochiën ontleend, zal het geheele getal der Inwooneren van deeze Stad tuſſchen de vyftig en zeſtig duizend zyn.

Aart. Onder deeze verſchillende ſoorten van Volk, begrypt men ligt, zyn de Spanjaarden of Creolen van 't grootſte Fatſoen, doch tevens ook de armſte en elendigſte; als willende liever bedelen, dan eenigen Arbeid of Handwerk oefenen: daar de Meſtiezen zig op alles toeleggen, wat Konſt genoemd kan worden, en in de navolging dikwils uitmunten. Zulk een Schilder is 'er geweeſt, genaamd *Miguel de Santjago*, wiens Werkſtukken in agting waren, zelfs te Rome. De Indiaanen neemen hier den Landbouw en geringen Arbeid waar: gelyk Schoen- en Kleeremaaken, Metzelen, enz. Van hunne luiheid en verdere hoedanigheden hebben wy reeds melding gemaakt *.

* Bladz. 516.

Kleeding. De Ingezetenen van Quito kleeden zig een weinig verſchillende van de Spaanſche dragt: het Manvolk in 't byzonder, dat onder den Mantel een Rok zonder Plooijen draagt, die hun tot op de Kniejen komt, de Mouwen zonder opſlag, aan de zyden open, hebbende op alle de Naaden Knoopsgaten en twee ryën Knoopen tot Sieraad. In 't algemeen gaan de

Digitized by Google

de Luiden van Fatſoen, zo Heeren als Dames, zeer pragtig gekleed, in Stoffen van Zyde of fyn Laken, met alles wat het koſtbaarſte is, van Goud, Zilver en Juweelen, verſierd. De Spanjaarden of Blanken, om dat zy een Hoed draagen in Amerika *Chapetons* genaamd, onderſcheidt men daar door inzonderheid van de eigentlyke Meſtiezen, wier Kleeding geheel blaauw is, en van Laken in 't Land gemaakt. Die der Indiaanen en Indiaaninnen heb ik reeds beſchreeven *. PERU. Quito.

* Bladz. 513.

Het Gemeene Volk valt hier zeer diefagtig en de Indiaanen, inzonderheid de Dienſtboden, weeten zulks zo behendig te doen, dat men het byna nooit kan ontdekken: want bekentenis is hun niet uit den Mond te krygen, al worden zy op de daad betrapt. De Meſtiezen zyn ook zeer behendig in 't ſteelen, meeſt van Hoeden, die zy de Blanken of Chapetons weeten van 't Hoofd te ligten op de Straat, zonder dat men het gewaar wordt. Deeze Dievery is dikwils van belang: want Luiden van Aanzien, en gemeene Burgers zelfs, draagen witte Kaſtooren, die daar te Lande wel vyftien of twintig Piaſters of Kroonen van dit Land (*), koſten, zynde onder aan den Bol omringd met een Goud- of Zilver-Lint, dat aan den Strik een Knoop heeft van Diefagtigheid van 't Gemeene Volk.

(*) De *Piaſter* van Peru is van negen in 't Mark en zyn Alloy gelyk dat van 't Franſch Geld, zo dat vierduizend Piaſters van Peru op ruim twintigduizend Franſche Livres uitkomen; zegt de Heer DE LA CONDAMINE: des een Piaſter van Peru ruim een Ryksdaalder waardig is: want hy ſtelt de waarde 5 *Livr.* 3 *Sols* 10 *Den.*

Digitized by Google

PERU. *Quito.*

van Diamanten, Smaragden of andere Edele Steenen, in Goud gevat. Tot voorkoming van Huisbraaken en het beſteelen der Pakhuizen, by de Nagt, gaat 'er een Patrouille, die daar voor moet zorg draagen.

Koop-handel.

In voorige tyden is de Stad veel vermogender geweeſt dan tegenwoordig. De rykſte Ingezetenen zyn die Buitenplaatſen hebben, of *Haciendas de Campo*, dat is Landgoederen, tot hunne verluſtiging en voordeel, dat 'er egter niet veel van komt, dewyl de Koophandel van Quito zeer vervallen is, doordien de Mynen weinig of niet bearbeid worden. De Koopwaaren deezer Provincie beſtaan in Katoenen, zo wit als geſtreept, en in Lakenen of ligte Wolle Stoffen, van de Indiaanen ten platten Lande geweeven, die door de Chapetons of Blanken van Quito opgekogt en verruild worden, tegen Waaren, die zy uit Europa krygen, inzonderheid Yzer, Staal en Indigo, om blaauw te verwen, uit Nieuw Spanje. Het groot gebruik van die harde Metaalen maakt, dat men 'er voor het Centenaar van Yzer wel honderd, en voor dat van Staal wel anderhalfhonderd Ryksdaalders betaalt. De blaauwe Kleur der Stoffen is naar den Smaak van 't Land. Men verzendt die Stoffen, zo Katoen als Laken en Greinen, naar Lima, alwaar zy verkogt en door alle Provinciën van Peru vertierd worden. Men krygt daar voor terug, Zilver en Zilverwerk, Goud- en Zilverdraad, Kanten te Lima gefabriceerd, Wyn, Brandewyn, Olie, en andere Zaaken, welken dat Land uitlevert; gelyk Koper, Tin, Lood, Kwikzilver, enz.

Ge-

Digitized by Google

Gemelde Kooplieden brengen de Stoffen, die zy van de Indiaanſche Weevers, ten platten Lande, opkoopen, ook wel te Barbacoas, en verruilen dezelven aldaar tegen Goud, dat 'er valt en 't gene zy, met veel voordeel, te Lima wederom tegen Zilver kunnen verwiſſelen, brengende hetzelve te Quito terug. Om die zelfde reden gaan zy ook met de Lakens en andere Stoffen naar Popayan en Santa Fé; doch deeze Koophandel, die zeer laſtig is, dient maar voor de eerſt beginnende. Anderen, die van meer Vermogen zyn, wagten den tyd af, dat de Gallioenen te Carthagena komen, en begeeven zig dan derwaards te Lande, om een Voorraad op te doen van Europeaanſche Waaren. Wat de Vrugten der Lands aangaat, die worden meeſtal in de Provincie zelf geconſumeerd. PERU. *Quito.*

Niettegenſtaande zulks is de Vrugtbaarheid des Lands ongemeen: men teelt 'er zeer goe de Tarw als ook ander Koorn, waar van nog eenig Meel uitgevoerd wordt: maar het Brood, dat de Indiaanen 'er van bakken, is wat ſlegt. Kalfs- en Oſſen-Vleeſch heeft men, te Quito, zo goed als ergens in Europa, en het is 'er zo goed koop, dat de *Arroba*, een vierde deel van een Centner of Kwintaal, niet meer koſt dan vier Reaalen van Peru, dat mooglyk omtrent een Gulden is (*). Het Schaapen-Vleeſch wordt 'er niet by 't Pond, maar by een heel of half Beeſt, of een vierde part verkogt, Vrugten des Lands.

(*) Naamelyk indien men tien Reaalen in een Piaſter heeft, gelyk in Spanje.

Digitized by Google

PERU. *Quito.* kogt, en een geheel Lam, vet en jong, geldt niet boven vyf of zes Reaalen. Het gene'er ſchaarſt gevonden wordt, is verſch Moeskruid of Groente: maar men heeft 'er, tot vergoeding, veelerley Wortelen, en ongelooflyk veel Vrugten van allerley ſoort, die het eerſte en laatſte Geregt op Tafel uitmaaken.

De verſcheidenheid van Klimaat, naamelyk, die men in de Provincie van Quito heeft, maakt dat 'er Vrugten geteeld worden, die aan allerley Geweſten eigen zyn. Op de koele plaatſen, dat is die verheven leggen, gelyk aan of op de Heybergen, groeijen Peeren, Pruimen, Abrikoozen, Perſiken, Meloenen en ander Fruit: op de heete plaatſen, dat is aan den voet der Bergen, of tuſſchen de Heuvelen op 't vlakke Land, teelt men Oranje- of Sinaas-Appelen, Citroenen, Lemisjes en dergelyke Vrugten meer. Ook groeit in de heete Valeijen veel Suiker-Riet en andere Vrugten, die aan de Weſtindiën eigen zyn, in 't byzonder Piſang en Ananaſſen. Onder deeze zyn eenigen, waar van wy reeds geſproken hebben, en anderen die nog eenige beſchryving verdienen.

Chirimoya, enz. De *Chirimoya* is, volgens het gemeen Gevoelen, de lekkerſte Vrugt, niet alleen der Indiën, maar ook van alle de gene welke men in Europa kent. Hy is Appelrond, van een Duim tot vier of vyf Duimen dik en groen van Kleur, van binnen wit en niet minder geurig dan lekker van Smaak. Die zelfde geur heeft ook plaats in de Bloemen van den Boom, welke daarom van de Dames zeer bemind worden,

Digitized by Google

den, zynde groenagtig geel. Deeze Boom, wiens Blad rond is met een ſpitſe punt, heeft de Eigenſchap, in dit Klimaat zo zeldzaam, van Jaarlyks zyne Bladeren te verliezen. Een andere Vrugt, *Aguacaté*, en van de Indiaanen *Palta* genaamd, langwerpig rond als een klein Kalabasje, is zeer goed en ſmaakelyk, mids menze met wat Zout eete. Van binnen heeft deeze Vrugt een Kern of Steen, lang twee en dik anderhalf Duimen, die zeer hard is, en waar binnen, als men hem ſtukken ſlaat, de Spruit gezien wordt van den Boom, die zeer hoog en digt van Loof is. Aan een anderen Boom groeit een Peulvrugt, genaamd *Guabas*, en by de Indiaanen *Pacaés*, ongevaar een half Voet lang, met eene Wolligheid bekleed, en gevuld met wit Merg, waarin de Pitten zitten, zynde zoet van Smaak. De Vrugt der Paſſieboomen is hier ook zeer in gebruik, niet minder dan de Bloem, en men heeft 'er Aardbeſiën van een Duim lang en twee derde Duims dik, ja ſomtyds nog grooter; hoewel niet zo lekker als die van Europa. PERU. Quito.

Omtrent de Vrugten van dit Land, inzonderheid de Amerikaanſche, is 't opmerkelyk, dat menze niet, tot de rypwording toe, aan den Boom laat blyven, maarze eenigen tyd te vooren inzamelt en in huis bewaart, waar door zy bekwaam worden om te gebruiken. Indien menze aan den Boom liet blyven, zouden zy nooit ryp worden, maar verſlenſen en uitdroogen, zo dat zy nergens goed toe waren. Inzameling der Vrugten.

Digitized by Google

PERU. *Quito.* De Aardappelen zyn hier niet minder in gebruik als in Europa, en het Gemeene Volk verkieſt dezelven boven Brood, maakende daar van allerley Koſt. Zekere Ragout, daar van toebereid, wordt by Luiden van Fatſoen altoos voorgezet om den Maaltyd te beſluiten. Een andere Wortel, die naar Karſtengen ſmaakt, komt, met Suiker ingelegd zynde, onder het Deſert. Wy hebben reeds beſchreeven *, hoe de Indiaanen de Spaanſche Tarw of Mayz, en de Gerſt, tot Spys en Drank bereiden, maakende daar van Meel en Bier. Voorts heeft men in dit Land ook een ſoort van Zaad of Erten, *Quinoa* genaamd, van grootte als Linzen, waar van tot Spyze niet alleen, maar ook tot Geneesmiddelen, in en uitwendig, gebruik gemaakt wordt.

* Bladz. 512.

Zuivel, Honig, Suiker, enz. Behalve het gewoone Vleeſch heeft men 'er ook Wildbraad: want 'er is overvloed van Haazen op het Gebergte, en een klein ſoort van Patryzen, als ook Tortels en ander Gevogelte; doch de Burgers van Quito zyn geen Liefhebbers van de Jagt, en de Indiaanen, daar omſtreeks, bemoeijen zig met wat anders: des het 'er weinig te koop komt. Viſch heeft men 'er ook niet, dan een weinig die 'er ingelegd gebragt wordt of gezouten. Zo veel te rykelyker vindt men 'er de Kaas, waar van men rekent dat, jaarlyks, in de Stad vertierd wordt voor zeventig- of tagtigduizend Ryksdaalders. De Boter, die men om en by Quito maakt, is ook vry goed, doch men gebruiktze zo veel niet als de Kaas. Ongemeen veel Smaak heeft men 'er in Zoetigheden.

Digitized by Google

den. Na dat men de Honig of het Sap uit de Suiker-Rieten gehaald heeft, laaten zy het ſtremmen en maaken 'er kleine Broodjes van als Taarten, die het Voedzel zyn van den gemeenen man, *Raspaduras* genaamd. Met zulk een Taart of Koek, benevens Brood en Kaas, doen zy een Maaltyd, welke zy voor geen gekookte Spyze verruilen zouden willen. Hier uit blykt, dat men in dit Land een weinig anders dan in Europa leeft. PERU. *Quito.*

Het Klimaat der Stad verſchilt merkelyk van die van 't omleggende Land; alwaar het in de Valeijen heet is, gelyk wy aangemerkt hebben: doch in de Stad heerſcht eene altoosduurende Gemaatigheid, zodanig dat men 'er de grootſte Warmte bevonden heeft niet boven de vier en zeſtig, en de grootſte Koude niet onder de twee-en-vyftig Graaden van den Thermometer van Fahrenheit te komen; volgens de Waarneemingen, op den Thermometer van Reaumur. Byna altoos is 't 'er 's morgens koel, over dag gemaatigd warm en 's avonds zeer aangenaam Weer, niet te warm, noch te koud. Men heeft 'er ook byna nooit Stormwinden, doch zeer dikwils zwaare Onweersbuijen, des namiddags, dagen agtereen, die dikwils ſchade doen in de Stad. De Lugt blyft helder tot twee Uuren 's namiddags: dan wordt zy eensklaps bedekt met zwarte Wolken, en het duurt niet lang, of 'er komen de yzelykſte Blikſem en Donderſlagen, waar na de Stad van een Plasregen als overſtroomd wordt: doch voor het ondergaan van de Zon is de Lugt weer helder en alles bedaard. Die helft van 't Jaar, waar in zulks Klimaat der Stad.

Digitized by Google

PERU. *Quito.*

zulks meeſt plaats heeft, naamelyk van December tot April, Mey of Juny, wordt de Winter, het overige de Zomer geheten. Indien de Droogte, in deeze laatſte tyd, langer dan veertien Dagen duurt, worden 'er openbaare Gebeden gedaan om Regen: gelyk *ook*, als de Regen in de Winter te lang aanhoudt, om Droogte te verwerven. De te langduurige Droogte, naamelyk, veroorzaakt Ziekten, en de aanhoudende Regen doet het Zaad verrotten in de Grond. Anders is de Stortregen van veel dienſt voor de Stad, om dezelve van Vuiligheden te zuiveren, want de Straaten zyn doorgaans vol Meſthoopen van Drek en Ontuig. In 't jaar 1742 regende het 'er, vyf Maanden lang, byna zonder ophouden.

Door de Aardbeevingen komen *ook ſomtyds* Ongelukken (*) en het gebulder *van den* Berg Pichincha doet, gelyk wy aangemerkt hebben *, de ſtoutſten beeven. Aan den anderen kant is men in de Stad bevryd van het laſtig ſteeken der Muggen, daar wy van geſproken hebben †. Weegluizen kent *men* 'er niet, en de Slangen, zo men 'er vindt, zyn niet gevaarlyk. Men heeft 'er, in 't algemeen, ongelyk minder laſtige Inſekten, dan te Porto-Bello en Carthagena. De *Nigua* evenwel, die men hier, in Peru, *Pique* noemt, is 'er niet minder gemeen als daar. Ik zal dat Inſekt thans beſchryven.

* Bladz. 577.

† Bladz. 557.

Het

(*) Toen de Franſche en Spaanſche Sterrekundigen zig te Quito en daar om ſtreeks bevonden, werden door zekere Aardbeeving verſcheide Buitenplaatſen of Landwooningen geruineerd en de Menſchen daar in verpletterd.

Digitized by Google

Het heeft de gedaante van een Vloo, doch is zo klein dat men 't naauwlyks zien kan, en het kan niet ſpringen; 't welk een ongemeene weldaad der Voorzienigheid is: want anders was 'er niemand van bevryd. Dit Inſekt onthoudt zig altoos in 't Stof en men vindt het meeſt op onzindelyke plaatſen. Het hecht zig aan de Voeten, zelfs aan de Voetzool, doch meeſt aan de Toonen, boorende zo ongevoelig in de Huid, dat men het dikwils niet gewaar wordt, voor dat het zig begint uit te breiden. Indien men 'er aanſtonds by is, kan men 't zelve 'er gemakkelyk afkrygen, maar, al had het zyn Kopje 'er ſlegts in gebragt, moet het Vleeſch, daar rondom, niet geſpaard worden; dewyl het zig zo vaſt houdt, dat men het eer aan ſtukken zou breeken, dan het uit het Vel haalen. Als men het niet gewaar wordt, of wegens kleinzeerigheid laat begaan, boort het dieper in de Huid, en maakt zig daar een Neſt, gelykende naar een platte Paarl, waar in het zyn Eijertjes legt, en dus krygt dit Neſt, in vier of vyf Dagen, de grootte van een Erwt. Dit Neſt open barſtende verſpreidt zig een menigte van zodanige Inſekten over den geheelen Voet, tuſſchen Vel en Vleeſch, ja dringende ſomtyds tot op de Beenderen door, en middelerwyl een groote Pyn veroorzaakende. Deeze Pyn of Jeukt begint reeds den volgenden dag, na dat het in 't Vel geboord is, en de Operatie, om het 'er uit te krygen, is ook zeer pynelyk: moetende zulks met een Speld of Naald geſchieden, waar mede men daar om heen wroet, tot dat het Vlies overal afgeſcheiden zy. Vervolgens wordt, in de Wond;

PERU. *Quito.* *Pique's* of Zandvlooijen.

Digitized by Google

PERU. Wond, een weinig Aſch van Tabak gedaan.

Quito. Men onderſcheidt twee ſoorten van dit Inſekt, waar van de eene Venynig is, de andere niet. Deeze laatſte, van Kleur als een gewoone Vloo, doet geen ander Kwaad, dan de gemelde Jeukt en Pyn te veroorzaaken: doch de andere, die geelagtig is, zig aan 't end der Toonen, of onder de Nagels inboorende, maakt een Ontſteeking in de Lieſchklieren, aan die zyde; welke niet overgaat, dan na het uithaalen van het Neſt, op de gezegde manier. De Leden van de Akademie der Weetenſchappen van Parys en alle de Franſchen, benevens de Spaanſche Wiskundigen, die zig tot het voorgemelde einde *, in Peru bevonden, zyn dikwils aan dit Ongemak dus onderhevig geworden, zelfs ook de Heer JUSSIEU, die de eerſte was, door wien de twee Soorten van dit Inſekt onderſcheiden werden, na dat hy dikwils daar van was aangetaſt geweeſt.

* Zie bl. 566.

Volkziekte. Schoon men, eigentlyk geſproken, in dit Land van Peſt nog Beſmetting weet, aangezien de Peſt nimmer geweeſt is in eenig deel van Amerika; zyn 'er nogthans Volkziekten die veel naar dezelve gelyken, genaamd Kwaadaartige Koortſen, gepaard met Pleuris of Ontſteeking in de Long. Veelen ſterven daar aan; zo dat, wanneer deeze Ziekten heerſchen, men onderſtellen mag, dat 'er een ſoort van Beſmetting plaats heeft in de Lugt. Een andere Volkziekte is 'er, de Valey-Kwaal genaamd, of *Vicho*, welke meeſt onder de Indiaanen plaats heeft, gelyk wy gezien hebben *, beſtaande in een Verſter-

* Bladz. 511.

ving.

Digitized by Google

ving aan den Endeldarm. Zy maaken zig wys, dat dit Toeval met byna alle Ziekten gepaard gaat, en gebruiken daar tegen, al heeft iemand maar de Koorts, het gewoone Hulpmiddel. Dit beſtaat in kleine Balletjes, gemaakt van Citroenen, tot Pap geſtooten, met Buskruid en Piment of Amerikaanſche Peper: welke men, drie of vier maalen 's daags, verſch in 't Fondament van den Lyder ſteekt. PEEU. *Quito.*

Gelyk van de Peſt, zo weet men ook van geen Dolle Honden in dit gedeelte van Amerika: doch de Honden zyn 'er, in tegendeel, een Kwaal onderhevig, die men de Kinderziekte der Honden zou mogen heeten: want nog jong zynde krygen zy dezelve en weinigen blyven 'er van bevryd, dan die 'er door gekomen zyn, en deeze, zegt men, voor altoos. Men noemt deeze Ziekte insgelyks, zo wel als die Rotkoortſen, de Peſt. Het Beeſt krygt Stuipen door 't geheele Lyf, wil iedereen byten, het zuizebolt en geeft klompen Bloeds uit de Keel op. Als het niet ſterk genoeg is om deeze Toevallen te weerſtaan, gaat het 'er mede heen. Dit is een algemeene Ziekte der Honden in geheel Zuid-Amerika. Peſt der Honden.

Van de Kinderziekte, in dit Land, ſprak ik reeds hier voor *. Als de Noorde en Noord-ooſte Winden, die de koelſten zyn, regeeren, dan heeft men te Quito Verkoudheden, die voor de Ingezetenen zeer laſtig zyn. Ook zyn 'er de Venus-Kwaalen niet ongemeen, en men draagt 'er weinig zorg voor, omze te laaten geneezen, zelfs niet omze te verbergen. T'en anderen ſchynt de Gezondheid van 't Klimaat

* Bladz. 511.

het

PERU. *Quito.*

het nadeel, dat de Samenleeving daar door lyden zou, te overwinnen: want men ziet 'er dikwils Menſchen een taamelyk hoogen Ouderdom bereiken, die al hun Leven met zodanige Kwaalen, 't zy erfelyk, 't zy door eigen toedoen, zyn beſmet geweeſt.

In de beſchryving der byzondere Diſtrikten welke de Provincie van Quito uitmaaken *, zal ik wederom van 't Noorden Zuidwaards voortgaan, en ſpreeken eerſt van de CORREGIMENTEN of Regtsgebieden der Steden en Vlekken, uit welken deeze Provincie beſtaat; vervolgens van de Gouvernementen, tot dezelve behoorende.

* Zie bl. 556.

Diſtrikt van San Miguel d'Ibarra.

Het Steedje *San Miguel d'Ibarra* is de Hoofdplaats van een Diſtrikt, waar in agt Dorpen of voornaame Parochiën vervat zyn. Het legt zeſtien of zeventien Mylen van *Quito* ten Noordooſten, en omtrent half zo ver van de Grenzen van Popayan ten Zuiden. De Standplaats is tuſſchen twee Rivieren, in een zeer vrugtbaare Landsdouw, doch die tevens zo week is van Grond, dat de Huizen wegzakken. Zy zyn van Steen en met Pannen gedekt, taamelyk fraay, ſtaande aan lynregte breede Straaten. Men heeft 'er een ſchoone Parochie-Kerk en verſcheide Klooſters of Konventen. Buiten om de Stad, die vry groot is, en gezegd wordt tien- of twaalfduizend Zielen, van allerley Ouderdom, te bevatten, zyn nog verſcheide Kwartieren of Voorſteden van Indiaanen, zeer armelyk bebouwd, met Hutten naamelyk, volgens des Lands gewoonte. Wegens den doortogt naar Popayan heeft dit Steedje veel Vertiering.

Het

Het is 'er zo koel niet als te Quito, doch evenwel niet overheet. PERU.

In dit Diſtrikt zyn een menigte Boerderyën of Plantagiën van Suiker-Riet, dat 'er viermaal in 't jaar geſneeden wordt, en altoos de Molens aan den gang houdt. Op anderen wordt Katoen geteeld en Vrugten: op anderen heeft men Bouweryën van Koorn, doch weinig Vee-weideryën: hoewel 'er veele Stoeteryën zyn van Paarden. De Indiaanen weeven Stoffen van Wolle en Katoen. By het Dorp *Salinas* zyn Groeven van Zout, waar van Noordwaards vertierd wordt.

In de Landen, aan het Dorp *Mira* onderhoorig, zyn plaatſen, daar de wilde Ezels dermaate vermenigvuldigen, dat men 'er dikwils een Jagt op aan ſtelt, die niet zonder gevaar is: want zy weeten zig met ſchoppen, ſlaan en byten, wonderlyk te verdedigen: zo dat een Paard, 't welk alleen onder een troep dier Woud-Ezelen komt te vervallen, zekerlyk zyn Leven 'er by inſchiet. Zo dra, egter, zyn zy niet gevangen en getemd, of alle de vlug- en moedigheid verdwynt en zy neemen de natuur aan van Ezels, gelyk zy zyn. Men beſluitze eerſt in zekere Valey, en, als zy dan door een Engte willen ontſnappen, worden zy, door Indiaanen te Paard, met Werpſtrikken gevangen, even als van den Beeren-Vangſt gemeld is *. Wilde Ezels.

* Zie bladz. 522.

Ten Zuiden volgt hier aan het Diſtrikt van *Otabalo*, een Dorp dat groot, wel gelegen, en zo Volkryk is, dat men 'er tot agttien- of twintigduizend Ingezetenen telt, waar van het grootſte deel Spanjaarden of Meſtiezen, de Diſtrikt van Otabalo.

Peru. overige Indiaanen zyn. Het legt omtrent twaalf Mylen van Quito ten Noorden. In dit Distrikt zyn zo veel Suikermolens niet als in het voorgaande, doch men heeft 'er ongelyk meer Fabrieken van Stoffen, inzonderheid van Katoen, daar de Indiaanen zelfs Behangzels voor Ledikanten en Spreijen van maaken, zo wit als blaauw of geſtreept, welke overal zeer gewild zyn. Sommigen doen dit voor Loon, anderen voor eigen Rekening: ook heeft men 'er geheele Werkhuizen, daar dit Volk aan den arbeid gehouden wordt. In de Boerderyën van dit Diſtrikt houdt men veele Paarden en Koebeeſten, van wier Melk Kaas gemaakt wordt. Men weidt 'er ook Schaapen en de menigte van Beeken, die het Land beſproeijen, maakt hetzelve zeer welig en vrugtbaar in Koorn.

Manier van Zaaijen. De manier van de Tarw en Gerſt te zaaijen, is hier de zelfde niet als in andere Diſtrikten: want in plaats van het Koorn om wyd te ſtrooijen, gelyk elders geſchiedt, verdeelt men een geploegden Akker in Bedden of Rabatten, door middel van twee Vooren, die evenwydig loopen, en maakt in ieder Voor gaten, een Voet van elkander, daar men dan vyf of zes Graankorrels in ſteekt. Deeze manier is wat werkelyk, doch de Eigenaar erlangt dubbele vergoeding door den overvloedigen Oogſt, die gewoonlyk honderd- of honderdvyftigvoud uitlevert.

Cayambe. Van de agt Dorpen of Parochiën, die 'er in dit Diſtrikt zyn, legt *Cayambe* in 't midden van een groot Vlakte, die zeer koud en guur is van wegen de nabuurſchap van een der

der hoogſte Bergen van de Andes, *Cayambu-ro* genaamd, wiens top boven alle de anderen uitſteekt, die 'er rondom zyn, en van Quito zelfs zigtbaar is. Omtrent dit Dorp vindt men de meeſte Grafſteden der Indiaanen, als ook een Tempel, gelyk wy gemeld hebben *. By 't Dorp *San Pablo* is een Meir, dat Gevogelte en Viſch uitlevert, gelyk ook een ander Meir op een Gebergte. PERU. * Bladz. 584.

Het Diſtrikt van *Quito*, welk het derde Corregiment in rang is onder de negen, uit welken de Provincie beſtaat, wordt ook wel het *Regtsgebied van vyf Mylen* genoemd, hoewel het zeker is, dat hetzelve, op eenige plaatſen, meer uitgeſtrektheid heeft. De Omtrek moet dan ruim dertig Mylen zyn, en de Volkrykheid kan men daar uit afmeeten, dat, buiten en behalve die der Stad, zig vyfentwintig Parochiën of Dorpen daar in bevinden. Hier in wordt de Kerk en het Paſtoors-Huis het Klooſter of Konvent genoemd, hoewel de Paſtooriën thans maar bediend worden door Wereldlyke Prieſters en niet door geordende Geeſtelyken, als weleer. Voorts beſtaat het Dorp alleenlyk uit eenige Hutten der Indiaanen, hier en daar verſtrooid, en ſomtyds ook eenige Meſtiezen of Blanken. Diſtrikt van Quito.

Van de verſchillendheid van 't Klimaat, omſtreeks de Stad, heb ik reeds geſproken †. In de Valeijen, daar het heet is, teelt men, wel is waar, Suiker-Riet, doch dit wil 'er zo wel niet voort als in het eerſt beſchreevene Diſtrikt. Men kan het 'er maar eens in 't jaar ſnyden. Het Sap wordt zo zeer niet tot het maaken van Suiker, als van de gemelde Suiker-Riet. † Bladz. 603.

Digitized by Google

PERU. Taarten *, en Honig of Syroop, als ook tot een ſoort van Bier of Mede, genaamd *Guarapo*, en tot het deſtilleeren van Suikerwater of Rum gebruikt. De Vrugten worden 'er mede ingelegd tot Konfituuren, genaamd *Rayados*, daar het Volk des Lands zeer op verſlingerd is. In de Boerderyën of *Haciendas* op 't Gebergte, wordt Koorn gebouwd en Moeskruiden geteeld, als ook een menigte van Aardappelen; 't welk niet te verwonderen is, alzo deeze uit Perù afkomſtig zyn, wordende aldaar *Papas* genoemd. Voorts maakt men 'er veel Boter en Kaas, van de Kudden, die op de Bergen weiden, zo Hoorn- als Wolvee. Sommige *Haciendas* beſtaan uit Fabrieken van Lakens, Baaijen, Sergie en Eſtamynen.

* Bladz. 603.

Diſtrikt van Latacunga. Het Diſtrikt, 't welk Zuidwaards aan het Regtsgebied van de Stad volgt, is dat van 't Vlek *Latacunga*, 't welk den Eernaam heeft van *Aſſiento*, dat een Plaats betekent, die meer is dan een Dorp en minder dan een Stad. Het beſtaat uit Huizen van Steen met Kalk ſamengevoegd, allen gewelfd, en zeer wel geplaatſt aan breede, lynregte Straaten, doch maar van eene Verdieping, wegens de Aardbeevingen. De Steenen zyn een ſoort van Puimſteen, altemaal uitgebrand, die men uit de Groeven of Kuilen haalt, welke door het vuurbraaken der brandende Bergen gemaakt zyn. Ook legt dit Vlek tegen de Ooſtzyde van de Andes aan, maar zes Mylen Zuidwaards van den *Cotopacſi*, door wiens Vuurbraakingen het veel geleeden heeft, inzonderheid deszelfs Diſtrikt.

Wy

Digitized by Google

Wy hebben reeds van die des Jaars 1539 geſproken *, waar van de uitwerkingen nog kenbaar zyn aan groote Stukken Rots, door het Land gezaaid. In 't jaar 1698 was 'er een zo geweldige Aardbeeving, dat van zes honderd Huizen, waar uit de Plaats beſtondt, niet meer overend bleef dan de Kerk der Jeſuiten, en een brok van een Huis; zynde al het overige geheel ter neer geworpen, en byna alle de Ingezetenen in hunne Slaap verpletterd: want de Aardbeeving nam haaren aanvang 's nagts te één Uuren, duurende verder die geheele nagt en een gedeelte van den dag. Niet minder ſchrikkelyk was de verwoeſting van dit Vlek en het omleggende Land, door de Vuurbraakingen van de jaaren 1743 en 1744 †. De geheele Vlakte, tot aan Latacunga, werdt overſtroomd, en als in een oogenblik tot een Zee gemaakt, doende ongelooflyk veel Menſchen en Vee verdrinken, terwyl de Hutten der Indiaanen geheel vernield werden. De Rivier, die nevens het Vlek paſſeert, zynde het eenigſte Kanaal door welk deeze Wateren zig ontlaſten moeſten, zwol zodanig over de Oevers heen, dat het grootſte deel der Huizen van het Vlek 'er door weg ſpoelden; 't welk de Inwooners, op eene Hoogte gevlugt, met droefheid aanzagen. Evenwel bleeven nog eenige Huizen ſtaan, en de Vuurbraaking van den 30 November des volgenden Jaars, was ongelyk verſchrikkelyker, brengende niet minder verwoeſtingen te weeg in dit Diſtrikt.

PERU. Verwoeſting door Aardbeevingen, enz.

* Bladz. 575.

† Ziebl. 576.

Behalve de Parochie-Kerk, die door twee Paſtooren, den eenen voor de Spanjaarden,

Digitized by Google

PERU. den anderen voor de Indiaanen, bediend wordt, zyn 'er vier Konventen, met taamelyk fraaije Kerken, naar het getal der Inwooneren: 't welk maar uit tien of twaalfhonderd Zielen gezegd wordt te beſtaan, meeſt Spanjaarden en Meſtiezen. Onder de eerſte vindt men aanzienlyke en zeer gegoede Familiën. De Indiaanen woonen 'er, gelyk te Quito, in afgezonderde Kwartieren, aan den buitenkant van 't Vlek. Allerley ſoort van Handwerkslieden zyn 'er. Men fabriceert 'er, gelyk in 't overige van dit Diſtrikt, Lakens, Baaijen en andere Stoffen. Ook wordt 'er veel Spek toebereid, dat men alom verzendt, zelfs naar Quito en Guayaquil, om dat het zo duurzaam en lekker is. Men zaait in de Velden daar omſtreeks veel Rupsklaver, en derzelver Groente geeft een aangenaam Gezigt.

Dit Regtsgebied bevat zeſtien Dorpen, die ſommigen op hooge, anderen op laage plaatſen leggen, en dus van Klimaat grootelyks verſchillen. Men merkt aan, dat zy, door één genomen, zeer groot zyn, en Volkryker dan in eenig ander Diſtrikt. De Inwooners zyn meeſt Indiaanen en Meſtiezen, benevens eenige weinige Spanjaarden. Die van *Pujili* en *Saquiſili* zyn uitſteekende Pottebakkers, maakende allerley Aardewerk, dat alom vertierd wordt. De Kley, die zy daar toe gebruiken, is rood, fyn en van een zeer goede reuk.

Diſtrikt van Riobamba. Wy gaan over tot het Diſtrikt van *Riobamba*; dat een Steedje of kleine Stad is, wiens Corregidor den Baljuw aanſtelt van het Vlek *Hambato*, tuſſchen Riobamba en Latacunga. Deeze Stad legt ongevaar dertig Mylen

Digitized by Google

len bezuiden Quito, en half zo veel ten Zuid- PERU.
weſten van Latacunga of Tacunga. Hier bevondt zig reeds een Vlek van Indiaanen, toen de Spanjaarden, voor twee Eeuwen ruim, in 't Land vielen, en de Stad werdt 'er, in 't jaar 1534, gegrondveſt. Ten Noorden heeft zy een groote Vlakte, die aan den Berg *Chimborazo* eindigt, welken men van Riobamba volkomen kan beſchouwen, en de Voet van dien Berg is 'er niet ver van daan. In de Vlakte ten Zuiden is een Meir, van omtrent twee Uuren in 't ronde, met veele Boerderyën omringd. Deeze Vlakte is vermaard wegens een bloedig Gevegt, dat 'er tuſſchen de Spanjaarden en de Indiaanen, die hun beletten wilden tot aan Riobamba door te dringen, voorviel, en waar in de Overwinning onbeſliſt bleef.

Na Quito en Cuenca is Riobamba de aanmerkelykſte Stad der geheele Provincie; niet zo zeer om haare grootte, als om haar Welvaart door de vertiering der Lakenen, Baaijen en andere Stoffen, die in dit Diſtrikt meer gefabriceerd worden, dan in eenig ander. Zeker Dorp, genaamd *Guano*, is wegens zyne Fabrieken van Wollen Kouſen vermaard. De Indiaanen zyn 'er arbeidſaam: het Land is vrugtbaar, inzonderheid in Schaapen, die de Wolle tot deeze Fabrieken uitleveren: ook wordt dikwils op den eenen Akker gezaaid, terwyl men op een anderen, daar nevens, het Koorn inzamelt. Bovendien geniet dit Diſtrikt, wegens zyne hooge legging, een gezond Klimaat. Ik heb 'er verſcheide Indiaanen, Meſtiezen en Spanjaarden ontmoet, zegt de Heer DE LA CONDAMINE, die over de honderd

Digitized by Google

PERU. Jaaren oud waren. De Indiaanen worden 'er door den naam van *Peruayes*, dat mooglyk Peruviaanen betekent, van alle anderen in de Provincie onderſcheiden.

De Grondvlakte deezer Stad is nog wel honderd Roeden hooger dan die van *Quito*. Zy heeft ook regte breede Straaten, en Huizen van Steen, doch maar van ééne Verdieping wegens de Aardbeevingen, van welken men 'er ook dikwils gevoel gehad heeft. Behalve de Hoofdkerk heeft men 'er nog eene Parochiekerk en verſcheide Konventen, benevens een vervallen Hospitaal. Het getal der Ingezetenen wordt op twintigduizend, oud en jong, geſchat. Hier onder zyn nog voornaame Familiën, uit Spanje afkomſtig, veelen vermaagſchapt met die van Quito. *Uit deeze* komen de *Regidors*, die den Magiſtraat uitmaaken, en daar men jaarlyks de *Alcaldes* uit verkieſt. De Stad geniet het Voorregt van de verkoorene te beveſtigen of te verwerpen; 't welk geen andere Stad in deeze Provincie heeft.

Als de Noorde of Noordweſte Wind, die van het Sneeuwgebergte komt, regeert, dat veelal is in 't voorſte gedeelte van het Jaar; is het te Riobamba zo koel, dat de Ingezetenen van Vermogen naar hunne Buitenplaatſen gaan, om een zagter Klimaat te genieten: geheel tegenſtrydig met de geſteldheid in ons Wereldsdeel, daar men wegens de koude in de Stad komt. Ook wordt, in ſommige deelen van dit Diſtrikt, zelfs Suiker-Riet geteeld, en de verſcheidenheid van Bloemen, daar de Velden mede verſierd zyn, is onverbeeldelyk.

Het

Digitized by Google

Het Vlek *Hambato*, dat een byzonder Baljuwſchap uitmaakt van zes Dorpen, legt tuſſchen Riobamba en Latacunga. Het werdt, door de Aardbeeving, die de laatſtgemelde Plaats, in 't jaar 1698, verwoeſtte, geheel vernield, en de Grond ſcheurde hier en daar rondom het Vlek, terwyl een Zee van gefmolte Sneeuw en Aſch de heerlyke Landsdouw, daaromſtreeks, overſtroomde. Van die Scheuren in het Aardryk, en van de gedroogde Slyk, vindt men nog veel overblyfzels. Niettemin is thans dat Vlek wederom zeer wel in ſtaat, en Volkryk, bevattende agt- of tienduizend Zielen: men maakt 'er een ſoort van Biskuit, daar men elkander, door de geheele Provincie, op onthaalt, en het Diſtrikt levert meer uit dan eenig ander: doch de Ingezetenen zyn voor kwaadaartig en trouwloos befaamd. Die van het Dorp *Quero* zyn de eenigſte Schrynwerkers of Kaſtemaakers in de Provincie. Ook groeijen, omſtreeks Hambato, de Europeaanſche Vrugten beſt, en worden in menigte van daar te Quito vertierd. PERU. Vlek Hambato.

Het Diſtrikt van *Chimbo*, beweſten Riobamba, zou naauwlyks verdienen gemeld te worden, ware het niet, om dat door de Ingezetenen van hetzelve de Handel, tuſſchen Quito en de Zuidelyke deelen van Peru, onderhouden wordt. Zy zyn het die de Muilezels aanfokken, welke by troepen, genaamd *Reynas*, de Goederen en Stoffen, langs die gevaarlyke Bergwegen *, uit deeze Provincie naar de Laadplaats aan de Rivier van Guayaquil brengen, en Wyn, Brandewyn, Ra- Diſtrikt van Chimbo. * Zie bl. 559.

Digitized by Google

PERU, ſynen, Olie, Viſch en andere dingen, welken men te Quito benoodigd is, terug voeren; doch dit heeft alleen in het drooge Saizoen plaats. De nabuurſchap van den Chimborazo en de hooge legging, maakt dit Diſtrikt zeer koel. Het Vlek is zeer gering en de Corregidor van dit Diſtrikt houdt meeſt te *Guaranda* zyn Verblyf, tot gemak van den Handel.

Diſtrikt van Guayaquil. Het uiterſte Diſtrikt, Weſtwaards, is dat van GUAYAQUIL, grenzende met de Noordzyde aan de gemelde hooge Gebergten, met de Zuidzyde aan den Oceaan. Dit Corregiment begint Noordelyk aan Kaap *Paſſado*, die maar twintig Minuuten bezuiden de Linie en dus regt Weſtwaards van Quito legt: het ſtrekt zig langs de Kuſt Zuidwaards uit, voorby de Stad, tot aan een Uithoek van de Kuſt van Tumbez tegenover het Eiland *Puna*, 't welk mede in dit Diſtrikt beſlooten is; van waar hetzelve, zig Ooſtwaards wendende, door dat van Cuenca bepaald wordt. Dus is de uitgeſtrektheid, langs de Kuſt heen, wel tagtig, en in breedte, van Kaap *St. Helena* Ooſtwaards, by de veertig Mylen. Dit geheele Diſtrikt, byna, beſtaat uit Vlak Land, dat in het Regen-Saizoen, of 's Winters, onder Water ſtaat, gelyk omſtreeks de Stad. Het wordt verdeeld in zeven Luitenant- of Baljuwſchappen, welker Opperhoofden door den Corregidor van Guayaquil, onder den tytel van zyne Stedehouders, worden aangeſteld, en door de Audientie van Quito beveſtigd. Wy zullen die, van 't Noorden beginnende, eens doorloopen.

Het

Digitized by Google

Het Noordelykſte Baljuwſchap, welks Hoofdſtad is *Puerto Viejo*, grenſt aan het Gouvernement van Atacames, dat ik in 't vervolg beſchryven zal, en ſtrekt zig van daar Zuidwaards uit. De plaats, welker naam zo veel betekent als Oude Haven, hoewel den tytel van Stad hebbende, is zeer gering, gelyk alle de Dorpen van dit Baljuwſchap. Aan den Golf van *Manta*, tuſſchen Kaap Paſſado en Kaap *San Lorenzo*, plagt een Vlek te zyn van dien naam, 't welk veel Vertiering hadt van de aankomſt der Schepen, die van Panama naar de Havens van Peru zeilden, doch het is door de Zeeroovers verwoeſt, en de Inwooners hebben de wyk genomen aan den voet van een Gebergte, aldaar een Dorp aanleggende, thans *Monte Chriſto* getyteld. PERU. Puerto Viejo.

Het voornaamſte, 't welk in dit Baljuwſchap, dat heet en vogtig van Lugt is, valt, is Hout. Oudtyds plagt 'er aan de Kuſt, in de Golf van Manta, een Paarlviſſchery te zyn, doch ſedert lang is 'er die niet meer wegens de veelheid van Zeemonſters, Haaijen naamelyk, en Zee-Engels van verſchrikkelyke grootte, die met hunne Vinnen den Paarlduiker vatten, hem te pletteren drukken of verſmooren en dan inzwelgen. Van ſommigen deezer Roofviſſchen, genaamd *Manta's*, ſchynt deeze Golf haaren naam ontleend te hebben. Het ontbreekt 'er aan Negers tot de Paarlduikery, die daar bekwaamer toe zyn dan de Indiaanen, en 'er aan gewaagd worden, of ook zig tegen deeze Viſſchen weeten te verdeedigen *. Evenwel zyn deeze Indiaanen op den Viſch- Golf van *Manta*.

* Zie de *Tegenw. St. van Afrika*, bl. 545.

Digitized by Google

PERU. Viſchvangſt zeer geſleepen, waar toe de ongelooflyke veelheid van Viſch, in deeze Golf, hun bekwaame gelegenheid geeft. Zy zouten den Viſch, dien zy gevangen hebben, en vertieren hem, met veel voordeel, binnenslands.

Viſſchery der Indiaanen. De bekwaamheid en ſtoutheid deezer Indiaanen, in het Viſſchen met den Zegen, is onverbeeldelyk. Een ronde Balk van tien of twintig Voeten lang, is hun Vaartuig, waar op een Indiaan van den Wal roeit, hebbende op 't end van dien Balk een Net, gemaakt van Biezen, waar van hy het eene end aan zynen Maat, die op een dergelyken Balk ſtaat, toewerpt. Dan ſpannen zy te ſamen het Net uit, en weeten zig, in de ſterke dyning der Baaren, uit den vollen Oceaan hier in rollende, overend te houden, en het Net zodanig te beſtuuren, dat zy de enden by hunne Maats aan het Strand brengen, die dan het Net ophaalen. Hunne groote bekwaamheid in 't zwemmen maakt, dat zy zig altyd weeten te redden.

Kaap *St. Helena.* Het andere Baljuwſchap, 't welk Zuidwaards daar aan volgt, is dat van *la Punta de San Elena* of Kaap St. Helena, voor by welken Uithoek het Ooſtwaards ſtrekt, naar de Rivier van Guayaquil. Hier in zyn vyf Dorpen, doch maar twee Parochiën, en de Baljuw houdt zyn Verblyf in het Dorp *de la Punta*, twee Mylen van die Kaap, alwaar geen Wooningen, maar ſlegts eenige Barakken zyn, tot opſluiting van het Zout en andere dingen. Aan deeze Kaap, naamelyk, valt zo veel Zout, dat men

Digitized by Google

men 'er genoeg heeft voor de geheele Provincie: het is wat bruin, doch zeer wigtig en tot inzouten bekwaam. PERU.

Aan de Kuſten van dit Baljuwſchap vindt men den Purperſlak, daar de Ouden zo veel werks van maakten, en die men ſedert verlooren heeft gemeent te zyn, doch thans ook in de Weſtindiën gevonden wordt en gebruikt om Katoene Garen te verwen. De Hooren, in welke die Slak huisveſt, gelykt naar de gewoone Kinkhoorens, en is ongevaar van grootte als een Noot of wat grooter, wordende gevonden aan de Klippen, die de Zee beſpoelt. De Slak, uit zyne Hoorn gehaald, en op de Hand gelegd, geeft door drukking een witagtig Vogt uit, daar men 't Katoen of Linnen mede kleurt, en opdroogende wordt hetzelve eerſt groen en eindelyk paarſch of Purperagtig, zeer hoog en ſchoon. Het jammerſt is, dat de Slak waar zo weinig van dit Vogt uitlevert. Men meent dat het de zelfde zy, daar men te Nicoya, in Nieuw Spanje, gebruik van maakt *, en aldaar een Schulpviſch noemt, doch de Heer D'ULLOA onderrigt ons, dat het weezentlyk een Slakhoorn zy, die tot wooning ſtrekt van dit Schepzel. De Purper-Slak. * Zie bladz. 122.

Behalve dat deeze Verw zo ſchoon niet valt op Linnen als op Katoen, heeft dezelve nog die zonderlinge Eigenſchap, zo men wil, van het Katoen op den eenen tyd zwaarder te doen zyn dan op den anderen: 't welk maakt dat Kooper en Verkooper te Nicoya altoos afſpreeken, op welk Uur men het zal weegen. Waarſchynlyk zal een meerder aantrekking van de Vogtigheid der Lugt en uitdrooging door

PERU. door de Hitte van den Dag, dit onderſcheid veroorzaaken. Men noemt het dus geverfde Garen, aldaar, *Caracolillo.*

Haven *de la Punta.* Dit Baljuwſchap levert, bovendien, Hoornvee, Muilezels, Waſch en Viſch uit. Het bevat maar weinig Dorpen, doch die Volkryker zyn dan in de andere Baljuwſchappen. De Haven *de la Punta* wordt van de Schepen zeer veel bezogt, te weeten van die van Panama naar de Havens van Peru gaan, welke 'er zig voorzien van Kalvers, Bokken en Gevogelte, dat men 'er, benevens allerley Levensmiddelen, overvloedig heeft. Men ziet 'er ook, zeer dikwils, Schepen van honderd en tweehonderd Ton, die 'er Zout komen laaden voor rekening van Kooplieden te Guayaquil, alwaar het Zout geldig is.

Eiland *la Puna.* Hier aan volgt Zuidwaards het Baljuwſchap *de la Puna*, dat een Eiland is voor den Mond van de Rivier van Guayaquil en als midden in de Baay gelegen. Het ſtrekt zig, Noordooſt en Zuidweſt, omtrent zes of zeven Mylen uit, zynde drie of vier Mylen breed. Hier op plagten, volgens de Overlevering, wel twaalf of veertienduizend Ingezetenen te zyn, doch tegenwoordig vindt 'er maar een klein Dorp, aan de Haven, die op 't Noordooſt-end is. Zy beſtaan uit Mulatten, met eenige Spanjaarden en zeer weinige Indiaanen. Tot dit Baljuwſchap behoort het Dorp *Machala* op de Kuſt van *Tumbez*, als ook *Narajal*, waar op men overſcheept, aan de Rivier, naar Cuenca en Alauſi. De zwaare Schepen van Guayaquil worden in de Haven van dit Eiland beladen en ontladen, wegens de Zandban-

Digitized by Google

banken in de Rivier: ook komen 'er om Brand- of zelfs om Scheepstimmerhout: want dit Eiland niet alleen, maar de geheele Kuſt daar tegenover, is digt begroeid met Mangles-Boomen, die ik reeds beſchreeven heb. Deeze Boomen bedekken met hun Kreupelgewas, van dikke Stammen en neerhangende Armen, die in den Grond Wortel ſchieten en byna zo dik als de Hoofdſtam worden, al het Strand, welk zeer vlak is en laag, wordende dagelyks van het Zee- en Rivier-water overſtroomd, wegens den Vloed. Ook teelt men in dit Regtsgebied veel Cacao, zynde die van Machala de beſte welke valt omſtreeks Guayaquil. De Indiaanen brengen, voor Schatting, zekere veelheid op van Mangles-Hout. PERU.

Noordooſtwaards, aan de Rivier *Yaguache*, welke van Riobamba afkomt, is het Baljuwſchap van dien naam, bevattende drie Dorpen, waar van *San Jacintho* de Yaguache het voornaamſte is, daar men het Koninglyke Tolhuis vindt. Deeze Dorpen zyn ſchraal bevolkt, doch men heeft in dit Baljuwſchap veele Landwooningen, Boerderyën en Buiteplaatſen, en veele Hutten van Indiaanen zyn 'er door verſpreid. Hout is het voornaamſte dat het voortbrengt, en men teelt 'er veel Katoen op de Plantagiën, benevens wat Cacao, doch niet veel. Ook houdt men 'er Vee. Yaguache.

Nog hooger op, aan de Rivier van Guayaquil, legt *Babahoyo*, een Plaats die zeer bekend is, om dat 'er de Koninglyke Tollen zyn, voor alles dat de Gebergten paſſeert. Het Baljuwſchap van dien naam, is van groote Babahoyo.

te

PERU. te uitgeſtrektheid, doch beſtaat byna geheel uit laag Land, 't welk des Winters dermaate onderloopt, door de zwelling der Rivieren, dat de Huizen van dit Dorp alsdan niet bewoonbaar zyn. In dit Land groeit zulk een menigte van Cacao-Boomen, dat men van veelen de Nooten niet eens inzamelt. Ook brengt hetzelve Katoen, Ryſt en Vrugten voort: men weidt 'er Rundvee, Paarden en Muilezels, die met de Menſchen hooger op, naar 't Gebergte trekken, geduurende de Overſtroomingen. Zeker lang, breedbladerig Gras, 't welk als Riet opſchiet ter hoogte van over de twee Ellen, geeft aan deeze Beesten overvloed van Voedzel.

Baba. Het Baljuwſchap van *Baba*, een der grootſten van 't gantſche Diſtrikt van Guayaquil, ſtrekt Noordwaards tot aan de ſchuinte der Bergen van Latacunga. Het heeft, met de andere Dorpen, maar éénen Prieſter, die zyn Verblyf te Baba houdt, zo wel als de Stedehouder van den Corregidor. In dit Baljuwſchap groeit de Cacao-boom ook zeer overvloedig. Men doet 'er twee Inzamelingen van in een Jaar, die in de uitgeſtrektheid des Regtsgebieds van Guayaquil veertig- of vyftigduizend Vragten Cacao uitleveren, elke Vragt gerekend op een-en-tagtig Pond. Zulk een Vragt kan men ſomwylen koopen voor zes of zeven Reaalen, dat minder is dan zy koſt van inzamelen: maar, als men 'er Vertiering van heeft, geldt dezelve van drie tot vier Ryksdaalders, en ſomwylen meer.

Menigte van Cacao-boomen. De Cacao-boom vereiſcht zulk eene veelheid van Water, dat het Land, daar menze zaait

zaait als een Poel dient te zyn, wanneer zy zullen voortkomen. Als hun Water ontbreekt draagen zy niet alleen geen Vrugt, maar kwynen en ſterven eindelyk. Ook moeten zy veel Schaduw hebben; weshalven men 'er andere Boomen nevens plant, als gemeld is *. Om die redenen is 'er het Land, aan de Rivier van Guayaquil, zeer bekwaam toe; dewyl hetzelve nooit gebrek aan Water heeft, en 'er allerley andere Boomen ook wel voort willen. Men behoeft alleenlyk de Plantagiën te zuiveren van het Onkruid, waar door anders den Boom het Voedzel te veel benomen wordt. Peru. * Zie bl. 398.

Het Baljuwſchap van *Daule*, beweſten Baba, heeft zyn naam van een aanzienlyke Rivier, niet ver van Quito uit het Gebergte afkomſtig, die aan den Handel van Guayaquil niet weinig toebrengt. Het Dorp van dien naam bevat verſcheide groote Huizen, aan de Ingezetenen der Stad toebehoorende. Men heeft hier verſcheide Plantagiën van Tabak, Suiker-Riet, Cacao, Katoen, Boomvrugten en Koorn. De Tabak, die hier valt, is beter dan elders in 't geheele Diſtrikt van Guayaquil. Daule.

De Rivier loopt Slangswyze, en maakt wel twintig Bogten van de Stad tot aan Babahoyo, of vierentwintig tot aan Caracol, daar men 's Winters aan Land gezet wordt. Dit maakt den Weg, die anders geen twintig Mylen zou zyn, wel agt en twintig Mylen lang. By Zomer wordt dezelve, met een ligte Kanoo, in twee of drie Tyën afgelegd; doch 's Winters heeft men wel agt of negen Dagen werk in't opvaaren, wegens den ſterken Stroom, Rivier van Guayaquil.

Digitized by Google

PERU. en maar twee in 't afvaaren. Van de Stad tot aan Zee rekent men zes Mylen. Voor Guayaquil is de Rivier, zo wel als aan haar Mond, een Myl breed; doch in haar Mond legt een Eilandje, dat nog drie Mylen af is van Puna, *Isla Verde* genaamd. Tuſſchen 't zelve en de Stad is 't een Lootsmans Vaarwater, van wegen de Zandbanken, die door den Stroom geduurig van plaats veranderen.

Wooningen op den Oever. De Oevers van deeze Rivier, gelyk ook die van anderen, welke zig daar in ontlaſten, en van de Kanaalen welke zy maakt, zyn alom bezet met Luſthuizen en met Hutten van het arme Landvolk, dat aldaar zeer bekwaam woont voor de Viſſchery en om het Land te bouwen. Tuſſchen deeze Wooningen zyn zy overal vervuld met een menigte en zo groote verſcheidenheid van Geboomte, dat men 'er een zeer aangenaam Gezigt heeft. De Huizen beſtaan uit die Bouwſtoffen, welke, gelyk ik reeds gemeld heb, in 't Gebergte groeijen *; Riet naamelyk met Twyg ſamengebonden en met Bladeren gedekt. De Luſthuizen verſchillen hier in van de *Hutten* niet, dan door eenige Planken en een Houten Trap. De Vloer legt men eenige Ellen hoog, boven den Grond, om minder laſt te hebben van het Water.

* Zie bl. 565.

Vaartuigen. Die zelfde Bouwſtoffen ſtrekken de Indianen, aan deeze Rivier, tot het maaken van Vaartuigen, *Balzas* genaamd, dat eigentlyk maar een ſoort van Vlotten zyn, beſtaande uit Balken van zeker ligt Spongieus Hout, nevens elkander gelegd en met Boomtwyg vaſt gebonden. Men heeft 'er, die uit negen zulke

Digitized by Google

ke Balken beſtaan, en zy zyn dan by de vier- PERU.
entwintig Voeten breed, op eene langte van ruim zeventig Voeten. Op deeze Balken maakt men een Vloer van geſpleeten Riet-Planken, en daar boven een Dak van Bladen, hier voor * gemeld: zo dat men 'er in woonen kan als in een Huis. In plaats van Maſt zyn 'er twee Juffers, die van ieder boord om hoog te ſamen komen, waar het Zeil aan hangt, en zy kunnen 'er niet alleen in de Rivier, maar zelfs op Zee mede vaaren, zeilende en laveerende zo ſcherp by den Wind, als het beſte Vaartuig. Om dit te doen maaken zy alleenlyk gebruik van Planken, die zy by 't Voor- en Agter-ſteeven regt overend, tuſſchen de Balken, in 't Water ſteeken, en daar mede beletten zy het afdryven zo wel, als de Zwaarden doen in de Zeilſchuiten. Voorts zyn deeze Vaartuigen het gevaar van omſlaan in 't geheel niet onderhevig en wegens hunne ondiepte van veel dienſt omtrent de Zandbanken en Plaaten: weshalve men ook, onbeſchroomd, 'er van vier- tot vyfhonderd Kwintaalen Koopmanſchap op laadt, zonder dat dezelve door den ſlag van 't Water bedorven wordt. Het eenigſte is, dat de Indiaanen ſomtyds onagtzaam zyn in de vernieuwing van het Twyg, 't welk de Balken aan elkander houdt, en dan moet de Laading met de Paſſagiers vergaan. * Bladz. 565.

Het Volk, dat de Oevers in de gemelde Hut- Viſſchery der Inten bewoont, bereidt zig, zo dra zy de Inzaming van Koorn voleindigd hebben, dat is op 't end van den Zomer, tot de Viſſchery, waar toe gedagte Vlotten hun ook dienen. Alle diaanen.

Digitized by Google

PERU. Leeftogt, zo van Graanen die zy gezaaid; als van Boomvrugten die zy ingezameld hebben, en een weinig Vleesch in de Wind gedroogd; wordt van hun, met hun Huisraad en Gereedschap tot de Visschery, op die Vlotten ingescheept, en zy begeeven zig eindelyk daar op met hun geheele Huisgezin, zendende het Vee, zo zy eenig hebben, met een Hoeder naar 't Gebergte. Dan vaaren zy af en gaan leggen voor eenige Kreek, alwaar zy een goeden Vangst verwagten, en houden zig geduurende het Regen Saizoen daar mede bezig, hebbende Zout by zig, om den gevangen Visch in te zouten; dien zy, tegen den Zomer, gaan verkoopen, en verwisselen voor Baaijen en andere Stoffen tot hunne Kleeding en wat zy verder noodig hebben. Alsdan, het Land weder opdroogende, keeren zy naar hunne Hutten terug, of maaken een nieuwe Wooning, om hunnen Zomer-Arbeid te hervatten.

Dus is de Levenswyze van dat Volk; zie hier hunne manier van Visch te vangen. Een Indiaan, aan den ingang van een Kreek gepostteerd met zyn Vlot, dat aan den Oever is vertuid, begeeft zig in een van zyne Kanoos, zynde met eenige Pylen of Harpoenen gewapend, en volgt den Visch, dien hy met zyne Werpspies zoekt te treffen. Op sommige plaatsen is de Rivier zo Vischryk, dat hy, in drie of vier Uuren, zyne Kanoo geladen heeft, en dan begeeft hy zig naar zyn Vlot of *Balza*, om den Visch schoon te maaken en in te zouten. Somtyds gebruiken zy een Kruid, *Barbasco* genaamd, 't welk zy kaauwen

Digitized by Google

wen en vervolgens met Aas mengen, werpen- PERU.
de het dan in 't Water, waar door de Viſch
dronken wordt; zo dat zy hem met de han-
den kunnen grypen: doch het jonge tuk ſterft
'er aan. De Viſch herſtelt zig, indien hy niet
te veel daar van gegeten heeft, en is even
goed om te gebruiken. Een derde manier,
waar toe verſcheide Viſſchers zig ſamenvoe-
gen, geſchiedt door middel van Netten of
Zegens, gelyk tot den Zee-Viſch Vangſt. De
grootſte Viſch, dien men in de Kreeken vangt,
is de *Bagre*, wordende een of anderhalf Elle
lang; doch zynde draadig, laf en ongezond:
weshalve men hem zelden verſch gebruikt.

Alle deze Rivieren en Kreeken zouden Viſch- Kaymans
ryker zyn, indien 'er zulk een menigte niet of Kro-
van vernield werd door de Kaymans of Kro- kodillen.
kodillen, waar van men 'er vindt die vyf El-
len lang zyn. Deeze leggen zig niet minder
op den Viſchvangſt toe, dan de Indiaanen,
wagtende den Viſch op, met hun agt of tie-
nen aan den Mond van een Kreek; terwyl de-
zelve, door andere Kaymans, die Kreek af
gejaagd wordt, en hun dus als in den Bek
loopt. Dit Dier eet onder Water niet, maar
ſteekt, iets gevangen hebbende, den Kop
daar boven, om het te kaauwen en dan in te
zwelgen. Honger hebbende komen zy op 't
Land, en taſten niet alleen het Vee, maar
ook de Menſchen, inzonderheid Kinderen,
aan; die zy eerſt naar de Rivier ſleepen, en
in 't Water ſmooren, komende dan weder bo-
ven omze op te eeten. Wanneer zy een Arm
of Been, van een ſlaapende Indiaan, uit de Ka-
noo zien hangen, wordt die wel eens hunne

Digitized by Google

PERU. Prooy; vooral indien zy een zwemmend Menſch aantreffen. Anderszins zyn zy voor de Menſchen ſchuuw en de Indiaanen weeten 'er meeſter van te worden door middel van zeker lokaas, inzonderheid de Long van een Dier, waar in men een ſcherp Hout geſtoken heeft, dat aan een ſterke Riem is vaſt gemaakt. *Dit* Ingewand laaten zy dryven, en de Kayman in hetzelve happende, blyft het Hout tuſſchen zyne Kaaken zitten: dan trekken zy hem op 't Land, en verluſtigen zig eenigen tyd met zyne dolheid te aanſchouwen, en hem te tergen, dewyl hy hun geen kwaad kan doen. Sommigen zyn kwaadaartiger dan anderen; 't welk men daar aan toeſchryft, dat zy Menſchen-Vleeſch geproefd hebben.

Gier, genaamd *Gallinazo.*

Ongelooflyk zouden deeze Dieren vermenigvuldigen, indien de Natuur hun, *wederom*, niet een Vyand had gegeven, die tot een groote vernieling ſtrekt van hun Krooſt. De Eijeren, welke zy ten getale van honderd of meer in 't Zand leggen, worden niet alleen van de Menſchen opgezogt en gegeten; maar in deeze Geweſten is, zo wel *als te Carthagena* en elders in de Weſtindiën, zekere Roofvogel, dien men *Gallinazo* tytelt, om dat hy de Grootte en Geſtalte byna heeft van een Kalkoen. Het is eigentlyk een Gier, aan den Hals kaal, en voor 't overige met een Pluimagie gedekt, dat zwart is, uit den bruinen. Gewoonlyk aazen deeze Roofvogels op Krengen en Ongediert: weshalve zy tot zuivering dienen van het Land: maar de Eijeren der Krokodillen zyn voor hun een ongemeene Lekkerny, zo 't ſchynt: weshalve zy ook een by-

zon-

Digitized by Google

zondere liſt gebruiken, om die magtig te worden. Het Neſt van den Kayman zouden zy niet gemakkelyk kunnen vinden, indien zy zig niet in 't Geboomte omtrent de plaats verſchoolen, daar het Dier zyne Eijeren in 't Zand verbergt, houdende zig ſtil, tot dat het vertrokken is, en vallende dan, gezamentlyk, daar op aan. De Yncas-Steen, waar van ik hier voor geſproken heb *, noemt men, naar dezen Vogel, van wiens Pluimagie hy de Kleur byna heeft, Steen van Gallinazo. PERU.

* Zie bl. 440.

Wy komen nu tot de beſchouwing der Stad GUAYAQUIL, welke eene der eerſte Steden is, die van de Spaanſchen in Peru geſtigt zyn, leggende toen wat Noordelyker dan tegenwoordig. Door de Indiaanen in haar beginzelen verwoeſt zynde, werdt zy, in 't jaar 1537, op de tegenwoordige plaats herbouwd: dat is aan de Weſtzyde van de gemelde Rivier, omtrent zes Mylen van den Mond af, binnenslands, op twee Graaden elf Minuuten Zuider Breedte. Van Quito is de afſtand in een regte lyn Zuidwaards, volgens een vlakken Grond gerekend, niet wel vyftig Mylen. Ruim anderhalve Eeuw heeft zy maar de ſchuinte beſlagen van een Heuvel, doch de bekrompenheid en andere Ongemakken van deeze Standplaats deedt beſluiten om een nieuwe Stad aan te leggen, omtrent een Kwartier gaans van de oude af; gelyk men dit Ontwerp, in 't laatſte der voorgaande Eeuw, werkſtellig heeft gemaakt. Thans hebben de beide Steden gemeenſchap met elkander, door middel van een Houten Brug. Stad GUAYAQUIL.

Langs de Rivier vertoont de Plaats zig van

Digitized by Google

PERU. *Guayaquil.* groote Uitgeſtrektheid, beſlaande meer dan een half Uur gaans aan den Oever; doch de breedte is zeer klein, om dat een ieder aan de Rivier tragt te bouwen, zo wegens de aangenaamheid van 't Gezigt, als de verfriſſching van den Wind. Alle de Huizen zyn van Hout, en die van de nieuwe Stad zyn met Pannen gedekt, gelyk ook eenigen van de oude: de overigen hebben, gelyk de Hutten van 't gemeene Volk, tuſſchen de twee Steden, Rieten of Strooijen Daken. De meeſten zyn zeer fraay en groot, van ééne Verdieping met een Zolder en van onderen een Pakhuis of Kelder, van vooren een Winkel, daar zy doorgaans een ruim Portaal of Gaandery hebben, 't welk de eenigſte Wandelplaats is in't Winter-Saizoen, wanneer men de Wegen of Straaten niet gebruiken kan, anders dan door middel van Balken, welken 'er op gelegd worden. De Keukens zyn, uit vreeze voor Brand, eenige Schreeden van de Huizen afgezonderd.

Gebouwen.

Forten, enz. Sedert weinig Jaaren heeft men de Stad, tot verdediging, voorzien van drie Forten, waar van twee aan den Oever van de Rivier, naby de Stad, en het derde aan den ingang van een Kreek legt. Zy is te vooren tweemaal, naamelyk in de jaaren 1686 en 1709, door Zeeroovers overvallen en geplunderd. Haare Kerken en Kloosters zyn ook van Hout, uitgenomen dat der Dominikaanen in de oude Stad, 't welk van Steen is. In het Wereldlyke wordt de Plaats door eenen Corregidor geregeerd; doch men heeft 'er ook een Magiſtraat en een Koninglyke Finantie-Kamer, waar

waar de Schatting der Indiaanen, de In- en Uitgaande Regten en de Accynſen op de Levensmiddelen, verantwoord worden. Tot het Geeſtelyke heeft 'er een Vikaris van den Biſchop van Quito zyn verblyf, die doorgaans Paſtoor is van de Stad. PERU. *Guayaquil.*

Guayaquil is, naar reden van de grootte, eene der Volkrykſte Steden van de Spaanſche Weſtindiën. Men rekent dat 'er twintigduizend Perſoonen, van allerley Ouderdom en Staat, zig in bevinden, waar onder veele Europeaanen en eenige Creolen, de overigen Meſtiezen en Indiaanen. De Burgery is in Kompagniën verdeeld, en wordt geoefend in den Wapenhandel, alzo zy geen Krygsvolk hebben tot verdediging der Stad. Schoon het Klimaat 'er niet minder heet is, dan te Panama en Carthagena, vindt men 'er de Spanjaarden zelfs blanker dan in Spanje: 't welk een andere reden zou kunnen zyn, om deeze Landſtreek de *Nederlanden onder de Linie* te noemen, gelyk zeker Autheur gedaan heeft, aanmerkende, dat de Landsgeſteldheid veel overeenkomſt met die van onze Nederlanden in Europa heeft. Ingezetenen.

De Kleeding der Vrouwsperſoonen, te Guayaquil, is zeer gelyk aan die derzelven te Panama en Carthagena *; uitgenomen dat zy, in de plaats van de *Polléra*, de *Faldellin* draagen wanneer zy op een Viſite gaan of zelf Bezoek ontvangen. Deeze Samaar is niet langer dan de *Polléra*, van vooren open en de twee zyden kruislings over elkander komende. Zy is met Strooken verſierd van een koſtbaarer Stoffe, een half Elle breed, en aan Kleeding der Vrouwsperſoonen.

* Zie bl. 368.

PERU. deeze Strooken hebben zy fyne Kanten, Franje van Goud of Zilver en zeer ſierlyke Linten; alles met zo veel Konſt en Netheid geſchikt, dat dit Gewaad 'er ten uiterſte ſchoon en ſierlyk door gemaakt wordt. Haar Hembd is aan de opening van boven, en aan die der Mouwen, welke zeer wyd zyn, met fyne Kanten bezet. De rykſten hebben, behalve verſcheide Kettingen van Koraal en Paarlen, nog anderen van Goud, waar aan de Reliquiën hangen van den een of anderen Sant. Ook hebben zy Armringen of Kettingen van Goud en Paarlen, benevens veele Juweelen in haar Kapzel. Aan de Ooren draagen zy Baggen, die, behalve de Geſteenten, zekere Aigretten hebben van zwarte Zyde, ter grootte van een Hazelnoot, rondom Hairig en aan de enden met Paarltjes geſtoffeerd, *Polizonés* genaamd; 't welk tot een groote vermeerdering ſtrekt van haare Bevalligheden.

Guayaquil.

Klimaat. Het Winter-Saizoen is in deeze Stad immer zo laſtig als te Porto Bello, en het ſchynt uit de Waarneemingen te blyken, dat het 'er alsdan heeter zelfs dan te *Carthagena* zy. De Winter neemt zyn aanvang niet in Mey, maar in December of een weinig voor Nieuw Jaar, en duurt tot in April of langer. In dit Sayzoen ſchynt het of alle de Elementen, ja de Slangen en Inſekten zelfs, eenpaarig toeleggen om den Menſch te plaagen. De onophoudelyke Stortregens, met afgryzelyke Onweeren van Donder en Blikſem vergezeld, doen de Rivier over haare Oevers ſtroomen, en maaken het Land onbruikbaar, terwyl de ſtilte eenige Verfriſſching weigert in de ſmoo-

Digitized by Google

ſmoorende Hitte. Men kan de Slangen, Adders, Scorpioenen en Duizendbeenen, niet uit de Huizen houden, en dient het Ledikant naauwkeurig door te zoeken, eer men ſlaapen gaat, om niet op eene doodelyke wyze geſtoken te worden door dit Ongediert. Om die reden, als ook om zig voor de Muggen te beſchutten, zyn alle de Bedſteden, zelfs die der Neger-Slaaven en Slaavinnen, als ook der Indiaanen, met een ſoort van Gaas of Lywaat overdekt. Een aanmerkelyk bewys van de menigte der Muggen, is, dat geen Kaars drie of vier Minuuten kan blyven branden buiten een Lantaarn, of dezelve wordt door de menigte van Inſekten, die om het Licht vliegen, uitgedoofd. Ook zou het niet veilig zyn, een Kaars dus te laaten branden, by Nagt: dewyl 'er zeer veel Rotten zyn, die niet zouden nalaaten de brandende Kaars naar hun Neſt te ſleepen. Peru. Guayaquil.

Alle deeze Ongemakken, egter, hebben weinig aandoening op het Volk des Lands, 't welk veel meer hinder heeft van de Koude, die op de Bergen heerſcht, hoewel dezelve maar maatig voorkomt aan de Europeaanen. By Zomer is de Hitte veel verdraaglyker, om dat de Lugt alsdan getemperd wordt door de Zuidweſte en Weſtzuidweſte Winden, *Chandui* genaamd, om dat zy afkomen van een Gebergte, dat dien naam voert. Zy waaijen dagelyks, van 's middags, tot vyf of zes Uuren 's morgens, en brengen dus een ongelooflyke verfriſſching aan. Geduurende dit Saizoen is de Lugt altoos helder, de Regen zeldzaam, de Levensmiddelen heeft men 'er in De Zomer.

Digitized by Google

PERU. *Guayaquil.* in overvloed, en de Vrugten, alsdan verſch ingezameld wordende, zyn ſmaakelyker, inzonderheid de Meloenen, en een Boomvrugt, naar dezelven gelykende, die men, met Schuiten of Vlotten, de Rivier afvoert tot aan de Stad.

Ziekten. Des Winters, dat is in 't Regen-Saizoen, bevindt men zig te Guayaquil onderhevig aan anderendaagſe en derdendaagſe Koortſen, zonder dat men daar tegen de Kina durft gebruiken. Inzonderheid heeft zulks plaats als Vreemdelingen, een koelder Klimaat gewoon, zig daar bevindende, wat rykelyk Vrugten eeten. In 't jaar 1740, toen de Galjoenen met den Schat naar Panama beladen, wegens de Engelſchen de wyk namen in de Haven van Guayaquil, heerſchte daar, onder het Scheepsvolk, die Galbraaking, *Vomito prieto* genaamd, of *Mal de Siam*, welke in de Weſtindiën gemeen is, inzonderheid te Carthagena*. Men hadt 'er nooit te vooren, te Guayaquil, van geweten. Voorts zyn de Ingezetenen zeer aan een verduiſtering van 't Gezigt en andere Oogkwaalen onderhevig, welke 'er *veelen geheel* blind maakt.

* Zie bl. 359.

Spys en Drank. De gewoonſte Spyze, die men te Guayaquil gebruikt, is het zogenaamde *Land-Brood*, beſtaande uit de Bananas- of Piſang-Vrugt, welke, onryp zynde, geſneeden, gebraaden en dan warm voorgezet wordt. Niettegenſtaande 'er Meel genoeg van de Gebergten wordt gebragt, is de flegtheid van 't Brood, dat zy daar van bakken, de oorzaak, dat het Land-Brood, by Luiden van Vermogen zelfs, den Voorrang heeft. Het zou ſchynen, dat de

Digitized by Google

de nabuurſchap van de Rivier veel Viſch moeſt uitleveren, doch dezelve is ſlegt en vol Graaten; des de Gemeene Man alleenlyk daar van eet. Van de Kuſten krygt men 'er Zee-Viſch, die beter is, en met de Oeſters en andere Schulpviſſchen tot verſnapering ſtrekt voor de Ingezetenen van Fatſoen. In 't drooge Saizoen moet ook het Water 'er met Vaartuigen worden aangebragt, van boven uit de Rivier; doch 's Winters is dezelve, voor de Stad, gebruikbaar. De Spyzen worden 'er niet met Reuzel, gelyk te Carthagena, maar met Vet van Runderen, die men om de Stad weidt, gereed gemaakt: doch, 't zy dat men dit Vet niet behoorlyk ſchoon maakt, of anders; het heeft en behoudt een Smaak, die walgelyk voor de Europeaanen is. De Piment, daar men de Geregten mede pepert, maakt dezelven onverdraaglyk heet, voor iemand die het niet gewoon is, en voor iemand, die het gewoon is, zyn alle andere Spyzen laf. Voorts maaken de Konfituuren en Vrugten een voornaam deel van hunnen Maaltyd uit. Zy drinken onverſchillig Brandewyn en Wyn, doch Pons is het gene zy niet ontbeeren kunnen. Men drinkt 'er van voor- en na den Middag, om kort te gaan den geheelen Dag door, tot verfriſſching. PERU. Guayaquil.

De Stad is niet zeer ryk, hoe groot een Koophandel ook 'er gedreeven worde: want zy heeft byſter veel door Brand en door plundering geleeden. Ook begeeven zig de Kooplieden van Europa, als zy hun fortuin aldaar gemaakt hebben, doorgaans met hun Huisgezin naar Lima of eenige andere Plaats, waar zy

Digitized by Google

PERU. zy meenen veiliger te zyn. Evenwel vindt men te Guayaquil Kooplieden, van vyftig- tot zeſtigduizend Ryksdaalders bezittende en veelen van wat minder Vermogen. Ik zal thans een denkbeeld geeven van den Handel deezer Stad.

Guayaquil.

Handel der Stad. De Koophandel van Guayaquil beſtaat ten deele uit de Vertiering van de Produkten des Lands; ten deele in de Vervoering van buitenslandſche Waaren, voor welken de Stad tot een Stapel ſtrekt. De Produkten van haar Regtsgebied zyn, inzonderheid, Cacao en Hout, welker eerſte naar Panama, het andere naar de Kuſten van Peru, doch meeſt naar Callao, verzonden wordt. Ook brengt men 'er Zout van de Zee-Kuſt, en dit wordt binnenslands, in Quito, geſleeten. Voorts heeft men 'er niet weinig voordeel, van de Oſſen, Koeijen en Muilezels, die in de Gebergten zyn benoodigd. Tabak, Waſch, Piment of Agi, en andere Artikelen van minder belang, gaan wy voorby.

Wol van *Ceibo.* De Wol van *Ceibo*, niettemin, verdient eene byzondere opmerking, om dat zy aan Boomen groeit, van dien naam. Deeze Boom heeft ronde Bladen en is zeer hoog en regt van Stam, met een digte Kroon. Hy brengt Haauwen voort, van anderhalf of twee Duimen lang, en omtrent een Duim breed, in welke een ſoort van Wol vervat is, gelyk Katoen, doch veel fyner, loſſer, en een weinig rood. Men gebruiktze alleenlyk tot het vullen van Matraſſen, welke zy zeer ligt en zagt maakt, indien menze ſlegts voor de Vogtigheid bewaart, door dezelven dikwils in de

Digitized by Google

de Zon te lugten: want dan krygt die Wol haare Veerkragt weer, en doet de Matraſſen of Kuſſens als een Blaas zwellen. Veelen, egter, verbeelden zig dat die Wol koud zy van aart, en dit maakt haar gebruik niet zo algemeen. PERU. Guayaquil.

In verwiſſeling voor de Produkten, die in haar eigen Regtsgebied vallen, krygt de Stad uit Peru Wyn, Brandewyn, Olie en gedroogde Vrugten; uit de andere Diſtrikten der Provincie van Quito, Baaijen en andere Stoffen, die men aldaar fabriceert, benevens Meel, Aardappelen, Spek, Hammen, Kaas en meer dergelyke Waaren. Van Panama worden 'er Europeaanſche Goederen aangebragt, en uit Nieuw Spanje Yzer, dat men aldaar graaft, 't welk egter zeer ſlegt is, benevens Pek en Teer voor de Schepen, en voor de genen die te Guayaquil gekalfaterd worden: ook krygt men 'er Touwwerk van daan: doch dit zo wel als 't Yzer ontbieden de Kooplieden, veelal, voor hunne rekening, uit Europa. Van alle de gemelde Koopmanſchappen is Guayaquil de gemeene Stapelplaats en Markt.

Ik gaa over tot de verdere Corregimenten of Diſtrikten, in welken de Provincie van Quito is verdeeld, naamelyk die van de Steden *Cuenca* en Loja of Loxa. De Stad, die de Hoofdplaats is van 't eerſtgemelde, legt omtrent vierentwintig Mylen Zuidwaards van Riobamba, en omtrent even ver ten Zuidooſten van Guayaquil. Haar Diſtrikt is geſmaldeeld in twee Baljuwſchappen, het eene van het Vlek *Alauſi*, dat naaſt aan Riobamba Zuidwaards volgt, het andere van de Stad zel- Diſtrikt van Cuenca.

Digitized by Google

PERU. zelve. Hier in zyn tien, in het eerſte maar vier Dorpen.

Cuenca.

De Stad. Cuenca legt in een groote Vlakte, waar in verſcheide Rivieren zyn, die, ſamenvloeijende, een der oorſprongen uitmaaken van de groote Rivier *Marannon* of der Amazoonen. Gemelde Vlakte ſtrekt zig omtrent zes Mylen Noordwaards uit, en ten Zuiden heeft men 'er eene van omtrent twee Mylen, die uit ſierlyke Plantagiën van Geboomte en veele Bouwlanden beſtaat. Men kan de Stad tellen onder de Steden van den vierden Rang: de Straaten zyn regt en taamelyk breed; de Huizen van ongebakken Steen met Pannen gedekt. Men heeft 'er drie Parochie-Kerken en verſcheide Kloosters of Konventen. Ook is 'er een Koninglyke Finantie-Kamer, gelyk te Guayaquil. Onder de *Ingezetenen* is het Manvolk voor uitermaate luy befaamd; doch het Vrouwvolk by uitſtek naarſtig, zo in 't Huiswerk, als in 't Spinnen van Wol en Weeven van Stoffen niet alleen, inzonderheid Baaijen, die door geheel Peru vermaard zyn, wegens *haar deugd* en fraaije kleur; maar zy dryven zelfs den Handel met de Kooplieden: terwyl hunne Mannen, Broeders of Vaders zig aan ledigheid, en alle misdryven, daar uit voortvloeijende, overgeeven. Ook is 't Gemeene Volk 'er zeer wraakzugtig en kwaadaartig.

'Aart der Ingezetenen. Dit is de beſchryving, welke de Spaanſchen ons geeven van den aart der Ingezetenen van een Stad, alwaar een zonderlinge verbittering tegen de Franſchen ontſtondt, toen de-

dezelve zig, tot het gemelde einde *, in Peru bevonden. De Chirurgyn, naamelyk, van hun Gezelſchap, *Senjergues* genaamd, eenigen tyd voor hun aldaar aangekomen zynde, hadt reeds ingang gemaakt by eenige Burgers en inzonderheid by een Vrouwsperſoon, genaamd *Manuela*, welks Zaak hy verdedigen willende tegen zekeren *Leon*, daar zy een Byzit van was geweeſt, raakte hy daar mede in een ſoort van Tweegevegt, dat als een aanranding werdt aangemerkt en niet dan Haat broeide tegen deezen Vreemdeling en de overige Franſchen. Op den vyfden en laatſten Dag van een Stieren-Gevegt, den 29 Auguſtus 1739, eindelyk, werdt *Senjergues* opentlyk aangetaſt, door een menigte Volks, en, na dat hy zig kloekmoedig hadt verdedigd, verraadelings dermaate geſtoken, dat hy na weinig Dagen den Geeſt gaf. Dit veroorzaakte een algemeene Opſchudding, op aanſtooking van den Vikaris van den Biſſchop van Quito, zo de Heer DE LA CONDAMINE beweert: door wien vervolgens het Pleydooy dermaate is voortgezet, dat de Overleedene onſchuldig verklaard werdt.

PERU. *Cuenca.*

* Zie bl. 566.

De Tooren der Hoofdkerk van Cuenca heeft tot eene der Signaalen of Punten van Afmeeting gediend. Het getal der Ingezetenen deezer Stad beloopt vyfentwintig of dertigduizend Zielen. Het Klimaat is 'er zeer gemaatigd, doch aan dergelyke Onweeren onderhevig als dat van Quito, niettegenſtaande 'er de Bergen hunne Toppen, op ver naa, zo hoog niet door de Wolken ſteeken: doch het Land zelf is hoog. Men heeft 'er, anders, een helde-

Digitized by Google

PERU. *Cuenca.*

re Lugt, en een onbelemmerd Gezigt over Velden, met eenige Heuvelen doorſneeden, die vervuld zyn met *Haciendas* of Landhuizen en Plantagiën, ſommigen van Suiker-Riet, anderen dat Bouw- en Boerderyën zyn, daar Kaas gemaakt wordt, zo goed als die van Europa.

Azogues of Kwikzilver-Mynen.

In de nabuurſchap van Cuenca zyn de Kwikzilver-Mynen, naar welken het Dorp *Azogues* zynen naam voert. Hier uit werdt weleer al het Kwikzilver gehaald, dat men in de Zilvermynen des Lands bezigde; doch naderhand is 't verbooden eenig ander te gebruiken, dan 't welk komt uit de Mynen van *Guanca Belica.* Zulks geſchiedde om het bedrog te verhoeden, dat gepleegd werdt omtrent de Vyfden of 's Konings Regten, met ander Kwikzilver te gebruiken, dan 't gene werdt gehaald uit de Koninglyke Kaſſen van de Stad tot welke de Myn behoort of van het voornaamſte Vlek. Ondertuſſchen is, door deeze ſluiting der Kwikzilver-Mynen, het verval ten deele veroorzaakt van alle de Zilver-Mynen, in de Provincie van *Quito.*

Diſtrikt van Loja of Loxa.

Het laatſte Diſtrikt der Audientie, naar 't Zuiden, is *Loja* of Loxa, een Stad die oudtyds eene der voornaamſten van de Provincie geweeſt is, doch tegenwoordig naauwlyks tienduizend Perſoonen, oud en jong, bevat. Zy zyn onder den naam van *Lojanos* alom bekend, en niet zo luy noch zo kwaadaartig als die van 't Diſtrikt van Cuenca, welke men, in 't algemeen, *Morlacas* tytelt. Het Klimaat is 'er warmer, en levert veel Oſſen en Muilezelen uit: ook worden 'er

Ta-

Digitized by Google

Tapyten gefabriceerd, die door het geheele Land vermaard zyn. Van de Kina, welke in dit Distrikt geteeld, en byna alleen voor echt gehouden wordt, als ook van de Conchenilje, die 'er valt, heb ik reeds gesproken *. PERU. *Loja* of *Loxa*. * Zie bl. 535, 538.

De Stad legt in eene taamelyk aangenaame Valey, aan de Rivier *Catamayo*, vyfentwintig Mylen Zuidwaards van Cuenca en twintig Mylen Oostwaards van de Zee-Kust. Uit twee Middaghoogten van de Zon aldaar door my waargenomen, zegt DE LA CONDAMINE †, op den 3 en 4 February 1737, volgt, dat dezelve legt op vier Graaden en omtrent één Minuut Zuider Breedte, dat is te zeggen byna zeventig Mylen Zuidelyker dan Quito. De verheffing van haaren Grond is omtrent middelmaatig tusschen die der hooge Bergen, welke de Keten der Andes uitmaaken, en die der Valeijen aan de Kust. De Kwik naamelyk, waar van wy de hoogte, in 't waterpas der Zee, te Panama, op agt Graaden Noorder, te Manta op één, en te Callao, de Haven van Lima, op twaalf Graaden Zuider Breedte, agtentwintig Duimen hadden geobserveerd, en op de hoogste Bergen, die toeganglyk waren, omstreeks Quito, vyftien Duimen; stondt te Loxa, den 3 February, op eenentwintig Duimen agt Liniën, waar door men, uit vergelyking der verscheiderley Proefneemingen, die door ons op plaatsen van bekende hoogte in 't werk gesteld waren, met reden kan opmaaken, dat de Grondvlakte van Loxa ongevaar agthonderd *Toises* boven de Oppervlakte der Zee verheven zy. De Stad. † *Mem. de l'Acad. Royale des Scienc. de l'Ann.* 1738.

Digitized by Google

PERU. *Loja of Loxa.* Mynen van *Zaruma.*

De Corregidor van Loja is tevens *Alcalda mayor* der Mynen van *Zaruma*, een Waardigheid die weinig meer dan een bloote tytel is geworden, ſedert het verval der Goudmynen van die Plaats, welke een der rykſten geweeſt is van het Land. Thans was 't 'er zeer armelyk en het Volk dat den Heer DE LA CONDAMINE de Goudmynen wees, liep, zegt hy, bloots beens. Men heeft deeze Mynen niet uit gebrek van Metaal of ſchraalheid, maar mooglyk wegens de ſlegtheid van hetzelve en de groote moeite, om het uit de Erts te krygen, verlaten. Immers, hy getuigt, dat dit Goud zeer ſlegt is, houdende niet boven de veertien Karaaten fyn, en moetende met Kwikzilver bewerkt worden. De Vrugten, daar omſtreeks van zelf groejende, zyn uitneemende. De Plaats, hoewel nog den tytel hebbende van *Villa* of kleine Stad, bevat niet meer dan ongevaar zesduizend Zielen. Ik bragt 'er niets van daan, zegt die Akademiſt, dan de Breedte, een goeden Voorraad van Ananaſſen en een ruigen Baard: want in een Plaats, daar ik van *Alcalda's*, *Regidors* en een Stadhuis hoorde ſpreeken, was geen Barbier te vinden.

Omtrent de Waarneemingen met den Barometer, die te Zaruma op vierentwintig Duimen en twee Lynen ſtondt, merkt gemelde Heer aan *, dat 'er maar zeer weinig verſchil is in de hoogte van de Kwik onder de Verzengde Lugtſtreek, op een zelfde plaats, en, hoe hooger boven de Oppervlakte van de Zee, hoe minder; zo dat men te Quito, in een geheel Jaar, den Barometer naauwlyks ander-

* *Voyage de la Riv. des Amaz.* p. 21.

derhalve Lyn zag ryzen of daalen. De Heer GODIN hadt eerſt opgemerkt, dat men op deszelfs veranderingen, die 'er byna van een Lyn zyn in een Etmaal, taamelyk ſtaat kon maaken, en dit gaf hun merkelyk gemak, in de bepaaling van de Hoogte der Bergen, met dit Werktuig, welke byna ondoenlyk zou zyn geweeſt, indien men 'er, in de Zwaarte of drukking van de Lugt, eene verandering van meer dan twee Duimen had, gelyk in Europa. PERU.

Onder de vyf GOUVERNEMENTEN, die tot de Audientie van Quito behooren, is dat van Popayan het Noordelykſte, en wordt aangemerkt als een Provincie van Tierra firme: weshalve ik dit Gouvernement ook reeds omſtandig heb beſchreeven *. Wy gaan dan over tot dat Gouvernement, 't welke 'er Zuidweſtwaards aan volgt, leggende ten Noordweſten van de Stad Quito, en ATACAMES genaamd. Gouvernementen. * Zie bl. 422, enz.

Dit Landſchap wordt gerekend zig van 't Baljuwſchap van Barbacoas Zuidwaards, langs de Zeekuſt, tot aan het Regtsgebied van Guayaquil uit te ſtrekken. Het heeft Ooſtwaards geen andere paalen dan de Gebergten der Andes, die hetzelve affcheiden van de eigentlyke Provincie van Quito. Dit Land is lang woeſt, onbeheerd en ten grootſten deele onbekend geweeſt, wordende ſlegts bewoond van arme Indiaanen, met Hutten in de Boſſchen verſpreid, die van tyd tot tyd te Quito kwamen, om hunne Waaren en Vrugten, die zy inzamelden of teelden, te verkoopen, en dan het gene weder in te koopen, dat zy benoodigd waren of hun behaagde. Even- ATACAMES.

Digitized by Google

PERU. wel werdt reeds in den jaare 1623 een Gou-
Atacames. verneur aangeſteld over 't zelve, die tragten zou een Weg door dit Land te baanen, tuſſchen de Stad San Miguel d'Ibarra en de Rivier van San Yago, om dus een gemakkelyke Gemeenſchap van de Provincie van Quito met die van Tierra firme te openen. *Dit* alles egter gelukte niet, en de Zaaken bleeven byna in de zelfde ſtaat, tot aan den jaare 1735, wanneer MALDONADO tot Gouverneur aangeſteld werdt, door wiens toedoen men zig, in den jaare 1741, verzekerd vondt van een bekwaamen Reisweg, van Quito tot aan de *Smaragden-Rivier*, in een regte lyn. Hier op naar Spanje getrokken zynde, werdt zyn Bedryf goedgekeurd door den Raad der Indiën, en de Koning beveſtigde het Gouverneurſchap aan hem, met een Patent, *in den* jaare 1747 getekend. Dit was de eerſte maal, dat Atacames plegtiglyk tot een Gouvernement werdt verheven.

Dorpen. De Dorpen, daar in vervat, zyn klein en gering: doch het Land is niet onvrugtbaar, en zal waarſchynlyk, nu de Gemeenſchap met Quito en Tierra firme geopend is, door de Vertiering langs hoe meer bloeijen. Men telt 'er twintig Dorpen in, waar van vyf aan de Zeekuſt gelegen zyn, de overigen binnenslands. De Ingezetenen der eerſtgemelden zyn Spanjaarden, Indiaanen en Negers, die der anderen meeſt Indiaanen. Een derzelven noemt men *St. Mathieu das Esmeraldas*, om dat het aan de gemelde Smaragden-Rivier gelegen is, welke haar Water voornaamelyk krygt uit de Valey van Quito. In 't Geeſtelyke

Digitized by Google

ke heeft men 'er reeds elf Prieſters, welke in de voornaamſte Dorpen huisveſten, en hun Werk maaken van de Indiaanen te onderwyzen in het Roomſch Geloof. Het Klimaat is 'er nagenoeg eveneens als te Guayaquil: ook wordt 'er zeer goede Cacao geteeld, en veel Baniljes, Achot, Salſaparil en baſterd-Indigo, als ook een menigte van Waſch, ingezameld. Het Gebergte, dat met hoogſtammig Geboomte zeer digt begroeid is, zou veel Timmerhout kunnen uitleveren. Ook brengt dit Landſchap Edele Steenen voort, van ongemeene Glans en Luiſter. De Ingezetenen verſieren zig met Halskettingen en Armringen van Turkoiſen, konſtig aan elkanderen geſchakeld. PERU. Atacames.

Aan de Ooſtzyde van de Andes volgt Zuidwaards aan Popayan het Gouvernement van QUIXOS en MACAS, dat men aanmerkt als in twee Baljuwſchappen verdeeld zynde, waar van *Quixos* het Noordelykſte is en *Macas* het Zuidelykſte, met het Land van *Canelos* tuſſchen beiden. Ik zal van elk in 't byzonder ſpreeken. QUIXOS en MACAS.

Het Land van Quixos is eerſt volkomen t'onder gebragt geworden in den jaare 1559, toen men 'er de Stad *Bacza* ſtigtte, die egter niet toegenomen is, en hedendaags niet meer dan een Gehugt uitmaakt van agt of negen Huizen met Stroo gedekt. Dit komt om dat de Dorpen *Avila* en *Archidona*, ſedert aangelegd zynde en met den Rang van Steden * beſchonken, beter gelegen waren. Deeze beiden, nogthans, zyn ook weinig meer dan Dorpen, bevattende het eerſte ongevaar drie- Quixos. * Ciudads

Digitized by Google

PERU. honderd, het andere zes- of zevenhonderd
Quixos Perſoonen, oud en jong. Tot Archidona be-
en *Macas.* hoorde het Dorp *Napo*, dat in den jaare 1744,
door de Vuurbraaking van den Berg *Cotopac-*
ſi, geheel vernield werdt, gelyk ik gemeld
*Bladz. heb *. Onder 't beſtuur van den Parochiaan
577. van Avila ſtaan zes Dorpen, doch bovendien
zyn in dit Baljuwſchap nog vyf Dorpen der
Zendingen van *Succambios* begreepen, waar
van *St. Michiel* de Hoofdplaats is.

Invallen der Wilden. De Ingezetenen van deeze Steden en Dorpen leeven in geduurige bekommering, en moeten altoos, om zo te ſpreeken, de Wapenen in de Hand hebben, om hunne Huizen en Landgoederen te beſchermen tegen de menigvuldige Invallen der ongeloovige Indiaanen, welke het Land zodanig omringen, dat ieder Dorp gevaar loopt van de genen die in de nabuurſchap woonen. Deeze Wilden, die van verſchillende Natiën of Geſlagten en Taalen zyn, neemen de gelegenheid waar, van de Spaanſche Dorpen te overvallen, als de Inwooners niet op hun hoede zyn, en rooven alles weg. Men heeft 'er wel de Wapenen tegen opgevat, en hun beſtookt in de plaatſen van hun Verblyf, doch dan niets gevonden, 't welk men tot Schaverhaaling met zig neemen kon, en de Wilden zelf niet eens kunnen aantreffen.

Kaneelboomen. Deeze Omſtandigheden, begrypt men ligt, geeven weinig aanmoediging om een Land te bevolken, daar het zelfs nog heeter is en Regenagtiger dan te Guayaquil en Porto Bello: zo dat men 'er van gelyke Ongemakken geplaagd wordt. Ongemeen groote Boſſchen heeft

heeft men 'er, van verbaazend dikke en hoo- PERU.
ge Boomen, waar onder die gevonden worden, *Quixos*
welke de door geheel Amerika zo bekende en *Macas.*
Kaneel van Quixos uitleveren; vooral in het Zuidelyk en Weſtelyk gedeelte, daar men, deswegens den naam aan gegeven heeft van *Canelos.* Deeze Kaneel is zo goed niet als die van Ceylon, als zynde wat ſcherper en niet zo aangenaam van Smaak; ook bruiner van Kleur; doch het Blad en de Reuk gelykt 'er zeer naar, inzonderheid die der Bloemen, welke onvergelykelyk is. Men gebruikt 'er veel van in de Landen, die tot de Bezittingen der Kroon van Spanje behooren.

Het Baljuwſchap van *Macas* ſtrekt zig ver- Macas.
der Zuidwaards langs de Ooſtzyde der Andes uit tot aan het volgende Gouvernement, wordende door die Bergen afgeſcheiden van de Diſtrikten van Riobamba en Cuenca. De Hoofdplaats voert thans den zelfden naam als het Baljuwſchap; daar menze, weleer, *Goud-Sevilie* * plagt te noemen. Haar Standplaats * *Sevilla*
is veertig Mylen van Guayaquil ten Ooſten, *del Oro*
aan de Rivier *Morona*, die, eenige Mylen hooger uit de Andes afkomſtig, Zuidooſtwaards ſtroomt naar de Rivier der Amazoonen. Dit Land was zeer Volkryk en zodanig van Goud voorzien, toen men het in onderwerping aan Spanje bragt, dat men dien naam deswegens aan de Hoofdſtad gaf: doch een algemeene Opſtand der Indiaanen, door de Knevelaary en dwang der Spanjaarden veroorzaakt, heeft het dermaate in verval gebragt, dat men die Stad naauwlyks een Dorp

Digitized by Google

PERU. *Quixos en Macas.*

mag noemen: alzo men 'er niet veel over de honderd Huizen in vindt, met Stroo gedekt, en, als 'er van twaalfhonderd Zielen geſproken wordt, moet men zulks van alle die in dit Baljuwſchap huisveſten verſtaan, zynde in 't algemeen Meſtiezen of Mulatten, en zeer weinig Spanjaarden of Blanken. De Indiaanen, die 'er zyn, leeven van de verruiling der Lands-Vrugten tegen Levensmiddelen en andere Noodwendigheden.

Klimaat.

De legging van Macas, over de Andes, maakt haar Klimaat verſchillende van dat van Quito. De Winter begint 'er met de Maand April, en duurt tot aan September, 't welk de tyd is, dat men Zomer heeft in de Landen die tuſſchen den Bergreeks of tusſchen de *Cordilleras*, dat is tuſſchen de Andes in, gelegen zyn. Te Macas, in tegendeel, begint in September eerſt de Zomer: want alsdan geniet men 'er de koelte van den Noorden Wind, te friſſcher om dat dezelve paſſeert over de beſneeuwde Bergtoppen. Warmte moet men aldaar, even zo min als in de Weſtindiën, voor geen Kenmerk van den Zomer houden: in tegendeel is 't 'er in 't Regen-Saizoen, dat men de Winter noemt, warmer, en koelder in de Zomer, dat is in 't drooge Saizoen; wanneer men 'er een heldere Lugt geniet en het Aardryk tot verwondering ſchoon ſtaat. De Ongemakken van den Winter zyn, te Macas, immer zo onverdraaglyk als te Guayaquil. Ook is men 'er niet minder aan de Invallen der Wilden bloot geſteld, dan in het voorgaande Baljuwſchap.

Hier

Digitized by Google

Hier wordt veel Tabak geteeld, waar van men Rollen maakt, en dus verzendt, zynde in Peru zeer geagt. Het Suiker-Riet komt 'er ook wel voort, als mede de Katoen. In de Boſſchen vindt men 'er Boomen, die de *Styrax*, een zeer welriekende Gom of Harſt, uitleveren. Ook valt 'er Gom Kopal en Waſch: doch de laatſte heeft een onaangenaame Reuk en de Kleur is byna zwart: 't welk miſſchien aan het gebrek van zuivering zal toe te ſchryven zyn. 't Schynt dat die, als ook de Honig, door een ſoort van Hommels of wilde Byën verzameld wordt. De Kaneelboom is, in dit Baljuwſchap, voortreffelyker dan in dat van Quixos; doch het Land, tuſſchen beiden, is eigentlyk de plaats, daar men de Schors vergadert, die in geheel Spaanſch Amerika vertierd wordt, onder den naam van Kaneel. PERU. *Quixos* en *Macas*. Vrugten des Lands.

Het Gouvernement van JAËN, aan dat van Macas volgende, maakt de uiterſte Grenzen der Audientie van Quito, bezuiden het Distrikt van Loxa. Het Landſchap is niet beter bevolkt dan het voorgaande Gouvernement. Onder den eerſten Gouverneur, nu meer dan twee Eeuwen geleeden, beſtondt het uit twee Volkplantingen, genaamd *Yaguarſongo* en *Bracamoros*, die, na eenige Jaaren in ſtand gebleeven te zyn, door de Indiaanen vernield werden, en ſedert met de Stad Jaën vereenigd zyn, welke daar van nog den Bynaam voert, wordende doorgaans *Jaën de Bracamoros* getyteld. JAËN.

De Stad, welke aan de Rivier *Chinchipo*, in een bogt, daar dezelve zig in de Maranon ontlaſt, gelegen is, heeft weinig meer aan- Stad Bracamoros.

Digitized by Google

PERU. aanzien dan Quixos en Macas, hoewel haare
Jaën. Inwooners op drie- of vierduizend Zielen gerekend worden, die meeſt beſtaan in Meſtiezen. Voorts vindt men nog eenige kleine Steden in dit Gouvernement, niet minder gering, en verſcheide Dorpen of Gehugten, altemaal byna geheel door Indiaanen bewoond wordende.

Het Klimaat is hier gemaatigder dan in 't voorgaande Gouvernement, en het Land bevat een menigte van Geboomte, waar onder de Cacao-Boomen in 't wilde groeijen, en zeer goede Vrugt geeven, doch die niet dan ten dienſte der Aapen en andere Dieren ſtrekt: want men gebruiktze in Peru zeer weinig en de Vervoering zou te koſtbaar zyn, uit deeze binnenlandſche Streeken. Weleer plagt men 'er veel Goud uit te haalen, en het gemeen Gevoelen is, dat de wreedheid, welke de Spanjaarden daar omtrent tegen de Indiaanen gebruikten, de reden van derzelver Opſtand en Rebellie geweeſt zy. Hedendaags wordt 'er nu en dan nog, van hun, in de Rivieren en in de Grond gevonden, waar mede zy hunne Schattingen betaalen. Het voornaamſte, dat dit Landſchap thans voortbrengt, is Tabak, Katoen en Muilezels.

Tabak-teeling. In Tabak is dit Gouvernement by uitſtek vrugtbaar, en de teeling daar van maakt de voornaamſte bezigheid der Ingezetenen uit. Als zy de Tabak hebben ingezameld en gedroogd, draaijen zy die tot bondels ieder van honderd Bladen, en bereidenze met Honig in Water of Afkookzels van eenige Kruiden, die bekwaam zyn om 'er de kragt van te bewaa-

Digitized by Google

waaren. In die geſtalte vervoert men deeze Tabak door geheel Peru, door de geheele Provincie van Quito en het geheele Ryk van Chili: zo dat het grootſte deel van Spaanſch Zuid-Amerika, uit het Gouvernement van Jaën de Bracamoros, met Tabak voorzien wordt. Men gebruikt daar geen andere om te rooken in Peperhuizen van Papier, volgens de gewoonte van dat gantſche Land. De Geur, welke de Tabak krygt door gemelde Toebereiding, is het eenigſte dat haar zo gewild maakt. PEEU. Jaën.

In dit Land, zo wel als in die van Quixos en Macas, en in 't algemeen in de geheele Boſchagtige Landſtreek, aan de Ooſt- en Zuidzyde der Provincie van Quito, is een groote veelheid van Wilde Dieren, niet alleen zodanigen als men elders vindt, in Amerika, maar ook anderen, wegens de nabuurſchap der koude Bergen. Dus vindt men 'er, behalve de Tygers, een ſoort van Leeuwen, Beeren en het groote Beeſt, *Dantes* genaamd, 't welk de Heer CONDAMINE *Elan* noemt, dat is Eland. Onder de Kruipende Dieren vindt men 'er Slangen van verbaazende grootte, zeer ſierlyk gevlakt en gekleurd, dat een ſoort van Konings Slangen zullen zyn. Hier van hebben de Wilden, genaamd *Xibaros*, waarſchynlyk om zig ontzaglyker te maaken, de Afbeelding op hunne Schilden of Rondaſſen. Deeze Natie, om gemelde reden van de Spanjaards afgevallen, onthoudt zig aan de Rivier van *San Tago*, en belet de Vaart langs dezelve nederwaards, dat de gereedſte Wilde Dieren.

Weg

Digitized by Google

PERU. Weg zou zyn, uit Quito, naar de binnenſte deelen van Zuid-Amerika.

MAYNAS. Beoosten de twee laatſtbeſchreevene Gouvernementen, wordt al het gene de Spaanſche Kroon zig toe-eigent in het midden van dit Wereldsdeel, tot aan de Grenzen der *Bezittingen* van Portugal, beweſten Brazil, begreepen onder het Gouvernement van MAYNAS, 't welk mede behoort tot de Audientie van Quito. In dit Land hebben verſcheide Rivieren haaren oorſprong, die zig met anderen, van 't Noorden, dat is geheel van Quito afkomſtig, ſamenvoegen, en dus de voornaame Rivier *Marannon*, ook de *Rivier der Amazoonen* genaamd, tot een der grootſte Stroomen van de geheele Wereld maaken. Om nu een verſtaanbaare beſchryving van dit Gouvernement te geeven, zal ik eerſt van die Rivier moeten ſpreeken.

Rivier der Amazoonen. Deeze Rivier is, eigentlyk, een vergaaring van al het Water, dat van de Ooſtzyde der Andes of hemelhooge Bergen van Peru afſtroomt, van de Grenzen van Popayan en zelfs Noordelyker, af, tot op de hoogte van Lima, of zelfs Zuidelyker; dat is, om zo te ſpreeken, van geheel Peru. In 't byzonder, egter, wordt de Rivier, die van beoosten Lima afkomende tot aan de Stad Jaën de Bracamoros Noordwaards loopt, en dan vervolgens, zig Ooſtwaards om buigende, de Rivieren van 't Noorden en Zuiden ontvangt, *Marannon* geheten: welke vervolgens, in de Portugeeſche Landen, den naam krygt van *Rivier der Amazoonen.*

Dee-

Digitized by Google

Deeze laatſte naam ziet op zekere Natie, uit Vrouwvolk alleen beſtaande, welke het Land met de Wapenen beſchermde. Gedagte Hiſtorie is afkomſtig van ORELLANA, een Spanjaard die allereerſt deeze Rivier, van Quito af, bevaren heeft, in den jaare 1539; hoewel dezelve reeds verſcheide Jaaren te vooren bekend was, onder den naam van Marannon, of *Maragnon*, gelyk men het uitſpreekt. Deeze verhaalde op zyne wederkomſt in Spanje, dat hy, op zynen Togt langs deeze Rivier, onder anderen aangetaſt werdt door een hoop van Vrouwvolk, die met Boog en Pylen gewapend waren, en hem met zyn Gezelſchap dwongen van den Oever der Rivier af te blyven, om niet door haar getroffen te worden: waar op men in Spanje een Patent aan hem verleende als Gouverneur van 't *Land der Amazoonen.* PERU. *Rivier der Amazoonen.*

Dus werdt de beſtaanlykheid van zodanig Vrouwvolk, die men van ouds in Aſie, naderhand in Afrika, vervolgens in Europa zogt, tot de Nieuwe Wereld overgebragt. En, hoewel het uit verſcheide Voorbeelden bewyslyk is, dat in Amerika, zo wel als in de andere Werelds deelen, nu en dan, Vrouwluy gevonden zyn, die het Manvolk niet toegaven in dapperheid, ja de Wapenen konden voeren en gebruiken: werden hier Omſtandigheden bygedaan, die willekeurig opgeraapt waren, en de geheele Hiſtorie fabelagtig maakten.

Ondertuſſchen is het zeker, dat het aandenken van zulk een Vrouwelyke Natie nog plaats heeft onder de Inboorlingen des Lands: im-

Digitized by Google

PERU. *Rivier der Amazoonen.*

immers zo men het Getuigenis mag gelooven van DON PEDRO MALDONADO, die zig, in 't jaar 1743, met en benevens den Heer DE LA CONDAMINE, uit Peru op deeze Rivier inscheepte, om derzelver gesteldheid nader te onderzoeken. Deeze Spanjaard, te Riobamba gebooren en gehuisvest te Quito, verhaalt, hoe eenige oude Indiaanen hem berigt hadden, dat men in dit Land Vrouwen gekend hadt, die, een byzonder Gemeene-Best met elkander maakende, nooit eenig Man in de Regeering toelieten, en dat dit Vrouwvolk, thans, ver van de Oevers der Rivier, naar de binnenslandsche deelen van Amerika, verhuisd was; voegende 'er by, dat men 'er van tyd tot tyd nog eenigen van zag. De Heer DE LA CONDAMINE brengt, in zyne beschryving van de Rivier der Amazoonen, te Parys gedrukt in 't jaar 1745, zelfs eenige Voorbeelden by, van het verschynen der Amazoonen.

Ik wil deeze Historie geen Geloof byzetten, doch behalve de hedendaags gebruikbaare betekenis van dien naam, kan men *aan de dapperheid der Amerikaansche Vrouwspersoonen*, als de nood haar dringt, uit het geene voorheen gemeld is*, geen twyfel slaan. Zy waren het, volgens het eenpaarig getuigenis der Autheuren, alleen, die de Spaansche eenige Jaaren belet hebben, het Land aan de Baay van Carthagena te overmeesteren. Dewyl nu de Wilden het Vrouwvolk zeer Slaafagtig behandelen en al het Werk voor hun laaten doen, om op hun gemak te leeven, zo is 't niet ongeloofbaar, dat men, aan deeze Rivier, troe-

* Bladz. 352.

pen

pen van Vrouwluy, 't zy jaagende, 't zy vis- PERU.
ſchende, by elkander gezien heeft en moog- *Rivier der*
lyk ook ſomtyds van het Manvolk weg ge- *Amazoo-*
loopen. *nen.*

De Portugeezen noemen deeze Rivier, bo- Andere
ven *Rio Negro*, die men onderſtelt de Marannon naamen.
ſamen te voegen met de Oronoko, en dus wel het grootſte gedeelte Weſtwaards, *Rio de Solimoens*, dat is Rivier der Vergiften. Anderen geeven den naam van *Orellana* aan dezelve, van daar die Spanjaard zig 'er op inſcheepte, tot daar de Amazoonen door hem ontmoet werden: zo dat het bovenſte, naaſt aan en in Peru, dan Marannon, het onderſte, naaſt aan den Atlantiſchen Oceaan tot den Uitloop toe, de Rivier der Amazoonen zou heeten. 't Is zeker, dat men, door alle die drie naamen, niet dan een zelfde Rivier bedoelt.

De *Marannon* dan, of het bovenſte gedeel- Loop
te, 't welk tot de Bezittingen der Spaanſche van de
Kroon behoort, heeft dien naam, reeds van Rivier.
het begin der Zeſtiende Eeuw af, gevoerd, en dezelve kan van de menigte van Rivieren, uit welken zy ſamengeſteld is, afkomſtig zyn, die het Land tot een Doolhof van Kanaalen maaken *. Ik heb van haare Oorſpron- *Zie bl.
gen, uit de Bergen van Peru, reeds geſpro- 38.
ken. Te *Chuchunga*, eenigen Mylen beneden Jaën, wordt zy vaarbaar, en ſtroomt verder tuſſchen een menigte van Meirtjes door, die, by de Overſtroomingen, haar Water inneemen; waar van een Plaats, *la Laguna* genaamd, tweehonderd Mylen Ooſtwaards van Jaën, den naam heeft. In 't midden tuſſchen

Digitized by Google

PERU. beiden, ontvangt zy de Rivier van *San Tago*, afkomſtig van Loxa, op eene plaats, genaamd de *Pongo van Manſeriche*, en verder veele andere voornaame Rivieren; waar onder de *Guaicaré* uit de Zuidelykſte deelen van Peru, en de *Napo* uit de Noordelykſte deelen, niet van de minſten zyn. De overigen, binnen de Grenzen van Portugal of beooſten de Linie, welke de Bezittingen der beide Kroonen van elkander ſcheidt, van 't Zuiden en Noorden in de Rivier der Amazoonen vallende, komen veelal uit Landen, die maar zeer weinig bekend zyn. De voornaamſte of meeſt bekende daar van zyn, *Rio da Madeira*, in welke ruim twintig Watervallen of Sluisagtige Engten geteld worden, tot aan de Spaanſche Zendingen toe: en de *Rio Negro*, welke door de Portugeezen bevaren zou zyn, tot in de Rivier Oronoko.

Rivier der Amazoonen.

Langte. De geheele langte, van gemelde *Laguna* tot aan de Zee, wordt gerekend op vyf- of zeshonderd Mylen, doch alle de Bogten in aanmerking neemende, zou men die wel mogen ſtellen anderhalf of eens zo veel te bedraagen. Indien men, nu, nog tweehonderd Mylen langte ſtelt, boven de Laguna, zal de geheele langte over de duizend Mylen zyn. De Mond, byna regt onder de Evennagtslyn vallende, tuſſchen de Bezittingen van Vrankryk en van Portugal aan de Kuſt van Braſil, indien men van Kaap *Nord* rekent tot aan Kaap *Maguari*, is wel vyftig Mylen wyd.

Sluisagtige Engten. De breedte en diepte van deezen Stroom is doorgaans eenigermaate met zyne grootte evenredig, doch men vindt 'er ſommige plaatſen

ſen in, genaamd *Pongos* of Engten, die men Sluizen zou kunnen noemen; dewyl het Woord *Pongo*, in de Indiaanſche Taal, een Poort of Deur betekent. Aldaar wordt de Rivier dermaate in haare paſſagie tuſſchen Klippige Oevers, die byna loodregt ſteil zyn, door het Gebergte vernaauwd, dat 'er het Water met geweld doorſchiet, maakende dus de Paſſagie van zulk een Engte gevaarlyk. Veele Zendelingen vermyden derhalve de gemelde Pongo van Manzeriche, hoe moeielyk en ſchroomelyk de Weg ook te Lande zy: anders is de gewoone Plaats van Inſcheeping te Chuchunga. Op eenige andere plaatſen ſtuit de Rivier met geweld tegen Rotſen, die haaren Koers doen veranderen, en middelerwyl Draaykolken maaken, welke, in de ſchynbaare ſtilſtand van het Water, niet minder gevaarlyk zyn voor de Vaartuigen. De Heer DE LA CONDAMINE rekent gemelde Engte, welke een der voornaamſten is, op twee Mylen lang, en zegt dat hy, in minder dan een Uur, van den Stroom daar door gevoerd werdt. PERU. *Rivier der Amazonen.*

Omtrent de breedte van deeze Rivier deedt gemelde Akademiſt verſcheide Waarneemingen. Hy vondt dezelve te Chuchunga, dat is aan 't begin, zo men mag rekenen, honderdvyfendertig Toiſes, of tuſſchen de zeſtig en zeventig Roeden, en, hoewel maar op een derde der breedte van den Oever zynde, agtentwintig Vademen diep. By de Rivier Napo werdt de breedte bevonden te zyn vyf- of zeshonderd Roeden, en de diepte over de honderd Vadem. De Negro was, daar zy Breedte;

Digitized by Google

PERU. in de Rivier der Amazoonen valt, omtrent even zo breed, en dit werdt aangaande verſcheide Rivieren opgemerkt: hoewel, niettemin, door derzelver invloeijing de Snelheid van de Hoofdrivier niet kennelyk wordt vergroot. Ook is haar Bedde, nu en dan, verdeeld, en in byzondere Kanaalen geſcheiden door een of meer Eilanden: gelyk dus dezelve, aan de Grensſcheiding der Bezittingen van Spanje en Portugal, tuſſchen de Zending *de los Pebas*, die de laatſte der Spaanſchen, en de *San Pablo*, die de eerſte der Portugeezen is, verſcheide Armen heeft, welke bevonden werden ieder negenhonderd Toiſes breed te zyn, 't welk ongevaar het derde deel van een Zee-Myl of Uur gaans bedraagt.

Rivier der Amazoonen.

Eb en Vloed. Tagtig Mylen beneden den Mond van Rio Negro is eene Engte, welke *Pongo de Pauxis* genoemd wordt; alwaar de Portugeezen, gelyk elders en zelfs aan de Negro, een Fort hebben. De Marannon is, aldaar, nog negenhonderd Toiſes breed, en men wordt 'er, ſchoon wel anderhalf honderd Mylen van Zee zynde, de uitwerking van Eb en *Vloed* gewaar. Dit beſtaat in een vermindering van Snelheid in het afloopen, en eene Overſtrooming van den Oever, welke regelmaatig om de twaalf Uuren plaats heeft. De Heer DE LA CONDAMINE merkt met veel reden aan, dat deeze Eb en Vloed niet de zelfde is als in Zee, maar veeleer de uitwerking van de Tyën der voorgaande Dagen, in zo veel grooter getal, als de Plaats, daar men het waarneemt, verder af is van den Mond der Rivier: want die langte van anderhalf of tweehon-

Digitized by Google

honderd Mylen kan het Water niet op loopen dan in verſcheide Dagen, tegen den Stroom aan, en dus moeten de Tyën in tyd elkander opvolgen; gelyk men dit ook waarneemt in andere Wateren of Meiren die gemeenſchap hebben met den Oceaan. PERU. *Rivier der Amazoonen.*

Na het doorloopen van zulk een uitgeſtrektheid Lands, en het ontvangen van zo veel Wateren in haar boeſem, begint de Marannon, aan den Mond van de Rivier *Xingu*, welke 'er van het Zuiden in valt, zig Noordooſtwaards te wenden, en maakt, zig verbreedende, eenige groote Eilanden, waar onder één, dat wel twintig Mylen lang is. Haar Uitloop wordt verder, door een driehoekig Eiland, genaamd *Caviana*, in twee Monden verdeeld, die in de gemelde Inham, tuſſchen Kaap Nord en Kaap Maguari, aan den Mond van *Rio de Tocantines*, uitſtroomen. Ik zal van die Plaatſen, in de beſchryving der Portugeeſche Bezittingen aan de Ooſtzyde van Amerika, nader ſpreeken. Uitloop.

De voornaamſte ontdekking van de Landen aan deeze Rivier is ruim honderd Jaaren geleeden geſchied, toen de Kroonen van Spanje en Portugal zig op één Hoofd bevonden, of eigentlyk kort voor dat de Portugeezen het Spaanſche Juk afwierpen, onder Koning Filips den IV. Twee Franciskaanen, in 't jaar 1635 ten dien einde met eenige Soldaaten van Quito getoogen, kwamen, na de Rivier een groot end afgevaren te zyn, met oneindige moeite weder in Peru te rug. Op hun Berigt vaardigde de Onderkoning, in 't jaar 1639, twee Jeſuiten af met een Vlootje, waar mede Land aan deeze Rivier.

Digitized by Google

PERU. zy te Groot Para aankwamen, zeilende verder volgens naar Spanje, om Verslag te doen van hunne Reize. Sedert is het Land, aan de Rivier der Amazoonen, dermaate met Zendingen der Jesuiten vervuld geworden, dat men het thans niet meer als onbekend kan aanmerken.

Rivier der Amazoonen.

Zendingen der Jesuiten.

Het Gouvernement van Maynas strekt zig, derhalve, tegenwoordig uit over veele Natiën, die, het Roomsch Katholyk Geloove aangenomen hebbende, door den iever der Jesuiten, tevens tot onderwerping aan den Koning van Spanje gebragt zyn, en de Oevers van gemelde Rivier, eertyds bewoond door Wilden, zyn thans bezaaid met wel geplaatste en gereguleerde Dorpen, bevolkt met redelyke Menschen. Een der genen, die het meeste tot deeze verandering heeft toegebragt, was Pater SAMUEL FRITZ, die in den jaare 1686 aldaar het Kristelyk Geloof begon te prediken en verscheide Natiën tot Bekeering bragt. Zyne prediking werdt, door de byzondere geneigdheid der *Indiaanen* tot de Leerwyze der Jesuiten, begunstigd, gelyk uit het volgende blykbaar is.

De Wilden bekeerd.

De *Omaguas*, een Volk dat digt aan de Grensscheiding der Bezittingen van de beide Kroonen, doch op den Spaanschen bodem, in de middelste deelen van Zuid-Amerika, aan de Rivier der Amazoonen, woont; van de *Cocamas*, hunne Nabuuren naar den kant van Peru, vernomen hebbende, met welk eene goedaartigheid de Jesuitische Zendelingen hun Wetten, op billykheid gegrond, en eene Staatkunde, tot dien tyd toe hun onbekend, in-

inboezemden, waar door alle de genen, die hun Voorſchrift volgden, verbeterd werden; vaardigden eenigen hunner af naar het Dorp *Laguna*, voorgemeld, tot de Cocamas behoorende, om Zendelingen te verzoeken van Pater LAURENT LUCERO, diestyds Overſte der Zendingen. Dit werdt hun beloofd, zo dra 'er nieuwe Zendelingen zouden aangekomen zyn, en de iever deezer Indiaanen was zo groot, dat, toen zy van derzelver aankomſt hoorden, meer dan dertig Kanoos te Laguna kwamen, om dezelven af te haalen. Pater FRITZ, die met hun ging, werdt van hun gedragen, en de voornaamſten of Caciques mogten alleen die Eer genieten. Dus was ook zyne Prediking, in 't jaar 1688, van een wonderbaar uitwerking onder deeze Natie, welker voorbeeld door verſcheide nabuurigen gevolgd werdt, en dit bragt het geheele Land, van de Rivier Napo tot beneden Rio Negro, in onderwerping aan de Kroon van Spanje, zonder dat men eenige dwang of geweld van Wapenen behoefde te gebruiken in de geheele uitgeſtrektheid van het Gouvernement van Maynas. 't Getal der Wilden, die zig onderwierpen, bevondt zig op 't end van de voorgaande Eeuw zo groot, dat Pater FRITZ naauwlyks in ſtaat was, in de tyd van een rond Jaar, alle de Dorpen te bezoeken, welken hy onder zyne beſtuuring hadt, buiten en behalve de andere Natiën, die door andere Zendelingen beſtuurd werden. PERU. *Rivier der Amazoonen.*

In 't jaar 1634 was reeds door den Gouverneur van Maynas, aan de Marannon, een Hoofdſtad Borja.

Digitized by Google

PERU. Stad geſtigt, daar deeze den naam aan gaf
Rivier der Amazoonen. van *San Francisco de Borja.* Deeze legt van Jaën de Bracamoros vyftig Mylen ten Noordooſten, volgens de kromte van de Rivier, aan den Mond van de Rivier de San Yago, en dus niet ver van Peru. De Hemelsbreedte was vier Graaden en agtentwintig Minuuten bezuiden de Linie; de Lengte omtrent twee Graaden beooſten de Meridiaan van Quito. Naar de geſteldheid des Lands is dit een taamelyke Stad, hoewel zo Volkryk niet als Jaën, beſtaande de Ingezetenen uit Meſtiezen en Indiaanen: doch als de Hoofdplaats van zulk een groot Land aangemerkt, en als de Verblyfplaats van den Gouverneur van Maynas en de Rivier der Amazoonen, is zy waarlyk zeer gering.

Dorpen. De Hoofdplaats der Zendingen, daar de Overſte zyn Verblyf houdt, is, als gezegd is, het Dorp Laguna, 't welk omtrent veertig Mylen verder, of Ooſtelyker legt. Onder de overige Dorpen, die met naame bekend zyn, telt men 'er aan de Napotwaalf en nog andere twaalf aan de Marannon, dat eigentlyk Zendingen zyn, die reeds lange Jaaren hebben in ſtand geweeſt. Van tyd tot tyd beginnen zig, hier en daar, andere Volkplantingen te formeeren aan de Rivieren, die zig in de Marannon ontlaſten, of een weinig van derzelver Oevers af: alzo verſcheide omleggende Natiën in Vriendſchap en Verſtandhouding leeven met de Spaanſche Zendelingen en met de Inwooners der bekeerde Dorpen, waar mede zy Han-

Digitized by Google

Handel dryven, zo wel als met de Ingezetenen van Borja en Laguna. PERU.

Rivier der Amazoonen.

De Gebruiken en Aart der Natiën, die onder dit Gouvernement behooren, is merkelyk verſchillende, gelyk ook derzelver Taal, hoewel die by veelen niet meer verſchilt, dan de verſcheiderley Tongvallen der algemeene Taale van Peru. De Spraak der *Tameos*-Indiaanen is de moeielykſte om te verſtaan en uit te ſpreeken: die der *Omaguas*, in tegendeel, de gemakkelykſte en zagtſte. Sommigen deezer Indiaanen ſcheenen, voor hunne onderwerping, ook eenig Vernuft te bezitten, hebbende een ſoort van geregelde Samenleeving en gehoorzaamende aan hunne Opperhoofden, *Curacas* genaamd. De *Turimaguas* formeerden zelfs een ſoort van Gemeene Beſt, geveſtigd op de Gronden van Regeering en Staatkundige Wetten. Men wil evenwel dat de Omaguas boven deeze in beſchaafdheid uitmuntten, als de betaamlykheid meer in agt neemende dan hunne Nabuuren en hunne Naaktheid zorgvuldig bedekkende: daar de meeſte Wilden zig verliepen in de grootſte Beeſtagtigheden, zonder denkbeeld van Eerbaarheid of Schaamte. Aart deezer Wilden.

Onder de byzondere Gebruiken van deeze Wilden is dat der laatſtgemelden, hoe beſchaafd ook, zeer zonderling, en zou haaſt het denkbeeld begunſtigen, dat zy afſtamden van de Chineezen of Tartaaren. Zy waanen, naamelyk, dat het een byzondere fraaiheid zy, het Hoofd van vooren hoog te hebben, en om die reden wordt hetzelve, in de jonge Zonderlinge Gebruiken.

Digitized by Google

PERU. *Rivier der Amazoonen.*

Kinderen, aan Voor- en Agterhoofd ſamengedrukt, waar door het van boven uitzet, gelyk ook op de zyden, en plat wordt van vooren en agteren. Dit Gebruik is by hun zo ingeworteld, dat zy andere Natiën, die dit niet doen, den naam geeven van Kalabaskoppen, wordende zelf, deswegen, van de Portugeezen *Cambevas*, dat is Platkoppen, genaamd. Een andere Natie onder deeze Indiaanen is zo verwilderd, dat zy zig in de Lippen, zo boven als onder, in de Neus en in de Kin, Gaten booren, daar zy Vogel-Vederen en Pyltjes van agt of tien Duimen lang, in ſteeken, die hun het aanzien geeven van Baviaanen of ruige, wilde Boſchmenſchen. Anderen onderſcheiden zig door hunne groote Ooren, welke zy weeten uit te rekken, dat de Lellen bykans aan de Schouderen raaken: weshalve men die Natie noemt *Groot-Ooren.* Tot het uitrekken van hunne Ooren maaken zy in de Lel een gaatje, en hangen daar eenig Gewigt in, hetzelve verzwaarende van dag tot dag. Sommigen ſchilderen zig het Lighaam ten deele, anderen geheel. Om kort te gaan, zy hebben veelerley Gebruiken, waar in zy grootelyks van elkander en t'eenemaal van ons verſchillen.

Viſſchen.

Na de beſchryving van deeze groote Rivier, en van de Natiën aan dezelve, kunnen wy niet nalaaten eenig Berigt te geeven van de zeldzaame Viſſchen, die men in derzelver Wateren vindt. Behalve de Krokodillen en Schildpadden, die 'er overvloedig zyn, en waar van de laatſten beter van Smaak ge-

agt

agt worden dan de Zee-Schildpadden, is 'er ook de Zee-Koe of *Manati*, wier Vleesch in lekkerheid by het Kalfsvleesch vergeleeken wordt. Dezelve valt 'er wel drie of vier Ellen lang. Deeze Visch gelykt eenigermaate naar een Rob of Zee-Hond, doch kan niet uit het Water komen, aazende op de Groente die aan de Oevers der Rivieren groeit. Ook heeft het Wyfje Prammen, gelyk de Bruinvisschen, waar mede zy de Jongen zoogt. PERU. *Rivier der Amazoonen.*

De Indiaanen van dit Land hebben geen Netten om te visschen, maar zy maaken of den Visch door middel van zekere Kruiden dronken, of zy schieten hem met Pylen die vergiftigd zyn, welke zy ook op de Jagt gebruiken. Deeze Pylen worden van hun niet met Boogen geschooten, maar door Spatpypen uit den Mond geblazen, en niettemin weeten zy, op den afstand van wel dertig of veertig Schreeden, daar mede zeer net te treffen. Hun Vergift is niets anders dan het Sap van eene buigzaame Twyg, vier Duimen breed, aan beide zyden plat, en bruinagtig van Kleur, welke groeit op Moeraffige plaatsen. Deeze snyden zy aan stukken, en, na dat zy die een weinig gekneusd hebben, kooken zy dezelve in Water, en laaten dan het Vogt verkoelen, 't welk een soort van Lym wordt, waar mede zy de punt van hunne Pylen bestryken, en als die, na eenige Dagen, droog geworden zyn, maaken zy de punt met Speekzel wederom vogtig. Dit Vergift is zo koud van aart, dat het Bloed van Menschen of Beesten, die met zodanig een Pyl Vergiftige Pylen.

ge-

Digitized by Google

PERU. *Rivier der Amazoonen.*

gekwetst zyn, zo 't schynt stolt, en dus het Dier moet sterven. Ondertusschen geeft het zelve aan 't Vleesch geen kwaade hoedanigheid. Het kragtigste Tegengift, dat men weet, is Zout of Suiker, wanneer die, aanstonds na de Kwetzing, gebruikt wordt; doch men kan 'er niet vast op gaan, zo vinnig is dit Venyn.

Geboomte.

De Oevers van deeze Rivieren en de Landen daaromstreeks, zyn begroeid met een menigte Boomen van veelerley soort, veelal hoogstammig en sierlyk gekroond, sommigen wit, anderen rood, anderen bruin, anderen veelkleurig Hout hebbende. Men vindt 'er die Harsten geeven van een aangenaame Geur, anderen die Gommen, andere die lekkere Vrugten uitleveren. Zelfs groeit de Cacao hier rykelyk in 't wilde; gelyk ook *Salsaparille*, Baniljes, en zekere Bast, die men *Clavo* of *Cortex Caryophyllatus* noemt, om dat hy naar Kaneel gelykt, en den Reuk van Kruidnagelen heeft.

Kanoos der Indiaanen.

Hoe verbaazend groot de Boomen aan de Rivier der Amazoonen vallen, kan men besluiten uit de zwaarte van een dooden Stam, welken de Heer DE LA CONDAMINE op den Oever vondt, in de Landen der Portugeezen. Deeze hadt eenen omtrek van vierentwintig en de langte van over de tagtig Voeten, van den Wortel tot de Takken. Zeer gemakkelyk is 't dan te begrypen, dat de Indiaanen 'er Kanoos van kunnen maaken, 't welk uitgeholde Boomstruiken zyn, van veertig of vyftig Voeten lang, doch gemeenlyk vry smal naar

naar de langte, en maar drie of vier Voeten breed. In zulk een Vaartuig, waar mede gemelde Heer en zyn Reisgenoot, MALDONADO, van 't Dorp Laguna afvoeren, zaten de Roeijers van het Voorſteven tot aan het midden, terwyl de Reizigers zig, met hunne Bagagie, in het agter-end bevonden, zynde voor den Regen beſchut onder een langwerpig rond Dak, 't welk van Palmboombladeren gemaakt was, die de Indiaanen konſtig weeten onder elkander te vlegten. Dit Prieel, zegt hy, heeft in 't midden een Opening om Licht te geeven en 'er gemakkelyk in te kunnen komen; doch waar over een Luik ſchuift om het des noods te ſluiten: zo dat die Opening tevens voor Deur en Venſter verſtrekt. Wy zien derhalve, dat dit Vaartuig eenigermaate naar onze Jaagſchuiten geleek. PERU. *Rivier der Amazoonen.*

Onder een groote verſcheidenheid van Boom- en Plantgewaſſen, die men aan deeze Rivier vindt, is ook een Heeſter, welke *Floripondio* genoemd wordt, en in ſchoonheid geen weergaa vindt onder de Europeaanſche Bloemplanten, volgens Pater FEUILLE'E, die 'er verſcheidene in 't Ryk van Chili zag. Het is een Boom van tien of twaalf Voeten hoog, met een ſierlyk ronde Kroon, en langwerpige Wollige Bladeren. Het Bloemſteeltje geeft uit eene lange Kelk een Bloem van zes Duimen lang, die naar een Tregter gelykt, zynde aan 't wyde end met vyf punten ingeſneeden, en een half Voet breed. De aangenaame Reuk, die deeze Bloemen verſprei- Plantgewaſſen.

Digitized by Google

PERU. *Rivier der Amazoonen.*

ſpreiden, is onverbeeldelyk. Daar komt een ronde Vrugt of Bezie van, met klein Zaad. By de Kruidkundigen wordt dit Gewas, wegens de gedaante van Bloem en Vrugt, *Stramonioides* getyteld. Van hetzelve en van een andere Plant, *Curupa* genaamd, maaken de Indiaanen gebruik, om zig een ſoort van Dronkenſchap te bezorgen, welke een Etmaal duurt, en dan zynze als ylhoofdig. De Bladen worden, in Chili, tot rypmaaking der Gezwellen gebezigd, zegt FEUILLE'E.

Veerkragtige Harſt.

Tot veelerley Gommen en Harſten, waar van de Indiaanen gebruik maaken, behoort de *Copal*, welke, in Piſangbladen bewonden, hun tot Kaarſen, Toortſen of Fakkels dient: doch niets is zonderlinger dan de Harſt, genaamd *Cahuchu*, of volgens de Uitſpraak des Lands *Cahoutchou*. Men geeft aan dezelve, nog verſch en week zynde, in vormen zulk een figuur, als men wil, en maakt 'er dus Potten, Fleſſchen en holle Klooten van, die tegen 't Water beſtand en onbreekbaar zyn. Men heeft de *Omaguas* geleerd, daar van gebruik te maaken als Spuiten, geevende 'er de gedaante aan van een Peer, met een klein gaatje, en dan, met Water gevuld zynde, werpen zy hetzelve, door ſamendrukking, ver uit. Zulke Fleſſchen zyn, onder deeze Indiaanen, zeer in agting.

Aapen menigvuldig.

Onder de Viervoetige Dieren, die men in deeze Landen vindt, zyn de Aapen het gemeenſte en ſmaakelykſte Wildbraad voor dat Volk. Geduurende onze Vaart op dee-

Digitized by Google

deeze Rivier, zegt DE LA CONDAMINE, heb ik gezien en hooren ſpreeken van zo veele verſchillende Soorten van deeze Dieren, dat de enkele optelling daar van langdraadig zou zyn. „ Men heeft 'er zo groot als een „ Windhond, en anderen zo klein als een Rot. „ Ik ſpreek niet van die kleine ſoort, welke men „ *Sapajous* noemt, maar van anderen die nog „ kleiner zyn en moeielyk te temmen, lang van „ Haair, glanzig, doorgaans Kaſtanjebruin en „ ſomtyds met vaal gevlakt. Deeze hebben de „ Staart tweemaal zo lang als 't Lyf, den Kop „ klein en vierkant, de Ooren puntig en uit„ ſteekende, niet rond, gelyk de andere Aa„ pen, naar welken zy weinig gelyken, heb„ bende veeleer de houding en 't poſtuur van „ een Leeuwtje. Men noemtze *Pinches* in Mayнas en te Cayenne *Tamarins*. Ik heb 'er ver„ ſcheidene gehad, doch ze niet in 't leven „ kunnen houden. Dat gene, 't welk de Gou„ verneur van Para my preſent deedt, was „ Zilverkleurig met blond Hoofdhaair, en een „ bruine Staart; het hadt de Ooren, Wangen „ en Snoet zo hoog Vermiljoen rood gekleurd, „ als of het geſchilderd was. Dit Diertje bragt „ ik levendig tot digt aan de Kuſt van Vrank„ ryk, wanneer het, door de koude van 't „ Klimaat waarſchynlyk, geſtorven is, en ſe„ dert heb ik het in *Spiritus* bewaard."

PERU. *Rivier der Amazoonen.*

Daar zyn, in dit Land, nog wel veele andere Gedierten, doch meeſt zodanigen, als men elders in Amerika ontmoet: gelyk verſcheide Soorten van Wilde Zwynen en Konynen, Stekelvarkens, Luiaarden, Mieren-

Slangen.

PERU. ren-Eeters, Armadillen en veele anderen; gelykerwys in de Boſſchen van Peru. Men vindt 'er ook Ratelſlangen, die zeer Vergiftig zyn, en Koraalſlangen, wegens de levendigheid en verſcheide mengeling van hunne Kleuren merkwaardig. Doch het allerzeldzaamſte is een ongemeen groote Slang, die in deeze Landen zo wel als aan de Oronoko en in Nieuw Spanje gevonden wordt, ſchynende zeer veel naar den zogenaamden Buffelſlang, dien men ook in Afrika heeft, te gelyken. Hy valt ſomtyds vyfentwintig of dertig Voeten lang en meer dan een Voet dik, naar de Indiaanen verzekerden, die hem noemden *Yacu Mama*, of Moeder der Wateren; als zig doorgaans in of aan de groote Meiren onthoudende, die de Marannon, door haare Overſtroomingen, *binnens*lands formeert. Dus is 't dan ook niet ongeloofbaar, dat door denzelven Dieren, van taamelyke grootte, kunnen verſlonden worden: maar dat hy Menſchen of Beeſten door zynen Adem naar zig zou trekken, houden wy voor fabelagtig.

Rivier der Amazoonen.

Gevogelte. Door de groote Vledermuizen, die het Bloed zuigen uit Paarden, Muilezels en Menſchen zelf, terwyl zy ſlaapen, is te Borja en op verſcheide andere Plaatſen het Rundvee, 't welk 'er de Zendelingen gebragt en aangefokt hadden, geheel vernield. Onder 't Gevogelte heeft men 'er byna geen, dat aangenaam zingt: maar veelen die door een ſierlyke verſcheidenheid en luiſter van Kleuren praalen in hunne Vederen, gelyk ontelbaare

baare Pappegaaijen en Parkieten, van welker Pluimagie de Indiaanen ook eenige Werkſtukken maaken, doch op ver naa zo konſtig noch zo net niet als de Mexikaanen. Zy weeten de Kleur van Pluimagie te veranderen in een levendige Vogel. Men heeft 'er Condors, Trompetvogels, Toukans en veelerley anderen. PERU. *Rivier der Amazoonen.*

Men wordt in 't Land der Omaguas en verder langs de geheele Rivier, op een onverdraaglyke manier geplaagd van Muggen en veelerley ſoort van Vliegende Inſekten, zo dat de Indiaanen zelfs niet kunnen ſlaapen, zonder zig te bedekken met een Kleed of Paviljoen. Op ſommige tyden en plaatſen is men als met een Wolk van zulke Vliegen omringd. Dit duurt tot geheel digt aan den Uitloop van de Rivier, beneden de plaats, alwaar de Xingu in dezelve valt, en de Rivier zig Noordwaards wendt; want daar was men 'er aan de regter zyde, in 't afvaaren, van bevryd: waarſchynlyk, zo de Heer DE LA CONDAMINE oordeelt, om dat zy door den Ooſten Wind naar den anderen Oever gedreeven werden. Muggen.

Zonderling is 't, dat men in het Land aan de Rivier der Amazoonen, beneden Borja, naauwlyks een Steen vindt. Dit maakt de zeldzaamheid nog grooter, van die Groene Steenen, bekend onder den naam van *Steen der Amazoonen.* Men heeftze weleer voor een groot Middel gehouden, tegen den Steen in de Blaas, het Nieren-Kolyk en de Vallende Ziekte; zo dat 'er zelfs een Werk over uitgegeven Steen der Amazoonen.

Digitized by Google

PERU. *Rivier der Amazoonen.*

is, waar in deeze Steen genoemd wordt *Pierre Divine*. Men twyfelt thans niet of zy zyn afkomſtig uit dit Land: maar het onbegrypelykſte is, hoe de Indiaanen 'er verſcheiderley figuuren aan hebben kunnen geeven; daar deeze Steen zo hard is, dat hy den Vyl weerſtand biedt. Hierom hebben ſommigen zig verbeeld; dat zy 'er maakten door uitdrooging van 't Slyk der Rivieren. Hedendaags is deeze groene Steen in dat Land zeer zeldzaam, niet minder dan de ronde Smaragden of Turkoiſen, gepolyſt en met twee Gaten doorboord, die aan de Rivier van San Yago, of aan *Rio d'Esmeraldas*, veertig Mylen van Quito, in het Gouvernement van Atacames, gevonden worden, geevende, met verſcheide andere Gedenkſtukken, een blyk van de ſchranderheid der oude Peruviaanen.

Vlak Land.

Het Land moet, in de binnenſte deelen van Amerika, daar deeze Rivier door ſtroomt, zeer vlak zyn: want de Heer DE LA CONDAMINE zag, in twee Maanden tyds, dat hy deeze Rivier afvoer, dat is van de Plaats der Inſcheeping byna, of van die gevaarlyke Engte by Borja, af, welke *Pongo de Manſericha* genoemd wordt, niets, dat naar een Berg of Heuvel geleek. De eerſte Bergen die hy zag, bevonden zig ongevaar honderd Mylen van de Ooſtzyde van Zuid-Amerika of van Kaap *del Nord* af, benoorden de Rivier, en maaken een reeks van Gebergten uit, welke Ooſt- en Weſtwaards ſtrekt.

Bergen der Amazoonen.

Geen bekwaamer plaats, dan deeze onbekende Bergagtige Landſtreek, was 'er uit te vin-

Digitized by Google

vinden voor een Wykplaats der Amazoonen, welker beſtaanlykheid volgens dien Franſchman beveſtigd wordt door de Overlevering des Lands, die onder veele Natiën van rondsomme, zegt hy, welke elkander nooit gezien hebben, plaats heeft. Ook wil hy, dat dit Denkbeeld reeds by de Indiaanen was, voor dat zy met de Spanjaarden geſproken hadden: doch men weet, dat zulke zaaken moeielyk te onderzoeken zyn. PERU. *Rivier der Amazoonen.*

Op gelyke Overlevering beruſt het, dat benoorden de Rivier der Amazoonen, in de binnenſte deelen van Amerika, in 't byzonder aan de *Yupura*, nog Indiaanen zouden huisveſten, die hunne Gevangenen op-eeten. Zulks merkte Mr. DE LA CONDAMINE aan, toen hy zig bevondt te *Pevas*, dat hedendaags, zegt hy, de uiterſte Zending is der Spanjaarden, aan de Marannon, beſtaande uit een Verzameling van Indiaanen van verſcheide Natiën, waar van ieder een byzondere Taal ſpreekt, zo dat zy dikwils elkander niet verſtaan kunnen. 't Elendig overſchot van eene Natie, die door gemelde Wilden is uitgeroeid en vernield, beſtaat ſomtyds maar uit twee of drie Huisgezinnen. Onder de Bekeerlingen, egter, is de Spaanſche Taal in de Spaanſche, de Portugeeſche Taal in de Portugeeſche Zendingen, zo veel mooglyk, in gebruik gebragt. Menſchen-Eeters.

Te *San Paolo* komende, zegt de gemelde Heer, zagen wy in plaats van Huizen en Kerken van Riet, Kapellen en Gebouwen van Steen, met Kalk gemetzeld en de Muuren zindelyk gewit. Niet minder ſton-

Digitized by Google

PERU. *Rivier der Amazoonen.*

den wy verwonderd, de Indiaanſche Vrouwen, van deeze Woeſtenyën, in 't midden van Zuid-Amerika, Hembden van Linnen te zien draagen, en Koffers in Huis te hebben met Sloten, als ook Spiegeltjes, Meſſen, Schaaren, Kammen, Naalden en verſcheide andere Snuiſteryën van Europa, welke zy te Para koopen, wanneer zy derwaards de Cacao brengen die zy, aan de Oevers van de Rivier van zelf groeijende, inzamelen. Deeze Handel met de Portugeezen geeft aan de Indiaanen, en de Zendelingen onder hun, een zwier van welleevendheid, waar door men, in den eerſten opſlag, deeze Zendingen onderſcheidt van die der Spanjaarden opwaards aan de Marannon, die geen Handel dryven met de Portugeezen nederwaards, en niet dan met veel moeite het noodigſte bekomen kunnen van Quito, daar zy door de Andes meer van afgeſcheiden zyn, dan door een Zee van duizend Mylen.

Ik zal van deeze Zendingen der Portugeezen aan de Rivier der Amazoonen, nader ſpreeken in de beſchryving van *Braſil*, en het overige van Peru vervolgen in het TWEEDE DEEL.

Bladz. 141, en elders zyn de Piaſters of Stukken van Agten op Kroonen van twee Hollandſche Guldens gerekend, volgens derzelver Waarde in Spanje (zie bl. 133): maar in de Weſtindiën doen zy omtrent, en in Peru meer dan een Ryksdaalder. Zie bladz. 597.

Bladz. 329. Reg. 3. te dugten heeft. *Voeg by.* Ten zy men verder Zuidwaards, en naar Lima wil zeilen.

Bladz. 381. Reg. 7. *Voor* Amerika. *Lees* Afrika.

BLAD-

Digitized by Google

BLADWYZER.

A.

Aapen menigvuldig aan de Rivier der Amazoonen. 670. Zeer groote in Peru. 564
Aardbeevingen geweldig in eenige deelen van Nieuw Spanje. 186. Ook in Popayan en waarom. 428, 432. Gemeen in de Provincie van Quito. 577. Verwoestingen daar door aangeregt. 613, 617
Acapulco. Voornaame Stad in de Provincie van Mexico aan de Zuidzee. 138. Haar Koophandel op Peru. 139. Galjoenen op de *Manilles*-Eilanden vaarende. 140. Algemeene Markt of Kermis, by derzelver aankomst. 142. Slegte Lugts-Gesteldheid van de Plaats. 144
Acasabatlan. Stad in Vera Paz. 200
Acatalco. Zie Guatalco.
Acaxatla. Stad in Nieuw Spanje. 189
Advokaat-Peeren Boom. 336
Afgodery der Wilden in Amerika. 111, 157, 170. Afgodische Indiaanen aan de Grenzen van Quito. 584
Almeria in Nieuw Spanje. 157
Almirante. (Baay *del*) 224
Amapalla (Baay van) aan de Zuidzee. 191
Amazoonen. (Rivier der) 654. Naamsreden. 655. Andere Naamen. 657. Haar Loop. 658. Sluisagtige Engten. 659. Breedte. Eb en Vloed daar in. 660. Uitloop. 661. Land aan dezelve. Zendingen der Jesuiten. 662. De Wilden bekeerd. Hunne Aart en zonderlinge Gebruiken. 665. Wooningen. Dorpen, enz. 664. Gedierte aan deeze Rivier. 666. Geboomte. 668. Plantgewassen. 669. Menigte van Aapen. 670. Gevogelte. 672. Vlak Land. 674. Bergen der Amazoonen. 675
Amerika. Deszelfs Naams-oorsprong. Gelegenheid. 1. Uitgestrektheid. 3. Ontdekking der Westindische Eilanden door Columbus. 4, enz. Ontdekking van de Vaste Kust, door hem. 23. Zuid-Amerika nader ontdekt door Americus Vesputius. 31. Noord-Amerika ontdekt door Cabot. 32. 't Vaste Land in bezit genomen. 33. Straat of Doortogt naar de Zuid Zee gevonden. 34. De Lugts- en Landsgesteldh. van dit Wereldsdeel. 35. Bergen, Meiren en Rivieren. 37. Zeeboezems, Baaijen, Inhammen. 39. Goud, Zilver en Diamantmynen. 39, 40. Vrugten des Lands. 40, 41. Dieren, Vogelen en Visschen. 42. Ingezetenen. 43. Derzelver Aart en Eigenschappen. 44. Godsdienst der Indiaanen in de Westindiën. 45. Domheid der Zuid-Amerikaanen. 47. Armheid van

Digitized by Google

BLADWYZER.

Taal. 48. Oorſprong der natuurlyke Inboorlingen van Amerika; miſſchien, uit alle de drie andere Wereldsdeelen. 49, 50. Tegenwoordige Ingezetenen. 53. 54. Verdeeling van Amerika onder de Mogendheden van Europa. 54, enz. Order der beſchryving. 56. Kort Begrip van de Hiſtorie en Verovevering en Bezitneeming van een gedeelte van Amerika door de Spanjaarden. 57, enz. Spaanſche Tyranny aldaar gepleegd. 102, enz. Staat van Mexiko of Nieuw Spanje. 112, enz. Staat van Nieuw Mexiko en California. 242, enz. Staat van Tierra firme, in het Noordelykſte van Zuid-Amerika. 294 enz. Staat van Peru in 't algemeen en van de Provincie van Quito in 't byzonder; waar onder 't Land aan de Rivier der Amazoonen. 451, enz.

Amerikaanen (natuurlyke), Wilden genaamd, hunne Eigenſchappen in 't algemeen en in 't byzonder. Zie Wilden. Domheid der Zuid-Amerikaanen. 47. Hunne Armheid van Taal. 48. Oorſprong der Amerikaanen in 't algemeen, onderzogt. 49

Andes een Bergreeks van groote uitgeſtrektheid, in Zuid-Amerika. 36. Zy eindigt in het Noordelyk gedeelte 394, 423. Haare geſteldheid in Peru. 453. Gevaarlyke Wegen daarover. 559. Koude der Sneeuwbergen. 569. Verblyf der Franſche Sterrekundigen daar op. 568

Anson. (Lord) Zyne Verrigtingen tegen Peru. 480

Antioquia. Vaſtigheid *in* Popayan. 444

Apaches. Een ſoort van Wilden in Nieuw Mexico. 245, 254. Andere Natiën van Wilden aldaar. 246, enz.

Aranaka. Zie Oronoko.

Atacames. Gouvernement tot de Audientie van Quito behoorende. 645. Dorpen daar in vervat. 646

Audientiën of Koninglyke Geregtshoven, drie in Nieuw Spanje. 124. Een van geheel Tierra firme, te Panama geveſtigd. 324. *Geſteldheid van* die Geregtshoven. 325. Audientie van Quito, in Peru. 591

Aves. Eiland aan de Kuſt van Caracques. 398

Azogues of Kwikzilver-Mynen. 642

B.

Baard. De Indiaanen van Peru krygen geen Baard. 516

Baay van Panama. 333. Baay van Carthagena. 376

Baba. Baljuwſchap van Guayaquil. 624

Bababoyo aan de Rivier. 623

Bagre. Een ſoort van Viſch. 629

Balboa (Vasco Nunez de) neemt de Vaſte Kuſt van Amerika eerſt in Bezitting, voor de Kroon van Spanje. 33

Balſem van Peru. 52[illegible]

Digitized by Google

BLADWYZER.

Balza's. Een soort van Vaartuigen, der Indiaanen, van Peru. 626. Zeldzaame Zeilagie. 627
Bananas of Pisangboom. 339
Baniljes. Waar die voornaamelyk geteeld worden, in Nieuw Spanje. 165
Barometer. Weinig verandering in de hoogte van de Kwik te Quito, enz. 644. Waarneemingen met denzelven, omtrent de hoogte van eenige Plaatsen. 643
Bastimento Eilanden. 307
Beeren (Vangst der) in Peru. 522
Begraafnisplegtigheden onder de Wilden op *California*. 279. Rouwbedryf der Peruviaanen. 521
Bejuques of buigzaam Twyg op de Bergen groeijende, dat tot samenbinding van Gebouwen en Vaartuigen gebruikt wordt. 565, 578
Bergen van verbaazende hoogte in Zuid-Amerika. 36, 37. Bergrichel op de Land-Engte of *Isthmus*. 299. Sneeuwbergen. 453. De *Chimborazo*. 563. De *Pichincha*. 568. De *Cotopaxi*, en deszelfs Vuurbraakingen. 575. Vergelyking van de hoogte deezer Bergen. 575, 587
Bergpaarden in Peru. 531
Blanco. Eilandje. Leguaanen aldaar. 405
Bloemen in Peru. 549. Bloemen zeer lekker van Reuk. 600. Zeker schoon Bloemgewas, *Floripondio* genaamd. 669
Bobo. Zekere Visch in Nieuw Spanje. 200
Borja. Hoofdstad van Maynas. 663
Bracamoros. (Jaën de) Stad in Peru. 651. Tabakteeling aldaar. 652
Brandende Bergen zyn 'er verscheide in Nieuw Spanje. 186, 217, 219, 220. Inzonderheid in Peru, 453. en in de Provincie van Quito. 575
Brandewyn drinken is zeer gemeen te Carthagena: 370. Ook in Peru. 503
Brood van Cassava onder de Negers in gebruik. 365. Land-Brood van de Pisang te Guayaquil. 636
Buen-aventura. Baay of Haven aan de Zuidzee. 445

C.

CABOT. De Eerste ontdekker van Noord-Amerika. 32
Cacao-Nooten by Carthagena vallende. 363. Cacao-Plantagiën aan de Kust van Caracques. 396. Cacao-Boomen in sommige deelen van Peru menigvuldig in't wilde groeijende. 624
Cachimies. Zekere Natie op Californie. Haar Geloof. 273
Caciquessen. Haar Kleeding. 514
Caledonia. (Baay *la*). 302
CALIFORNIA door de Spaanschen ontdekt. 101. Deszelfs Uitgestrektheid. 259. Lugts- en Landsgesteldheid. 260. In-

Digitized by Google

gezetenen. 261. Boomen en Vrugten. 262. Dieren. 263. Geaartheid der Wilden aldaar. 264. Hunne Geſtalte. 265. Wooningen en Kleeding. 267. Huwelyksplegtigheden. 270. Dansfeeſten. 271. Godsdienſt en Geloof volgens de Jeſuiten. 272, 273. Prieſters en derzelver Bedryven. 274. Feeſten. 276. Manier van Geneezing. 278. Begraafniſſen. 279. Geſteldheid van byzondere Plaatſen. 280, enz. Spaanſche Volkplanting by Kaap St. Lukas. 283. De Weſtkuſt opgenomen. 285. De Ooſtkuſt. 288. Paarlviſſcheryën. Zout-Eilanden. 289. Wilden van California. 290. Walviſch-Straat. 291. Sterke Vloed en Ebbe in de Inham of Vermiljoen-Zee. 292. Eilanden aan de Kuſt. 293

Campeache. Zie *Kampêche.*

Capiro. Gebergte by Porto-Bello. 315

Caraccas of Caracques. Stad en Landſtreek. 393. De Zee-Kuſt. 394. Haare goede Lugtsgeſteldheid. 395. Cacao-Plantagiën aldaar. 396. Eilanden aan die Kuſt. 398

CARTHAGENA (Provincie van) in de Weſtindiën. 350. De Stad. 351. Hiſtorie derzelve. 352. Haare Verovering door de Franſchen. 353. Vrugtelooze aantaſting door de Engelſchen. 354. Tegenwoordige Geſteldheid. 356. Regeering. 358. Landziekten. 359, enz. Vrugten daar vallende. 362. Geboomte. 364. Brood, enz. 365. Ingezetenen. 366. Kleeding der Blanken 367. Gewaad der Vrouwsperſoonen. 368. Aart der Inwooneren. 369 Hunne Gewoonten. Brandewyn drinken. 371. Tabak rooken. 373. Lykplegtigheden. 374. Gedierte daaromſtreeks. 375. De Baay. 376. Het Zee-Gat. 377. Koophandel der Galjoenen. 378. Dagelykſe Handel. 379. 't Omleggende Land. 381

St. Catharina. Eiland aan de Kuſt van California, in de Zuidzee. 280

Cauca. (Rivier) Plaatſen aan dezelve. 444

Cayambe. Dorp of Parochie in Quito. 610

Ceibo. Een ſoort van Boomwol in Peru. 638

Cerros. Eiland by California. 287

Chaco of Chalco. *Stad in 't Mexikaanſch Gebied.* 145

Chagres. Rivier. 317. Kaſteel en Stad aan dezelve. 319. Men vaart 'er langs van Porto-Bello naar Panama en terug. 320. Aantaſting en verovering door de Engelſchen. 318, 319

Chapala. Meir in Nieuw Spanje. 178

Chapetons. Welk Volk in Amerika. 359, 366, 597. Ziekte genaamd *Chapetonnade.* 370

Cheapo of *Chepo.* Rivier. 343

Chepelio. Vermaakelyk Eiland in

Digitized by Google

in de Baay van Panama. 334
Chequetan (Haven van) aan de Zuidzee. 179. De Engelſche Vloot ververſcht zig aldaar.
CHIAMETLAN. Provincie van Nieuw Spanje. 235. Haare Hoofdſtad en andere Steden. 236
CHIAPA. Provincie van Nieuw Spanje. 193. Haar Gedierte. 194. Handel. 195. Voornaame Steden. 196
Chicha. Een ſoort van Bier by de Indiaanen in gebruik. 512
Chimbo (Diſtrikt van) in Quito. 617
Chimborazo. Sneeuwberg in de Provincie van Quito in Peru. Deszelfs hoogte met die van andere Bergen vergeleecken. 574. Verſchil daar omtrent. 587, *Aant.*
Chirimoya. Zeer lekkere Vrugt te Quito in Peru. 600
Chiriquita. 225
CHOCO. Landſchap van Zuid-Amerika. 422, 429, 437
Chokolade. Derzelver nuttigheid. 363. Zy is zeer veel in gebruik te Carthagena. 370. Men gebruiktze zeer weinig in Peru. 652
Chontales. Bergen dus genaamd. 192
CIBOLA. Landſtreek van Nieuw Mexico. 249
CINALOA. Provincie van Nieuw Spanje. 239
Ciudad-Real. Hoofdſtad van Chiapa. 196
Ciudad de los Reyes. 385
Coban. Hoofdſtad van Vera Paz. 200
Colima. Stad aan de Zuidzee. 179
COLUMBUS ontdekt de Weſtindiën. 4. Zyn Eerſte Reistogt derwaards. 9. Ontdekking van de *Babama* Eilanden. 10. van *Cuba* en *Hiſpanjola* 12, 13 Zyn terugreis naar Spanje. 15. Tweede Togt. 17. Zyn tweede komſt op Hispanjola. 19. Goud aldaar gevonden. 20. Ontdekking van *Jamaika*, door hem. 21. Zyn derde Togt. 22. Ontdekking van de *Vaſte Kuſt*. 23. Hy wordt gevangelyk naar Spanje opgezonden. 24. Zyn Ontſlag en Vierde Togt. 26. Ontdekking van *Mexico* 27. Zyn Komſt te *Porto Bello*. 28. Zyn Dood. 30. Grafſchrift 't zyner Eere. 31
Comajagua. Hoofdſtad van de Honduras. 209
Compoſtella. Stad in Nieuw Spanje. 234
Conception, (Rivier *de*) in Tierra firme. 305
Conchenilje-Plant groeit in Nieuw Spanje. 155. Zy valt 'er overvloedig. 159. Deszelfs teeling in Peru. 535, 537
Condor of Grypvogel in Peru. 580
Coro. Hoofdſtad van Venezuela. 391
CORTEZ (FERNANDO) afgevaardigd tot verovering van 't Ryk van Mexico. 59. Hy landt op de Kuſt en behaalt op de Indiaanen de Overwinning. 62. Hy ontvangt de Gezanten van den Keizer van Mexico. 65. Maakt Verbind-

Digitized by Google

teniſſen met eenige Natiën. 69. 73. Hy komt in 't Mexikaanſch Gebied en nadert de Stad Mexico. 76. Wordt als Vriend aldaar ontvangen en ingenomen met zyne Krygsmagt. 78. Misverſtand. De Keizer in hechtenis geſteld. 82. Zyne BarbaarſcheWreedheid veroorzaakt een Samenzweering. 84. Hy trekt in ſtilte uit de Stad, met groot verlies; doch levert de Mexikaanen, die hem vervolgd en bezet hadden, een Veldſlag, die zyne Zaaken redt. 91. Hy neemt Mexico weder in en maakt 'er groote Buit. 95. Wegens zyne Wreedheden naar Spanje opgezonden, 99. komt wede terug en tragt vrugteloos Ontdekkingen te doen op de Zuidzee. 101

COSTA RICA. Provincie van Nieuw Spanje. 221. Ryke Mynen aldaar.

Cotopaxi. Gebergte in Peru. Deszelfs geweldige Vuurbraakingen. 575

Coya of *Coymba.* Een zeer gevaarlyk Inſekt. 432

Creolen. Welk Volk in Amerika. 120. Zy vermengen zig met de Indiaanen. 443. Hunne Aart, Levensmanier, enz. in Peru. 497, enz.

Cubagua. Eilandje. 403

Cuca of *Coca.* Een zeldzaam Kruid, dat gekaauwd wordt van de Negers. 434

Cuenca. (Diſtrikt van) 639. De Stad. 640. Aart der Ingezetenen. 640

CULIACAN. Provincie van Nieuw Spanje. 238

Cumana. Stad in Nieuw Andaluſie. 401

Cuzcatlan. Stad in Nieuw Spanje. 191

D.

Dadelboom van verſcheide Soorten. 364

Dansfeeſten der Californianen: 271. der Indiaanen van Peru. 519. Dansfeeſten te Carthagena. 373

Dantes. Zeker Dier in Nieuw Spanje. 198. Het groote Beeſt dus genaamd, in of aan de Grenzen van Peru. 653

DARIËN (Land van) in 't byzonder Tierra firme of 't Vaſte Land genaamd, en waarom. 294, 298 Deszelfs Bergen. 299. Volkplanting der Schotten aan de Rivier Dariën. 300. De Noordkuſt. 301. Baay en Goud-Eiland. 302. Klippige Oevers. 303. *Samballoes* Eilanden en andere Plaatſen. 304, enz. Zie PORTO BELLO, PANAMA, enz.

Daule. Baljuwſchap van Guayaquil. 625

Diamanten. Zie Edele Steenen.

Doop onder de Wilden van Amerika. 168

Dronkenſchap zeer gemeen onder de Indiaanen van Peru. 519

Duizendbeenen van verbaazende grootte. 376

Durango. Stad in Nieuw Spanje. 237

Digitized by Google

BLADWYZER.

E.

Edele Steenen (Verſcheiderley) vallen in Amerika. 40, 378, 553
Edues. Zekere Natie op California. 269
Ezels (Wilde) in Quito. 609

F.

Filippynſche Eilanden. Zie Manilha.
Foripondio Zeer ſchooneBloemheeſter. 669
Fonſeca. (Baay van) 191

G.

Gallinazo. Een ſoort van Gier, in Peru. 630
Geboomte van Amerika. Verfhoutboomen in de Sp. Weſtindiën. 208. Vrugtdraagende Boomen op de Eilandjes in de Baay van Panama. 335. Cacao-Plantagien, enz. Zie Cacao. Mangles of Timmerhout-Boomen. Zie Mangles, enz., enz. Vernisboom. 441. Stamdooder. Zie *Matapalo.* Veelerley Geboomte aan de Rivier Marannon of der Amazoonen. 668. Zie verder Plantgewaſſen.
Gedierte van Amerika in 't algemeen. 42. Van Nieuw Spanje in 't byzonder. 123. Groote Slangen. 194, 214. Leguaanen. 227. Purperviſch. 222. Wilde Dieren op California. 263. Venynige te Porto Bello. 315. Verſcheurende Dieren. 375. Schildpadden. 405. Kemelſchaapen in Peru. 527. Groote Aapen. 565. Kaymans of Krokodillen. 629. Wild Gedierte beooſten de Andes. 653. Aapen, Vledermuizen, enz. aan de Rivier der Amazoonen. 670
Geeſtelyken. Ongeregeld Gedrag derzelven in Peru: 497. 504. in Mexico. 133
Geneesmiddelen (zeldzaame) by de Indiaanen van Nieuw Spanje, in gebruik: 1, 7. tegen Vergift in 't algemeen. 179. Manier van Geneezing der Prieſteren op California. 278. Geneeskragtige Kruiden in Peru, by de Indiaanen in gebruik. 545. Hun Geneesmiddel tegen de Koorts. 512
Geſteenten van Amerika. 40. Zie Smaragden, Graveelſteenen, enz. Steen der Amazoonen.
Gibraltar. Dorp aan 't Meir Maracaibo. 391
St. Gilles. (Baay van) 209
Golfo dolce. Haven in de Spaanſche Weſtindiën. 186, 225
——— Een Meir aan den Golf van Honduras. 199
—— *de las Salinas.* 221
Gorgona Eiland aan de Kuſt van de Zuidzee. 448. Zwaare Regens aldaar. 449. Paarlviſcheryën aldaar. 450
Goud-Eiland aan de Kuſt van Tierra firme. 302
Goudmynen in de Zuidelyke deelen van Nieuw Spanje. 226. Nieuwe in 't Noordelyke

Digitized by Google

ſte gedeelte ontdekt. 230. Geſteldheid der Goudmynen. 118. Ryke in de Provincie van Coſta Ricca. 221. Mynen van Santa Maria, by Panama. 331. Goudmynen, die zeer ryk zyn, en menigvuldig in Popayan. 435. Die van Peru in verval. 644. Men vindt 'er nogthans Goud. 652
Goudrivier by Panama. 333
Goudzoekery in de Rivieren van Tierra firme. 330. Manier om het uit de Erts te haalen. 332. Soorten van Goud. 332. Het wordt uit den Grond gegraven in Popayan: 435. en door enkele Waſſchingen gezuiverd 436. doch is ſomtyds vervalſcht of vermengd met andere Metaalen. 437, 440
Gracias a Dios. Stad in de Honduras. 211
Grafplaats der Onderkoningen van Mexico. 137
Granada. Stad in Nieuw Spanje. 218
Graveelſteenen in Nieuw Spanje. 231
GUADALAJARA (Audientie van) in Nieuw Spanje. 229. Landsgeſteldheid. 230. Ingezetenen. 231. Verdeeling. 232
GUADALAJARA. (Provincie van) Derzelver Hoofdſtad. 232
la Guaira of *Gujara*, aan de Kuſt van de Caracques. 392
Guano's of Leguaanen. 227, 228
GUASTECA. Provincie in Nieuw Spanje. 181
Guatalco. Stad en Haven aan de Zuidzee, in Nieuw Spanje. 162
GUATIMALA (Audientie van) in Nieuw Spanje. 182. Haare Verdeeling in agt Provinciën. 183
GUATIMALA. (Provincie van) Haare Uitgeſtrektheid. 183. Ingezetenen. Overvloed van Vee. 184. De Hoofdſtad en andere Steden. 185
GUAXACA. Provincie van Nieuw Spanje. 159. Haare Hoofdſtad. 160. Vrugtbaare Valey. 161
GUAYAQUIL. (Diſtrikt van) Deszelfs Baljuwſchappen 618. Zeekuſt, Baaijen, Havens. 622. Menigte van Cacao-Boomen. 624. De Rivier. 625. Wooningen op den Oever. 626. Vaartuigen. Viſchery der Indiaanen. 627. Kaymans of Krokodillen. 629
GUAYAQUIL. (Stad in Peru). Haar legging. 631. Gebouwen, Forten. 632. Ingezetenen. 633. Slegt Klimaat. 634. Ziekten aldaar. 636. Spyſen Drank. 637. Handel der Stad. 638
Guevitlan aan de Zuidzee. 193

H.

HAmbato. Volkryk Vlek in Quito. 617
St. Helena. Kaap aan de Zuidzee.
Heybergen in Peru. 454. Gedierte en zeldzaame Gewaſſen aldaar. 564, 579. Lugtverſchynzels. 581. Verſchanzingen, Paleizen, Tempels der Indiaanen op dezelven. 582, enz.
Hit-

Digitized by Google

BLADWYZER.

Hitte. Waarneemingen omtrent den trap derzelve in de Sp. Weſtindiën. 348. Zy is ongemeen groot in de Valeijen van Peru. 456. Inzonderheid in de laage Landen aan de Rivieren. 634

Honda. (Baay) 224

Honden (Ziekte of Peſt der) in Peru of Quito. 607

HONDURAS. Provincie van Nieuw Spanje. 201. Landsgeſteldheid. 202. De Golf van dien naam. Verfhout-Kappery der Engelſchen aldaar. 203, enz.

Huwelyksplegtigheden der Californianen: 270. onder de Indiaanen in Peru. 525

I.

d' Ibarra (San Miguel). Distrikt in de Provincie van Quito. 608

Indiaanen van Nieuw Spanje zyn meeſt uitgeroeid door de Spaanſchen. 107, 111. Aart der Mexikaanen. 122. In Nieuw Mexico en Noorderlyker leeven de meeſten nog in Vryheid en onafhangelyk. 245. Op California zyn veelen zeer woeſt en beeſtagtig wild. 290. In Tierra firme zyn de meeſten nog onverheerd. 297. Hunne Aart in de Provincie van Carthagena: 350. te Rio de la Hacha: 386. aan de Oronoko-Rivier: 412. in Nieuw Granada. 417. Bergvolk in Popayan. 425, 442. Indiaanen van Peru, hoe door de Spaanſchen t'ondergebragt. 474. Rebellie derzelven gedempt. 479. Onlangſe Opſtand derzelven. 483. Middelen vrugteloos daar tegen aangewend. 487, 490 Hunne Geaartheid. 491. Mishandeling door de Sp. Regeering. 494. Hunne Ziekten. 511. Hunne Spys en Drank. 512. Kleeding. 513. Geſtalte. 515. Zy krygen geen Baard. Hunne Luiheid. 516. Wooningen. 517. Huisdieren. 518. Spel, Dronkenſchap, Dansfeeſten. 519. Rouwbedryf 521. Stoutmoedigheid. 522. Overgeloovigheid. 523. Taal. 524. Huwelykszaaken. 525. Overſpel en Bloedſchande. 526. Zy zyn in de kragten van veele Kruiden kundig. 546. Men vindt 'er veelen die Wild, Oorlogszugtig en Afgodendienaars zyn, aan de Grenzen van Quito. 584. Zy zyn op de Viſchvangſt geſleepen. 620. Hunne manier van Viſchen op de Rivier van Guayaquil. 627. Veelen zyn door de Jeſuiten tot bekeering gebragt aan de Rivier der Amazoonen. 662. Hunne Dorpen. 664. Aart en zonderlinge gebruiken. 665. Manier van Viſſchen met Vergiftige Pylen. 667. Kanoos. 668

INCAS. Keizers van Peru. Zie YNCAS.

Inſekten (gevaarlyke) in Zuid-Amerika. 432, 605

S. Iſle-

Digitized by Google

BLADWYZER.

S. Iſtevan del Puerto. 182
Iſthmus van Darién of Tierra firme. 298. Deszelfs Klippige Oevers. 303. Indiaanſche Volkplantingen aan de Kuſt. 308. Reisweg 'er door heen. 320

J.

Jaën. Gouvernement tot de Audientie van Quito behoorende. 651
S. Jago de los Valles. 182
——— de Guatimala Hoofdſtad der Provincie. 185. Haar Handel, Regeering, Rykdom 187. Vuurberg in de nabuurſchap. 186
——— in de Honduras. 212
ſt. Jans Stad in Nieuw Mexico. 255
Jeſuiten. Hun gedrag omtrent de Indiaanen van Zuid-Amerika. 493. Hunne Zendingen aan de Rivier der Amazoonen. 662
ſt. Joris d'Olancho. 212
ſ. Juan d'Ulloa. Een Fort of Kasteel te Vera Cruz. 156
——— of St. Jan de Cinaloa. 240
Jucatan. Provincie van Nieuw Spanje. 167. Lugts- en Landsgeſteldheid. Inboorlingen. 168. De Hoofdſtad. 169

K.

Kaas wordt menigvuldig gemaakt en gebruikt in Quito 602
Kakau. Zie Cacao.
Kampêche. (Baay van) 170. Verfhout-Hakkery der Engelſchen. 171
Kaneel van Quixos in Peru. 649
Karmelieten-Klooſter buiten Mexico. 136
Kaskaril valt in Peru. 543
Kinaboom in Peru. 538. Soorten van Kina. 540. Inzameling. 541. Nieuwe Kinaboomen. 542. Vervalſching van de Kina. 543
Kinderziekte onder de Indiaanen van Peru kwaadaartig. 511
Kleeding der Spanjaarden te Carthagena: 367. te Quito. 596. Die der Indiaanen in Peru. 513
Klimaat (ſlegt) op veele plaatſen in de Spaanſ. Weſtindiën: 116. te Acapulco: 144. te Vera Cruz. 155. in Tierra firme: 296. te Porto Bello in 't byzonder: 316. ook te Panama. 347. te Carthagena niet minder. 359. Veranderlyk in Popayan. 424. Zeer Regenagtig aan de Kuſt van de Zuidzee. 449. Droog in Peru. 456. Gemaatigd te Quito. 603. Zeer koel te Riobamba. 616. Yskoud op de Bergen. 569
Konfituuren worden veel gebruikt in de Spaanſche Weſtindiën. 372
Konings Eilanden in de Baay van Panama en derzelver Vrugtbaarheid. 334
Koophandel van de Stad Mexico; 123. van Acapulco; 139. van Panama; 327. van Carthagena: 378. van Popayan: 429. van Quito in Peru: 598. van Guayaquil. 638
Kopermynen in Peru. 552
Krampziekte alda ar gevaarlyk. 509
Kroonbergen. 222

Kruid

BLADWYZER.

Kruid van Paraguay, in Peru zeer gewild en van veel gebruik. 547
Kwikzilver-Mynen in Peru. 642

L.

Laguna des Terminos. 170
Lago del Oro of Goud-Meir, in Nieuw Mexico. 250
Landſtreek van Nicaragua zeer vermaakelyk. 216
Langleevendheid der Amerikaanen. 608, 615
Landziekten te Carthagena. 359, enz. Landziekten in Peru. 508, enz. Ziekten der Indiaanen. 511. Hunne manier van Geneezing. 512
Latacunga. (Diſtrikt van) 612. Verwoeſting van het Vlek door Aardbeevingen. 613
Lempa. Rivier in Nieuw Spanje. 191
Leon. Stad in Nieuw Spanje. 178
Leon. Hoofdſtad van Nicaragua. 217
Llamas. Zekere Schaapen met lange Halzen in Peru. 527
Llanos of Vlakke Landen aan de Oronoko en verder in Zuid-Amerika. 414
Loja of Loxa. (Diſtrikt van) De Stad en haar legging. 613
Lorette. Een Zendingplaats op Californía. 282
ſ. Louis de Potoſi in Nieuw Spanje. 179
Lugtverſchynzels der Heibergen. 581
ſt. *Lukas*-Kaap op California. 283
Lykplegtigheden der Spaanſchen te Carthagena. 374. Rouwbedryf der Indiaanen van Peru. 521

M.

Macas. Baljuwſchap beoosten Quito. 649. Klimaat aldaar. 650. Vrugten des Lands. 651
Magellaan. Een Straat of Doortogt naar de Zuidzee door hem ontdekt. 34
Mammee-Boom. 335
Mamme-Sapota-Boom. 337
Manglares. (Kaap) aan de Zuidzee. 447
Mangles-boomen van driederley ſoort. 346
Manilha of *Manilles.* Vaart der Spaanſchen daar op. 140
Manta (Golf van) aan de Zuidzee. 619
Maracaybo. (Meir) in Venezuela. 389. Vermaakelyk Vlek aan hetzelve. 390
Marannon of Rivier der Amazoonen. 654
Margareta. Eiland, wegens de Paarlviſſcheryën vermaard. 402
Mariana (Kaap) aan de Zuidzee. 446
Markt of Kermis van Acapulco: 142. te Porto Bello: 312. te Carthagena. 378
Matapalo. Zekere Boom. 566
Maynas. Gouvernement tot de Audientie van Quito behoorende. 654. Het ſtrekt zig langs de Rivier der Amazoonen uit. 662
Mechoacan. Provincie van Nieuw Spanje. 174. Haare Voortbrengzels. 175. Ingezeteren. 176.

Digitized by Google

176. De Hoofdſtad. 177
Melaatſchheid te Carthagena gemeen. 361
Menſchen-Eeters in Amerika onderſteld te zyn. 675
Merida. Hoofdſtad van Jucatan. 169
Meſtiezen. Welk Volk in Amerika. 120, 515. Hunne Kenmerken. 595
Mexico. Keizerryk in Noord-Amerika. De Grootheid der Heerſchappy van 't zelve ontdekt. 59. Staat van dat Ryk eer het door de Spaanſchen was overweldigd. 67 Deszelfs Oude Staat. 113. Afkomſt der Ingezetenen. 114. Oorſprong der Heerſchappy. 115. Luiſter van den Keizer. 79. Grafplaats. 137
Mexico of Nieuw Spanje. Een Onderkoningſchap van de Sp. Kroon in Amerika. Deszelfs Uitgeſtrektheid. 112. Lugts- en Landsgeſteldheid. 116. Voortbrengzels of Koopwaaren. 117. Goud- en Zilver Mynen. 118. Steengroeven. Tegenwoordige Ingezetenen. 120. Hunne Aart. 122. Hun Vee en binnenlandſche Handel. 123. Verdeeling van Nieuw Spanje in drie Audientiën of Koninglyke Hoven. 124
Mexico. (Audientie van) Haare uitgeſtrektheid. 124. Verdeeling in zeven Provinciën. 125
Mexico. (Provincie van) 125
Mexico. (De Stad) 126. Haare tegenwoordige Geſteldheid, Aanzien, Rykdom der Ingezetenen. 127. Openbaare Gebouwen. 128. 's Onderkonings Paleis. 129. Stads- of Regthuis. 130. Straaten. 131. Vermogen der Kooplieden. Aart van 't Gemeene Volk. 132. Gezag en Wedde van den Onderkoning. 133. Burgerlyke Regeering. 134. Uitſpanningen of Divertiſſementen der Mexicaanen. Het Meir van Mexico. 135. Klooſter der Karmelieten. 136. Grafplaats der Onderkoningen. 137. Pieramieden van de Zon en Maan. 138
Mexicaanen. Hunne Geſtalte en Hoedanigheden. 121, 122. Hunne Uitſpanningen of Divertiſſementen. 135
ſt. Michiel (Golf of Baay van) 342
Morosquillo. (Golf van) 382
Mosquetto's of bytende en ſteekende Vliegen, menigvuldig aan den Golf van Honduras. 204, 214. Zie Muggen.
Mosquito-Indiaanen en Kuſt aan den Golf van Honduras. 214
Mosquito's (Haven der) in Peru. 558
Mugeres of Vrouwen Rivier. 238
Muggen, genaamd *Moskетto's* of *Mosquitos*, een groote Plaag in de Moeraſſige Landen aan de Zeekuſt of Rivieren van Zuid-Amerika. 557. 558. Inzonderheid ook te Guayaquil. 635. En aan de Rivier der Amazoonen. 673
Muilezels. Derzelver kundigheid en gebruik in het afglyden van de gladde baanen der Bergen. 560 Zy worden veel gebruikt tot Laſtdieren, in Peru. 617
Mulatten (Veel) zyn 'er in de Sp. Weſtindiën: 121. ook in 't

Digitized by Google

BLADWYZER.

't Gebied van Popayan in Zuid-Amerika. 428
Mynen van Goud en Zilver in Amerika. Reglementen daar omtrent. 119. Zie Goudmynen, Zilvermynen.

N.

Nagtſchade (Sap der) in Peru, van welk gebruik. 544
Nederlanden onder de Linie. 633
Negers vindt men veel in de Sp. Weſtindiën: 121, 366. ook in Popayan in Zuid Amerika: 428, 436. weinig in de Provincie van Quito. 595
Nicaragua. Prov. van Nieuw Spanje. 215. Het Meir. De Hoofdſtad. 217
Nicoya. Stad in Nieuw Spanje. 221
Nieuw Albion of California. 259
Nieuw Andalusie. Spaanſche Landſtreek of Provincie in Zuid-Amerika. 400
Nieuw Biskaije. Provincie van Nieuw Spanje. 237. Zilvermynen aldaar.
Nieuw Gallicie. Provincie van Nieuw Spanje, anders Guadalajara. 232
Nieuw Granada. Provincie van Tierra firme. 414. Haare Ontdekking en Verovering door de Spaanſchen. 415. Landsgeſteldheid. 416. Onderkoningſchap. 417. Deszelfs Gezag en Aanzien. 418. De Hoofdſtad en andere Steden. 419 enz.
Nieuw Leon. Provincie. 241
Nieuw Mexico. Deszelfs naam, paalen, uitgeſtrektheid. 242. Grenzen. 243. Lugts- en Landsgeſteldheid, Rivieren. 244. Ingezetenen. 245, enz. Het is nog maar gedeeltelyk door de Spaanſchen overheerd. 256. Verdeeling van hetzelve. 257. De Hoofdſtad. 258
Nieuw Spanje. Zie Mexico.
Nombre de Dios. Stad in de Sp. Weſtindiën. 306. Zy wordt door de Inwooners verlaten. 307

O.

Ocanna. Stad in Amerika. 385
Offerhanden van Menſchen, aan de Wilden toegeſchreeven. 111, 157, 170
Okacazan. Een Plant als kragtig tegen het Vergift vermaard. 179
Ongediert zeer laſtig te Guayaquil. 635
Onweeren van Donder en Bliksem menigvuldig in de Bergagtige deelen van Zuid-Amerika. 428, 432
Opuntia of Indiaanſche Vyg. 534. Conchenilje daarop geteeld wordende. 535, enz.
Orchilla. Eiland aan de Kuſt van Caracques. 399
Oronoko of *Orenoque*. Voornaame Rivier van Zuid-Amerika. 408. Ontdekking derzelve. 409. Haar Mond of Ingang. 410. Ingezetenen des Lands. 412. Vlek St. Thomas. 413

Digitized by Google

BLADWYZER.

Otabalo. *Distrikt* in de Provincie van Quito. 609

Oud Mexico; dus in onderscheiding van Nieuw Mexico genaamd. Zie Mexico.

P.

Paarl-Oesters hoe gesteld. 404 450

Paarlvisscheryën op Quibo in de Zuidzee: 229. aan de Kust van California: 259, 260, 289. by Panama: 328. aan de Noordkust van Zuid-Amerika: 403 aan de West-Kust in de Zuidzee, by 't Eiland Gorgona 450

Pachuca in 't Mexikaansch Gebied. 146. Deszelfs Zilvermynen.

Palm- of Dadelboomen van verscheide soorten. 365

Pampelona of Pampluna. Stad in Nieuw Granada. 421

Panama. Voornaame Koopstad aan de Zuidzee. 322. Oude en nieuwe Stad. 323. Koninglyke Audientie of Geregtshof van Tierra firme, aldaar gevestigd. 324. Het Bisdom en Kloosters 325. Welvaart en Handel der Stad. 327. Scheepvaart op Peru. 328. De Haven en 't omleggende Land. 329. Goudzoekery in de Rivieren. 330. De Baay. 333. Eilandjes en Vrugten op dezelven groeijende. 334 Zeekust aan de Baay. 341. Landsgesteldheid. 344. Bosschen en Geboomte 345. Lugtsgesteldheid en Saizoenen. 347. Waarneemingen omtrent de Hitte. 348

Panuco. Provincie van Nieuw Spanje. 181. Haare Hoofdstad. 182

Paradys van Mahometh, zogenaamd Landschap in Nieuw Spanje. 216

Paragua. Zie Oronoko.

Paramos of Heybergen. 454

Paria. Golf en Kust. 406, 407

Pasquar in Nieuw Spanje. 177

Pasto (San Juan de) Baljuwschap van Popayan. 440. Vernisboomen aldaar. 441

Pecaque. (Zilvermynen te) 234

Perico. de Reede van Panama. 329

Pericues. Zekere Natie op Californía. Haar Godsdienst. 272

Peru. Gedeelte van Zuid Amerika, dus genaamd. Deszelfs Grootte. 451. Lugts- en Landsgesteldheid. Bergen. 452. *Andes* of Sneeuwbergen. 453. *Paramos* of Heybergen. 454. Valeijen of vlakke Landen. 455. Zeekust. Rivieren. 456. Grondslagen der Oude Historie. 457, 459. Bedryven van de *Ingas* of *Yncas*, oude Keizers van dat Land. Hunne Godsdienst, enz. 460, enz. Afkomst, Regeeringswyze, enz. Zie Yncas. Ontdekking van Peru door de Spanjaarden. 469. De Keizer overwonnen en, gevangen zynde, ter dood gebragt. 472. De Stad *Lima* gestigt. 473. De Peruviaanen tot onderwerping gebragt. 474. Overblyfzels van de Heerschappy der Yn-

Digitized by Google

Yncas. 477. Onderneeming der Engelſchen tegen Peru. 480. Opſtand der Indiaanen. 483. Middelen vrugteloos, tot nu weinig Jaaren geleeden, daar tegen aangewend. 487, 490. Aart der natuurlyke Peruviaanen. 491. Gedrag der Jeſuiten omtrent hun. 493. Mishandeling door de Spaanſche Regeering. 494. Creolen of ingeboren Spanjaarden. 497. Hunne geaartheid en Vernuft. 499. Levensmanier. 502. Welluſtigheid en Minnaaryën. 503. Hoedanigh. van het Vrouwvolk. 505. Woonhuizen. 506. Bouwſtoffen. 507. Landziekten. 508. Ziekten der Indiaanen. 511. Hunne Kleeding. 513. Gewaad der Indiaaninnen. 514. Luiheid van dit Volk. 516. Geneigdheid tot Dronkenſchap. 519. Stoutmoedigheid. 522. Overgeloovigheid. 523. Taal. 524. Huwelyks gebruiken, zeldzaam. 525. Overſpel en Bloedſchande onder hun gemeen. 526. Gedierte van Peru. Kemelſchaapen, enz. 527. Jagt der Steengeiten. 530. Bergpaarden. 531. Vee en Boomvrugten. 532. Conchenilje en derzelver Voortteeling. 535, enz. Kina Boomen. 538, enz. Andere Geneeskragtige Planten. 545. Theeboom, enz. 547. Verſſtoffen. 548. Bloemen. 549. Mynen. 550. Zilverklompen in 't Zand. 551. Koper en andere Mineraalen. 552. Edele Steenen enz. 553. Rykd. Verdeel. van Peru. 554

Petapa. Stad in Nieuw Spanje. 189. Haar Indiaanſche Gouverneur. Kerm. of Marktd. 190

Philanders of Buidelrotten. 529.

Piaſter van Peru. Hoe veel waardig. 597

Pieramieden van de Zon en Maan in de Provincie van Mexico. 138

Piment of Spaanſche Peper veel in gebruik in Peru. 637

Piros. Beſchaafde Wilden in Nieuw Mexico. 253

Piſang. Men maakt 'er gebruik van als brood te Guayaq. 636

Pizarro. Peru door hem tot onderwerping aan Spanje gebragt. 470-472. Zyn ongelukkig noodlot. 476

Plant of Boomgewaſſen van Amerika. 41. Van Mexico. 117. De Conchenilje-Plant. 155. Baniljes. 160. Verfhoutboomen. 208. Helſche Vygeboom. 233. Boomen en Vrugten op California. 262. Op de Eilandjes in de Baay van Panama. 335, enz. *Mammee* en *Sapadillo*, Advokaat-Peer. 336. *Mammee-Sapota* en Ster-Appelboom. 337. Plantans, Bananas of Piſang boom. 339. Kokosnooten Boomen. 341. Zeldzaam Kruid. 434. Vernisboomen. 441. Vrugten van Peru. 532. Indiaanſche Vyg en Conchenilje. 534, enz. Zeldzaame Gewaſſen der Heybergen van Peru. 564, 575

Platkoppen. Zekere Wilden dus genaamd. 666

Digitized by Google

Platina del Pinto of Wit Goud. 437. Onderzoek daar op gedaan, door de Engelſ., Franſ. en Duitſche Scheykundigen. 439. Deszelfs gebruik. 438
Pongo's of Sluisagtige Engten in de Rivier der Amazoonen. 658
POPAYAN. Provincie of Gouvernement in Zuid-Amerika. 422. Deszelfs Rivieren en Gebergten. 423. Landsgeſteldheid. 424. De Hoofdſtad. 425. Goudmynen. 435
Popayan. Stad in 't Gouvernem. van dien naam. 425. Haare Straaten, Huizen, enz. 426. De Rivier. 427. Ingezetenen. 428. Koophandel. 429. Regeering. 430. Regtsgebied. Baljuwſchappen. 431
Port Marquez. Haven aan de Zuidzee. 145
—— *Scrivan.* Haven in Tierra firme. 306
PORTO BELLO. Stad in de Spaanſ. Weſtindiën. Haar Lotgevallen. 309. Geſteldheid. 311. Koophandel en Markt of Kermis. 312. 't Omleggende Land. 314. Slegte Lugtsgeſteldh. 316. Reisweg naar Panama. 320
Porto de los Angelos. Haven van Nieuw Spanje. 164
—— *Caballo* of *Cavallo.* 392
—— de Cavallos in de Honduras. 211
Poſſeſſion. Hav. aan de Zuidz. 191
Prieſters (Indiaanſche) op Californía. 274. Zy ſtrekken voor Artſen. 276
Puebla de los Angelos. Stad in Mexico of Nieuw Spanje. 149. Haare aanzienlykheid. 150
Pueblo novo. Stad aan de Zuidzee. 224
Pulizons. Zeker Volk dat kaal en berooid in de Weſtindiën aankomt, om aldaar aan de Koſt te raaken. 370
Puna. (*la*) Eiland. 622
Punta. (*de la*) Haven aan de Zuidzee. 622
Purperſlak. 621
Pylen. Hoe die door de Wilden vergiftigd worden. 667

Q.

Quibo. Eiland aan de Kuſt van de Zuidzee. 226
Quipos. Zekere Touwen of Draaden, die de Peruviaanen tot rekenen gebruiken. 457
QUITO. (Audientie van) Derz. Uitgeſtrekth. 555. Geregtshof der Audientie te Quito. 591
QUITO. (Prov. van) 554. Haare Uitgeſtrekth. 555. Landsgeſteldheid. Verdeeling. 556. Afmeetingen der Franſ. Sterrekundigen aldaar. 566. Ongemakken van hun op 't Geb. doorgeſtaan. 568. Hoogte der Bergen. 574. *Brandende Berg Cotopaxi.* 575. Aardbeevingen. Afſtroomende Beeken. 577. Akelige Bruggen van Touw. 578. Planten der Heybergen. 579. Zeldzaame Dieren. 580. Lugtverſchynzels. 581. Overblyfzels van Verſchanzingen der Indiaanen en Paleizen. 582, 583. Tempels en Graſſteden. 584. De Stad Quito. 588, enz. Diſtrikten of Corregimenten der Prov. van Quito. 608, enz. Gouvernementen tot de Aud. behoorende. 645

Qui-

Digitized by Google

Quito. Stad in 't Noordelykſte van Peru. 586. Haare legging. 't Omleggende Land. 587. Plein en Straaten. 588. Gebouwen. 589. Kerken, Kloosters, Kollegiën en Univerſiteit. 590. Geregtshof der Audientie. 591. Kamer der Finantiën of Theſaurie. 592. Kapittel van de Domkerk. 593. Hooge Feeſten. 594. Ingezetenen. 595. Derz. Aart, Kleeding. 596. Diefagtigheid van 't Gemeene Volk. 597. Koophandel der Ingezetenen. 598. Vrugten des Lands. 599. Zuivel. Honig, Suiker. 602. Klimaat der Stad. 603. Zandvlooijen. 605. Volkziekte. 606. Peſt der Honden. 607. Diſtrikt of Regtsgebied der Stad. 611

Quivira. Landſtreek in Nieuw Mexico. 251

Quixos en Macas (Gouvernement van) onder de Audientie van Quito. 647. Invallen der Wilden aldaar. 648. Kaneel van Quixos. 648

R.

Rancheria's of Dorpen van Indiaanen. 330, 387. Aan de Rivier der Amazoonen. 664

Realejo. Haven aan de Zuidz. 186

——— Zwaare Handel aldaar. 191, 219. Het aangelegen Land. 220

Regens (zwaare) in de Weſtindiën: 316, 329, 347, 359. ook aan de Kuſt van de Zuidzee, in Zuid-Amerika: 448. op de Riv. van Guayaquil. 634. in de Landen daar de Rivier der Amazoonen zyn oorſprong heeft. 650

Reisweg (akelige) tuſſchen Porto Bello en Panama. 320. Desgelyks tuſſchen Guayaquil en Quito. 559, enz.

Rio de Solimoens. Wat? 657

— de la Hacha. (Prov. van) 386. Indiaanſche Dorpen aldaar. 387

— *de los Conchos* of *de Salinas*. 241

— *del Nort* of Noorder Rivier. 243, 244

— *grande*. Riv. by Panama. 343

— *Negro* vereenigt de Oronoko met de Rivier der Amazoonen. 657

Riobamba. (Diſtrikt van) 614. Haare Fabrieken, enz. 615. Koelheid wegens de hooge legging. 616

Rivieren. Zonderlinge manieren van dezelven te paſſeeren met Bruggen van Touw. 578. Of langs een dik Touw. 579

Roca's. Eilandjes of Rotſen aan de Kuſt van Caracques. 400

Ruatan-Eiland door de Engelſchen beveſtigd. 212

S.

Sal-ſi-puedes of Zout-Eilanden. 289

Salamanca. Stad in Jucatan. 169

Salinas. Plaats aan de Kuſt van Kampêche. 173

Salſaparille-Wortel. 544

Samballoes-Eilanden. 304

San Miguel. Haven aan de Zuidzee. 190

— Pedro. Stad in de Honduras. 211

— Salvador. Stad in Nieuw Spanje. 191

— Yago in Venezuela. 391

Digitized by Google

BLADWYZER.

SANTA FE'. Hoofdſtad van Nieuw Granada. 419
Santa Fé. Hoofdſtad van Nieuw Mexico. 258
—— *Maria.* Rivier en Goudmynen aan dezelve. 331, 342
—— MARTHA (Provincie van) 382. De Hoofdſtad. 383. Andere Steden. 385
Sapadillo-Boom. 335
Savannah-Land. Wat dus genaamd. 344
Schotſche Volkplanting aan de Rivier *Darién.* 300
ſt. *Sebaſtiaan* in Nieuw Sp. 235
Seguataneo. Haven aan de Zuidzee. 180
Segura in Nieuw Spanje. 158
Slangen (groote) in Nieuw Sp. 194. Verbaazend groot in de binnenſte deelen van Zuid-Amerika. 653
Smaragden vallen in Amerika. 378, 553. Rivier der Smaragden in Peru. 646
Sneeuwbergen in Peru. 453. De *Chimborazo.* 563. Desz. hoogte. 574. Koude door de nabuurſchap derzelven veroorzaakt wordende. 610, 616
SOCONUSCO. Prov. van Nieuw Spanje, aan de Zuidzee. 192
Sonſonaté. Haven aan de Zuidzee. 188
Spaanſche Tyranny in Amerika. Berigt daar van, aan 't Hof van Spanje, door den Biſſchop van Chiapa, gezonden. 102. Ontvolking der Eilanden en van het Vaſte Land, daar door. 103, 104. Wreedheden in byzondere Landſch. en Plaatſen, gepleegd. 107, enz.
Spiritu Santo. Een Plaats aan de Kuſt van Mexico. 162
Steen der Amazoonen. 673
Steengeiten (Jagt der) in Peru. 530
Steengroeven in Nieuw Spanje: 120. in Peru. 553
Ster-Appel boom. 337
Sterrekundigen. (Franſche) Hun oogmerk om de langte van een Graad op den Aardkloot in Peru af te meeten. 566. Moeielykheden van hun ontmoet. 567. Ongemakken in 't Gebergte doorgeſtaan. 568. Het Werk ten einde gebragt. 571. Opſchrift der Pieramieden, door hun aan de enden der *Baſis* opgeregt. 572. Woede tegen hun te Cuenca. 641
Suiker-Riet, in 't *Diſtrikt* van Quito. 612

T.

TAbak rooken gaat veel in zwang te Carthagena, zelfs onder de Vrouwsperſoonen. 373. Waar de beſte valt? 401. Waar zy beſt bereid worde. 653
TABASCO. Provincie van *Nieuw* Spanje. 164. Haare Rivieren. 165. Steden. 166
Taboga. Eiland by Panama. 337
Tamalameque. Stad in Nieuw Spanje. 385
Tapanatapeque. 164
Tecoantepeque. 163
Tegengiften in Amerika in gebruik. 179, 365
Teneriffe. Stad in Amerika. 385
Tepecſuan. Bergen in N. Sp. 240
Terra di Guerra thans Vera Paz. 199
Theeboom in Peru. 547

Digitized by Google

BLADWYZER.

TIERRA FIRME. Een gedeelte van Zuid-Amerika. Desz. Naamsoorsprong. 294. Uitgestrektheid. Regeering. 295. Verdeeling. Landsgesteldheid. 296. De Ingezetenen op ver na niet geheel overheerd of t'ondergebragt door de Spanjaarden. 297. Het Land van Dariën of 't smalste van de Land-Engte wordt in 't byzonder dus geheten. 298. Zie Dariën.

Tinsigal. Ryke Mynen van Goud en Zilver in Costa Rica. 221

TLASCALA. Provincie van Mexico. 146. Haare Volkrykh. 147

Tlascala. Weleer derzelver Hoofdstad. 148

Tomaco. Indiaansch Vlek. 448

Toorts- of Stok-Kaars Plant in Peru. 579

Tortuga. Eilandje. Schildpadden aldaar. 405

Trinidad. Haven en Stad aan de Zuidzee. 188

la Trinidad. Groot Eil. aan den Oosthoek van Z. Amerika. 405

Truxillo of Trugilla in de Honduras. 209

Tunja. Stad in N. Granada. 420

Tyën zyn onregelmaatig in de Westindische Zee. 157. Sterke Vloed en Ebbe in de Inham of Zee van California. 292. Kleine in de Mond van de Oronoko Rivier: 411. grooter aan de Zuidzee. 449. Eb en Vloed op de Rivier der Amazoonen. 660

V

Vaartuigen der Indiaanen. 626

Valeijen in Peru. Die der Bergen zyn van die aan de Zeekust verschillende in Lugtsgesteldheid. 456

Valencia. Zie San Yago.

Valladolid. Stad in Jukatan. 169

——— thans Mechoacan genaamd. 177

Veders van Vogelen. Schilderytjes of Beeldwerken, zeer fraay, daar van gemaakt wordende, door de Indiaanen in Nieuw Spanje. 176

Vee (Europeaansch) overvloedig in Nieuw Spanje: 123. ook omstreeks Carthagena, en elders: 375. ook in Peru. 532. in 't byzonder te Quito en daar omstreeks. 599

Veerkragtige Harst. 670

VENEZUELA. Prov. van Spanje in Amerika. 388. De Hoofdstad. 391

Venuskwaalen in de Spaansche Westindiën gemeen. 510, 607

VERA CRUZ. Stad en Haven in Nieuw Spanje. 151. Haare Handel. 152. De oude en nieuwe Stad. 153. Ongezond Klimaat. 155

VERA PAZ. Provincie van Nieuw Spanje. 198. De Hoofdst. 200

VERAGUA. Provincie, aan Columbus geschonken. 223. Hoofdstad en andere Steden. 224

Veraguas. Rivier en Vlek. 226

Verf hout-Hakkery der Engelschen. 171. Vryheid tot dezelve vergund en bevestigd door Spanje, by de laatste Vrede. 172. Zy geschiedt thans meest aan den Golf van Honduras. 203. Omstandige beschryving van dien Handel. 204, enz.

Digitized by Google

Vergift der Pylen van de Wilden, hoe bereid worde. 667
Verina. Vlek en Tabak daar vallende. 401
Vermiljoen Zee. 259. Eilandjes daar in. 283, 293. Sterke Vloed en Ebbe die daar gaat. 292
Vernisboomen. 441
Verovering en Bezitneeming van een gedeelte van Amerika door de Spanjaarden. 57, enz. Onderneemingen op *Jukatan* mislukt. 57. Mexico door Spanje ge-eigend. 58. Men landt op de Kuſt. 62. Sommige Indiaanen voegen zig by de Spanjaarden. 69. Anderen kanten zig tegen dezelven aan. 73. Zy komen in 't Gebied van Mexico. 75. Worden als Vrienden in de Stad gelaten. 78. Barbaarſche Wreedheid van hun gepleegd. 83. Samenzweering der Indiaanen. 84. By den Uittogt worden de Spanjaarden ſlegt gehavend, 89. en vervolgd. 91. Veldſlag op de Indiaanen gewonnen. 91. Het geheele Land onderwerpt zig. 93, enz. Wreedheden aan de Indiaanen gepleegd in 't algemeen. 102. enz. Ontvolking zo van de Eilanden als van 't Vaſte Land door de Spanjaarden. 103, 104. Hunne Barbaarſche bedryven in verſcheide Provinciën. 107, enz.
Verwſtoffen in Peru. 548
Vicho. Ziekte der Indiaanen. 511. Middelen daar tegen. 606
Vicunna's. Zekere Schaapen. Derzelver Vangſt in Peru. 528
Villa de las Palmas. 385
la Villia. Rivier en Vlek. 226
Viſitation. (*de la*) Kaap van California. 291
Viſch menigvuldig in de Wateren van California. 262, 264. Weinig en ſchaars te Quito in Peru. 602. Zeer ſlegt te Guayaquil. 637
Viſſchery der Indiaanen. 620. Hunne Vaartuigen en manier van Viſſchen te Guayaquil in Peru. 627, 628. Aan de Rivier der Amazoonen. 667
Viſchnetten der Californianen zeer konſtig gemaakt. 268
Vledermuizen (verſchrikkelyke) in de Weſtindiën. 375. Ook aan de Rivier der Amazoonen. 672
Vogeltjes zyn wel ſierlyk van Kleur, doch ſlegt van Geluid in 't midden van *Zuid-Amerika.* 672
Volkrykheid der Weſtindiën voor derzelver Verovering door de Spaanſchen en ſchrikkelyke Ontvolking van dat Geweſt, door hun. 111
Vomito priéto of *Galbraaken.* Zekere gevaarlyke Ziekte in de Weſtindiën. 359
Vrouwsperſoonen. Haar Gewaad te Carthagena: 368. te Guayaquil. 633. Dat der Indiaanen in Peru. 514
Vrouwvolk in Peru. Deszelfs hoedanigheden. 505
Vrugten op California. 262. Veelerley uitmuntende op de Eilandjes by Panama. 335, enz. Ook te Carthagena. 362. Ook in Peru. 533. In 't byzonder te Quito. 599. Manier van In-

Digitized by Google

Inzameling der Amerikaanſche Vrugten. 601. Men heeft 'er menigvuldige Europeaanſche. 600, 617
Vuurbergen. Zie Brandende Bergen.
Vygeboom. (Helſche) Olie daar van. 233

W.

Walviſſchen by California menigvuldig. 264. Walviſch-Baay. 287. Walviſch-Straat. 291
Waſch valt veel in Peru: 553. doch is bruin en onaangenaam van Reuk. 553, 651
Waterval (ſchoone) op Quibo. 228
Weegbree-Boomen. 338
Welluſtigheid der Inwooneren van Mexico, enz. 132, 369. Van die van Peru in 't byzonder. 503
Weſtindie. Amerika waarom dus ten deele genoemd. 3. Ontdekking der Weſtindiſche Eilanden gaat voor die van de Vaſte Kuſt. Zie Columbus.
Wilden van Amerika. Derzelver Geſteldheid, Aart en Eigenſchappen in 't algemeen. 43, enz. Hunne Afgodery of Afgodiſche Gebruiken. 111, 157, 170, 350. Byzondere Natiën van Wilden in Nieuw Mexico. 245, enz. Hunne Aart. 256. Wilden van California. 260, 284, 290. Wilden van Zuid Amerika. 424, 585. Zy worden tot Laſtdraagers gebruikt. 445. Afgodiſche Wilden aan de Grenzen van Quito. 584. Ontruſting der Spanjaarden in Peru, door dezelven. 483, 648. Veelen, aan de Rivier der Amazoonen, door de Jeſuiten tot bekeering gebragt. 662. Men wil dat 'er Menſchen-Eeters onder hun zyn, in Amerika. 675
Winden. De Noorden Wind is in de Golf van Mexico zeer laſtig en gevaarlyk voor de Scheepvaart. 157, 163. Even zo in de Zee van California. 289. De Noordweſte Winden heerſchen in de Zuidzee, aan de Kuſt van Mexico. 285. Zy houden beurt met de Zuide en Zuidweſte Winden aan de Kuſt van Tierra firme. 328. Deeze laatſte heerſchen aan de Kuſt van Peru. 452
Winter-Saizoen in de Weſtindiën heeter dan het drooge of Zomer-Saizoen: 359, 635: doch niet in 't eigentlyk Peru. 650
Wit Goud. Zie *Platina del Pinto.*
Wol van *Ceybo.* 638
Wooningen zeer armelyk op California, van op elkander geſtapelde Steenen. 267. Wooningen der Indiaanen in Peru. 517, 626. Woonhuizen der Spanjaarden of Creolen aldaar. 506
Worm in 't Vleeſch te Carthagena. 361

X.

Xalapa. Een Stad in Nieuw Spanje. 158
Xalisco. Provincie. 233
Xeres de la Frontera. 236

Digitized by Google

Y.

S. Yago de Nexapa in Nieuw Spanje. 162
Yaguache. Baljuwſ. van Guayaquil. 623
Yncas. Oude Keizers of Vorſten van Peru. 459. Derzelver bedryven. Godsdienſt. 460. Feeſten. 461. Levensmanier. 462. Hunne Afkomſt. 463. Regeeringswyze. 464. Aanzien en Vermogen. 466. Rykdom deezer Vorſten. 468. Inlandſche Oorlog. 468. Inval der Spanjaarden. 470. De Keizer overwonnen, gevangen en vermoord. 472. Overblyfzelen van de Heerſchappy der Yncas of Ingas. 477. Een van dien Stam doet de Spaanſchen den Oorlog aan. 479. Nieuwe Opſtand der Indiaanen. 483. Maatregelen, onlangs daar tegen genomen, vrugteloos. 490
Yncas-Steen. 440
Yucatan. Zie Jucatan.

Z.

Zaaijen. (zeldzaame manier van) 610
Zacatecas. Prov. van Nieuw Spanje. Haare Zilvermynen. 236
Zandvlooijen of *Pique's* zyn zeer gevaarlyke Inſekten in Peru. 605
Zapotecas in 't Mexikaanſch Gebied. 161
Zaruma (Mynen van) in verval. 644
Zee-Koe, genaamd *Manati*.
Zee-Monſters. Haaijen, enz. 619
Zeepboom in Peru. 548
Zilvermynen in Mexico of Nieuw Spanje, overvloedig. 118, 146, 178. In de Zuidelyke deelen. 209, 221. In de Noordelyke 234, 236, enz. Doch wel allermeeſt in Peru. 550. Zilverklompen aldaar in 't Zand gevonden wordende. 451
Zilverviſſchen in Nieuw Spanje. 239
Zilverwerk. Groote menigte daar van in de Stad Mexico. 139
Zomer-Saizoen minder heet dan de Winter in de Spaanſch Weſtindiën. 359, 635: doch niet in Peru. 650
Zoutpannen aan de Baay van Kampêche en daar omſtreeks. 173. Baay der Zoutpannen. 222. Zoutbedden in Cumana. 401
Zuidzee. (groote) Wanneer en door wien eerſt ontdekt. 33. Zy werdt van wegen de Kroon van Spanje in Bezitting genomen. 34. Eerſte Togt of Scheepvaart der Europeaanen op dezelve. 35
Zumbador of Nagtvogel. 581

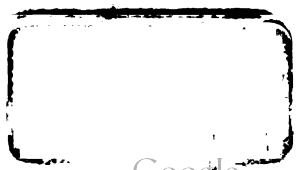
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google